

Diccionari der aranés

(varianta occitana)

(provisionau)

Era existència der Institut d'Estudis Aranés – Acadèmia aranesa dera lengua occitana, e aguesta publicacion, son possibles gràcies ara ajuda de:

Conselh Generau d'Aran
Generalitat de Catalonha
  Departament de Cultura
  Departament d'Ensenhament
  Departament de Justícia
Fundació La Caixa
Baqueira Beret
Ajuntament de Naut Aran
Ajuntament d'Es Bòrdes
La Caixa-Vielha
Donacions privades

Era seccion aranesa der Institut d'Estudis Aranés – Acadèmia aranesa dera lengua occitana ei formada per Jusèp Loís Sans, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Elvira Riu, Lourdes España e Bernat Arrous. Formen era seccion estandard Joan Salas-Lostau, Patrici Pojada, Jacme Taupiac, Florian Vernet, Felip Carbona e Claudi Balaguer.

1èra edicion: noveme de 2019

© d'aguesta edicion, Institut d'Estudis Aranés – Acadèmia aranesa dera lengua occitana

ISBN: 978-84-09-15095-3

DL L 1138-2019

Imprés per Arts Gràfiques Bobalà

imprés en lhèida

PRESENTACION

M. Raynouard, ditz «...c'est qu'il a existé, il y a plus de dix siècles, une langue qui, née du latin corrompu [er occitan] a servi de type commun à ces langages. Il est assez remarquable que les Pyrénées et les Alpes offrent ainsi parmi les peuples voisins qu'elles séparent de la France, le langage qui a le plus de rapport avec la langue romane¹». Afirmacion que ven reforçada pera de Jules e Yvonne Ponsolle: «C'est à la source du fleuve que la langue es la plus pure. Les Aranais peuvent en être fiers et ils doivent s'attacher a la maintenir car elle est le vrai trait d'union entre toutes les races latines»². Tanben Jusèp Sandaran expressaue: «...el parlar de la Vall d'Aran, poble que conserva molt més pronunciada la primitiva fesomia, sobrevivent, com qui diu únic, dels primers pobladors de Catalunya. Allí es parla encara ab sòns purs com es devia parlar algunes centuries endarrere»³. E auem considerat a Josep Aladern: «Respecte'l seu llenguatge [Val d'Aran], que tan miser creuen que és aquests esprits forts afrancesats se quedarien meravellats si vegessen que en lloc d'èsser el dialecte rústec de mitja dotzena de poblets isolats del món, és un ric i pintoresc idioma parlat per més de cinc milions d'habitants, això és més dels que

1.- Choix des poésies originales des troubadors, Tome Sixième. Imprimerie de Firmin Didot- Paris- 1821.

2.- «Era Isla des Diamants», Bibliotecò dera 'scolo dera Pireneos, Moussen Jousèp Condò Sambeat, 1981.

3.- Jusèp Sandaran Conferència en Ateneu eth 23 d'octubre de 1913. Tallers d'Arts Grafiques Henrich i Compa.

parlen l'idioma català actual... L'idioma aranès no és més que una modalitat, i de les més riques de la llengua gascona...»⁴

Èm conscients dera nòsta responsabilitat, en auer en compte era istòria dera lengua nòsta e era sua forma d'emplec actual, en considerar era lengua occitana ena sua totalitat, en tot eth legat trobadoresc, que siguec depositada ena Val d'Aran hè mil ans e qu'a conservat fòrça caracteristiques medievas. Er aranés ei era eréncia a on se deposite era riquesa des costums, des tradicions,... deth nòste pòble.

Aguest Diccionari ei hèt damb era voluntat de convertir-se en un arnés d'emplec escolar que posque auer utilitat enlà der estudi, e vò èster era basa d'un document més dinamic que s'actualizarà per mies digtaus d'an en an, de forma contínua. Era creacion d'un grop de trabalh, format per persones diuèrses, en encastre der *Institut d'Estudis Aranès-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, damb aguesta finalitat, seguirà ara publicacion d'aguesta òbra. Era concepcion d'ua òbra dinamica da ad aguest document un caractèr de provisionalitat. Era continua actualizacion hè que lo que sigue definitiu ei era sua provisionalitat, característica qu'identifique as òbres normatives d'ua Acadèmia. Era autoritat ei deth pòble, que pes camins diuèrsi e a viatges capriciosi, manten era lengua en un estat de transformacion continua e de definicion provisionau.

Aguest Diccionari ei compausat per més de 10.000 entrades e incorpòre es mots e locucions més emplegats en aranés. Ath long dera òbra apareishen es toponims més corrents e ena part finau s'incorpòre eth milenat de toponims internacionaus més usuaus. Abans d'aguesta òbra era Acadèmia publicuèc eth *Vocabulari dera tecnologia dera informacion* e eth *Vocabulari d'espòrts d'iuèrn* damb es madeishi critèris e damb era madeisha estructura. Aguestes tres òbres signifiquen era definicion lexic de més 15.000 entrades, qu'incorpòre es paraules dera vida de cada dia, es dera tradicion e es dera modernitat. Cau tanben auer presenta era publicacion pendent 2019, per aguesta Acadèmia, deth *Nomenclator dera Val d'Aran* damb lèu lèu 3500 toponims.

Hè dus ans era Acadèmia publicuèc eth *Vocabulari basic der aranés*. Totes es entrades d'aqueth Vocabulari s'an incorporat en aguest Diccionari, qu'a un papèr d'ampliacion e substitucion deth madeish. Ua bona part d'aguesta presentacion se correspon ara que ja auie eth *Vocabulari basic*, pr'amor que n'ei ua continuïtat.

Es hònts des paraules d'entrada deth Diccionari son diuèrses:

1.- Era prumèra hònt son es paraules més emplegades ena Wikipèdia en occitan, çò que da ua basa fòrça importanta, deth punt d'enguarda der emplec. Aguest ei er origen dera major part des entrades.

2.- Es paraules deth "Diccionari de mila mots" de Jacme Taupiac, que sigueren adaptades ar aranés per Jèp de Montoya e Miquèu Segalàs en ua publicacion dera Secretaria de Política Lingüística dera Generalitat de Catalonha, en 2010,

4.- Josep Aladem Introduccion ara conferéncia de Jusèp Sandaran en Ateneu eth 23 d'octobre de 1913.

denominada *Vocabulari basic català occità*. Eth vocabulari siguec sometut ara aprobacion deth GLO (Grop de lingüística occitana, assessor dera Generalitat en lengua occitana) qu'ère compausat per Maurici Romieu, Patrici Pojada, Patric Sauzet, Domèrgue Sumien, Jèp de Montoya, Miquèu Segalàs, Joan Claudi Forêt, Claudi Balaguer, Rosella Pellerino, Dario Anghilante, Joan Claudi Rixte, Aitor Carrera e Jusèp Loís Sans (Coordinador).

3.- Paraules recuelhudes pendent quauqui ans per Ròsa Maria Salgueiro en sòn prètzhet de responsabla deth Centre de Recorsi Pedagogics dera Val d'Aran, deth Departament d'Educacion dera Generalitat de Catalonha.

4.- Paraules extrètes de *El Parlar de la Vall d'Aran* de Joan Coromines, que corresponen a mots vius ena prumèra mitat deth sègle XX, lo que da ad aguesta òbra un caractèr de tradicion aranesa e de genuïnitat. Maugrat que bères ues d'aguestes paraules an perdut emplec, auem considerat qu'ei importanta era sua permanéncia entà auer aqueth perfil de lengua pròpria dera Val d'Aran. E atau i trobaram «ampa, galauba, garbistre, caramuda, cotlhòc, enromir, entrebiei, escaubetar, ièrdis, inglosa, jongar, esteua, estrilha,...» e mès, e mès. Aguest ei un Diccioniari vinculat ara istòria social e economica d'aguest país

5.- Finalament s'i an ahijut es paraules, eth tractament des quaus a estat recomanat pera Generalitat de Catalonha (mongolic e sèxe) e aqueres que s'an tractat especificament en bèra session deth Parlament de Catalonha (Volontats digitaus). Des ues e des autes n'auem rebut indicacions institucionaus. Tanben s'i an incorporat paraules aportades per diuersi collaboradors, qu'an considerat eth besonh dera sua inclusion.

Tot açò constituís un volum diuers, damb participacions diferents, e de procedéncia variada. Era *Seccion aranesa* der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a corregit tot eth trabalh e se responsabilize deth resultat. Aguesta Seccion ei compausada per Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Maria Elvira Riu, Lourdes España, Bernat Arrous e jo madeish. Eth procediment a estat aprovat per toti es membres der IEA-AAALO, lo que signifie qu'a mès des senhalats cau resenhar a Joan Salas-Lostau, Patrici Pojada, Florian Vernet, Jacme Taupiac, Felip Carbona e Claudi Balaguer.

Un des rèptes mès importants dera elaboracion deth Diccioniari ère era participacion, e auem sajat que siguesse rica. Ei era forma qu'auem trobat entà arténher era aplicacion deth principi filosofic de qu'era lengua ei deth pòble. «*La lengua es el espejo del espíritu de un pueblo y está, por tanto, sometida a los avatares que el pueblo padezca*»⁵. E per açò auem procurat qu'es aportacions corresponguen ath pòble, ena sua diversitat social, academica, intellectuau, d'origen... Es definicions que se contien en aguest diccionari son òbra de Antòni Nogués, Jusèp Antòn Castet, Anna Sala, Carmen Roy, Eduardo Orduña, Ingrid

5.- *La lengua como cárcel o la lengua como libertad*, Manuel Alvar, Ediciones Cultura Hispanica del Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1982

Jaquet, Lordes Santacruz, Lúcia Mas, Lluïsa Reig, Marçal Girbau, Maria Cuny, Maria José Estévez, Maria José Saurina, Maria Roy, Paloma Puche, Pilar Barés, Manèl Zabala, Ferriòl Macip, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Maria Elvira Riu, Lourdes España, Bernat Arrous e Josèp Loís Sans. Un viatge elaborades totes es definicions se procedic a ordenar-les e a hèr-ne ua prumèra correccion per part de Ròsa Maria Salgueiro e ua segona per jo madeish. Eth document elaborat e acabat, en aqueres dues prumèras correccions, en noveme de 2018 se sometec a un temps de correccion publica, de mès participacion, tanben ena correccion, ena que se demanaue era aplicacion des critèris mercats pera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*. Se distribuïren es documents elaborats a diuèrses persones, a toti es voluntaris que se presentèren, e se les demanèc d'aportar es correccions abans dera fin de mai. Tanben se pengèc ena pagina web, que siguec objècte dera consideracion de diferents personas. Aportèren correccions ath document: Vicent Simó, Eduard Parés, Bernat Arrous, Pòl Mirabel, Jèp de Montoya, Ròsa Maria Salgueiro, Isabel Peremartí, Jacme Taupiac, Antòni Nogués, Tònho Castet, Miquèu Segalàs, Lucia Mas, José António Bruna, Maria José Estévez, Lourdes Santacruz, Angelina Cases e Josèp Loís Sans. Se heren mès de 4.000 correccions ath document originau. Èrem en camin d'arténher ua importanta socializacion, però calie assegurar ua qualitat tecnica. Auïem podut descorbir coma cada un des correctors auie tendéncia a corregir ua part dera lengua, peth deuant des autes. N'i a qu'auien mès facilitat entà detectar es errors de genre, d'auti es qüestions de trèma e accentuacion, bèth un es denominacions scientificas e eth tractament des plantes, d'auti vedien damb facilitat es incoeréncias verbaus, bèri uns se fixauen enes qüestions etimologicas... A tota era documentacion se li dèc era coeréncia basica e fundamentau dera Acadèmia, en tot respectar es aportacions per çò que hè ara redaccion e ara lengua des participants. Èrem conscients de que i auie ua diversitat que calie respectar, però calie assegurar ua uniformitat ortografica e de presentacion. Diversitat e unitat, era etèrna premissa e era constanta rivalitat, qu'auem procurat de reflectir ena sua mesura. Es dues de besonh, es dues reaus e viues. Ua correccion fina de coeréncia tecnica merquèc e aparièc aqueri punts de conflicte. En tres amassades collectives de membres dera Seccion aranesa prenèrem determinacions sus es dobtas existents. Era amassada dera Seccion aranesa, de 27 de seteme de 2019, aprovèc, finalament, eth document.

En 2017 eth Vocabulari Basic, damb mès de 2.500 paraules, se metec en circulacion e se'n hec ua bona difusion damb era voluntat de qu'abans de trèir eth Dicionari i auesse mès opinions, de que mos arribèssen es diferéncias, de que podèssim compdar damb toti aqueri qu'auessen era voluntat de hèc e per aquest motiu se presentèc damb ua caracteristica de provisionalitat. Auem artenhut tament coma ère previst, ua importanta intervencion, e ua generalizacion de critèris.

En 2018 realizèrem un Cors de Correccion, en encastre dera Acadèmia, en que i participèren membres dera Acadèmia, professors, periodistes, traductors,... que mos permetec de méter en reflexion es critèris de correccion d'aquesta Acadèmia.

Era propòsta d'un Diccionari Escolar gessec dera Escòla dera Val d'Aran. Amassadi es Directors des centres escolars decidiren demanar ath Conselh Generau d'Aran era realizacion d'un Diccionari, de besonh entar ensenhament dera lengua. Eth Conselh Generau d'Aran l'encarguèc ara Acadèmia, en tot que li aufrie era sua maxima collaboracion. Ara, l'auem aciu!

Entara elaboracion deth Diccionari Escolar es colaboradors, as que cau arregraïr era aportacion e voluntarisme, an emplegat diuèrses hònts de consulta, subertot de diccionaris ja existents en occitan, mès tanben diccionaris de catalans e castelhans. Sense poder èster exhaustiu, de ben segur qu'an consultat eth Diccionari der Institut d'Estudis Catalans, eth dera Acadèmia Valenciana de la llengua, eth dera Real Academia Española, eth diccionari catalan-occitan, occitan-catalan de Pojada e Balaguer, eth petit diccionari de Frederic Verges, eth Diccionari occitan-français de Loïs Alibèrt, eth Tresor dou Felibritge de Frederic Mistral, eth Diccionari català-valencià-baleàr d'Alcover Moll, eth Nouveau Dictionnaire du Béarnais et du Gascon modernes de Simin Palay, es òbres de Bernat Sarrieu, El Parlar de la Vall d'Aran de Joan Coromines, es autes òbres de Joan Coromines, eth Diccionari general occitan de Cantalansa, eth Tot en òc de Mirelha Braç, Robèrt Martí, Joan-Claudi Serres e Alan Roch, eth DGLO dera Acadèmia Occitana-Consistòri del Gai Saber-, eth Dicod'oc de Lo Congrès Permanent de la Lengua Occitana (qu'en realitat signifie era consulta de mès de dètz diccionaris referents, Rei Bèthvéder, CREO de Provença, Laus, Faure, Per Noste, Lagarde, Omelhièr, Palay, Lespy,...) e eth de fôrça, fôrça mès, coneishuts o bèth shinhau incògnits, que harien aguesta relacion inacababla, pr'amor qu'era consulta documentau ei imprescindibla entà un trabalh d'aguestes caracteristiques. Non mos serie possible d'aportar totes es consultes hètes pr'amor dera sua diversitat e extension. Tot aquerò qu'a ua componenta lingüistica, vinculada as lengües occitana, catalana, castelhana e francesa a estat objècte de consulta dirècta o indirècta. Tanben s'an guardat tèxtes literaris que mos an dat un modèl e un referent des mots emplegadi. E s'an mantengut amassades, moltes amassades...

Auem optat per méter en madeish conjunt d'aguest diccionari es locucions e es mots isoladi, tot e que dilhèu aurïem podut hèr-ne ua separacion.

Eth hèt de que i age implicades tantes persones ei era principau riquesa deth Diccionari e tanben genèr un cèrt desequilibri, subertot ena forma. En generau totes es definicions son basiques, fundamentaus,... mès en bèth moment n'apareish bèra ua de mès desvolopada, coma frut dera decision der autor que l'a elaborada. Per exemple "hame", "grua", "higa", "horment", "gessuda", "gust", "marcha", "sau" ... an ua descripcion mès longa, mès elaborada. Non pensam pas qu'aguest desequilibri sigue dolent, creiguem qu'ei en camin d'un desvolopament mès complet, que da contengut ath Diccionari. Tanben trobaram cèrtes diferències en definicions qu'aurien de mantier, suposadament, ua coerècia. Per exemple en emplec de "caplòc" en cèrtes definicions e ena opcion de "capital" en d'autes. Non veiguem aguestes diferències coma un problèma senon mèslèu coma era pròva de qu'auem aprofitat d'aquera participacion qu'ua Acadèmia a de mostrar continuament.

Entara determinacion, entà préner es decisions, es problèmes de vacillacions, de dobles paraules, mos an ocupat ua bona part deth nòste temps. Metem per exemple era determinacion dera correccion de “pròpri/pròpi”. Eth prumèr ei minoritari en parlar, mèr ei majoritariament socializat en escriuer. Auem determinat era sua correccion en tot rebrembar qu’en fòrça lòcs s’emplegue “pròpi”. Son moltes es duplicitats qu’en aguesti moments son presentes ena nòsta lengua. Acabaments dobtosi, prefixes indefinits, malhèus des lengües vesies, distanciacions volgudes e que creen manca d’identificacion,... Son molti es problèmes a resòler, produïts subertot per ua mancança d’autoritat lingüística pendent molti ans, enes qu’era promocion sociala dera lengua a creat estructures diversès e a auançat positivament en sòn emplec.

En referim quauqu’un que s’a tractat en aguest Diccionari o en bèth un des Vocabularis que la complèten. Auem agut de resòler entre «comunicar» e «comonicar», entre «programaire» e «programador», entre «portable» e «portatil», entre «responedor» e «respondedor», entre «ocupar» e «aucupar», entre «domeni», «domini» e «domèni», entre «demana» e «demanda», entre «ordenador», «ordinador» e «ordinator», entre «còde» e «còdi», entre «contraròtle» e «contròtle», entre «solucion» e «solocion», entre «institucion» e «institocion», entre «aprenedissatge», «aprendissatge» e «aprenentatge», entre «introdusir» e «introduïr», entre «bombardar» e «bombardejar»... entre moltes e moltes mèr. Molt de temps sense concrecion e massa influéncias! A viatges s’an considerat dues opcions, coma bones, coma sinonimes o variantes, a còps a calut seleccionar era mèr socializada, a viatges era que respon millhor ath procès diacronic, e tostemp procurant hùger des barbarismes e des paraules inventades. Atau evitam «discutida» en lòc de «discussion», o procuram non emplegar «convenguda», coma substantiu, e adoptam «convencion»...

Es dobtos e vacillacions vien de hè temps e s’an viscut ath long de tot eth territòri occitan; eth tèrme matematic «incògnita» se botge entre “inconeguda”, “incognita”, “desconeishuda”, “inconeishuda”, “desconeguda”... E non cau pensar qu’aguest ei un problèma pròpri e exclusiu der aranés. Ei vinculat a totes es lengües. Er an 1950, er Institut d’Estudis Occitans qu’auie vocacion d’Acadèmia dera lengua, ena propòsta de Reforma lingüística occitana destacaue era opinion deth filològ francés Gaston Paris de que “[respectant era libertat de cada parlar], *il est impossible de créer une langue littéraire* [aguest ei eth nòm que se daue alavetz ara lengua referenciau]. *Je n’en donnerai qu’un exemple: dans Les Provençales (1852)* [òbra deth poèta felibrenc Romanilho] *on trouve pour le mot femme les formes “femo”, “famo”, “feno”, “fenna”, et ce ne sont pas là de simples différences de graphies...*”. Mos cau préner determinacions e mos cau promòir era rigor, mèr tanben era condescendéncia en uns moments en qu’er excès dera manca de concrecion, pendent massa temps, a propiciat era dispersion, e qu’ara non podem reconduïr en pòc temps e èm en ua situacion propícia ara confosion. Procuram reconduïr aguesta lamentabla situacion e subertot demanam a toti es opinadors er esperit de generositat de besonh entà non damnatjar er estat actua. Es prenudes de decision des darrèri ans an estat hètes damb era

volontat de contribuir ara milhora dera lengua, mès an estat prenudes des de diuèrses instàncies qu'en ocasions an produït contradiccions, qu'an discrepat entre letres sonores e sordes, entre vocaus dubèrtes e barrades, entre sufixes, entre malhèus e genuïnitats, entre influéncias castelhanes e influéncias franceses, entre era tendéncia e eliminar era [y] dera fonetica e era creacion de formes distantes deth catalan, peth solet hèt de hèr-se diferent...

E per tot açò, auem prenut determinacions respècte de cèrtes entrades, sense d'ider jamès qu'es que non son incorporades en Diccioniari les cau considerar incorrèctes. Senzilhament recomanam de priorizar es qu'auem adoptat, es qu'auem escrit e demoram qu'eth temps meterà es causes en sòn lòc. Aqueres entrades que non se contemplen en Diccioniari, ne en Vocabulari ortografic publicat, per aguesta Acadèmia, en 2018, calerà considerar-les inadequades (se non son frut deth desbrembe o dera limitacion der espaci) e recomanam de hèr er esfòrc de primar es que son relacionades. Tanben auem incorporat quauqua forma dera frontèra enlà, pr'amor qu'era forma de parlar ei en formacion contínua damb es parlars vesins e es formes corren d'un lòc ar aute.

Tot e que consideram qu'era màger part des opcions prenudes enquiad aguest moment pes diuèrsi sectors socials qu'an emplegat er aranés an estat hètes damb bona fe, creiguem qu'era nòsta lengua a actuaument un excès d'indefinicion e auem d'ajudar a fixar-la. Enes principis dera Acadèmia i a era socializacion dera lengua coma un element de referéncia. Aquerò qu'eth pòble emplegue ei corrècte, per principi. Ara ben, èm conscients que massa soent mos abandonam ara pression des autas lengües e mos cau èster atents a reconduïr situacions perverses que mos harien a pèrder era identitat. Per aguest motiu, maugrat qu'a viatges eth pòble a assumit quauques formes, sajam de forçar era sua conduccion. E totun mos seguim sentent mès notaris dera forma existenta que non pas creadors de paraules, que tanben, ne promotors de formes extranhes ath territòri, que tanben consideram en benefici d'ua fluïda comunicacion lingüística.

Tot e que procuram optar per ua opcion ena majoria des cassi enes que i a vacillacions encara i a moltes circumstàncies que mos hèn a mantier dues formes e que demoram que poderam resòler en temps. Coma exemple, auem optat per “damb” en lòc de “tamb”, o per “milhor” en lòc de “mielhor” o “melhor”, “deuant” ac auem priorizat a “davant”, “devant” o “dauant”. Auem mantengut “família” e “família”, era prumèra ei mès genuïna, mès era segona ei molt socializada; “exposar” la priorizam a “expausar”, ja que consideram aguesta coma ua ipercorreccion provocada pera existéncia de «pausar»; “malerós” e “malurós” son acceptables es dues... Non son tot vacillacions; eth cas de mantier dobles entrades entà paraules coma “ahíger” e “híger” non ei un dobeste sus era correccion, ei era consolidacion dera “a” protetica que s'a instaurat en quauqui [en molti] mots e que forme part dera identificacion aranesa. Ena umila concepcion dera màger part des membres dera Acadèmia, creiguem qu'ei bon d'optar per sonque ua des formes, encara que pogue èster dolorós, mès tanben ei

aconselhable de mantier es opcions qu'an seguit evolucions particulars, que dan valor ara diversitat. Eth temps mos ajudarà a auançar!

En quauques paraules auem acceptat bèra influéncia deth francés o der occitan galloromanizat, coma en cas de “gara”, o “quartier”, acceptada ath cant de “barri”, o “sapiant”, ath costat de “sabent” e de “sabi”, o “avesque” ath cant de “bisbe” (qu'ei era mès genuïna encara que semble un catalanisme), “veire” amassa damb “vasso”, “cravata” ath cant de “corvata”, “abituda” damb “costum”, “usina” e “fabrica”, pr'amor qu'es paraules non s'arturen ena frontèra e finalament era lengua les incorpòre de forma naturau. Auem acceptat bèth signe que non forme part der alfabet pròpri der aranés coma era “w” entà paraules coma “water”. Enes advèrbis acabats en “ment” que tant soent alongam a “ments”, coma “principalement”, “possiblement”, “probablement”... auem optat per mantier era forma redusida, era mès cuerta, tot e que creiguem qu'en moment de prononciar cada un a de hèc ena sua forma pròpria. Era Acadèmia a optat per “segontes” en detriment de “segons”, e auem priorizat “menuta” en contra de “minuta”, e “dempús” peth deuant de “despús”, o “shivau” que desplaça un “chivau” que desestimam pr'amor que “shivau” respon millhor ara sua fonetica. Auem incorporat “site” (deth “web”) laguens deth mon des naues tecnologies, pr'amor que son paraules d'emplec corrent, que ja s'estudien per part dera Acadèmia, en un aute encastre de trabalh. Respècte dera paraula “hotèl” auem decidit de mantier-la damb “h” pr'amor que non ei ua paraula d'origen latin, senon francesa, qu'eth mon deth torisme e dera economia a generalizat damb aquesta forma, e non volem víuer d'esquia ara realitat.

E entre “entre” e “enter” auem optat per “entre” en tot valorar era sua socializacion. Tanben auem acceptat “malerosament” de “malerós” e “malurosament” de “malurós” de “malur” e “vente” ath cant de “vrente” pera grana expansion qu'an es dues. Auem priorizat “senhau” e desestimat “senhal”. Creiguem que cau escriuer “digitau” en lòc de “digital”. “Pecigar” ei considerada incorrècta en favor de “peishigar”. Entre “idèa” e “idia” auem optat per adméter es dues. Desestimam “seringa” en favor de “sheringa”. “Sièta” e “sètia” son considerades valides es dues. Renonciam a “dubte” en favor de “dobte”. “Procès” ei corrècta e non pas “procés”. Entre “benestar” e “benèster” optam per “benèster”. En lòc de “cintura” cau emplegar “centura”. “Conduïr” e “conduzir” son sinonimes. “Contròtle” e “contraròtle” se considèren corrèctes en contra de “contròl”. “Curbir” e “corbir” an estat acceptades coma corrèctes contràriament a “cobrir”. Entre “colona” e “colomna” auem optat per “colomna” e desestimat era prumèra. Consideram corrèctes “oposar” e “opausar”. Entre “desgust” e “desengust” optam per “desengust”. Desestimam “dipòsit” en favor de “depòsit”. “Ocupar” ei tan corrècte coma “aucupar”, e “distribuïr” l'auem leugèrament priorizat a “distribusir”, tot e qu'aguest tanben l'emplegam. “Dormir” e “dromir” son equivalents e entre “apariar” e “apraiar” consideram qu'es dues son variants dera madeisha paraula⁶. Tanben en son “ostiu” e “estiu”. Entre

6.-«...Eth gascon forme ua excepcion extrema e lèu lèu unica laguens des lengües romaniques: ei era lengua des fenomens metatètics sistematics...» (Coromines).

“instrument”, “estrumet” e “esturment” auem optat per agesta darrèra... e atau damb mès e mès e mès paraules.

Auem incorporat «òr» coma sinonim de «aur» pera fòrça dera socializacion. Auem optat per «raia» pera sua coeréncia, però auem acceptat «ralha» peth sòn emplec. E auem adoptat es etimologiques «cambi», «brèç» e «dança» en coeréncia damb er occitan e damb er aranés mès difòs, maugrat que non mos agrade era distanciacion damb es catalanes e alibertianes «canvi», «bres» e «dansa» produïdes pes avatars dera istòria. Eth catalan e er occitan aurien de mostrar mès eth sòn origen e era sua relacion.

E auem sajat d'introduïr er enmudiment des «n», en tot hèr ua lengua mès intuïtua, en tot hèr bones «centeat», «empresoar», «pleament»... ath cant des sues formes mès regulares.

Auem incorporat era afrancesada «combinason» ath cant dera catalanizada «combinacion» pr'amor de qu'es dues an ua vida en Aran. Atau madeish damb «sufisent» e «suficient». Auem acceptat eth castelhanisme «guapo» pera sua grana difusion e pr'amor que Condò la consideraue ben aranesa. Auem priorizat «prèvia» maugrat que reconeishem que i a ua tendéncia forçada a «prealabla». Auem admetut «empedir» e «impedir» pr'amor qu'es dues son viues e son originàries en país. Auem optat per «semblant» en lòc deth minoritari «semblable». Auem igualat «novetat» e «nauetat», es dues fòrça viues. Auem acceptat «desparitat» e «disparitat», es dues viues e es dues damb basa occitana. Auem optat per «mentretant» per èster fòrça usuau e intuïtua, maugrat que Condò escriuie «mentrestant». Auem escrit «pèrder» damb «r» finau tot e qu'èm sabedors qu'en Occitània hèn «pèdre» en ua part molt importanta.

Auem assumit «Occitània» maugrat que consideram qu'en territòri lingüistic tanben s'emplegue fòrça «Occitania». Auem entrat «sospecha» que pòt semblar castelhan, però qu'ei d'origen languadocian e que podem suposar aportat pera lengua genuïna. Auem acceptat es sufixes «-aire» e «-ador» coma lèu lèu equivalents, tament coma nos ensenhe Coromines. Auem auut vacillacions damb era definicion en cèrtes «é», «è» e finalament auem decidit era qu'auem creigut mès regulara e mès emplegada: «setge-sètge», «greu-grèu», «breu-brèu»,... Auem entrat «fregar» e «heregar» damb valos sinonimes, pr'amor qu'es dues son viues e es dues son occitanes.

Auem acceptat «veu» e tanben «votz», e es sòns derivats. E, ath cant de «cristal» auem adoptat «cristau» qu'ei ua deformacion que hèn es aranesi en un intent de parlar corrèctament. Auem igualat «defensar» e «defèner» perquè, tot e que deuen d'auer un sens originari diferent, ara s'empleguen de forma naturau damb eth madeish significat.

Auem hèt entrades dobles damb paraules en que normalament n'i auria agut d'auer sonque ua. Es circunstàncies der aranés son pròpies, tament coma en son en quinsevolha lengua. Realizar era priorizacion d'ua forma hè que se creen arguments

en contra d'era qu'a estat considerada en segon orden. Auem metut dues entrades damb era madeisha definicion en «malestar/mauestar» e en «malèster», maugrat que damb «benèster» non auem actuat dera madeisha forma, en lo que poderie considerar-se coma un des capricis d'era lengua. Auem considerat equivalents «pitjor» e «piri» e tanben auem valorat «pejor». «Agradable» e «agradiu», tot e èster sinonimes an dues entrades diferents. Tanben «nauetat» e «novetat» se pòden trobar coma entrades. En «soletat», «solitud» e «solesa» trobaram tres entrades damb definicions parelhes. Tot e que damb definicions parelhes «ocupar» e «aucupar» les auem considerat en entrades diferents, tament coma «amplir» e «emplir» as qu'auem assimilats «aumplir», e coma «oposar» e «opausar», «oposat» e «opausat», «oposicion» e «opausicion»... Tot e èster sinonimes «aunor» e «onor» an dues entrades damb definicions parallèles, tament coma «egal» e «igual», «assiatar», «sèir» e «setiar»...

Per respècte as socializacions establèrtes en encastres diferents auem volut dar eth madeish tracte a «introduïr» e «introduisir», a «traduïr» e «tradusir», a «reproduïr» e «reproduisir», a «proveïr», «provedir» e «provesir», «conduïr» e «conduisir»,... e maugrat que sabem que pèrd sentit eth repetir es entrades damb definicions com se se tractèsse de mots diferents e qu'era formalitat aconselhe de dar preferéncia a ua forma e recuèlher era auta com a varianta formau, auem introduït es dues formes, damb era madeisha priorizacion entà evitar qu'es emplegaires n'escuelhessen ua en detriment d'era auta, sonque pera forma de presentacion en aquest Diccionari. Non auem volut eliminar era de major emplec ne era de major correspondéncia formau damb era lengua. Eth temps acabarà solucionant aquestes vacillacions e peth moment arrés s'a de sènter inferior en sòn emplec abituau, ne a de considerar aquesta duplicitat coma ua error, se non mèslèu coma ua característica de respècte d'aquesta òbra a cada emplegaire, tostemp que non afècte ara coeréncia d'era lengua.

Aquest ei un diccionari de partida, dinamic, ei a díder qu'anarà adaptant es sues propòstes ena mesura qu'eth temps ac aconselhe. Peth moment auem optat per dar eth madeish tractament entàs parelhs «transportaire-transportista», «tumada-tumassada», «venda-venta», «vesilha-vigilha», «vèspe-vrèspe», «vòlta-vòuta», «guinèu-vop», «uet-vuet», «rasoar-rasonar», «repausar-reposar», «repausicion-reposicion», «resòler-resòlver», «esquinçar-esquinçar», «emmagazemar-emmagazinar», «hered-heired», «umitat-umiditat», «bastissa e bastida», «imprimit-imprés», «exprimir-expressar», «suposar-supausar», «curbir-corbir», «aucupacion-ocupacion», «saunei-somi-sòni», «participaire-participant», «desparièr-disparièr»,... ena major part damb era madeisha definicion e en ocasions damb definicions sinonimes, pr'amor qu'en estat aportades per collaborators diferents e consideram tament respectables es ues coma es autes.

E per contra auem caminat ena inclusion d'ua soleta entrada damb era consideracion de sinonims o variants en d'autes paraules, qu'auem considerat que son més estables, coma «reduïr-reduisir», «viua-viva», «riu-arriu», «compausar-composar», «prepausar-proposar», «preposicion-prepausicion», «dispausar-disposar», «emparança-amparança»,...

Auem considerat qu'es prefixes «sos» e «sub» son equivalents, pr'amor qu'atau s'empleguen en Aran: «sosprefècte-subprefècte», «sosproducte-subproducte»...

I an femenins damb dues formes «-tritz» (o «-airitz») e «-a», que correponen a masculins en «-ador», «-ator», mès era lengua parlada manten basicament en acabats en «-a». Coromines considèra es femenins en «-airitz» e «-tritz» coma ua característica der occitan classic, inexistenta ena lengua actua. Per açò consideram adequats es femenins «informadora-informatritz», «restauradora-retauratritz», «inspectora-inspectritz», «monitora-monitritz», «observadora-observatritz»... e fòrça mès.

Auérem dobtes entre «perténher», «pertàner» e «pertenéisher». Era darrèra ei un castelhanisme fòrça difós que cau considerar fòrça integrat, però que cau combàter. Es autes dues formes les consideram variacions legitimes sus era madeisha forma. En aguest Diccioniari auem optat pera forma «perténher» pr'amor que permet era realizacion de [*pertàner*], pr'amor qu'en tota Occitània existís aguesta variacion en diuersi endrets, e subertot en considerar qu'ei era forma que Coromines documente enes sues enquestes ena Val d'Aran. E totun, se quauquarres emplegue «pertàner» non ac auriem de considerar, necessariament, ua incorreccion.

E tot e que non auem considerat entrades diferentas auem emplegat de forma sinonima «víuer» e «viver». E consideram era valor de «comunautat», però auem optat per «comunitat». Auem priorizat «prigond», mès valoram «pregond» coma corrècte. Auem priorizat «emparar» però tanben valoram coma corrècte «amparar». Auem optat per «trabalh» en contra de «treball». Auem desestimat «fonamentau» e assumit «fondamentau».

Auem acceptat eth doble genre en «color» pr'amor qu'en origen ère ua paraula femenina, e auem hèt lo madeish damb «valor». Auem tractat damb consideracion parelha tota ua seria de mots qu'an patit transformacion enes darrèrs ans, pera voluntat d'apropar-les ath gascon, tot e qu'ena Val d'Aran èren de basa e tradicion languadociana.

«Ancian» e «antic» son sinonims, en aguest territòri de crozament de lengües e de cultures, e pr'amor qu'es trobadors empleguèren es dues: «No laisser ton ancian ami, car le nouveau no lo semblarà pas» (Bède), «E'l rei d'Anfos que tan gen se capdella ab sen antic» (Paulet de Marseille). E... podem emplegar sense distincion «Antic Testament» o «Ancian Testament». E podem emplegar «sagrament» e era sua forma mès antica «sacrament»: «Si s fai fals sacrament» (Poèma sus Boèce).

Enes numèros auem limitat es entrades. I a 23, 25 e 28 e non pas es auti vints. Damb sonque quauque exemple podem considerar es auti, sense besonh de definicions innecessàries.

Auem priorizat «suber», maugrat qu'en toponimia abonde «sober», pr'amor que pensam qu'ei era forma mès difosa ena lengua orau, frut d'ua transformacion en temps. Talament ac auem hèt atau entà «enginhèr» que creiguem era mès formau, tot

e qu'en toponimia s'a generalizat «ingenièr». Es variacions qu'auem acceptat non mos semblen un fren ara definicion dera lengua; ath contrari son ua riquesa.

Auem reintroduït «Dieu» ath cant de «Diu», pr'amor que maugrat era socializacion de «Diu», ena Val d'Aran, enes darrèrs tempsi, era forma genuïna aranesa [*Dieu*] e era forma autòctona e medievau occitana ei «Dieu», e creiguem que non i cau renonciar. Possiblement aurïem agut de hèr lo de madeish damb «aquieu» e «acieu», però, per precaucion e per prudècia, e vista era sua extension, auem creïgut que non ei eth temps entà recuperar aguestes formes maugrat era sua socializacion. Er emplec des usuaris poderie cambiar es consideracions. Era acceptacion d'Alibèrt des formes «ieu», encara que siguen dobtoses, en gascon generau, mos a de hèr reflexionar.

Apareish enes definicions era forma «tie», absolutament corrècta, tot e qu'ena conjugason verbau primèrem «ten». Entre es dues formes corrèctes, auem respetat era eleccion deth redactor; volem dar valor ath caractèr d'òbra collectiva.

Auem considerat es parlars de Canejan e de Bausen coma mès pròxims ara rèsta de Gasconha e n'auem recuelhut quauques formes. Entre toti es parlars conformen era varianta.

Auem corregit e milhorat eth Vocabulari Basic que presentèrem hè dus ans: auem substituït «aviator» per «aviador» perquè mos semble mès generalizat, sense qu'atempte contra cap principi lingüistic; auem acceptat «equip» ath cant deth generalizat «equipa», pr'amor que se hè dificil ena lengua parlada e es vacillacions entre femenins e masculins son correntes e corrèctes.

Es paraules masculines que acaben en «-u», pòden hèr eth femenin en «-ua» o en «-va». Auem priorizat es femenins en «-va», «viu-viva», «abondiua-abondiva», «abusiu, -iva»... tot e qu'auem considerat tanben, coma corrèctes «viua, abondiuva, abusiua...» e ac auem reflectit en bèra paraula. Ei ena intencion de caminar en ua regularizacion. Es advèrbis derivats de paraules acabades en «-au» auem tendit a regularizar ena extension deth femenin «alament», «accidentau-accidentalament», «culturau-culturalament»..., tot e qu'en cèrti cassi auem considerat coma corrèctes es formes «accidentaument, culturaument...». Son variacions que trobam ena essencia dera lengua. Maugrat aguestes excepcions er emplec dera forma femenina entàs advèrbis ei generalizat, «persuasivament, exclusivament, recentament...»

Auem dobtat entre «tassa» e «taça» pr'amor qu'enes darrèrs tempsi auem trobat es dues formes (e per açò apareishen en ortografic), e finalament mos auem decantat pera forma mès difosa en tot er espaci occitanoromanic «tassa», era madeisha forma que s'emplegaue hè mil ans ena lengua des trobadors, «Cotels et saliners pauzo prumierament; Pa, tassas o anaps porto segundament» (Eluc. De las propr.)⁷.

Auem assumit «arthritis, conjontivitis, epatitis,...» en lòc de «arriti-conjontiviti-epatiti...» coma ena rèsta der occitan, pr'amor qu'es aranesi auem socializat era prumèra forma, lo que la harà mès intuïtiva, e qu'aguesta se correspon mès damb era

7.- M. Raynouard, *Lexique Roman ou Dictionnaire de la langue des Troubadours*

etimologia deth grèc ἀρθρίτις (latin arthritis), ... latin *hepatitis*... e qu'ua grana part des lengües europèes an assumit era «-s» finau.

E mos auem auançat a ua decision ortografica, mès pròpria dera gramatica qu'auem de publicar enes mesi que vien: deuant de «h» podem emplegar er article «eth» o «er» en foncion dera fonetica particulara de cada un. Podem escriuer «er hum» o «eth hum», «er haro» [er'aro] o «eth haro» [et'taro], «eth har» [et'char], «er heiret» o «eth heiret»,...

Damb es paraules planes mos a calut hèr un exercici de contemporizacion, de barreja de critàris, de procès, de cambi,... e adoptam «ànim, règim, títol,...» e per contra «merit, asiatic, comic, desanim, castig, fertil, preistoric...». Era consideracion dera socializacion e era acceptacion de norma a ocasionat aguesta aparenta contradiccion. Mos botjam entre paraules qu'an perdut eth son esdrujol per influéncia deth francés, e deth catalan però qué ère corrent en grèc e en latin (fácilis, ángelus, frívolus...) e per aguesta rason formau auem adoptat es formes enes qu'aplicar era transformacion dera genuïnitat latina ère mès costós ena practica. Restablim er origen en quauques formes; conservam es que maugrat era sua diferéncia damb eth latin, s'an socializat atau.

E mès, e mès decisions e opcions adoptades... que se justifiquen enes mès de 100 ores d'amassades qu'auem realizat e enes moltes mès de trabalh personau de toti es implicats.

Ei era lengua orau, era que se parle, era qu'auem procurat priorizar, en tot èster coerents damb es principis dera diacronia dera lengua, dera sua istòria, dera sua formacion. Èm molt luenh, en temps, des trobadors, però sense eri non existiríem. Auer en compde era istòria ei ena basa dera nòsta existéncia. A ua valor limitada, però imprescindible. Ei era lengua orau que mane però auem presenta continuament era lengua occitana ena sua totalitat, auem presenta era normativa der estandard dera lengua, eth vocabulari generau d'Occitània⁸

Auem hèt ua entrada enes toponims mès emplegadi, mès non auem includit nòms de persones. Aguest ei un ahèr que demore pendent en aguesti moments enes qu'es evolucions des patronimics experimenten fòrtes transformacions, qu'es denominacions familiars s'incrementen e ocupen entitat pròpria, qu'es nòms tradicionaus aranesi an patit ua cèrta queiguda e que creïshen eth numèro de nòms de recenta aparicion ena societat aranesa (Nàdia, Hassan, Wilson, Aitana...). En Catalonha e ena Val d'Aran es nòms de mainatge mès emplegadi son Marc, Àlex, Martí, Hugo, Biel, Eric, Jan, Nil e Pòl; arren a veïr damb es tradicionaus Jusèp, Joan, Antòni, Tomàs, Gabrièl,... Per çò que hè as mainades es nòms mès emplegadi son Martina, Júlia, Laia, Lúcia, Emma, Maria, Aina, Paula, Nòa, Carla, Abril e Clàudia.

8.- «Nous avons besoin d'une langue occitane normée qui puisse servir pour l'intercompréhension, pour l'accueil de nouveaux locuteurs m'ayant d'enracinement local particulier, et servant de base pour le prestige extérieur de la langue...Il ne faut pas imposer cette norme là où il n'a pas d'utilité particulière... [et] il faut maintenir des attitudes de souplesse face à la politique linguistique» Présent et passé de la langue gascogne, Thomas Field, University of Maryland, Baltimore County (2009).

Tot e que se'n recupèrè bèth un de tradicionau, s'an perdut es Tereses, Loïses, Isabèls... Aqueri que volguen era forma aranesa o occitana deth nòm escuelhut, s'aguest non a ua forma tradicionau, haràn ben en emplegar era normativa ortografica adequada. I an suggeréncias digitalizadas entà orientar era prenuda dera decision.

Auem elaborat eth document damb era voluntat de resòler dobtes e de trincar era confosion ara qu'un emplec sense orientacion pòrte, inevitablament.

Aguest Diccioniari ei un document collegiat e fòrça participat, que, maugrat es esfòrci, encara deu mantier bèra incongruècia e bèra error que solucionaram, enes publicacions digitaus e enes documents posteriors. Aguest Diccioniari, coma toti, ei ua òbra dinamica que s'a d'adaptar continuament. Es lengües o es varietats petites coma era nòsta an mès facil de mantier errors. Era tan de besonh collegiacion hè que sigue fòrça mès dificil, e de major implicacion, era prenuda de decisions e qu'aguestes siguen aisidament assumides per cada un de nosati. Demoram d'aqueres persones mès collaboradores e mès sensibles era sua opinion entà auançar ena definicion dera lengua nòsta.

Ei es parlants, es que manen. Auem procurat fixar ues formes que fixen era lengua, però s'era majoria des persones empleguen formes castelhanizadas o afrancesades, damb eth temps, en aguest procès dinamic deth Diccioniari, calerà introduïr aqueres formes enes definicions. Des dera Acadèmia procuraram lutar contra era deishadesa lexicau que s'abandone as influéncias faciles, però èm conscients deth manament qu'auem de servici ara voluntat deth pòble, qu'anarà definint damb es sues actituds, era forma dera lengua. E... intervenguem toti, es illustrats e es collectivitats mens sabentes. Jovellanos afirmaue qu' «ei eth pòble e non pas es sabents qui forme es lengües, es sabents e non pas eth pòble les perfeccionen»⁹.

Aguest Diccioniari, non vò èster ua imposicion, ei ua orientacion madurada. Volem convertir en norma aquerò qu'era majoria sent e emplegue. Crear ua norma generau ei crear era correccion democraticament acceptada, e per açò auem procurat era maxima participacion en aguest document¹⁰.

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

9.- Gaspar Melchor de Jovellanos (1744-1811), Memòrias.

10.- «Enfrentados ante su propia lengua, los hablantes pueden sentir la limitación de unas cercas que los constriñen o un universo de posibilidades para comunicarse» (La lengua como cárcel o la lengua como libertad, Manuel Alvar, Ediciones Cultura Hispanica del Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1982).

Abreviacions:

adjectiu	adj
advèrbi	adv
Exemple	Ex.
femenin, -a	f
interjeccion	interj
interjeccion	interj
intransitiu	intr
locucion	loc
possessiu	poss
preposicion	prep
Sinonim	Sin.
transitiu	tr
Varianta	Var.
vèrb	v

Diccionari der aranés

(varianta occitana)

(provisionau)

a

a *nòm e prep f* 1. Nòm dera letra a. 2. Indrodusís un complement dirècte de persona, un complement d'objècte indirècte, un complement de nòm, un adjectiu o se place deuant der infinitiu entre dus vèrbs subordinats tà mercar era direccion o era finalitat.

a braç virat *loc adv* Damb tota era fòrça.

a cada moment *loc adv* Molt soent.

a celh *loc adv* 1. De forma contunha. 2. Ara seguida.

a çò de *loc adv* En casa de.

a compdar de *loc adv* A partir de.

a còps, de còps *loc adv* Bèri viatges.

a despriet de *loc adv* Sense auer en compde que. Der aute costat deth Pònt de Rei tanben trobam *en despriet de*.

a despriet de que *loc adv* Maugrat que.

a dreta *loc adv* De forma corrècta. *Ex.: A dreta lo è.* En Luishon se ditz [ad a dret] damb eth madeish sens.

a mieges *loc adv* 1. Sense acabar. 2. Mau acabat.

a mòs plen *loc adv* Minjar voraçament.

a on *loc adv* Mèrque eth lòc. *Ex.: A on ei era glèisa?*

a on sigue *loc adv* En quinsevolh lòc.

a paupes *loc adv* Sense veir, en tot tocar damb es mans.

a pè ranquet *loc adv* Damb un solet pè en solèr.

a plaser *loc adv* Tot doçament.

a sang e huec *loc adv* 1. Damb tota fòrça. 2. En tot hèr mortalatge.

a viatges *loc adv* Bèri còps.

a! *interj* 1. Expression qu'indique qu'era persona que parle s'a avisat de bèra causa e l'a comprenuda. 2. Expression qu'indique admiracion, suspresa o pena.

abac *nòm m* Esturment entà hèr manuauement calculs matematics.

abadia *nòm f* 1. Casa a on viu eth rector. 2. Proprietats dera rectoria.

abaishar *v tr* 1. Hèr anar de naut tà baish. 2. Hèr mèns petita era valor, era quantitat o era intensitat d'ua causa.

abandon *nòm m* 1. Manca d'atencion o de suenh. 2. Renonciacion a ua idia, un déuer o ua prepausa.

abandonament *nòm m* Accion o hèt d'abandonar.

abandonar *v tr* 1. Deishar, desemparar bèra persona, animau, causa. Deishar un endret. 2. Renonciar a seguir hènt ua causa.

abans *adv* Indique prioritat de lòc o de temps. Indique prioritat o preferéncia.

abarat, -a *adj m f* 1. Que còste pòqui sòs. Der aute costat deth Portilhon se ditz *a*

bon compde. 2. De pòca qualitat.

abastar *v tr* 1. Arténher, agarrar ua causa distanta. 2. Proporcionar o méter a disposicion de quauqu'un ua causa que n'a de besonh.

abàter *v tr* 1. Hèr a quèir en tèrra, hèr a baishar quauquarren qu'ei dret. 2. Aucir a ua persona o animau damb ua arma. 3. Hèr a pèrder era fôrça fisica o morau.

abduccion *nòm f* 1. Moviment peth qu'un membre o un organ s'aluenhe deth plan mejan deth còs. 2. Hèt d'abduïr.

abduïr *v tr* Separar quauquarrés per mieis de segrèst paranormau.

abelha *nòm f* Insècte que viu en eishames damb eth còs de velhut e damb hisson, que produís cera e mèu e s'alimente deth pollèn e deth nectar des flors.

abelhard *nòm m* 1. Insècte imenoptèr, pelut, que bronís quan vòle. 2. Persona pesada e fôrça shordanta.

aberrant, -a *adj m f* Que s'aluenhe fôrça d'aquerò que se considèrè normau, naturau o licit.

abertzale, -la *nòm adj m f* En euskèra signifie patriòta o nacionalista, s'emplegue, en aranés, damb aguest sentit referit ath país vasc.

abestit, -ida *adj m f* Semblant a ua bèstia.

abiege *nòm m* Resina d'auet tenguda entà hèr emplastres e coma basa d'ungüents.

abil, -a *adj m f* 1. Qu'a es condicions de besonh entà hèr ua causa. 2. Que trabalhe ben.

abiletat *nòm f* Capacitat entà hèr ben ua causa qu'ei mèu de mau hèr entàs auti.

abilitacion *nòm f* 1. Accion d'abilitar. 2. Autorizacion autrejada a un organisme o a un foncionari entà realizar foncions que non les son pròpies.

abilitar *v tr* 1. Hèr qu'ua persona o ua causa servisque entà ua foncion que non realize normaument. 2. Autrejar permís legau a ua persona entà hèr ua causa.

abisme *nòm m* 1. Prigondor fôrça grana. 2. Distància o oposicion plan grana entre causes, persones o idies.

abitabilitat *nòm f* Qualitat d'abitable.

abitacion *nòm f* Cada un des espacis separadi per parets que i a en ua casa o un estatge, sustot se s'empleguen tà dormir.

abitança *nòm f* 1. Lòc a on viu abituaument ua persona. 2. Lòc a on legaument ei establida ua persona o ua societat entath compliment des sues obligacions e er exercici des sòns drets.

abitant, -a *nòm m f* Estatjant. Persona que residís en un lòc.

abitar *v tr intr* 1. Auer coma lòc ordinari entà víuer un determinat espaci. *Ex.: Er os abite es bòsqui.* 2. Demorar en un lòc, viué'i. *Ex.: Nosati abitam en Aran.*

abitat *nòm m* Mieis a on se desvolope un èster viu.

abitatge *nòm m* Construccion premanida entà que i visquen persones.

abituat *v tr* Acostumar a ua persona a hèr ua causa soent o damb regularitat.

abituau *adj m f* Que se hè soent o que se repetís per abitud.

abituament *adv* De manèra abituau.

abitud *nòm f* 1. Manèra abituau d'actuar o comportar-se. 2. Forma de conducta establida que s'aquerís pera repeticion des ma-deishi actes o per tradicion. 3. Abiletat entà ua determinada activitat aquerida damb era practica.

abjècte, -ta *adj m f* Qu'inspire desengust e mensprètz pera sua baishesa e degradacion morau.

ablacion *nòm f* Extirpacion d'un organ o d'ua part deth còs.

abò *nòm f* Mot estranh sonque conservat en toponimia d'origen etimologic incèrt qu'en us figurat pòt voler díder *bòl*. *Ex.: Era Abò, paratge de Bausen.*

abocar *v tr* Inclinar o virar ua causa de manèra que se uede.

abocinar *v tr* Hèr bocins ua causa.

aboishar *v tr* 1. Animar es cans entà anar tara amassada de quauquarrés o quauquarren. 2. Lançar-se impetuosament sus quauquarrés o quauquarren.

abolicion *nòm f* Anullacion d'ua lei o d'un costum a trauès d'ua disposicion legau.

abolir *v tr* Anullar, deishar sense vigència ua lei, precèpte, costum, etc.

abonament *nòm m* 1. Pagament d'un compde o d'uns sòs que se deuen. 2. Contracte peth que quauqu'un pague ua cèrta quantitat entà dispausar d'un producte o d'un servici pendent un temps determinat.

abonar *v tr* 1. Hèr un abonament. 2. Pagar ua quantitat de sòs que se deuen.

abondància *nòm f* 1. Grana quantitat d'ua causa. 2. Prosperitat, riquesa, bona situacion economica.

abondu, -iva *adj m f* Generós, qu'a abundància.

abordar *v tr* 1. Entrepréner, començar a ocupar-se d'un ahèr o d'un negòci, especiaument se presente quauqua dificultat. 2. Apressar-se ua nau a ua auta enquia tocar-la, de forma voluntària o involontària.

aborrir *v tr* Desengustar-se per bèra causa o accion.

abracar *v tr* Hèr ua causa mès cuerta o mès braca.

abraçar *v tr* 1. Sarrar damb es braci entà mostrar amor o afeccion. 2. Enrodar damb es braci. *Sin.: abraçar.*

abrandar *v tr* Alugar, ahlamar.

abrandat, -ada *adj m f* En combustion viua, ahlamat o incendiat.

abreujar *v tr* Hèr ua causa mès cuerta o mès braca.

abreviacion *nòm f* 1. Hèt de redusir o hèr mès cuerta ua causa. 2. Letra o conjunt de letres seguides d'un punt que hèn mès cuerta era escritura d'ua o mès paraules.

abric *nòm m* 1. Pèça de vestir que mos protegís der heired, generaument arribe enquiàs jolhs e se còrde peth deuant. 2. Lòc entà protegir-se der heired.

abrigar *v tr* 1. Protegir der heired. 2. Curbir.

abriu *nòm m* Quatau mes der an.

abséncia *nòm f* 1. Eth hèt d'èster, de trobar-se absent; non present en un lòc. 2. Mancaça, privacion.

absent, -a *adj m f* Dit dera persona que non ei presenta en un lòc o qu'ei separat de ua auta persona.

absida *nòm f* Part d'ua glèisa, generaument de forma semicirculara, que normaument subergés dera façada pera part deth darrèr.

absolucion *nòm f* Accion de descargar d'ua pena, d'un castig o des pecats.

absolut, -a *adj m f* 1. Qu'ei illimitat, sense restriccions.

absolut *nòm m f* Aquerò que non coneish limit ne imperfeccions. *Ex.: Era recèrca der absolut.*

absolutament *adv* D'ua manèra absoluta, sense resèrves.

absòlver *v tr* Eximir d'ua pena, déuer, obligacion, responsabilitat.

abstencion *nòm f* 1. Renóncia a hèr ua causa o a intervier en era. 2. Acte d'abstier-se d'exercir un dret, especiaument eth dret de vòt.

abstier *v intr* Privar de hèr quauqua causa.

absurd, -a *adj m f* 1. Qu'ei contrari ara logica o ara rason. 2. Que parle o se compòrte d'ua manèra insensata.

absurditat *nòm f* Qualitat d'absurd. Aquerò qu'ei absurd.

abús *nòm m* Usatge injust o excessiu d'ua causa.

abusar *v tr* 1. Hèr un usatge excessiu o inadequat d'ua causa en perjudici pròpri o de ua auta persona. 2. Profitar-se de manèra excessiva deth trabalh, des atencions o dera bondat de quauqu'un.

abusiu, -iva *adj m f* Que depasse eth limit d'aquerò qu'ei normau, just o avient.

ac *pron* Definís ua accion, objècte, hèt indeterminat.

acabament *nòm m* 1. Aquerò qu'ei ath finau o tèrme de quauqua causa. 2. Conjunt de detalhs que milhoren era presentacion d'un producte o d'un objècte.

acabar *v tr* Méter fin ad aquerò començat.

acaçar *v tr* Anar ath darrèr de quauquarrés que hug, damb era fin d'artenher-lo o aluenhar-lo d'un lòc.

acadèmia *nòm f* 1. Institucion publica formada per persones que destaquen enes letres, es arts o es sciéncias. 2. Locau a on s'amassen es membres d'aguesta institucion. 3. Institucion damb autoritat reconeishuda per Lei. *Ex.: Acadèmia aranesa dera lengua occitana*

academic, -a *adj m f* 1. D'ua acadèmia o restacat damb aquestes institucions. 2. Qu'apertenh ar ensenhament oficiau o que i a relacion.

acadiar *v tr* 1. Estacar, subjectar, a quauqu'un o a quauqua causa damb cadies. 2. Amassar causes en tot formar ua cadia o un conjunt mès o mens ordenat.

acajolar *v tr* 1. Tranquillizar un animau o persona en tot passar-li suaument era man

per dessús. 2. Tractar as auti damb feblesa. 3. Paupar damb afècte e admiracion. 4. Viciar, maucriar.

acalhar *v tr* Lançar calhaus o pèires.

acalorar *v tr intr* 1. Costar o comunicar calor. 2. Patir de calorada. *Ex.: S'a acalorat.*

acamp *nòm m* Amassada de gent, generalment ar aire liure, damb motiu d'ua hèsta o d'ua celebracion determinada.

acampada *nòm f* Hèt d'acampar, generalment damb tendes de campanha e ar aire liure.

acaparar *v tr* 1. Apilerar causes qu'es auti tanben n'an besonh o les vòlen. 2. Ocupar totaument eth temps o era atencion de quauqu'un.

acarar *v tr* Méter cara a cara dues persones que se contradiden, entà desnisha era vertat.

acasir *v tr* 1. Hèr pròpri un dret o causa que non apertenh ad arrés. 2. Arremassar causes de diferenti lòcs. 3. Ena fòrma pronominala (= *acasir-se*) tanben a eth sentit de « establir-se en quauque lòc ; installar-se ».

accedir *v intr* 1. Auer accès, pas o entrada en un lòc. 2. Mostrar-se d'acòrd entà hèr o deishar que se hèsque çò que bèth aute demane o vò.

accelerar *v tr* 1. Hèr mès rapid o mès viu un moviment o ua accion. 2. Aumentar era velocitat d'un veicul.

accent *nòm m* 1. Elevacion de ton quan se pronóncie ua sillaba o part d'ua sillaba.

2. Signe grafic que se met sus era vocau d'ua sillaba tonica, quan li correspon segontes es normes d'ortografia.

accentuacion *nòm f* 1. Prononciacion d'ua sillaba que destaque ena paraula perque ei mès intensa, mès longa o a un ton mès naut. 2. Manèra de tier es accents grafics ena escritura.

accentuar *v tr* 1. Prononciar ua sillaba d'ua paraula damb mès intensitat qu'es autes sillabes. 2. Balhar ua importància especiau a ua idia o a ua qüestion.

acceptable, -bla *adj m f* Que se pòt acceptar o dar coma bon.

acceptacion *nòm f* 1. Consentiment que quauqu'un balhe ad aquerò que se li aufrís o prepausa. 2. Reconeishment de qué ua causa ei bona.

acceptar *v tr* Consentir, díder òc. Èster d'acòrd.

accès *nòm m* 1. Accion d'arribar o d'apropar-se. 2. Pas o entrada que permet d'accedir a un lòc.

accessibilitat *nòm f* Qualitat d'accessible.

accessible, -bla *adj m f* Dit d'un endret que s'i pòt arribar, d'ua persona que permet d'arribar enquia quauquarren o enquiara madeisha, de quauquarren que se pòt arténher.

accessòri, -a *adj m f* Que depen d'ua causa principau o que s'i hig d'ua manèra segondària.

accessòri *nòm m* Objècte auxiliar o ornamentau d'ua causa, d'ua activitat o d'ua disciplina.

accident *nòm m* Cas que, tot de patac, produsís un mau a persones o causes.

accidentalament *adv* D'ua manèra accidentau. *Sin.: accidentament.*

accidentat, -ada *adj m f* 1. Qu'a accidents. *Ex.: Vida accidentada.* 2. Qu'a patit un accident.

accidentau *adj m f* 1. Qu'ei segondari o non essenciau. 2. Qu'arribe per edard o per accident, dehòra de çò qu'ei abituau o ei previst.

accidentaument *adv* De forma non cercada o non desirada.

accion *nòm f* 1. Acte o resultat de hèr. 2. Títol que represente ua part deth capitau d'ua societat.

accionari, -ària *nòm m f* Persona que possedís ua o mès accions en ua societat o empresa. *Sin.: accionista.*

accionariat *nòm m* Conjunt d'accionistes d'ua empresa o societat.

acèr *nòm m* Metau fòrça dur e elastic qu'ei un aliatge de hèr e carbòni.

acertar *v tr* 1. Hèr ben ua causa, arténher que gesque com cau. 2. Hèr qu'ua causa, especiaument un projectil, arribe en punt precís que se dirigís.

acha *nòm f* Nòm dera letra h, setau letra der alfabet.

ací *adv* 1. En madeish lòc en qué se parle. 2. En moment present, en tot mercar er inici o eth finau d'un espaci de temps.

acid, -a *nòm adj m f* 1. Còs que conten idrogèn capable d'èster remplaçat per ele-

ments entà formar saus. 2. Qu'a un gust picant, com eth vinagre. 3. Qu'a es propietats des acids.

aciditat *nòm f* 1. Sabor acid. 2. Indicaçion quantitativa des propietats acides.

aciu *adv* 1. En aquest lòc. En Bigòrra vò dider *aquiu delà*. 2. En moment present, en tot mercar eth principi o era fin d'un espaci de temps.

aclapar *v tr* 1. Hèr a sénter fòrtament ua carga fisica o morau sus aqueth que la tie. 2. Hèr a quèir, abàter.

aclofar *v tr* Hèr a baishar progressivament e de manèra lenta.

açò *pron* 1. Aquesta causa. 2. Era causa que s'acabe de díder o se diderà lèu.

acochar *v tr* Jàder o estirar-se entà dromir en un lòc premanit entad aquesta fin.

acogar *v tr* 1. Caperar ua causa damb d'outes ath dessús. *Ex.: Acogar eth huec.* 2. Passar ua estèla o lugran era linha deth pè deth cèu. *Ex.: Eth Solei s'acògue entàs ueit deth ser.*

acompanhaire, -aira *nòm adj m f* Persona qu'acompanhe a ua auta. *Sin.: acompanhant.*

acompanhament *nòm m* 1. Persona o grop de persones qu'acompanhen a quauqu'un. 2. Aliment o conjunt d'aliments qu'acompanhen un plat principau. 3. Conjunt de nòtes musicaus qu'acompanhen era musica principau.

acompanhar *v tr* Èster o anar damb d'auti.

acomplir *v tr* Executar, amiar, realitzar.

aconselhar *v tr* Díder o suggerir a bèth un açò que li cau hèr o era manèra qu'ac a de hèr.

acontentar *v tr* Satisfèr un desir, ua illusion o un besonh.

acorbaishar *v tr* Balhar forma corba a quauqua causa, doblegar-la.

acòrd *nòm m* 1. Pacte entre dues persones o mès. 2. Resolucion prenuda per ua assemblada.

acordar *v tr* 1. Decidir, ua o mès persones, de comun acòrd o per majoria, sus aquerò que s'a de hèr o com ac cau hèr. 2. Méter es causes en armonia.

acordeon *nòm m* Esturment musicau de vent qu'a un teclat e un soflèt. Es moviments d'estirar e arropir eth soflèt formen un corrent d'aire que produsís era musica.

acorropar *v tr* Amassar en un o mès grops.

acostic, -a *adj m f* 1. Dera audida o que i a relacion. 2. Dera acostica o qu'ei relacionat damb aguesta part dera fisica.

acostumar *v intr* Auer un costum, un abit.

acreditacion *nòm f* Document qu'acredite a ua persona.

acreditar *v tr* Demostrar damb un document qu'ua persona ei qui ditz èster o qu'ei autorizada entà hèr bèra causa.

acreishment *nòm m* 1. Er acte o procès de hèr gran e gròs. 2. Increment dera quòta que correspon a un ereu quan un

aute non arribe a succedir.

acréisher *v tr* 1. Hèr mès grana o mès voluminosa ua causa. 2. Hèr qu'eth prètz de quauqua causa sigue mès naut. 3. Incrementar era quòta que correspon a un ereu quan un aute non arribe a succedir.

acta *nòm f* 1. Document a on i a escrits es ahèrs tractats o acordats en ua reünion. 2. Certificat oficiau d'un hèt.

acte *nòm m* 1. Accion. 2. Part d'ua pèça de teatre.

actitud *nòm f* 1. Comportament que mòstre es pensaments e sentiments d'ua persona. 2. Posicion deth còs quan exprimís un estat d'ànim.

actiu, -iva *adj m f* 1. Qu'a ua activitat. 2. Qu'ei en foncionament.

activament *adv* D'ua manèra activa. Damb significacion activa.

activar *v tr* 1. Méter en foncionament un mecanisme. 2. Aumentar era rapiditat o era intensitat d'ua causa.

activisme *nòm m* Propaganda activa ath servici d'ua doctrina política, d'un partit, d'un sindicat... etc.

activista *nòm m f* Persona qu'interven activament ena propaganda d'un sindicat o d'un partit politic.

activitat *nòm f* Accion d'ua persona, d'ua empresa. Mestièr, ocupacion.

actor, actritz *nòm m f* Artista de teatre o de cinèma.

actuacion *nòm f* 1. Accion d'actuar. 2. Diligéncias d'un procediment judiciu o ad-

ministratiu.

actualitat *nòm f* 1. Conjunt d'informacions naues o sus hèts recents que pòden èster notícia. 2. Caracteristica d'açò qu'ei actuau, deth moment present.

actualizacion *nòm f* Adaptacion ath present d'ua causa qu'a demorat anciana.

actualizar *v tr* Hèr actuau, méter ath dia.
Ex.: An actualizat es programes.

actuar *v intr* 1. Hèr, obrar. Der aute costat deth Pònt de Rei se ditz *agir*. 2. Representar scenicament.

actuau *adj m f* 1. Qu'existís en aquest temps. 2. Ara mòda d'aué. 3. D'aquest moment.

actuaument *adv* En temps present.

acuelh *nòm m* Recebuda que s'aufrís a quauqu'un quan arribe en un lòc.

acuelhement *nòm m* Recepcion que s'aufrís a quauqu'un quan arribe en un lòc.

acuelher *v tr* 1. Recèber a bèth un que se presente, subertot ena nòsta casa o vida. 2. Préner (un conselh, ua noticia...).
Ex.: Eth sòn discors siguec acuelhut damb aplaudiments. 3. Acceptar. *Ex.: Acuelherè era sua opinion.* 4. Méter jos era proteccion. *Ex.: Acuelher-se a ua lei, a un indult.* Tanben i a era varianta *arcuelher*.

acuerçar *v tr* Hèr o hèr-se mès cuerta ua causa.

acumulacion *nòm f* Accion d'acumular.

acumular *v tr* Arremassar e auer ua quantitat grana de causes.

acusacion *nòm f* 1. Atribucion d'un delic-

te, d'ua culpa o d'ua falta a quauqu'un. 2. Cargue que se culpe a ua persona. 3. Era part qu'acuse en un judici.

acusar *v tr* Atribuir a ua persona era responsabilitat d'un hèt contrari ara lei, contrari ara morau o que perjudique injustament a ua auta persona.

adaiguar *v tr* Hèr córrer aigua pes socs des tèrres de lauratge, o esbarricar-ne damb ua adaiguadora o un aute vaishèth, o lançar-ne damb ua pompa sus un carrèr o carrèra, eth solèr d'un bastiment, etc.

adaptacion *nòm f* Avenença, acomodacion d'ua causa en ua auta.

adaptar *v tr* 1. Hèr correspóner dues causes, ajustar-les entà que vagen ben. Entà hèr ua cançon d'ua poesia, ajustar-se ara musica e ara letra. 2. Acostumar a ua situacion naua. *Ex.: Quan ua persona va a víuer en un aute país cau adaptar-se ath minjar, ath clima, as oraris.*

addicion *nòm f* Accion d'ahíger o de somar.

adicionau *adj m f* Que se some o hig quauquarren.

adduïr *v tr* Expausar pròves e arguments entà demostrar o justificar bèra causa.

adequacion *nòm f* Adaptacion d'ua causa a ua auta.

adequadament *adv* De manèra adequada. *Sin.: avientament.*

adequat, -ada *adj m f* Qu'ei avient, qu'armonize damb ua auta causa.

aderir *v tr intr* 1. Aplicar, un producte,

ena superfícia d'ua causa tà que se n'enganchen ues autes. 2. Méter ua causa, enganchada ena superfície de ua auta.

adès *adv* Temps immediatament anterior.

adesion *nòm f* 1. Accion e efècte d'aderirse a ua idèa, opinion. 2. Acceptacion per part d'un Estat des clausules d'un acòrd soscrit per d'auti. 3. En fisica, efècte dera atraccion des molecules d'ua substància pes autes quan se meten en contacte.

adesiu, **-a** *nòm adj m f* 1. Substància dabla entà júnher dues superfícies en contacte. 2. Qu'apegue o pòt apegar.

adishatz *interj* Expression de despedida qu'emplegam es persones. Dera auta part deth Pònt de Rei, tanben s'emplegue entà saludar en arribar. Ei un plurau (< a *Diu siatz*). Se ditz a mès d'ua persona o a ua persona d'un atge que se vossege.

adiu *interj* Expression de despedida qu'emplegam es persones. *Sin.:* *adishatz*, *andocien*. Se ditz a ua persona sola que se tutege (ei un singular).

adjectiu *nòm m* Paraula qu'acompanhe eth nòm e lo qualifique.

adjudicacion *nòm f* 1. Accion d'adjudicar. 2. Assignacion a ua persona dera part de bens que li corresponen.

adjudicar *v tr* Decidir a qui correspon ua causa que vòlen diuèrses persones o entitats.

adjudicatari, **-ària** *nòm m f* Persona que s'adjudique ua causa.

adjunt, **-a** *adj m f* Qu'ei unit o qu'ei fòrça apròp a ua auta causa dera que derive,

depen o ei plan restacat.

adjunt, **-a** *nòm m f* Persona qu'ajude o acompanhe a ua auta en un cargue o un trabalh.

adméter *v tr* 1. Recéber o acceptar a ua persona en un lòc o en un grop. 2. Reconéisher coma cèrta o exacta ua causa.

administracion *nòm f* 1. Accion e efècte d'administrar. 2. Organisme public de gestion.

administrador, **-a** *nòm m f* Persona qu'administre bens de d'auti.

administrar *v tr* Gestionar es ahèrs privats o publics.

administratiu, **-iva** *nòm m f* 1. Persona qu'administre. 2. En relacion ara administracion.

admiracion *nòm f* 1. Avaloracion fòrça positiva d'ua persona o d'ua causa. 2. Signe ortografic que se place deuant o darrèr d'ua proposición exclamativa, d'ua interjección..

admirador, **-a** *nòm m f* Qu'admire ua persona o ua causa.

admirar *v tr* 1. Auer fòrça estima a ua persona o a ua causa pes sues qualitats. 2. Produir suspresa o admiracion.

admission *nòm f* Hèt d'èster admetut en un lòc, en un grop, etc.

adn *nòm m* Acid desoxirrebonucleic responsable de contier tota era informacion genetica d'un individu o èster viu.

adobament *nòm m* 1. Apraiament que se hè d'ua causa qu'ei espatracada. *Sin.:*

apraïament, reparacion. 2. Bolhon compausat que s'emplegue entà condimentar e conservar es carns.

adobar *v tr* 1. Premanir o condimentar es aliments. 2. Reparar, apraiar ua causa espatlada.

adocir *v tr* 1. Hèr mès doç. 2. Facilitar.

adolescent, -a *adj m f* Qu'ei ena adolescència.

adondaire, -aira *nòm m f* Eth qu'adonde animaus, amansir, hèr brave.

adondar *v tr* 1. Amansir o hèr moish un animau sauvatge mejançant era practica d'exercicis. 2. Hèr mès tractabla ua persona o trèir-li era rebellion.

adopcion *nòm f* Accion d'adoptar.

adoptar *v tr* 1. Préner en cargue un mainatge o mainatjon, en tot reconeisher-lo coma pròpri. 2. Hèr sua ua opinion, idèa, posicion.

adoptiu, -iva *adj m f* 1. Dit d'ua persona adoptada. 2. Dit d'aquerò aute que s'adòpte coma pròpri.

adreça *nòm f* Descripcion d'un lòc en tot indicar eth carrèr, eth numèro de casa, era poblacion...

adreçar *v tr* 1. Méter dret. 2. Corregir. 3. Dirigir entà quauquarren o quauquarrés.

adret, -a *adj m f* Abil, qu'a capacitat e qualitat.

adrolhs *nòm m* Èrbes dera família des papilionacèes (*Ononis spp*) que son dolentes entà es semiats pes arraitzes lenhoses que presenten.

adscrüer *v tr* 1. Escriuer ath costat. 2. Agregar a quauqu'un ath servici d'un còs o d'ua entitat.

adult, -a *nòm adj m f* 1. Qu'a arribat ath tèrme deth sòn creishement, qu'ei premanit entara reproduccion. 2. Que balhe espròves de maduretad, d'equilibri.

advèrbi *nòm m* Categoria lexica que modifique un vèrb, un adjectiu o tota ua oracion.

advèrs, -a *adj m f* Contrari, enemic, desfavorable.

adversari, -ària *nòm m f* Que s'opausa a bèth un en combat, en un jòc, en ua discussion o en un procès.

aerodròm *nòm m* Terren especiaument adaptat entà perméter er aterratge e er enlairament des avions.

aeropòrt *nòm m* Gara d'a on gessen e arriben es avions.

aeroportuari, -ària *adj m f* Relatiu ar aeropòrt.

afaitar *v tr* Talhar a ras dera pèth eth peu d'ua part deth còs.

afan *nòm m* 1. Desir intens que botge a hèr ua causa. 2. Esfòrç o interès que se met en ua causa

afavorir *v tr* 1. Ajudar o obrar a favor de quauqu'un o de bèra causa. 2. Contribusir a aumentar era beresa de quauqu'un.

afeblir *v tr* Disminuïr era fòrça, resistència o eth poder d'ua persona o causa.

afeccion *nòm f* 1. Malautia de determinada part der organisme. 2. Gust o interès

per ua causa.

afectar *v tr* 1. Produzir un determinat efècte, generaument negatiu. 2. Causar impression ua causa a bèth un. 3. Tocar, auer quauquarren un determinat camp d'accion.

afectiu, -iva *adj m f* Relatiu as afeccions, as sentiments non sexuaus per ua persona.

afectuós, -osa *adj m f* Que mòstre afeccion e cordialitat.

aficha *nòm f* Escrit o diboish gran que se place enes lòcs publics pr'amor de comunicar ua notícia, un avís o hèr publicitat d'ua causa.

aficion *nòm f* Gust o interès per ua causa.

aficionat, -ada *adj m f* 1. Qu'a passion vèrs un espòrt, un art o ua sciéncia. 2. Seguidor d'un espòrt o de bèra equipa esportiva. 3. Que practique un espòrt, un art o ua sciéncia, mès coma aficion non professionaument.

afiliacion *nòm f* Accion d'afiliar.

afiliar *v tr* Hèr que quauqu'un sigue membre d'un partit, d'un sindicat o de ua auta associacion.

afirmacion *nòm f* Accion d'afirmar.

afirmar *v tr* Declarar qu'ua causa ei atau.

afirmatiu, -iva *adj m f* Qu'exprimis afirmacion o balhe ua causa coma cèrta.

afligir *v tr* Costar desconcèrt e tristesa.

afluéncia *nòm f* Accion de seguir en un gran nombre en ua direccion unica.

afortir *v tr* Hèr fòrt a ua persona o causa,

mès fòrt d'aquerò qu'ei.

afrairament *nòm m* Accion d'afrairar.

afrairar *v tr* 1. Júnher o unir dues o mès causes entà hèr-les compatibles. 2. Júnher a dues o mès persones coma se siguessen frairs.

afranquiment *nòm m* 1. Plaçament des sagèths de besonh en ua carta o en un paquet que s'a d'enviar per corrèu. 2. Quantitat de sòs que se pague en sagèths entà enviar ua carta o un paquet per corrèu.

afranquir *v tr* 1. Deishar liure un serf, un esclau. 2. Desliurar a un animau dera carga o joata.

Africa *nòm f* Continent ath Sud d'Euròpa e ath Sud-Oèst d'Àsia.

african, -a *adj m f* Provenent deth continent african, d'Africa.

afront *nòm m* Insult o ofensa contra era dignitat o er aonor de quauqu'un, especiaument mejançant acusacions injustes.

afronta *nòm f* 1. Pòur d'enganhar-se, de hèr eth ridicul. 2. Estat animós producit per ua falta hèta o recebuda.

afrontament *nòm m* Accion e efècte d'afrontar. *Ex.: Hèr front ar enemic.*

afrontar *v tr* Hèr front a un enemic, perilh o dificultat.

agalieus *nòm m* Ànims, doces esperances.

agalòrsa *nòm f* Cors d'un arriu o barranc que non tostemps pòrte aigua.

aganchar *v tr* 1. Cuélher o sométer, generaument damb es mans o damb un objècte. 2. Capturar, detier a quauqu'un

que se perseguís.

agarnit, -ida *adj m f* Qu'a un desir excessiu d'obtier e apilarar sòs o que se hè remís a despener-les.

agarbar *v tr* Pelejar en tot agarrar. *Ex:* *Que s'an agarbat.*

agarrar *v tr* Cuélher o sométer, gene-
raument damb es mans o damb un objècte
que se hè a servir coma es mans. Dera
auta part deth Pònt de Rei tanben se ditz
gahar. *Sin.:* *aganchar*.

agarrir *v tr* Lançar-se damb violéncia
contra ua persona o ua causa entà hèr-li
mau o derrotar-la.

agència *nòm f* 1. Empresa destinada a dar
diferenti servicis. 2. Sucursau o delega-
cion subordinada d'ua empresa.

agenda *nòm f* 1. Quadèrn o libre a on
s'anòten, entà non desbrembar-se'n, es
causes que s'an de hèr en determinades
dates. 2. Programa des activitats que
quauqu'un demore realizar pendent un
determinat periòde de temps.

agent *adj m f* Poder o causa activa, aquerò
qu'a eth poder de produsir un efècte.

agent *nòm m f* 1. Qui a era mission
d'obrar per quauqu'un. 2. Persona
qu'execute era accion deth vèrb.

ager *adv* Eth dia d'abans ath present en
qué se parle.

agermanar *v tr* Apropar relacions.
Convertir en germans.

ageus *nòm m* Huelhes des coniferes.

agil, -a *adj m f* Que se botge damb fa-

cilitat e rapidesa.

agilizar *v tr* 1. Hèr qu'es moviments
siguen mèns rapids e que se hèsqen damb
mès facilitat. 2. Hèr rapid e efectiu un
procès.

agla *nòm f* Audèth rapinaire gran, de 80 a
90 cm de nautada, damb eth bèc e es
ungles fòrtes e corbades, es ales longues e
era coa arredonida. I a diuèrsi tipes
segontes es sues caracteristiques.

aglan *nòm m* Frut sec deth casse de forma
ovalada e provedit d'ua copòla ena sua
basa.

aglomeracion *nòm f* 1. Era ciutat e eth
sòn entorn. 2. Grop nombrós.

agonia *nòm f* 1. Estat que precedís ara
mòrt. 2. Malestar desagradiu degut ara
pòur que passe bèra causa dolenta. 3. Sen-
sacion d'opression ena region toracica o
abdominau.

agonizar *v intr* 1. Periòde de temps entre
era vida e era mòrt. 2. Èster ena agonia. 3.
Amortar-se, acabar-se era vida.

agost *nòm m* Ueita mes der an.

agotar *v tr* 1. Cansar fòrça, extenuar. 2.
Acabar o consumir completament ua
causa.

agradable, -bla *adj m f* 1. Que cause
plaser o satisfaccion. *Sin.:* *agradiu*. 2. Que
mòs-tre afeccion e cordialitat.

agradar *v intr* 1. Exercir un atractiu sus
ua persona, balhar ua bona impression.
2. Satisfèr eth gust, trapar plaser en bèra
causa.

agradèla *nòm m* Varietat de peberòt cultivada pes sòns fruts piquents.

agradiu, -iva *adj m f* Que cause plaser e satisfaccion.

agraniment *nòm m* Aument dera mida, dera intensitat o dera duracion d'ua causa.

agranir *v tr* Aumentar era mida, era intensitat o era duracion d'ua causa.

agrari, -ària *adj m f* Qu'a relacion damb era agricultura, damb es pagesi o damb es sues tèrres.

agravament *nòm m* Empejorament.

agravar *v tr* Hèr mès grèu o empejorar ua causa.

agre, agra *adj m f* Qu'a ua acidesa desagradiva.

agression *nòm f* 1. Atac, acte violent que còste un mau fisic. 2. Accion contrària a un dret o a un interès determinat.

agressiu, -iva *adj m f* Relacionat damb ua agression.

agressivitat *nòm f* Tendéncia a escométer o a actuar de manèra violenta.

agressor, -a *nòm m f* Autor d'ua agression.

agreujar *v tr* 1. Hèr mès grèu o empejorar ua causa. 2. Costar ua ofensa a quauqu'un.

agricòla *adj m f* Qu'a relacion damb era agricultura, damb es pagesi o damb es sues tèrres.

agricultor, -a *nòm m f* Persona que se dedique a trabalhar e cultivar era tèrra.

agricultura *nòm f* Art de cultivar era

tèrra. Cultiu dera tèrra.

agroalimentari, -ària *adj m f* Producte agricòla qu'a estat transformat industriaument.

agropacion *nòm f* 1. Union de causes o de persones qu'an ua característica comuna. 2. Conjunt de persones o d'organismes que s'agropen damb ua finalitat.

agropar *v tr* Amassar persones o causes en un o mès grops.

agropir *v tr* Inclinar o abaishar bèra part deth còs, especiaument eth cap o eth tronc.

aguardar *v intr* 1. Fixar era vista en bèth un o en quauquarren entà veir-lo. 2. Registrar, revirar, cercar. *Ex.: Era policia aquardèc es valises.* 3. Auer suenh abans de hèr o díder quauquarren. *Var.: guardar.*

agüeitar *v tr* 1. Vigilar un lòc, observar. 2. Méter atencion en bèra causa. 3. Dialectalaments (Canejan, Luishon), fixar era vista en bèth un o en quauquarren. *Sin. guardar.*

aguest, -a *adj e pron m f* Demonstratiu, designe un element o ua accion qu'ei apròp dera persona que parle. Existís era varianta *aqueste* der aute costat dera frontèra.

agulha *nòm f* 1. Barra fòrça prima de metau, husta, etc. qu'a un estrem acabat en punta e per aute costat un horat, per a on se passe eth hiu, s'emplegue entà cóser. 2. Tanben se ditz des agulhes deth relòtge.

agut, -uda *adj m f* 1. Qu'acabe damb ua punta fina. 2. Sensacion cuerta e intensa.

3. Viu, graciós o subtil. 4. Qu'a er accent ena darrèra sillaba.

ahamat, -ada *adj m f* Auer fòrça ganas, qu'a molta gana.

ahèr *nòm m* Ocupacion, trabalh o activitat que quauqu'un a era obligacion de hèr.

ahíger *v tr* Veir híger.

ahilhar *v tr* Cuélher legaument coma hilh pròpri a quauqu'un qu'a neishut de d'auti pairs.

ahiscar *v tr* 1. Incitar, estimular o botjar a quauqu'un a hèr ua causa. 2. Desvelhar en quauqu'un er entusiasme, eth desir.

ahlagèths *nòm m* Veir hlagèths. Dit atau en Pujòlo.

ahlama *nòm f* 1. Massa gasosa en forma de lengua, desprenuda d'un còs en combustion que produsís lum e calor. 2. Sentiment molt fòrt e intens.

ahlamada *adj f* Ahlama d'un moment.

ahlamar *v intr* Hèr ahlames. Cremar ua ahlama.

ahlamat, -ada *adj m f* Recentament cremat.

ahlamèra *nòm f* Fòrça ahlama o ahlama grana.

ahraga *nòm f* Frut dera ahraguera, comestible petit de forma redona, de color vermelh damb petiti semes neri o auriolencs ena part de dehòra, qu'ei carnut e doç.

ahraguèra *nòm f* Èrba dera familia des rosacèes, damb fruts vermelhi nomentats ahraques, que pòt créisher silvèstre o

cultivada (*Potentilla* o *Fragaria vesca*)

ai! *interj* Expression qu'indique pena, dolor o temor.

aigua *nòm f* Liquid transparent, compausat d'idrogèn e d'oxigèn, que se trape enes hònts, enes rius, ena mar o dera ploja.

aigua de nodes *nòm f* Licor alcoòlic que se hège en cada casa, damb era clòsca verda des escares (martòc), o damb tota era escara verda, en tot meter-li aiguardent e sucre.

aiguaròla *nòm f* Audèth petitonh que va darrèr dera parelha des bòs entà minjar es vèrmes que gessen dera tèrra en tant qu'es bòs hèn es socs. *Sin.:* *aiguassèra*.

aiguassèra *nòm f* Veir aiguaròla.

aiguat *nòm m* Ploja fòrça intensa e de cuerta durada.

aimant, -a *nòm m f* Persona qu'a relacions amoroses e sexuaus damb ua auta sense èste'i maridada ne convíuer damb era.

aimar *v tr* Sénter amor, afeccion, amistat o passion entà quauqu'un o entà quauqua causa. *Sin.:* *estimar*.

airau *nòm m* 1. Terren ar entorn d'ua casa, d'ua bòrda. 2. Territòri geografic. 3. Matèria d'estudi.

aire *nòm m* 1. Fluïd gasós que forme era atmosfèra dera tèrra. 2. Semblant, especiaument d'ua persona.

airina *nòm f* Aparelh que s'utilize entà hèr bèra causa. Aquerò que tiem entà arténher

ua fin. *Sin.: utís, esturment.*

aishamplatge *nòm m* 1. Aument dera amplada d'ua causa. 2. Conjunt de naues edificacions que se bastissen en tot seguir un unenc plan urbanistic entà hèr mès grana ua ciutat.

aishargat, -ada *adj m f* Se ditz de quauquarrés que va maujargat.

aishecada *nòm f* 1. Paratge deth riu deth que s'a desviat era aigua. 2. Prat obtengut eishecant un tròç deth lhet d'un riu.

aishís *nòm m* Picada d'alhs e gimbert que se met ena sopa.

aishòla *nòm f* Esturment entà trabalhar era husta qu'a ua huela ampla e acorbai-shada.

aisidament *adv* Que se hè o se compren damb pòc trabalh, que non còste guaire esfòrç.

aisit, -ida *adj m f* Veir avient.

ajaçar *v tr* Méter ena jaça.

ajocar *v tr* 1. Méter en joc. *Ex.: Ajocar es garies.* 2. Abaishar, clinar ua part deth còs. 3. Anar a dormir ua persona o un animau.

ajolhar *v tr* Méter, hicar de jolhs.

ajornament *nòm m* Hèt de deishar ua causa entà un aute moment, entà un aute dia.

ajornar *v tr* Arreular un eveniment.

ajuda *nòm f* Sosten, secors, apuament.

ajudant, -a *nòm m f* Persona qu'ajude a hèr bèth trabalh.

ajudar *v tr* Sostier, apuar, dar un còp de

man.

ajulhar *v intr* Meter-se de jolhs deuant d'ua persona en senhau d'umilitat, suplica, adoracion o respècte.

ajuntament *nòm m* Administracion locau. Organ principau d'un pòble o ciutat, que dirigís es ahèrs publics deth madeish. Dera auta part deth Portilhon tanben diden *maison comuna.*

ajustament *nòm m* 1. Union de diuèrses pèces que s'adapten perfectament. 2. Avenença entre dues o mès personas que son d'acòrd.

ajustar *v tr intr* Adaptar perfectament ua causa en ua auta.

ajut *nòm m* 1. Hèt d'ajudar, de balhar assisténcia o supòrt a quauqu'un. 2. Supòrt economic que s'autrege a quauqu'un.

ala *nòm f* 1. Enes audèths e diuèrsi insèctes e enes avions, extremitats que les servissen tà volar o mantier-se en aire. 2. Part dera estructura des avions.

alarma *nòm f* 1. Avís o senhau que se hè en cas de perilh. 2. Inquietud provocada pera possibilitat d'un perilh.

alarmar *v tr* Méter en atencion per mieis diuèrsi.

alavetz *adv* 1. En aqueth moment. 2. En consequéncia. 3. Mèrque era impaciéncia, interrogacion.

albaròt *nòm m* Agitacion populara, tapatge generat per vâries personas.

album *nòm m* 1. Libre en blanc en qué se sauven fotografies, diboishi... 2. Disc so-

nor de longa durada.

alcalde, -essa *nòm m f* Persona que presidís un ajuntament e ei era maximala autoritat en un municipi.

alcaldia *nòm f* Oficina entàs ahèrs der alcalde.

alcoòl *nòm m* Liquid que s'obten dera fermentacion de bèri fruts e plantes.

alcoolic, -a *nòm adj m f* 1. Persona qu'abuse abituaument des begudes alcoo-
liques e non pòt renoncià'i. 2. Der alcoòl o
qu'a relacion damb aguest liquid.

aleacion *nòm f* Combinacion de
proprietats metaliques, qu'ei compausada
de dus o mès elements metallics.

alear *v tr* Barrejar o hóner dus o mès ele-
ments quimics, un d'eri a d'èster metau.

alegrar *v tr* 1. Causar o sénter alegria. 2.
Hèr mès viva e alègra ua causa.

alègre, -gra *adj m f* 1. Que sent alegria.
2. Qu'autrege alegria, que predispaue ara
bona encolia e ara bona avenença.

alegria *nòm f* 1. Sentiment de plaser
qu'apareish d'ua satisfaccion dera ment.
2. Bona encolia, disposicion entà arrir o
divertir-se.

alegror *nòm f* Sentiment agradiu de plaser
que s'exprimís arrint, cantant, etc, e qu'ei
produit per un hèt favorable o pera
obtencion d'ua causa que se desiraue.

aleitar *v tr* Neurir damb lèit en tot pre-
ner-la dera popa.

alemanh, -a *nòm m f* 1. D'Alemanha.
2. Lengua germanica.

Alemanha *nòm f* Estat dera Euròpa
Centrau qu'eth sòn caplòc ei Berlin.

alend *nòm m* Aire que ges des paumons
en ua expiracion.

alendar *v intr* Préner e lançar successiva-
ment er aire dera atmosfèra, un èster viu.

alertar *v tr* 1. Méter en estat d'alèrta.
2. Avertir o previer a quauqu'un contra un
perilh.

alestir *v tr* Preparar, deishar prèst.

aleugerir *v tr* 1. Hèr mès leugèr quau-
qu'un o quauqua causa en tot amendrir eth
pes o era carga que supòrte. 2. Hèr mès
leugèr, mès suportable un patiment fisic o
morau, un trabalh o un perilh.

alfabet, -a *nòm adj m f* 1. Corròp de letres
emplegadas ena escritura d'un lenguatge.
2. Se ditz dera persona que sap liéger e
escriuer.

alfabetic, -a *adj m f* Qu'apertenh o ei
relatiu ar alfabet.

alfabetizacion *nòm f* 1. Ordenacion
segontes er orde der alfabet. 2. En-
senhament dera lectura e dera escritura a
persones adultes o as mainatges.

algerian, -a *nòm adj m f* D'Argelia,
relacionat damb aguest país o damb es
sòns abitants.

alh *nòm m* Planta annau dera familha des
liliacèes, de bulb blanc e arredonit, gust
picant e olor fòrta, molt emplegada coma
aliment (*Allium sativum*).

aliança *nòm f* 1. Accion d'aliar-se dues o
mès persones o causes. 2. Didau de

maridatge.

aliar *v tr* 1. Unir, júnher, amassar. 2. Méter conjuntament es sòns mejans, es sues fòrces.

Alibèrt *nòm* Lingüista que normativizèc era lengua occitana, en sègle XX.

alièn, -a *adj m f* Estranh de un aute lòc.

aliment *nòm m* Substància que balhe as èsters viui es matèries e era energia de besonh entà víuer o desvolopar-se.

alimentacion *nòm f* Conjunt de causes que se prenen o que se mèstren coma aliment.

alimentar *v tr* Neurir, provedir de neurituds.

alimentari, -ària *adj m f* Des aliments, dera alimentacion, o que i é relacionat.

alinhar *v tr* 1. Plaçar o plaçar-se diuèrses persones o diuèrses causes en linha rècta. 2. Designar es jogaires qu'an de formar un alinhament.

alistar *v tr* Préner (ua causa, persona, objècte o animau) damb preferéncia a d'autes. *Sin: escuelher, causir.*

allegar *v tr* Dar un argument, justificar.

allèrgia *nòm f* 1. Conjunt d'alteracions de caractèr respiratòri, nerviós o eruptiu que se produsís en organisme coma refús a certanes substàncies. 2. Aversion o refús instintiu que se sent contra determinades causes o persones.

alludir *v tr intr* 1. Referir-se a ua persona o causa sense nomenar-la. 2. Parlar en un discors, escrit, etc des hèts, opinions... sus

ua persona de forma indirècta, sense ua mencion expressa.

allusion *nòm f* Accion e efècte d'alludir.

almanac *nòm m* 1. Calendari qu'includís donades astronomiques, pronostics meteorologics e donades des hèstes e des hèires. 2. Persona que parle sense guardar prim. Era fòrma pròpia, populara e antica ère *armanac*.

aumòina *nòm f* Donatiu hèt entà secórrer un besonh, coma sòs, malautia, minjar o ròba.

ahloishar *v tr* Méter hloisha ua causa tibant o estreta. *Ex.: Ahloishar es cordons dera sabata.*

alongament *nòm m* Accion d'alongar; er efècte de hèr longa ua causa.

alongar *v tr* 1. Hèr mès longa, bèra causa, en espaci o en temps en tot ahigé'i bèra causa, en tot estirar, en tot hèr durar. 2. Devier mès long. Aumentar. 3. Durar ua causa que se va consumint.

alpinista *nòm m f* Eth que practique alpinisme, er espòrt que consistís en hèr ascensions a montanhes elevades.

alsacian, -a *adj nòm m f* D'Alsàcia o restacat damb aguesta region francesa.

alteracion *nòm f* Cambi enes caracteristiques, ena esséncia o ena forma d'ua causa.

alterar *v tr* Cambiar es caracteristiques, era esséncia o era forma d'ua causa.

altercacion *nòm f* Accion e efècte d'altercar.

altercar *v intr* Discutir energicament.

alternar *v tr* Her a vier causes diuèrses ua dempús dera aura en successión repetida.

alternatiu, -iva *adj m f* 1. Que se hè, se ditz o se passe damb alternància successiva. 2. Que pòt substituir ua auta opcion.

alternativa *nòm f* 1. Possibilitat d'escuelher entre opcions o solucions diuèrses. 2. Opcion o solucion que se pòt trigar entre d'autes.

alternativament *adv* D'ua manèra alternativa.

altitud *nòm f* Nautada d'un lòc en relacion ath nivèu dera mar.

altruïsta *adj m f* Que cèrque eth ben des auti de manèra desinteressada.

aluenhament *nòm m* Hèt d'anar o èster luenh en espaci o en temps.

aluenhar *v tr* Plaçar a quauqu'un o a quauqua causa luenh o mès luenh d'a on ère.

aluenhat, -ada *adj m f* Pertenhent o relatiu a aluenhar.

alugar *v tr* 1. Hèt qu'ua causa uscle. 2. Connectar un circuït electric pr'amor de qué foncione un aparelh.

alumar *v tr* 1. Hèt trèir ahlama, a un còs en combustion. 2. Meter-se a usclar en tot hèr ahlama.

alumne, -na *nòm m f* 1. Persona que recep ensenhament e estúdie en un centre academic. 2. Persona que recep educacion o coneishemens de ua auta. *Sin.: escolan.*

aluquet *nòm m* Mistos de husta. Petita

pèça de cera, husta, carton, etc., damb un cap de fosfòr que s'alugue en heregar-la damb ua superfícia avienta.

alzèimer *nòm f* Deméncia progressiva caracterizada per un deficit de memòria qu'evolucione de cap a un amendriment o pèrta cognitiva globau.

amable, -bla *adj m f* Que se compòrte damb educacion e bones manères. *Sin.: amistós.*

amagadera *nòm f* 1. Lòc a on se pòt amagar ua causa o ua persona. 2. Jòc que consistís en amagar-se diferents persones, mens ua, qu'ei era que pare e a de trobar as autes.

amagar *v tr* Méter en un lòc secrèt pr'amor de qué non sigue visible ne aisit de trapar.

amagrir *v tr* Hèt vier magre.

amanhagar *v tr* Amorassar damb trendesa e afeccion.

amanir *v tr* 1. Condimentar es aliments entà dar-les sabor. 2. Preparar.

amanita *nòm f* Tipe de misharnon qu'a un anèth ena cama e plapes blanques en chapèu.

amansir *v tr* Hèt manso a un animau.

amant *nòm m f* Qu'estime. Que hè accions d'amor.

amarg, -a *adj m f* De gust desagradu semblant ath hèu.

amargar *v tr* 1. Hèt qu'ua causa vengue amarganta. 2. Hèt que quauqu'un o quauqua causa vengue irritabla o aspra.

amarum *nòm m* 1. Gust o sabor hòrt, aspre e desagradu. *Sin.: amargor.* 2. Res- sentiment, desengust o tristor, espe- ciaument per non auer pogut satisfèr un desir o un besonh.

amàs *nòm m* Reünion de persones, objèc- tes o concèptes que formen un tot.

amassa *adv adj* Junti, ensem.

amassa *adv* Dues o mèns causes que son ua ath costat de ua auta o junhudes.

amassada *nòm f* Ensem de persones, ani- maus o causes amassadi.

amassar *v tr* Reünir, juntar.

ambaishada *nòm f* 1. Burèus qu'an ena sua sedença era representacion diploma- tica d'un Estat. 2. Conjunt de diplomatics e emplegats as ordes der ambaishador. 3. Residència der ambaishador.

ambaishador, -a *nòm m f* Persona autorizada oficiaument entà representar ath govèrn deth sòn país deuant d'un estat estrangèr.

ambicion *nòm f* Desir intens d'arténher aunors, dignitat, fama, poder o quinsevolha causa que da importància ara persona.

ambiciós, -osa *adj m f* Persona que sent fòrça ambicion, desir, desirança desorde- nada d'obtier aunors, dignitat, reputacion o quinsevolha auta causa.

ambient *nòm m* 1. Aire o atmosfèra d'un determinat lòc. 2. Conjunt de condicions fisiques, socials, economicas... d'un lòc, ua collectivitat o ua epòca. 3. Animacion que i a en un determinat lòc.

ambientar *v tr* Plaçar e distribuïr en un lòc toti es elements de besonh entà arté- nher era decoracion e er ambient desiradi.

ambientau *adj m f* 1. En relacion ar ambient. 2. Deth miei o der entorn ecologic. 3. Qu'ei atenuat e suau (musica, lum...) e que facilite era convèrsa e era intimitat.

ambigú, -üa *adj m f* Qu'aufrís diferenti sentits, qu'admet diuèrses interpretacions.

ambigüitat *nòm f* 1. Qualitat d'ambigú. 2. Mot o expression ambigú.

ambulància *nòm f* Veïcul equipat entà amiar herits e malauts.

amenaçar *v* 1. Dar a enténer a bèth un era intencion de hèr-li mau. 2. Dar senhaus d'èster a punt de succedir bèra causa desagradiva, perilhosa...

amendament *nòm m* Modificacion que substituís ua falta, un error o un defècte.

amendir *v tr intr* Hèr mèns petit, mens important, mens nombrós, etc. quau- quarren.

America *nòm f* Continent ar oèst der At- lantic.

american, -a *nòm m f* D'America. Des Estats Units d'America.

amètle *nòm f* Fruta der ametlèr.

ametlèr *nòm m* Arbe dera familha des rosacèes, de huelhes caduques, flors blanques o ròses fòrça primerenques, frut en drupa de carn seca, er ametlon, e seme comestible, era ametla, fòrça cultivat ara region mediterranèa (*Prunus dulcis*)

amiar *v tr* Conduzir, portar, guidar.

amic, -ga *nòm m f* En relacion ara amistat.

amicalhar *v tr* Talhar ua causa a tròci petits.

amigar *v tr* 1. Apressar entà un madeish a bèth un, de forma amorosa, coma entà protegir-lo. 2. Amorassar.

aminoacid *nòm m* Substància quimica qu'ei eth compausant basic des proteïnes.

amistat *nòm f* Relacion de simpatia e d'estimacion qu'unís a dues personas a compdar deth coneishement e deth tracte recipròc.

amistós, -osa *adj m f* Que mòstre afeccion e cordialitat.

amnèsia *nòm f* Pèrta totau o parciau dera memòria.

amnistia *nòm f* Perdon des penes decretat per Estat coma mesura excepcionau entà toti es presoèrs condemnats per determinats tipés de delictes, generaument politics.

amo, ama *nòm m f* 1. Persona qu'a domeni sus bèra causa. 2. Persona qu'a servents.

amolar *v tr* Eishordar, embarassar, non deishar pas tranquil o en patz.

amor *nòm m* Sentiment d'estima d'ua persona envèrs a ua auta.

amora *nòm f* Veir mora.

amorièr *nòm m* Arbe dera familia des moracèes, de huelha caduca, de huelhes ovaus e flors verdes, qu'eth sòn frut ei ua

sòrta d'amora (mora) (*Morus spp.*).

amorós, -osa *adj m f* 1. Der amor o qu'a relacion damb aguest sentiment. 2. Que demòstre o sent amor.

amortar *v tr* 1. Arrestar de cremar, un huec, ua lum, etc. 2. Adocir, desmeréisher, amendrir, apatzar... *Ex.: Amortar era set.*

amòs *nòm m* 1. Morro de quauqui mamifèrs coma es shivaus. 2. Biga que se met quan se hè bèra henedura.

amplada *nòm f* Distància de costat a costat.

amplament *adv* De manèra ampla.

ample, -pla *adj m f* Qu'a ua dimension frontau e orizontau mès grana de çò qu'ei normau.

ampliament *nòm m* 1. Aument dera mida, dera intensitat o dera duracion d'ua causa. 2. Obtencion d'ua còpia fotografica ampliada.

ampliar *v tr* Dar ua mès grana extension. Hèr mès ample. En Luishon existís *empliar*.

amplir *v tr* 1. Ocupar un espaci uet. 2. Dedicar un temps determinat entà hèr ua activitat.

amplor *nòm m* Distància de costat a costat en un lòc.

ampolha *nòm f* Vaishèth de còth estret que s'emplegue entà contier liquids. *Sin.: botelha.*

ampora *nòm f* Resina derivada de quauques espècies de pins.

amstèr *nòm m* Mamifèr remosigaire, petit

coma un arrat, que s'alimente de gran.

amurada *nòm f* Cèrt nombre de tiges, de branques, de lenha, etc., plaçadi parallèlament e estacadi amassa. *Sin.: hèish.*

an *nòm m* Periòde de 12 mesi o 365 dies.

anagrama *nòm m* Transformacion d'ua paraula o d'ua frasa peth cambi de lòc des letres.

analfabetisme *nòm m* Qualitat de non saber arren, de non saber liéger, d'ignorar.

analgésic *adj m* Que produsís abséncia de sensibilitat entara dolor.

analisar *v tr* Examinar ua causa en tot separar-ne es parts que la formen.

anàlisi *nòm f* 1. Separacion des parts d'un tot pr'amor de saber-ne es principis e es elements que lo formen. 2. Estudi des oracions que formen un tèxte, des paraules, des sues variacions formaus e des sues caracteristiques morfologiques e sintactiques.

analista *adj nòm m f* Que se dedique a hèr analisis.

analogia *nòm f* Relacion entre dues o mès causes qu'an quauquarren en comun.

analogic, -a *adj m f* Dera analogia o que i a relacion.

anar *v intr* 1. Mòir en ua direccion. 2. Foncionar.

anarcosindicalisme *nòm m* Doctrina qu'atribuís as sindicats un papèr fundamentau ena reivindicacion laborau obrèra e ena luta entà arténher era revolucion social.

anarquista *adj nòm m f* Der anar-quisme o qu'a relacion damb aguesta doc-trina politica.

anaues *nòm f* Ròba interiora femenina que se place ath dejós dera pelha.

anautit, -ida *adj m f* Que s'a hèt mès naut.

anca *nòm f* Region anatomica que compren era part laterau e posterioralaterau dera arraitz dera extremitat inferiora. Se ditz mès soent des animaues que des persones. *Ex.: Es anques deth shivau.*

ancestrau *adj m f* 1. Que proven de hè fòrça temps, non se sap exactament de quan. 2. Des avantpassats.

anchòia *nòm f* Tipe de peish, preparat damb sau.

ancian, -a *adj m f* 1. Vielh, antic. 2. Que ja non ei en foncion.

andalós, -osa *adj nòm m f* D'Andalòsia o qu'a relacion damb aguesta comunitat autonòma.

Andalòsia *nòm f* Comunitat autonòma deth sud d'Espanha e dividida en 8 províncies.

andes *nòm f* Cada un des plecs d'èrba que va deishant eth dalhaire.

andicapat, -ada *adj m f* Que non a o non consèrve totes es capacitats fisiques o mentaus.

andilha *nòm f* 1. Cada ua des anères deth costat superior des parets lateraus des carros. 2. Pèça de hèr dera mòla que connècte era mòla sotana damb era auta,

governant eth moviment.

andito *nòm m* Tipe de langoïssa hèta damb eth paumon e era carn magra deth porcèth.

andocien *interj.* Expression d'adiu que tien es persones granes. *Sin.: adishatz, adiu.*

andorran, -a *adj nòm m f* D'Andòrra o qu'a relacion damb aguest territòri o damb es sòns abitants.

andòrta *nòm f* Còrda que se hè damb branquetes de bedoth o d'auerassèr entà estacar èrba.

andús, -ues *pron adj m f* Er un e er aute, toti dus.

anecdòta *nòm f* 1. Narracion brèu d'un hèt estranh, divertit o curiós. 2. Succession de hèts exteriors que constituïssen er argument d'ua òbra narrativa.

anecdoticament *adv* De manèra anecdòtica.

anerar *v tr* 1. Dispausar en anères. 2. Méter ua anèra o anères a bèth un o a bèra causa.

anet *adv* Era net deth dia d'aué.

anèth, -èra *nòm m f* Arc de metau o de ua auta matèria resistent que servís generaument entà tier o subjectar quauquarren.

anfòrcho *nòm m* Cobèrt trauessèr de bèri carrèrs petiti emplegat entà passar e entà salvar esturments.

anfòrro *nòm m* Aquerò damb lo que se folre.

àngel *nòm m* 1. Èster subrenaturau, espe-

rit pur, servidor e messatgèr de Diu. 2. Persona molt bondadosa. *Sin.: ange.*

angelatge *nòm m* Dispositiu deth ressèc sus eth que va e ven er aparelh de ressegar.

Anglatèrra *nòm f* Ua des nacions que formen eth Reiaume Unit dera Gran Bretanha e d'Irlanda deth Nòrd. Era forma antica e tradicionala ère *Englatèrra*.

angle *nòm m* 1. Region deth plan limitada per dues semirèctes d'origina comuna. 2. Cornèr d'un cors d'aigua, d'ua ribèra, d'un prat.

anglés, -esa *nòm m f* 1. D'Anglatèrra. 2. Lengua germanica. Era forma antica e tradicionala ère *englés*.

angoisha *nòm f* Malèster prigond, autant físic coma psiquic, provocat pera impression d'un perilh imminent o d'ua menaça.

angoishar *v tr* Provocar o sénter angoisha o inquietud.

anguila *nòm f* Peish anguiliforme sense aletes abdominaus, de còs alongat e cilindric e de carn comestible, que viu enes arrius mès qu'emigre enquiath mar entà deishar anar es sòns ueus.

anhèth, -èra *nòm m f* Cria dera oelha que non passe d'un an.

anhiua *nòm f* Teishut de fibra corbit pera membrana bucau que corbís es arcs dentaus, se perlongue entre es dents e s'i aderís fòrtament.

ànim *nòm m* Fòrça morau e energia que posse a actuar.

animacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'animar. 2. Conjunt d'accions destinades a impulsar era participacion des persones en ua determinada activitat e especiaument en desvolopament socioculturau deth grop deth que se forme part.

animar *v tr* 1. Balhar fôrça morau a ua persona. 2. Encoratjar a hèr bèra causa.

animau *nòm m* 1. Bèstia. 2. Èster que viu, que sentís e se botge pera sua voluntat. 3. Se ditz dera persona ruda, ignoranta, o que hè servir en excès era fôrça fisica.

aninò *nòm m* Cap d'An. Ex.: *Bon jorn, eth Aninò! Bon dia, es Aninòs! Bon dia, des Aninòs!*

anís *nòm m* 1. Tipe de planta dera família des umbelliferes. 2. Licor preparat damb aguesta planta.

anivelar *v tr* 1. Hèr qu'era superfícia d'ua causa sigue planèra e orizontau. 2. Méter ath madeish nivèu dues o mès causes o diuèrsi aspèctes d'ua causa.

anma *nòm f* Esperit immateriau der òme. 2. Qualitats moraus..

annada *nòm f* Periòde d'un an.

annau *adj m f* 1. Que passe cada an. 2. Que tarde un an.

annèxe, -xa *adj m f* Qu'ei unit o fôrça apròp a ua auta causa que d'era derive, depen o qu'ei molt relacionat.

anniversari *nòm m* Dia en qué se complissen ans de bèth hèt memorable; especiau dia en qué ua persona hè ans.

anomalìa *nòm f* Anormalitat, irregularitat

o defècte.

anunci *nòm m* 1. Comunicacion que damb era se da a conéisher ua notícia o ua informacion a ua o mès persones. 2. Mesatge entà hèr publicitat d'un producte o d'un servici entà qu'eth public lo crompe o lo hèsque a servir.

anunciaire, -aira *nòm m f* 1. Persona qu'anòncie. 2. Persona o entitat que tie era publicitat entà dar a conéisher un servici, un producte o ua notícia.

anunciar *v tr* 1. Hèr a saber ua notícia o ua informacion. 2. Hèr publicitat d'un producte o d'un servici entà qu'eth public lo crompe o lo tengue.

anonim, -a *adj nòm m f* De nòm desconeshut o que non vò èster coneishut.

anonimat *nòm m* Condicion d'anonim.

anormau *adj m f* Que non s'ajuste ad aquerò que se considère normau, regular, naturau o previsible.

anotacion *nòm f* Donada o informacion, generaument brèu, que s'escriu en un papèr.

anotar *v tr* 1. Préner nòta per escrit. 2. Hèr en un tèxte mèrques explicatives o critiques.

ansèra *nòm f* Part gessenta d'un objècte, en forma d'arc, anèra, etc., que servís entà agarrar-lo. *Sin.: ansa.*

ànsia *nòm f* 1. Preocupacion intensa que s'a per quauqu'un o per quauqua causa incèrta. 2. Desir ardent que posse a hèr ua causa.

ansunha *nòm f* 1. Grèish deth porcèth. 2. Tipe d'embotit hèt damb ua part deth còs deth porcèth, sau e pebe.

antara *nòm f* Espaci de dus pams d'ample, ath torn deth uart, que servís de semiat.

antartic, -a *adj m f* Dera Antartida o qu'a relacion damb aguest airau dera Tèrra.

antecedent *nòm adj m* 1. Òbra, dita o circumstància deth passat qu'influís enes hèts que vien e que pòt servir entà jutjar-les, comprendre-les o previer-les. 2. Qu'ei abans en temps e en espaci.

antelèra *nòm f* Er espaci sus es parets de cases e palhèrs, aquíu a on comence eth losat, a on tot soent s'i pengen es causes que non s'empleguen.

antena *nòm f* 1. Part d'un aparelh de ràdio o television qu'a contacte dirècte damb er exterior e que pòt recéber o eméter ondes electromagnétiques. 2. Apendix articulat qu'es insèctes e crustacèus tien en andús costats deth cap e que foncione coma organ dera vision, deth tacte o dera sentida.

anterior, -a *adj m f* 1. Qu'existís o que passe abans que ua auta causa. 2. Deth deuant. Anterior ei eth contrari de posterior.

anteriorament *adv* En un temps anterior.

anterioritat *nòm f* Anticipacion en temps d'un hèt respècte de un aute.

anti *adj* 1. Prefixe qu'indique oposicion o invertís eth sens deth radicaü que se junh. *Ex.: antinacionalista.* 2. Prefixe qu'indique defensa, proteccion. *Ex.: antituberculós.*

antiaerian, -a *adj m f* Que defen contra es

escometudes des der aire.

antibiotic *nòm m* Substància qu'a era capacitat d'inibir eth creishement o era reproduccion de quauqui microorganismes, e esvitar era progression d'ua infeccion en un èster viu.

antic, -a *nòm m f* 1. Qu'existís dempús de fòrça temps. 2. Qu'existic o succedic en temps passat.

anticatalanisme *nòm m* Moviment qu'ei contra eth reconeishement dera personalitat politica de Catalonha.

anticipacion *nòm f* Accion o efècte d'anticipar.

anticipar *v tr* 1. Hèr o executar ua causa abans deth temps convengut o normau. 2. Pagar ua quantitat de sòs abans de qué s'acabe eth trabalh o de qué s'autrege er objècte corresponent.

anticorrupcion *nòm f* Contrari ara corrupcion.

antidemocratic, -a *adj m f* Contrari as practiques o as idies democratiques.

antifranquista *adj m f* Que non ei partidari deth franquisme.

antimilitarista *adj m f* 1. Non partidari deth militarisme. 2. Relatiu o qu'apertenhar antimilitarisme.

antipara *nòm f* Pèça que capère era cama enquiath jolh.

antiquitat *nòm f* 1. Qualitat d'ancian. 2. En istòria, era edat anciana.

antisociau *adj m f* Qualitat d'ua persona, lei, norma, conducta qu'actue contra tot ço

qu'ei tath ben de toti.

antologia *nòm f* Conjunt de tèxtes escrits o musicaus, alistadi seguint critèris literaris, istorics, didactics, etc.

antòsta *nòm f* Paret prima que normaument non supòrte guaire pes.

antropologic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara antropologia.

anullacion *nòm f* Accion d'anullar.

anullar *v tr* 1. Invalidar o suspèner ua lei o un costum mejançant ua disposicion legau. 2. Suprimir ua institucion.

aparcar *v tr* Deishar un coche o veïcul en un lòc pendent un temps.

aparéisher *v intr* Hèr-se present.

aparelh *nòm m* Conjunt de pèces e d'elements que, plaçadi avientament, hèn un trabalh o ua foncion practica.

aparença *nòm f* 1. Manèra d'aparéisher o de presentar-se ua persona o ua causa. 2. Caracteristica o conjunt de caracteristiques que semble qu'age quauqu'un o quauqua causa, mès que non les a.

aparent, -a *adj m f* 1. Que semble e non ei. 2. Adequat, apte. 3. Qu'apareish. 4. De determinada aparença, aspècte exterior.

aparentament *adv* D'ua forma aparenta.

apariament *nòm m* 1. Reparacion, adobament. 2. Compausacion.

apariar *v tr* Reparar, tornar a méter en bon estat; preparar. *Var.: apraiar*

aparicion *nòm f* Eth hèt d'aparéisher, de hèr-se vedible o de manifestar-se.

apartament *nòm m* Abitatge, laguens d'un edifici, format generaument per dues crambes e es servicis corresponents.

apartar *v intr* Hèr a un costat, gésser deth miei entà que quauquarrés pogue passar.

apartat *nòm m* 1. Lòc entà salvar ua causa que s'a separat. 2. Fragment d'un escrit o d'un imprimit separat per un punt e a part, especiaument s'ei numerotat.

apartheid *nòm m* Sistèma oficiau de segregacion raciau des poblacions non blanques de Sudafrica, en vigor enquiar an 1991.

apassionant, -a *adj m f* Qu'apassione, que desvelhe un interès fôrça viu.

apassionar *v tr* Desvelhar ua passion en quauqu'un, agradar fôrça.

apellacion *nòm f* Accion d'apellar.

apendix *nòm m* Causa hijuda, junhuda dera que n'ei coma ua part accesòria, subsidiària, coma ua prolongacion.

aperar *v tr* 1. Hèr votz a quauquarrés entà que vengue, cridar. 2. Citar a bères personas entà un lòc. 3. Designar quauquarrés peth sòn nòm.

apercéber *v tr* Auer coneishement deth mon exterior mejançant es impressions que comuniquen es sentits.

aperitiu *nòm m* Beguda acompanhada normaument de petites porcions de minjar que se pren abans d'un minjar.

apertenença *nòm f* 1. Hèt de formar part d'un conjunt o grop. 2. Proprietat o causa qu'apertenh a quauqu'un o a quauqua

entitat.

apertenhent, -a *adj m f* Qu'ei relacionat damb aquerò que se parle.

aperténher *v intr* 1. Èster era propietat de bèth un. 2. Formar part de... 3. Èster membre de...

aplanar *v tr* Hèr planèra era superfícia, en tot eliminar-ne es inegalitats.

aplaudiment *nòm m* Mòstra d'alegria o d'aprobacion que consistís a picar de mans.

aplaudir *v tr* Demostrar aprobacion o alegria en tot picar de mans.

apletar *v tr* Tancar eth bestiar ena pleta.

aplicable, -bla *adj m f* Que pòt èster aplicat.

aplicacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'aplicar. 2. Usatge que se'n pòt hèr de bèra causa. 3. Correspondéncia entre dus conjunts en qué a cada element deth prumèr li correspon un e sonque un deth segon. 4. Programa informatic.

aplicar *v tr* 1. Hèr a servir sus quauquarrés o bèra causa era accion, er esfòrç. 2. Méter esfòrç e atencion ena execucion d'ua causa.

apocalipsi *nòm f* 1. Eth darrèr des libres que formen era Biblia e que tracte deth destin deth mon. 2. Catastròfa espaventosa que hè a pensar ena fin de bèra causa.

apoderar *v tr* 1. Autrejar poders a bèth un. 2. Apropiar-se d'ua causa, generauement tient era fòrça o d'ua manèra illegau.

apologia *nòm f* Discors o tèxte que

justifique, defen o laude.

aportacion *nòm f* 1. Accion d'aportar. 2. Aquerò que quauqu'un/quauquarrés apòrte sus bèra causa. Aportar, portar cada un era part que li correspon.

aportar *v tr* Méter cada un era part que li tòque en ua union, ua empresa o ua societat.

apostar *v tr* Pactar eth guanh o era pèrta d'ua cèrta quantitat de sòs o de ua auta causa en un jòc.

apostòl *nòm m* 1. Cada un des dotze disciples de Jesús que, segontes eth Nau Testament, auien era mission de predicar era fe cristiana. 2. Persona que s'esfòrce a propagar ua doctrina o ua idia.

apraiar *v tr* Reparar, tornar a méter en bon estat; premanir.

apraiar *v tr* Reparar, tornar a méter en bon estat; preparar. *Var.: apariar.*

apreciacion *nòm f* Avaloracion d'ua causa.

apreciar *v tr* 1. Auer estima a ua persona o a ua causa pes sues qualitats extraordinàries. 2. Arreconéisher era valor, eth merit, etc. d'ua persona o causa.

aprendissatge *nòm m* 1. Hèt d'aprèner quauqua causa. 2. Aqueriment des coneishements de besonh entà exercir ua foncion, especiaument un art o un mestier.

aprenedis, -issa *nòm adj m f* 1. Persona qu'apren un mestier, trabalh, etc. 2. Que se pòt aprèner.

apréner *v tr* Aquerir coneishements per

miei der estudi.

apressar *v tr* Méter apròp, apropar, hèr ençà.

aprestar *v tr* 1. Dispausar o deishar a punt es causes de besonh entà que poguen èster tengudes o aplicades o entà qu'artenhen ua finalitat. 2. Entrenar a bèth un entà ua competicion esportiva o premanir-lo entà ua pròva o un examen.

aprigondir *v tr* 1. Hèr mès prigond. 2. Estudiar o investigar a hons ua causa.

aprimar *v tr* 1. Hèr tornar prim o redusir era espessor. 2. Hèr a semblar mès prim.

aprobacion *nòm f* Consentiment qu'un autrege ad aquerò que se l'aufrís o pre-pause.

aprofitar *v tr intr* 1. Utilizar ua causa, trèir-ne eth màger rendement, benefici o utilitat. 2. Èster bona o utila ua causa entà quauqu'un.

apròp *adv* A ua petita distància en espaci o en temps.

apròp de loc *adv* Denòte proximitat. *Ex.:* Èm apròp dera glèisa.

apropament *nòm m* Accion d'apropar.

apropar *v tr* Apressar, hèr ençà.

apropriacion *nòm f* Accion d'atribuïr-se coma pròpri quauquarren.

apropriar *v tr* Atribuïr a quauqu'un, coma pròpria, quauqua causa.

apropiat, -ada *adj m f* Que s'adapte ben, qu'ei proporcionat, ara fin a qu'ei destinat.

aprovar *v tr* 1. Considerar qu'ua causa ei

ben, balhar-la coma bona e sufisenta. 2. Obtier ua puntuacion egal o per dessús der aprovat.

aproximacion *nòm f* 1. Plaçament en ua posicion mès apròp. 2. Quantitat o chifra proxima ath numèro corrècte, mès que non ei exacta.

aproximadament *adv* D'ua manèra aproximativa.

apruprètz *adv* D'ua manèra aproximada.

apte, -ta *adj m f* 1. Qu'ei avient o apropiat entà quauqua causa. 2. Qu'a superat ua pròva, especiaument un examen.

aptitud *nòm f* Disposicion o capacitat entà hèr un prèzthèt o exercir un cargue.

apuntar *v tr* 1. Cuélher nòta. 2. Insinuar, mentar un ahèr o ua matèria en ua con-vèrsa, un discors, etc.

aquari *nòm m* 1. Recipient transparent que contie aigua salada o doça e a on viuen plantes e animaues aquatics. 2. Edifici o locau destinat ath manteniment e ara exhibicion de plantes e d'animaues aquatics. 3. Onzau signe deth zodiac.

aquatic, -a *adj m f* Dera aigua, que viu o se hè ena aigua.

aquerir *v tr* Arténher, guanhar, era possession de quauquarren.

aquerò *pron* Aquera causa.

aqueth, -era *adj pron m f* 1. Demonstratiu que determine es lòcs, es causes, es persones que son luenh de qui se parle e d'aqueth a qui li dirigim era paraula.

2. Designe era persona o causa que se tròbe a ua cèrta distància.

aqüífer, -a *nòm adj m f* 1. Formacion rocalhosa permeabla ena que s'emmagazine e circule era aigua. 2. Dera aigua o que i a relacion.

aquisitiu, -iva *adj m f* Que servís entà aquerir o comprar.

Aquitània *nòm f* Region istorica der oèst de Occitània.

aquiù *adv* En aqueth lòc.

ar abandon *loc adv* Deishat de quinsevolha manèra.

ar entorn *loc adv loc prep.* Èster apròp. *Ex.: Son ar entorn dera glèisa.*

ara *adv* En aguest moment.

ara cara de *loc adv* Deuant, en preséncia de.

ara fin de *loc adv* Damb era finalitat de.

ara fin *loc adv* 1. Èster ath finau. 2. Coma conclusion. *Sin.: ath cap.*

ara gasalha *loc adv* En desorde.

ara madeish *loc adv* En aguest moment.

ara ora *loc adv* Puntuament. En moment indicat.

ara pressada *loc adv* 1. Hèt sense tier compde. 2. A tota prèssa.

ara seguida *loc adv* Ua accion dempús dera auta.

arab, -a *nòm adj m f* En relacion ara lengua e civilizacion d'uns pòbles originaris d'Arabia, d'Africa deth Nòrd o

der Orient Mejan. Tanben se'n ditz *arabi*.

aragonés, -esa *adj m f* Natural d'Aragon o que viu en Aragon

Aran *nòm m f* 1. Territòri des Pirenèus a on neish era Garona, a on s'i parle er aranés, damb institucions pròpies e qu'ei situada organizativament ena Comunitat Autonòma de Catalonha. 2. Nòm pròpri de persona

aranés, -esa *adj m f* Dera Val d'Aran o restacat damb aguest país, damb es sòns abitants o damb era sua lengua.

aranha *nòm f* Animau aracnid petit, caracterizat per un estomac amassa damb eth cap e es pautes, que segrègue hius.

arbe *nòm m* Planta perenna de tronc anautit e lenhós damb arraitz, branques e huelhes.

arbilhon *nòm m* 1. Arbe petit. 2. Arbe joen. 3. Arbe d'ua espècia determinada que non hè jamès un arbe gròs quan ei madur

arbitrari, -ària *adj m f* Que depen dera voluntat o deth caprici d'ua persona e non dera rason, dera logica o dera justícia.

arbitratge *nòm m* 1. Trabalh que realize er arbitre. 2. Decision, sus un conflicte, que cueilh ua o diuèrses persones que non son jutges e que se someten de bon voler es parts acarades.

arbitre *nòm m f* 1. Persona que hè respectar es règles deth jòc en un partit, en ua competicion esportiva. 2. Persona qu'a poder entà decidir un ahèr en litigi.

arboç *nòm m* 1. Arbilhon perennifoli dera

família des ericacèes, de flors blanques ne forme d'esquera e fruts vermellós en baia de 2-3 cm, pròpri dera region mediterrànèa, (*Arbutus unedo*).

arbust *nòm m* Planta lenhosa generalement ramificada des dera basa, d'uns 5 mètres de nautada maxima, e mancada de tronc principau.

arc *nòm m* 1. Porcion continua d'ua corba. 2. Arma d'ua matèria elastica e ua còrda tibada fixada enes dus estrems, que servís tà tirar sagetes. 3. Element de construccion en forma de corba.

arca *nòm f* Caisha resistentada de granes dimensions, generalement de husta, damb tapa plana e sarralha, entà sauvà'i ròba o d'auti objèctes.

archipèl *nòm m* Conjunt de isles mès o mens agropades e que sòlen auer caracteristiques geografiques parières.

archiu *nòm m* 1. Colleccion de documents publics o particulars. 2. Locau a on se sauen documents antics. 3. Mòble, capsas, etc. entà sauvà'i documents, fiches, etc.

arderós, -osa *adj m f* Persona que sent entusiasme per quauqu'un o per quauqua causa.

ardit, -ida *adj m f* Escarrabilhat, abil.

areu *nòm m* Arbilhon deth bòsc dera família des aquifoliacèes, de beròies huelhes punhentes pentagonaus (*Ilex aquifolium*).

argelaga *nòm f* Arbilhon plan espinós qu'a pòques huelhes e que hè ues flors

petites e auriolenques que s'agropen en ramèls.

argent *nòm m* Element quimic. Element metallic blanc e qu'ei bon conductor dera calor e dera electricitat.

argentín, -a *nòm m f* D'Argentina, estat d'America deth Sud.

argés *nòm f* Gran arriatge entà transportar lenha, èrba, etc, formant parella as dus costats der animau (se tie en plurau).

arguila *nòm f* 1. Tèrra vermelhosa e formada per diuèrsi materiaus que s'endurissen un còp barrejada damb aigua e coduda. *Sin.: argèla*. 2. Nòm comun d'ua espècia de ròques terroses, formades principalement per silicats d'alumini idratats, qu'an era propietat d'arribar a èster plastiques quan se barrege damb aigua.

arguilenc, -a *adj m f* Que contie arguila.

argument *nòm m* 1. Rasonament damb eth que se sage de convèncer a bèth un de bèra causa. 2. Tèma principau d'ua òbra de literatura, cinèma o teatre.

argumentacion *nòm f* Accion e efècte d'argumentar.

argumentar *v tr* Expausar pròves e arguments entà demostrar o justificar bèra causa.

ària *nòm f* Melodia, damb eth sòn acompanhament, entà èster cantada per ua soleta votz en opères, oratòris, etc.

aricat, -ada *adj m f* Nòm aplicat as bovins ena Val d'Aran.

ariòla *nòm f* Veir aubarja.

arla *nòm f* Era larva que se minge era ròba.

arma *nòm f* Esturment o maquina entà hèr era guèrra.

armada *nòm f* Organizacion militar. Amàs des fòrces militares.

armament *nòm m* 1. Conjunt d'armes de tot tipe entath servici d'un còs militar. 2. Conjunt de tot çò de besonh entara guèrra.

armar *v tr* 1. Provedir d'ua arma de guèrra o de caça. 2. Méter en estat de foncionament en tot montar es pèces que formen un tot.

armari *nòm m* Mòble naut damb pòrtes exteriores e estatgères, penjadors e calaishi en interior, que servís entà salvar ròba, paraments de codina o de taula, etc. *Sin.: limanda*

armèni, -a *adj nòm m f* D'Armenia o relacionat damb aguest estat asiatic.

armèra *nòm f* Ua anèra dera cadia entà arrossegar eth rastèth o era lúbia des boscatèrs.

armonia *nòm f* 1. Proporcion o correspondéncia avienta entre dues o mès causes. 2. Union e combinason de sons simultanèus que resulten agradius entara audida.

armonic, -a *adj m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ara harmonia. 2. En musica, er art de combinar es sons e es acòrds.

armonizacion *nòm f* Accion d'armonizar; er efècte d'armonizar.

armonizar *v tr* Crear armonia o

correspondéncia entre es parts d'un tot o entre es elements qu'an de concórrer en un madeish objectiu.

arna *nòm f* Abitatge artificial, normauement de husta, a on s'estan es abelhes e a on produïssen e sauven era mèu e era cera.

arnelh *nòm m* Cada ua des dues glandoles, damb forma de mongeta, plaçades ena region lombara deth còs, que per filtracion dera sang segrèguen era aurina.

arnelhada *nòm f* Zòna deth còs, ena part baisha dera esquia, a on se trapen es arnelhs.

arnés *nòm m* 1. Esturment que s'utilize damb es mans entà apraiar quauqua causa o entà trabalhar un materiau. 2. Pèça que s'estaque ath còs.

aròma *nòm m* Flaira agradiva que hèn quauques plantes, fruts, etc.

arongla *nòm f* Audèth de sason qu'a un bèc punchent, còs nere e coa en forma de forquilha. *Sin.: aurongla, auringleta, oroneta.* En Sant Gaudenç en diden *arrenòla.*

aròu *nòm m* Cercle; *aròu* ei ua paraula gascona que se tie pòc o bric ena Val d'Aran.

arpa *nòm f* 1. Ungla fòrta, agudenta e corbada des animaues predadors. 2. Esturment musicau de còrda.

arpar *v tr* 1. Herir superficiaument era pèth damb es ungles o es urpes. 2. Trèir ua part d'ua causa en tot rascar-la o heregar-la.

arpetà *nòm f* Baston long, damb ua sòrta

de ganchet en ua punta qu'es carrassaires tenguien mès que mès entà desencalar es hustes o troncs que transportauen peth riu.

arqueologia *nom f* Sciència qu'estúdie era istòria dera umanitat a partir des rèstes que mos an arribat.

arqueologic, -a *adj mf* Qu'apertenh ara arqueologia.

arquevesque *nòm m* Prelat dera Glèisa que presidís ua província eclesiastica.

arquitecte, -ta *nòm m f* Persona que dessenne es plans entà hèr es edificis e dirigís e contròtle era sua construccion.

arquitectonic, -a *adj m f* Dera arquitectura o qu'a relacion damb aquesta tecnica.

arquitectura *nòm f* Sciència e tecnica deth bastiment de cases e d'outes construccions.

arradim *nòm m* Fruta petita e apruprètz redona, qu'a era pèth fina e era carn chucosa e doça, nèish en nhòcs dera planta dera vinha.

arraga *nòm f* Espècia de tarabastèla entà hèr tapatge contra es judius en Setmana Santa.

arragola *nòm f* Mala èrba que se hè enes camps, hè un petit seme nere e podonhós, que se barrege damb eth horment e li balhe mau gust. Es sòns cabelhs, que se retiren ath horment, s'aganchen ena ròba.

arrai *nòm m* 1. Descarga naturau d'electricitat estatica produïda pendent ua tronada electrica. *Sin.:* *pericle*. 2. Cada ua des barres metalliques que i a en ua ròda

de biciclèta o de husta en ua ròda de carro, o de d'auti veïculs. *Var.:* *rai*.3. Segment rectilinèu que va dempús deth centratz d'un cercle, d'ua esfèra, a quin punt que sigue dera circonfèrècia deth cercle, dera superfícia dera esfèra.

arraïc *nòm f* *Veir* arraïtz.

arraïtz *nòm f* 1. Part generaument subterranea des plantes, que fixe era planta en solèr e l'alimente mejançant era absorcion dera aigua e de neuriments mineraus. *Sin.:* *arraïc, raïtz*. 2. Part amagada d'ua causa e qu'ei era origina dera part que se ve.

arraïtzar *v intr* 1. Hèr arraïtzes ua planta, fixar-se en solèr mejançant era arraïtz. 2. Fixar-se prigondament ua idia, un sentiment, un costum, etc. *Sin.:* *arraïcsar*.

arrajar *v tr intr* Eméter un còs arrais luminosi o emanacions electricques o termiques.

arran *adv* A tocar de, ath costat de.

arrana *nòm f* Malautia que patís eth bestiar: se manifeste en forma d'atacs, que dempús se'n van, mès que non se sòlen guarir deth tot.

arrapar *v tr* 1. Cuélher, préner. 2. Cuélher damb eth punh.

arràs *nòm m* Lòc dehòra deth bòsc, descubèrt e sense vegetacion.

arrasar *v intr* 1. Trèir çò que subergés d'ua mesura entà qu'eth contengut arribe just enes vòres. 2. Cicatritzar-se ua herida, un gran...

arraspa *nòm f* Prat plan arribent e pòc

transitable.

arrat *nòm m* Mamifèr remosigaire de pèth grisa e cap petit que hè hóner tot aquerò que remosigue.

arrata-cauda *nòm f* Mamifèr nocturn d'ales membranoses qu'a eth sòn còs semblant ath der arrat. *Sin.: tinosèla, tinhaudèra, terusèla, telushelha, rampenat.*

arratja *nòm f* Mala èrba semblanta ara ciuada, que se hè enes prats e eth sòn seme hè a mauméter era haria.

arrauèra *nòm f* Terren damb fòrça cases.

arraulit, -ida *adj m f* Que non se pòt botjar peth hered.

arravet *nòm m* Arraic comestibla, de forma redonida e de color vermelh escur peth dehòra e blanc peth laguens. *Var.: ravet.*

arredonir *v intr* 1. Dar forma redona. 2. Modificar ua quantitat en tot susbtituir-la per ua auta mès simpla.

arrega *nòm f* Dubertura alongada que hè en solèr er arair o un aute esturment semblant. *Var.: rega.*

arregraïr *v tr* Amuishar, mostrar gratitud o reconeishença. *Ex.: Toti arregraïrem era sua ajuda.*

arrehilh, -a *nòm m f* Hilh o hilha d'un hilh o d'ua hilha.

arreishe, -sha *adj m f* Veir reishe

arrelai *nòm m* Veir relai

arren *adv* Negacion, abséncia de tota aquera causa.

arrendador, -a *nòm m f* Eth propietari qu'arrende.

arrendament *nòm m* Hèt de logar o arrendar un ben o ua propietat.

arrendar *v tr* Deishar ua causa a ua persona entà que la hèsque servir a cambi d'ua quantitat de sòs e damb ues condicions determinades.

arrepè *nòm m* Accion de tornar entà darrèr, recular.

arrepervèri *nòm m* Frasa de caractèr popular o erudit, qu'a ua forma fixa e qu'exprimís un pensament damb contengut morau, un conselh o un ensenhament.

arrés *adv* Cap de persona. *Sin.: degun.*

arrest *nòm m* Interrupcion d'un moviment, d'ua activitat o d'ua accion.

arrestar *v tr* Empachar de contunhar eth moviment d'ua causa o de quauquarrés, arturar.

arretido *nòm m* Era heda deth porcèth honuda que se tie entà hèr botifarres, saucisses, enta padenar, etc.

arrian *nòm m* Audèth rapinaire. *Sin.: arrianglo.*

arrianglo *nòm m* Audèth rapinaire. *Sin.: arrian.*

arribar *v intr* Èster ath cap deth camin. Acabar un viatge, ua corsa.

arribatge *nòm m* 1. Zòna limit entre era tèrra e ua massa d'aigua, coma eth mar, un riu o un lac. 2. Limit o vòra d'ua extension de terren.

arribent, -a *adj m f* Inclination mès o mens pronunciada d'un terren o d'ua superfícia. *Sin.: penent, pendent.*

arricol *adj m* Mardan que non a qu'un testicul.

arridolet *nòm m* Accion d'arrir.

arringar *v tr* 1. Trèir d'arraïtz. *Ex.: Arringar un arbe.* 2. Començar a foncionar ua maquina. *Ex.: Eth motor arringuèc lèu.* 3. Començar, auer era origina en. *Ex.: A compdar d'alavetz es causes arringuèren.*

arrir *v intr* Comportament reflèxe, expression de gò. Existís era varianta *arríder*, molt estenuda en gascon.

arriscla *nòm f* Part deth canam elaborat, dempús de pientar-lo; ei d'ua forma fina, que se tie mès lèu entà hèr linçòs.

arrisplet *nòm m* Cada ua des pèces que formen era arriscla, dempús de pientar-la.

arròc *nòm m* Massa de matèria minerau solida que constituís era part dura dera Tèrra. *Sin.: arròca, ròca.*

arròca *nòm f* Massa de matèria minerau solida que constituís era part dura dera Tèrra. *Var.: ròca.*

arrodís *nòm m* Hèish de rames de herèisho damb huelha e tot, que se dan as conilhs entà rosigar.

arrogància *nòm f* Actitud dera persona capinauta e supèrba que se considèra superiora as autes.

arrogant, -a *adj m f* Que mòstre un sentiment d'orgulh, que mensprède as auti.

arrominguera *nòm f* Veir rominguèra.

arronsar *v tr* 1. Hèr qu'ua causa ocupe mens volum, especiaument eth còs o quauqu'un des sòns membres. 2. Pèrder eth coratge, era resolucion.

arroquèr *adj m* Veir roquèr.

arròs *nòm m* 1. Planta dera familha des graminèes, que se coitive en terrens fòrça umits, eth sòn frut ei un gran ovalat, hariós e blanc (*Oryza sativa*). 2. Frut d'aguesta planta. 3. Gibre, arrosada.

arrosar *v tr* Méter aigua en ua superfícia de terren, mès que mès en carrèr, en uart, enes flors, generaument damb ua adaiquadora.

arrosegar *v tr intr* Hèr botjar quauqua causa en tot tirassar-la sense lhear-la deth solèr.

arrua *nòm f* Camin que se recor en un viatge, en ua excursion o gessuda.

arruar *v tr* Amolonar en rengs era èrba damb era horca.

arrudieps *nòm m* Veir rudieps

arrupa *nòm f* Plec que se hè ena ròba o en ua auta causa flexibla per compression.

arsenau *nòm m* 1. Depaus o magazèm d'armes o de d'auti articles de guèrra. 2. Conjunt o depaus de donades o de notícies.

art *nòm m* Creacion estetica.

artefacte *nòm m* Aparelh, maquina, dispositiu, etc. generaument gran e hèt damb pòca tecnica.

artencamp *nòm m* Mala èrba des prats;

aucís era èrba bona e se profite entà balhar-la as porcèths tà minjar.

arténher *v tr* Arribar ara fin qu'un se propòse, obtier aquerò qu'un desirè.

artesan, -a *adj nòm m f* Persona que se dedique a un art manuau o ara artesanìa..

artesanau *adj m f* Der artisan o der artesanat.

artesanìa *nòm f* Produccion d'objèctes hèts a man, damb esturments senzilh e de manèra tradicionau.

artibanc *nòm m* Banc damb dorsier ath cant deth larèr.

article *nòm m* 1. Paraula que precedís es nòms e grops nominaus. 2. Objècte tà véner. 3. Escrit jornalistic.

articulacion *nòm f* 1. Union entre dues parts rigides que permet cèrt moviment entre aguestes. 2. Zòna d'union entre dus o mès uassi que les permet eth moviment.

articular *v tr* 1. Unir dues o mès pèces de sòrta que sigue possible eth moviment entre eres. 2. Produzir es sons d'un lenguatge damb es moviments des organs der aparelh dera boca.

articulat, -ada *adj m f* Qu'a articulacions o qu'ei compausat de pèces amassades per articulacions.

artificiau *adj m f* Hèt pera man der òme, que non ei pas naturau.

artiga *nòm f* Tròç de tèrra artigada. Existènt en toponimìa.

artigar *v. intr.* Limpiar un bòsc entà convertir-lo en tèrra de coitiu.

artista *nòm m f* Persona que practique un art.

artistic, -a *adj m f* 1. Qu'apertenh ar art e as artistes. 2. Hèt damb art.

arturar *v tr intr* Arrestar, detier de contunhar eth moviment.

arthritis *nòm f* Inflamacion des articulacions.

arunan *adv* Passat un an.

as de loc *adv* En casa de, en çò de.

ascensor *nòm m* Aparelh que servís entà transportar personas o causes en sentit verticau tà naut e tà baish.

ascla *nòm f* Estèra gròssa o esquinçada de lenha.

ascladura *nòm f* Dubertura estreta entre dues pèces que non ajusten ben degut a ua contraccion, ena pèth, ena pintura, ena husta, ena tèrra...

asclar *v tr* Hèr estères gròsses o esquinçades de lenha.

ase *nòm m* 1. Mamifèr deth grop des equids, mès petit qu'eth shivau, es peus deth còth e dera coa mès cuerts, aures plan longues, qu'ei emplegat sustot coma bèstia de carga. 2. Figuradament se ditz d'ua persona d'enteniment obtús, non guaire intelligent. *Sin.: somèr.*

asfalt *nòm m* Materiau viscós, pegós, e de color nere, emplegat coma aglomerat entara construccion de carretères. *Sin.: godron.*

Àsia *nòm f* Continent, eth mès gran e eth mès poblat deth mon.

asiatic, -a *adj m f* Qu'ei o viu en Asia.

asimetric, -a *adj m f* Qu'a dues parts o dues mitats que non coïncidissen exactament ena mida ne ena forma e que non son egales.

aspècte *nòm m* Forma de presentar-se o aparéisher.

aspiracion *nòm f* 1. Desir intens de hèr o d'arténher ua causa. 2. Introduccion d'aire exterior o d'un gas enes paumons.

aspirant, -a *adj nòm m f* Qu'aspire a ar-ténher un trabalh, ua distincion o un títol.

aspirar *v tr intr* 1. Atrèir de cap as paumons er aire o un aute gas. 2. Desirar de manèra ansiosa e intensa quauqua causa.

aspre, -pra *adj m f* Qu'ei desagradu, pòc fin ara aurelha o ath gust.

assabentar *v tr* Informar, dar ua notícia a quauqu'un.

assadorar *v tr* Satisfèr er apetit o es talents per quauqua causa. *Sin.: sadiar.*

assag *nòm m* 1. Representacion, execucion, d'ua òbra de teatre, d'un concèrt... abans de representar-la o d'executar-la. Hèr ua pròva. 2. Escrit en pròsa ena qu'er autor/a desvolope es sues idies sus un tèma damb caractèr e estil personau.

assajar *v tr* 1. Tier un objècte entà provar-ne es qualitats, controlar-ne eth foncionament, etc. 2. Hèr er assag d'ua òbra de teatre, d'un concèrt, etc.

assassin, -a *nòm m f* Persona qu'aucís voluntàriament a ua auta.

assassinar *v tr* Aucir bèth un damb premeditacion e traïson.

assassinat, -ada *nòm m f* Omicidi qualificat pera concurréncia de determinades circumstàncies agreujantes.

assaut *nòm m* Atac sobte e violent que se hè damb era intencion de panar o de cuélher era posicion en un lòc.

assautar *v tr* 1. Entrar sobtament e de manèra violenta en un lòc damb era intencion d'apoderar-se'n o de panà'i. 2. Escométer per suspresa a quauqu'un damb era intencion de panar-li.

assegurança *nòm f* Accion d'assegurar. Contracte per miei deth quau a cambi d'ua quantitat pagada d'un còp, annaument, mesaderament, etc. se garantís quauquarren contra un risc.

assegurar *v tr* 1. Assolidar, prométer. 2. Hèr a signar ua assegurança.

assemblada *nòm f* 1. Regropament gran de persones entà deliberar. 2. Reünion. Amassada.

assemblatge *nòm m* 1. Union de diuèrses pèces que s'adapten perfèctament. 2. Avenença entre dues o mès persones que son d'acòrd.

assenhalar *v tr* 1. Mostrar o indicar a quauqu'un o a quauqua causa damb eth dit o damb un aute senhau. 2. Determinar era valor d'ua causa, era ora de hèr ua causa, etc. *Sin.: senhalar.*

assentiment *nòm m* 1. Efècte d'assentir. 2. Anotacion hèta en un libre de comptabilitat.

assentir *v intr* Èster d'acòrd damb aquerò que ditz o prepausa ua auta persona e exprimí'i conformitat.

assessor, **-a** *nòm m f* Persona qu'assessor. Assistir, dar conselhs.

assessorar *v tr* Assistir, dar conselhs.

assetiadora *nòm f* Bancada o banc de husta a on sè eth teishinèr.

assetjar *v tr* 1. Méter sètge. 2. Entornejar un endret en tot impedir de gesser-ne o d'entrà'i. *Ex.: Es soldats enemics assetgèren era muralha.* 3. Importunar insistentament a bèra persona damb es nòstes pretensions. *Ex.: Eth fiscau assetgèc ath delinqüent damb crudesa.*

assietar *v tr intr* Sèir.

assignacion *nòm f* Quantitat que se da a ua persona.

assignar *v tr* 1. Senhalar çò que correspon a bèth un o a quauquarren. 2. Destinar a ua persona entà qu'ocupe un cargue o ua foncion.

assimilable, **-bla** *adj m f* Que pòt èster assimilat.

assimilacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'assimilar. 2. Procès biologic de transformacion des aliments en substància constituenta der organisme.

assimilar *v tr* 1. Comparar, considerar coma semblant. 2. Comprèner aquerò que s'apren e incorporar es coneishements nauí.

assistència *nòm f* 1. Hèt d'assistir, de trapar-se present en un lòc. 2. Conjunt des

persones presentes en un lòc o en un acte.

assistent, **-a** *nòm adj m f* 1. Persona qu'ei presenta en un lòc o en un acte. 2. Persona qu'ajude o assistís a ua auta en quauqui actes o quauqui trabalhs.

assistir *v tr intr* 1. Ajudar a ua persona. 2. Èster present en un lòc o en un acte.

associacion *nòm f* 1. Corròp de persones amassades entà amiar ua accion comuna. 2. Connexion entre idies, imatges, representacions...

associar *v tr* Júnher bères personas tà colaborar ena execucion d'un cargue, comission o trabalh.

assolaçar *v tr* Encoratjar a ua persona entà que resistsique ua situacion trista o advèrsa.

assolidar *v tr* 1. Dar ua causa coma cèrta. 2. Balhar soliditat, consistència.

assolidatge *nòm m* Accion e efècte d'assolidar.

assompcion *nòm f* 1. En catolicisme, hèt d'èster elevada tath cèu era Vèrge Maria en còs e anima. 2. Hèsta damb qu'era glèisa catolica celèbre era assompcion dera Vèrge. 3. Elevacion, generaument der esperit.

assòt *nòm m* Foet entà trèir eth povàs, encara que tanben tengut entà tustar.

assumir *v tr* 1. Atrèir entada eth. 2. Responsabilizar-se de quauquarren, hèr-se cargue.

ast *nòm m* Barra prima de hèr a on se met un animau o un tròc de carn entà rostir-lo

en tot hèr-lo virar sus eth huec.

asta *nòm f* 1. Pau o garròt d'ua lança o d'ua alabarda. 2. Eth pau o garròt que sostie ua bandèra.

astoret *nòm m* Audèth de rapina semblant ar esparvèr, però mès gran.

astrada *nòm f* 1. Causa qu'atribuïm as hèts que non sabem era sua encausa. 2. Conjunt de circumstàncies o eveniments, positius o negatius, non intencionadi ne previsti.

astre *nòm m* Còs celèste naturau que se botge peth firmament cossent damb determinades leis.

astrològ, -a *nòm m f* Persona que pronostique eth temps.

astronauta *nòm m f* Persona que viatge per espaci en ua nau espaciau.

astronomia *nòm f* Sciència qu'estúdie era posicion, es moviments, era natura, era estructura e era evolucion des còssi celèsti.

astúcia *nòm f* Mejan que se tie entà arténher quauqua causa.

asturian, -a *adj m f* Naturau d'Astúries.

astut, -a *nòm m f* Persona qu'a era abiletat entà arténher quauqua causa, especiaument entà enganhar o entà evitar un mau.

atac *nòm m* 1. Accion de començar eth combat, peleja, accion d'atacar. 2. Se ditz dera malautia que ven de patac, tot en un còp.

atacar *v tr* 1. Iniciar ua accion ofensiva. 2. Criticar.

atapir *v tr* Hèr ua causa mès compacta en tot comprimir-la.

atarnir *v tr* Cuélher o recuélher quauqua causa en camp e portar-la entà casa.

atau *adv* D'aguesta manèra.

atelar *v tr* Acolar, encarrar es animaus en car.

atemptar *v intr* Cométer un atemptat contra quauqu'un o contra quauqua causa.

atencion *nòm f* Accion de fixar eth pensament en bèra causa.

atenèu *nòm m* Associacion culturau que se tie tà fomentar es coneishements scientifics, literaris e artisticos des associats menjançant conferéncies, còrsi e lectures.

atent, -a *adj m f* 1. Que met atencion. 2. Qu'a atencions, qu'ei cortés.

atentament *adv* Damb atencion, d'ua manèra atentiva.

aterrar *v intr* Plaçar-se en tèrra un audèth o ua aeronau. *Sin.: aterrir.*

aterratge *nòm m* 1. Accion d'aterrar un audèth o aeronau. 2. Conjunt de maniòbres entà aterrar ua aeronau.

aterriment *nòm m* Conjunt de maniòbres que hè un veïcul aerian entà baishar e aterrir.

aterrir *v tr* Préner tèrra un aparelh d'aviacion. *Sin.: aterrar.*

atèu, atèa *nòm adj m f* Que remis era existéncia de Dieu.

ath *art* Contraccion dera preposicion a, e deth determinant eth.

ath cant de *loc prep.* Damb proximitat a bèra causa.

ath començament *loc adv* En moment iniciàu.

ath contrari *loc adv* En sentit oposat.

ath córrer *loc adv* Damb fòrça prèssa.

ath costat *loc adv* Expression que mos mèrque un lòc o ua posicion.

ath darrèr *loc adv* Ara fin de tot. En acabar.

ath dejós de *loc adv* Per baish.

ath delà *loc adv* Tèrme emplegat entà indicar qu'ua accion succedís hijuda a ua auta.

ath dessús de *loc adv* Per naut de tot.

ath deuant *loc adv* Abans de tot. En prumèr lòc.

ath hons *loc adv* Expression que mos mèrque un lòc o ua posicion fòrça prigonda.

ath long de *loc prep.* En tota era extension, en tota era longada.

ath miei *loc prep.* Barrejat damb. Ena mitat de.

ath moment de *loc adv* Ena ocasion determinada.

ath pè de *loc prep.* En tot tocar ena part baisha d'ua causa.

ath torn *loc adv* Çò que se tròbe ar entorn.

ath, ar *art m* Article contractat *a+eth, a+er.*

atier *v tr intr* 1. Auer en compde o en consideracion bèra causa. 2. Auer atencions entà quauqu'un.

atlantic, -a *adj m f* En relacion ar Ocean Atlantic, o as territòris que banhe.

atlas *nòm m* 1. Libre que contie ua colleccion sistematica de huelhes, de di-boishi e, especiaument, de mapes. 2. Prumèra vertèbra der arrastèth dera esquia.

atlèta *nòm m f* Persona damb capacitat fisica, fòrça, agilitat o resisténcia superiora ara mieja, que tot soent participe en competicions.

athletic, -a *adj m f* Relatiu ar atlèta.

atmosfera *nòm f* Celh d'aire mès extèrn dera Tèrra e qu'ei compausat per diuèrsi gasi qu'entorne era nòsta planeta.

atom *nòm m* Era particula mès petita constitutiva d'un element quimic, indivisible pes accions purament quimiques e, soleta o combinada damb autes, constituís es molecules des còssi.

atomic, -a *adj m f* Relacionat damb er atòm.

atraccion *nòm f* 1. Accion o capacitat entà atrèir. 2. Installacion recreativa que se monte enes hèires o hèstes d'ua poblacion. Se son de manèra permanenta formen un parc d'atraccions.

atractiu, -iva *adj m f* Que cride era atencion e desvelhe er interès des auti.

atrapar *v tr* 1. Arribar enquia a on se trape ua persona o ua causa que va deuant en temps o en espaci. 2. Susprèner a quauqu'un en moment que hè ua causa,

especiaument se se'n vò amagar.

atrèir *v tr* 1. Hèr a vier, quauquarren, entà un madeish. *Ex.: Er asimant atrè eth hèr.* 2. Ahiscar er interès de ua auta persona o d'un animau, exercí'i ua atraccion o ua seduccion.

atribucion *nòm f* Hèt d'atribuïr o d'adjudicar un hèt o ua qualitat a ua persona o a ua causa.

atribuïr *v tr* 1. Considerar que bèra causa ei de quauquarrés. *Ex.: Quan bèth un o bèra ua t'atribuïssen ues paraules, ei que reaument creden qu'ac as dit.* 2. Quan atribuïm ua causa a bèth un/ bèra ua o a bèra causa, volem didèr que n'ei era causa. *Ex.: Es incendis enes bòsqui tostemp s'atribuïssen as piromans.*

atrocitat *nòm f* 1. Caracteristica d'aquerò que'ei atròç o plan crudèl. 2. Accion fòrça crudèla, que còste orror.

au *pron* Forma masculina deth pronòm personau de tercèra persona (Canejan, Luishon). Complement dirècte e indirècte. *Var. l'au. Sin. lo ; le ; li ».*

au! *interj* Expression que se hè servir entà encoratjar, pressionar e ajudar a hèr bèra causa.

auajon *nòm m* Frut der auajonèr, nere, redon e doç, d'ua planta que se hè en bòsc, fòrça mès petit e saborós qu'er agranhon; tanben se tie entà confitura.

auajonèr *nòm m* Mata dera familia des ericacèes, que se hè en bòsc, de frut nere, redon e doç, er auajon (*Vaccinium myrtillus*).

auanç *nòm m* 1. Moviment entà deuant. 2. Progrès, milhora personau o collectiva.

auançada *nòm f* Accion e efècte d'auançar.

auançament *nòm m* 1. Moviment entà deuant, especiaument eth que hè un veïcul entà auançar-ne a un aute. 2. Causa o accion que se presente abans deth moment que li calie.

auançar *v tr intr* 1. Passar ath deuant. 2. Còrrer eth relòtge mès de prèssa. *Ex.: Eth relòtge m'auance de dètz menutes.* 3. Pagar ua quantitat de sòs abans que s'acabe eth trabalh o s'autrege er objècte corresponent.

auantatge *nòm m* Aquerò que da ua superioritat.

auantatjar *v tr* Auer auantatge, superar.

auantdarrèr, -a *adj m f* Qu'ocupe eth lòc immediatament anterior ath darrèr.

auantpassat, -ada *nòm m f* Ascendent mès o mens aluenhat d'ua persona o d'un grop de persones.

aua *nòm f* Prumèra claror deth dia qu'apareish en orizon un shinhau abans dera gessuda deth solei.

aubà *nòm m* Capa de husta des arbes, plaçada jos era escòrça.

aubac *nòm m* Penent dera montanha a on non tòque eth solei.

aubada *nòm f* Nòm d'ua dança tipica.

aubarda *nòm f* Garnidura des bèsties de carga, en forma de coishin, plen de borra, de palha, etc. que sus era se place era

carga.

aubarja *nòm f* 1. Mata prostrada dera familha des ericacèes, que hè vasti tapisi e fruts petitonhs vermelhs, que se hè sustot ena montanha (*Arctostaphylos uva-ursi*). 2. Eth sòn frut, toxic entàs personas, coma ua cerideta vermelha que se minge eth uas. *Sin.: ariòla, boisheròla*

aubedir *v tr* 1. Complir era voluntat deth que mane o aquerò qu'era norma o era lei establís. 2. Hèr, un animau, es moviments que l'ordenen.

aubergina *nòm f* Frut carnós, de forma alongada e voluminós, blanc peth laguens e damb era pèth de color violeta escura.

aubèrja *nòm f* Construccion que i a enes montanhes a on es excursionistes e es aupinistes pòden hèr repòs e protegir-se deth mau temps.

auberjar *v tr* Balhar aubèrja o lotjament a bèth un.

aubienh *nòm m* Huelha o agulha der auet; generaument s'use tanben coma nòm collectiu de quinsevolh tipe de huelha.

aubisson *nòm m* Mala èrba des prats, de cama longa e molt cabelh.

auca *nòm f* Audèth semblant ath lit, mès gròs e mès blanc.

auçaprem *nòm m* Palanca entà lheuar ua causa.

auçar *v tr* Mòir de baish entà naut, plaçar a un nivèu mès naut.

aucider *nòm m* Lòc a on s'aucissen e se trocejen es animaues que dempús se des-

tinaràn entath consum public.

aucir *v tr* Trèir era vida.

aucupacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'aucupar. 2. Trabalh, mestier o activitat.

aucupar *v tr* 1. Dar bèth trabalh a hèr. 2. Hèr un trabalh o prètzhèt. 3. Amplir un espaci o un lòc. 4. Utilizar un periòde de temps determinat entà hèr bèra causa. *Sin.: ocupar.*

auderalha *nòm f* Ensem d'animaues de pluma.

auderò *nòm m* Arbe petit, pas guaire fòrt.

audèth *nòm m* Animau vertebrat de sang cauda, que se reproduís per ueus, respire damb paumons, a un bèc dur, eth còs caperat de plumes e es extremitats deth deuant en forma d'ales entà poder volar.

audicion *nòm f* 1. Percepcion d'un son mejançant eth sentit dera audida. 2. Facultad de poder enténer. 3. Execucion publica d'un recitau, d'un concèrt, d'ua lectura, etc.

audida *nòm f* 1. Organ deth còs que percep es sons. *Sin.: ausida.* 2. Capacitat de percéber sons.

audiència *nòm f* 1. Entrevista qu'ua autoritat autrega a bèth un qu'ac a sollicitat. 2. Session ena qu'eth tribunau interrògue as parts, escote es pretensions e emet eth sòn judici.

audiovisuau *adj m f* Dera audicion e dera vision ath còp.

audir *v tr* Percéber es sons damb era audida. *Sin.: ausir.*

auditor, -a *nòm m f* Persona encargada de hèr ua auditoria.

auditòri *nòm m* 1. Conjunt des persones presentes en un lòc o en un acte. 2. Edifici o lòc especiaument condicionat entà hè'i audicions.

auditoria *nòm f* 1. Cargue o burèu der auditor. 2. Examen dera gestion d'ua empresa hèta per auditors, pr'amor de dar a conèisher er estat patrimoniau, financèr o de foncionament.

aué *adv* Eth dia a on èm.

aué ath ser *loc adv* En dia en qué èm pera net.

auedau *nòm m* Bòsc d'auets.

auents *nòm m* Mes de deseme.

auer *v tr* 1. Possedir, tier. 2. Eth vèrb auer ei tanben emplegat coma vèrb auxiliar.

aueràs *nòm m* Frut der auerassèr; a un casquelh dur e lis, e un seme que se minge cru o torrat. *Sin: aueran.*

auerassèr *nom m* Arbust dera família des betulacèes, de branques flexibles, huelhes gròsses e dentades, damb ua husta de fòrça qualitat e damb eth frut er aueran. (Corylus avellana) *Sin.: aueranèr, mata.*

auet *nòm m* Arbe dera família des pinacèes generaument naut, de huelhes verdes tot er an, qu'a era part des branques de forma conica e perpendiculars ath tronc (Abies alba). Se pòt emplegar en femenin, d'acòrd damb era tendéncia que i auie en latin a considerar toti es nòms d'arbes coma femenins. En Luishon, per exemple, *ua auet ; era auet grana.*

aufèrta *nòm f* 1. Prepausa de hèr o complir bèra causa. 2. Accion d'aufrir productes a milhor prètz.

aufriment *nòm m* Accion d'aufrir.

aufrir *v tr* Presentar e balhar volon-tàriament, ua causa, un servici.

augurar *v tr* Anonciar que se prevé quauquarren.

august, -a *adj m f* 1. Que merite respècte e veneracion pera sua excelléncia. 2. Personatge de circ que vestís de manèra estrafolària e acompanhe ath pantre.

auiraga *nòm f* Mala èrba que se hè enes camps, mès que mès entre eth horment, qu'eth sòn seme hè a mastracar era haria se se barrege damb eth horment.

aujame *nòm m* Conjunt d'audèths de corrau.

aujòu *nòm m f* Pair o mair deth pairin o dera mairia.

aula *nòm f* 1. Enes centres docents, cada ua des sales destinades a impartí'i classes. 2. En cèrveth, part anterior deth tresau ventricle.

aulor *nòm f* Sensacion percebuda peth nas e causada pes emanacions de cèrti còssi.

aulorar *v tr* Percéber aulor.

aumenatge *nòm m* Celebracion publica que se hè coma senhau de respècte, d'admiracion e d'estimacion entà ua persona.

aumens *adv* 1. Coma minima quantitat. 2. Coma minima condicion.

augment *nòm m* 1. Resultat de hèr-se mès grana ua valor, un nombre, un prètz, etc.

2. Quantitat que s'augmente.

augmentacion *nòm f* Accion d'ahíger, hèr mès grana ua causa, una chifra, un còs...

augmentar *v tr* Vier o hèr a vier mès gran o mès nombrós.

aunor *nòm m* 1. Actitud morau que hè qu'ua persona actue d'acòrd damb aquerò que cre just e corrècte. 2. Satisfaccion que sent ua persona en recèber ua pròva de respècte, d'estimacion e d'admiracion.

aunorar *v tr* 1. Hèr aunor a quauquarrés o a quauquarren. 2. Anautir, premiar...

aupin, -a *adj m f* Des Aups o qu'a relacion damb aguesta cadia montanhosa d'Euròpa.

aur *nòm m* Veir òr.

auragan *nòm m* Vent extremament fòrt qu'auance en tot hèr torns sus eth madeish d'ua forma plan rapida.

aurelha *nòm f* Part exteriora der organ dera audida.

aurelhon *nòm m* Carnada o lobul que penge dera aurelha.

aurèra *nòm f* 1. Linha que limite era part deth dehòra o mès aluenhada deth centre d'ua causa. 2. Franja de tèrra que i a, a costat e costat d'un mar, d'un riu o d'un lac.

auricular *adj m f* Aparelh electroacustic que transforme un senhau electric en ondes de sons, que, a diferéncia d'un nautavotz, dirigís dirèctament entara aurelha der auditor.

aurina *nòm f* Excrecion liquida des arnelhs expedida per organisme.

aurinar *v intr* Expulsar era aurina pera uretra.

auriò, -òla *adj m f* Qu'ei coma eth color deth aur, deth citron, deth sofre, dera banana o deth solei. *Sin.: jaune, -na.*

auriolejar *v intr* Èster mès o mens auriò.

aurongla *nòm f* Audèth sasoèr qu'a un bèc punchent, còs nere e coa en forma de forquilha. *Sin.: arongla, auringleta, oroneta.*

ausar *v intr* Auer pro coratge entà hèr ua causa temerària o perilhosa.

ausida *nòm f* Organ deth còs que se percebèn es sons. *Sin.: audida.*

ausir *v tr* Percèber es sòns damb era audida. *Sin.: audir.*

australian, -a *adj m f* D'Austràlia o restacat damb aguest continent der ocean Pacific o damb es sòns abitants.

austrau *adj m f* Deth pòl o der emisfèri sud o que i a relacion.

austriac, -a *adj nòm m f* D'Austria o relacionat damb aguest estat europèu o damb es sòns abitants.

autament *adv conj* 1. De ua auta manèra o d'ua manèra desparièra. 2. En cas contrari. 3. Se non siguesse per aquerò.

autan *nòm m* Èst, punt cardinau der orizon, per a on ges eth solei.

autanplan *adv* Comparar en un estat d'egalitat.

autant *adv* Veir tant.

autar *nòm m* 1. Taula consagrada a on eth

capelhan celèbre era eucaristia. 2. Construcció de pedra ena qu'ena antiguitat se dispausauen es ofrendes ara divinitat.

aute, -at *adj m f* Persona o causa despariera ara que se parle.

autentic, -a *adj m f* Que non ei faus ne faussificat, senon cèr e vertadèr.

autenticitat *nòm f* Qualitat d'autentic.

autobús *nòm m* Veïcul collectiu de transport de persones en distàncies longues. *Sin.: autocar.*

autocar *nòm m* Veïcul collectiu de transport de persones en distàncies longues. *Sin.: autobús.*

autocritica *nòm f* 1. Crítica d'ua òbra hèta peth sòn madeish autor. 2. Judici que quauqu'un o ua collectivitat hè dera sua conducta.

autoctòn, -a *adj m f* Qu'ei originari deth lòc a on viu o a on se produsís. *Ex. Espècia autoctòna.*

autodeterminacion *nòm f* Volontat d'un pòble o d'un territòri de governar-se per eth madeish.

autogovèrn *nòm m* Govèrn d'un pòble per eth madeish.

automatic, -a *adj m f* 1. Que foncione mecanicament, sense intervencion umana. 2. Que se hè sense pensar, de manèra involontària.

automaticament *adv* De manèra automatica.

automatizacion *nòm f* Aplicacion d'automatismes entà hèr automatica ua

operacion.

automobil *nòm m* 1. Que se botge per si madeish. 2. Veïcul sus ròdes impulsat peth sòn motor e dissenhat entà circular per tèrra sense besonh de vies, especiaument tath transport de persones

autonòm, -a *nòm adj m f* 1. Que trabalhe peth sòn compde. 2. Qu'ei capable d'èster o servir-se per eth madeish.

autonomia *nòm* Caracteristica deth qu'ei autonòm. Hèr es causes per un madeish, sense besonh d'arrés.

autonomic, -a *adj m f* Dera autonomia o que i a relacion.

autopista *nòm f* Carretèra de circulacion rapida, de quate vies o mès, damb sentits de circulacion separadi per ua mejana centrau.

autor, -a *nòm m f* Persona creadora de quauquarren.

autoria *nòm f* 1. Condicion d'autor. 2. Identitat der autor.

autoritat *nòm f* 1. Dret de manar. 2. Poder entà hèr-se aubedir. 3. Organ de poder. 4. Persona reconeishuda coma referéncia laguens d'un domeni.

autorizacion *nòm f* Accion e efècte d'autorizar.

autorizar *v tr* Dar dret o facultat de hèr bèra causa.

autovia *nòm f* Via d'emplec public, d'amplada considerabla, bastida entara circulacion de veïcles automobils.

autrejamènt *nòm m* Liurason. Conces-

sion.

autrejar *v tr* Concedir bèra causa que quauqu'un demane.

autrestant *adv* Era madeisha quantitat.

auvernhat, -a *adj nòm m f* Relatiu a Auvèrnha o as sòns abitants.

auviatge *nòm m* Patrimòni, conjunt de propietats vinculades a ua casa, a ua família, o a ua entitat.

auxili *nòm m* Accion de secórrer, ajuda balhada a bèth un en un perilh, en un besonh. *Sin.: secors, ajuda.*

auxiliar *v tr* Ajudar a ua persona, auer-ne suenh.

aval *v tr* 1. Garantir mejançant un document o ua signatura en un document. 2. Hèr-se responsable de quauqua causa, especiaument dera manèra de hèr de quauqu'un. 3. Hèr a passar un aliment o ua auta causa dera boca enquiar estomac.

avaloracion *nòm m* Accion d'avalorar

avalorar *v tr* 1. Determinar eth prètz d'ua causa. 2. Reconéisher o estimar era valor, eth merit o es qualitats d'ua persona o d'ua causa.

avantgarda *nòm f* 1. Moviment literari, artistic o ideologic mès auançat en relacion as tendéncies deth sòn temps. 2. Part d'ua armada que va deuant deth sòn còs principau.

avaria *nòm f* Mau, estralh o error d'un mecanisme qu'empedís o qu'espante eth foncionament d'ua maquina o d'un veïcul.

avaria *nòm f* Espatlament accidentau d'ua

maquina.

AVE *nòm m* Tren de nauta velocitat espanhòla.

avedar *v tr* Acostumar, abituat.

avenguda *nòm f* Via d'accès entà un lòc, especiaument via entornejada d'arbes, ampla, qu'amie entà un edifici, ua plaça o un endret important.

aventura *nòm f* Situacion imprevista, perilhosa, emocionanta, riscada.

aventurèr, -a *adj nòm m f* Que cèrque o que viu ua vida plia d'aventures.

avergonhir *v tr* Hèr a sénter vergonha a quauqu'un.

aversion *nòm f* Sentiment de refús exagerat de bèth un o de bèra causa.

avertiment *nòm m* Comunicacion que hè a conéisher ua notícia o ua informacion a ua o mès persones.

avertir *v tr* 1. Amonestar, aconselhar damb ua menaça, entà corregir. 2. Encuedar-se, parar atencion en ua causa.

avescat *nòm m* Territòri jos era autoritat d'un avesque.

avesque *nòm m* Veir bisbe

aviacion *nòm f* Amàs d'activitats restacades damb es avions.

aviari, -ària *adj m f* Relatiu o qu'apertenh as audèths.

aviador, -a *nòm m f* Persona que conduís avions.

avient, -a *adj m f* 1. Que se pòt hèr, comprèner o arténher damb pòga intelli-

gència, pòc esfòrç o pòga abiletat. 2. Qu'ei plan probable o que i a fòrça possibilitats de qué passe. *Sin.: aisit.*

avier *nòm m* Qu'existirà o passarà en un temps qu'encara non a arribat. Futur.

avion *nòm m* Veïcul aèri mès pesat qu'er aire damb ales qu'auance pera accion d'un o quauqui motors e que s'emplegue entà viatjar per aire.

avis *nòm m* 1. Paraules, escrits, etc. qu'avisen en tot informar de quauquarren. 2. Opinion, vejaire. 3. Accion o resulta d'avisar quauquarrés. 4. Escrit o paraules tà avisar quauquarrés.

avisar *v tr* 1. Informar, balhar ua notícia a quauqu'un. 2. Avertir, conselhar damb menaça, entà corregir.

avocat, -ada *nòm m f* 1. Persona entenuda en leis que defen a d'aves persones deuant des tribunaus, en un judici. 2. Frut der avocatèr, que se semble a ua pera grana.

axe *nòm m* Èish.

azard *nòm m* Causa qu'atribuim as hèts que d'eri non sabem quina ei era encausa reau. *Sin.: edard.*

b

babau *nòm m* Animau petit qu'apertenh ath grop des insèctes, des miriapòdes o des aracnids.

babòl *nòm m* Flor d'un vermelh vistós que posse en miei deth blat (Papaver Rhoeas). Arcaïsme que lèu non s'emplegue bric. *Sin.: pansevè.*

bacalhà *nòm m* Peish de mar d'apruprètz miei mètre de longada, fòrça apreciat ena Val d'Aran pr'amor que salant-lo tenguie era conservacion pendent fòrça temps (Gadus morhua).

bachelierat *nòm m* 1. Grad academic que s'artenh en acabar es estudis corresponents ar ensenhament segondari. 2. Conjunt d'estudis que cau superar entà arténher aguest grad.

bacin *nòm m* 1. Recipient damb diuèrsi usatges. 2. Plat de metau usat pes barbèrs. 3. Recipient que se hè a servir entà pishar.

bacina *nòm f* Recipient mès gran qu'eth bacin entà lauar-se es mans.

baciòta *nòm f* Marmita de husta.

baciua *adj f* 1. Vaca que non a vederat ne da lèit en un an. Se pòt aplicar tanben ara oelha. 2. Tèrra que s'a deishat potjar.

bactèria *nòm f* Microorganisme format per ua soleta cellula sense nuclèu, que pòt

causar malauties com eth colèra, eth tifus o es malauties venerianes e qu' interven en importants procèssi quimics entar òme, com era fermentacion.

bacterian *adj m* 1. Causat pes bactèries. 2. Relatiu e qu'apertenh as bactèries.

badaire, -aira *adj m f* Persona que non met atencion, que s'encante.

badalh *nòm m* Inspiracion prigonda e involontària damb era boca dubèrta.

badalhar *v intr* Hèr ua alendada espontanèament longa en tot daurir plan era boca e mantier-la atau en tension. *Ex.: Badalhar de hame, de sòn.*

badalhèra *nòm f* Ganes de badalhar.

badar *v intr* Encantar-se, èster distrèt.

badinada *nòm f* Aquerò que se hè o se ditz entà arrir o arrir-se'n de quauquarrés coma entreteniment.

badinaire, -aira *adj m f* Que hè o ditz badinades.

badinar *v intr* Hèr o díder badinades. *Ex.: Quan parli non badini.*

badòc *adj m* Que bade.

bagatge *nòm m* 1. Ròba e conjunt d'objèctes d'usatge personau qu'amie eth que va de viatge, expedicion, etc. 2. Conjunt de coneishements e experiéncias qu'a aquerit ua persona ath long deth temps.

bagueta *nòm f* 1. Vergueta de husta que tie eth director d'ua orquèstra o d'ua banda entà mercar eth ritme e era expression d'ua òbra musicau. 2. Barra de hèr entà talhar peth miei diferenti animaues.

baia *nòm f* Frut simple de pericarpi polpós o carnut com eth radim, era tomata, eth peberòt...

baile, -essa *nòm m f* President d'ua municipalitat. Persona qu'a estat escuehluda pes ciutadans e ei era maxima autoritat der ajuntament.

bailet *nòm m* 1. Utís de husta en forma d'esquaire que s'utilize entà depositar era lòsa ena construccion d'un losat a mesura que se claua era taula e se va barrant eth losat curbint-le damb era losa. 2. Mossardet.

bailina *nòm f* Demostracion d'afècte que se hè en tot tocar damb suavitat damb era man.

baish, -a *adj adv m f* 1. Inferior, petit. Que non a pas guaire nautada. Part inferiora. 2. Entà indicar situacion: aqui baish, de cap tà baish...

baishada *nòm f* 1. Lòc arribent que pòrte tà un aute lòc mès baish. 2. Hèt de baishar, d'anar d'un lòc o d'un nivèu mès naut entà un de mès baish.

baishant *nòm m* Ua des quate fases dera lua. Es quate fases dera lua son lua naua, pujant, lua plea e baishant. *Ex.: Quan era lua ei en baishant, cada net qu'ei un shinhau mès petita.*

baishar *v tr intr* 1. Anar entà un lòc que se trape mès baish o enjós. 2. Amendrir eth prètz o era valor d'ua causa.

bala *nòm f* Projectil petit acabat en punta, de plomb, hèr, etc. que se dispare damb ua pistòla, un fusilh, un canon, etc. e que pòt

aucir.

balaguèra *nòm f* Aire caud que ven deth Sud. *Ex.: Aué hè balaguèra.*

balanç *nòm m* 1. Moviment d'oscillacion d'un còs. 2. Examen periodic des compdes d'ua empresa, entà establir-ne es beneficis o es pèrtes.

balança *nòm f* Esturment entà pesar es causes, productes, etc.

balançader *nòm m* 1. Cagira damb pautes acabades en arcs que se pòt botjar entà deuant e entà darrèr. 2. Sèti o cagiron que penge de dues còrdes o cadies estacades en ua barra e que servís entà anar entà deuant e entà darrèr. *Sin.: crossader.*

balançar *v intr* Breçar. Botjar entà deuant e entà darrèr seigut en un balançader.

balcanic, -a *adj m f* Des Balcans.

balcon *nòm m* Gessent damb ua balustrada que i a enes façades des cases.

balear *adj m f* Naturau des Isles Balears.

baleja *nòm f* Hèish de rametes o paumes estacat ath cap d'ua hurga, qu'è de mange e servís entà escampar. *Ex.: Dempús d'escariar que cau escampar ben eth corrau damb era baleja.*

balena *nòm f* Mamifèr cetaci de granes dimensions. Existís en gascon era forma *baleia*.

balet *nòm m* Sòrta de dança.

balh *nòm m* 1. Accion de barar; art de barar. *Sin.: dançar.* 2. Passi e moviments que se hèn en tot seguir eth ritme dera musica. 3. Amassada de gent que bare.

balhar *v tr* Passar, ua causa qu'auem, a quauquarrés entà que la tengue, se'n ser-visque, o liurar-li quauquarren que li auem prometut de deishar-li, o cedir-li era pos-session d'uns bens de franc. *Sin.: dar.*

balhon *nòm m* Tròç de husta d'un arbe tà hèr huec o tara construccion. Ei mès gròs qu'un garròt e mès prim qu'un ardonh.

balnari *nòm m* Otèl especiaument premanit enta hèr teràpies de repaus, plaçat en un airau a on i a hònts d'aigua mi-nerau e medecinau.

balustrada *nòm f* Construccion en foma de barra, de brescat o de paret que servís de proteccion, especiaument en un pònt, en ua terrassa o en un balcon.

banana *nòm f* Fruta alongada e un shinhau corbada que quan ei madura a ua carn o mora auriolenca, trena e saborosa.

banau *adj m f* Que non a cap importància ne interès, qu'ei vulgar.

banc *nòm m* 1. Sèti a on caben bères per-sones. 2. Bastissa en que se hè eth comèrc des sòs, negòcis damb tota sòrta de valors, recep depaus de sòs, etc. 3. Lòc a on s'emmagazinen quinsevolh tipe de pro-ductes. 4. Amàs de peishi.

banca *nòm f* Empresa dedicada a hèr ope-racions financères damb es sòs des sòns accionistes e des sòns clients.

bancari, -ària *adj m f* Dera banca mer-cantila o qu'a relacion damb aquesta acti-vitat.

banda *nòm f* 1. Tot çò que s'esten sus un espaci long e relativament estret. 2. En

quauques parlars occitans, costat o part. 3. Grop d'individús, còlha, partit, faccion, amassadi per un objectiu comun. 4. En-sems musicau.

bandejar *v tr* 1. Botjar ua causa d'aciu tà delà, damb cèrta fòrça. 2. Inquietar, mòir violentament.

bandèra *nòm f* Pèça de ròba de colors que s'emplegue coma insignia. *Sin.: drapèu.*

bandiment *nòm m* 1. Expression o gèst mès o mens formau e afectuós que quau-qu'un dirigís a ua auta persona quan se se-paren o dèishen de blagar. 2. Condemnar a bèth un a gèsser d'un territòri o d'un lòc.

bandir *v tr* 1. Expressar afectuosament ua separacion. 2. Expulsar a quauquarrés.

bandit *adj m* 1. Mala persona, mala pèth. 2. Que hug dera justícia.

bandolejar *v tr* Hèr a virar es campanes. Tanben se ditz bandoïr.

bandolèr, -a *nòm m f* Lairon que forme part d'ua banda. *Sin.: bandit.*

banèra *nòm f* Recipient entà meté'i aigua o d'auti liquids, de terralha, de veire o de metau, abituaument damb ansèra, bròc e galet, mès ample de naut que deth pè. *Ex.: Eth solet se floquèc ua banèra de vin.*

banh *nòm m* Accion de banhar-se, d'in-trodusir-se en un liquid.

banhar *v tr* Introdusir umiditat en un còs.

banhèra *nòm f* Depòsit entà banhar-se.

banlèga *nòm f* Airau qu'entornège un es-paci geografic considerat coma centre o nuclèu. *Ex.: Demore ena banlèga dera*

ciutat.

banqueta *nòm f* Sèti individuau, petit e sense dorsier ne braci.

baptista *adj nòm m f* Membre d'ua des glèises protes-tantes que practiquen eth baptisme per immersion.

bar *nòm m* 1. Lòc a on se venen begudes que s'i pòden consumir dret, deuant deth taulelh o setiat en ua taula. 2. Unitat de pression que correspon a ua atmosfèra.

barador, -a *adj m f* Que li agrade barar.
Ex.: Loís des de Safònt qu'ei un bon barador, tè!

barana *nòm f* Bastiment qu'entornege e barre un uart, un balcon, ua pleta, un pònt, un corrau...

barar *v tr intr* Hèr accions compassades damb còs, pès e braci, lèu tostem ath son d'ua musica. *Sin.: dançar.*

barat, -a *adj m f* De baish prètz.

barba *nòm f* Peu qu'en òme adult, creish ena region dera cara que correspon ath maxilar inferior.

barbacan *nòm m* Joeni o pastors deth pòble de Canejan qu'eth dia abans dera Candelèra, gessen disfrassadi pes carrèrs hent un calhauari, qu'inaugurarà Magràs.

barbar, -a *adj m f* 1. Persona qu'apertenh a un des pòbles d'Euròpa e Asia qu'invadiren er Emperi Roman en sègle V. 2. Persona qu'ei violenta, crudèu e inumana.

barbaria *nòm f* 1. Actitud dera persona o deth grop qu'actue damb crudeutat o sense pietat pera vida o era dignitat des auti.

2. Estat d'incultura que patís ua persona o un grop social.

barbèr, -a *nòm m f* Persona qu'a per mestier raser e talhar eth peu.

barbiblanc *adj m* Òme qu'a era barba blanca

barbinere *adj m* Òme qu'a era barba nera.

barbirròi *adj m* Òme qu'a era barba ròia.

barbut, -uda *adj m f* Òme o hemna, qu'a es peus dera barba longui e espèssi.

barca *nòm f* Embarcacion petita que s'emplegue entà pescar o navegar en lòcs de pòga prigondor.

Barcelona *nòm f* Caplòc de Catalonha.

barcelonés, -esa *adj m f* De Barcelona o qu'a relacion damb aguesta ciutat de Catalonha o damb es sòns abitants.

barcelonin, -a *adj m f* Naturau de Barcelona, qu'apertenh a Barcelona o ath Barcelonés.

barcelonista *nòm m f* Qu'ei partidari o seguidor deth Fotbòl Club Barcelona.

barestièr *nòm m* Biga corbada que s'apue enes murs e manten era cavaldada d'un losat evitant tirants a mieja nautada. Aguesta solució se solie adoptar enes palhèrs tà guanhar abitacle enta magazinar era èrba.

bargar *v tr* Hèr qu'ua causa qu'ei lisa s'aumplisque d'arrupes tocant-la o agarrant-la mau o sometent-la a pressions e a còps.

barguèra *nòm f* Barrat, pàrrec entà embarrar es oelhes o es vaques.

baromètre *nòm m* Aparelh entà mesurar era pression atmosferica.

baron, -essa *nòm m f* Títol nobiliari.

baronia *nòm f* 1. Dignitat d'un baron. 2. Territòri d'ua cèrta extension que se possedís damb era capacitat d'exercir en eth jurisdiccio criminau e civiu.

barra *nòm f* 1. Pèça de metau o de husta, rècta e longa. 2. Comestible que se presente en forma alongada.

barraca *nòm f* Bastissa petita e rustica entà víuer o entà salvar es esturments deth camp.

barrader *nòm m* Barra de hèr o de husta que se place ath darrèr d'ua des huelhes d'ua pòrta tà que non se daurisque.

barralh *nòm m* Lòc enrodat e limitat per ua barralha o ua paret.

barralha *nòm f* 1. Rèisha, estancada, bardissa... damb que se barre un espaci de terren, ua dubertura. *Ex.: Era barralha non dèishe gèsser eth bestiar deth prat.* 2. Barra, balda, damb que se barre ua pòrta, hièstra.

barrament *nòm m* 1. Accio de barrar. 2. Conjunt d'elements arquitectonics que barren un edifici, un espaci, etc.

barranc *nòm m* 1. Queiguda d'aigua entre ròques. 2. Excavacio produïda pera pluja.

barrancada *nòm f* Creishuda dera aigua en un barranc.

barrar *v tr* Tancar, clauar, passar era clau, concluir.

barreja *nòm f* 1. Accio o efècte de barrejar. 2. Accio d'amassar dus o mès gasi, liquids, etc. 3. Beguda consistenta en ua barreja de conhaç e anís.

barrejar *v tr* Júnher causes diuèrses de manèra que formen un tot mès o mens omogenèu.

barrèra *nòm f* 1. Tanca o obstacle entà impedir eth pas o er accés en un lòc. 2. Obstacle naturau qu'impedís o dificulte eth pas.

barret *nòm m* Pèça de ròba entà caperar eth cap.

barri *nòm m* Cada ua des parts en qué se dividissen es poblacions. *Sin: quartièr.*

barrica *nòm f* Bot de husta redon entà sauvà'i eth vin.

barricòt *nòm m* Barrica petita.

barrinar *v tr* Hèr horats ena pèira damb ua barra de hèr.

barròc, -a *adj nòm m* 1. Estil arquitectonic, d'art e musicau que i auèc en Euròpa entre era fin deth sègle XVI e principis deth XVIII, qu'ei fòrça recargat. 2. Quauquarren fòrça recargat e complicat.

barron *nòm m* Pèça longa e estreta, generaument hèta d'un materiau rigid, qu'a forma rectangulara o cilindrica.

basa *nòm f* 1. Part inferiora d'un supòrt. 2. Fondament d'ua elaboracio practica o teorica. 3. Tèrra arrossegada per un aiguat.

basar *v tr* Apuar ath dessús. Hèr a descansar sus ua basa.

basc, -a *adj m f* 1. Deth País Basc. 2. Len-

gua parlada en País Basc e part de Navarra.

basic, -a *adj m f* Qu'ei essenciau o fundamentau. Que non pòt mancar.

basicament *adv* De manèra essenciau, fundamentau.

basilica *nòm f* 1. Glèisa notabla pera sua antiquitat, istòria, capacitat, etc. 2. Ena antica Roma, edifici de planta rectangulara, destinat ara administracion de justícia o ath comèrç.

basilicau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a ua basilica.

basquetbòl *nòm m* Espòrt de conjunt, practicat per dus equips, qu'a coma objectiu introdusir eth balon laguens d'ua cistalha defenuda per equip contràri.

bassa *nòm f* 1. Clòt plen d'aigua. 2. Endret prigond d'un riu a on era aigua ei límpia e a pòc de moviment.

bassòt *nòm m* Bassa petita.

bastard, -a *adj m f* Bord, de qualitat inferiora.

bastenda *nòm f* 1. Fabricacion d'ua òbra materiau, d'acòrd damb ua tecnica de trabalh complèxa e hènt a servir ua grana quantitat d'elements. 2. Edifici o òbra d'arquitectura o d'engenharia.

bastida *nòm f* Nòm generic de tot edifici destinat a servir d'abitacion umana.

bastiment *nòm m* 1. Quinsevolh construccion d'ua cèrta granor, especiaument monumentau, destinada a abitacion o a d'auti usatges, coma ua casa, un palai, un

teatre, un temple, etc. 2. Estructura fixa ena paret a on s'encastre ua pòrta o ua hièstra.

bastir *v tr* 1. Construir un ostau, un bastiment. Construir en sentit generau. 2. Elaborar ua òbra intellectuau, politica...

bastissa *nòm f* Construccion de granes dimensions, hèta damb materiaus resistents, que se destine ar abitatge o a d'auti usatges. *Sin.: edifici.*

baston *nòm m* 1. Pau de husta, de bambó, etc. generaument damb punh, entà amiar ena man e apuar-s'i caminant. 2. Pau en sentit generau.

bata *nòm f* Prenda de vestir, generaument longa enquiàs jolhs e damb manges, que s'emplegue generaument entà non enlor-dir-se.

bataclam *nòm m* 1. Ensem de sons produsits per vibracions mès o mens irregulars; ensemble de sons que se considèren non armonics. 2. Son confús que pòt anar acompanhat de crits o peleges. *Sin.: horvari.*

batalh *nòm m* 1. Pèça de hèr penjada laguens d'ua campana entà hèr-la a sonar. 2. Pèça de uas, husta o hèr penjada laguens d'ua esquera entà hèr-la a sonar.

batalha *nòm f* Accion ena que dus exercits enemics luten er un contra er aute. Combat.

batalhar *v intr* Campar, espedidar, discutir damb detalh sus ua qüestion. *Ex.: Batalhèren sus eth cambi climatic.*

batalhon *nòm m* Unitat militar formada

per diuèrses companhies e dirigida per un comandant.

bateg *nòm m* Acte religiós en que s'administre eth sacrament deth baptisme.

bàter *v tr intr* 1. Dar trucs repetidament a ua causa damb ua auta entà desseparar grans o hèr quèir fruts, o amiar a tèrme ua manipulacion. *Ex.: Bateren eth horment damb dus shivaus.* 2. Guanhar bèth un en ua luta, en ua competicion o en un jòc. 3. Ua persona bat un obstacle quan lo despasse o artenh a dominar-lo.

bateria *nòm f* 1. Esturment de percussion format per diuèrsi tambors e plats metalics que tòque un music mejançant ues baquetes e ues pedales. 2. Aparelh que servís entà fornir e acumular energia electrica.

batèsta *nòm f* 1. Luta o acarament damb armes entre dus grops nombrosi de persones o entre dues armades. 2. Peleja de caractèr sociau, ideologica o morau.

batèu *nòm m* Embarcacion grana que pòt navegar granes distàncies pera mar en tot transportar persones e marchandises.

batiadera *nòm f* Com de pèira que i a enes glèises entà batiar.

batialhes *nòm f* 1. Accion de batiar. 2. Hèsta que se hè dempús de batiar.

batiar *v tr* 1. Administrar a quauquarrés eth prumèr des sacraments dera religion cristiana en tot vessar-li aigua en cap. 2. Méter *nòm* a quauquarren o quauquarrés.

baticòr *nòm m* Sentiment plan intens d'alegria, plaser, tristor o dolor.

baua *nòm f* Saliua abundanta que ges dera

boca.

bauassa *nòm f* Saliuèra que què dera boca, sustot des mainatges e de bèri malauts.

bauassèra *nòm f* Saliuèra abundanta que què dera boca, sustot des mainatges e de bèri malauts.

bauda *nòm f* Pèça plana e alongada que, virant sus un èish, encaishe damb ua auta pèça e servís entà fixar ua pòrta, ua hièstra, etc.

baujum *nòm m* 1. Tresvirament dera rason, alteracion dera ment. 2. Accion imprudenta o temerària que hè ua persona de manèra irreflexiua.

baülh *nòm m* Caisha antica entà sauvà'i era ròba. *Sin.: arca, mala (de mesura mès petita).*

be *nòm f* B, dusau letra der alfabet.

Bearn *nòm m* País occitan, en Gasconha, e antic estat sobeiran, qu'era sua capitau ei Pau.

bearnés, -esa *adj nòm m f* En relacion ath Bearn. Ia era varianta *biarnés*.

bèc *nòm m* Punta de matèria semblanta ara d'ua còrna qu'ei plaçada enes maishères de bèri animaus.

becut *nòm m* Gigant des condes de hades que figure que minge carn d'òme.

bedolh *nòm m* Esturment entà talhar es branques des arbes. Ei ua hurga que hè de mange damb ua talhant ath cap. *Sin.: podalh.*

bedoth *nòm m* Arbe dera familia des

betulacèes, de huelha caduca qu'a escòrça de color blanquinós, huelhes triangulares e dentades, branques e branquetes que pegen e fruts petiti (*Betula* spp.).

beguda *nòm f* Liquid que se beu.

belèc *nòm m* Son que hèn es oelhes e es crabes damb era boca.

belèdre *nòm m* Planta erbacèa dera familia des liliacèes. Eth podom que pòrte se hège a servir tà aucir es polhs des vaques (*Veratrum album*).

belegar *v tr* Hèr belècs es oelhes e es crabes.

beleta *nòm f* Planta annadièra que hè ues huelhes gròsses de color verd ludent que se mingen coma verdura.

beletarraba *nòm f* Planta erbacèa, dera familia des quenopodiacèes, que se'n profite era arraitz entà dar de minjar ath bestiar (*Beta vulgaris*).

bèlga *adj m f* En relacion a Belgica.

belic, -a *adj m f* Dera guèrra o que i a relacion.

beluga *nòm f* 1. Particula alugada que ges d'ua matèria qu'uscle o dera heiregada de dus objèctes. 2. Descarga de lum entre dus còssi damb carga electrica.

ben *adv* Plan, fòrça, molt.

ben *nòm m* 1. Contrari de mau. Valor morau opausada ath mau. 2. Proprietat, patrimonni.

benediccion *nòm f* Acte o formula rituai dera religion catolica damb era qu'un capelhan benedís ua persona, un lòc o ua

causa.

benefici *nòm m* 1. Ben que se hè o que se recep. 2. Profit. 3. Cultiu des camps, plantes, etc. 4. Dret qu'a un en vertut d'ua lei. 5. Guanh net obtengut peth trabalh. 6. Guanh obtengut dera inversion d'un capítai.

beneficiar *v tr* Profitar ua causa, hèr benefici.

beneficiari, -ària *nòm adj m f* 1. Persona que gaudís d'un benefici, que recep en don ua causa. 2. Relatiu a un benefici.

benèster *nòm m* Estat dera persona qu'està ben fisicament, ei tranquilla e a cubèrts es sòns besonhs.

benvengut, -uda *adj m f* Que se recep damb alegria e satisfaccion.

benvolut, -uda *adj m f* Qu'ei estimat.

bèra causa *loc pron* 1. Ua causa indeterminada. 2. En cèrta quantitat, ne pòc ne fòrça.

beresa *nòm f* 1. Caracteristica des causes o persones que son beròies o que son d'acòrd damb un ideau estetic. 2. Caracteristica d'aquerò qu'ei digne d'admiracion pes sues qualitats.

bergàs *nòm m* Barrat, pàrrec de tres parets entà mólher eth bestiar.

bergèr *nòm m* Barrat entath bestiar.

bernat *nòm m* Insècte verd que viu enes arbes e que quan se l'estronhe putz fòrça (*Carpocoris mediterraneus*).

beròi, -a *adj m f* Bèth, polit. Agradiu de veir pera sua beutat.

besonh *nòm m* 1. Aquerò de qué non se pòt prescindir. 2. Mancança d'ua causa importanta.

besson, -soa *adj m f* 1. S'aplique a cada un des individús neishudi en un madeish part. 2. Se ditz de dues causes semblantes que son emparelhades en ua construccion, ornamentacion, etc.

bèstia *nòm adj f* 1. Animau. 2. Persona pòc delicada.

bestiar *nòm m* Conjunt de bèsties d'ua madeisha espècia, especiaument es que se tien entath servici e entara utilitat der èster uman.

bestiau *nòm m f* 1. Qu'ei pròpri des bèsties. 2. Qu'ei violent e crudèu e non a pietat o umanitat.

bestiesa *nòm f* Pegaria en díder o en hèr.

besurt *nòm m* Arbe dera familha des rosacèes, de huelha caduca, compausada e fruts vermelhi (*Sorbus aucuparia*).

beta *nòm f* Dusau letra der alfabet grèc.

bèth temps a loc *adv* Hè fòrça temps.

bèth un, bèra ua *loc adv loc pron m f* 1. Denòte un petit nombre indeterminat de persones o causes. 2. Indique ua realitat damb ua grana indeterminacion. 3. Antonim d'arrés.

bèth, bèra *adj m f* 1. Que cause ua impression agradiva pera sua beresa, era sua gràcia, era sua elegància. 2. De grana estatura.

beton *nòm m* Materiau de construccion format per ua barreja de grava, sable,

aigua e ciment.

betrèles *nòm m* Betes de tela elastica entà tier es pantalons. *Sin.: bretèles.*

beuenda *nòm f* Quinsevolh liquid que se pòt béuer, per exemple un chuc o era lèit. *Sin.: beguda.*

béuer *v tr* Absorbir un liquid.

beutat *nòm f* Beresa que presènte bèra causa.

biais *adv* Manèra de hèr.

biannau *adj nòm m f* 1. Relatiu o qu'apertenh a un periòde de dus ans. 2. Manifestacion qu'a lòc cada dus ans en forma d'exposicion de diuèrses arts plastiques.

Bíblia *nòm f* Libre sagrat deth cristianisme, que compren eth Vielh e eth Nau Testament.

biblic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara Bíblia. Narracions bibliques.

bibliografia *nòm f* Sciéncia que, mejançant era recèrca, era identificacion, era descripcion e era classificacion des tèxti sus ua matèria, ne facilite eth coneisheiment scientific o practic.

biblioteca *nòm f* Servici culturau qu'organize e manten eth depaus, era classificacion, era conservacion e era consulta o lectura de libres o d'aute materiau grafic.

bibliotecari, -ària *nòm m f* Persona qu'ath sòn cargue era formacion, era conservacion era catalogacion e eth foncionament d'ua biblioteca.

bibol *nòm m* Arbe caducifòli, dera

família des salicacèes, flors verdoses damb un plumalh de peus blanqui (Populus). En Occitània trobam era forma *píbol*.

bicicleta *nòm f* Veïcul de dues ròdes en quau eth moviment de pès se transmet ara ròda deth darrèr per miei d'ua cadia.

bièra *nòm f* Beguda alcoolica de sabor amargant que s'obten dera fermentacion deth uerdi o d'auti cereaus e aromatizada damb lobets. *Sin.: cervesa*. Dera auta part deth Pònt de Rei s'enten *bierra*.

bifurcacion *nòm f* Division de quauqua causa en dues branques, braci o puntes, especiaument d'un camin o d'ua carretèra.

biga *nòm f* Pèça de husta, de metau o de beton armat que se hè a servir entà sostier eth losat des cases o coma element de supòrt orizontau enes construccions en generau.

bilaterau *adj m f* 1. Qu'a dus costats simetrichs. 2. Que se referís as dus costats.

bilhèstres *nòm f* Es èrbes que se les quèn en tèrra as bèsties quan mingen en res-tilhèr.

bilhet *nòm m* 1. Papèr, tarja o cartonnet que da dret a entrar o ocupar un sèti en bèth lòc o tà viatjar en un veïcul. 2. Papèr imprés qu'acredite era participacion en ua tòia o loteria. 3. Papèr que represente ua quantitat de sòs.

bilheta *nòm f* Huelha de papèr que se hèr a servir entà votar e a on i a escrit eth nòm dera persona o deth partit politic que se vòte. *Sin.: papereta*.

bilingüe, -ua *adj m f* 1. Qu'ei escrit o exprimit en dues lengües. 2. Persona qu'emplegue dues lengües.

bilingüisme *nòm m* Usatge alternatiu de dues lengües en un individú, e per extension, en un grop social.

bilion *nòm m* Conjunt format per un milion de milions.

binòmi *nom m* Que còste de dus tèrmes

binomial *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a un binòmi.

biocomburant *nòm m* Biocombustible que tien es mejans de transport obtengut a compdar dera barreja d'idrocarburs derivadi dera biomassa.

biografia *nòm f* Istòria dera vida d'ua persona.

biològ, -a *nòm m f* Versat en biologia, branca dera sciéncia que tracte des organismes.

biologia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie es èsters vius e es sòns procèssi vitaus.

biologic, -a *adj m f* Relatiu o tanhent ara biologia.

bioquimic, -a *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ara bioquimica.

birman, -a *adj nòm m f* De Birmania o relacionat damb aguest estat asiatic, damb es sòns abitants o damb era sua lengua.

bisbe *nòm m* Religiós dera glèisa catolica nomentat peth Papa qu'a era responsabilitat d'un territòri. *Sin.: avesque*.

bisc *nòm m* Era branca mès nauta ath cap der auet, cimalh der auet.

bisca *nòm f* Biga que va ath dejós dera capièra, parallèla ara sabatèra. Passe per a on se junhen es cabirons des dus costats. En Bossòst hèn [*eth biscar*].

biscòrt *adj m* Damb forma obliqua.

bishò *nòm m* Tumefaccion dera glandola tiroïda que produsís un bonh ena part de deuant deth còth. Existís era varianta *bishòu*.

bladeta *nòm f* Ua sòrta de blat mès fin.

blaga *nòm f* Notícia faussa, mentida.

blagaire, -aira *adj m f* Que parle fòrça. *Sin.: charraire*.

blanc, -a *adj nòm m f* 1. Color dera nhèu o dera lèit. 2. Composicion de toti es auti colors.

blanc *nòm m* Punt sus eth quau se daurís huec damb ua arma.

blancor *nòm f* Caracteristica o qualitat des causes blanques.

blanda *nòm f* Anfibi de pèth lisa e de color nere damb plapes auriòles, qu'a ua coa longa e que viu ena aigua enquia que se hè gran, dempús sonque i torne entà hèr es ueus.

blanheu *nòm m* Tròç sec dera arraitz dera planta dera regalèssia de montanha (*Trifolium alpinum*).

blat *nòm m* 1. Genre de plantes granatges annaus dera familha des graminèes (*Triticum spp*), representades mès que mès peth horment. 2. Gran dera planta deth madeish *nòm*.

blè *nòm m* Hiu, veta, cordon que se met

laguens des candeles entà que cremen.

blèc, -a *adj m f* Persona que quequege en parlar.

blecassut, -uda *adj m f* Persona que quequege en parlar.

blindar *v tr* Curbir un veïcul, ua pòrta, etc, damb plaques de hèr o d'acèr o de un aute materiau resistant entà protegir-les des bales, deth huec, etc.

blindatge *nòm* Accion de blindar; er efècte. Conjunt de materiau resistant damb eth que s'a blindat un tanc, un vaishèth.

blòc *nòm m* 1. Edifici damb fòrça pisi. 2. Tròç fòrça gran e pesant de pèira o de metau sense trabalhar.

blocar *v tr* 1. Isolar ua region, ua ciutat, un pòrt, etc. en tot privar-les de tota comunicacion damb er exterior. 2. Arturar eth balon eth portèr, damb es mans o es braci, en tot tier-la fòrtament damb eth còs.

blocatge *nòm m* Accion e efècte de blocar.

bloquejar *v tr* 1. Isolar ua ciutat, ua region, un pòrt, etc, en tot privar-les de tota comunicacion damb er exterior. 2. Arturar, immobilizar ua pèça, un mecanisme.

blos, -ossa *adj m f* Pur, sense aigua. *Ex.: Eth vin que lo voi blos e era lèit que la voi blossa*.

blosa *nòm f* Pèça de vestir femenina damb manges o sense eres que curbissen miei còs.

blu, -a *adj m f* De color semblant ath deth cèu quan ei seren o bric embromat.

bluenc, -a *adj m f* Qu'ei semblant ath color blu.

blugrana *adj m f* Des colors distintius deth Fotbòl Club Barcelona o des sòns seguidors.

bò *nòm m* 1. Mamifèr remugant domètge qu'apertenh ara familha des bovids d'un mètre e miei de nautada e dus e miei de long, de cap gròs damb dues còrnes, pèth dura, peu cuert blanc, ròi, nere o mirgalhat fòrça util coma animau de trabalh e minjadís. 2. Taure crestat. *Sin.: bueu, bòu.*

boatèr *nòm m* Eth qu'amie es bòs.

boc *nòm m* Mascle dera craba.

boca *nòm f* 1. Orifici deth començament dera cavitat digestiva. 2. Organ dera paraula.

boca de net *loc f* Cap ath ser, quan eth solei se cògue e se comence a hèr escur. *Ex.: Eth oelhèr arribèc damb eth bestiar en pòble a boca de net.*

bocadents *adv m f* De morros, de cap tà baish. *Ex.: Aquera torista estramunquèc damb ua pèira e en quèir demorèc planèra en tèrra a bocadents.*

bocalh *nòm m* Horat en solèr deth palhèr entà hèr a baishar era èrba tath restilhèr.

boçar *v tr* Caperar o barrar bèra causa descubèrta o dubèrta, especiaument damb un tap o ua tapa.

bocin *nòm m* Tròç, fragment d'ua causa.

bocòi *nòm m* Bot, barrica grana.

boder *nòm m* Producte que s'obten dera lèit o dera pinta en tot estornejar o voludar

o en tot bàter.

bodisme *nòm m* Doctrina religiosa des seguidors de Boda.

bodista *adj nòm m f* Deth bodisme e relacionat damb aquesta doctrina religiosa.

bodiu! *interj* Bon Diu!

boèta *nòm f* Receptacle que i a en carrèr o en ua pòrta, a on, a trauès d'ua longa e estreta dubertura, se depause era correspondència.

boha *nòm f* Mamifèr insectivòr gran coma un arrat, coa cuerta e peu nere, qu'a cinc dits armadi de fòrtes ungles que li servissen entà gratar e hotjar era tèrra e daurí'i es galeries a on i viu (Talpidae). *Sin.: bohèra.*

bohada *nòm f* Còp de vent violent e generaument de pòca durada.

bohader *nòm m* Canon, tuèu de hèr entà bohar eth huec. *Ex.: Apròpa-me eth bohader qu'aguest huec s'amòrte.*

bohar *v intr* 1. Deishar d'anar aire pera boca. En Luishon en diden *buhar*. 2. Cór-rer er aire en tot deishar sénter era bronidera deth sòn moviment.

bohèra *nòm f* Eth horat e es pilèrs de tèrra qu'era boha hè enes prats. Tanben s'emplegue tà referir-se ara boha.

bohet *nòm m* Còp que se da ena cara damb era man dubèrta.

bohetada *nòm f* Còp de man dat ena cara damb era pauma dera man. *Sin.: teca.*

boicòt *nòm m* Interrupcion deth desvo-

lopament normau d'un procès o d'un acte coma mesura de protèsta o coma miei de pression entà arténher ua causa.

boicotar *v tr* Hèr eth boicòt a quauqu'un o a quauqua causa.

boish *nòm m* Arbinhòt dera família des boishacèes, de huelhes opausades, petites, ovalades, coriacèes e persistentes, flors unisexuaus d'un auriòu verdós (*Buxus sempervirens*).

boishar *v tr* Shugar, trèir eth povàs. *Ex.: Abans de punar-me boisha-te es pòts.*

boisheriga *nòm f* Sac format per ua membrana qu'es persones e quauqui animaús an ath laguens de diuèrses parts deth còs entà contier liquids. *Ex.: boisheriga deth hèu.*

bòla *nòm f* 1. Còs esferic e massís de quinsevolha matèria que generaument se hè a servir entà jogar o practicar bèth espòrt. 2. Objècte de forma arredonida.

bolegar *v tr intr* 1. Hèr botjar ua causa, especiaument ua part deth còs. 2. Hèr un o mès moviments, cambiar de posicion.

bolh *nòm m* Langoïssa mès gròssa hèta damb eth budèth deth pòrc farcida de grèish e sang dera bèstia.

boloar *v tr* Vitzar eth bolon.

bolon *nòm m* Avitz gròs, eth mascle d'ua ròsca.

boludar *v tr* 1. Hèr qu'un còs dèishe eth lòc o er espaci qu'ocupaue o que càmbie de posicion. 2. Agitar o portar d'un lòc a un aute ua causa. *Sin.: botjar.*

bomba *nòm f* 1. Arma explosiva que pòt produsir maus. 2. Esturment que servís entà lançar aire e holar bèth objècte.

bombardament *nòm m* 1. Accion de bombardar des d'un avion, per artilheria des d'un vaishèt de guèrra. 2. Lançar accions o causes de forma excessiva. *Ex.: Es diaris deishèren escrit un bombardament de laudances vèrs eth ganhador deth partit.*

bombardar *v tr* 1. Atacar un objectiu damb bombes. 2. Dirigir a bèth un preguentes o peticions insistentes. 3. En fisica, enviar un hèish de particules atomiques sus ua substància entà produsir ua reaccion nucleara.

bombolha *nòm f* 1. Tròç d'aire o d'un gas quinsevolh, entornejat d'un teleret d'aigua o de un aute liquid. 2. Glòbe d'aire en tuèu plen de liquid d'un nivèu. 3. Glòbe d'aire o d'un gas quinsevolh ath laguens d'un liquid o d'un solid transparent.

bombon *nòm m* Doç petit de chicolate, a viatges farcit de fruta seca o confitada, de licors, de mochet, etc.

bon, -a *adj m f* Convenent. De qualitat. Apte.

bonament *adv* Tot simplement, sense esforçar-s'i guaire.

bondat *nòm f* 1. Inclination naturau entà hèr eth ben. 2. Superioritat enes bones qualitats d'ua persona o d'ua causa.

bonet *nòm m* Chapèu petit de quate puntes tengut pes gleisèrs, graduadi, etc.

bonh *nòm m* Protuberància, surgiment

dera superfícia, holament en un lòc puntuau.

bonhar *v tr* Deformar un objècte en tot hè'i bonhs.

bonur *nòm m* Estat d'ànim plenament satisfèt.

boquèra *nòm f* Lòc per a on desaigüe un lac ua bassa, ua restanca.

boquet *nòm m* Cap d'ua biga. Bigues cuertes e trabalhades o molurades qu'anclades ena paret mos dèishen auançar eth losat en tot formar er aleron deth madeish. *Sin.:coet.*

bòrd *nòm m* 1. Linha que limite era part deth dehòra o mès aluenhada deth centre d'ua causa. 2. Franja de tèrra que i a en un costat e un aute dera mar, d'un riu o d'un lac.

bòrd, -a *adj m f* 1. Estrem o espòna d'ua superfícia o d'ua causa. 2. En un recipient, contorn o línia que forme era dubertura.

bòrda *nòm f* Lòc cubèrt a on se sauve eth bestiar vacuum, oelhèr...

bordalat *nòm m* Lòc mès petit qu'un pòble a on demoren pòques persones e depen dera administracion d'ua poblacion mès grana o importanta.

bordau *nòm m* Bòrda dehòra deth pòble entà sauvà'i era èrba que se dalhe ath torn e hè'i a minjar ath bestiar ena primauera e era tardor.

Bordèu *nòm f* Vila d'Occitània.

borgesia *nòm f* Classa sociiau formada per

persones posseïdores deth capitau industriau e financèr qu'an mejans economics o que son enpredadors.

borir *v intr* 1. Arténher un liquid era temperatura de besonh entà cuélher eth borit. 2. Hèr còder minjars per miei deth borit. *Ex.: Hèr borir es truhes.*

bornhèra *nòm f* Malautia des vaques, crabes e oelhes que les dèishe bòrnies, que pèrden era vista.

bòrni, -a *adj m f* Que li manque un uelh.

borracho, -cha *adj m f* Embriagat, hart de vin, qu'a begut massa.

borrèu *nòm m* 1. Persona qu'execute es penes de mòrt e d'autes penes corporaus. 2. Persona despietadosa que mauctracte as auti.

borruga *nòm f* Excrescència dera pèth generaument redona.

borrugòt *nòm m* Frut deth borruquèr.

borruquèr *nòm m* Arbilhon dera família des rosacèes, d'enquia 2 mètres de nautada, de huelhes retalhades e husta fòrça dura (*Crataegus monogyna*). *Sin.: bròc, blanc, espin blanc.*

borsa *nòm f* Lòc a on se hèn inversions de sòs e negòcis.

bort, -rda *adj m f* 1. Hilh illegitim. 2. D'ua planta sauvatja. *Ex.: Camamilha borda.*

bòsc *nòm m* Extension de tèrra caperada d'arbes, arbilhons e matarrassi.

boscatèr, -a *nòm m f* Eth que hè lenha en bòsc. *Sin.: lenhaire, lenhador.*

bossa *nòm f* 1. Saca de ròba, de papèr o de un aute materiau flexible, damb anses o sense, que se hè servir entà amiar o sauvar causes. 2. Saca petita o estug de pèth o de ua auta matèria, damb clauadura o sense, que servís entà amiar objèctes personaus.

bòssa *nòm f* Convexitat exagerada, desviacion dera esquia.

bossut, -uda *adj m f* Qu'a ua bòssa. *Ex.: Quasimòde qu'ère eth praube bossut.*

bostòc *nòm m* Bonh, amàs, grum, protuberància.

bostura *nòm f* Petita formacion cutanèa, gran que conten pus.

bot *nòm m* 1. Cuer, generaument de boc, que, cosut servís entà contier vin e d'auti liquids. 2. Cornamusa aranesa damb solet un clarin de sies horats hèta damb pèth de crabòt e husta de boish.

bota *nòm f* Cuer petit encolat per interior e cosut pes vòres, qu'acabe en un còth damb ua canuda per a on s'aumplís de vin e se beu.

bòta *nòm f* Caucèr que curbís eth pè e ua part dera cama.

botanica *nòm f* Part dera biologia qu'estúdie es organismes vegetaus.

botar *v tr* Méter, hicar, calar. *Ex.: Bota'c laguens deth calaish.*

botàs *nòm m* Avenguda deth riu, dera aigua, de tèrra, esbaussament d'ua paret, laueg de tèrra...

botelha *nòm f* Recipient generaument naut, cilindric, de veire o de plastic, damb

eth còth long e estret, que se hè a servir entà contier liquids. *Sin.: ampolha.*

botiga *nòm f* Establiment a on se comèrcie damb marchandises.

botiguèr, -a *nòm m f* Persona qu'a ua botiga o que i trabalhe.

botjar *v tr intr* 1. Hèr qu'un còs dèishe eth lòc o er espaci qu'ocupau e que càmbie de posicion. *Sin.: voludar.* 2. Agitar o portar d'un lòc entà un aute ua causa.

boton *nòm m* 1. Pèça generaument petita e redona que se met enes vestits e qu'en tot passar-lo peth botonaire servís entà cordar-les. 2. Pèça en forma de bòla que se sarre entà que bèri aparelhs foncionen.

botrombèr *nòm m* Jòc popular mainadenc, d'agilitat e de resisténcia, jogat entre dues equipes, generaument de tres a sies components. *Sin.: sautamoton.*

bòxa *nòm f* Espòrt de combat entre dus contendents que luten damb es mans provedides de guants, solet pòden tustar ath contrari ena part anteriora deth còs peth dessús dera trinch, se desenvole sus un quadrilatèr.

braç *nòm m* 1. Part deth còs comprenuda entre era espatla e era man. 2. Part d'ua causa que s'alongue en forma de braç.

brac, -a *adj m f* De pòga longada; de pòga durada. *Sin.: cuert.*

bracar *v tr* Talhar, hèr mès cuert.

bracar *v intr* 1. Hèr calar de cap a cap un esturment o airina bracanta, en tot exercí'i pression, de manèra que la dèishe desseparada en dus tròci, generaument

desparièrs. *Ex.: Bracar pan, magreta, talhucs de hormatge.* 2. Despartir en parts ua causa. 3. Interrómper, talhar un còs o ua convèrsa.

braguèr *nòm m* Popes deth bestiar.

bragueta *nòm f* Dubertura dera part deth deuant des pantalons.

bramar *v intr* Hèr crits eth somèr, eth mascle, era vaca, eth bò, eth taure.

branca *nòm f* Cada ua des parts que nèishen deth tronc o tija principau dera planta e a on i possen es huelhes, es flors e es fruts. *Ex.: Pugèc en arbe e se li trinquèc ua branca.*

brancatge *nòm m* Conjunt de branques.

brandida *nòm f* 1. Bassacada qu'experimente un veïcul en trapar ua inegalitat deth terren. 2. Hèt d'èster afectat grèument per un malastre, ua mòrt, etc.

branquillon *nòm m* Branca fòrça prima, darrèr embrancament deth brancatge d'ua planta lenhosa.

brasa *nòm f* Tròç de lenha qu'en cremar a estat redusit a un tidon alugat.

Brasil *nòm m* País mèr gran e poblat d'America Latina, qu'eth sòn caplòc ei Brasília.

brasilian, -a *adj m f* Naturau deth Brasil.

brastar *v tr* 1. Pegar-se eth minjar ena padena o ena ola. 2. Talhar-se era pèth des mans.

braulon *nòm m* Tipe d'abelhard.

brave, -va *adj m f* 1. Qu'ei tranquil o facil d'educar. Bona persona. 2. Qu'aubedís o

hè cò que se li ditz.

brèç *nòm m* 1. Cistalha alongada e damb dues ansères que servís tà portar era ròba un còp lauada. 2. Lhet petit damb es costats nauti o damb parabandes a on dormissen es mainatjons. *Sin.: cunhèra.*

breçar *v tr* Crossar, especiaument era cunhèra d'un mainatjon.

bredor *nòm f* Molèsties que produsissen piquèra e que hèn de besonh gratar-se. *Sin.: piquèra.*

brèga *nòm f* Tapatge de crits e cançons que hè un grop de persones que son contentes e se divertissen.

brembar *v tr* Portar tara memòria ua causa. *Ex.: Te brembes de Jan.*

bren *nòm m* Cascalh, producte que ges de mòler eth gran. Se le da de minjar ath bestiar.

bresca *nòm f* Mèu naua, mèr blossa qu'era normau que n'a de naua e de vieilha. Era bresca sonque pòrte mèu naua.

brescat *nòm m* Hilat de hiu d'aram entà barrar quauquarren. *Ex.: Mos cau ahíger un brescat ena garièra entà que non i pogue entrar era vop e se minge era poralha.*

bresset *nòm m* Cistalha entà portar hiems.

bretegar *v intr* Belegar que hèn es crabes, oelhes e vaques quan se saben en perilh o quan les van a aucir.

breton, -a *adj nòm m f* De Bretanha o que i a relacion.

brèu, -èva De durada cuerta. Brac.

brèument *adv* Damb brevetat, sense tardar-se guaire temps. *Sin.: brèvement.*

brèvement *adv* Damb brevetat, sense tardar-se guaire temps. *Sin.: breument.*

brevetat *nòm f* Cuerta durada.

bric *pron* Quantitat o intensitat minima.

brigada *nòm f* 1. Còlha de persones que hèn un madeish trabalh. 2. Unitat militar formada per dus o tres regiments e comandada per un generau. 3. Cargue militar.

brigalhar *v tr* Talhar ua causa a tròci petits.

brilhant *adj m f* 1. Que lutz o qu'emet lum. 2. Qu'ei excellent, admirable en sòn genre.

brindar *v intr* Díder ues paraules en aunor de bèth un, tant que se quilhe era copa qu'ei a man tà béuer.

brinhon *nòm m* Abitacle artificiau entàs abelhes.

briquet *nòm m* Esturment que, en tot produsir a voluntat ua bua, ua ahlama, servís entà alugar.

brisar *v tr* Esbocinar ua causa d'ua manèra violenta.

brisèr *nòm m* Lòsa o placa de hèr que i a quilhada ena paret deuant deth huec.

britanic, -a *adj m f* Dera Gran Bretanha.

bròc *nòm m* 1. Erica arborea, arbinhòt o mata deth genre Erica, dera familia des ericacies, de huelhes petites e dures e de flors campanudes, soent ben polides. 2. Part d'un recipient damb forma de bèc o

canon per a on s'i vèsse eth liquid que conten, generaument aigua, òli o vin. *Ex.: Jepet auie tanta set que beuie deth porron peth bròc gròs.*

brodar *v tr* 1. Guarnir (ua ròba, un tei-shut) damb diboishi hèti damb passades d'agulha en tot emplegar hius de coton, lan, seda, argent, etc. *Ex.: Aquera gojata tant sabie brodar com mólher.* 2. Hèr fòrça ben ua causa.

brolhar *v intr* 1. Dit d'un vegetau que comence a desvolopar-se des deth seme. 2. Dit de quauaquarren morau o abstracte: brotar, créisher, desvolopar-se.

brolhon *nòm m* Prumèr redigit d'un escrit en qué se pòden hèr es hijuts, es supresions o es cambiaments que calgue abans de redigir-lo definitivament.

broma *nòm f* 1. Aqueth hèt o dit a bèth un damb eth propòsit d'arrir-se'n d'eth. 2. Amàs de gotetes d'aigua en suspension ena atmosfèra.

broma baisha *nòm f* Broma a ras de tèrra que redusís era visibilitat orizontau a pògui mètres.

broma sarrada *nòm f* Broma baisha mès espessa.

bromatge *nòm m* 1. Broma molt baisha que dificulte era vision segontes era concentracion des gotes que la formen. 2. Broma o taca ena còrnia.

bronidera *nòm f* Tapatge contunhat.

bronir *v intr* Hèr bronits, hèr un tapatge seguit com eth deth riu quan baishe massa plen o massa deprèssa. *Ex.: Aué era*

Garona bronís tant que se pòt sénter des de Vilamòs.

bronit *nòm m* 1. Son que non ei era votz umana o d'un animau ne eth son d'un esturment musicau, son non musicau degut a impulsis irregulars e confusi. *Sin.: tapatge.* 2. Tapatge sord e contunhat. 3. Amàs de sons diuèrsi sense cap d'armonia.

bronze *nòm m* Barreja de coire e estam.

broquet *nòm m* Mecanisme damb ua clau entà daurir e tancar eth pas d'un liquid.

bròssa *nòm f* Esturment que servís entà limpiar o hiregar que consistís en ua grana quantitat de fibres o hilaments hijudi a ua pèça de husta, plastic, etc. *Sin.: espolset.*

brossar *v tr* 1. Passar era bròssa per bèth lòc, heregar, trèir eth povàs, cirar es sabates. *Ex.: Dempús de cirar es sabates te les cau brossar ben brossades, atau vieràn ben ludentes.* 2. Colistrar-se era lèit.

brossat *nòm m* Hormatge fresc e trende e de color blanc; se minge damb mèu o sucre.

brosta *nòm f* Açò que hè er arbe abans dera huelha, era possada der arbe. *Ex.: Es crabes se te minjaràn era brosta.*

bròt *nòm m* 1. Branca joena d'ua planta. 2. Prumèra manifestacion d'un fenomèn, generaument dolent, que se pòt espàrger.

brotoar *v intr* Gésser eth broton as arbes, plantes, etc. *Ex.: Damb era lua vielha començarà a brotoar açò que semiès en Segalièra.*

broton *nòm m* 1. Borrón des vegetaus d'a

on nèishen es branques, es huelhes e es flors. 2. Branca joena d'ua planta.

bruisha *nòm f* 1. Personatge qu'enes condes apareish en forma de hemna vielha, fòrça lèja e pòrte mala sòrt. 2. Hemna que, segontes creença populara, s'ocupe en ahèrs magics, subernaturaus e diabolicos.

bruisheria *nòm f* Conjunt de coneishement e practiques d'aqueri que cren qu'an un pacte damb eth diable o damb es esperits malignes.

brulh *nòm m* Veu dera vaca e deth taure.

brullar *v tr* 1. Hèr brulhs. 2. Destruïr o consumir ua causa damb huec o damb calor. 3. Secar-se ua planta per efècte dera calor o deth hered excessiu.

brun, -a *adj m f* 1. Persona qu'a eth peu escur o nere. 2. Qu'a era pèth escura ben pera raça o ben pr'amor qu'a prenut eth solei.

brusor *nòm m* Tapatge confús, sord e contunh.

brutalitat *nòm f* 1. Accion pròpria d'ua bèstia. 2. Violència o crudeutat intenses.

brutau *adj m f* 1. Qu'ei pròpri des bèsties. 2. Qu'ei violent e crudèu e non a pietat o umanitat.

brutícia *nòm f* 1. Caracteristica des causes lordes. *Sin.: brutitge.* 2. Conjunt de plapes, povàs o impuretats que i a en ua causa o en un lòc.

buà *nòm f* Particula ahlamada que se despren d'un còs en combustion o gratat fòrtament. *Sin.: bualh.*

budèth gròs *nòm m* Conducte der aparelh digestiu que va deth budèth prim enquiar anus.

budèth prim *nòm m* Conducte der aparelh digestiu que va der estomac enquiath budèth gròs.

budget *nòm m* 1. Calcul anticipat d'aquerò que costarà ua causa. 2. Suposicion, idia qu'un se forme d'ua causa abans d'auer donades sufisentes.

budgetari, -ària *adj m f* Qu'apertenh o ei relatiu ath budget (pressupòst) especiaument ath d'un Estat.

buhar *v intr* 1. Trèir aire pera boca, deishant entre es pòts ua petita dubertura. 2. Expulsar aire un instrument o hèr que lo expulsa. 3. Botjar-se o córrer er aire.

bulletin *nòm m* 1. Publicacion destinada a tèmes scientifics, artistic, istorics o literaris editada per un collectiu o corporacion determinada. 2. Quadèrn o papèr en que s'anòten es qualificacions des estudiants.

bura *nòm f* Bonh que ges ena tèsta pr'amor d'un patac.

burèu *nòm m* Departament a on trabalhen es emplegats publicos o es privats. *Sin.: oficina.*

burèu *nòm m* 1. Abitacion, cambra o locau destinat entà despachar negòcis o entà trabalhar. 2. Lòc a on despache es sòns ahèrs, a on trabalhe, a on recep es sòns clients, etc. un director, un foncionari, un mètge, etc. *Sin.: despach.*

burocratic, -a *adj m f* Qu'a de compli-

mentar fòrça paperassa en un burèu oficiau.

bus *nòm m* Veïcul automobil de transport public.

buscalha *nòm f* Rames, branques, açò que demore dempús de talhar, bracar un arbe.

bust *nòm m* 1. Part superiora deth torax d'ua persona e especiaument era part anterior. 2. Escultura o pintura que represente eth cap e era part superiora deth torax d'ua persona. 3. Popes dera hemna.

but *nòm m* Linha o zòna assenhalada com a tèrme d'ua corsa. *Fig.: Fin o objectiu a arténher.*

C

ca *nòm f* Onzau letra der alfabet. Non ei propriament ua letra d'emplec occitan però s'a incorporat ar alfabet enes darrèrs ans per efècte des autes lengües latines.

cabalèr *nòm m* Hilh que non ei er eretèr e que recep era sua part der eretatge en sòs o en cabau en contrèir maridatge o en morir es pairs.

cabana *nòm f* Casa rustica, especiaument entà trapà'i arrecès aqueri qu'an de passar eth ser dehòra deth pòble, pastors, guardes...

cabanèra *nòm f* Camin que pugen es oelhes entara pleta de montanha o entà passar peth laguens deth tèrme d'un pòble.

cabanon *nòm m* 1. Abitatge de mès d'un estatge plaçat dehòra d'ua ciutat o en ua urbanizacion, generaument entornejat de jardins. 2. Cabana petita.

cabau *nòm m* 1. Conjunt de bens qu'a ua persona. 2. Quantitat de fluïd que, per unitat de temps, passe per un punt determinat deth sòn recorrut.

cabeçada *nòm f* Era part nauta d'un prat o camp.

cabeçau *nòm m* Rotlèu de ròba que s'amie sus eth cap entà portà'i un pes ath dessús.

cabecèr, -a *adj m f* 1. Relatiu ath cabeç.

2. Que va ath deuant d'un grop, d'un moviment, d'ua accion, etc.

cabeladura *nòm f* Conjunt de peus d'ua persona, especiaument quan son longui e abondosi e quèn sus es espatles.

cabelh *nòm m* Conjunt de grans dispausadi ath long d'un èish comun ath finau dera tija d'ua planta, especiaument des cereaus.

cabelhar *v intr* 1. Espigar, trèir cabelh des semiats (horment, uerdi...). 2. Pujar-se'n es plantes des uarts.

càber *v intr* Poder, ua causa, èster contenguda laguens de ua auta.

cabeste *nòm m* Còrda que s'estaque en cap des animaues entà guidar-les o tier-les.

cabidornat *nòm m* Larva aquatica hilh dera gargolha. *Sin.: lapasson.*

cabina *nòm f* Recinte petit e barrat a on i a es comandaments d'un aparelh e qu'a un espaci reservat entara persona que s'encargue deth contròtle der aparelh.

cabiroada *nòm f* Cada ligason de dues bigues, ua per cada través deth losat, que formen part deth tet dera casa.

cabiròla *nòm f* 1. Un tipe de vaca caracterizat pes còrnes retortilhades. 2. Capviroleta que hè era gent quan què.

cabiron *nòm m* 1. Cada ua des bigues deth losat d'ua casa. 2. Biga, un còp trabalhada, en disposicion d'èster utilizada entara casa.

cable *nòm m* 1. Trenatge de còrdes e de hius metallics que se hè a servir entà

suportar grani pèsi o tensions. 2. Hiu metallic que se hè a servir entà conduir era energia electrica o transmèter senhaus telefonics o de television.

cabo *nòm m* Varietat de trueita, de cap gròs e còs prim que non ei guaire apreciada.

cabòça *nòm f* Flòc de huelhes naut dera ceba.

cabornèra *nòm f* Audèth, de coa ròia que cante en trincar eth dia peth dessús des losats.

caca *nòm f* Tèrme infantil entà designar es excrements solids.

caça *nòm f* Recèrca e persecucion d'animaus entà capturar-les o aucir-les.

caçaire, -aira *nòm m f* Persona que cace animaus. *Sin.:* caçador.

caçar *v tr* Perseguir, acaçar es animaus entà cueller-les o aucir-les.

cacarejar *v intr* Hèr eth sòn crit era garia.

cacic *nòm m* Persona que, abusant dera sua influéncia o riquesa, intervie de manèra abusiva ena politica e ena administracion d'ua comunitat.

cacilha *nòm f* Animau o conjunt d'animaus que se cacen.

caciquisme *nòm m* Sistèma politic caracterizat per exercici arbitrari deth poder per persones influentes.

caco *nòm m* Lòc de refugi jos ua arròca.

cada *adj pron* S'emplegue entà designar ua partida d'un tot en tot considerar-la a despart.

cada un, cada ua *loc pron* Tota persona, sense distincion.

cadastrau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath cadastre.

cadavre *nòm m* Còs mòrt.

cadea *nòm f* Conjunt de pèces, generalment metalliques e en forma d'anèra, estacades o articulades es ues ara seguida des autes en tot formar ua tira contunha que servís entà tier ua causa, transmèter un moviment, decorar, etc. *Sin.:* *cadia*.

cadeadèr *nòm m* Lòc a on es troncs esbaussadi pòden èster estacadi, damb cadies, as bòs.

cadear *v tr* Estacar, sométer a quauqu'un o a quauqua causa damb cadies.

cadeat *nòm m* 1. Cadia de hèr qu'estaque eth collièr der animau ara grípia. 2. Cadia que se hè a passar a traùs d'un horat enes recauquilh pr'amor d'arrossegat-les.

cadena *nòm f* Ornament o jòia.

caderar *v tr* Jasilhar, era gosseta.

cadèth *nòm m* Cria d'un mamifèr, especialment deth gosset.

cadia *nòm f* Amàs d'anères junhudes ues a ues autes. *Sin.:* *cadea*.

cafalh *nòm m* Espècia de mange que se tie entà barrejar, remòir, agitar.

café *nòm m* 1. Arbilhon tropicau de huelha perenna, flors blanques e frut petit que conten dus semes. 2. Beguda estimulanta de color escur e sabor amargant que se hè per infusion d'aguest seme torrat e molut.

cagada *nòm f* Pàdia de vaca quan encara

ei trenda.

cagader *nòm m* Lòc a on hèr de ventre.

cagadera *nòm f* Lòc o airau entà poder anar de ventre. Comun privat.

cagaire, -aira *adj nòm m f* Que hè de ventre soent.

cagar *v tr intr* Expulsar excrements per anus.

cagaraula *nòm f* Mollusc terrèstre o aquatic qu'a ua clòsca retortilhada en forma d'espirlau, un pè carnós que s'arrossègue e quate tentaculs en cap. Espècia de cargòlh.

cagira *nòm f* Sèti individuau, damb dorsièr e normaument de quate pantes.

cagiron *nòm m* Sèti sense braci ne dorsièr entà ua soleta persona.

caguères *nòm f* Colica, diarrèa.

cai *nòm m* Sòrta de trepader plaçat ath cant des vies deth mètro o deth trèn a on es passatgèrs demoren qu'arriben eth trèn.

caiguda *nòm f* 1. Derròta, fracàs, enfonsar-se quauquarren. 2. Accion o efècte de quèir-se.

cairat, -ada *adj nòm m f* Veir quadrat.

caisha *nòm f* 1. Receptacle d'ua cèrta granor, de forma rectangulara, generaument en husta damb hons e caperader. 2. Mòble a on se sauen es sòs. 3. Lòc a on se receben es sòs e se hèn es pagaments. 4. Burèu public que recep sòs en depòsit, les administre, les hè vèler.

caishau *nòm m* Cada un des dents premo-lares o molares.

caisheta des cartes *nòm f* Caisha fixada ena pòrta d'ua casa, d'un establiment, etc. qu'a ua dubèrtura estreta per a on se pòden méter es cartes. *Sin.: boèta.*

caishòla *nòm f* Dent punchut e fòrt, pròpri des persones e de d'auti mamifèrs, plaçada entre es incisius e es caishaus.

caishon *nòm m* Caisha petita entà sauvà'i causes.

cajada *nòm f* Baston de metau o de husta damb era part de naut adaptada entà apuà'i era eishèra o er avantbraç e era man, que tien es persones qu'an quauqua dificultat entà caminar.

calada *nòm f* Pèira trabalhada, normaument en forma de blòc rectangular, entà pavimentar es carrèrs e es carretères.

calaish *nòm m* Receptacle independent d'un mòble que se pòt hèr gèsser e entrar deth horat que s'encaishe. *Sin.: caishon.* Dera auta part deth Pònt de Rei, i a, de manèra semblant, es gallicismes *tiruèr, triuèr.*

calamic-calamac *loc adv* Sèir-se en un lòc damb es comes dubèrtes, cada ua peth sòn costat.

calar *v tr* Méter, hicar, botar. *Ex.: Calar es causes enes armaris.*

calavera *nòm f* Esqueleta deth còs uman, especiaument eth deth cap.

calça *nòm f* Pèça de vestir de teishut fin e elastic, que curbís cada cama.

calces *nòm f* Pèça de ròba interiora que pòrten es hemnes que curbís era part deth còs que va des dera cintura enquiara part

superiora deth muscle.

calcul *nòm m* 1. Operacion o conjunt d'operacions matematicas de besonh entà saber un resultat. 2. Suposicion a compdar d'ues donades incomplètes o aproximatives.

calcular *v tr* 1. Hèr es operacions matematicas entà endonviar un resultat. 2. Pensar damb atencion un ahèr en tot sajar de considerar toti es detalhs.

caldo *nòm m* Part liquida substanciosa e condimentada de cèrtes viandes codinades. *Sin.: bolhon.*

caleishon *nòm m* Division d'un espaci que servís entà contier bèra causa.

calendari *nòm m* 1. Catalòg a on se registren toti es dies der an, distribuïdi per mesi e includís d'autres informacions. 2. Sistèma de division deth temps. 3. Plan peth que se distribuïssen en temps es successius ahèrs que s'an de hèr.

caler *v intr* Èster necessari, indique çò qu'ei de besonh.

calh *nòm m* Massa d'ua substància liquida qu'a vengut solida e que non se dissòlv.

calhada *nòm f* Producte semisolid que se hè damb lèit e calh de oelha paridera.

calhar *v tr* Hèr qu'ua substància liquida vengue solida, coma era lèit, era sang, etc.

calhau *nòm m* Matèria minerau solida e dura, de composicion fôrça variabla.

calhauada *nòm f* Accion d'acalhauar. *Ex.: L'an hèt enlà a calhauades.*

calhauari *nòm m* Hèr tapatge damb

esqueres ath veude que se torne a maridar.

calhauèra *nòm f* Lòc plen de pèires.

californian, -a *adj nòm m f* De Califòrnia o qu'a relacion damb aguest estat des Estats Units.

calitz *nòm m* Recipient sagrat de metau en forma de copa que se hè a servir entà consagrar eth vin ena missa.

calligrafia *nòm f* Art d'escríuer damb un bèth caractèr de letra.

calligrafic, -a *adj m f* Relatiu o qu'aper-tenh ara calligrafia.

calma *nòm f* Estat de tranquillitat, de manca d'agitacion o de prèssa.

calmar *v tr intr* 1. Hèr desaparéisher o amendir un estat d'excitacion, d'agitacion, de violéncia en quauqu'un o quauqua causa. 2. Redusir-se era intensitat deth vent o de bèth aute fenomèn atmosferic.

calòmnia *nòm f* Acusacion faussa hèta contra quauqu'un damb era intencion de damnatjar-lo o hèr-li mau.

calomniar *v tr* Acusar faussament a quauqu'un damb era intencion de damnatjar-lo o de hèr-li mau.

calor *nòm f* 1. Temperatura nauta en ambient. 2. Sensacion d'èster caud que s'experimente en èster en contacte damb un còs o damb una ambient caud o per ua reaccion deth còs.

calorific, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara calor.

cama *nòm f* Part de cada ua des dues

extremitats inferiores comprenuda entre eth pè e eth jolh.

camada *nòm f* Passa plan longa.

camalhon *nòm m* Pauta deth porcèth salada entà èster conservada e que se pren coma aliment. *Sin.: pernilh.*

camamilha *nòm f* 1. Planta dera família des compòstes, de tiges febles, huelhes petites e abondoses e flors plan flairoses (*Matricaria recutita* o *M. chamomilla*). 2. Beguda que se hè borint en aigua es flors seques dera camamilha, que se sòl préner cauda e va ben entar estomac.

cambi *nòm m* 1. Accion e efècte de cambiar e transformar. 2. Avaloracion relativa des monedes des diferenti païsi. 3. Quan se pague, quantitat sobranta.

cambiament *nòm m* 1. Modificacion d'ua causa entà convertir-la en ua auta desparièra. 2. Substitucion d'ua causa per ua auta.

cambiar *v tr* Modificar, transformar, remplaçar.

cambiat, -ada *adj m f* Qu'ei de ua auta manèra.

cambra *nòm f* 1. Cada ua des estances d'ua casa o d'un pis, etc. 2. Lòc a on s'amassen es deputats o senadors deth govèrn d'un País.

camerà *nòm f* Aparelh entà enregistrar, reproduir e transméter imatges fixes o en moviment.

camèra *nòm f* Part longa e prima des plantes que creish en sentit opausat ara arraitz e que sustente es huelhes, flors e

fruts.

cameronés, -esa *nòm adj m f* Deth Cameron o qu'a relacion damb aguest país o damb es sòns abitants.

camial *nòm m* Hèr o pèira que, amassa damb d'autes, sostie es socs en pè deth huec, entà poder botà'i caudèrs o d'auti utisi tà codinar o escauhar.

camin *nòm m* 1. Via entà anar d'un lòc tà un aute. 2. Çò que cau hèr entà amiar a tèrme un prètzhèt.

caminar *v intr* Anar d'un lòc entà un aute.

caminòt *nòm m* Camin estret, especiaument eth que s'a format peth pas de persones e d'animaus.

camion *nòm m* Gran veïcul, de quate o mès ròdes que s'emplegue entà transportar marchandises pesades.

camisa *nòm f* Pèça de vestir que curbís era part superiora deth còs, se còrde peth deuant e a còth e manges.

camisard, -a *nòm m f* 1. Calvinista dera region francesa de Cevenas. 2. Protestants que se revoltèren dempús dera revocacion der Edicte de Nantes en 1685.

camiseta *nòm f* Pèça de vestir o esportiva, que se met dirèctament sus eth còs e que lo capèrre deth còth enquiara centura.

camisherar *v tr* Enrotlar un hiu ar entorn d'un èish en tot formar un camishèth.

camishèth *nòm m* Bòla que se forme en tot enrotlar un hiu sus eth madeish.

camoflatge *nòm m* Accion e efècte de camoflar.

camon *nòm m* Terminologia topografica entà designar es tèrres vesies deth riu.

camp *nòm m* 1. Superfícia de tèrra que se pòt cultivar. 2. Terren de jòc. 3. Airau entà ua activitat o coneishença: d'estudi, deth jornalisme...

campament *nòm m* 1. Lòc en terren dubèrt condicionat entà que s'i estongue gent de pas o que s'amassen per un motiu especiau. 2. Lòc damb installacions fixes o a on s'establisson temporaument es tropes d'ua armada.

campana *nòm f* Esturment metallic, en forma de vasso invertit, que sone quan se lo pataquege.

campanau *nòm m* Tor d'ua glèisa a on se tròben es campanes.

campanèr *nòm m* Que tòque es campanes.

campanha *nòm f* 1. En relacion as camps. Campèstre. Estenuda des camps, paisatge des camps. 2. Temps d'activitats tà arténher ua fin. 3. Expedicion militar.

campanhard *nòm m f* 1. Pròpri deth camp, deth trabalh dera tèrra, deth camp. 2. Persona que trabalhe era tèrra.

campanilha *nòm f* Campanes petites que se pengon en còth des animaues de carga.

campar *v tr intr* Veir, guardar... damb sens de curiositat e d'ignorància de lo que se veirà.

çampar *adv* Expression, d'usatge colloquiari, que signifie segurament, segon-tes semble...

camparòl *nòm m* Tipe de misharnon, meslèu gròs que se hè enes bòsqui.

camparòu, -la *nòm m f* Que viu e trabalhe en camp.

camping *nòm m* Zòna en aire liure condicionada e equipada entà que i campen viatjaires, toristes e persones que son de vacances, en tot pagar eth prètz convengut.

campion, -a *nòm m f* Qu'a guanhat ua competicion esportiva.

campionat *nòm m* Amàs de pròves esportives enes quaus i participan diuèrses equipas e esportistes des quaus ne gesserà un guanhador.

campular *v intr* Hèr campuletes es persones o es causes. En Luishon diden *carpular*.

campuleta *nòm f* Virada que se hè damb eth còs, en tot méter es mans e eth cap en tèrra e possar es cames de cap entà naut, entà quèir e recuperar-se seguint era trajectòria iniciari.

campus *nòm m* Conjunt de terrenes e edificis corresponents a ua universitat.

can, -nha *nòm m f* Animau domètge, e carnassèr de quate pantes e fòrça leiau ar òme. *Sin.: gosset*.

cana *nòm f* 1. Garròt, damb un punh entà agarrar-lo, qu'ajude a caminar. *Sin.: mangala*. 2. Vielha mesura de longada pariona a 1,80 mètres.

canadelhes *nòm f* Petiti flascons que contien eth vin e era aigua entà díder era misa.

canadenc, -a *adj nòm m f* Deth Canadà o qu'a relacion damb aguest país.

canalizacion *nòm f* Accion de canalizar.

canalizar *v tr* 1. Bastir canaus, generaument entà conduzir gasi o liquids 2. Regular o hèr navegable eth cors d'un riu.

canam *nòm m* 1. Planta dera família des cannabacèes que hè uns dus mètres de nautada de tija dreita e huelhes dividides que se cultive pera sua fibra e pes sòns semes (*Cannabis sativa*). 2. Fibra vegetau que s'extrè d'aguesta planta e que se tie entà hèr còrdes e d'auti objèctes. *Sin.: canabàs.*

canari, -ària *nòm m* Audèth granivòr de color auriò que cante fòrça fòrt e agradivament.

canau *nòm m f* 1. Cors d'aigua artificialau. 2. Quinsevolh des emissores de TV. 3. Accident geografic ena montanha.

canaula *nòm f* Colièr de husta entà estacar ena grípia as vaques o as oelhes.

caulon *nòm m* Extremitat dera cingla que servís entà estacar era carga.

cancelièr, -a *nòm m f* Foncionari important, especiaument eth prumèr secretari d'ua embaishada.

càncer *nòm m* 1. Creishement anormau des cellules que formen eth teishut d'ua part deth còs e que se pòt estèner a d'autes parts deth còs enquia costar era mòrt. 2. Quatau signe deth zodiac.

cancèths *nòm m* Barres verticaus que formen es lateraus deth car.

cançon *nòm f* 1. Tèxte metut en musica tà èster cantat. 2. Poèma epic dera Edat Mejana.

cançonèr *nòm m* Libre en que se remassen cançons e poesies, generaument de diferenti autors.

candela *nòm f* Cilindre de cera damb un hiu que lo traùesse d'un estrem en aute e que s'alugue entà hèr lum.

candelèr *nòm m* Objècte qu'a un pè e dus o mès braci entà plaçà'i candelas o ciris.

candelon *nòm m* Ciri petit de cera o candela de seu.

candid, -a *adj m f* 1. Que non a malícia ne astúcia enes sòns actes. 2. Qu'ei simple e ingenú.

candidat *nòm m* Persona qu'aspire a un cargue o i e proposat.

candidatura *nòm f* 1. Conjunt de persones candidates. 2. Hèt d'èster candidat.

candilh *nòm m* Fanau d'òli.

canebar *nòm m* Camp plantat de canam.

canèla *nòm f* 1. Escòrça aromatica deth canelèr, que se hè a servir coma condiment. 2. Mecanisme damb ua clau entà daurir o barrar eth pas d'un liquid.

caneladura *nòm f* Canau que formen es teules d'un tet per a on s'escor era aigua que i què.

canerar *v tr* 1. Gèsser era aigua de tèrra, especiaument formant un godilh. 2. Gèsser damb fòrça un liquid o un gas deth lòc a on ei contengut.

canèth *nòm m* Era part deth braç

immediata ara man.

cangrena *nòm f* Mòrt d'un teishut d'ua persona o d'un animau per manca d'irrigacion sanguina o pera infeccion d'ua herida.

canhotar *v tr* Jasilhar era canha.

canon *nòm m* Arma pesada damb un tuèu long entà lançar projectils a grana distància.

cànon *nòm m* Norma.

canonic, -a *adj m f* Conforme as canons dera Glèisa, a un canon determinat o a ua norma.

cansadera *nòm f* Debilitat o manca de fòrça, costada per un esfòrç o un trabalh.

cansament *nòm m* Estat deth qu'ei cansat o fatigat.

cansar *v tr* 1. Agotar o redusir era fòrça de quauqu'un per un esfòrç, un trabalh... 2. Costar o sénter engüeg.

cansat, -ada *adj m f* Que còste cansament o fatiga.

cansòla *nòm f* Era tira espèssa de coeire que mantie eth pè laguens der esclòp.

cant *nòm m* 1. Linha que tèrme era part exteriora o mès aluenhada deth centre d'un camin. 2. Crit de bèri animaus. 3. Emissions de sons musicaus. 4. Ath cant de: ath costat de.

cantaire, -aira *nòm m f* Persona que cante, que sap cantar.

cantar *v tr intr* Eméter sons damb modulacions melodioses dera votz.

cantautor, -a *nòm m f* Cantaire, generaument solista, qu'interprète es sues pròpies cançons, que son de contengut critic o poetic.

cantèra *nòm f* Franja laterau deth camp que se dèishe sense laurar perque er arair non i arribe.

canteth *nòm m* Estrem d'un pan. *Sin.: crostet.*

cantia *nòm f* Pila, molon en forma de paret, especiaument de tròci de lenha.

cantierada *nòm f* Un gran nombre o ua grana quantitat.

cantoadà *nòm f* En horcalh de dues vies, angle format per dues façades o parets d'ua bastissa.

canton *nòm m* Angle que se forme quan se trapen dues parets o superfícies. *Sin.: cornèr, quïc.*

cantre *nòm m* Recipient de tèrragila, plastic o metau entà contier aigua o d'auti liquids, damb era part deth miei mès ampla, ua ansèra redona naut, ua boca entà aumplir-lo e un bròc entà béuer.

canut *nòm m* Petit estug cilindric a on se meten es agulhes.

caòs *nòm m* 1. Desòrde o confusion plan grani en ua situacion o en un ahèr. 2. Estat amòrf o indefinit dera matèria que, segontes quauques credences e teories, precedic era actuau ordenacion der univèrs.

caotic, -a *adj m f* Qu'ei fòrça desordenat e confús o que non seguís cap règla ne cap orde.

cap *nòm m* 1. Part superiora deth còs der òme o de d'auti animaus, a on se trafen quauqui organs des sentits e eth cervèth. *Sin.: tèsta.* 2. Persona que dirigís o presidís ua empresa o ua collectivitat. 3. Part superiora d'ua montanha.

cap (de) *adv* Advèrbi de negacion que se place normaument darrèr deth vèrb.

cap a loc *adv* En direccion a.

cap pelat *nòm adj m f* Que non a peus en cap.

capa *nòm f* 1. Pèça de ròba longa, dubèrta peth deuant, sense manges, que se pòrte tirada enes espatles, en tot corbir eth vestit. 2. Extension uniforme d'ua substància que corbís bèra causa. 3. Cada ua d'ua serie de zònes superpausades. *Ex.: Eth pastisson auie tres capes de chicolates desparièrs.*

capable, -bla *adj m f* Qu'ei apte, qu'a era capacitat e eth talent de hèr bèra causa.

capaç, -a *adj m f* 1. Qu'ei adequat o avient entà hèr quauqua causa o entà complir ua foncion o un cargue. 2. Que pòt hèr ua causa o qu'ei prèst entà hèr-la.

capacitacion *nòm f* Accion e efècte d'abilitar.

capacitat *nòm f* 1. Quantitat de persones o causes que i caben en un determinat lòc. 2. Qu'a es qualitats de besonh entà hèr bèra causa.

caparra *nòm f* Insècte qu'ataque as oelhes e d'auti animaus. Enes òmes a efèctes fòrça dolents. *Sin.: laparra.*

capèla *nòm f* 1. Lòc destinat ath culte la-

guens d'un palai, castèth, casa, convent, escola..., qu'a un solet autar e que non a era plenitud d'ua glèisa parroquiau. 2. Petita glèisa annèxa en ua glèisa mèis grana. 3. Figuradament, pendent ua amassada de persones, dues o tres que formen un grop a part. Era varianta propiament gascona ei *capèra*.

capelhan *nòm m* Sacerdòt titular d'ua institucion eclesiastica. *Sin.: caperan.*

caperader *nòm m* 1. Pèça que se met ena part de naut d'un recipient, coma ua ola, ua caceròla, etc, e que servís entà tancar-lo o curbir-lo. 2. Persona o causa qu'amague quauqua causa condemnabla o delictiva.

caperar *v tr* 1. Méter ua causa ath dessús d'ua auta, en tot curbir-la. 2. Méter eth tet o losat a ua bastenda. 3. Curbir damb ròba. *Ex.: Caperatz-vos qu'aué hèr heired.*

capèth *nòm m* 1. Pèça de vestir que servís entà curbir eth cap. *Sin.: chapèu.* 2. Esquèrris que se meten ath dessús dera garbèra, coma cubertura.

capgròs *nòm adj m f* 1. Cria o larva dera gargolha o de d'auti anfibis, que viu ena aigua, a coa, non a pautes e alende per brànquies. *Sin.: lapasson.* 2. Qu'a eth cap gròs.

capiera *nòm f* Eth cimalh deth losat o cubèrta dera casa.

capihòl, -a *adj m f* Capvirat, un shinhau lhòc.

capihonar *v intr* Calar, hicar dejós dera aigua còp sec e impetuosament.

capitalisme *nòm m* Sistèma economic e

sociau que cerque era creacion de riquesa e que se base en poder e ena influéncia deth capitau.

capitalista *adj m f* 1. Pròpri deth capitau o deth capitalisme. *Ex.: País capitalista.* 2. Quan ei de besonh daurir ua empresa o hèr quinsevolh inversion, eth que met eth capitau, ei a díder es sòs, tà podé'c hèr.

capitan, -a *nòm m f* 1. Persona que dirigís o represente un grop o ua equipa. 2. Membre dera armada de grad militar entre eth lòctenent e eth comandant.

capitau *nòm adj m f* 1. Ben financèr. Sòs. Cabau. 2. Important. Essenciau. 3. Eth lòc dominant o mèis important.

capítol *nòm m* 1. Cada ua des parts d'ua narracion, d'un tractat, d'ua seria televisiva, etc. 2. Division d'un libre o d'ua òbra escrita. 3. Grop d'articles d'ua Lei. 4. Inflorescència de flors disposades dessus un receptacle comun, en forma de disc o de còn, e virada d'un involucre de bràctèes. *Ex. Eth capítol dera margarideta.*

caplòc *nòm m* 1. Ciutat qu'a era sedença deth poder politic d'un país. 2. Ciutat importanta d'un domeni.

capon *nòm m* Poret crestat de petit pr'amor d'engreishar-lo.

capsa *nòm f* Receptacle, mèslèu petit, de carton, de husta o de d'auti materiaus, que pòt auer diuèrses formes, damb tapa, que servís entà transportar o salvar objèctes.

captacion *nòm f* Accion de captar.

captar *v tr* 1. Recuéher o amassar avientament es aigües que procedissen de lòcs diuèrsi. 2. Recuéher impressions extèriores, especiaument a trauès des sentits o des esturments avients.

captura *nòm f* 1. Hèt de capturar, d'apoderar-se, d'ua persona, d'un animau o d'ua causa qu'aufrís resisténcia. 2. Aquerò que s'a capturat.

capturar *v tr* Agarrar a ua persona o bèstia en tot hèr-les presoèrs.

capucha *nòm f* 1. Part d'un abric, anorac, giqueta, etc. que servís entà curbir eth cap. 2. Pèça de vestir que pòrten es hemnes en cap enes ceremònies.

capuchina *nòm f* Dubertura hèta en losat, ena casa aranesa, entà dar lum ath humarau.

capula *nòm m* Capucha de coton que se met en cap as mainatjons en batiar-les.

capuret *nòm m* Puncha de forma conica dessus deth cap.

capús *nòm m* Soc, çò que rèste der arbe un còp talhat tot eth tronc.

capvirar *v tr* 1. Alterar o cambiar de manèra prigonda eth desvolopament o eth foncionament normau d'ua causa. 2. Alterar o trebolat grèument era animositat d'ua persona.

car *nòm m* Veícul entà transportar marchandises format per ua basa ampla sus ues ròdes.

car, -a *adj m f* 1. Qu'a un prètz naut en comparança damb ua auta causa parièra. 2. Qu'inspire ua grana trendesa, afècte;

aimat, planvolut.

cara *nòm f* 1. Part anteriora deth cap dera persona e de bères bèsties. 2. Aspècte.

caractèr *nòm m* 1. Qualitat pròpria que distinguís ua persona o ben ua causa des autes. Der aute costat deth Pònt de Rei en diden *caractari*. 2. Signe imprès o gravat ath quau balham significat.

characteristic, -a *adj m f* 1. Qu'ei tipic dera naturalesa o des circumstàncies d'ua persona o d'ua causa. 2. Que servís entà distinguir ua persona o ua causa de d'autes dera madeisha espècia.

caracteristica *nòm adj f* Trèt, qualitat o propietat que distinguís quauquarren o quauquarrés.

caracterizar *v tr* 1. Mercar eth caractèr de... 2. Èster era mèrca distintiva de...

caralh *interj* Macarèu!, Mèrda!, Puta!

caramuda *nòm f* Èrba que creish de forma espontanèa enes prats, en forma de canères uedes e damb ua flor comparabla ath parasolei.

carar *v intr* Non díder arren, demorar en silenci.

caravana *nòm f* 1. Grop de persones que viatgen amassa, a pè o damb es sòns mejans de transport, damb un objectiu determinat. 2. Veïcul damb motor pròpri o remorcat per un automobil, qu'ei condicionat entà viué'i en viatges longs o en campings.

carboèr *nòm m* Persona qu'a coma mestier hèr o véner carbon.

carboèra *nòm f* Pila a on se hè eth carbon.

carbon *nòm m* Matèria solida e nera qu'uscle damb fòrça facilitat e que proven dera combustion incomplèta dera husta o de d'auti còssi organics.

carburant *nòm m* Substància quimica, compausada de nitrogen e carbòni que, barrejada damb un gas, se hè a servir coma combustible enes motors d'explosion.

carchòfa *nòm f* Planta dera família des compòstes, ortalècia formada per ua tija de huelhes un shinhau punchentes que son comestibles e de gust amargant (*Cynara scolymus*).

cardalina *nòm f* Audèth de plumes escures, esquia de color marron, damb ua plapa vermelha ena cara e ua de nera sus eth cap, coa e ales neres e auridles damb es puntes blanques e còth blanc, molt apreciat peth sòn cant.

cardar *v tr* Trèir doçament eth peu d'un teishut damb ua bròssa metallica. *Ex.:* *Cardar era lan.*

cardenau *nòm m* Prelat nomenat peth Papa, que forme part deth sacre collègi qu'a d'escuèlher eth Papa.

cardet *nòm m* Planta silvèstra de huelhes granes e espinoses coma es dera carchòfa.

cardinau *adj m f* Qu'ei eth mès important e principau.

carestièr, -a *adj m f* Que ven es causes a un prètz naut.

careta *nòm f* Objècte que represente era cara d'un èster uman, d'un animau o d'un personatge reau o fictici, e que curbís era

cara o part dera cara.

carga *nòm f* 1. Quinsevolha causa qu'ua persona, animau o veïcul, transpòrte d'un lòc entà un aute. Tanben se'n pòt díder *viatge*. *Ex.: Un viatge de lenha*. 2. Situacion dificila e shordanta que supause fòrça trabalh o preocupacion entà ua persona. 3. Projectil que se met en canon des armes de huec. Tanben ei era quantitat d'explosiu de besonh entà que quauquarren explòte. 4. Atac dirècte e en corròp contra un amàs de persones, coma eth que realize un exercit contra un campament o era policia contra uns manifestants.

cargador *nòm m* Lòc a on se cargue era lenha o d'autes causes.

cargament *nòm m* Trauessèr de naut d'un bastiment de pòrta o hièstra. Lumedan.

cargar *v tr* 1. Méter bèra causa que cau transportar. 2. Fornir un aparelh de çò que li cau tà poder foncionar. 3. Premanir ua arma.

cargòlh, -a *nòm m f* Comun des molusques qu'an era cauquilha en forma d'espirau.

cargòlha *nòm f* Cargòlh de forma gròssa e nera.

cargue *nòm m* 1. Ocupacion, dignitat o lòc de trabalh d'ua persona. 2. Persona que desvelope aguesta ocupacion.

caricatura *nòm f* 1. Diboish que, damb intencion critica e umoristica, se deformen exageradament es caracteristiques

d'ua persona. 2. Causa que non arribe a èster coma ei o vò èster e demore ridicula.

cariòt *nòm m* Car petit damb ua arròda ath deuant e dus braci ena part de darrèr per a on se cuelh entà possar-lo. S'emplegue entà transportar materiaus pesanti a pòga distància.

carís *nòm m* 1. Val estreta de vòres rocalhoses, excavada entre es montanhes pes aigües d'un riu. 2. Espaci estret entre dues cases.

carisma *nòm m* 1. Qualitat o don qu'a ua persona entà atrèir as auti pera sua preséncia o era sua manèra de parlar. 2. Gràcia o don autreat per Dieu a quauques persones pr'amor de qué hèsqen determinades foncions entath ben generau, segontes era religion cristiana.

caritat *nòm f* 1. Actitud solidària deuant deth patiment der aute. 2. Estrea que se da o se deïshe as qu'an mès besonhs.

caritatiu, -iva *adj m f* 1. Que cerque eth ben des auti de forma desinteressada. 2. Dera caritat o relacionat damb aguest sentiment.

carn *nòm f* 1. Part trena deth còs des persones e des animaus. Es uassi son recubèrts de carn. 2. Aliment que s'obten de quauqui animaus non marins. 3. Part trena d'ua fruta qu'ei dejós dera pèth.

carnaval *nòm m* Periòde de tres dies que precedís ath dimèrcles de cendre e hèstes que se celèbren pendent eth madeish. *Sin.: Magràs*

carnet *nòm m* Document qu'acredite era

identitat d'ua persona, era apertenença a un còs, a ua entitat o era facultat qu'a entà exercir ua activitat.

carnhar *v intr* 1. Cridar de forma estridenta. 2. Carrinclar (ua pòrta, ua ròda...).

carnilhèra *nòm m* Teishut elastic e resistent que forme part dera esqueleta umana e de bèri animaús.

carnissèr, -a *nòm m f* Eth que ven carn, especiaument de vedèra e de oelha. Que se neurís de carn. Fig. crudèu, sanguinari. *Sin.: carnassèr.*

carnisseria *nòm f* Botiga a on se ven carn destinada ath consum.

carnsalada *nòm f* Grèish deth porcèth, entre era pèth e era carn, que se sale e se hè a servir entà hèr aguisats.

carnuquèra *nòm f* Petita planta deth gènre cardabèla que se hè ena montanha.

carnús *nòm m* Carn dolenta, carrònha. S'emplegue damb sens pejoratiu.

caròles *nòm f* Part dera cara comprenuda en cada costat deth dejós deth uelh enquiara maishèra.

carpa *nòm f* Peish d'aigua doça, comestible, de color verdós peth dessús e auriò peth vrente.

carràs *nòm m* Molon de branques espinoses.

carrascle *nòm m* 1. Perditz blanca. Enes darrèrs ans s'a socializat era forma femenina «carrascla». 2. En plurau, carrascles, designe un esturment musicau que tòquen es mainatges en Pasca.

carrassèr, -a *nòm m f* Persona que hè carrassi e les amie riu enjós.

carrau *nòm m* Barreja de segle e de horment.

carreg *nòm m* Transferiment de persones o de causes d'un lòc en un aute.

carrejar *v tr* Portar o cargar d'un lòc en un aute.

carrèr *nòm m* Camin, via de desplaçament.

carrèra *nòm f* 1. Espaci de camin liure entre cases arringlerades. 2. Via publica. *Sin.: carrèr.*

carreta *nòm f* Car petit.

carretèr, -a *nòm m f* Persona que constrúis o amie carretes o cars.

carretèra *nòm f* Camin planèr e ample que permet era circulacion des diferents veïculs de transpòrt.

carril *nòm m* Part d'ua carretèra o de ua auta via publica destinada ath transit d'ua soleta hilada de veïculs.

carrilhon *nòm m* 1. Jòc de campanes afinades entà que poguen formar ua melodia. 2. Esturment de percussion consistent en ua seria de lamines metaliques de longada decreishenta.

carrinclar *v intr* Croishir. *Ex.: Hèr carrinclar es dents, ua pòrta, etc.*

carriòla *nòm f* 1. Caminador de mainatges. 2. Ròda giratòria damb un canau per a on passe ua còrda e que servís entà quillar pèsi damb mès facilitat.

carro *nòm m* Veïcul de transpòrt format

per un taulèr de husta montat sus un èish de hèr damb dues ròdes e un o dus braci que servissen entà atalà'i er animau que tire. *Sin.:* *car*.

carròça *nòm f* Coche de ceremònia, suspenut sus ressòrts, de quate ròdes.

carròfa *nòm f* Era clòsca verda dera castanha. *Sin.:* *carròfla*.

carrollha *nòm f* Pinha, frut deth pin, deth milhòc.

carròta *nòm f* Herba dera familha des umbelliferes, d'arraïc comestibla de color coja e de forma alongada acabada en punta (*Daucus carota* subsp. *sativus*).

carrua *nòm f* Ua seguida de pèces de husta, subertot es que pòden rossegar un parelh de bòs.

carruèra *nòm f* Barranc per a on se lancen es socs d'arbe destralejats.

carta *nòm f* 1. Convencion escrita. 2. Cartonnet que s'utilize entà jugar. 3. Comunicacion escrita. 4. Indicacion deth menú d'un restaurant.

cartèr, -a *nòm m f* 1. Persona que repartís es cartes e es paquets de corrèus. 2. Aqueth qu'ei man en jòc de cartes.

cartèra *nòm f* 1. Borsa en forma de libre, generaument de pèth, damb compartiments interiors entà sauvà'i bilhets de banc o papèrs que cau amiar ath dessús. 2. Departament qu'ei encargat a un ministre.

cartografia *nòm f* 1. Art o tecnica de traçar mapes o cartes geografiques. 2. Sciéncia qu'estúdie es mapes e com hèr-les.

carton *nòm m* 1. Lamina gròssa hèta de pasta de papèr vielh, draps e d'autes matèries endurides per compression o de diferentes huelhes de papèr subermetudes. 2. Recipient o envàs d'aguest materiau. 3. Diboish hèt normaument sus aguest materiau.

cas *nòm m* 1. Situacion, circumstància. 2. Hèr cas: prestar atencion.

casa *nòm f* Bastiment entà víuer.

casau *nòm m* 1. Tròç petit de tèrra a on se trabalhe entà obtier diuèrsi productes coma verdura, legums, etc. *Sin.:* *uart*. 2. Casa grana.

casc *nòm m* 1. Pèça d'armadura medievau que curbís e protegís eth cap deth guerrèr o cavalièr. 2. Capèth protector deth cap, rigid de metau, plastic, cueire, etc. 3. Generic des envasi que contien begudes o liquids.

casca *nòm f* Clòsca extèrna dera castanha.

cascarres *nòm f* Es hiems que s'aganchen enes peus des bèsties.

cascauèt *nòm m* Esquirolet, esquiron, grillhonet.

casèrna *nòm f* Bastissa destinada a lotjà'i era tropa.

casino *nòm m* Locau a on, a trauès de pagament, se pòt assistir a espectacles, concèrts, balhs, e d'auti divertiments e que de manèra generau ei destinat ara practica deth jòc d'azard.

caspa *nòm f* Era vestidura deth cabelh deth gran; era part mès dolenta de bren; era escauma deth peish, d'ua sèrp, etc.

caspòrra *nòm f* Clòsca verda dera castanha.

caspara *nòm f* Envolòpa que protegís es grans des cereaus.

casquelh *nòm m* Envolòpa dura e rigida de bèri animaus e vegetaus. Part exteriora cauquièra deth ueu.

casqueta *nòm f* Pèça de tela o de punt que s'adapte ath cap.

casse *nòm m* Arbe dera familha des fagacèes, de huelha caduca e damb un tronc naut e fòrt, huelhes sinuoses o mès o mens prigondament lobulades (*Quercus* spp.).

cassenhau *nòm m* Terren damb fòrça casses.

casset *nòm m* Recipient cilindric de metau, mès ample que naut, damb mange de hèr que se tie entà còder o escauhar aliments.

cassís *nòm m* 1. Pinsoèra de flors roienques o brunenques e fruts neri aromàtics, cultivat pes sòns fruts (*Ribes nigrum*). 2. Eth sòn frut, que servís tà aromatizar eth licor de cassís. *Sin. pinson nere*.

cassòla *nòm f* Recipient de basa circulara, ample e pòc prigond, generaument de tèrragila que se hè a servir entà codinar.

casta *nòm f* 1. Familha e ascendéncia d'ua persona. 2. Grop sociau, clarament diferenciat des auti peth sòn reng, en que se dividís era poblacion ena India.

castanha *nòm f* Frut deth castanhèr que, quan ei madur, se vire en un frut sec de

casquelh fin e flexible de color marron escur e carn o mora blanca e arropida. Se pòden minjar crues o cuetes.

castanhèr, -a *nòm m f* 1. Arbe que hè un frut comestible, era castanha. 2. Persona que tòrre e ven castanhes.

castelhan, -a *nòm adj m f* 1. Lengua que se parle en estat espanhòl e ena majoritat de païsi d'America deth Sud. 2. De Castelha o restacat damb aguest règne antic.

castèth *nòm m* Construccion militar fortificada.

castig *nòm m* Pena impausada a bèth un entà corregir-lo o entath manteniment dera disciplina. *Sin.: puniment*.

castigar *v tr* Impausar un castig, punir.

casting *nòm m* Seleccion dera lista des actors, actritzes e des figurants d'ua òbra de teatre, d'ua pellicula de cinèma, d'ua opèra, etc.

casulha *nòm m* Vestit liturgic que se met eth capelhan entà díder era missa.

catacion *nòm f* 1. Perforacion dera tèrra o d'un còs solid. 2. Cavitat o horat dubèrt en un terren.

cataclisme *nòm m* 1. Desastre fòrça gròs qu'afècte a tota era planeta o a ua part, costat per un fenomèn naturau. 2. Parra-bastatge, desengust o contratemps gròs qu'altèrera vida normau.

catalan, -a *nòm adj m f* 1. De Catalonha. 2. Lengua romanica fraia der occitan.

catalanisme *nòm m* 1. Devocion pera cultura, es tradicions e era identitat de

Catalonha. 2. Paraula o expression pròpria dera lengua catalana que se tie en ua auta lengua.

catalanista *adj m f* Adèpte ath catalanisme.

catalanitat *nòm f* 1. Qualitat, hèt d'èster catalan. 2. Caractèr o esperit pròpri des catalans.

catalanòfon, -a *adj m f* Que parle catalan.

catalòg *nòm m* Lista a on se registren, se descriuen e s'ordenen, seguint un critèri establìt, persones, causes o hèts qu'an bèra característica comuna.

catalogar *v tr* Agropar e registrar ordenadament causes qu'an ua característica comuna, coma libres e documents.

Catalonha *nòm f* País europèu ath nòrd-èst dera Peninsula Iberica.

catar *v tr* Hèr clòts, horats o traïcs, trincades, potzi, etc. ena tèrra, en tot trèir part dera sua massa.

catastròfa *nòm f* 1. Eveniment tragic en que i a destruccion e malastres e qu'altèr grèument eth desvolopament normau des causes. 2. Causa mau hèta, de mala qualitat o que còste ua mala impression.

catedratic, -a *nòm m f* Professor qu'a era categoria mèns nauta en centres oficiaus d'ensenhament segondari o ena universitat.

catedrau *nòm f* Glèisa cristiana principau, generaument de granes dimensions, qu'ei era sedença d'un bisbat.

categoria *nòm f* 1. Qualitat atribuïda a un objècte. 2. Cada un des concèptes basics enes que se pòt includir o classificar quinsevolh coneishement. 3. Condicion social. 4. Cada apartat e grop. 5. Cada un des desparièrs tipas des èsters.

categoric, -a *adj m f* Qu'afirme o nègue d'ua manèra absoluta, sense restriccions, sense condicions.

catla *nòm f* Audèth semblant a ua garia petita, nera per dessus, qu'a ua carn fòrça apreciada.

catolic, -a *adj m f* Persona aderida e practicanta dera doctrina religiosa cristiana qu'a coma cap espiirituau ath Papa de Roma.

catolicisme *nòm m* Doctrina religiosa cristiana qu'a coma cap espiirituau ath Papa de Roma.

catorze *nòm m* Tretze mèns un.

cau *nòm f* Superfícia de montanha extensa, lisa, non rocalhosa e non caperada de bòsc. Aué existís subertot en toponimia. *Ex.: camin dera Cau; es prats de Cau (o de Cal).*

cau, -a *adj m f* Que presente ua corbatura, qu'ei mèns deprimìt en miei qu'enes vòres. Concavat. Existís en toponimia. *Ex.: Coma Cauva (o Caua); Varicaua (socializat en Varicauva).*

cauçada *nòm f* Part centrau deth carrèr o dera carretèra destinat ara circulacion de veïculs.

caucador *nòm m* Gèrme deth uèu.

caucar *v tr* Sarrar, cachar, cauishigar.

cauçar *v tr* 1. Méter eth caucèr. 2. Balhar tèrra as plantes. *Ex.: Cauçar eth milhòc.* 3. Méter un cunh ena arròda d'un veïcul.

caucèr *nòm m* Generic des objèctes que coma es sabates, bòtes, espardehes, etc. que servissen entà curbir e protegir es pès.

caud, **-a** *adj m f* 1. Qu'a ua temperatura nauta en relacion ara deth còs uman. 2. Que produsís ua sensacion de calor.

caudèr *nòm m* Marmita grana d'aram.

caudèra *nòm f* Recipient gran de hèr que se hè a servir entà produsir calor.

caudia *nòm f* Substància blanca qu'en contacte damb era aigua s'impregne e des-pren calor.

cauhada *nòm f* Amassada de persones entà hèr era velhada.

cauhament *nòm m* Accion de cauhar; er efècte.

cauhar *v tr* 1. Comunicar calor a un còs entà hèr-li a pujar era temperatura. 2. Excitar, comunicar entusiasme o hèr que se pèrde era cauma.

cauhatge *nòm m* 1. Conjunt d'aparelhs que formen un sistèma entà escauhar un lòc. 2. Accion de cauhar.

cauilha *nòm f* Pèça prima de metau o de husta qu'encaishe en un horat d'un objècte e que servís entà sostier o júnher quauqua causa.

cauilhar *nòm m* Protuberància deth peronè e dera tibia, en lòc a on era cama s'amasse damb eth pè.

cauilhon *nòm m* Tap dera bota.

cauishigar *v tr* 1. Méter eth pè dessús de quauquarren en tot sarrar. *Ex.: Cauishigar eth semiat.* 2. Estronhar damb es pès. *Ex.: Cauishigar un ueu.*

caulet *nòm m* Planta deth uart de camèra gròssa e huelhes amples minjadisses, blanques e sarrades, es de laguens, e verdes, es de dehòra, que li dan forma redona.

caulet-flor *nòm m* Planta que se hè enes uarts, damb un amàs blanc minjadís en miei, entornejat per huelhes verdes.

cauma *nòm f* 1. Estat de tranquillitat, de manca d'agitacion o de prèsses. 2. Estat tranquil dera mar.

caumàs *nòm m* Calor fòrça intensa.

caumatge *nòm m* 1. Situacion dera persona que non a un lòc de trabalh mès que volerie trabalhar. 2. Conjunt de persones que se trapen en aguesta situacion.

caus *nòm m* Depaus de haria que se sauve entà un cas de besonh.

caus *nòm f* Era soca der arbe.

causa *nòm f* 1. Objècte, ahèr. 2. Motiu, rason.

causar *v tr* Provocar. Èster era rason de bèra causa.

causida *nòm f* Accion e efècte de causir.

causir *v tr* Alistar, escuélher, trigar. *Ex.: Causiren eth camin deth miei.*

cauva *nòm f* Veir còva.

cava *nòm m f* 1. Vena que recuelh era sang deth còs e l'amie entath còr. 2. Vin blanc escumós que s'elabore en ua galaria jos tèrra a on fermente.

cavala *nòm f* Femelha deth shivau. *Sin.: ègua.*

cavalhet *nòm m* Shivau joen.

cavalièr *nòm m* 1. Òme cavaleros, galant. *Sin.: shivalièr.* 2. Membre de cèrtes ordes militares e religioses instituïdes entà combàter as infidèus. 3. Persona que monte a shivau. *Sin.: cavalhèr.*

cavar *v tr* 1. Trabalhar, era tèrra, damb er aishada o ua auta airina similara. 2. Daurir, ena pèira, ena ròca, a còps de pic un horat. 3. Hèr en ua pèça era cavitat de besonh entà poder èster aplicada en un lòc convèxe. 4. Daurir en tèrra. 5. Traba-lhar durament ua causa. 6. Cavillar. Fixar era atencion en ua causa.

cavèrna *nòm f* Cavitat naturau, prigonda, en ua ròca, en ua montanha o jos era tèrra.

caviar *nòm m* Minjar que se premanís damb ueus d'esturion fresqui, as que s'a aplicat un procès controtlat de madu-racion.

cavòt *nòm m* 1. Lòc excavat ena tèrra a on s'acògue eth cadavre de quauqu'un. 2. Construccion funerària, generaument de pèira, que se bastís entà acogar eth cada-vre d'ua o mès persones.

cd *nòm m* Disc compacte.

ce *nòm f* Tresau letra der alfabet.

ceba *nòm f* Planta de tija ueda e ci-lindrica, de huelhes longues e estretes e flors blanques, damb un bulb qu'a ua arraïc fibrosa.

cèc, -ga *adj m f* Qu'ei privat deth sentit dera vision. *Sin.: òrb.*

cede *nòm m* Seme comestible, petit, redon e de color verd d'ua planta leguminosa (*Pisum sativum*).

cedir *v tr intr* 1. Dar, passar o transferir a quauquarrés ua causa, ua accion, un dret o un lòc. 2. Disminuïr o deishar d'auer resistència. *Ex.: Era avitz dera ròda cedís.*

ceguèra *nòm f* Manca complèta deth sentit dera vista.

celebracion *nòm f* 1. Amassada o acte solemne en qu'intervien diuèrses perso-nes. 2. Hèsta o acte entà celebrar ua data o un eveniment.

celebrar *v tr* 1. Realizar un acte formau damb solemnitat. 2. Realizar un acte hes-tiu per bèra causa qu'ac merite.

celèbre *adj m f* Qu'ei molt coneishut, a nòm e reputacion.

celh *nòm m* Distància entre es dues cares d'un còs. *Sin.: espessor.*

celha *nòm f* Raia de peus plaçats ena part superiora dera orbita deth uelh. *Sin.: cilha, parperet.*

celibatari, -ària *adj m f* Persona que non s'a maridat.

cellula *nòm f* Unitat fundamentau des èsters vius de mesura microscopica capabla de reproduccion independenta e formada per un citoplasma e un nuclèu entoradi per ua membrana.

cèlta *nòm m f* D'un grop de pòbles indo-europèus preistorics qu'ocupèren lèu tota Euròpa occidentau o que i é restacat.

celtic, -a *adj m f* Des cèltes o qu'ei relacionat damb aguesti pòbles indoeuropèus.

cementèri *nòm m* Lòc a on demoren es mòrts.

endre *nòm m f* Povàs de color gris clar que quede coma rèsta de quauquarren que se creme deth tot.

endrèr *nòm m* Recipient, generaument en forma de sièta, a on se lance era endre que se hè humant e es rèstes de cigars e cigarretes.

cénher *v tr* Estropar o ajustar ua causa damb ua auta.

cens *nòm m* 1. Listat des ciutadans damb dret a vòt enes eleccions. 2. Listat des abitants o dera riquesa d'un país o pòble.

censau *nòm m* 1. Lista des abitants o des bens d'un territòri. 2. Se tie en sentit figurat entà designar a ua persona pòc utila.

censurar *v tr* 1. Examinar e formar judici d'ua òbra o de ua auta causa. 2. Corregir o reprovar bèra causa o a quauquarrés.

cent *nòm m* 1. Dètz viatges dètz.

centeat *nòm m* Conjunt de cent causes dera madeisha classa. *Sin.: centenat.*

centelha *nòm f* 1. Figura luminosa en forma de ziga-zaga, de cuerta durada, que hèn es descargues electriques e es pericles. 2. Persona plan rapida e escarrabilhada.

centena *nòm f* Ensems de dètz desenes o de cent unitats.

centenari *nòm m* Dia o an que hè un o

mès centenats d'ans d'un eveniment.

centenari, -ària *adj m f* Qu'a cent ans d'edat, o un shinhau mès o un shinhau mens.

centenat *nòm m* Que i a amassa cent objèctes, persones... *Sin.: centeat.*

cèntim *nòm m* Moneda equivalenta ara centena part de diuèrses unitats monetàries. *Sin.: centime.*

centime *nòm m* Veir cèntim.

centimètre *nòm m* Divisor deth mètre. Centau part d'aguest. (Simb. **cm**)

centralista *nòm adj m f* 1. Qu'ei partidari deth centralisme. 2. Deth centralisme o qu'ei relacionat damb aguest sistèma de govèrn.

centralizacion *nòm f* Accion de centralizar; er efècte.

centrar *v tr* Plaçar en centre.

centrau *adj m f* 1. Que se tròbe en centre. Important.

centrau *nòm f* 1. Usina de produccion electrica. 2. Establiment o burèu principau d'ua empresa o servici public.

centre *nòm m* 1. Qu'ei ath miei. 2. Lòc d'activitat: centre comerciau, centre d'ensenhament...

centrisme *nòm m* Filosofia o actitud politica que justifique es actuacions de centre o centrades.

centrista *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ath centrisme.

centura *nòm f* Part mès estreta deth tronc

deth còs uman, plaçada ath dessús des anques. *Sin.: trincha.*

cep *nòm m* 1. Nòm d'ua part dera campana: era basa de husta qu'egale eth pes. 2. Ua sòrta especiau de misharnons.

cera *nòm f* Substància solida, trena, auriolenca e fonibla que segreguen es abelhes tà construir es bresques e se hè anar tà fabricar candeles.

ceramica *nòm f* 1. Objècte o conjunt d'objèctes hèts damb tèrragila coduda ath horn. 2. Art o tecnica entà fabricar aguesti objèctes.

cerar *v tr* Dar lustre as sabates o a un aute objècte en tot meter-li un producte de neteja e passar-li un pelhòt o ua bròssa.

cèrca *nòm f* Activitat que se hè entà trapar a ua persona o a ua causa.

cercaire, -aira *nòm m f* Persona que se tie a cercar bèra causa.

cercar *v tr* Sajar de trapar, de descurbir.

cerclè *nòm m* Superfícia limitada per una circumferència.

ceremònia *nòm f* 1. Acte o seria d'actes publics e formaus que se hèn d'acòrd damb règles o rituaus fixadi pera lei o peth costum. 2. Solemnitat e pompa que se hè en un acte sociu.

cerèr *nòm m* 1. Lòc a on se hè e s'emmagazine eth vin. 2. Lòc fresc e sec d'ua casa a on se sauen begudes e aliments. *Sin.: chai.* 3. Botiga a on se venen vins e d'autes begudes alcooliques.

cerida *nòm f* Fruta redona, de color

vermelh fosc, damb un uas en miei, que penge d'ua coa qu'acostume a èster junhuda ath de ua auta fruta pariona.

ceridèr *nòm m* Arbe dera família des rosacèes, arbe frutèr d'uns cinc mètres de nautada que se cultive peth sòn frut, era cerida (*prunus avium*).

cernalha *nòm f* Reptil terrèstre petit de quate pautes cuertes e coa longa qu'ei laguens dera família des sauris.

cernalha d'aigua *nòm f* Anfibi damb coa en estat adult, de diferents espècies, aquatic e era coa ei comprimida.

cèrner *v tr* Passar era haria peth sedaç.

cèrt, -a *adj m f* Aquerò qu'ei vertat, que non admet docte.

certamen *nòm m* Concors dubèrt entà estimular determinades activitats o competicions mejançant prèmis, especiaument de caractèr literari, artistic o scientific.

cèrtament *adv* D'ua manèra cèrta.

certan, -a *adj m f* 1. Indique ua persona o ua causa determinada sense díder quina ei. 2. Qu'ei vertat e que non se pòt doctar.

certetat *nòm f* Coneishement segur e clar que s'a de quauqua causa. *Sin.: certesa.*

certificacion *nòm f* Accion de certificar per escrit.

certificar *v tr* 1. Declarar cèrta o vertadèra ua causa. 2. Garantir per escrit, eth servici de corrèus, eth manadís d'un enviament crubant ua quantitat determinada èstra.

cervesa *nòm f* Beguda alcoolica de sabor

amargant que s'obten dera fermentacion deth uerdi o d'auti cereaus. *Sin.: bièra.*

cervèth *nòm m* Part deth sistèma nerviós centrau, contengut en crani, formada per ua massa de teishut nerviós que s'encar-gue des foncions deth coneishement.

cèrvi *nòm m* Mamifèr romiant sauvatge que viu enes bòsqui d'Euròpa, qu'eth mascle a cornalha ramosa que pèrd e renaús cada an.

cessament *nòm m* Accion e efècte de ces-sar.

cession *nòm f* 1. Accion de cedir bèra causa a un aute. 2. Abandon qu'un deutor hè as sòns creditors d'aquerò que possedís. *Ex.: Auec de hèr cession dera sua casa en non poder pagar es deutes ath banc.*

cèu *nòm m* 1. Part der espaci qu'ei ath dessús nòste, a on i a es esteles, eth solei e era lua. 2. Lòc a on es sants, es àngels e es benauradi gaudissen entà tostemp dera companhia de Diu, segontes era religion cristiana.

chafada *nòm f* Accion de chafar.

chafar *v tr* *Sarrar* o méter un gran pes sus quauquarren, de sòrta que demore deformat e damb mens celh.

chai *nòm f* 1. Lòc a on s'emmagazine eth vin. 2. Lòc fresc e sec d'ua casa, jos tèrra, a on se sauven begudes e aliments.

champanha *nòm m* Vin blanc damb boi-shòrles, esglumós, que proven de França.

chantatge *nòm m* 1. Pression que se hè sus ua persona entà trèir-ne profit, gene-raument economic, a cambi de non hèr

publica ua informacion que li pòt hèr mau o lo pòt damnatjar. 2. Menaça o pression que s'obligne a actuar a ua persona d'ua manèra determinada entà trèir-ne profit.

chapèu *nòm m* Pèça de vestir que servís entà curbir eth cap. *Sin.: capèth.*

charpanta *nòm f* Conjunt d'estructures de husta entath bastiment de tets de pòrtes e hièstres.

charrada *nòm f* 1. Convèrsa que se tie pendent ua longa estona, generaument sus tèmes pòc importants. 2. Conferéncia que se hè sense solemnitat ne excessives preoc-upacions formaus.

charraire, -aira *adj m f* Se ditz dera persona que parle fòrça. *Sin.: blagaire.*

charrar *v tr* Parlar fòrça o sus tèmes sen-se importància.

chauchar *v tr* 1. Hèr qu'era aigua o un aute liquid banhe ua causa peth dehòra o que s'i cale. 2. Participar en ua causa en tot trèir un profit o un benefici (colloquiau).

chaupar *v tr* Hèr qu'era aigua o un aute liquid penetre o s'aderisque ena superfícia d'un còs.

chauput, -uda *adj m f* De caminar pesat, que camine damb dificultat.

chèc *nòm m* Document de credit entath crubament d'ua quantitat determinada.

chèc, -a *adj m f* Persona procedenta o que viu ena Republica Chèca.

cheic *nòm m* Títol des caps de tribú arab.

chicadera *nòm f* Arma d'aire comprimit entà jogar es mainatges, hèta damb

saüquèr.

chicanar *v intr* Hèr trampes en jòc.

chicar *v tr* Mastegar tabac.

chichós *nòm m* Tròci de grèish fregit.

chicòia *nòm f* Planta de flors auriòles, que creish enes prats, damb huelhes que se mingen en enciam.

chicolate *nòm m* Aliment hèt damb semes de cacau moluts barrejadi damb sucre e aromatizants, que se pren en pastilhes, bombons, etc. o, coma beguda, dissolvut o codut en aigua o lèit.

chicolatèra *nòm f* Esturment entà des·hèir eth chicolate.

chicra *nòm f* Tassa petita entath chicolate.

chifra *nòm f* 1. Signe o conjunt de signes que representen ua quantitat numerica.
2. Quantitat indeterminada d'ua causa, especiaument de sòs.

chilenc *nòm adj m f* De Chile o qu'a relacion damb aguest país o damb es sòns abitants.

China *nòm f* Estat d'Àsia Orientau qu'era sua capitau ei Pequín.

chinés, -esa *adj nòm m f* En relacion a China.

chipotar *v tr* Hèr botjar o pataquejar era superfícia dera aigua entà qu'aguesta saute.

chiscla *nòm f* Ventet non massa fòrt, mès fòrça heired. *Sin.: gisca.*

chisclar *v intr* Hèr sorriscles o crits plan fòrts e aguts.

chofa *nòm f* Tubercul damb eth que se hè era orchata.

chòina *nòm f* Horn de pan, ena expression 'pan de chòina'.

cholhar *v intr tr* Talhar era lan o eth peu, mès que mès as ovins.

chop *adj m* Deth tot chaupat, ena expression 'mòg com un chop'.

choriç *nòm m* Langoïssa de lom de porcèth.

chorma *nòm f* Gent dera peyor mina.

chòt *nòm m* Audèth rapinaire que desvolope era sua activitat principaument pera net.

chuc *nòm m* Liquid que s'obten quan s'es-tronhe o se triture ua fruta o quauqui vegetaus.

chucar *v tr* 1. Trèir eth chuc d'ua causa damb es pòts. 2. Embeuer-se es arraïcs des plantes dera umiditat, de çò que se trape de neuritiu ena tèrra.

chupalànties *nòm m* Veir mèuca.

chupar *v tr* Chucar.

chut *nòm m* Audèth nocturn, deth tipe der ihón, però mès petit (Athena noctua). *Sin.: chòc, chòt, cuc.*

cicle *nòm m* 1. Periòde de temps en qu'uns eveniments o fenomèns, arribats ara sua fin, se tornen a repetir en madeish orde. 2. Seria d'actes celebrats laguens deth madeish an academic, an naturau, cors...

ciclisme *nòm m* Espòrt que se practique damb era bicicleta.

ciclista *nòm m f* Persona que va en bicicleta, sigue per afeccion, o sigue coma professionau.

ciclón *nòm m* Vent violent qu'auance en tot hèr grani cercles e virar rapidament sus eth madeish.

cigar *nòm m* Cilindre o rotlèu hèt de huelhes de tabac que s'alugue per un costat e se hume per un aute.

cilha *nòm f* Veir celha.

cim *nòm m* 1. Punt mèns naut de quauqua causa. 2. Punt mèns naut d'ua montanha o d'ua elevacion de terren.

cima *nòm f* Era part mèns nauta, superiora.

cimalh *nòm m* Eth punt mèns elevat d'ua causa.

ciment *nòm m* Caudia que, amassada damb aigua, forme ua massa grisa semblanta ara hanga que s'endurís fòrça rapid e que s'emplegue entà júnher es materiaus en bastiment de bastisses, etc.

cimentacion *nòm f* Accion de cimentar; er efècte.

cimeron *nòm m* Protuberància en centre dera popa, part redona e rosada que suber-gés dera popa des mamifèrs e deth pitrau des hemnes, d'a on es cries e es mainatjons shurlen era lèit.

cinc *adj m* Quate mèns un.

cincau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro cinc en ua seria.

cine *nòm m* Locau a on se projècten pellicules.

cineasta *nòm m f* 1. Persona que se

dedique ath cine, especiaument dirigint pellicules. 2. Persona que collabore ena realizacion d'ua pellicula.

cinèma *nòm m* Tecnica, art e indústria dera cinematografia.

cinematograf *nòm m* Aparelh que permet projectar imatges fixes d'ua manèra contunha sus ua pantalha entà crear ua sensacion de moviment.

cinematografic, -a *adj m f* Dera cinematografia o relacionat damb aquesta tecnica.

cingla *nòm f* Faisha o correja de cànam o de quauque aute materiau, que se hè a servir entà assegurar era sera o eth bast, en tot sarrar-la damb ua anèra peth dejòs deth vrente deth shivau.

cinglar *v tr* Sarrar era carga deth shivau damb ua cingla.

cinisme *nòm m* 1. Actitud dera persona que ditz mentides sense cap de vergonha e que mensprède es valors moraus. 2. Doctrina filosofica que se caracterize per refusar es normes sociaus e per deféner un ideau de vida basat ena austeritat.

cinquanta *adj m* Cinc viatges dètz.

cinquantea *nòm f* Apruprètz cinquanta.

cinta *nòm f* 1. Teishut que forme ua tira estreta. 2. Cinta tintada que s'utilize enes maquines d'escriuer, registradores. 3. Pellicula cinematografica.

ciratge *nòm m* Pasta hèta damb diferents ingredients emplegada entà hèr lustrós eth caucèr.

circ *nòm m* Bastissa damb grades ath sòn torn a on se desvolopen diferenti jòcs e exercicis entà distrèir as espectadors.

circonscripcion *nòm f* Division administrativa, eclesiastica, militarà o electorau d'un territòri.

circunstància *nòm f* 1. Cada ua des condicions, de temps, lòc, manèra... en qué un eveniment a lòc. *Ex.: Es circumstàncies deth clima hèren a cambiar eth programa.* 2. Hèt segondari qu'acompanhe a un eveniment principau. 3. Hèt desconeishut que pòt servir de basa entà inferir un eveniment. *Ex.: Cau enumerar totes es circumstàncies deth crimen.*

circunstanciau *adj m f* 1. Qu'ei determinat per ua circumstància o que depen d'ua circumstància. 2. Que non ei abituau e que sonque se hè en un moment determinat.

circuit *nòm m* Recorrut barrat, fixat prealablament, entà hèr corses d'automobils, mòtos o bicicletes.

circulacion *nòm f* 1. Accion de circular. 2. Méter en circulacion un libre, ua moneda... difoner-les, dar-les a conéisher, hèr-les publiques. 3. Moviment de bèra causa, organ, mashina per impùls o fòrça pròpria. *Ex.: Circulacion dera sang, de coches...*

circular *v intr* Caminar o botjar-se en tot seguir ua direccion determinada.

circular, -a *nòm adj m f* 1. Escrit dirigit a diuèrses personas entà comunicar-les bèra causa. 2. Qu'a forma de cercle.

circulatòri, -a *adj m f* Dera circulacion, especiaument dera circulacion dera sang o que i é relacionat.

cirurgia *nòm f* Part dera medecina que tracte es malauties mejançant intervencions quirurgiques e damb es esturments avients.

cirurgian, -a *nòm m f* Mètge especializat en estudi e en tractament de malauties mejançant intervencions cirurgiaus.

cistalha *nòm f* Recipient mès naut qu'ample, hèt de vime o damb quauque materiau flexible e que servís entà amiar objèctes.

cita *nòm f* 1. Acòrd damb ua persona un dia, a ua ora, en un lòc. 2. Referéncia a ua òbra o hèt.

citar *v tr* 1. Hèr vier ua persona un dia, a ua ora, en un lòc. 2. Hèr referéncia a ua òbra o hèt.

citron *nòm m* Frut deth citronèr, fruta auriòla damb forma de ueu, pèth gròssa e mora de sabor acid dera quau se'n trè chuc. *Sin.: limon.*

citronèr *nòm m* Arbret perennifoli dera familha des rutacèes, un shinhau espinós e fruts en esperidi, es citrons, originari d'Àsia sud-orientau e cultivat enes païsi mediterranèus (*Citrus limon*).

ciuada *nòm f* Planta dera familha des graminèes cultivada entara alimentacion umana e animau.

ciutadan, -a *nòm m f* 1. Vesin d'ua ciutat. 2. Subjècte der Estat.

ciutadanetat *nòm f* Condicion e dret

qu'an es qu'apertenhen a un Estat.

ciudadania *nòm f* Condicion e dret que possedissen es qu'apertenhen a un Estat.

ciudadèla *nòm f* Fortalesa entà controlar ua ciutat.

ciutat *nòm f* Pòble gran damb un gran nombre d'abitants. Aglomeracion que forme un ensem omogenèu, ua unitat istorica, arquitectonica, etc.

civic, -a *adj m f* 1. Deth ciutadan en orde politic. 2. Que met atencion enes interèssi des institucions o dera pàtria. *Ex.: Auer consciència civica.*

civièra *nòm f* Sòrta d'airina. Se tie entà transportar hiems, èrba, etc.

civilizacion *nòm f* 1. Accion e efècte de civilizar. 2. Conjunt de costums, sabers e arts pròpris d'ua societat umana.

civilizar *v tr* Hèr a passar entà un nivèu morau, intellectuau, sociau... mès auançat.

civisme *nòm m* Respècte pes interèssi e es institucions des ciutadans.

civiu *adj m f* 1. Restacat damb es relacions e interèssi privats en aquerò que pertòque ar estat des persones, règim juridic de familha, successions... 2. Que non ei militar, eclesiastic o religiós. *Sin.: civil, -a.*

clafolh *nòm m* Pèth dera ceba.

clam *nòm m* Crit, especiaument fòrt e contunhat, entà planher-se o entà demanar quauqua causa.

clamar *v tr intr* 1. Demanar quauqua causa cridant. 2. Hèr crits entà planher-se

o demanar quauqua causa.

clandestin, -a *adj m f* Aquerò que se ditz o se hè secrètament, de manèra oculta, en especiau per temença ara lei o entà eludir-la.

clandestinitat *nòm f* Situacion de clandestin.

clar, -a *adj m f* 1. Plen de lum. 2. De color pas guaire escur o bric escur. 3. Qu'ei entenedor, comprensible.

clarament *adv* D'ua manèra clara.

clarejar *v intr* 1. Començar a hèr-se de dia. 2. Hèr-se o vier transparent un teishut, ua color...

claretat *nòm f* Efècte dera lum que hè visibles es causes.

claror *nòm f* Lum qu'emeten es còssi e que hè visibles es objèctes.

clarulha *nòm f* Tròç de terren sense arbes en un bòsc.

classa *nòm f* 1. Conjunt d'alumnes que hèn es madeishi estudis. 2. Sala d'estudi. 3. Conjunt d'animaus e de plantes qu'an ues madeishes caracteristiques. *Ex.: Classa de mamifèrs..* 4. Conjunt de propietats que distinguisson ua persona, un animau o ua causa.

classament *nòm m* Distribucion en classes e categories diferentes.

classar *v tr* 1. Distribuïr per classes o categories. *Ex.: Auem classat toti es libres occitans.* 2. Distribuïr per grops segons un sistèma. *Ex.: Occitan e catalan son lengües que cau classar coma occita-*

noromaniques.

classic, -a *adj m f* 1. Període de temps aluenhat, de major esplendor d'ua civilitzacion. 2. Dit d'ua òbra qu'apertenh peth temps o pera forma a aqueth temps o ara mòda d'aqueth temps.

classificacion *nòm m* 1. Accion de classificar. Quan se meten es causes o persones, d'ua determinada manèra e separadi per grops.

classificar *v tr* 1. Ordenar o distribusir per classes. 2. Quedar seleccionat en ua competicion esportiva, en un concors o en bèra pròva eliminatòria. 3. Ocupar un lòc en ua competicion.

clatenèra *nòm f* Dubertura estreta entre dues pèces que non barren ben. *Sin.: henerècla.*

clau *nòm f* 1. Pèça petita de metau, longa e prima, que servís entà tier, unir o fixar quauqua causa. 2. Pèça metallica que s'introduís en un horat, convenientament preparat, dera pòrta, entà daurir-la.

clauar *v tr* 1. Barrar era pòrta, era limanda, etc. damb clau. 2. Assolidar quauquarren en tot tatjar puntes.

clauilha *nòm m* 1. Tròç de husta o de metau, cilindric o leugèrament conic, que se claua en un horat hèt damb un objècte. 2. Pèça aislanta, damb un contacte metallic que pòt èster introdusit enes cavitats d'ua prenuda de corrent entà establir-ne ua connexion electrica.

clauson *nòm m* Part finau que se ditz o que se hè entà acabar un acte public, un

monològ...

clausula *nòm f* 1. Paragraf que, amassa damb d'audi, forme part d'un document public o privat, coma ua lei, un contracte, un testament, etc. 2. Oracion o conjunt de paraules damb sens complèt qu'exprimissen un pensament.

clausurar *v tr* 1. Acabar un congrès, un concors, ua exposicion, ua reünion o un acte semblant. 2. Barrar definitivament un edifici o un establiment.

clavelh *nòm m* Flor fòrça flairosa, que pòt èster vermelha, blanca, auriòla o blua damb es petals dentadi e que se cultive en jardinatge.

claveròla *nòm f* *Veir* lauaneta.

claxon *nòm m* Esturment des coches e d'audi veïculs que, quan se sarre, produsís un tapatge fòrt entà alertar d'un perilh a d'audi coches o as pedanhs. *Sin.: tutet.*

cleda *nòm f* Lòc barrat damb listons e canes entà meté'i eth bestiar, aujam, etc.

clodon *nòm m* Pòrta petita entà barrar eth pas d'un corrau de montanha.

clèrgue *nòm m* Òme qu'a estat ordenat entà celebrar era missa, ena religion catolica.

clicar *v intr* Sarrar e deishar anar un des botons der arrat der ordenador.

client, -a *nòm m f* Persona que crompe.

clima *nòm m* 1. Amàs de condicions que caracterize era atmosfèra d'un lòc determinat. 2. Eth temps que hè.

climatic, -a *adj m f* Deth clima o qu'ei

relacionat damb aguest conjunt de condicions atmosferiques.

climatologia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie eth clima e es fenomèns atmosferics, coma era ploja, eth vent, era nhèu, etc.

clin *nòm f* Es peus qu'an quauqui animaús, especiaument eth shivau, ath dessús deth còth.

clínic, -a *adj m f* Dera medecina clinica o qu'ei restacat damb aguesta especialitat.

clínica *nòm f* 1. Espitau particular de caractèr privat. 2. Especialitat dera medecina.

clòc, -a *adj m f* Deth ueu e tanben, metaforicament, d'ua causa poirida.

clopo *nòm m* Arbe de tronc rugós e escur, que pòt arribar enquia 30 mètres de nautada, damb es huelhes petites e dentades, e creish apròp des rius. *Sin.: bibo.*

cloquèr *nòm m* 1. Ua part deth campanau qu'ei per dessús dera vòuta. 2. En Canejan eth hons deth campanau, jos es fonament, a on baishen es darrèri pesi des campanes.

clòsa *nòm f* 1. Espècia de vèrme que se crie enes hònts e enes coms, a on i a aigua permanenta. 2. Lòc enrodat e limitat per ua barralha o per ua paret.

clòsca *nòm f* 1. Envolòpa exteriora, dura e rigida qu'an quauqui animaús coma es crustacèus, molluscs, etc. 2. Envolòpa exteriora qu'an quauqui fruts, es ueus...

clòt *nòm m* 1. Concavitat ena superfícia d'un còs sòlid. 2. Lòc baish entornejat d'elevacions. 3. Excavacion hèta en un

terren entà servir de receptacle, sustot entà plantar.

club *nòm m* Associacion esportiva o culturau.

clucaire, -aira *adj m f* Que pampalhege.

clucar *v tr* Barrar es uelhs.

clucat *adj m* Temps embaranat, embromat.

clup *nòm m* Bestiòla semblanta ath graupaud, encara que mès petita, que dèishe anar de nets un son flaütat, estrident.

clutsi *nòm m* Eclipsi de solei.

çò *pron* 1. Era causa que. 2. Indique ua causa que se trape mès apròp dera persona que parle. 3. Damb un nòm, un pronòm possessiu o un indefinit, çò que pòt indicar era propietat. *Ex.: çò de tòn, çò des auti.* I a ua era varianta atòna hòrt expandida en Aran e en Luishon : *ce : per ce ; hè ce que volhes !*

coa *nòm f* Apendix damb eth quau acabe eth còs de bèri animaús.

coa de paloma *nòm f* Talh en forma de trapèci que se hè ena husta entà ensamblar-la.

coa de cernalha *nòm f* Cauilha de husta de forma conica entà ensamblar bigues e estructures dera charpanta d'un losat.

coai *nòm m* Cornèr o angle en forma d'esquaire.

coalicion *nòm f* Union de persones, partits politics o nacions entà hèr amassa quauquarren.

coarròia *nòm m* Audèth que cante a trin-

car deth dia sus es losats, semblant ath mèrle.

cobejar *v tr* Desirar vivament o immoderament era possession d'ua causa o ua persona.

cobèrt *nòm m* Lòc protegit damb bèra causa leugèra que servís entà protegir-se deth mau temps persones, animaús o utisi.

cobertura *nòm f* Capacitat qu'a un receptor de captar es senhaus radioelectriques d'un emissor.

cobla *nòm f* 1. Er ensem de joeni fadrins que s'assòcien entà organizar aubades. 2. Poèma petit.

coblants *nòm m* Integrants dera cobla.

coblet *nòm m* Poèma brèu, generalement de quate vèrsi, que servís de letra entà ua cançon populara.

còca *nòm f* 1. Massa de haria e de diuèrsi ingredients, ueu, sucre..., de forma planèra e alongada, que se hè a còder en horn. 2. Arbust que se coitiue principalement en America e que des sues huelhes seques se'n trè era cocaïna.

cocaïna *nòm f* Alcaloide extrèt des huelhes dera còca que s'emplegue coma dròga.

cocha *nòm f* 1. Pèça de vestir longa, sense manges e dubèrta peth deuant que s'amie sus es espatles e peth dessus dera ròba. 2. Part d'ua matèria que capèra ua causa e que s'i esparg d'ua manèra uniforma e damb un celh variable.

cochar *v intr* 1. Calar en lhet. 2. Cochar-se: ajaçar-se

coche *nòm m* Veïcul damb motor que circule pera carretèra, se desplace sus quate ròdes e s'amie per miei d'un volant. *Sin.: auto.*

cocut *nòm m* Audèth petit de color gris bluenc, damb era coa nera e blanquinosa, qu'era femelha hè es ueus enes nins d'audèth de d'autes espècies.

codat *nòm m* Mocador de paquet que s'amie sus eth braç.

code *nòm m* Part posteriora dera articulacion deth braç e er auantbraç.

còde *nòm m* 1. Recuelh de leis. 2. Sistèma secrèt de donades transmetudes. 3. Conjunt de letres o signes usadi entà hèr ua codificacion. *Ex. Eth còdi ISO 639 assòcie un còde de 2-4 letres a cada lengua: oc occitan, aran aranés, ca catalan, es espanhòu, fr francés.*

codena *nòm f* Pèth dura dera heda.

còder *v tr intr* Premanir un aliment a trauès dera accion deth huec, borint, rostint... entà her-lo apte entath neuriment.

codificacion *nòm f* Accion e efècte de codificar.

codina *nòm f* Part d'un abitatge o d'un locau a on se premanís eth minjar.

codinar *v tr* Premanir es aliments entà minjar-les.

codinèr, -a *nòm m f* Eth qu'a per mestier codinar.

codonh *nòm m* Frut deth codonhèr, plan aromatic, en forma de pera gròssa, pèth auriòla e rugosa e era polpa de gust aspre;

se hè a servir entà hèr confitura.

codonhèr *nòm m* Arbe petit dera familha des rosacèes, damb huelhes ovaus, flors blanques o rosades, qu'eth sòn frut ei eth codonh (*Cydonia oblonga*).

codorna *nòm f* Misharnon semblant ath rovelhon, de forma regulara e color blanc.

coeire *nòm m* Metau de color vermelhós ludent, que se pòt esténer en huelhes aisidament e junher-lo damb d'auti metais; qu'ei bon conductor dera electricitat e deth calor.

coeréncia *nòm f* 1. Union e relacion adequada de totes es parts que formen ua causa. 2. Correspondéncia logica entre es idies d'ua persona e era sua manèra de comportar-se.

coerent, -a *adj m f* 1. Qu'a ua relacion adequada entre totes es parts. 2. Qu'a ua correspondéncia logica entre es idies e era manèra de comportar-se.

coesion *nòm f* Union estreta entre persones o causes.

coet *nòm m* 1. Tuèu plen de povora que s'alugue per miei d'ua mècha entà que pugue tath cèu e esclate en tot produsir un fòrt tapatge o polidi efèctes de lutz. 2. Veïcul aèri format per un cap conic, un còs cilindric e quauques aletes triangulares que s'enlaire deth tèrra a grana velocitat e vòle impulsat per un sistèma de propulsion a reaccion.

coexistir *v tr* 1. Existir ath madeish temps. 2. Convíuer, coabitar, coïncidir.

cogant *nòm m* Punt cardinau der orizon

per a on se cògue eth solei.

cogar *v tr* Méter quauqua causa jos era tèrra.

cogèr *nòm m* Planta dera familha des cucurbitacèes, que produsís un frut comestible: era coja (*Cucurbita pepo* e semblants).

coget *nòm m* Frut semblant ara coja, encara que mès petit e alongat.

cogitar *v intr* 1. Pensar. 2. Premanir un enganh o traïda. *Ex.:* *Aguesti dus ne deuen cogitar bèra ua.*

cognitiu, -iva *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara cognicion.

cogorla *nòm f* Frut comestible dera cojardera, gran e redon, de color iranja, que contie fôrça semes. *Veir* coja.

cogòt *nòm m* Part posteriora deth còth.

cogotada *nòm f* Còp que se hè en cogòt damb era man.

còha *nòm f* Espècia de casqueta entàs mainatges petiti.

cohat, -ada *adj m f* Caperat, que pòrte quauquarren en cap.

coheissar *v tr* 1. Reconéisher o declarar, un acte, ua idèa, un sentiment, especiaument secrèt. 2. Reconéisher o declarar, es pecats pròpris, voluntàriament, a un capelhan entà recéber era absolucion. *Sin.:* *confessar.*

coheissor *nòm m* Qui hè er acte de coheissar, ena religion catolica.

còila *nòm m* Collectiu, o, en plurau, viimes o vetes de rames d'auerassèr que,

entrelaçadi damb bastonets formen es teishuts des paèrs, tistèrs, etc.

coïncidéncia *nòm f* 1. Ocasion en qué dues o mès causes passen ath madeish temps. 2. Egalitat entre dues o mès idies, opinions o sentiments.

coïncidir *v intr* 1. Passar dues o mès causes ath madeish temps o dera madeisha manèra. 2. Trapar-se dues o mès persones en madeish lòc. 3. Èster d'acòrd damb bèra idia o opinion sus un tèma.

coish, -a *nòm adj m f* 1. Se ditz deth subjècte que camine irregularament per ua lesion o per deformitat des cames. 2. Se ditz des mòbles que non descansen ben en solèr.

coishejar *v intr* Caminar damb eth còs mès inclinat de cap a un costat que de cap ar aute, per non poder cauishigar ben damb es dus pès.

coishèra *nòm f* Condicion dera persona o animau que camine damb irregularitat.

coishin *nòm m* 1. Sac de ròba plen d'un materiau mòfle, coma lan o plumes, que se tie entà apuar ua part deth còs, especialment eth cap. 2. Pèça d'ua maquina que sus era repause ua auta pèça d'aguesta maquina.

coishin-coishan *adv* A pè ranquet, coishejant.

coitiu *nòm m* 1. Tecnica de laboratòri consistenta en plaçar ua petita quantitat de microorganismes en un miei de coitiu optim entath sòn desvolopament. 2. Accion de coitivar. *Sin.: cultiu*. 3. Aquerò

que se coitive.

coitivar *v intr* Dar ara tèrra e as plantes aquerò qu'a de besonh entà que fructifiquen. *Sin.: cultivar*.

coja *nòm f* Frut comestible deth cogèr, gran e redon, de color iranja que contie fòrça semes.

cojardet *nòm m* Coget.

còla *nòm f* Producte gelatinós d'origina animau que servís entà encolar.

colacion *nòm m* Ressonpet que se hè quan se va a dormir tard e hè fòrça estona que s'a sopat. En bèth lòc, sonque era net de Nadau.

colader *nòm m* Utís de codina que servís entà separar es elements solids que contie un liquid.

colandatge *nòm m* Antòsta de husta e rebocat damb caudia e sable.

colapse *nòm m* 1. Paralisi o amendriment important d'ua activitat. 2. Destruccion o paralisi des activitats economicas, politicas, etc, d'un sistèma. 3. Amendriment des foncions deth còr per tòrt dera manca d'impulsi nerviosi.

colar *v tr intr* 1. Passar un liquid per un colader... 2. Pegar, aderir dus objèctes. *Sin.: encolar*.

còlh *nòm m* 1. Elevacion deth terren de pòca nautada e que hè arribent. 2. Depression suau deth terren que se pòt passar facilament d'un costat en aute d'ua cadia de montanhes.

còlha *nòm f* Grop de persones que s'amas-

sen soent entà divertir-se o entà hèr quauqua activitat en comun.

colharet *nòm m* Ornament, cadeneta, hilat de pèrles... qu'un se met ath torn deth còth.

colhon *nòm m* Testicul; glandola sexuau masculina plaçada jos eth penis e que produsís es espermatozoïdes.

colindron *nòm m* Frut en baia, redon e de color vermelhós qu'a un gust agreçoç. *Sin.: agrassòl.*

colistrar-se *v tr* Calhar-se era lèit.

colaborador, -a *nòm adj m f* 1. Persona qu'escrui abituaument en un jornau o en ua revista o en ua equipa de redaccion sens formar-ne part deth grop dera empresa. 2. Que trabalhe damb d'autres persones entà realizar bèth prètzhèt en comun.

colaborar *v intr* Trabalhar amassa damb d'autres persones o ajudar-les entà arténher bèra causa.

collaterau *adj m f* 1. Qu'ei plaçat en cada costat d'un element principau. 2. Qu'ei parent consanguin, mès non pera via dirècta.

colleccion *nòm f* Amàs d'ua causa determinada que constituís un ensej mès o mens complèt.

colleccionaire, -aira *nòm m f* Persona que remasse e classifique objèctes d'ua classa determinada.

colleccionar *v tr* Remassar e classificar un conjunt de causes d'ua classa determinada coma.

collectiu *adj nòm m f* Qu'apertenh a un grop de persones.

collectivitat *nòm f* Conjunt de persones qu'an ua relacion o que se reünissen entà ua finalitat.

collèga *nòm m f* Persona qu'a era madeisha profession que ua auta.

collègi *nòm m* 1. Institucion o persona morau qu'ei creada generaument per rasons professionaus o d'estudi, constituïda per un grop de persones damb caracteristiques e interèssi comuns e sometudi a un madeish reglament. 2. Escòla en generau, e laguens der estat francés escòla de dusau grad.

collocacion *nòm f* 1. Situacion o disposicion d'ua causa en un lòc determinat e d'ua manèra determinada. 2. Lòc a on ei plaçada ua persona, animau o causa.

collòqui *nòm m* Convèrsa entre dues o mès persones en que cada un expause es sues idies e les defen deuant des auti.

colloquiau *adj m f* Qu'ei caracteristic deth lenguatge entà comunicar-se d'ua manèra familiara e espontanèa.

colom *nòm m* Audèth d'un pam de long, de bèc cuert e ample, damb plumatge blanc e gris.

colombian, -a *adj nòm m f* De Colòmbia o qu'a relacion damb aguest país o damb es sòns abitants.

colomna *nòm f* 1. Element arquitectonic de supòrt, caracterizat peth hèt d'èster de seccion circulara e d'acomplir era foncion de suportar es pressions verticaus o diago-

naus. 2. Sosten, supòrt. *Ex.: Es colomnes dera institucion aranesa.* 3. En jornalisme, genre que se caracterize per èster un comentari signat per un madeish autor qu'a normaument ua periodicitat fixa e un lòc invariable as pagines deth jornau o dera revista. 4. Çò que s'elève damb forma de columna. *Ex.: Era columna de hum que hès ei molt grana.*

colon, -a *nòm m f* Persona que hè part d'ua colònia.

colònia *nòm f* 1. Liquid perhumat que se met en còs e en peu entà shomar ben. 2. País qu'ei dominat per un aute país. 3. Se ditz quan un grop de mainatges d'ua escòla passen uns dies de vacances en mar o ena natura, en un lòc a on i a instal·lacions entà minjar e dromir. S'emplegue sustot en plurau.

coloniau *adj m f* Dera colònia o restacat damb aguest territòri senhorejat per ua nacion estrangèra.

colonizacion *nòm f* Accion e efècte de colonizar. Convertir un territòri en colònia d'un aute.

color *nòm m f* Sensacion produsida pes arrais luminosi qu'impressionen es organs visuaus e que depen dera longitud d'onda.

colorar *v tr* Dar color a quauqua causa.

colossau *adj m f* 1. Qu'ei plan mès gran que çò normau. 2. Que destaque peth desús de çò qu'ei normau.

colportaire *nòm m f* 1. Persona que va d'un lòc tà un aute venent mercaderies. 2. Persona que crompe e ven òbres d'art.

com *nòm m* Depaus d'aigua dera hònt, de husta o de pèira, que servís de beurader o de lauader.

com va? *loc adv* 1. Expression que s'interèsse pera manèra e er estat de ua auta persona o causa. 2. Salutacion.

com, coma *adv prep* 1. Dera manèra que. 2. En qualitat de.

coma *nòm f* Petita prigondor que non arribe a èster barranc, que va de naut en baish dera sèrra.

coma cau *loc adv* De forma corrècta.

comada *nòm f* Conjunt de coms dera hònt, autant beuraders coma ruscadèrs.

comanament *nòm m* 1. Persona o organisme qu'a autoritat e poder entà dirigir o governar. *Sin.: comandament.* 2. Utís o indicador que servís entà contrarotlar eth foncionament d'un aparelh o d'ua maquina.

comanda *nòm f* Demana, peticion que se hè ath crambèr en un restaurant.

comandant, -a *nòm m f* 1. Pilòt responsable d'un avion. 2. Grad militar superior ath de capitán e inferior ath de tinent coronèl.

comandar *v tr* Manar a ua armada, destacament o flòta.

comando *nòm m* 1. Grop de soldats especiaus que se cale en terren enemic o realize operacions perilhoses. 2. Grop de pesones qu'apertenhen a ua organizacion armada que lute contra eth sistèma establít e soent realize atemptats.

comarca *nòm f* Estenuda de territòri damb ua cèrta unitat geografica.

comarcau *adj f* Dera comarca o qu'a relacion damb aguest territòri.

combat *nòm m* Batalha, afrontament.

combatent, -a *nòm adj m f* 1. Soldat que forme part d'un exercit. 2. Que combat o que lute. *Ex.: Es exercits combatents ena guèrra an signat era patz.*

combàter *v tr intr* 1. Lutar damb era fòrça o damb es armes entà véncer a un contrari o a un enemic. 2. Atacar ua malautia o un mau pr'amor d'empedir que s'espargé.

combatiu, -iva *adj m f* Premanit entara luta o entara discussion.

combinacion *nòm f* 1. Barreja o union de personas o de causes entà compausar un conjunt. 2. Conjunt de letras o de numèros dispasadi en un orde determinat que permet daurir era claudura d'ua pòrta o hèr foncionar d'auti mecanismes.

combinar *v tr* Unir, mesclar o adaptar dues o mès causes entà que se complementen en tot formar un conjunt.

combustible *nòm m* Substància capabla de dar lòc ath fenomèn dera combustion en tot combinar-se damb er oxigèn e que pòt o non anar acompanhada d'un desprenement de lum o calor.

comdat *nòm m* Territòri dera jurisdicción d'un comde.

comdau *adj m f* Qu'apertenh a un comde o a un comdat.

comde, -essa *nòm m f* Títol senhoriau.

comèdia *nòm f* Òbra audiovisuala de genre comic.

començament *nòm m* Prumèra partida d'ua accion.

començar *v tr intr* Èster ath començament, encetar, empréner.

comentar *v tr* Expressir era opinion o hèr observacions sus bèra persona o causa.

comentari *nòm m* Explicacion, opinion o observacion que se hè sus ua persona o ua causa.

comèrç *nòm m* 1. Crompa, venda, escambi de bens o servicis. 2. Botiga, establiment comerciau.

comerçant, -a *nòm m f* Persona que se dedique ath comèrç.

comercializacion *nòm f* Accion e efècte de comercializar.

comercializar *v tr intr* Méter un producte en procès de comèrç.

comerciau *adj m* 1. En relacion ath comèrç o as comerciants. 2. Causa qu'a exit en mercat, que se ven ben.

comestible, -bla *adj m f* Bon coma aliment, que pòt èsser minjat. *Ex.: Un misharnon comestible.*

cométer *v tr* Hèr bèra falta, error o delicte.

comic, -a *adj m f* 1. Qu'apertehn o relatiu ara comedia. 2. Que provòque er arrir.

comic, -a *nòm m f* 1. Istorieta illustrada. 2. Genre literari en qué s'utilize eth comic.

comici *nòm m* Acompanhament.

comissari, -ària *nòm m f* 1. Persona qu'a autoritat entà amiar a tèrme un cargue o ua foncion especiau. 2. Persona qu'a autoritat en un comissariat de policia e hè a complir es leis e es normes establides.

comissariat *nòm m* Lòc a on trabalhen diuèrsi agents de policia jos es ordes d'un comissari.

comission *nòm f* 1. Ensem de persones escuelhudes entà hèr quauquarren en representacion d'un grop mèl gran. 2. Quantitat de sòs crubadi per auer hèt quauquarren.

comissionat, -ada *nòm m f* Persona encargada d'amiar a tèrme quauqua activitat concreta.

comitat *nòm m* Corròp de persones escuelhudes per ua societat, un partit... entà constituïr ua junta qu'a ua mission, ues atribucions determinades.

comiat *nòm m* 1. Accion de salutar quan un se'n va. 2. Expulsion d'ua persona deth sòn trabalh.

commemoracion *nòm f* 1. Acte de hèr memòria d'ua persona o d'un hèt. 2. Reconéisher era valor, eth merit, etc, de quauqu'un o de quauqua causa.

commemorar *v tr* Rebrembar a ua persona o un hèt, especiaument se se celèbre damb ua ceremònia o ua hèsta.

commemoratiu, -iva *adj m f* Que servís entà commemorar.

comòde, -da *adj m f* 1. Que còste benèster fisic e repaus. 2. Sense problèmes ne inconvenents.

comoditat *nòm f* 1. Qualitat de comòde. 2. Causa de besonh entà víuer a gust e damb descans. 3. Utilitat, interès.

comonidor *nòm m* Caseta damb hièstres dubèrtes a quate vents, en qu'eth caperan hège eth conjur contra es tempèstes e peiregades.

compactar *v tr* Hèr compacte.

compacte, -ta *adj m f* 1. Qu'ei comprimit de manèra que lèu non presente cap espaci uet. 2. Grop de persones fòrça unit qu'a caracteristiques o manères d'actuar semblantes e ben coordinades entre eres.

companh, -a *nòm m f* Persona qu'acompanhe a ua auta en trabalh, jòcs, estudis, etc.

companhia *nòm f* 1. Accion e efècte d'acompanhar. 2. Persona o persones que son ath costat de ua auta e non la dèishen soleta. 3. Organizacion que se dedique a un ahèr determinat. 4. Grop d'actors damb eth director e d'outes persones que hèn òbres de teatre. 5. Grop de soldats.

comparable, -bla *adj m f* Que se pòt examinar amassa damb ua auta causa pr'amor de trapà'i es semblances e es diferéncies.

comparar *v tr* Examinar dues o mèl causes entà trapar es retirades o es diferéncies que i a entre eres.

comparason *nòm f* Observacion de dues o mèl persones o causes entà trapar es caracteristiques que les hèn semblantes o desparières.

comparatiu, -iva *adj m f* 1. Que compare o que servís entà comparar. 2. Qu'expressimís comparason.

comparéisher *v intr* Presentar-se en un lòc, especiaument deuant d'un jutge, d'un tribunau, d'un notari, etc.

compartir *v tr* 1. Despartir. Hèr parts entà distribuïr. 2. Participar en bèra causa.

comparucion *nòm f* Hèt de presentar-se ua persona en un lòc perque i auie estat convocada o s'auie comprometut a assistí'i.

compassar *v tr* Portar quauquarren ath ritme o ath compàs. *Ex.: Es campanes bandejauen ben compassades damb era professon.*

compassion *nòm f* Sentiment de tristor deuant dera desgràcia o malur de bèth un. *Sin.: pena.*

compatibilizar *v tr* Hèr compatible ua causa.

compatible, -bla *adj m f* Que pòt coexistir en armonia damb un aute o ua auta, que non s'excludís ar aute.

compatriòta *nòm m f* Persona dera madeisha pàtria que ua auta.

compausant *nòm m* Persona o causa que forme part d'un grop o d'un conjunt. *Sin.: composant.*

compausar *v tr* 1. Escriuer ua òbra musiau, un poèma. 2. Formar un tot de diferents causes. *Sin.: compositar.*

compausat, -ada *adj m f* 1. Non simple. 2. Format per diferents huelhons, s'aplique ara huelha. *Ex.: Ua huelha compausada.* 3. Substància formada per àtoms o ions de dus o mès elements quimics diferents. *Sin.: compositat.*

compdar *v tr* 1. Determinar eth nombre d'objèctes omogenèus entà saber-ne guaire n'i a en conjunt. 2. Hèr, formar compdes segontes es règles d'aritmética.

compde *nòm m* 1. Operacion o conjunt d'operacions matematicas de besonh entà obtier un resultat. 2. Atencion que se met entà hèr ua causa.

compde-rendut *nòm m* 1. Comunicacion escrita o orau que contie informacion, explicacions e opinions sus quauqua causa o quauqua persona. 2. Conjunt d'informacion sus quauqu'un o sus quauqua causa.

compensacion *nòm f* 1. Contrapartida que s'autrege per quauqua causa que s'a rebut de ua auta persona. 2. Contrapartida per ua pèrta o un mau rebut.

compensar *v tr* 1. Dar bèra causa o hèr bèth ben per un mau o perjudici. 2. Igualar ena senténcia o er efècte, generaument negatiu, d'ua causa damb eth mès gran desenvolopament o efècte positiu a ua auta.

competéncia *nòm f* Rivalitat o luta entà arténher ua madeisha causa.

competent, -a *adj m f* 1. Se ditz dera persona o organisme a qui pertòque quauquarren. 2. Se ditz dera persona expèrta en bèra causa o capabla de realizar quauquarren damb eficàcia.

competicion *nòm f* Pròva esportiva en que s'avalore era fòrça e era abiletat des participants.

competidor, -a *adj nòm m f* Que lute damb d'auti o se i opause entà arténher ua madeisha causa.

competitiu, -iva *adj m f* Que pòt competir o èster parièr a d'auti entà arténher ua madeisha causa.

competitivitat *nòm f* 1. Rivalitat o luta intensa entà arténher quauqua causa. 2. Capacitat d'èster igual a d'auti entà arténher ua madeisha causa.

complement *nòm m* Causa, qualitat o circumstància que s'ahig a bèra auta entà hèr-la mès complèta.

complementar *v tr* Ahíger en ua causa es parts que li manquen entà completar-la o perfeccionar-la.

complementari, -ària *adj m f* Que servís entà completar o perfeccionar.

complèt, -a *adj m f* 1. Que conten toti es elements o es parts que cau entà èster, sens que manque arren. 2. Plen, qu'a toti es lòcs aucupats. *Ex.: Er hotèl ei complèt.*

complètament *adv* De manèra complèta.

completar *v tr* Ahíger a ua causa çò que manque pr'amor que sigue complèta, finida.

complèxe, -xa *adj m f* 1. Qu'ei dificil d'enténer. 2. Qu'amasse diuèrsi elements. 3. Conjunt d'installacions plaçades en un madeish lòc.

complexitat *nòm f* Dificultat entà compréner ua causa pr'amor qu'ei formada de fòrça parts.

complicacion *nòm f* Obstacle o inconvenent que hè de mau hèr era realizacion d'ua causa.

complicar *v tr* 1. Hèr complicat. 2. Dificil

d'enténer, de veir-ne era solucion.

complicat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei dificil de compréner o d'explicar. 2. Qu'ei format per fòrça elements o fòrça parts.

complice *nòm m f* Persona qu'ajude a cométer un delicte o ua auta accion.

complicitat *nòm f* Participacion o ajuda ena realizacion d'un efècte.

compliment *nòm m* 1. Accion que se hè perque ei ua obligacion, ua promesa o ua orde. 2. Expression ceremoniosa de salutacion, de respècte, etc, que satisfè er orgulh o era vanitat de quauqu'un.

complir *v intr* Hèr ua causa que s'a prometut, que s'a dit o que ua auta persona a ordenat.

complòt *nòm m* Acòrd o plan secrèt entre dues o mès persones entà hèr bèra causa, especiaument s'ei illegau o damnatjosa entà bèth aute.

component *nòm m* Persona o causa que forme part d'un grop o d'un conjunt.

comportament *nòm m* Manèra d'actuar d'ua persona.

comportar *v tr* 1. Portar-se, conduir-se. *Ex.: Se comportèc de meravelha.* 2. Èster tament que li ei apropiada. *Ex.: Ei un tèma que non compòrte dobtès.* 3. Obrar tament en ua circumstància dada. *Ex.: Se comportèc com un senhor.*

composicion *nòm f* 1. Accion e efècte de compausar. 2. Òbra musicau o literària. 3. Manèra com ei hèta bèra causa, damb es elements que la formen.

compositor, -tritz *nòm m f* Persona qu'escriu musica.

comprar *v tr* 1. Aquerir quauquarren damb sòs. 2. Subornar.

comprenença *nòm f* 1. Hèt d'assimilar damb claretat ua causa que se ditz, que se hè o que passe; era capacitat qu'a ua persona entà hè'c. 2. Actitud toleranta e respectuosa de cap as sentiments o es actes de d'autes persones.

compréner *v tr* 1. Cuélher era significacion, eth sens. 2. Contier.

comprensible, -bla *adj m f* Que se pòt com-préner o considerar rasonable o justificat.

compresion *nòm f* 1. Hèt d'assimilar damb claretat ua causa que se ditz, que se hè o que passe; era capacitat qu'a ua persona entà hè'c. 2. Actitud toleranta e respectuosa de cap as sentiments o es actes de d'autes persones. *Sin.: comprenença.*

compresiu, -iva *adj m f* Qu'ei capable de compréner es actes o es sentiments des auti e èster tolerant damb eri.

comprométer *v tr* 1. Méter a ua persona o a ua causa en ua situacion dificila o perilhosa. 2. Implicar a quauqu'un en un delicte o en quauque aute ahèr.

compromís *nòm m* 1. Obligacion o responsabilitat de hèr ua causa. 2. Situacion dificila o complicada.

comprovar *v tr* Provar o confirmar que bèra causa ei vertat o que va ara ora.

comptabilizar *v tr* Anotar ua o diuèrses

operacions economiques en un libre de compdes.

computar *v tr* Compdar o calcular damb numèros, especiaument eth temps (dies, ans, etc.).

comun *nòm m* Lòc entà hèr es besonhs damb ua tassa entà sèir-se e un depòsit d'aigua entà limpiar-lo. *Sin.: water.*

comun, -a *adj m f* 1. Possedit per mèd d'ua persona. Public. 2. Qu'ei normau e corrent, qu'ei fòrça abundiu.

comunau *adj m f* 1. Qu'apertenh a dues o mèd persones o causes o qu'a relacion damb eres. 2. Comun a toti es membres d'ua comunitat, especiaument as d'un municipi.

comunicacion *nòm f* 1. Accion e efècte de comunicar. 2. Transmèter un messatge, en tot establir ua relacion e ua interaccion social.

comunicar *v tr* 1. Hèr a conéisher a ua o mèd persones ua notícia o ua informacion. 2. Júnher o relacionar dus lòcs o espacis.

comunicatiu, -iva *adj m f* Qu'a facilitat entà comunicar-se damb es auti.

comunisme *nòm m* Sistèma politic e economic que se base ena idia de qué en ua organizacion social non existís era propietat privada ne era diferència de classes.

comunista *adj nòm m f* Restacat damb aguest sistèma politic, economic o social.

comunitari, -ària *adj m f* Comun a toti es membres d'ua comunitat o qu'a relacion damb un grop de persones.

comunitat *nòm f* 1. Corròp o ensemble de persones damb interèssi comuns. 2. Estat, caractèr de çò qu'ei en comun.

conca *nòm f* 1. Bacina. Recipient portatiu que contie aigua, tengut entà lauar es siètes, es pès, etc. 2. Territòri entornejat de montanhes.

concéber *v tr* 1. Formar ena imaginacion ua idia, ua opinion, un projècte. 2. Balhar existéncia, pera fecundacion, a un nau èster.

concedir *v tr* Autrejar, aquera persona qu'a autoritat entà hè'c, quauqua causa coma un favor, un permís, etc.

concentracion *nòm f* Hèt de concentrar o concentrar-se.

concentrar *v tr* 1. Hèr que causes diuèrses se trapen en un madeish centre o punt. 2. Amassar personas e causes en un madeish lòc. 3. Reünir-se diuèrses personas o causes en un madeish parçan, lòc. 4. Ua persona se concentre quan met tota era sua atencion en ua causa e non se distrè. 5. Ua substància ei concentrada quan se torne mès espessa, mès densa, mès fòrta de gust.

concepcion *nòm f* 1. Accion o efècte de concéber o d'èster concebut. 2. Amàs d'idies o imatge que s'a d'ua causa. 3. Hèr-se ua idia o un concèpte en pensament o ena imaginacion.

concèpte *nòm m* Idia qu'auem de bèra causa en nòste pensament.

conceptuau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath concèpte.

concernent, -a *adj m f* Que concernís.

concèrt *nòm m* 1. Acòrd entre diuèrses personas, institucions, organizacions, etc., per un objectiu comun. *Ex.: Aran vò un concèrt damb Catalonha generós entà toti.* 2. Acòrd de causes disposades entà ua fin, un orde. *Ex.: Es causes non se pòden hèr sens orde ne concèrt.* 3. Session a on s'execute un cèrt nombre de pèces de cant o de musica esturmentau.

concertacion *nòm f* Accion de concertar o de concertar-se; er efècte.

concertar *v tr* 1. Cuélher ua decision o meter-se d'acòrd dues o mès personas sus quauqua causa. 2. Hèr que diuèrses votzes o esturments sonen en armonia entre eri.

concession *nòm f* 1. Accion e efècte de concedir. 2. Accion e efècte de cedir en ua opinion, creença, actitud, etc. 3. Era explotacion o eth servici concedit.

concha *nòm f* Cubèrta entath lhet, damb un interior de lan entre dues teles.

concili *nòm m* Amassada d'autoritats dera Glèisa catolica entà decidir sus tèmes religiosi.

conciliacion *nòm f* Accion de conciliar o conciliar-se, ei a díder méter d'acòrd persuasivament, dues o mès personas, sus un punt de litigi.

conciliar *v tr* 1. Hèr que dues o mès personas se meten d'acòrd en bèra causa. 2. Apressar dues idies o posicions contràries enquia amassar-les.

conclau *nòm m* Reünion des cardenaus dera Glèisa entà escuélher un nau Papa.

concludir *v tr intr* 1. Acabar o balhar fin a

ua causa. 2. Arribar en ua decision, un judici o ua solucion dempús d'examinar es donades que se tien.

conclusion *nòm f* 1. Finau o acabament d'ua causa. 2. Decision o conseqüència qu'ei frut der estudi e der examen d'ues dades.

concordar *v intr* 1. Coïncidir o èster d'acòrd ua persona o ua causa damb ua auta. 2. Coïncidir, en gramatica, dues o mès paraules enes sòns aspèctes gramaticaus.

concòrdia *nòm f* Union o correspondéncia pacifica entre persones o entre païsi.

concorrèr *v intr* 1. Amassar-se en un madeish lòc o moment diuèrses persones, eveniments o causes. 2. Coïncidir qualitats o circumstàncies en ua madeisha persona o causa.

concors *nòm m* Pròva o ensem de pròves qu'an de passar diuèrses persones entà demostrar qu' hèn melhor ua causa.

concrecion *nòm f* Hèt d'èster concrèt e de non divagar damb causes generaus o abstractes.

concrèt, -a *adj m f* Reau, especific, particular.

concrètament *adv* D'ua manèra concrèta.

concretar *v tr* Dar explicacions especificques.

concurréncia *nòm f* 1. Conjunt de persones qu'assistissen en un lòc, un espectacle, ua reünion... 2. Coïncidéncia de diuèrses circumstàncies en un madeish temps.

condar *v tr* 1. Rénder conde d'un hèt. 2. Explicar condes.

conde *nòm m* Istòria cuerta qu'explique uns hètis normaument fantastics entà entretenir, divertir, etc.

condemnar *v tr* 1. Prononciar eth jutge ua senténcia impausant ua pena o castig. 2. Tancar o tapiar pòrtes, hièstres, etc. de manèra que non se pòden hèn servir. 3. Reprovar, desaprovar.

condicion *nòm f* 1. Estat, natura o propietat des causes. 2. Exigéncia entà qu'ua causa pogue èster. 3. Forma fisica.

condicionament *nòm m* Hèt o circumstància que hèn qu'ua persona actue d'ua manèra determinada.

condicionar *v tr* Hèn a depéner ua causa d'ua sòrta de condicions, limitacions o restriccions.

condolença *nòm f* 1. Dolor pera pena que patís ua persona. 2. Expression d'aguesta dolor, mès que mès ara familha d'ua persona que s'a mòrt.

conduccion *nòm f* 1. Hèt de dirigir un veïcul automobil. 2. Procès de hèn a passar cargues electricques a trauès d'un còs.

conducta *nòm f* Manèra d'actuar d'ua persona.

conductar *v tr* Contractar per ua tempsada mès o mens longa eth mètge, eth barbèr, etc.

conductivitat *nòm f* Proprietat des còssi o materiaus entà conduir era electricitat o era calor.

conductor, -a *nòm adj m f* Persona qu'amie un veïcul (coche, camion, autobús, etc.).

conduïr *v tr* 1. Amiar o dirigir un veïcul automobil. *Sin.: conduir.* 2. Dirigir un negòci o era accion d'un grop de persones.

coneishement *nòm m* Capacitat der èster uman entà comprèner era natura, es qualitats e es relacions des causes.

coneishença *nòm f* 1. Que se sap qu'existís e sabem coma ei. 2. Persona qu'ei coneishuda.

conéisher *v tr* 1. Saber. Der aute costat deth Pònt de Rei tanben en diden *conéguer*. 2. Auer relacion damb quauquarrés.

confeccion *nòm f* 1. Preparacion d'ua causa a compdar dera combinacion des sòns compausants. 2. Activitat de talhar e cóser era tela d'ua pèça de vestir enquia balhar-li era forma que se desirè.

confeccionar *v tr* 1. Premanir ua causa a compdar des sòns compausants. 2. Talhar e cóser era tela d'ua pèça de vestir enquia balhar-li era forma que se desirè.

confederacion *nòm f* Conjunt de païsi, estats, governants o persones que s'amassen temporaument entà amiar tà deuant ua accion.

conferéncia *nòm f* 1. Amassada entre diuèrses persones entà tractar d'un ahèr. 2. Disertacion en public sus un tèma. 3. Comunicacion telefonica interurbana.

conferir *v tr* Autrejar, qui a era autoritat entà hè'c, un dret, un cargue o un poder important a quauqu'un.

confessar *v tr intr* 1. Reconéisher o declarar, un acte, ua idèa, un sentiment, especiaument secrèt. 2. Reconéisher o declarar, es pecats pròpris, voluntàriament a un capelhan entà recèber era absolucion. *Sin.: coheissar*

confession *nòm f* 1. Declaracion voluntària que se hè d'ua idia, d'un sentiment o d'un secrèt. 2. Ena religion catolica, declaracion des pecats que hè un penitent ath capelhan en sacrament dera penitència.

confiança *nòm f* 1. Esperança que s'a en quauqu'un o en quauqua causa. 2. Seguretat qu'a ua persona en era madeisha. *Sin.: fidança.*

confiar *v intr* 1. Díder quauquarren secrèt, particular o intim a ua auta persona. 2. Botar o auer esperança en bèra persona o causa.

confident, -a *nòm m f* Persona ara que bèth un l'explique causes particulares, secrètes o intimes.

configuracion *nòm f* 1. Conjunt de caracteristiques tecnicas e estructuraus qu'a un sistèma o ua organizacion. 2. Disposicion des parts que se compause ua causa e li balhen ua forma particulara.

configurador, -a *nòm m f* Que configure.

configurar *v tr* Dispausar es parts que compausen ua causa e dar-li era sua forma caracteristica.

confin *nòm m* 1. Linha reau o imaginària que mèrque un territòri e lo separe de d'auti. 2. Finau, o grad mèns naut d'ua causa, que non se pòt o non s'a de superar.

confirmacion *nòm f* 1. Pròva qu'afirme o demòstre era vertat d'ua causa. 2. Sacrament dera glèisa catolica que consistís en balhar de nau valor ara fe religiosa des fidèus.

confirmar *v tr* Assegurar, certificar, assolidar.

confiscar *v tr* Trèir a ua persona o a ua empresa quauqua causa que les apertenh e autrejjar-la a ua autoritat.

confit *nòm m* Lecaria elaborada damb graets d'anís, un pinhon, ua ametla o un aueràs caperada d'ua capa de sucre dur que pòt èster de diuèrsi colors.

confitar *v tr* Borir fruta en un liquid damb fòrça quantitat de sucre.

confitura *nòm f* Doç de consistència pastosa hèt damb frutes cuetes, estrissades e sucre.

conflament *nòm m* 1. Condicion de confla, holat. 2. Distension deguda a un holaament.

conflicte *nòm m* Peleja, oposicion, guèrra.

conflictiu, -iva *adj m f* Que cree problèmes o discussions entre es persones.

confluència *nòm f* 1. Union en un madeish lòc de causes diuèrses, especiaument carretères, rius, corrents d'aigua, etc. 2. Lòc a on se produsís aguesta union. 3. Coïncidència d'idies e de tendéncias socials, culturaus e economicas.

confluir *v intr* Amassar-se o coïncidir dues o mès corrents d'aigua, dus o mès camins, en un punt determinat.

confóner *v tr* 1. Barrejar causes semblantes de manèra que non se pòden reconèisher o distinguir. 2. Cuèlher a ua causa o a ua persona per ua auta.

conforma *conj* Madeish que, segontes, parièr.

conformar *v tr* Hèr conforme a un tipe, un modèl, ua norma, etc.

conformitat *nòm f* 1. Coïncidència o semblança entre dues causes o dues idies. 2. Actitud d'aprobacion e d'acòrd damb era situacion o decision de ua auta persona.

confrontacion *nòm f* 1. Comparason d'ua causa damb ua auta, mès que mès, es opinions diferentes de dues persones. 2. Acarament entre dues persones o dus grops socials entà arténher un prepaus.

confús, -usa *adj m f* Que non ei clar ne ordenat pr'amor que i a ua barreja d'elements plan diuèrsi.

confusion *nòm f* 1. Enganha que se produsís quan se cuèlh o s'enten ua causa per ua auta. 2. Manca de claretat o d'orde costada pera barreja d'elements diuèrsi que non se pòden distinguir.

congelacion *nòm f* 1. Pas d'un liquid entar estat solid per amendriment dera temperatura. 2. Procès de conservacion d'un aliment que consistís a meter-lo en ua temperatura plan baisha.

congelar *v tr* 1. Hèr a passar un liquid ar estat solid en tot baishar era temperatura. 2. Damnatjar-se es teishuts organics pr'amor d'auer estat sometudi a temperatures plan baishes.

congestion *nòm f* Afluència excessiva de sang enes vassi d'un organ.

congestionar *v tr* Quan i a ua afluència excessiva de sang enes vassi d'un organ.

congre *nòm m* Peish de còs alongat e cilíndric de color nere o gris escur, semblant ara anguila.

congrès *nòm m* 1. Amassada de persones entenudes en ua sciéncia. 2. Lòc d'amasada des deputats en bèri païsi.

congressista *nòm m f* Persona que participe en un congrès.

conilh, -a *nòm m f* Mamifèr remosigaire, domètge o sauvatge, valorat pera sua carn.

conilhada *nòm f* Conjunt de conilhs jasilhadi d'un solet còp pera conilha.

conilhar *v intr* Jasilhar era conilha.

conjoncion *nòm f* 1. Union d'elements desparièrs que formen un conjunt logic, coerent e armoniós. 2. Classa de paraula invariabla que servís de ligam o d'union entre es parts d'ua frasa o entre dues frases.

conjontivitis *nòm f* Inflamacion dera membrana conjontiva deth uelh.

conjuntura *nòm f* Combinason d'elements e de circumstàncies que caracterizen ua situacion.

conjugiar *v tr* Enonciar es diferents formes d'un vèrb entà exprimir es variacions de votz, temps, aspècte, mòde, nombre e persona.

conjunt *nòm m* 1. Grop de persones, animaús o causes. 2. Grop musicau format

per pòques persones. 3. Vestit format per dues o mès pèces que se combinen.

conjunt, -a *adj m f* Que se hè ath madeish temps o damb un madeish objectiu.

conjuntament *adv* Ath madeish temps, amassa, simultanèament, ath viatge.

conjurar *v tr* Prononciar ua seguida de paraules magiques pr'amor d'aluenhar es maús o arténher bèra causa.

connectar *v tr* 1. Establir un contacte: electronic, telefonic, internet... 2. Establir relacion. 3. Méter en comunicacion.

connexion *nòm f* 1. Operacion que se hè entà connectar un aparelh o un sistèma en hilat electric, telefonic, etc. 2. Relacion o union entre dues causes.

connotacion *nòm f* Significat segondari qu'a ua paraula per associacion damb d'autes idies.

conquista *nòm f* 1. Dominacion. 2. Presa de poder. 3. Accion e efècte de conquistar.

conquistar *v tr* Sométer pera fòrça des armes. Guanhar, subjugar, véncer.

consagrar *v tr* 1. Dar-li a ua causa o ua persona, era categoria de sagrada. 2. Dar-li fama e importància, a ua causa o persona, en ua determinada activitat.

consciéncia *nòm f* 1. Coneishement qu'er èster uman a dera sua existéncia e des causes que ve, ditz e hè. 2. Capacitat qu'a era persona de jutjar era moralitat des sòns actes.

conscienciacion *nòm f* Accion pera qu' un s'esfòrce a préner consciéncia o a hèr a

cuèlher consciéncia de bèra causa a quauqu'un.

conscienciar *v tr* Actuar entà qu'un s'esfòrce a préner consciéncia o a hèr a cuèlher consciéncia de bèra causa a quauqu'un.

conscient, **-a** *adj m f* 1. Qu'a coneishement des sòns actes e des consequéncias des madeishi. 2. Se ditz dera persona que non a perdut eth coneishement qu'ei en plen us des sues facultats e sentits. 3. Sensat, responsable.

cònse *nòm m f* Persona que presidís un ajuntament e ei era maximala autoritat d'un municipi.

consecutiù, **-iva** *adj m f* 1. Er un darrèr der aute. 2. Que seguís dempús d'ua causa. 3. Qu'exprimis consequéncia. *Ex.: Ua oracion consecutiva.*

conseguir *v intr* 1. Arribar enquia a on se trape ua persona o ua causa que va deuant en temps o en espaci. 2. Arribar damb esfòrç entà un objectiu, un estat, etc.

conselh *nòm m* 1. Punt d'enguarda dat, recomanacion. 2. Organisme. 3. Assemblada en deliberacion.

Conselh *nòm m* Organisme de govèrn dera Val d'Aran. Conselh Generau d'Aran.

conselhèr, **-a** *nòm m f* 1. Persona que da conselhs. 2. Membre deth Conselh Generau d'Aran o deth Govèrn dera Generalitat de Catalonha. 3. Membre d'un conselh, organ consultiu.

conselheria *nòm f* Departament deth govèrn dera Generalitat de Catalonha.

consens *nòm m* Consentiment o acòrd entre dues o mès persones.

consentiment *nòm m* Aprobacion d'ua causa, permís entà qu'ua accion se realize.

consentir *v tr* Perméter que se hèsque ua causa o que se hèsque d'ua manèra determinada.

consequéncia *nòm f* 1. Hèt que resulte de un aute anterior, resultat d'ua accion. 2. Coeréncia.

consèrva *nòm f* Aliment premanit que se met laguens d'un pòt de veire o en un salèr de hèrblanc de forma que se mantengue en bon estat pendent plan de temps.

conservacion *nòm f* Accion de conservar. *Ex.: Era conservacion dera espècia, era conservacion dera energia, etc.*

conservador, **-a** *adj m f* Qu'ei partidari de mantier es valors politiques, socials e moraus tradicionaus ena societad.

conservar *v tr* Mantier quauquarrés o quauquarren e préner suenh dera sua permanéncia.

conservatòri *nòm m* Centre d'ensenhament, generaument oficiau, a on se balhen classes de musica.

consí *adv* 1. Indique egalitat, equivaléncia o semblança. 2. De quina manèra.

considerablement *adv* D'ua manèra considerable.

considerable, **-bla** *adj m f* 1. Qu'a importància e ei digne de consideracion. 2. Sufisentament gran, nombrós o important.

consideracion *nòm f* 1. Reflexion que se hè, damb atencion e suenh, entà formar-se ua opinion sus ua causa. 2. Respècte o atencion que se tracte a ua persona o a ua causa.

considerar *v tr* 1. Veir, avalorar, ua situacion. 2. Auer ua opinion.

consigna *nòm f* 1. Paraula, expression o senhau que li cau díder o hèr ua persona entà poder passar per un lòc vigilat. 2. Lòc des estacions, des aeropòrts e d'autres dependéncias a on es viatjaires pòden salvar eth sòn equipatge.

consistència *nòm f* Qualitat dera matèria que resistís facilament, sense trincar-se ne deformar-se.

consistent, -a *adj m f* 1. Que resistís un esfòrç normau sense trincar-se ne deformar-se. 2. Qu'ei espès o dens.

consistir *v tr* Auer ua causa era sua es-séncia en ua auta causa, èster constituïda per aquesta auta.

consistòri *nòm m* 1. Ajuntament. 2. Assemblada de cardenaus dera Glèisa romana presidida peth Papa.

consistoriau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a un consistòri.

consolacion *nòm f* Ajuda o motiu que contribuís a amendrir era intensitat d'ua pena o d'ua dolor.

consolidacion *nòm f* Accion e efècte de consolidar.

consolidar *v tr* 1. Dar solidesa e fermetat a bèra causa. 2. Convertir bèra causa en quauquarren definitiu o estable.

consonanta *nòm f* 1. Fonèma opausat a vocau peth comportament combinatòri, pera realizacion e pes caracteristiques acustiques. 2. Letra que represente eth fonèma dera consonanta.

consonantic, -a *adj m f* Des consonantes o qu'a relacion damb aguesti sons o aguestes letres.

consòrci *nòm m* Associacion de persones o empreses damb interèssi comuns que participen ar ensems en un projècte o en un negòci important.

conspiracion *nòm f* Acòrd o plan secrèt entre dues o mès persones entà hèr bèra causa, especiaument s'ei illegau o damnatjosa entà bèth aute.

constància *nòm f* 1. Volontat hèrma e contunhada ena determinacion de hèr ua causa o ena manèra de realizar-la. 2. Document que demòstre qu'ua causa ei cèrta.

constant, -a *adj m f* Qu'a constància. Que non càmbe.

constantà *nòm f* En matematiques, quantitat que tostemp a era madeisha valor.

constantament *adv* D'ua manèra constanta.

constar *v intr* 1. Èster format o compausat de diuersi elements. 2. Auer era seguretat qu'un hèt ei cèrt o vertadèr.

constatacion *nòm f* Accion de constatar; er efècte.

constatar *v tr* Verificar un hèt, determinar s'ei cèrt o balhar-ne constància.

constitucion *nòm f* 1. Accion de formar un amàs. 2. Composicion, elaboracion. 3. Tèxte fundamentau qu'establís es règles d'organizacion d'un Estat.

constitucionau *adj m f* 1. Dera constitucion fisica d'un organisme viu o que i a relacion. 2. Qu'apertenh ara Constitucion o qu'a relacion damb aguest conjunt ordenat de leis.

constituent, -a *adj m f* 1. Que constituís ua part o element de quauquarren. 2. Se ditz des corts, assemblades, congèssi, etc. convocadi entà elaborar o reformar era Constitucion d'un Estat.

constituïr *v tr* Compausar, organizar, formar, èster.

constitutiu, -iva *adj m f* Que constituís.

constructiu, -iva *adj m f* 1. Qu'ei dera construccion o que i a relacion. 2. Que construís o servís entà construïr, especiaument, que servís entà trèir-ne conseqüències positives e utiles.

constructor, -a *nòm m f* 1. Que construís. 2. Empresa dedicada a construïr.

construïr *v tr* 1. Hèr ua causa amassant es elements de besonh segontes ua ordenacion o un plan determinat. *Sin.: construsir*. 2. Idear causes immateriaus. 3. Ordenar o amassar es paraules o frases en tot seguir es normes gramaticaus.

construsir *v tr* 1. Hèr ua causa amassant es elements de besonh segontes ua ordenacion o un plan determinat. *Sin.: construïr*. 2. Idear causes immateriaus. 3. Ordenar o amassar es paraules o frases en tot

seguir es normes gramaticaus.

consulta *nòm f* 1. Recèrca d'informacion, d'opinion o de conselh que se demane o que se hè sus ua causa. 2. Lòc a on un mètge recep e examine as sòns pacients o a on un avocat tracte damb es sòns clients.

consultar *v tr* Demanar opinion o conselh sus ua causa.

consultatiu, -iva *adj m f* Que conselhe, balhe era sua opinion, mès que non decidís.

consultor, -a *nòm m f* Persona encargada de manar informes o consultes sus matèries techniques.

consum *nòm m* 1. Crompa o usatge d'un producte, entà satisfèr un besonh o un desir. 2. Quantitat de combustible o d'energia qu'a besonh un motor entà poder foncionar pendent un temps o en un espaci determinat.

consumicion *nòm f* Aliments o begudes que se prenen en un bar, un restaurant, etc.

consumidor, -a *nòm m f* Persona que crompe o hèr servir bens e productes.

consumir *v tr* 1. Destrusir lentament ua causa, sigue per usatge o pera accion de bèth fenomèn naturau. 2. Crompar o hèr a servir un producte entà satisfèr un besonh o un desir.

consumit, -ida *adj m f* Matèria destruïda lentament, ja per usatge ja pera accion de quauque fenomèn naturau. Referit especiaument a minjars e productes animaues o vegetaus.

contactar *v intr* Establir contacte.

contacte *nòm m* 1. Proximitat entre dues o mès causes de manèra que se tòquen entre eres. 2. Tracte o relacion entre dues o mès persones.

contagi *nòm m* Transmission d'ua malautia d'un individú malaut a un individú san per contacte dirècte o indirècte.

contagiar *v intr* Provocar era transmission d'ua malautia d'un individú malaut a un individú san per contacte dirècte o indirècte.

contaminacion *nòm f* 1. Alteracion o damnatge der estat originau de puretat o de netetat d'ua causa o d'un miei. 2. Transmission d'ua malautia per contacte damb era bactèria o eth virus que la còste.

contaminar *v tr* Alterar o damnatjar er estat originau de puretat e era netetat d'ua causa o d'un miei.

contemplar *v tr* 1. Guardar ua causa damb tranquilat recreant-se ena vision. 2. Considerar auer en compde. 3. Dar a quauquarrés toti es gusti, totes es satisfaccions.

contemporanèu, èa *adj m f* 1. Qu'ei deth madeish temps o epòca que d'auti. 2. Qu'ei d'ara, deth nòste temps. 3. Qu'apertenh ara epòca contemporanèa

contencion *nòm f* 1. Accion d'arturar eth moviment d'extension d'un còs o d'un liquid. 2. Contròtle sus un sentiment o un impuls entà moderar-ne era intensitat.

contenciós, -osa *adj m f* Que tanh a ua disputa juridica.

contenedor *nòm m* Recipient metallic o

de materiau resistant, fòrça gran, que se tie entà calà'i lordères o objèctes de plastic, veire, papèr, etc.

contengut *nòm m* 1. Causa que se trape laguens un recipient. 2. Tèma o ahèr deth que se tracte e deth que se parle.

content, -a *adj m f* Que non desire arren mès de çò qu'a. Satisfèt.

contentar *v tr* Satisfèr eth gust o es aspiracions de quauquarrés o dar-li ua alegria.

contèsta *nòm f* Tot aquerò que se ditz quan se respon a ua pregunta, carta, etc. *Sin.: responsa.*

contèxte *nòm m* Conjunt de circumstàncies qu'entornegen un hèt e que son de besonh entà poder-lo comprèner corrèctament.

contextualizar *v tr* Plaçar en un contèxte.

contier *v tr* Auer ua causa ath laguens.

continent *nòm m* 1. Cada ua des granes extensions de tèrra separades pes oceans. 2. Depòsit que conten liquids o causes.

continentau *adj m f* Deth continent o qu'a relacion damb aguest territòri, especiauement quan se vò diferenciar deth qu'ei des isles. *Ex.: clima continentau.*

contingent, -a *adj m f* 1. Que pòt passar o non. 2. Part que li correspon aportar a cada membre d'un grop entà ua causa o fin comuna. 3. Fòrces militars. *Ex.: Eth país a un gran contingent de tròpes.*

continú, -ua *adj m f* 1. Que non a cap interrupcion en espaci o en temps, que non

s'acabe, ne se talhe o pare. 2. Que passe freqüent e repetidament.

continuacion *nòm f* Ampliacion en temps deth desenvolopament d'ua accion que ja auie començat e s'auie interromput.

continuament *adv* 1. D'ua manèra continua. 2. Accion de continuar.

continuar *v tr intr* 1. Seguir damb açò començat, perlongar. *Sin.:* *contunhar*. 2. Durar, demorar, restar.

continuitat *nòm f* Qualitat de continuú.

contondent, -a *adj m f* 1. Que pòt costar un mau fisic considerable pera fôrça o energia que se hè a servir. 2. Que contie ua vertat tant evident a o que s'expause damb ua energia tan grana qu'ei indiscutibla.

contorn *nòm m* Linha que limite exteriorament.

contra *prep* 1. En oposicion a. 2. A tocar de.

contractar *v tr* Acordar, damb quauqu'un o damb ua empresa, eth prètz e es condicions entara realizacion d'un trabalh.

contracte *nòm m* Acòrd, generaument escrit, que dues parts se comprometen a respectar e complir ua sòrta de condicions.

contractuau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath contracte.

contradiccion *nòm f* Afirmacion o hèt que manifèste çò de contrari d'aquerò qu'a dit o qu'a hèt ua persona.

contradictòri, -òria *adj m f* Qu'a contradiccion damb quauquarren.

contrafòrt *nòm m* Construccion verticau que se quilhe, aganchada ath mur d'un edifici, pr'amor de hèr-lo mès resistant ara carga que li cau suportar.

contrapunt *nòm m* 1. Art de sométer dus o mès melodies de manèra que se junhen successivament en combinacion armonica. 2. Brac preludi de flabiòl, ena sardana.

contrarestar *v tr* Amendrir o anullar es efèctes o era importànica d'ua causa damb ua accion contrària.

contrari, -ària *adj m f* 1. Persona o causa que se mòstre completament diferenta a ua auta, en aute estrem. 2. Antonim.

contràriament *adv* D'ua manèra contrària, oposada.

contrarietat *nòm f* 1. Oposicion entre dues causes. 2. Eveniment imprevisit que recule o empedís hèr aquerò que se desire.

contrarotlar *v tr* 1. Dirigir o dominar ua organizacion, un sistèma, ua maquina, etc. 2. Examinar e observar damb atencion ua causa entà hèr-ne ua verificacion.

contrarotlat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei verificat, sometut a un examen minuciós. 2. Que s'a exercit ua influéncia directiva o restrictiva. *Sin.:* *controlat*.

contraròtle *nòm m* 1. Direccion o domeni qu'a ua persona sus ua organizacion, un sistèma, ua maquina, etc. 2. Examen e observacion curosa que servís entà hèr ua verificacion. *Sin.:* *contròtle*.

contrast *nòm m* Diferéncia grana o oposicion que presenten dues causes quan se comparen entre eres.

contrastar *v tr* 1. Méter a pròva era autenticitat, puretat, validesa d'ua causa. 2. Èster en contrast, mostrar ua diferéncia o ua oposicion notables.

contravier *v intr* Actuar en contra d'ua lei, d'ua norma o d'un pacte.

contribuable, -bla *nòm m f* Persona que legauement ei obligada a pagar impòsti estataus, autonomics o locaux.

contribucion *nòm f* 1. Ajuda entà artèrner ua finalitat. 2. Quantitat de sòs qu'es ciutadans paguen ath municipi o ar estat.

contribuïr *v intr* Auer part en ua òbra comuna.

contributiu, -iva *adj m f* Que contribuís.

controlar *v tr* 1. Dirigir o dominar ua organizacion, un sistèma, ua maquina, etc. 2. Examinar e observar damb atencion ua causa entà hèr-ne ua verificacion.

contròtle *nòm m* 1. Verificacion, inspeccion. *Sin.: contraròtle*. 2. Pròva, examen.

controvèrsia *nòm f* Discussion entre dues o mès persones sus un punt de diferéncia.

controvertit, -ida *adj m f* Que damb es sòns actes o es sues paraules cree controvèrsia.

contunhacion *nòm f* Ampliacion en temps deth desenvolopament d'ua accion que ja auie començat e que s'auie interromput.

contunhar *v tr intr* 1. Seguir entà deuant. *Sin.: continuar*. 2. Durar, estener-se sense arturar-se.

contusion *nòm f* Mau que còste un patac sus ua part deth còs quan non hè cap he-

rida exteriora ne trinque cap uas.

convalescència *nòm f* 1. Estat d'ua persona que recupèrè eth sòn vigor e era salut dempús d'ua malautia. 2. Periòde pendent eth quau ua persona malauta recupèrè era salut.

convéncer *v tr* Predar a bèth un damb arguments a reconéisher bèra causa com a vertadèra, a adoptar ua opinion, ua resolucion. *Ex.: Lo cau convéncer que vengue damb nosati*.

convencion *nòm f* 1. Norma o practica admetuda que toti seguissen de comun acòrd. 2. Reünion de persones damb eth madeish mestier.

convencionau *adj m f* 1. Relatiu a un convèni o pacte. 2. Que seguís es precedents o es costums. 3. Pòc originau.

convenença *nòm f* 1. Benefici o utilitat que s'obtie d'ua causa. 2. Correspondéncia o conformitat entre dues causes.

convenient, -a *adj m f* 1. Qu'ei auantatjós e util entà ua fin. 2. Qu'ei d'acòrd damb ua auta causa, qu'ei oportun.

convenientament *adv* D'ua manèra convenienta.

convèni *nòm m* Acòrd entre dus o mès grops sociaus o institucions entà acceptar ua seguida de condicions o drets.

convent *nòm m* Edifici a on i demore ua comunitat de religiosi o religioses.

convergència *nòm f* 1. Accion de convergir. 2. Tendéncia envèrs a un madeish punt.

convergent, -a *adj m f* Que convergís.

convergir *v intr* Trapar-se diuèrses persones o causes en un madeish punt o lòc.

convèrsa *nòm f* Accion de conversar entre dues o mès persones. Conversacion.

conversar *v intr* Parlar o comunicar-se mejançant eth dialòg dues o mès persones.

conversion *nòm f* 1. Accion de convertir o convertir-se. 2. Obtencion de mieis de pagament internacionau damb ua determinada moneda. 3. Repeticion d'ua o diuèrses paraules ath finau de vèrsi, frases...

convertir *v tr* 1. Hèr devier diferent. 2. Destinar a un usatge diferent. 3. Invertir es tèrmes d'ua causa. 4. Hèr que quauquarrés dèishe es sons maus costums.

conviccion *nòm f* Seguretat qu'a ua persona dera vertat o certesa d'aquerò que pense o sent.

convidar *v tr* Pregar, demanar a quauquarrés d'acompanhar-mos en ua hèsta, taulejada, espectacle.

convier *v tr* 1. Èster util o avient entà quauquarren concrèt. 2. Concludir, barrar un acòrd o convengut. 3. Èster d'un madeish vejaire o opinion.

convíuer *v intr* Víuer en companhia de ua auta o de ues autes persones.

convivència *nòm f* Vida en companhia de ua auta o de ues autes persones.

convocacion *nòm f* Anonci o escrit que convòque un acte, ua formalitat, etc. *Sin.: convocatòria.*

convocar *v tr* 1. Avisar o cridar quau-

quarrés entà anar a un lòc o acte determinat. 2. Hèr public un acte, coma un concors, oposicion, manifestacion... entà que i poguen anar es persones interessades.

convocatòria *nòm f* Anonci o escrit que convòque un acte, ua formalitat, etc.

convòi *nòm m* 1. Conjunt de veïculs terrèstres o maritims que hèn amassa eth madeish recorrut. 2. Mejan de transpòrt format per ua seguida de vasons aganchadi entre eri e arrossegadi per ua locomotora que circule per ues vies.

convulsat, -ada *adj m f* Afectat per ua con-vulsion.

convulsion *nòm f* 1. Contorsion involontària, violenta e repetida d'ua part deth còs o d'un muscle. 2. Agitacion politica, social o economica, generaument violenta, que trinque era normalitat.

cooficiu *adj m f* Que compartís era categoria d'oficiu amassa damb d'auti deth madeish tipe.

cooperacion *nòm f* Accion de préner part en una òbra damb d'autes persones.

cooperatiu, -iva *adj m f* 1. Dera cooperacion o que i é relacionat. 2. Que coopèr.

cooperativa *nòm f* Empresa o societat formada per productors, venedors e consumidors d'un producte; eth sòn objectiu qu'ei eth benefici comun des sòcis.

coordinacion *nòm f* Combinason de persones, mejans tecnicos e trabalhs entà ua accion comuna.

coordinador, -a *nòm adj m f* Que coordine eth trabalh d'un enseme de persones e es mieis tecnicos que hèn a servir.

coordinar *v tr* 1. Dispausar ordenadament ua seguida de causes, cossent damb un metòde o sistèma determinat. 2. Combinar persones, mejans tecnicos e trabalhs entà ua accion comuna.

còp *nòm m* 1. Trobada violenta d'un còs contra un aute. *Sin.: truc, patac.* 2. Moment de referéncia temporau.

còp de pè *loc adv* Patac hèt damb eth pè.

còp de punh *loc adv* Patac hèt damb era man tancada (punh).

còp sec *loc adv* 1. Sense pensar-s'ac. 2. Bruscamet. De patac. Tot en un còp.

copa *nòm f* 1. Veire qu'a un pè. 2. Prèmi que se concedís en quauques competicions esportives. 3. Tipe de chapèu.

copejar *v intr* Bèuer soent damb copa o veire.

copet *nòm m* Part deth darrèr deth còth a on s'amasse era esquia damb eth cap.

còpia *nòm f* Reproduccion exacta d'un escrit o d'un objècte.

copiar *v tr* 1. Escríuer aquerò que ja ei en ua auta part o aquerò que un aute dicte. 2. Reprodusir quauquarren exactament, prenent ua auta causa com modèl.

copòla *nòm f* Tet en forma de mieja esfèra que curbís un espaci circular o poligonau, generaument en edificis majestuosos e

glèises.

copon *nòm m* Part damb valor fixa e proporcionau qu'ei dividit un document de participacion en ua loteria e en ua tòia, e que se pòt separar e hèr-se a servir individualment o damb d'auto.

coproduccion *nòm f* Produccion realizada amassa entre diuèrses persones o empreses.

copyright *nòm m* Dret exclusiu d'un autor o d'un editor de recéber beneficis economics d'ua òbra literària, scientifica o artistica.

coquèla *nòm f* Espècia de casseròla de hèr damb mange e tres pès.

coqueta *nòm f* Coquilhon, bonheta.

coquilhon *nòm m* Doç hèt damb haria, lèit e ueus que se trabalhe damb es dits e qu'ei trincadís.

còr *nòm m* 1. Muscle qu'assegure era circulacion dera sang. 2. Coratge. 3. Bondat, amor, sentiment.

corada *nòm f* Entralhes de cèrti animaus, mès que mès es paumons.

coratge *nòm m* Fortalesa, decision deuant des dificultats.

corau *nòm f* 1. Relatiu a un cor musicau. 2. Composicion musicau vocau o instrumentau de ritme lent e de caractèr religiós.

corba *adj f* Que non ei rècte e que non forme angles.

corba *nòm f* Linha que non ei dreita en cap des sues parts.

corbàs *nòm m* Audèth omnivòr de color nere ludent, damb ales granes e coa en forma de ganchet, a eth bèc gròs e fòrt e es pautes damb ungles fòrtes.

corbata, *nòm f* Pèça de vestir que bères persones, sustot òmes, pòrtèn com ornament, ei ua banda de ròba que s'estaque damb un nud especiau en còth e penge sus eth piech. *Sin.: cravata.*

corbelha *nòm f* Cabàs teishut de vimes, que se penge en cada costat der animau entà transportar hiems o quauqua auta causa. *Sin.: corbelhon.*

corbir *v tr* 1. Caperar. 2. Protegir bèra causa damb ua auta causa metuda peth dessús. 3. Méter eth tet en ua bastissa. *Sin.: curbir.*

còrda *nòm f* Amàs de hius junhuts es uns damb es auti de manèra que formen ua tira longa e fòrta que servís entà estacar. 2. En geometria, segment de rècta que junh er estrem d'un arc d'ua corba. *Ex. Eth diàmetre ei era còrda que passe peth centre deth cercle.*

cordar *v tr* Tancar o ajustar ua causa, especiaument ua pèça de vestir, damb botons, gahets, cordèus, etc.

cordon *nòm m* Còrda prima generaument cilíndrica hèta damb fibra o hiu fin. Eth cordon ombilicau ei eth conjunt de vasi que junhen eth fetus damb era placenta dera mare pendent er embaraç.

corean, *-a adj nòm m f* De Corèa o restacat damb aguest país asiatic, damb es sòns abitants o damb era sua lengua, que se parle en Corèa e en bèri airaus dera

China e de Japon.

coreograf, *-a nòm m f* Persona que compause e dirigís coreografies.

coreografia *nòm f* Art de compausar e de dirigir dances e balhs en tot anotar es passi, es figures e es lòcs qu'ocupen es dançaires en cada moment dera composicion musicau que les acompanhe.

coret *nòm m* 1. Part deth còs que junh eth cap damb eth tronc. *Sin.: còth.* 2. Elevacion de terren menor qu'era montanha. 3. Pòrt petit.

coriós, *-osa adj m f* 1. Qu'a interès per conéisher ua causa o es causes en generau. 2. Que se considèrè interessant pr'amor qu'ei originau, estranh o pòc coneishut.

còrna *nòm f* Perlongament ossificat e conic qu'an bèri animaues ena part frontau o laterau e per parellhs.

cornaenclin *nòm m* Construccion sense angle rècte, ei a díder non ortogonau damb es angles aguts o obtusi. Es paredèrs aranesi, molti viatges, s' an agut d'adaptar a hèr es sues construccions en terrens difícils, arribenti, a on es pèires de granit dera antiga morrena dera gelèra o es malhs que gessien dera tèrra non dauen pro pati entà poder diboishar ara auança un plan de basa quadrilaterau damb es quate angles a 90 grads. Era tecnica e es mieis de que disposauen èren es qu' èren, e açò a dat pè a trobar moltissimes construccions autan religioses coma civius damb aguestes caracteristiques.

cornar *v intr* Gésser es còrnes.

cornèr *nòm m* 1. Espaci que i a en angle de dues parets. 2. Lòc apartat e amagat.

cornut, -uda *adj m f* Qu'a còrnes.

corona *nòm f* 1. Objècte en forma d'arc o cercle hèt de flors, huelhes, metau... que se met en cap, d'ornament o de distincion. 2. Poder d'un sobeiran o es domenis que se trapan jós era sua sobeirania. 3. Conjunt des branques d'un arbe per dessus eth horc, damb huelhatge o sense. *Ex. Un auet damb corona enorme.*

coronar *v tr* 1. Méter ua corona en cap, especiaument entà balhar a ua persona era dignitat de rei o reina. 2. Completar ua causa, arribar en punt mès naut o mès interessant.

coronari, -ària *adj m f* 1. Deth sistèma circulatòri deth còr. 2. Dispausat en forma de corona.

coronèl *nòm m* Cap militar des exercits de tèrra e aire, era sua graduacion se tròbe entre era de tinent coronèl e era de generau.

còrp *nòm m* Cabàs tengut entà portar era èrba tath bestiar.

corporacion *nòm f* Conjunt de persones qu'apertenhen a un còs o institucion e se tien a un objectiu comun.

corporatiu, -iva *adj m f* Qu'ei d'ua corporacion.

corporau *adj m f* Deth còs o que i a relacion.

còrpus *nòm m* 1. Festivitat cristiana que celèbre era institucion dera Eucaristia e qu'a lòc ath començament der ostiu. 2.

Conjunt extens de tèxti, que generaument se hèn a servir entà investigar era gramatica e eth significat des paraules d'ua lengua.

corralada *nòm f* Era jaça deth ramat.

corrau *nòm m* Lòc barrat a on se i embarren diferents bèsties.

correccion *nòm f* 1. Modificacion que substituís ua fauta, ua error o un defècte. 2. Absència de fautes, errors o defèctes.

corrèctament *adv* De forma corrècta.

corrècte, -ta *adj m f* 1. Qu'ei ben hèt, sense errors ne defèctes. 2. Qu'ei acertat o avient, pr'amor que se correspon damb es normes sociaus.

corrector, -a *adj nòm m f* Que corregís.

correder *nòm m* 1. Part longa e estreta der interior d'ua casa o edifici, que comuniqua ues abitacions damb autes. 2. Galeria dubèrta o damb veirières que rodege un pati.

corredor, -a *nòm m f* Persona que cor en quinsevolha modalitat de corsa.

correg *nòm m* 1. Cordeta generaument d'estructura tubulara hèta damb diferents capes retorçudes o trenades, de coton, lin, lan, etc. 2. Banda generaument de cuer que servís entà sarrar quauquarren. *Sin.: correjon, corregeta.*

corregir *v tr* 1. Apraiar ua causa qu'a errors o defèctes entà que sigue corrècta. 2. Avisar a bèth un de quauqua causa qu'a hèt mau.

correja *nòm f* Tira longa e estreta de cuer

o de un aute materiau flexible e resistant que servís entà subjectar o ajustar.

corrent *nòm m* 1. Cors d'aigua. Moviment de translacion continuat. 2. Moviment de cargues electricas resultant d'ua diferéncia de potenciau entre dus punts.

corrent, -a *adj m f* 1. Usuai, abituau, ordinari. 2. Dit d'ua setmana, mes, an... actuau. 3. Non èster endarrerit enes pagaments. 4. Èster coneishedor de çò que passe. 5. Generaument acceptat, admetut per usatge comun.

córrer *v intr* Botjar-se d'un lòc tà un aute de forma rapida, de sòrta que per un moment es pès non tòquen en tèrra entre un pas e eth següent.

correspondéncia *nòm f* 1. Relacion entre dues o mès causes que son conformes es ues damb es autes. 2. Eth hèt d'escriuer-se cartes dues persones.

corresponent, -a *adj m f* Que se respon e ei confòrme damb ua auta persona o causa.

correspóner *v intr* 1. Pertocar a bèth un bèra causa. 2. Èster en relacion de simetria. 3. Auer comunicacion.

corresponsau *nòm m f* Jornalista qu'infòrme abituauament a un mejan de comunicacion, de ua auta poblacion o país estrangèr estant, des notícies que se produsissen en aguesti lòcs.

corrèu *nòm m* Servici qu'a coma foncion eth transpòrt e despartiment dera correspondéncia.

corrèus *nòm m* Organisme que s'encargue

deth transpòrt e eth liurament de cartes e paquets manadi per ues persones entà d'autes.

corroborar *v tr* Assegurar ua credença o ua opinion qu'abans non s'auie per cèrta.

corrómper *v tr* deteriorar e descompausar.

corromput, -uda *adj m f* 1. Que se dèishe corrómper damb sòs o presents. 2. Qu'ei deteriorat e descompausat.

corròp *nòm m* Amàs de persones o causes. *Sin.: grop.*

corrupcion *nòm f* 1. Descomposicion d'ua substància organica o d'un miei coma er aire o era aigua. 2. Autrejament o acceptacion de sòs o presents a cambi d'un tracte favorable o auantatjós, mès que mès s'ei injust o illegau.

cors *nòm m* 1. Temps senhalat en cada an tà assistir as leçons. 2. Tractat sus ua matèria explicada pendent un cèrt temps. 3. Corrent d'aigua. 4. Camin que hè ua causa que se botge d'ua manèra progressiva.

còrs, -a *nòm adj m f* De Corsega o relacionat damb aguesta isla, es sòns abitants o era sua lengua.

corsa *nòm f* Competicion entre diuèrsi corredors, que sagen d'arribar en prumèr lòc en un punt senhalat.

corsar *v tr* 1. Seguir uns estudis, assistir a un cors entà apréner bèra causa. 2. Hèr qu'un document arribe tara persona a qui va dirigit.

Corsega *nòm* Collectivitat territoriau de França, situada ena Mediterranèa Occi-

dentau deth sud d'Euròpa.

cort *nòm f* 1. Tribunau. 2. Lòc a on residís eth sobeiran. 3. Govèrn deth sobeiran. 4. Lòc tancat entà embarrar bestiar. 5. Organisme qu'a ath cargue er exercici dera jurisdiccion governativa, administrativa, legislativa e judíciau.

cortègi *nòm m* Grop de persones que s'amassen entà anar entà bèth lòc, generalment acompanyant a ua persona importanta.

cortesan, -a *nòm m f* Qu'apertenh ara cort d'un rei o d'ua reina.

cortesia *nòm f* 1. Qualitat de cortés, qu'a ua urbanitat extrema. 2. Salutacion en tot inclinar eth còs, en tot lheuar eth chapèu...

cortina *nòm f* Pèça de tela o de un aute materiau semblant que se penge dera part de naut d'ua pòrta, d'ua hièstra, d'un horat, etc, entà caperar-les. *Sin.: ridèu.*

cortinatge *nòm m* Conjunt de cortines.

còs *nòm m* 1. Substància materiau. 2. Ensem des parts materiaus que compausen er organisme uman.

cosedura *nòm f* 1. Tecnica d'amassar damb hiu dues pèces de teishut o un objècte e ua pèça de teishut. 2. Seria de punts qu'unís dues pèces de teishut.

cóser *v tr* Júnher dus o mès tròci de ròba, cuer, etc., per miei d'agulha e hiu.

cosin, -ia *nòm m f* Hilh d'un oncle o d'ua tia.

cosmic, -a *adj m f* Deth cosmòs, der univèrs.

cossat, -ada *adj m f* Qu'a eth còs ben hèt e corpurent.

cossejar *v tr* Debanar, enrotlant eth hiu d'ua madèisha ar entorn d'un èish entà formar un camishèth.

cossera *nòm f* Sòrta de bossa hèta damb pèth de ceridèr, d'un celh d' 1 cm., tot just, e tapada per baish mejançant un tròç de pèth de oelha, damb era lan peth dehòra, que se tie entà amiar era haria ena mòla.

còsso *nòm m* Regidor deth municipi.

còst *nòm m* Quantitat de sòs que vau ua causa.

còsta *nòm f* 1. Part dera tèrra qu'ei tocant era mar o apròp dera mar. 2. Terren inclinat, qu'ei arribent.

costana *nòm f* Cada ua des parets mèstres d'un edifici qu'arriben enquiath losat.

costar *v tr* 1. Auer ua valor, un prètz. 2. Causar pena, dificultat, esfòrç.

costat *nòm m* 1. Part dreita o quèrra d'un còs. 2. Limit, endret.

costelha *nòm f* Uas deth torax.

costièr, -a *adj m f* Terren qu'ei dificil de traessar pr'amor qu'a un penent plan mercat e ei plen de ròques.

costipar *v intr* Cuèlher ua malautia respiratòria leugèra pr'amor deth hered o des cambis rapids de temperatura.

costum *nòm m* Manèra d'actuar establida pera repeticion d'actes parièrs.

costura *nòm f* Tecnica d'unir damb hiu dues pèces de teishut damb ua agulha.

costurèr, -a *nòm m f* Persona que trabalhe en tot hèr vestits. *Sin.: sarte, modista.*

còta *nòm f* Nautada sus eth nivèu deth mar d'un punt dera Tèrra.

cotèth *nòm m* Utís format per un mange e ua pèça de metau damb eth bòrd hilat que s'emplegue entà talhar es aliments. *Sin.: guinhauet.*

còth *nòm m* Part deth còs que junh eth cap damb eth tronc.

cotizacion *nòm f* 1. Resultat de cotizar. 2. Prètz de venda obligatòria fixat entà un títol o producte.

cotizar *v intr* Méter prètz a quauquarren qu'a ua variabilitat.

cotlhòc *nòm m* Part d'ua vegada, qu'apertenh a d'auti pòbles, encara qu'admetuda a pèisher en tèrme.

coton *nòm m* 1. Planta dera família des malvacèes d'a on se trè era fibra de coton (*Gossypium spp*). 2. Tipe de tela elaborat dera planta deth madeish *nòm*. 3. Teishut esponjós de color blanc.

cotonada *nòm f* Tela blanca de coton.

còva *nòm f* Cavitat subterranèa dubèrta ena tèrra de manèra naturau o excavada per un animau o per èster uman.

covar *v tr* Mantier a ua temperatura constanta er embrion que i a laguens d'un ueu per mieis naturaus o artificiaus.

covard, -a *adj m f* Persona que mòstre manca de valor deuant d'un perill, dificultat o d'ua dolor.

còvit *nòm m* Recipient de vime o de

canes, damb dues anes ena part de nau, que servís entà amiar objèctes.

craba *nòm f* Mamifèr erbivòr, de coa cuerta e còrnes arquejades entà darrèr, de còs agil e peu fòrt.

crabada *nòm f* Gròs escabòt de crabes.

crabèr, -a *nòm m* Pastor de crabes.

craberòla *nòm f* Mala èrba que hè ua flor blanca damb un boton vermèlh ath miei; abonde enes prats e aucís ara èrba bona.

crabòt, -a *nòm m f* Cria dera craba.

crac *nòm m* 1. Onomatopèia qu'imita eth tapatge que hè quauqua causa que se trinque. 2. Situacion deth comerciant o deth fabricant qu'a deishat de hèr es sòns pagaments.

cramba *nòm f* Pèça d'ua casa, separada per parets des autes, entà dormí'i o entà un usatge personau o privat.

crambèr, -a *nòm m f* En un bar, cafè, restaurant, etc. era persona que mèstre eth minjar e es begudes.

cranc *nòm m* Crustacèu damb eth còs caperat per ua crosca e damb cinc parells de pautes; es dues pautes deth deuant an forma de pinça.

crani *nòm m* Conjunt des uassi que formen eth cap e protegissen eth cervèth, eth cerveret e eth bulbe raquidian.

crasta *nòm f* Era casa dera vila qu'anticament i auie en cada pòble entà amassar-se tà discutir es ahèrs publics.

cravaròla *nòm f* Veir lauaneta.

cravata *nòm f* Pèça de vestir que bères

persones, sustot òmes, pòrten com ornament, ei ua banda de ròba que s'estaque damb un nud especiau en còth e penge sus eth piech. *Sin.: corbata.*

creacion *nòm f* 1. Invencion. 2. Accion de crear. 3. Òbra artistica.

creacionisme *nòm m* Doctrina filosofica que, en oposicion ar evolucionisme, defen qu'es espècies son eth frut d'un acte creador.

creador, -a *nòm adj m f* 1. Persona que hè ua òbra intellectuau o artistica. 2. Que cree o qu'ei capable de crear.

crear *v tr* Endonviar, elaborar, establir, produir, hèr, compausar...

creatiu, -iva *adj m f* 1. Qu'a capacitat o facilitat entà inventar o crear. 2. Qu'a relacion damb era creacion o qu'ei resultat d'aguesta activitat.

creativitat *nòm f* Capacitat qu'a ua persona entà imaginar, endonviar e crear causes.

creatura *nòm f* 1. Quinsevolh causa, animau o persona qu'ei en mon e se considèrè qu'a estat creada per Diu. 2. Mainatge o mainada petits.

crebar *v tr* 1. Daurir-se o trincar-se un objècte pera pression que i a ath laguens. 2. Usat, a viatges, coma sinonim de morir.

crebassa *nòm f* Dubertura longa e estreta que se hè ena pèth, ena tèrra, en ua capa de pintura, etc.

credença *nòm f* 1. Hèt de creir, de considerar que quauqua causa ei vertadèra o segura. 2. Conjunt de principis religiosi

que cre ua persona o un grop social.

credent, -a *adj nòm m f* Que cre en ua religion, que practique es principis d'ua doctrina religiosa.

credibilitat *nòm f* Qualitat de credible d'ua persona o d'ua causa.

credible, -bla *adj m f* Que semble de vertat o cèrt.

credit *nòm m* Quantitat de sòs que prèste un banc e que li cau èster retornada laguens un periòde determinat damb es condicions pactades.

creion *nòm m* Esturment de husta en forma de barra fina e alongada, damb un cilindre fin de grafit o de un aute materiau ath laguens, que servís entà escriuer, diboishar o pintar.

creir *v tr* 1. Auer per cèrta ua causa. 2. Aubedir, escotar. *Ex.: Mainatge, as de creir a tà mair!*

creishment *nòm m* 1. Aument dera mesura der organisme d'un èster viu. 2. Aument dera quantitat, dera mesura o dera importància de bèra causa.

creishença *nòm f* Accion e efècte de créisher. Quan quauquarrés o quauquarren creish.

creishment, -a *adj m f* 1. Qu'aumente de manèra progressiva en qualitat, quantitat o intensitat. 2. Intervau de temps que passe entre era lua naua e eth plen.

créisher *v tr intr* 1. Aumentar es còssi en nautada, estenuda o nombre. 2. Esténer, escampilhar. 3. Aumentar eth nivèu dera aigua d'un riu o dera mar.

creishuda *nòm f* Aument deth nivèu d'aigua d'un riu, d'un lac, d'un corrent, etc.

crèma *nòm f* 1. Minjar hèt damb lèit, ueus, sucre, haria e canèla que se pren coma pòstre. 2. Premanida culinària de textura fina pòc espessa que se pren coma ua sopa.

cremalhs *nòm m* Ganchos damb anères de hèr, aganchadi ena paret deth huec, a on se pengen oles, caudèrs, etc, entà hèr a borir eth contengut.

cremar *v tr* Destruir o consumir ua causa damb huec o damb calor.

crénher *v tr* Auer pòur, trebolament de coratge, deuant un perilh reau o imaginari.

crentar *v tr* 1. Auer ua sensacion d'angoisha costada pera preséncia de bèth perilh reau o imaginari. 2. Creir o suspectar qu'a passat o ei a man de passar quauqua causa, mès que mès dolenta.

crespèra *nòm f* Minjar hèt damb ua massa de truhes padenades e haria.

crespèth *nòm m* Lamina plan fina de massa hèta damb haria, ueu e lèit, que se hè en ua padena e se pòt ramplir de sucre, chicolate o confitura. Ei plan trende. *Sin.: pescajon, pastèra.*

cresta *nòm f* 1. Part carnosa de color vermèlh qu'an sus eth cap quauqui audèths. 2. Part que subergés d'ua montanha.

cretaire, -aira *nòm m f* Persona qu'a eth mestièr de crestar as animaus.

crestar *v tr* 1. Extirpar o inutilizar es organs genitaus. 2. Debilitar o anullar. 3.

Trèir as brinhons part des sòns panèus damb mèu.

creu *nòm f* Senhau o mèrca formada per dues rèctes que se crotzen en tot formar un angle rècte. *Sin.: crotz.*

cria *nòm f* 1. Animau que hè pòc qu'a neishut e qu'ei damb era sua mair, que lo protegís e li da era popa. 2. Conjunt de hilhs qu'a un animau.

criar *v tr* Alimentar e suenhar un animau o un mainatjon, que hè pòc qu'a neishut, enquia que sigue pro gran tà valer-se per eth madeish.

crida *nòm f* 1. Hèt d'exprimir publicament, ua persona o un grop de persones, ua opinion o ua invitacion a hèr bèra causa. 2. Impuls o atraccion que còste ua causa sus ua persona.

cridar *v tr intr* 1. Nomentar. *Ex.: Com te crides?* 2. Hèr crits. 3. Lheuar un clam.

crim *nòm m* 1. Acte considerat coma dolent o injust. 2. Accion qu'ei proïbida per lei e que hè mau as persones.

criminau *adj nòm m f* Deth crim o qu'a relacion damb aquesta accion.

criptic, -a *adj m f* Qu'ei incomprendible o dificil d'entèner entara majoritat de persones, pr'amor que non ei bric clar, ne bric comprendible.

criptologia *nòm f* Estudi des tecnicas de descodificacion de messatges chifradi.

crisi *nòm f* Situacion dificultosa.

crispacion *nòm f* 1. Contraccion brusca e momentanèa d'un muscul o d'un nèrvi. 2.

Estat d'irritacion o d'engüeg d'ua persona.

críst *nòm m* Imatge o representacion der hilh de Dieu.

crístallin, -a *adj m f* Qu'ei transparent e sense impuretats que l'entrebolissen.

crístallin *nòm m* Part deth uelh en forma de cristau transparent e esferic plaçada darrèr deth viston e que hè qu'es arrais de lum se projècten sus era retina formant imatges.

crístau *nòm m* Materiau dur, fragil, generaument incolor e transparent, que s'obtie quan se honen diüerses substàncies a ua temperatura plan nauta e se hereden rapidament. *Sin.: cristal.*

crístian, -a *adj m f* Qu'apertenh ara religion de Crist.

crístianar *v tr* Administrar eth sacrament deth baptisme.

crístianisme *nòm m* Doctrina religiosa que se base ena Biblia e cre en Jesús coma hilh de Dieu.

crístianizacion *nòm f* 1. Hèt de convertir o integrar en cristianisme. 2. Amamar d'esperit cristian.

crít *nòm m* Son lançat damb fòrça per ua persona o animau.

crítèri *nòm m* Règla o norma que s'establís entà poder opinar o cuélher ua determinacion.

crític, -a *adj nòm m f* 1. Persona que parle malament o opine sus es defèctes e qualitats de d'auti. 2. Estat en eth que se tròbe ua persona o causa.

crítica *nòm f* 1. Examen deth coneishement uman, d'un libre, un spectacle... acompanhat d'un judici. 2. Persona qu'expresse era sua opinion. 3. Amàs des opinions critiques o des crítics d'un cèrt encastre. 4. Accion de criticar.

criticar *v tr* 1. Examinar e jutjar es qualitats e es defèctes de bèra causa o òbra. 2. Exprimir opinions o judicis negatius sus ua causa.

croat, -a *adj nòm m f* De Croàcia o relacionat damb aguest país.

cròca *nòm f* Òsca o talh que se hè en ua husta, per exemple damb un guinhauet.

crochetar *v tr* Aganchar, unir o penjar damb un crochet.

croshidera *nòm f* Era accion de croishir.

croishir *v intr* Hèr ua seria de tapatges brèus ua causa quan heregue damb ua auta, se doblegue o se trinque.

crompador, -a *nòm adj m f* Qu'obtie quauqua causa a cambi de sòs.

crompar *v tr* Recéber quauqua causa a cambi de sòs.

crònic, -a *adj m f* Qu'ei long o abituau.

crònica *nòm f* 1. Tèxte istoric que recuelh es hèts en madeish orde qu'arribèren. 2. Informacion de premsa, ràdio o television que balhe notícies sus un hèt determinat.

crònicaire, -aira *nòm m f* 1. Istorian qu'escriu cròniques. 2. Jornalista qu'elabòre ua crònica d'actualitat.

crònologia *nòm f* 1. Sciéncia qu'ordene e date es hèts istorics segontes uns crítèris

rigorosi. 2. Conjunt de personatges e de hèts istorics ordenadi segontes es dates que succediren.

cronologic, -a *adj m f* Dera cronologia o que i a relacion.

cronomètre *nòm m* Esturment de grana precision entà mesurar de manèra plan exacta fraccions fôrça petites de temps.

cròs *nòm* 1. Espaci uet, talh de terren prigond e verticau. 2. Horat en solèr.

crospa *nòm f* 1. Capa que curbís eth tronç e es branques des arbes. 2. Part exteriora dura que capère quauqui fruts e d'auti aliments. 3. Capa dura que se forme sus era superfícia d'ua herida. 4. Capa exteriora que se forme quan se met dura ua causa umida o trenda.

crossader *nòm m* 1. Cagira damb pautes acabades en arcs que se pòt botjar entà deuant e entà darrèr. 2. Sèti que penge de dues còrdes o cadies estacades en ua barra e que servís entà anar entà deuant e entà darrèr. *Sin.: balançader.*

crossar *v tr* 1. Botjar d'un cant tar aute, un còs suspenut o un còs plegatiu qu'a un punt fixe, balancejar. 2. Cunherar. *Ex.: Cròssa eth mainatge que plore!*

crosta *nòm f* 1. Superfícia d'ua substància que forme ua capa dura e seca. 2. Capa seca de sang que se forme ena superfícia d'ua herida.

crostet *nòm m* Estrem d'un pan. *Sin.: canteth.*

crotz *nòm f* 1. Esturment de suplici entàs condemnats deth temps passat. *Sin.: creu.*

2. Objècte de pietat cristiana. 3. X, +, signe grafic. 4. Crotzament de carretères o camins.

crotzada *nòm f* Expedicion armada amia-da pera glèisa catolica romana contra ua auta religion.

crotzar *v tr* Trauessar un lòc, passar d'un costat en aute.

cru, -a *adj m f* Que non ei cuet.

crubador, -a *nòm m f* Persona que se n'encuede de passar pes cases a crubar rebutts; persones qu'en ua botiga, en un autobús, etc. se n'encueden de crubar.

crubament *nòm m* Operacion de recéber ua quantitat de sòs coma pagament de quauqua causa.

crubar *v tr* Percéber un era quantitat que un aute li deu.

cruciau *adj m f* Qu'ei fôrça important e decisiu entà qu'ua causa seguisque eth sòn procès o se resòlve.

crudeltat *nòm f* 1. Manca d'humanitat e de pietat deuant deth patiment de bèth aute. 2. Acte que còste patiment e dolors intensi.

crudèu *adj m f* Que còste patiment e dolor intensi.

cu *nòm m* 1. Era part de darrèr deth còs, eth finau dera esquia. 2. Eth hons d'un recipient. En occitan tanben s'emplegue *cuu*.

cu *nòm f* Dètze-e-setau letra der alfabet.

cuba *nòm f* Recipient de husta barrat pes dus estrems, damb un orifici entà poder

gèsser eth liquid deth sòn interior.

cuban, -a *adj m f* Naturau de Cuba.

cubèrta *nòm f* 1. Estructura dera part de naut e de dehòra que barre un edifici. 2. Part exteriora d'un libre hèta d'un materiau resistant que curbís es planes cosudes.

cubertadèr *nòm m* Pèça de papèr, de ròba, etc, que curbís un objècte entà protegir-lo e sauvar-lo en bon estat.

cubertar *v tr* 1. Méter eth tet o losat en bastiment. 2. Caperar, curbir es cubertaders d'un libre, quadèrn, etc. damb papèr, plastic, etc. entà sauvar-lo en bon estat.

cubic, -a *adj m f* Qu'a forma de cub.

cuca *nòm f* Tèrme generic entàs animalonhs e bestiòles.

cuedar *v tr* Auer suenh de quauqu'un o de quauqua causa.

cueisha *nòm f* Part dera cama entre eth tronc e eth jolh.

cuélher *v tr* 1. Préner quauquarren qu'ei en solèr. 2. Amassar es fruts dera tèrra. *Ex.: Anar a cuélher truhes.* 3. Préner. *Ex.: Cuelhec eth camin deth miei. Cuelh eth vrespalh!*

cuelheta *nòm f* Accion d'arremassar es fruts dera tèrra.

cuelhuda *nòm f* 1. Hèt de cuélher es fruts e es productes dera tèrra. 2. Conjunt des fruts e des productes dera tèrra que se cuelhen. 3. Epòca der an que se cuelhen es fruts e es productes dera tèrra.

cuèr *nòm m* Pèth d'animau adobada e premanida entà desparièrs usatges.

cuèra *nòm f* Giqueta de pastor, de pèth de oelha, sense manges e damb era lan peth dessús.

cuert, -a *adj m f* Qu'a pòga longada, extension o durada.

cuic *nòm m* Cada ua des puntes o angles d'ua pèça de ròba; metaforicament es angles exteriors des edificis.

cular, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath cu.

culhèra *nòm f* Cubèrt qu'ei format per un mange acabat en ua part ovalada e copuda que s'emplegue entà minjar es aliments trendes o liquids.

culherada *nòm f* Quantitat d'aliment o de ua auta causa que cap en ua culhèra.

culinari, -ària *adj m f* Dera codina. Dera manèra de premanir es aliments entà poder-les minjar.

culminacion *nòm f* Part finau e mès demorada d'un procès o d'ua activitat.

culminant, -a *adj m f* 1. Superior, subergessent, principau. 2. Era part mès nauta d'ua montanha, bastiment...

culminar *v tr* Arribar ath punt mès naut en grandària, en fòrça, en poder, en reng...

culpa *nòm f* Fauta mès o mens grèu cometuda volontàriament. *Sin.: tòrt.*

culpabilitat *nòm f* Responsabilitat dera persona qu'a era culpa d'un hèt que va contra era lei o era morau, o que damnatge injustament a ua auta persona.

culpable, -bla *adj m f* 1. Qu'ei responsable d'un hèt que va contra era lei

o era morau, o que damnatge injustament a ua auta persona. 2. Qu'ei era encausa o eth motiu d'un mau o d'un prejudici.

culpar *v tr* 1. Atribuir a ua persona era responsabilitat d'un hèt que va contra era lei o era morau, o que damnatge injustament a ua auta persona. 2. Declarar era causa o eth motiu d'un hèt que còste damnatges o prejudicis.

culte, -ta *adj m f* Persona qu'a fôrça educacion, coneishement e cultura.

culte *nòm m* Conjunt d'actes e de ceremònies a on s'exprimís veneracion e respècte a un èster divin o sagrat.

cultiu *nòm m* 1. Accion e efècte de cultivar. 2. Cria e explotacion d'èsters vius damb fins científiques, economicas o industrials.

cultivar *v intr* Dar ara tèrra e as plantes aquerò qu'a de besonh entà que fructifiquen. *Sin.: coitivar.*

cultura *nòm f* 1. Formacion, educacion d'ua persona o grop. 2. Amàs des valors artisticas e intellectuals d'ua societat.

culturau *adj m f* En relacion ara cultura.

culturaument *adv* D'ua forma culturau. *Sin.: culturalament.*

cumin *nòm m* Seme de color marron, flaira intensa e sabor amargant que se hè a servir en medecina e entà dar mès gust a quauqui minjars.

cunh *nòm m* Pèça de husta o de metau que s'introdusís entre dus elements entà qu'ua causa non se botge.

cunhat, -ada *nòm m f* Òme o hemna d'un frair o d'ua fraia der òme o dera hemna.

cunhèra *nòm f* 1. Lhet d'un mainatge petit. 2. Origen o començament d'ua causa.

cunhèstra *nòm f* Massa de nhèu, era nhèu remassada peth vent.

curar *v tr* 1. Consumir totaument eth minjar o era beguda d'un recipient. 2. Ne-tejar suenhosament. 3. Suenhar, guarir un malaut.

curbir *v tr* Amagar o trèir quauqua causa dera vista mejançant ua auta causa que se bote ath dessús. *Sin.: corbir.*

curd, -a *adj nòm m f* Deth Curdistan o relacionat damb aquesta region d'Asia.

curiós, -osa *adj m f* 1. Qu'a interès per conèisher ua causa o es causes en generau. 2. Que se considèra interessant pr'amor qu'ei originau, estranh o pòc coneishut.

curiosament *adv* Damb curiositat.

curiositat *nòm f* 1. Interès entà conèisher ua causa o es causes en generau. 2. Interès entà saber causes dera vida privada des personas. 3. Circumstància, hèt o objècte que se considèra interessant pr'amor qu'ei originau, estranh o pòc coneishut.

curòles *nòm f* Rotlèu d'èrba seca o ferratge entara alimentacion des animaus.

curriculum *nòm m* Escrit damb es donades personaus d'ua persona, es sòns títols acadèmics e professionaus e es trabalhs qu'a realizat.

custòdia *nòm f* 1. Vigilància que se hè

d'ua persona o d'ua causa. 2. Objècte d'aur o d'argent, a on s'expause era ostia consagrada entara adoracion e eth culte des fidèus cristians.

cutanèu, -èa *adj m f* Dera pèth o que i a relacion.

d

d'acòrd *loc adv* 1. Conforme. 2. Acceptacion d'un hèt.

d'aué en ueit *loc adv* A compdar d'ara en ueit dies.

d'entrada *adv* Des deth començament.

d'ora *adv* De bon maitin. Ath cap de pòc de temps. *Ex.: Bères personas se lhèuen molt d'ora. Sin.: lèu.*

d'açò *loc adv* D'aguestes causes.

d'alavetz enlà *loc adv* A compdar d'aqueth moment.

d'ara enlà *loc adv* A compdar d'aguest moment.

d'aué enlà *loc adv* A compdar deth dia d'aué.

d'ora *loc adv* Lèu.

dable, -bla *adj m f* Qu'ei avient entà ua finalitat.

dalha *nòm f* Airina damb un mange long e ua huelha punchenta e corbada que servís entà segar era èrba.

dama *nòm f* 1. Senhora distinguida, generaument de bona educacion e de clasa social nauta. 2. Nòm d'ua pèça deth jòc d'escacs.

damb pre Preposicion entà mercar ua situacion comuna, eth mejan, eth contacte,

er esturment o er acompanyament. I a era varianta *dab* en Canejun e Luishon. Antigament ère *amb*.

damnatge *nòm m* 1. Mau morau o materiau costat per ua causa ena salut e benèster des personas. 2. Expression que se hè a servir entà planher-se de bèra causa.

damnatjat, -ada *adj nòm m f* Qu'a patit un mau.

dança *nòm f* 1. Conjunt de moviments que hè ua persona damb eth còs, es pès o es braci en tot seguir eth ritme d'ua pèça musicau. 2. Art o tecnica de barar.

dançaire, -aira *adj m f* Persona que dance.

dançar *v tr intr* Executar, solet o acompanyat de d'auti, ua seguida de passi, guimbets e moviments, ath compàs d'ua musica. *Sin.: barar.*

danés, -esa *adj m f* 1. De Dinamarca. 2. Lengua germanica parlada en aguest país europèu.

dangèr *nòm m* Situacion ena qu'ei possible que passe quauqua causa dolenta.

dar *v tr* Aufferir. Autrejar.

darrèr *adv* Part posteriora d'ua causa.

darrèr de *loc adv* Ara fin de tot. En acabar.

darrèr, -a *adj nòm m f* 1. Partida posteriora. 2. Dit dera persona, dera causa, deth hèt, que laguens d'ua seria non n'i a cap mès dempús.

darrèrament *adv* 1. En darrèr lòc, dem-

pús de toti es auti. 2. Enes darrèrs tempsi, non hè guaire.

darrerria *nòm f* Part finau deth temps deth qué se parle.

data *nòm f* 1. Dia precís. 2. Indicacion deth temps e soent deth lòc a on se hè quauquarren.

datacion *nòm f* Fixacion dera data d'un escrit, d'un objècte o d'un hèt o dera edat d'un èster viu.

datar *v tr* 1. Definir ua data. 2. Existir des d'un moment dat.

dauna *nòm f* 1. Persona qu'a domeni o senhoriu sus bèth un o quauquarren. 2. Mestressa dera casa, respècte as sòns mossos.

daurar *v tr* Curbir ua superfícia o un objècte damb aur o damb ua substància de color daurat.

dauridament *adv* D'ua manèra dubèrta.

daurir *v tr* 1. Trèir o desseparar er empediment entà entrar o gèsser, entà trèir o méter. 2. Hèr córrer un flastièth, borrolh, flisquet, clauadura o pan. 3. Balhar començament a ua causa. *Ex.: Es brotons des flors se daurissen.* 4. Méter, un establiment, ath servici deth public. *Ex.: Aué dauriram entàs ueit.* Der aute costat deth Pòt de Rei e deth Portilhon i a es variantes *aurir, aubrir, orbir.*

davalat *v intr* Anar d'un lòc mès naut entà un aute mès baish. *Sin.: baishar.*

davantèr, -a *nòm m f* 1. Çò qu'ei ena part anteriora d'ua causa. 2. En bèri jòcs, jogadors que son ena prumèra linha. *Sin.:*

deuantèr

de *prep* Indique origina, provenença, punt de partença, apertenença o possession, matèria, contengut, mestièr, causa, datacion, etc.

de *nòm f* Quatau letra der alfabet.

de bocadents *loc adv* Quèir entà deuant.

de cap tà *loc prep.* En direccion tà un lòc.

de costum *loc adv* Normaument. *Sin: d'abituda.*

de land en land *loc adv* Completament dubèrt.

de mès en mès *loc adv* En progression creishenta.

de prèssa *loc adv* Rapidament.

de tant en tant *loc adv* Quan es causes non se hèn ara seguida.

de tira *loc adv* Tot seguit.

debanar *v tr* Des·hèir ua madèisha. Desplegar. Des·hèir çò qu'ère enrotlat. Desenvolopar. *Sin.: debiar, camisherar.*

debat *nòm m* Discussion entre dues o mès persones que defensen opinions contràries ena que cada un expause es sues idies e les defense dera critica des auti.

debàter *v tr* Discutir dues o mès persones sus un tèma.

debut *nòm m* Presentacion o prumèra actuacion en public d'un artista o d'un grop d'artistes.

debutar *v tr* Gèsser per prumèr viatge deuant d'un public o un auditòri.

deçà *adv* Aciu. Mès apròp d'aciu.

decada *nòm f* Periòde de dètz.

decadència *nòm f* Hèt de dequèir o debilitar-se.

decantar *v tr* 1. Inclinar ua causa entà un costat. 2. Separar un liquid deth solid suspenut o dus liquids de desparières densitats.

decebeire, -eira *adj m f* Que còste sensacion de decepcion pr'amor que non ei coma se demoraue.

decéber *v intr* Costar un sentiment de decepcion en ua persona quan verifique que ua auta persona o ua causa non ei coma se demoraue.

decebuda *nòm f* Sentiment qu'a ua persona quan verifique que ua auta persona o ua auta causa non ei coma se demoraue.

decència *nòm f* Manèra d'actuar justa e aonorada, especiaument quan respècte es bons costums e era morau.

decènni *nòm m* Periòde de dètz ans.

decent, -a *adj m f* 1. Qu'actue de manèra justa e aonorada, especiaument quan respècte es bons costums e era morau. 2. Qu'a pro qualitat, encara que non excessiva.

decepcion *nòm f* Sentiment qu'a ua persona quan verifique que ua auta persona o ua causa non ei coma se demoraue.

decès *nòm m* Mòrt d'ua persona.

decidir *v tr* Préner ua resolucion.

decim *nòm m* 1. Qu'ocupe eth lòc numèro dètz en ua seria. 2. Part d'ua quantitat dividida en dètz parts egales. 3. Part que se pòt crompar per separat d'ua des dètz parts d'un bilhet de loteria.

decimau *nòm m* 1. Qu'ei mès petit qu'eth nombre sancer o que contie ua fraccion d'un nombre sancer. 2. Cada ua des chiffres que constituïssen era fraccion d'un nombre sancer, que se represente ara drete d'ua virgula.

decision *nòm f* 1. Determinacion que se cuelh deuant d'ua qüestion dobtosa o que presente diuèrses opcions. 2. Valor e fermetat ena manèra d'actuar.

decisiu, -iva *adj m f* 1. Que decidís, que determine. *Ex.: Aquest exemple ei decisiu entà nosati.*

declaracion *nòm f* Accion de declarar, manifestar o de declarar-se aquerò qu'ua persona sent o pense. *Ex.: Declaracions d'amor, de principis, deuant d'un jutge, de guèrra, de valors, dera renda, etc.*

declarar *v tr* Explicar o afirmar es idies o es pensaments.

declinar *v tr* 1. Refusar, non acceptar quauqua causa. 2. Pèrder fòrça o importància ua causa pr'amor que s'apròpe ara sua fin.

decoracion *nòm f* 1. Tecnica de disposicion des mòbles e objèctes d'ua cramba o d'un edifici entà hèr-lo mès agradiu. 2. Disposicion des ornamentals que i a sus ua causa o en un lòc.

decoratiu, -iva *adj m f* 1. Relatiu ara

decoracion. 2. Que quede ben, que hè polit.

decreishent, -a *adj m f* Que se redusís en quantitat, mesura o importància.

decrèt *nòm m* Resolucion o determinacion que cuelhen es autoritats sus es causes que s'an de hèr en encastres e activitats diuèrses.

decretar *v tr* Decidir o determinar, es autoritats, çò que s'a de hèr en encastres e activitats diuèrses.

dedicacion *nòm f* 1. Trabalh intens tengut entà ua activitat determinada. 2. Aufriement d'ua òbra a ua persona coma mòstra d'arregraïment o de fidelitat.

dedicar *v tr* 1. Aufrir o emplegar quauquarren especiau a ua persona o a un hèt. *Ex.: Dedicar-li temps ar estudi.* 2. Aucupar, auer de mèstier. *Ex.: Se dedique ara restauracion.*

dedusir *v tr* 1. Trèir ua conclusion mejançant un rasonament que s'a hèt a compdar d'ua situacion anteriora o d'un principi generau. *Sin.: deduir.* 2. Restar ua part d'ua quantitat.

defalhiment *nòm m* Manca de fòrça o de resisténcia.

defècte *nòm m* Manca, en ua persona, en un animau o en ua causa, d'ua qualitat que li cau auer.

deféner *v tr* Ajudar bèth un qu'ei atacat. Emparar, protegir. *Sin.: defensar.*

defensa *nòm f* Accion de protegir.

defensar *v tr* 1. Sauvar o protegir d'un

atac, d'un perilh o d'un mau. *Sin.: deféner* 2. Balhar supòrt a ua idia, ua teoria, etc.

defensiu, -iva *adj m f* Que servís entà defensar o defensar-se d'un atac, d'un perilh...

defensor, -a *nòm m f* Que defense o protegís.

deficiéncia *nòm f* Defècte, imperfeccion o mancança d'ua persona o d'ua causa.

deficient, -a *adj m f* 1. Qu'a quauque defècte o imperfeccion. 2. Que non arribe en nivèu considerat normau.

deficit *nòm m* Quantitat de sòs que manque quan en ua situacion economica es despenes an estat mès qu'es guanhs.

definicion *nòm f* Explicacion deth significat d'ua paraula.

definir *v tr* Determinar, descriúer, precisar, es caractèrs de bèra causa.

definitiu, -iva *adj m f* Que met fin a ua causa, ahèr, etc.

definitivament *adv* D'ua manèra definitiva. Hèt anar entà presentar aquerò que se ditz com ua conclusion. *Ex.: Definitivament, non i a qui lo hèsque entrar en rason.*

deformar *v tr* 1. Alterar bèra causa ena sua forma. 2. Pèrder era sua forma. 3. Alterar ena sua qualitat.

defugir *v tr* Sajar de non trapar-se damb quauqu'un o damb quauqua causa.

defunt, -a *nòm m f* Qu'a mòrt.

defuntar *v intr* Deishar de víuer un organisme.

degalhar *v tr* Hèr a servir es sòs entà crompar o entà obtier bèra causa.

degan, -a *nòm m f* 1. Persona que dirigís ua facultat o un collègi professionau. 2. Persona qu'ei era mès antica d'ua collectivitat.

degradacion *nòm f* Reduccion o pèrta des qualitats de quauqu'un o de quauqua causa.

degradant, -a *adj m f* Que degrade, que destituís a bèth un deth sòn grad o dignitat. 2. Portar a bèra persona a un nivèu morau fòrça baish. 3. Hèr pèrder era qualitat de bèra causa, deteriorar-la, someter-la a degradacion. 4. Disminuïr en ua pintura graduauament era lum, es ombres, es colors...

degradar *v tr* 1. Hèr a pèrder ua qualitat o un estat caracteristic. 2. Privar a ua persona deth sòn cargue o dera sua autoritat.

degudament *adv* Dera manèra justa, corècta e adequada.

degun *pron* Cap de persona. *Sin.: arrés.*

degustacion *nòm f* Hèt de tastar un aliment o ua beguda entà verificar-ne eth gust, er aròma, era textura, etc.

degut *adj m f* Que correspon. *Ex.: Parlar a quauqu'un damb eth respècte degut.*

dehòra *adv* En exterior.

dehòra de loc *prep.* En exterior de.

dèisha *nòm f* Causa non servibla que ja non se pòt utilizar o consumir.

deishar *v tr* Cessar de. Abandonar. Renonciar. Non continuar.

deishondrat, -ada *adj m f* Persona que s'a tornat fèbla, ei a díder, se debilita. *Ex.: Tres dies de frèbe auien deishondrat ath malaut.*

dejós *adv* Ena part inferiora.

dejós de loc *prep.* Ena part inferiora de.

dejun *nòm m* Privacion totau o parciau de minjar e béuer pendent un periòde de temps, especiaument per problèmes de salut o per motius religiosi.

delà *adv* Mès luenh d'aquiu.

delàger *adv* Eth dia abans d'ager.

delàger de sers *loc adv* Eth dia abans d'ager pera net.

delànet *adv* Ager pera net.

delatar *v intr* Denónciar o acusar a bèth un, especiaument s'ac hè en secrèt.

delator, -a *nòm m f* Persona que denóncie o acuse a bèth un, especiaument s'ac hè en secrèt.

delegacion *nòm f* 1. Cession d'un poder, d'ua foncion o d'ua responsabilitat a ua persona pr'amor de qué l'exercisque. 2. Lòc a on trabalhe un delegat.

delegar *v tr* Cedir, ua persona o un organisme, un poder, ua foncion o ua responsabilitat a ua auta persona entà que l'exercisque en un lòc.

delegat, -ada *nòm adj m f* Persona que recep poder entà actuar en nòm d'ua o de mès persones.

delèit *nòm m* Passion que se met en ua accion.

deliberacion *nòm f* Reflexion que se hè abans de decidir ua causa, en tot tier en compde es rasons a favor o en contra.

delicat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei d'ua finesa extrema. 2. Sensible as mendres impressions exteriores, facil de deteriorar-se o espatlar-se. 3. Que demane d'èster tractat o executat damb gran suenh, damb abilitat. 4. Qu'actue damb gran suenh o escrupolositat.

delici, -ícia *nòm m f* 1. Gran plaser e satisfaccion. 2. Persona o causa que provòque plaser.

delicte *nòm m* Acte que non ei permetut pera Lei.

delictiu, -iva *adj m f* Qu'implique delicte o accion contrària ara Lei.

delimitacion *nòm f* Accion de delimitar; er efècte.

delimitar *v tr* Determinar e mercar es limits d'un terren o d'ua causa.

delinquéncia *nòm f* Conjunt d'accions que son contràries ara Lei.

delinquènt, -a *adj nòm m f* Que comet accions que son contràries ara Lei.

delir *v tr intr* Hèr qu'un solid passe a estat liquid per accion dera calor. *Ex.: Hèr a delir eth gèu, eth grèish...*

deliri *nòm m* 1. Estat d'alteracion mentau en que se produsissen allucinacions, excitacions e desordes des idies. 2. Afogadura o desir plan fòrt per ua persona o ua causa.

delta *nòm m* 1. Quatau letra der alfabet grèc. 2. Terren, generaument de forma

triangulara, format damb es materiaus qu'arrossègue un riu ena sua desbocadura.

deluns *nòm m* Prumèr dia dera setmana.

demagogia *nòm f* Politica fundamentada ena utilizacion de metòdes emotius e irracionaus entà estimular es sentiments des governants entara acceptacion de programes d'accion impracticables que campen sonque de mantier situacions de privilègi.

deman *adv* Eth dia que seguís ath dia present.

demanar *v tr* 1. Pausar ua qüestion. 2. Exprimir eth desir d'obtier quauquarren.

demanda *nòm f* 1. Accion de demanar quauquarren desirat. 2. Qüestion, pregunta. 3. En economia, quantitat de productes o servicis qu'es compradors vòlen comprar.

demantau *nòm m* Pèça de drap o de cuer que servís entà protegir eth vestit. *Ex.: M'è metut eth demantau tà codinar.* En Luishon ei viua era forma *dauantau*.

demarcacion *nòm f* 1. Accion e efècte de demarcar. 2. Enes divisions territoriaus, airau en qu'a poder ua autoritat. 3. En cèrti espòrts, part deth camp ena que teoricament actue eth jogador.

demarcar *v tr* Senhalar limits.

deméncia *nòm f* Capvirament dera rason, alteracion dera ment.

democràcia *nòm f* 1. Sistèma politic en qu'eth pòble exercís era sobeiranetat, designant e controtlant as sòns governants, as que triguen liurament entà periòdes de

temps determinadi. 2. Doctrina politica que defense aguest sistèma. 3. País governat per un règim democratic.

democrata *nòm m f* Persona qu'ei partidària dera democràcia.

democratic, **-a** *adj m f* D'acord damb era democràcia.

democraticament *adv* D'ua manèra democratica.

democratizacion *nòm f* Accion de democratizar.

democratizar *v tr* Hèr o convertir en democratic.

demografia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie estadisticament era poblacion segontes era composicion, er estat e era distribucion en un moment determinat.

demografic, **-a** *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara demografia.

demolir *v tr* Tirar per tèrra, destroçar un bastiment, des·hèir ua bastissa.

demolicion *nòm f* Accion de demolir; er efècte.

demora *nòm f* Periòde de temps que s'està en un lòc enquiath moment que li cau arribar ua persona o passar bèra causa.

demorança *nòm f* Conjunt d'indicacions que placen damb precision eth lòc o a on demore quauqu'un o era sedença d'ua institucion.

demorar *v tr* 1. Auer confiança, creir que se harà realitat aquerò que se desire. 2. Estar en un lòc enquia qu'arribè quauquarrés o que devengue aquerò qu'a botjat

a està'i. 3. Víuer.

demoret *nòm m* Airina qu'a dues crotzes, suberpausades, e era de dessús ei de quate garrotets, e servís entà debiar o camisherar o hèr madèishes. *Ex.: Baraue com un demoret.*

demonstracion *nòm f* 1. Hèt de provar qu'ua causa ei vertat mejançant un rasonament. 2. Mòstra exteriora d'un sentiment o d'ua intencion.

demonstrar *v tr* 1. Hèr evident per miei deth rasonament. 2. Provar o dar a conéisher damb signes exteriors, coma metent deuant es uelhs. *Ex.: Aguesti hèts demostren qu'era Tèrra ei redona.* 3. Mostrar sen, bon còr. *Ex.: Non demostre auer es ans qu'a.*

dempús *adv* A compdar d'un determinat moment passat.

denegar *v tr* Respóner que non a ua peticion o sollicitud.

denominacion *nòm f* 1. Accion e efècte de denominar. 2. Nòm o títol que se da a ua persona o causa.

denóncia *nòm f* Accion de denonciar, declarar, notificar, anonciar, hèr a conéisher especiaument ara justícia bèth acte.

denonciar *v tr* 1. Delatar. 2. Informar. 3. Promulgar. 4. Declarar oficiaument er estat illegau o inconvenent d'ua causa o hèt.

denquia *prep* Indique eth finau o eth limit der espaci a on s'arribè. *Sin.: enquia*

dens, **-a** *adj m f* Compacte, espés.

densitat *nòm f* 1. Qualitat de dens. 2.

Quantitat dera massa per unitat de volum.
3. Densitat de poblacion, nombre d'abitants, poblants, estatjants per unitat de superfície.

dent *nòm m* Formacion solida plaçada ena boca entà mastolhar.

dentau *adj m f* 1. Des dents o que i a relacion. 2. Que se pronòcie metent en contacte era punta dera lengua damb es dents.

dentilha *nòm f* Ei ua legum de forma redonida e planèra e de color marron. Es dentilhas son fôrça riques en hèr e acostumen a minjar-se borides o guisades (*Lens culinaris*).

dentista *nòm m f* Mètge especializat en estudi e tractament des malauties des dents.

departament *nòm m* Division o unitat administrativa.

departamentau *adj m f* Qu'apertenh as departaments, pròpri d'un departament.

depassar *v tr* 1. Èster superior a quauqu'un o a quauqua causa en bèth concèpte. 2. Excedir en nautada.

depausar *v tr* 1. Méter, quauquarren, en lòc segur, pendent un temps mès o mens long. *Ex.: Depaussar es sòs en banc.* 2. Auer tota era confiança en bèth un. 3. Un fluïd dèishe quèir ath hons, es parts solides qu'a en suspension. *Ex.: Es materiaus depausats en hons deth lac de Rius.*

dependéncia *nòm f* 1. Hèt d'èster ua persona o ua causa jos eth cargue o era autoritat de ua auta persona o d'ua

institucion. 2. Besonh fisic o psiquic d'un individú, dificil de superar, de consumir un producte, generalement damnatjós entara salut.

dependent, -a *adj nòm m f* 1. Que depen d'ua persona o d'ua causa. *Sin.: deperent.* 2. Persona que s'ocupe des clients en ua botiga.

deperent, -a *adj nòm m f* 1. Que depen d'ua persona o d'ua causa. 2. Persona que s'ocupe des clients en ua botiga. *Sin.: dependent.*

depéner *v tr* Èster subordinat o sometut a bèth un o condicionat per bèra causa.

deplorar *v tr* Sénter ua tristior fôrça grana costada per quauque hèt o per quauqua causa.

deportacion *nòm f* 1. Accion de deportar. 2. Pena consistenta en manar ath condemnat tà un lòc luenh dehòra dera metropòli, a on generalement ei sometut a un règim de privacion dera libertat e de trabalh forçat.

deportar *v tr* 1. Manar a un condemnat tà un lòc luenh dehòra dera metropòli, a on generalement ei sometut a un règim de privacion dera libertat e de trabalh forçat.

depòsit *nòm m* 1. Lòc o recipient gran, generalement barrat, que se tie entà salvar causes. *Sin.: depaus.* 2. Conjunt de bens o causes de valor que se meten jos era custòdia d'ua persona o d'ua institucion.

depression *nòm f* 1. Estat d'animositat que se caracterize per ua grana tristior, aclapament e pèrta d'interès per tot. 2. Terren

o superfície qu'ei mès en·honsat qu'era rèsta de terrens que l'entornegen.

deputacion *nòm f* Institucion publica de caractèr territorial que se hè cargue dera administracion e deth govèrn d'ua província.

deputat, -ada *nòm m f* Persona nomenada per eleccion coma representant d'ua cramba legislativa, nacionau, regionau o provinciau.

derivacion *nòm f* 1. Hèt o eveniment que resulte de un aute. 2. Desviacion deth cors d'un corrent d'aigua, coma un riu, un canau, etc.

derivar *v intr* Dirigir o amiar ua causa de cap a un aute costat.

derogacion *nòm f* Accion de derogar; er efècte.

derogar *v tr* Trèir quauqua causa d'ua lei en vertut de ua auta lei o disposicion.

derròta *nòm f* Eth hèt d'èster vençut en ua batalha, en ua guèrra o en ua competicion.

derrotar *v tr* Vèncer o ganhar ua luta, un afrontament.

des de loc *prep* 1. A compdar d'aquí. 2. Dera casa de.

des·hèir *v tr* 1. Suprimir çò qu'a estat hèt. 2. Desbastir, desmontar. 3. Trinçar.

des·honar *v tr* Trèir eth hons d'ua causa. Escular.

des·huelhar *v tr* Trèir es petals d'ua flor o es huelhes d'ua planta o de ua auta causa que les age.

desabitar *v tr* Deishar d'abitar un endret.

Despoblar.

desacadiar *v tr* Deishar anar ua causa qu'ei estacada damb ua cadia.

desacòrd *nòm m* 1. Fauta d'acòrd entre persones, opinions, idèes, etc. 2. Manca d'armonia.

desactivar *v tr* Arturar un procès o ua accion, o hèr que dèishe de foncionar ua causa.

desafeccion *nòm f* Manca d'afeccion.

desafiar *v tr* 1. Ahiscar a ua persona entà participar en un afrontament fisic o verbau, o en ua competicion. 2. Acarar damb valor ua situacion dificila o perilhosa.

desalotjar *v tr* Trèir o hèr gèsser a quauqu'un o a quauqua causa deth lòc a on s'estaue.

desamortizacion *nòm f* Acte juridic que hè possible que determinadi bens dera Glèisa, dera noblesa o d'ua collectivitat poguen èster venudi.

desaparéisher *v intr* 1. Deishar de percéber ua causa pera vista, audida, olfacte, etc. 2. Deishar d'èster present en un lòc ua persona, un animau o ua causa.

desaparicion *nòm f* Hèt de deishar d'èster present ua persona, un animau o ua causa en un lòc, o deishar de saber a on ei.

desaprofitar *v tr* Hèr mau usatge de quauqua causa o non trèir-ne tot eth rendement possible.

desaprovar *v tr* Considerar qu'ua persona actue malament o qu'ua causa ei mau hèta.

desarmament *nòm m* 1. Retirada des ar-

mes que se poirien hèr a servir en un airau determinat pendent un conflicte bellic. 2. Hèt de trèir a bèth un es armes qu'a ath dessús.

desarmar *v tr* 1. Trèir o hèr deishar es armes. 2. Separar es pèces que formen un objècte.

desastre *nòm m* 1. Malastre o eveniment que còste fòrça maus o fòrça destruccion. 2. Causa mau hèta, de mala qualitat o que produsís mala impression.

desauantatge *nòm m* 1. Causa o hèt que desfavorís ua situacion. 2. Distància que separe personas o veïculs en moviment.

desaubediment *nòm m* Hèt de non complir ua Lei o ua orde.

desaubedir *v tr* Non complir ua Lei o ua orde.

desaunor *nòm m* Pèrta o privacion der aunor.

desaunorar *v tr* Damnatjar damb paraules o damb accions era dignitat, era estimacion o era consideracion que se merite ua persona o ua causa.

desbaratar *v intr* Hèr anar mau bèra causa, des·hèir-la, espatlar-la. *Ex.: Eth mau temps desbaratèc es excursions.*

desbastir *v tr* Des·hèir, esbauçar, hèr quèir.

desblocar *v tr* Daurir era comunicacion o trèir es obstacles qu'empedissen eth pas o eth moviment per un lòc.

desbocadura *nòm f* Lòc per a on un riu entre en un aute riu o ena mar, o un carrèr

en un aute mèç gran o en ua plaça.

desbocar *v intr* Gésser en un lòc mèç ample, mèç espaciós, en tot vier d'un lòc estret. *Ex.: Desbocar un riu ena mar.*

desbordament *nòm m* Accion de desbordar o desbordar-se.

desbordar *v tr* 1. Hèr qu'era aigua d'un corrent gesque pes vòres. 2. Hèr qu'ua passion o un sentiment se manifèste de manèra dubèrta.

desbotoar *v tr* Descordar es botons, d'un tricòt, justet, etc. *Sin.: desbotonar.*

desbranda *nòm f* Accion e efècte de desbrandar-se.

desbrandar *v tr* Separar desordenadament un grop de personas, tirant cada ua per un costat diferent.

desbrembar *v tr* Pèrder eth rebrembe o memòria d'ua causa.

desbrembe *nòm m* 1. Efècte de desbrembar; sense memòria. Pèrta dera memòria o eth hèt de non rebrembar quauqua causa. 2. Hèt de deishar de hèr ua causa que s'auie de hèr.

descans *nòm m* Accion de descansar, de posar-se. *Sin.: pòsa.*

descansar *v tr* Deishar de trabalhar o de hèr ua auta causa entà hèr desparaeisher eth cansament.

descaperar *v tr* 1. Trèir eth caperader d'un vaishèth. 2. Trèir era ròba o part d'era que capère quauquarrés o quauquarren.

descarga *nòm f* 1. Hèt de trèir un pes o ua

carga deth lòc a on ei. 2. Pas dera energia electrica, acumulada en un còs, de cap a un aute.

descargar *v tr* Trèir ua carga deth lòc a on ei.

descauç, **-a** *adj m f* Que non ei pas cauçat.

descauçar *v tr* Trèir eth caucèr.

descéner *v intr* Baishar, devarar.

descentralizacion *nòm f* Accion de descentralizar; er efècte.

descentralizar *v tr* Transferir poders e foncions deth govèrn centrau d'un país o deth cargue mès naut d'ua empresa entà organs de govèrn mès petiti o entà categories mès baishes.

deschifrar *v tr* 1. Liéger un messatge escrit en un lenguatge format per signes especiaus o secrèts. 2. Arribar a comprèner o interpretar ua causa confusa o un ahèr dificil de comprèner.

descompdar *v tr* 1. Trèir ua causa o non auer-la en compde. 2. Restar ua part d'ua quantitat.

descompde *nòm m* Amendriment o reduccion que se hè en ua quantitat o en un prèt.

desconeishença *nòm f* Manca d'informacion sus ua causa o de comprension dera sua natura, des sues qualitats e relacions.

desconéisher *v tr* Non reconéisher.

descongestionar *v tr* Redusir era quantitat de causes que i a en un lòc determinat entà hèr mès agila era circulacion o eth foncionament.

desconnexion *nòm f* Accion de desconnectar; er efècte.

desconsideracion *nòm f* Manca de consideracion.

descoratjar *v tr* Hèr a pèrder eth coratge o era energia a ua persona entà que non age talents de seguir hènèt bèra causa.

descorbir *v tr* 1. Hèr qu'ua causa dèishe d'èster caperada o cubèrta. 2. Conéisher ua causa qu'abans ère desconeishuda. *Sin.: descurbir*

descredit *nòm m* Amendriment o pèrta dera bona consideracion o fama d'ua persona.

descreditar *v tr* Amendrir era valor d'ua persona o d'ua causa, o era consideracion que se merite.

desdiscriminacion *nòm f* Tractament d'inferioritat que se hè a ua persona o a ua collectivitat pr'amor dera sua raça, deth sèxe, dera origina, des idies, dera religion, dera posicion sociou o economica, etc.

descripcion *nòm f* Accion e efècte de descriuer.

descriuer *v tr* Representar per mejan deth lenguatge, orau o escrit, en tot referir es diferents parts, qualitats, circumstàncies...

descubèrt, **-a** *adj m f* 1. Accion e efècte de descorbir quauquarren.

descubèrt, **-a** *nòm m f* 1. Situacion economica que se da quan un gaste mès sòs des qu'a en sòn compde. 2. Accion d'explorar un país, ua zòna, un territòri, ua activitat, etc. *Ex.: Cada dimenjada organizen descubèrtes deth país*

d'Armanhac.

descuet *nòm m* Manca de suenh, error causat per ua mancança dera atencion.

descurbir *v tr* 1. Lheuar çò que curbís o amague. Trobar. *Sin.: descorbir.* 2. Hèr a conéisher.

desdíder *v intr* Cambiar quauqu'un d'opinion o non hèr aquerò qu'auie dit que harie.

desdoblament *nòm m* Accion de desdoblar; er efècte.

desembràs *nòm m* Lòc a on s'acornèren es causes de pòc emplec.

deseme *nòm m* Dotzau e darrèr mes der an. Auent.

desena *nòm f* Conjunt de dètz unitats.

desencadenar *v tr* 1. Deishar anar ua causa qu'ei estacada damb ua cadia. *Sin.: desacadiar.* 2. Produir-se ua causa damb fòrça o de manèra sobtament.

desencantar *v tr* 1. Hèr pèrder era esperança o era illusion d'arténher ua causa que se desiraue. 2. Hèr que quauqu'un dèishe de patir es efèctes d'un sortilègi.

desencarir *v tr* Abaishar eth prètz d'un producte o d'un servici.

desencusa *nòm f* Rason o pròva balhada entà justificar un comportament o ua error.

desencusar *v tr* Balhar rasons o pròves que demòstren qu'eth tòrt, de quauquarrés, proven de un aute o hèr evidentia era manca de mala intencionalitat.

desenganar *v tr* Costar un sentiment de decepcion en ua persona quan verifique

que ua auta persona o ua causa non ei coma se demoraue.

desenganchar *v tr intr* Separar.

desengust *nòm m* Accion o sensacion que desagrada e afècte negativament a nivèu emocionau.

desengustar *v tr* Costar ua sensacion de tristor o de maucontentament.

desengustar *v intr* Desagradar e afectar negativament a nivèu emocionau.

desequilibrar *v tr* Hèr a pèrder era fermetat dera posicion en espaci.

desequilibri *nòm m* 1. Manca de fermetat ena posicion laguens der espaci. 2. Manca d'estabilitat entre es parts que formen un sistèma economic. 3. Manca de sen o de rason, tresvirament dera personalitat.

desèrt *nòm m* Lòc fòrça sec, sense vegetacion e pòga vida.

desèrt, -a *adj m f* Que non i a arrés, que non ei entad arrés. *Ex.: Eth prèmi quedèc desèrt.*

desertar *v m* 1. Deishar eth soldat eth sòn lòc. 2. Abandonar bèth un es obligacions o es ideaus.

desespèr *nòm m* Pèrta totau dera confiança en compliment d'un desir, o deth coratge e dera paciència.

desesperar *v intr* Pèrder totaument era esperança de bèra causa.

desestacar *v tr* Trèir çò que hè qu'ua persona o ua causa sigue estacada.

desfavorable, -bla *adj m f* Que non ajude o que hè mès dificila era realizacion d'ua

causa.

desfavorit, -ida *adj m f* 1. Que posedís pògui recorsi economics. 2. Que semble mens polit o perjudique era beresa.

desfilada *nòm f* Accion de desfilar, es tropes, es participants d'ua profession, en ua passarèla...

desfilar *v intr* 1. Marchar en fila, d'un en un, o en formacion. 2. Passar es tropes en formacion per deuant d'un superior, de bèra autoritat, de bèth monument... 3. Passar un conjunt de persones peth bèth lòc. 4. Recórrer es modèls ua passarèla.

desganat, -ada *adj m f* Sense ganes o sense gana.

desgellar *v tr* Acabar er estat de gèu.

desgèu *nòm m* Hèt de deishar d'èster congelada ua causa e de tornar en estat liquid mejançant un augment dera temperatura, especiaument era nhèu e eth gèu pendent es sasons mès caudes.

desgràcia *nòm f* 1. Hèt que còste ua dolor o un sentiment de tristor fòrça gran. 2. Mala sòrt o circumstància advèrsa.

desgraciat, -ada *adj m f* 1. Qu'a ua sòrt advèrsa. 2. Que patís un hèt dolorós o trist.

desguisament *nòm m* Disfràs. Vestit desacostumat que non ei pròpri dera sua condicion.

designacion *nòm f* Hèt de designar.

designar *v tr* 1. Nomentar. 2. Hèr a remercar bèra persona o bèra causa. 3. Destinar quauquarrés entà un cargue.

desillusion *nòm f* Decepcion que se sent en verificar qu'ua persona o ua causa non ei coma se demoraue.

desinfectant *nòm m* Substància que servís entà eliminar d'un còs o d'un lòc es microorganismes que lo contaminen.

desinfectar *v intr* Eliminar d'un còs o d'un lòc es microorganismes que lo contaminen.

desinformacion *nòm f* 1. Accion e efècte de desinformar. 2. Manca d'informacion cèrta e fiabla.

desinformar *v intr* Actuar de manèra que falte informacion cèrta e fiabla.

desinibir *v tr intr* 1. Desliurar a quauqu'un d'ua inibicion. 2. Desliurar-se d'ua inibicion. Existís era forma populara *desenebir*.

desir *nòm m* Sentiment intens qu'a ua persona de voler arténher ua causa.

desirar *v tr* Sénter atraccion, per quauquarrés o quauquarren, enquiath punt de volé'c possedir o auer.

deslargar *v intr* Trèir sang peth nas.

desleiau *adj m f* Que non complís un principi morau, un jurament o ua promesa, o que non ei constant en ues idies o en uns sentiments.

desligar *v tr* Trèir aquerò que hè qu'ua persona o ua causa sigue estacada.

desliurança *nòm f* 1. Accion de méter en libertat. 2. Carta o rebut que se da ath deutor quan pague. 3. Cancelacion o declaracion de caducitat dera carga o

cargues que graven un immòble.

desliurar *v tr* 1. Trèir a bèth un un pes, evitar-li un perill, ua obligacion, ua molèstia, etc. 2. Dar o comunicar per escrit documents, ordres, senténcias, etc.

deslocalizacion *nòm f* Procès de cambi deth centre de produccion d'ua empresa, destinat ara obtencion d'estimulacions fiscaus o ara reduccion de despenes laboraus.

deslogar *v tr* 1. Desmangoriar ua articulacion des uassi. 2. Anullar un arrendament.

deslotjament *nòm m* Accion de deslotjar, especiaument hènt a servir era fôrça.

desmentir *v tr* Díder que non ei vertat quauqua causa que s'a dit.

desmercar *v tr* 1. Trèir era mèrca d'un objècte mercat. 2. Trèir, esfaçar un punt mercat.

desmobilizacion *nòm f* Accion de desmobilitzar; er efècte.

desmobilitzar *v tr* Licenciar as personas o tropes mobilizadas.

desmontar *v tr intr* 1. Separar es pèces que formen un objècte. 2. Baishar deth shivau.

desnivèu *nòm m* 1. Diferéncia de nivèu o de nautada entre dus punts d'ua superfícia. 2. Diferéncia de grad entre dus concèptes, dues quantitats, etc.

desnudar *v tr* Des·hèir eth nud. *Ex.: Desnuda eth cabeste deth somèr qu'encara se va a estofar.*

desocupar *v tr* 1. Deishar liure de personas o de causes un espaci. 2. Deishar disponible un lòc de trabalh qu'ère ocupat.

desolacion *nòm f* 1. Sentiment gran de dolor, d'amargor e de tristor. 2. Destrucion complèta d'ua causa, resultat d'arroïnar un lòc.

desorde *nòm m* Manca d'orde, confusion.

desorientar *v tr* 1. Confóner o èster confonuda ua persona respècte ath punt der espaci a on se trape o era direccion que seguís. 2. Pèrder o hèr a pèrder a ua persona o a un grop de personas era orientacion en aquerò que hèn o en com ac hèn.

despachar *v tr* 1. Despedir quauquarrés de bèth lòc, meter-lo dehòra. 2. Véner en ua botiga.

desparièr, -a *adj m f* Que non ei egal o que non se semblen. *Sin.: disparièr.*

despartiment *nòm m* 1. Distribucion des parts d'ua causa que s'a dividit. 2. Assignacion des diuèrsi papèrs d'ua òbra teatrau o cinematografica as actors que l'interpretaràn.

despartir *v tr* 1. Hèr parts de quauquarren en tot balhar a cada un era part que li apertenh. Despartir uns beneficis. 2. Dividir, ua causa, en tot balhar-ne part a d'auti, en tot préner cada un era sua part; recèber, tier, possedir, en comun. *Ex.: Mingen e beuen çò qu'auien de despartir damb es praubi.*

despassar *v tr* Ultrapassar, passar mèns enlà. *Ex.: Que ja l'auem despassat era*

edat de peguejar.

despena *nòm f* Quantitat de sòs que se gasten en crompes, impòsti, etc.

despéner *v tr* Hèr a servir es sòs entà crompar o entà obtier bèra causa.

despientar *v tr* Des·hèir eth pientat.

despiet *prep* A despiet: maugrat. *Ex.: I cau anar a despiet deth mau temps.*

despilhar *v tr* Desendrabar, desenredar eth peu en tot apraiar-lo e pientar-lo. *Ex.: Saja de despilhar-li es peus a Blàsia e pienta-la.*

despitralhat, -ada *adj m f* Que pòrte era camisa descordada pera part deth piech.

desplaçament *nòm m* Eth hèt de botjar-se d'un lòc entà un aute.

desplaçar *v tr* 1. Trèir ua causa deth sòn endret. 2. Mòir-se d'un lòc a un aute.

desplaser *nòm m* Maucontentar, que mos cause bèra causa que non mos agrade.

desplegament *nòm m* Eth hèt de desplegar.

desplegar *v tr* 1. Esténer aquerò qu'ei plegat. 2. Repartir d'ua manèra dubèrta e ampla un conjunt de persones.

despoblacion *nòm f* Hèt de despoblar-se, d'èster despoblat.

despolha *nòm f* Pèth que pèrden es sèrps.

despolhar *v tr* 1. Trèir, a quauqua persona o causa, aquerò que la capère, especiaument eth vestiment. 2. Despolhar-se, trèir-se era ròba. 3. Pèrder era pluma es garies.

despolhat, -ada *nòm m f* Sense ròba o

damb pòga ròba.

desposseidir *v tr* Privar a quauqu'un de çò qu'a.

despréner *v tr* 1. Desseparar o destacar ua causa de ua auta. 2. Deishar anar un bugàs o ua flaira.

desproporcionat, -ada *adj m f* Que non sauve ua proporcion o relacion adequada.

desproveir *v tr* Privar o desposseidir a bèth un des sues provisions o des causes que li son de besonh.

desqualificacion *nòm f* Accion de desqualificar; er efècte.

dessarrar *v tr* Destibar ua causa rigida, tibada o estreta.

dessenh *nòm m* Projècte, plan, imatge de quauquarren que s'a desir d'amiar a tèrme. *Sin.: dissenh.*

dessenhaire *adj m f* Persona que desse-
nhe quauquarren.

desseparacion *nòm f* 1. Hèt de separar o aluenhar dues o mès causes qu'èren amas-
sades en espaci e en temps. 2. Interrup-
cion dera vida en comun de dues persones
maridades, de comun acòrd o per decision
d'un tribunau, sense que se trinquen
definitivament eth matrimòni.

desseparar *v tr* Hèr que dues o mès cau-
ses o persones que son amassa o barre-
jades dèishen d'estar-ne.

dessipela *nòm f* Malautia infecciosa dera
pèth deguda ar *Streptococcus pyogenes*,
que se presente damb caractèrs d'infla-
macion e envermelhiment, acompanhats

de frèbe. *Sin.: erisipèla.*

dessús *adv* En posicion mès nauta damb respècte a ua auta causa.

dessús de loc *adv* Per naut de tot.

destacable, -bla *adj m f* Digne d'èster destacat.

destacar *v tr* Deishar d'anar aquerò qu'ei estacat.

destapar *v tr* Hèr qu'ua causa dèishe d'estar caperada o tapada. *Sin.: descaperar.*

destapoar *v tr* Trèir eth tap o eth tapador.

destecar *v tr* Trèir eth gran o es grans d'ua causa (panolha, miugrana, etc.).

destin *nòm m* 1. Lòc entà a on se dirigís ua persona o ua causa. 2. Fòrça ipotetica e desconeishuda que determine çò qu'a de passar.

destinacion *nòm f* Lòc a on ei tramessa ua causa o ei dirigida ua persona.

destinar *v tr* 1. Fixar era destinacion. 2. Ordenar, senhalar o determinar bèth un o bèra causa tà bèra finalitat o efècte.

destitucion *nòm f* Hèt de destituïr.

destituïr *v tr* Despossehir d'un cargue o d'ua collocacion.

destrau *nòm f* Airina que servís entà talhar. A eth mange de husta e ua huelha planèra de hèr. *Ex.: Es picaires talhen era husta damb era destrau.*

destronar *v tr* 1. Destituïr a un rei, despossehir dera sobeiranetat. 2. Trèir o privar a bèth un d'un cargue o possession important.

destruccion *nòm f* Accion e efècte de destruiïr.

destruïu, -iva *adj m f* Que destruí o servís entà destruiïr.

destruïr *v tr* Esbricalhar, demolir, arroïnar bèra causa o ocasionar-li un gran mau.

desunir *v tr* 1. Separar quauquarren d'auta causa. 2. Introdusir discòrdia entre persones, grops o causes que èren en bona correspondéncia.

desvalorizar *v tr* Trèir o hèr a pèrder valor a ua persona o a ua causa.

desvariar *v intr* Díder causes sense sentit. *Ex.: Quan as frèbe o ès excitat desvaries.*

desvelhar *v tr* 1. Copar o interrómper eth sòn de quauquarrés que dromís. En Luisshon en diden *desvrelhar*. 2. Ahiscar quauque desir.

desvelhat, -ada *adj m f* Qualitat d'auer agilitat mentau e capacitat de relacion damb eth mon que l'entornege.

desvestir *v tr* Trèir era ròba que capèr eth còs d'ua persona.

desviar *v tr* Separar o hèr enlà a bèth un o a bèra causa deth camin o dera direccion que seguís.

desvolopament *nòm m* 1. Accion de desvolopar. Hèt de desvolopar-se. 2. Afortiment des capacitats.

desvolopar *v tr* Hèr a passar per diferenti estats successius, cada viatge mès perfècte, mès complèxe, mès auançat. Evolucionar.

detalh *nòm m* 1. Part petita de bèra causa.

2. Accion realizada per un impuls o un bon sentiment, subertot quan damb aguesta accion se mòstre educacion o delicadesa.

detalhar *v tr* Explicar ua causa damb es hèts o circumstàncies que l'entornegen.

deteccion *nòm f* Descurbiment, mejançant era recuelhuda de senhaus o de pròves, dera existéncia d'ua causa amagada.

detectar *v tr* Descurbir senhaus o pròves dera existéncia o dera preséncia d'ua causa o d'un fenomèn que son amagadi.

detectiu *nòm m f* 1. Persona que se dedique a hèr investigacions per encargue des clients. 2. En cèrta païsi, un des cargues deth còs de policia.

detencion *nòm f* 1. Arrèst d'ua persona per part dera autoritat judiciu o dera policia. 2. Accion d'arturar-se.

detengut, -uda *nòm adj m f* 1. Qu'ei retengut provisòriament per manament dera justícia o dera policia. 2. Que se hè damb atencion, suenh e dedicacion.

detergent *nòm m* Producte que barrejat damb aigua servís entà netejar.

deteriorament *nòm m* Amendriment o pèrta dera qualitat o dera importància d'ua causa.

deteriorar *v tr* Amendrir o hèr pèrder bèra qualitat o importància d'ua causa.

determinacion *nòm f* 1. Decision que se cuelh sus un ahèr. 2. Conclusion clara e exacta d'ua deliberacion o d'un rasonament.

determinar *v tr* Amiar a conclusion, o a resultat definitiu, o préner ua determinacion definitiva.

determinat, -ada *adj m f* 1. Qu'a estat establít o fixat de manèra clara o exacta. 2. Qu'ei concrèt o particular.

detestable, -bla *adj m f* 1. Digne d'èster detestat. 2. Fòrça dolent.

deth, dera *art m f* Contraccion dera preposicion *de*, e er article *eth* o *era*. Indique origina o procedéncia. Possession o pertenença.

detier *v tr* 1. Parar o interrómper un moviment o ua activitat. 2. Retier a bèth un, era autoritat dera justícia o era policia, provisionaument.

detractor, -a *nòm m f* Persona que critique a quauqu'un o a quauqua causa perque non ei d'acòrd en com ei o en com se hè.

detriment *nòm m* Mau, perjudici, materiau o morau que se hè de manèra lenta.

dètz *nòm m* 1. Eth nombre dètz. 2. Nau mès un.

dètz-e-nau *nòm m* Nòm deth numèro 19. Dètz-e-ueit mès un.

dètz-e-sèt *nòm m* Setze mès un.

dètz-e-ueit *nòm m* Nòm deth numèro 18. Dètz- e-sèt mès un.

detzau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro dètz en ua seria.

detzea *nòm f* 1. Conjunt de dètz unitats. 2. Era que hè dètz en ua seriacion.

deuant *adv* 1. Ena part anteriora. 2. Mèr-

que era situacion d'un objècte per çò que hè a un aute.

déuer *v tr* 1. Èster en deute. *Sin.: déver.*
2. Èster en obligacion morau.

déuer *nòm m* Obligacion.

deute *nòm m* 1. Quantitat de sòs que deu bèth un. 2. Obligacion qu'a bèth un de balhar bèra causa a ua auta persona.

devarar *v intr* Anar de naut en baish, d'un punt entà un aute plaçat en un nivèu mès baish.

devastar *v tr* Destruïr un parçan, territòri, arrasant es edificis, es prats, es bòsqui...

devèrs *prep* Entorn de, a pròp de. *Ex.: Te picaré devèrs es tres.*

devertir *v tr* Hèr a passar eth temps d'ua manèra entrenguda e agradiva. *Sin.: diversion.*

devier *v intr* 1. Passar d'un estat en un aute, aquerir un nau estat, ua naua qualitat.
2. Produzir-se un hèt.

devisa *nòm f* Moneda estrangèra que tie un país entath comèrç internacionau.

devocion *nòm f* 1. Actitud e relacion personau de pietat e de dependéncia devèrs Dieu o es sants. 2. Respècte reverenciós, abnegat. 3. Inclination, afeccion especiau, predileccion.

devolucion *nòm f* Liurament d'ua causa ara persona que l'auie prestat, dat o venut.

devòt, -a *adj m f* Qu'a un sentiment religiós plan intens.

dia *nòm m* Temps qu'era tèrra emplegue tà hèr ua virada ath tòrn deth sòn èish: 24

ores.

diable *nòm m* 1. Personificacion der esperit deth mau. 2. Qualificacion que s'aplique a quauquarren extraordinari. 3. Persona que comparam a un diable per dolenta, temerària, etc. *Ex.: Aquest diable d'òme sonque me da desengusti.* *Sin.: dimòni.*

diacritic, -a *adj m f* Que proporcione ua valor o un son especiau a ua letra.

diagnostic *nòm m* Determinacion o identificacion d'ua malautia mejançant es examens des simptòmes que presente.

diagnosticar *v tr* Determinar o identificar ua malautia mejançant er examen des simptòmes que presente.

diagonau *adj nòm m f* Qu'amasse dus vèrtex que non son d'un madeish costat d'ua figura.

dialectau *adj m f* Deth dialècte.

dialècte *nòm m* Varianta d'ua lengua.

dialectic, -a *adj m f* Dera dialectica.

dialectica *nòm f* 1. Tipe de rasonament entà contrapausar arguments contraris pr'amor de hèr-ne era sintèsi. 2. Art de dialogar e discutir mejançant er escambi de rasons e arguments.

dialòg *nòm m* 1. Convèrsa entre dues o mès personas. 2. Discussion entre personas o grops d'opinions diferenti entà arténher un acòrd. 3. Genre literari en que dus personatges convèrsen expausant opinions oposades.

dialogar *v tr* 1. Conversar. 2. Mèter en dialòg, ua scèna de teatre, cinèma...

diamant *nòm m* Pèira preciosa de fòrça valor, formada per carbòni pur. Es diamants son transparents, ludents e fòrça durs.

diari *nòm m* 1. Publicacion que ges cada dia. 2. Libre en qu'ua persona escriu hèts o pensaments intims.

diari, -ària *adj m f* Que passe o se repetís cada dia.

diatonic, -a *adj m f* Que procedís segontes era succession naturau des tons e semitons dera gamma, sense modificacions cromatiques.

diboish *nòm m* 1. Representacion dera figura d'ua persona, d'un animau o d'ua causa en ua superfícia mejançant linhas traçadas damb esturments avients. 2. Tecnica o art de diboishar.

diboishar *v tr* Traçar damb eth gredon, era pluma, eth pincèu, etc., sus ua superfícia era imatge d'un còs, era siloeta des figures d'ua pintura, es termiaris d'ua causa a bastir...

diccionari *nòm m* Recopilacion, de forma alfabetica, des mots d'ua lengua o d'un encastre especific, acompanhats d'un explic, ua definicion o dera equivaléncia deth mot en ua auta lengua.

dictadura *nòm f* Sistèma politic en qu'ua soleta persona o ua institucion govèrne damb poder absolut, sense someter-se a leis ne a limitacions.

dictamen *nòm m* Opinion tecnica e expèrta que se hè sus un hèt o ua causa.

dictar *v tr* 1. Parlar ua persona o liéger un

tèxte en votz nauta pr'amor que ua auta o ues autes persones lo còpien per escrit. 2. Hèr publica ua naua norma o ua senténcia.

dictador, -atritz *nòm m f* Persona que govèrne damb poder absolut sense someter-se a leis ne a limitacions. Era forma femenina *dictadora* ei fòrça socializada.

didà *nòm f* Hemna qu'alimente damb era sua lèit eth mainatjon de ua auta hemna.

didactic, -a *adj m f* 1. Pròpri, adequat o damb bones condicions entà ensenhar. 2. Qu'apertenh o relatiu ara didactica o ensenhança.

didau *nòm m* 1. Pèça que se met en dit entà passar era agulha quan se cos, entà non hèr-se mau. 2. Jòia petita e redona, hèta d'òr, de plata o de un aute materiau, que se pòrte enes dits des mans.

díder *v tr* Expressir oraument.

dièta *nòm f* 1. Regulacion dera quantitat e deth tipe d'aliments que li cau préner a ua persona. 2. Conjunt d'aliments e begudes que pren o li cau préner a ua persona qu'a regulada era sua alimentacion.

difamacion *nòm f* Hèt de difamar.

difamar *v tr* Insultar e ofèner a ua persona pr'amor de qué es auti pensen causes dolentes d'era.

diferéncia *nòm f* 1. Manca de semblança en qualitat o quantitat entre dues persones o dues causes. 2. Residú d'ua rèsta. 3. Non avier-se en ua causa.

diferenciar *v tr* Notar era qualitat, ca-

racteristiques o circumstàncies que hèn que dues personas o causes non siguen egales.

diferenciau *adj m f* Que hè que dues personas o causes non siguen iguales entre eres.

diferenciau *nòm m f* Mecanisme d'un automobil que hè qu'eth moviment des ròdes qu'an eth madeish èish, sigue independent.

diferent, -a *adj m f* Que presente diferències. Desparièr.

difícil, -a *adj m f* 1. Causa que non se pòt hèr, comprèner o arténher sense emplegar fòrça abiletat, intelligéncia o esfòrç. 2. Que non ei pas probable que passe. *Sin.: de mau hèr, malaisit.*

difícilament *adv* D'ua manèra dificila, damb dificultat.

difícultar *v tr* Hèr complicada o mès complicada ua causa.

difícultat *nòm f* Obstacle o inconvenient qu'empedís o hè dificila era realizacion d'ua causa.

difóner *v tr* 1. Esténer per espaci en totes es direccions. 2. Dar a conéisher ua causa a un gran nombre de personas.

diftong *nòm m* Conjunt de dues vocaus desparières que se pronóncien en ua soleta sillaba.

difusion *nòm f* 1. Accion de difóner o de difoner-se. 2. Coneishement d'ua causa per un gran nombre de personas.

digestiu, -iva *adj m f* 1. Dera digestion o qu'a relacion damb aguest procès o damb

es organs que i intervien. 2. Que facilite era digestion des aliments.

digitau *adj m f* Qu'actue damb numèros expressats damb digits.

diglossia *nòm f* Situacion sociolingüística en que dues lengües son emplegadas damb valor sociiau diferenta.

dignament *adv* D'ua manèra digna.

digne, -na *adj m f* 1. Qu'ei meritant d'ua causa o d'ua persona. 2. Qu'ei aunèt o respectable.

dignificacion *nòm f* Accion de dignificar; er efècte.

dignificar *v tr* Investir de dignitat o d'aunor.

dignitat *nòm f* 1. Respècte que merite quauquarrés. 2. Cargue aunorific.

dijaus *nòm m* Quatau dia dera setmana.

dijaus de sers *loc adv* Ser deth dia que se nomena.

dilèma *nòm m* 1. Situacion qu'aufrís dues possibilitats e qu'ua persona n'a d'alistar ua. 2. Argument, en filosofia, que consistís a plantejar dues proposicions contràries entà trèir ua conclusion.

dilhèu *adv* Indique possibilitat o docte.

diluïr *v tr* 1. Des·hèir un còs solid laguens d'un liquid. 2. Ahíger liquid en ua dissolucion pr'amor de hèr-la mès clara.

dimars *nòm m* Dusau dia dera setmana.

dimenge *nòm m* Setau dia dera setmana.

dimenge de maitin *loc adv* Maitin deth dia que se nomena.

dimenjada *nòm f* Periòde de temps que compren es dies que non se trabalhe, generalement dissabte e dimenge.

dimension *nòm f* 1. Mesura segontes ua linha, era longada, era nautor, era amplor, eth celh, d'un còs. 2. Grandor, magnitud d'un còs d'ample e long o d'ample, long e celh. 3. Fig. Importància de quauquarren. *Ex.: Non ei conscient dera dimension d'aguest diccionari.*

dimèrcles *nòm m* Tresau dia dera setmana. En occitan tanben se'n ditz *dimèrcres*.

dimission *nòm f* Hèt de renonciar a un cargue o a un lòc de trabalh que s'ocupau.

dimissionar *v tr* Renonciar a un cargue.

dimòni *nòm m* 1. Èster subernaturau e esperit que represente es fòrces deth mau. *Sin.: diable.* 2. Persona fòrça inquieta e escarrabilhada, especiaument se se tracte d'un mainatge.

dinamic, -a *adj m f* 1. Qu'a fòrça activitat, energia e diligéncia entà hèr es causes. 2. Que tanh ara dinamica o qu'a relacion damb aguesta part dera fisica.

dinamisme *nòm m* 1. Qualitat de dinamic. 2. Teoria que considèrè er univèrs format essenciaument per fòrces.

dinamizacion *nòm f* Accion de dinamizar o dinamizar-se.

dinamizador, -a *nòm adj m f* Que dinamize.

dinamizar *v tr* Hèr qu'ua causa comence a foncionar o qu'age un desvolopament mès

gran, o qu'ua activitat age mès importància.

dinar *nòm m* Aliment principau que se pren tà meddia.

dinastia *nòm f* Seguida de sobeirans d'ua madeisha familha que retien eth poder o era influéncia politica, economica, etc.

dinca *prep adv* 1. Indique eth finau o eth limit der espaci a on s'arribe. 2. Indique qu'aquerò que se ditz ara seguida ei estonant.

dinèrs *nòm m* Conjunt de monedes e bilhets de banc qu'a er Estat o ua persona. Quan crompes quauquarren s'a de pagar damb sòs o damb targeta de crèdit. *Sin.: sòs.*

diocesan *adj adj m f* Qu'apertenh a ua diocèsi qu'ei eth parçan qu'ei jos era jurisdiccio d'un bisbe.

diocèsi *nòm f* Territòri a on un bisbe o un arquebisbe tie es sues foncions religioses.

diplòma *nòm m* Document qu'acredite un grad academic, un prèmi o un títol qu'a ua persona per ua accion qu'a hèr.

diplomàcia *nòm f* 1. Disciplina e coneishement des relacions entre estats o nacions. 2. Conjunt de persones e institucions que s'encarguen en un estat des relacions damb es auti païsi.

diplomatic, -a *adj m f* 1. Relatiu ara diplomàcia. 2. Persona astuta, dissimulada. 3. Foncionari public dedicat ar exercici dera diplomàcia. 4. Art qu'estúdie es diplòmes e d'auti documents solemnes.

direccion *nòm f* 1. Cargue, foncion de

director. 2. Accion de dirigir.

dirèctament *adv* Hèr ua causa de manèra dirècta, anar d'un lòc tà un aute sense arturar-se.

dirècte, -ta *adj m f* 1. Que non se'n ges deth sòn camin o direccion. 2. Que non s'arture en sòn recorrut d'un lòc a un aute. 3. Que se hè sense intervencion d'arren e d'arrés, sonque damb es persones interessades.

directiu *adj m f* 1. Que forme part d'un conjunt de persones que govèrnen, manen o guiden a d'autes persones o organismes. 2. Dera direccion o que i a relacion.

director, -a *nòm m f* Persona que govèrne, guide o mane a un grop de persones o a ua organizacion, per exemple, ua empresa, ua agrupacion artistica, un espectacle, etc.

directòri *nòm m* Conjunt de normes e indicacions en que se base era direccion de quauqua causa.

dirigent, -a *nòm m f* Persona que govèrne, mane o guide a ua o mès persones o a ua organizacion.

dirigir *v tr* 1. Exercir era autoritat de governar. 2. Hèr anar bèth un o bèra causa en un sens.

disc *nòm m* Objècte tà gravar, enregistrar musica o d'auti sons que se met en un viradisques entà hèr-lo sonar.

discapitacion *nòm f* Alteracion fisica o mentau, sigue congenita o aquerida, qu'altèrè eth desvolopament normau dera activitat fisica o mentau.

disciplina *nòm f* Conjunt de normes entà

mantier er orde en un grop.

discipol *nòm m* Persona que recep er ensenhament d'un mèstre o que seguís estudis en ua escòla.

discografia *nòm f* 1. Conjunt de discs d'un autor, cantant o estil. 2. Tecnica entà gravar e reproduir discs.

discografic, -a *adj m f* Dera discografia.

discordància *nòm f* 1. Manca d'acòrd, contrarietat. 2. Superfícia que separe dus estrats de ròques entre es que i a un intervau temporau en que i a agut moviments orogenics o ua fòrta erosion.

discordar *v tr* 1. Non èster d'acòrd, mancança d'acòrd. 2. En geologia discontinuïtat ena estructura des estrats.

discòrdia *nòm f* Oposicion e manca d'armonia entre persones, grops de persones o causes.

discors *nòm m* Exposicion en public rasonada sus bèra causa.

discotèca *nòm f* 1. Lòc, institucion a on s'i consèrven discs, fonografs, subertot colleccions musicaus. 2. Sala de musica enregistrada a on s'i pòt béuer e barar.

discrecion *nòm f* Prudéncia en certanes circumstàncies o cautèla de non díder çò que non s'a de díder o de non hèr çò que non s'a de hèr.

discret, -a *adj m f* Persona qu'adòpte ua actitud de prudéncia en cèrtes circumstàncies, qu'a cautèla de non díder aquerò que non s'a de díder o de non hèr aquerò que non s'a de hèr.

discriminacion *nòm f* Tractament d'inferioritat que se hè a ua persona o collectivitat per çò que hè ara raça, sèxe, origina, idies, religion, etc.

discriminar *v tr* Isolar o refusar a ua persona o a un grop de persones pera sua manca d'integracion en un grop o ena societat.

discriminatòri, -a *adj m f* Que discrimine a ua persona o a un collectiu.

discussion *nòm f* Convèrsa o debat entre diuèrses personas ena que s'examine un ahèr o tèma entà resolver-lo o explicar-lo.

discutible, -bla *adj m f* Que se pòt o se deu discutir

discutir *v tr* Examinar e tractar entre diuèrses personas un ahèr o un tèma pr'amor de resolver-lo o d'explicar-lo.

disfrassat, -ada *nòm m f* Persona que pòrte un vestit que non ei pròpri dera sua condicion o sèxe, damb eth qu'aparente èster ua auta persona. *Sin.: mascarat, titàs.*

disminucion *nòm f* 1. Accion de hèr petita ua causa, ua òbra. 2. Quantitat que se pèrd.

disminuïr *v tr* Hèr mèns petita, mens nombrosa, mens importanta, etc, ua causa. *Sin: amendir.*

disparièr, -a *adj m f* Que non ei egal o que non se semblen. *Sin.: desparièr, -a.*

disparitat *nòm f* Inegalitat o diferéncia entre dues o mèns causes o personas.

dispausar *v tr* 1. Méter es causes d'ua cèrta manèra entà un objectiu determinat.

2. Regular, decidir. *Sin.: dispausar.*

dispausicion *nòm f* 1. Orde o plaçament d'ua o mèns causes en un espaci determinat. *Sin.: disposicion.* 2. Estat d'animositat o actitud que se mòstre, mèns que mèns, entà hèr ua causa.

dispersat, -ada *adj m f* Qu'ei separat, escampilhat o esparjut.

dispersion *nòm f* Accion de dispersar.

disponibilitat *nòm f* Qualitat de disponible.

disponible *adj m f* Que se pòt hèr a servir o ei premanit entà ua finalitat determinada.

dispositiu *nòm m* Mecanisme o artifici entà arténher un efècte.

disputa *nòm f* Acarament entre dues o mèns personas en que se defenen opinions o interèssi opausats.

disputar *v tr* 1. Auer dues o mèns personas ua discussion sus un punt de teologia, politica, filosofia... o de quinsevolh causa o tèma. 2. Hèr dera possession de bèra causa un objècte de luta. *Ex.: Se disputauen era plaça de secretàri.* 3. Lutar, competir, entà arténher era victòria. *Ex.: Disputauen un partit de fòtbòl.*

disputat, -ada *adj m f* Qu'ei objècte de luta entà obtier era sua possession.

dissabte *nòm m* Siesau dia dera setmana.

dissenhar *v tr* Hèr un dessenh. Diboishar en linhas ua imatge, figura...

dissident, -a *adj m f* Que s'a separat d'ua doctrina, d'ua credença o d'un grop

pr'amor que ja non ei d'acòrd damb es sues idies.

dissimular *v tr* 1. Ocultar o retocar quauquarren entà que non se veigue o semble diferent. 2. Simular deuant de bèth un entà que non s'assabente de quauquarren o non coneishe bèra causa. 3. Excusar ua fauta o defècte.

dissolucion *nòm f* 1. Accion e efècte de dissòlver. 2. Barreja que ges de dissòlver ua substància solida en un liquid. 3. Relaxacion e trincament des laci o ligams existents entre divèrses persones.

dissòlver *v tr* Des·hèir, en un còs, eth ligam o era coesion que manten unides es parts integrantes. *Ex.: Dissòlver un matrimòni, ua societat. Eth sucre se dissòlv en aigua.*

distància *nòm f* 1. Espaci o temps que i a entre dues causes o dus eveniments. 2. Diferéncia grana o importanta entre dues persones o causes.

distanciacion *nòm f* Accion de distanciar.

distincion *nòm f* Aunor. Prerrogativa. Accion o resultat de distinguir.

distinguir *v tr* 1. Hèr qu'ua persona o ua causa se diferéncie de ua auta o d'outes, que non s'i confone. 2. Reconéisher, ua persona o causa, de ua auta o utes per bèth senhau o bèra característica. 3. Elevar peth dessús deth comun. *Ex.: Era intelligéncia que lo distingúis.*

distintiu, -iva *adj m f* Que servís entà distinguir o diferenciar.

distintiu, -iva *nòm m f* Insignia, senhau o

objècte que servís entà distinguir a ua persona o a ua causa de ua auta o d'outes.

distraccion *nòm f* 1. Hèt de badar, especiaument de non encuedar-se d'ua causa, de deishar passar ua oportunitat. 2. Objècte o activitat que distrè.

distraccion *nòm f* Ei eth hèt de distrèir o distrèir-se.

distrèir *v tr* Hèr enlà era atencion d'aque-rò a qué s'aplique o s'aurie d'aplicar.

distribucion *nòm f* Division o repartiment de bèra causa entre diuèrses persones senhalant çò que li correspon a cada un.

distribuidor, -a *nòm m f* 1. Que distribuís bèth producte o causa. 2. Zòna dera casa que da accés a d'outes estances.

distribuïr *v tr* 1. Dividir o repartir ua causa entre diuèrses persones en tot indicar era part que correspon a cada un. 2. Dividir ua causa en parts, de manèra que cada ua d'eres age ua destinacion o posicion.

districte *nòm m* Cada ua des demarcacions enes que se dividís un territòri o ua poblacion.

dit *nòm m* Cada ua des cinc perlongacions en qué acaben es mans e es pès.

Diu *nòm m* 1. Èster suprèm qu'enes religions monoteïstes ei considerat creador der univèrs. *Sin.: Dieu (forma majoritària en Occitània).* 2. Divinitat pagana.

diuendres *nòm m* Cincau dia dera setmana.

diuèrs, -a *adj m f* 1. Que presente diferéncias. *Sin.:* *divèrs, -a*. 2. Mès d'un.

diürn, -a *adj m f* 1. Qu'apertenh ath dia, en oposicion ara net. 2. S'aplique as animaues que desvolopen era sua activitat pendent eth dia e as flors que se daurissen solet peth dia.

divergéncia *nòm f* Accion de divergir.

divergir *v intr* 1. Separar-se entre eres, dues o mès linhas o superfícies. 2. Diferir respècte as idies e tendéncias socials, culturaus o economicues.

diversificacion *nòm f* Accion de diversificar; er efècte.

diversificar *v tr* Hèr diuèrsa ua causa qu'ère uniforma.

diversitat *nòm f* 1. Diferéncia o varietat de causes. *Sin.:* *diuersitat*. 2. Abondor e reünion de causes o persones desparières.

divertiment *nòm m* Causa o activitat que hè a passar eth temps d'ua manèra agradiva.

divertir *v tr* Hèr a passar eth temps d'ua manèra entretenguda e agradiva.

dividir *v tr* 1. Partir, repartir o separar ua causa en diuèrses parts. 2. Distribusir quauquarren entre bèri uns. 3. Hèr ua operacion matematica entà repartir en parts pariones ua quantitat entre ua auta.

divin, -a *adj m f* De Dieu o des dius o qu'a relacion damb aguesti.

division *nòm f* 1. Operacion matematica entà trobar eth quocient entre dus nombres. 2. Grana unitat d'ua armada. 3. Part

d'un tot.

divòrci *nòm m* 1. Accion e efècte de divorciar. 2. Dissòlver eth jutge un matrimoni. 3. Fauta d'acòrd, separacion.

divulgacion *nòm f* Eth hèt de divulgar.

divulgador, -a *nòm m f* Que divulgue.

divulgar *v tr* Publicar, difóner o méter a disposicion deth public ua causa, generaument un hèt o ua notícia.

divulgatiu, -iva *adj m f* Que divulgue o servís entà divulgar.

dò *nòm m* Pena que sentem quan mòr ua persona estimada o, en generau, per ua gran desgràcia. I a era varianta *dou*.

doana *nòm f* Burèu public, normaument plaçat ena termièra d'un país, a on se contròtle eth comèrç e eth trafic de viatgèrs entre païsi.

doanèr *nòm m* Persona que trabalhe ena doana.

doblador *nòm m* 1. Maquina entà júnher dus o mès hius que s'an de retòrcer en tot formar-ne un de solet. 2. Circuit rectificador entà produsir ua tension contunha de valor dobla d'aquera que s'obtie damb un rectificador normau.

doblar *v tr* 1. Hèr que sigue dus viatges mès grana ua causa o ua quantitat. 2. Substituïr un actor o actritz de cinèma o television enes scènes perilhoses o que requerissen bèra adretia especiau. 3. Enregistrar es dialògs d'ua pellicula en un idiòma diferent deth qu'a.

doblatge *nòm m* 1. Enregistrament des

dialògs d'ua pellicula, reviradi ar idiòma deth public que la veirà. 2. Substitucion d'un actor o actritz de cinèma o television enes scènes perilhoses o que requerissen bèra adretia especiau.

doble, -bla *adj m f* Igual a dus viat-ges ua magnitud balhada.

doble, -bla *nòm m f* 1. Persona fòrça semblanta a ua auta. 2. Còpia, duplicacion.

doblèr, -a *adj m f* Vedèth de dus ans.

dobtar *v tr* 1. Auer dobte sus quauquarren. Non èster segur de bèra causa o non saber qué hèr, qué escuelher o per qué decidir-se. 2. Sospitar.

dobte *nòm m* Indeterminacion entre dus judicis o dues decisions, o sus ua notícia o un hèt.

dobtós, -osa *adj m f* 1. Qu'origine dobte o manca de certitud sus era sua veracitat. 2. Qu'aufrís dobte o maufidança o qu'ei suspectós d'immoralitat.

doç, -a *adj m f* 1. Qu'a un gust parièr ath deth sucre. 2. Que produsís ua impressiion o ua sensacion agradiva, de plaser. 3. Suau.

doçament *adv* Damb suavitat, a plaser.

docència *nòm f* Activitat professionau dera gent que se dedique ar ensenhament.

docent *adj m f* Der ensenhament o qu'a relacion damb aguesta activitat professionau.

docent *nòm m f* Que se dedique ar ensenhament o ara comunicacion de coneishe-

ment, abiletats, idies o experiéncias a persones que non les an, damb era intencion de qué les aprenguen.

docha *nòm f* 1. Rag d'aigua que ven peth dessús entà lauar-se tot eth còs. 2. Banh prenut per miei d'ua docha. 3. Cabina o aparelh entà dochar-se.

dochar *v tr* Dar ua docha a quauqu'un.

doctor, -a *nòm m f* 1. Persona qu'a hèt es estudis de doctorat e a arthenhut eth grad academic mès naut dera universitat. 2. Mètge, metgessa.

doctorat *nòm m* 1. Grad academic mès naut que se pòt arténher en ua universitat. 2. Estudis que s'an de hèr entà arténher eth grad de doctor o doctora.

doctorau *adj m f* Deth doctor o deth doctorat.

doctrina *nòm f* Amàs d'idèes defenudes per un grop politic, religiós, etc.

document *nòm m* 1. Escrit qu'illustre sus hèts istorics. 2. Escrit que da fe de quauquarren.

documentacion *nòm f* 1. Informacion o coneishement que s'arthenh o s'autrege sus quauqua causa damb ua finalitat determinada. 2. Conjunt de documents oficiaus que pròven era identitat d'ua persona.

documentar *v tr* Provar damb documents.

documentau *nòm m* 1. Que se base enes documents o se referís ada eri. 2. Se ditz dera pellicula e deth genre cinematografic que presente scènes e personatges reaus damb fins informatiques o pedagogiques.

dolar *nòm tr* Trèir celh, a ua husta, ua pèira, etc., damb un esturment talhant.

dòlar *nòm m* Moneda oficiau de diuèrsi estats. Era mès coneishuda ei deth dòlar des Estats Units d'America

dolent, -a *adj m f* 1. Qu'a tendéncia a hèr eth mau o a pensar mau. 2. Que se pòrte mau o que còste problèmes. 3. Qu'ei molèst e desagradu as sentits.

dolha *nòm f* 1. Part ueda, generaument cilindrica de determinades airines que servís entà acoplà'i un mange. *Ex.: Era dolha dera destrau ei arrollhada.* 2. Dispositiu entà connectar un aparelh ara lum.

dolor *nòm f* 1. Sensacion molèsta e desagradiva. 2. Sentiment de pena, tristòr, etc.

dolorós, -osa *adj m f* Que còste dolor fisica o morau.

domdar *v tr* Amansir e educar un animau a fòrça d'exercici e ensenhament.

domeni *nòm m* 1. Poder qu'a ua persona tà dispausar de tot aquerò qu'ei sòn. Proprietat. 2. Camp d'activitat, de recèrca. 3. Ensem deth saber que pren part d'un art, d'ua sciéncia.

domestic, -a *adj m f* Dera casa o qu'a relacion damb era casa. *Sin.: domètge.*

domètge, tja *adj m j* Qu'apertenh ath larèr, ara casa familiara. *Sin.: domestic.*

domicili *nòm m* 1. Lòc a on s'està abituament ua persona. 2. Lòc a on legauement ei establida ua persona o ua societat entath compliment des sues obligacions e er exercici des sòns drets.

domiciliacion *nòm f* Accion o situacion ena que s'autorize un pagament o un crubament, especiaument a cargue d'un compde bancari.

domiciliari, -ària *adj m f* 1. Qu'apertenh o ei relatiu ath domicili. 2. Que se hè o se cumplís en domicili der interessat.

dominacion *nòm f* Accion o efècte de dominar.

dominar *v tr* Exercir un poder sus quauquarren o sus bèth un.

dominicau *nòm adj m f* 1. Publicacion que recuelh informacion generau e que se ven amassa damb es jornaus des dimenges. 2. Deth dimenge o qu'a relacion damb aguest dia dera setmana.

don *nòm m* 1. Accion de dar. 2. Gràcia especiau o abiletat entà hèr quauquarren. 3. Antic tractament de respècte.

donacion *nòm f* 1. Cession d'ua causa pròpria que se hè de forma voluntària e generosa. 2. Causa que se balhe.

donada *nòm f* 1. Informacion relevanta tà identificar a ua persona, un objècte o un lòc. 2. Quinsevolh informacion que facilitate era formacion d'ua idia, d'un judici o d'ua conclusion.

donador, -a *nòm m f* S'aplique ara persona que da sang entà ua transfusion o cedís organs entà trasplants o investigacion.

donant *nòm m f* Persona que hè era accion de donar.

donar *v tr* Dar, regalar, obsequiar...

donc *conj* Introdusís ua frasa que seguís

aquerò precedent. *Sin.: donques.*

donques *conj* Introdusís ua frasa que seguís aquerò precedent. *Sin.: donc.*

donzelh *nòm m* Planta erbacèa dera família des compòstes, grisenca, de huelhes damb petiti capitols auriòs (*Artemisia absinthium*); se hè a servir pes sues propietats medecinaus e ena fabricacion de vermut e licors com eth absinti. *Sin.: aus-sent, sansamaro.*

dopatge *nòm m* Consum de substàncies estimulantes o excitantes que servissen entà arténher un rendement mès naut en ua competicion esportiva.

doriu *adj* Que nèish o madure abans deth temps normau. *Ex.: Truhes doriues.*

dormir *v intr* Èster, ua persona o un animau, en un estat de pòsa inconscient en qué pèrd era sensibilitat e d'autres foncions vitaus pendent un cèrt temps. *Sin.: dromir.*

dormitòri *nòm m* Abitacion dera casa que s'utilize entà dormir.

dorna *nòm f* Recipient de terralha, de husta o de metau que servís entà salvar liquids, confitats e d'autres causes. *Sin.: dorneta.*

dorneta *nom f* Veir dorna.

dorsau *nòm adj m* 1. Numèro que pòrte ena esquia un esportista entà que se lo pogue identificar. 2. Dera esquia o qu'a relacion damb aguesta part deth còs.

dòsi *nòm f* 1. Quantitat d'un producte farmacologicament actiu que, administrada a quauquarrés, ei capable de provocar un efècte determinat. 2. Quantitat d'ua

substància qu'entre ena composicion de ua auta. 3. Fig. Auer, préner, ua bona dòsi de paciència.

dossièr *nòm m* Parelh de cobèrtes unides per un costat que se tie entà sauvà'i toti es documents, era informacion o es papèrs sus ua persona o un ahèr.

dòt *nòm m f* Ei era quantitat de sòs e d'autres causes qu'era hemna da ar òme quan se mariden. Actuaument se da en pògui païsi.

dotacion *nòm f* 1. Hèt d'equipar ua causa damb bèra auta que la milhore. 2. Assignacion d'ua quantitat de sòs coma jornau, prèmi o pagament.

dotar *v* 1. Dar ua dòt. 2. Assignar bèns a ua institucion. 3. Concedir, era natura, qualitats.

dotzau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro 12 en ua seria.

dotze *nòm m* Onze mès un.

dotzena *nòm f* 1. Amàs de dotze unitats. 2. Era que hè dotze.

draga *nòm f* Larva d'insècte (tricoptèr) que se tròbe dejós des pèires enes rius non contaminats, se construïssen uns tuèus de proteccion damb peiretes e sediments. Servís tà méter en am entà pescar.

dragon *nòm m* 1. Animau fabulós, damb còs de sèrp, ales d'agla e urpes de leon, que trè huec pera boca. 2. Reptil der orde des sauris d'uns 20 cm de longitud, caracterizat per auer ua membrana enes dus costats der abdomen que li ajuden en saut

drama *nòm m* 1. Pèça de teatre, en pròsa,

vèrs o liric, d'un genre mixt entre era tra-gèdia e era comèdia. 2. Eveniment dera vida reau capable d'interessar e conmoir vivament. *Ex.: Víuer eth drama des refugiats.*

dramatic, -a *adj m f* 1. Deth drama o deth teatre en generau o qu'a relacion damb aguesti genres literaris. 2. Qu'ei capable de costar emocion o tristor.

dramaturg, -a *nòm m f* Autor d'òbres dramatiques. Persona que se dedique ara dramaturgia. Escritor especializat en genre teatrau.

dramaturgia *nòm f* 1. Art e tecnica tara composicion d'un tèxte dramatic. 2. Conjunt de techniques sceniques entara representacion d'un tèxte teatrau. 3. Conjunt d'òbres dramatiques d'un autor, epòca o lòc determinat.

drap *nòm m* Teishut de lan, hiu, seda o coton que pòt servir entà netejar o caperar.

drapèu *nòm m* Pèça de ròba de colors que s'emplegue coma insígnia. *Sin.: bandèra.*

dret, -a *nòm adj m f* 1. Qu'ei rècte. 2. Contrari de quèr, quèrra.

dret *nòm m* 1. Corròp des règles establides pera lei. 2. Legitimitat. 3. En politica, ensems de personas que defensen ues idies conservadores.

dròga *nòm f* Substància qu'elimine era dolor, tranquillize, excite, aumente o amendrís er estat de consciéncia, e que pòt crear dependéncia se se consumís de contunh.

drogadictè, -ta *nòm m f* Que consumís

dròga.

droguèr, -a *nòm m f* Comerciant de productes de neteja, pintures, vernissi, productes quimics, etc.

droguèria *nòm f* Comèrç de productes de neteja, pentures, vernissi, productes quimics, etc.

dromir *v intr* Èster ua persona o un animau en estat de repòs, damb es uelhs barrats, sense saber qué passe ath sòn entorn e sense controtlar çò que pense. *Sin.: dormir.*

drupa *nòm f* Frut carnós damb er endocarpi lenhós e qu'a un solet seme, eth uas.

dubèrt, -a *adj m f* 1. Que s'a trèt aquerò qu'empedie entrà'i, passà'i, hèr-lo a servir... 2. Que se relacione damb facilitat damb es auti. 3. Que respècte e accèpte idies naues.

dubèrtament *adv* D'ua manèra dubèrta.

dubertura *nòm f* 1. Traüc o espaci en ua superfícia. 2. Accion de daurir o de destapar. 3. Moment que comence un acte o ua activitat.

duc *nòm m* Audèth rapinaire nocturn que pòt mesurar enquia 70cm. Dessús deth cap a dus grops de plumes longues que formen com ues avelhes. Es uelhs son gròssi e de color auriò escur, e es plumes, de color terrós damb taques e raies de color marron escur. Pòt caçar vertebrats tan grani com eth. *Sin.: crabèr.*

duèl *nòm m* Acarament o combat pactat entre dues personas entà esclarir un hèt

relacionat damb er aunor.

duplicar *v tr* 1. Hèr que sigue dus còps mès grana ua causa o ua quantitat. 2. Her ua còpia exacta der originau.

duplicat *nòm m* 1. Dus còps mès grana ua causa o ua quantitat. 2. Còpia exactament igual ar originau.

dur, -a *adj m f* 1. Causa qu'aufrís grana resisténcia a èster raiat, penetrat, deformat o talhat; aspre, desagradiu o que non a suavitat. *Ex.: Ei dur com eth diamant.* 2. Persona qu'ei fòrta, resistentata ath trabalh, fatiga o malurs; insensibla, severa o plan rigorosa.

durada *nòm f* Espaci de temps que passe entre que comence e acabe un procès.

durament *adv* D'ua manèra dura, damb duresa.

durant *prep* Ath long de, pendent.

durar *v intr* 1. Existir o desvolopar-se ua causa pendent un periòde de temps. 2. Mantièr o conservar es qualitats d'ua causa.

duretat *nòm f* 1. Resisténcia d'ua causa a èster raiada, penetrada, deformada o talhada. 2. Insensibilitat, severitat o rigor excessives.

durícia *nòm f* Ei un tròç dera pèth deth còs que se hè molt dura.

dus, dues *nòm m f* Un mès un.

dusau *adj* 1. Eth que seguís immediatament ath prumèr. 2. Lòc d'ua seria plaçat entre eth prumèr e eth tresau.

dvd *nòm m* Disc digitau damb ua capa-

citad d'emmagazinatge plan grana.

e

e conj *nòm f* 1. Conjuncion copulativa qu'enlace dus tèrmes en ua proposicion. 2. Cincau letra der alfabet.

e tant qu'òc loc adv 1. Qu' ei vertat. 2. J'ac creigui.

eboricion *nòm f* 1. Moviment violent dera aigua o de quauque aute liquid a on se hèn bambolhes pr'amor qu'ei a ua temperatura plan nauta o pr'amor qu'ei en tot fermentar. 2. Estat d'agitacion.

ebrèu, -a adj m f 1. S'aplique ath pòble semita qu'ena antiquitat viuèc en Palestina, tanben dit israelita e judiu. 2. Lengua parlada anticament per aguest pòble e ena actualitat en Estat d'Israel e comunitats judives.

eclesiastic, -a adj m f Dera comunitat cristiana, que constituís era Glèisa, mès que mès des capelhans, o qu'a relacion damb aguesti.

eclipsar v tr 1. Deishar d'èster visibla o ludenta ua persona o causa qu'abans ère predominanta. *Ex.: Aquera calor dempús de dinar lo eclipsaue.* 2. Causar un astre eth eclipse de un aute, caperar totau o parciaument. 3. Desaparicion d'ua persona o causa.

eclipse *nòm m* Accion de tapar, caperar, anullar... ua persona o ua causa a ua auta.

Originàriament ei emplegat entàs astres.

ecologia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie era relacion entre es èsters viui e eth miei en que viuen.

ecologic, -a adj m f Relatiu o qu'apertenh ara ecologia.

ecologista *adj nòm m f* Que defen de manèra activa era conservacion deth miei ambient.

ecomusèu *nòm m* Musèu que presente un grop uman e es sues formes de vida en tot plaçar-les en sòn contèxte geografic, social e culturau.

economia *nòm f* 1. Sciéncia des escambis comerciaus. 2. Estauvi.

economic, -a adj m f 1. En relacion ara economia. 2. De bon prètz.

economicament adv Damb economia, damb tèrmes economics.

economista *nòm m f* Persona que s'aucupe der estudi dera economia o que s'encargue deth conselh financèr d'ua empresa.

ecosistèma *nòm m* Sistèma d'organizacion des organismes de diuèrses espècies que se desvolopen en un espaci definit.

ecotorisme *nòm m* Tipe de torisme damb eth que se preten hèr compatibles eth gaudiment dera natura e eth respècte ar equilibri deth miei ambient.

ectara *nòm f* Mesura de superfícia equivalenta a un quadrat de 100 mètres de costat (10.000 m quadrats). (Simb. **ha**)

edard *nòm m* Eveniment fortuït e impre-

vist.

edat *nòm f* 1. Periòde dera istòria. 2. Temps passat pes persones des deth sòn neishement.

edicion *nòm f* Publicacion d'ua òbra escrita.

edicte *nòm m* Orde escrita e promulgada per ua autoritat.

edificacion *nòm f* 1. Construccion d'un edifici. 2. Edifici o conjunt d'edificis.

edifici *nòm m* Construccion grana hèta de materiaus resistenti e ena que se i viu o i trabalhen.

editar *v tr* Premanir un libre, un disc, un jornau, entà publicar-lo.

editor *nòm m* Que se dedique a produir libres, jornaus, pellicules o d'autres causes mejançant era impremeria o d'autres mejans de reproduccion.

editoriau *nòm adj m f* 1. Empresa que se dedique ara publicacion de libres, revistes, jornaus o discs. 2. Der editor o dera edicion o qu'a relacion damb eri.

educacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'educar. 2. Urbanitat.

educar *v tr* 1. Formar, ensenhar e instruir as mainatges e as adults, entà arténher eth desvolopament integrau dera sua personalitat, entà que distinguisquen aquerò qu'a qualitat d'aquerò que non l'a. 2. Exercitar es sentits, era sensibilitat, eth gust, entà apréner a distinguir. *Ex.: Educar eth gust, era audida.*

educatiu, -iva *adj m f* Dera educacion o

qu'a relacion damb era educacion. En femenin tanben s'emplegue *educatiua*.

èfa *nòm f* Siesau letra der alfabet.

efècte *nòm m* 1. Resultat dera accion d'ua causa. 2. Conseqüència damb valor juridica d'un acte o d'un hèt. 3. Aplicacion d'ua lèi. 4. Fenomèn, acustic, luminós, electric... qu'apareish en cèrtes condicions. 5. Fenomèn qu'acompanhe ara accion d'un medicament. 6. Impression sus er ànim de bèra persona. 7. Complement acustic o visuau d'ua ambientacion teatrau o cinematografica. 8. Impression estetica produsida pera utilizacion de bères techniques en ua òbra d'art.

efectiu, -iva *adj m f* 1. Que còste er efècte desirat. 2. Qu'ei reau, vertadèr o valid.

efectivament *adv* 1. De manèra efectiva o reau. 2. Expression damb significat d'afirmacion.

efectivitat *nòm f* Qu'ei efectiu.

efectuar *v tr* Hèr, realizar.

eficaç, -a *adj m f* Que produsís er efècte desirat o que va ben entà ua causa determinada.

eficàcia *nòm f* Capacitat entà arténher er efècte que se desire o se demore.

eficacitat *nòm f* Capacitat d'ua causa de produir er efècte desirat.

eficiència *nòm f* Qualitat d'eficient, que produsís un efècte, un resultat, un trabalh.

eficient, -a *adj m f* Que realize o complís adequadament era sua foncion.

egal *adj* Qu'ei coma ua auta causa, persona o animau. *Sin.: parion, igual.*

egalament *adv* D'ua manèra egal. *Sin.: igual, igualment, iguament, egaument...*

egalitari, -ària *adj m f* Que se base ena egalitat de dreus entà totes es persones.

egalitat *nòm f* 1. Semblança que i a entre es caracteristiques de dues o mès persones o causes. 2. Expression matematica d'equivaléncia entre dues quantitats o foncions. *Sin.: igualtat.*

egalizar *v tr* Non guanhar ne pèrder en un jòc o en ua votacion pr'amor que toti es participants an obtengut eth madeish numèro de punts o de vòts.

egemonia *nòm f* Domeni o supremacia qu'exercís un país sus es auti.

egemonic, -a *adj m f* Qu'a era egemonia.

egipcian, -a *adj nòm m f* D'Egipte o restacat damb aguest país.

Egipte *nòm* Estat dera Africa Nòrd-Orientau, qu'era sua capitau ei Eth Caire.

egiptologic, -a *adj m f* Relacionat damb era disciplina istorica qu'estúdie era civilizacion der ancian Egipte.

ègua *nòm f* Femelha deth shivau. *Sin.: cavala.*

eguassada *nòm f* Ramat d'ègües.

èish *nòm m* 1. Barra que traùesse un còs que vire e li servís de sosten en moviment. 2. Idèa fundamentau.

eishame *nòm m* 1. Conjunt nombrós d'abelhes, damb era reina, que gessen amassa d'un brinhon entà anar a formar ua

auta colònia. 2. Conjunt nombrós de persones, animaus o causes.

eishamar *v intr.* Formar un eishame es abelhes.

eisharreir *v tr* Assecar.

eishart *nòm m* 1. Prat enautit de mau dallar, apròp des bòsqui. 2. Paratge a on an talhat molt de bòsc. *Sin.: shartada.*

eishecar *v tr* Demorar completament sense aigua un riu, ua hònt, etc.

eisheperat, -ada *adj m f* Qu'a fòrça set. Qu'a shepèra.

eishiulet *nòm m* Son produsit en tot fiular. *Sin.: shiulet.*

eishiuleta *nòm f* Esturment entà fiular.

eishomar *v tr* Aulorar, sénter flaires. Aspirar er aire peth nas entà sénter era flaira d'ua causa. *Sin.: shomar.*

eishordar *v tr* Non deishar a quauquarrés tranquil. Amolar, emmerdar. *Sin.: shordar.*

eishugader *nòm m* Eth lirèt de shugar. *Sin.: shugader.*

èla *nòm f* Dotzau letra der alfabet.

elaboracion *nòm f* Accion e efècte d'elaborar.

elaborar *v tr* Premanir un producte a compdar des sòns components.

eleccion *nòm f* 1. Accion e efècte d'elegir o trigar. 2. Emission de vòts entà designar cargues politics, sindicau...

electiu, -iva *adj m f* Que se hè o s'obtie per eleccion.

elector, -a *nòm m f* 1. Persona qu'escuelh.

2. Persona que reünís es requisits legaus exigits entà exercir eth dret de sufragi.

electorat *nòm m* Conjunt de persones que pòt exercir eth vòt en unes eleccions.

electorau *adj m f* Des electors o des eleccions o que i a relacion.

electric, -a *adj m f* Que foncione damb era ajuda dera electricitat.

electricitat *nòm f* 1. Energia que se produsís perque ena matèria i a cargues electricas positives e negatives que normauement se neutralizen. 2. Part dera fisica qu'estúdie es fenomèns electrices.

electrodomestic *nòm m* Aparelh electric que s'utilize enes cases.

electron *nòm m* Particula que se trape ar entorn deth nuclèu der atòm e qu'a carga electrica negativa.

electronegativitat *nòm f* Capacitat qu'a un atòm d'atrèir es electrons dera ligason covalenta que forme damb un aute atòm.

electronic, -a *adj m f* Pertenhent o relatiu ara electronica.

elefant *nòm m* 1. Mamifèr dera familha des elefantics, asiatic o african, qu'ei eth mès gran des animaues terrèstres, damb ua trompa que li servís entà respirar e entà cuèlher es objèctes, de pèth gròssa e dues incisives superiores fòrça longues. 2. Arnés de pescar semblant ath palangre. Am d'acèr d'uns 12 cm. 3. Qualitat de grana dimension. *Ex.: Auer ua memòria d'elefant.*

elegància *nòm f* Caracteristica dera persona o dera causa qu'ei eleganta.

elegant, -a *adj m f* 1. Persona que vestís ben e qu'actue e parle damb naturalitat e distincion. 2. Objècte qu'ei de qualitat, ei ben hèt e de bon gust. 3. Lòc de categoria, ben decorat e damb uns clients distinguidi.

elegir *v tr* Escuèlher per votacion.

elegit, -ida *adj nòm m f* Escuelhut entà ua fin determinada, predestinat.

element *nòm m* 1. Part d'un tot. 2. Entitat quimica. Es quate elements: aigua, aire, huec, tèrra.

elementari, -ària *adj m f* Que concernís as elements fundamentaus.

elementau *adj m f* Qu'ei plan simple e que se pòt comprèner sense dificultat.

elevacion *nòm f* Accion d'elevant.

elevant *v tr* Lheuar, mòir tà naut. Enlà deth Pònt de Rei tanben diden *eslheuar*.

eliça *nòm f* Pèça formada per dues o mès paletes que viren ath torn d'un èish e hèn botjar quauquì batèus, avions e elicoptèrs.

elicoptèr *nòm m* Veïcul que vòle e que s'enlaire e aterrisse en verticau e pòt arturar-se en aire pr'amor d'ua grana eliça qu'a ath dessús deth tet e que vire botjada per un motor.

eliminacion *nòm f* 1. Exclusion de quauqu'un o de quauqua causa d'un grop, d'un ahèr, d'ua lista, etc. 2. Expulsion d'ua substància der organisme.

eliminar *v tr* Esfaçar, trèir dehòra, excludir, hèr a desaparéisher. *Ex.: Mos an eliminat dera competicion pr'amor*

qu'auem perdut totes es partides.

eliminàtori, -a *adj m f* Que se hè a servir entà eliminar.

elision *nòm f* Accion e efècte d'elidir.

elitista *adj m f* 1. Que pertenh ara elit. 2. Partidari der elitisme.

elògi *nòm m* Expression o discors en laudança de quauqu'un o de quauqua causa en que se mòstre admiracion e reconeisement.

elogiar *v tr* Laudar o mostrar admiracion per ua persona o per ua causa.

eludir *v tr* Evitar ua causa damb abiletat o mejançant quauque artifici, estratagèma...

èma *nòm f* Tretzau letra der alfabet.

emancipacion *nòm f* Hèt d'emancipar.

emancipar *v tr* Desliurar respècte d'un poder, d'ua tutèla o de quinsevolh aute tipe de subordinacion o dependència.

embalet *nòm m* Lòc cubèrt de forma leugèra o rusticament entà protegir dera intempèria persones, animaus o efèctes.

embaràs *nòm m* 1. Causa que molèste o non dèishe obrar liurament. 2. Prenh

embarassar *v tr* 1. Hèr concèber ua hema. 2. Empedir, dificultar o retardar quauquarren.

embarcar *v tr intr* Pujar persones o introduir persones e objèctes en ua embarcacion pr'amor de hèr un viatge.

embarg *nòm m* 1. Retencion de bens per orde d'ua autoritat, coma conseqüència d'un deute o d'un delicte. 2. Proïbicion per

part d'un estat sus un aute, de comerciar e transportar mercaderies.

embargar *v tr* 1. Méter obstacles. 2. Retier per un manament deth jutge competent. 3. Ocupar er esperit.

embarrar *v tr* Tancar, ua persona o un animau, en un lòc deth que non pòt gèsser.

embarràs *nòm m* Causa qu'empedís eth benèster o tranquillitat. *Sin.: molèstia, trebuc.*

embauçar *v tr* Hèr a quèir d'ua cèrta nautada.

embelinaire, -aira *nòm m f* Persona que hè embelinament. Èster imaginari damb un poder subernaturau o que se vau de poders ocults, arts magiques, ajuda de cèrtes formules, etc.

embelinar *v intr* Exercir un poder subernaturau o er emplec de poders ocults, arts magiques, formules extraordinàries...

embessonatge *nòm m* 1. Accion d'embessonar. 2. Establiment de contactes e ligams entre dues ciutats de païsi diferenti pr'amor de fomentar es escambis entre eres. *Sin.: bessonatge.*

emblematic, -a *adj m f* Qu'ei caracteristic d'un lòc, d'ua persona o d'un grop.

embocadura *nòm f* 1. Part per a on s'entre en un pòrt, un carrèr, etc. 2. Pèça petita des esturments musicaus de vent que s'introdusís ena boca pr'amor de hèr a vibrar er aire e produïr un son.

emboçar *v tr* Méter era morrèra a un can, shivau...

emboishar *v tr* Hèr un contracte tà un trabalh.

embolh *nòm m* Desorden, confusion.

emborrassar *v tr* Caperar ua causa en tot estropar-la totaument o parciaument damb ròba, papèr, bugàs, aigua, etc.

embraçar *v tr* 1. Sarrar damb es braci entà mostrar amor o afeccion. 2. Enrodar damb es braci. *Sin.:* abraçar.

embrancament *nòm m* Ramificacion. Lòc a on embranquen dus o mès camins, viaus, etc.

embrembar *v intr* Hèr vier tara memòria quauquarren. *Sin.:* brembar.

embrion *nòm m* 1. Èster viu ena prumèra etapa deth sòn desvolopament, quan encara non se pòden distinguir es organs. 2. Causa que se trape en sòn inici, quan just se comence a formar.

embrionari, -ària *adj m f* 1. Der embrion o que i a relacion. 2. Que comence a desvolopar-se.

embromat *nòm m* 1. Conjunt de bromes que capèren eth cèu. 2. Cubèrt de bromes.

embut *nòm m* Esturment horadat, ample de naut e acabat en un tuèu, que servís entà aumplir, sense que se vèsse eth liquid, ua botelha o un aute recipient de boca estreta.

emendament *nòm m* Modificacion que substituís ua falta, un error o un defècte.

emendar *nòm m* Modificar e substituir ua falta, un error o un defècte.

emergència *nòm f* Ahèr grèu e imprevist

que cau solucionar ara prèssa, sense pèrder temps.

emergent, -a *adj m f* Qu'emergís.

emerotèca *nòm f* Lòc a on se sauen e se dèishen consultar es jornaus, es revistes e d'autes publicacions periodiques.

eméter *v tr* 1. Produzir e hèr gèsser dehòra d'un madeish. 2. Expressir o manifestar un judici, ua opinion o un vòt.

emicicle *nòm m* Salon, grades o recinte qu'ei bastit en forma de semicercle.

emigracion *nòm f* Accion e efècte d'emigrar

emigrant, -a *nòm m f* Que dèishe eth sòn país d'origina entà establir-se en un aute lòc de forma permanenta.

emigrar *v intr* Deishar eth sòn país d'origina.

emir *nòm m* Prince o cap politic o militar en quauqui païsi arabs.

emission *nòm f* Accion e efècte d'eméter.

emissor, -a *adj m f* Qu'emet o envie ondas o bèra comuni-cacion.

emissor, -a *nòm m f* Aparelh que permet enviar messatges a distància a tra-uès d'ondes electromagnetiques.

emmagazemar *v tr* 1. Remassar o depausar en un magazèm. *Sin.:* emmagazinar. 2. Apilarer, un aparelh o ua auta causa, energia o electricitat entà hèr-la servir quan calgue.

emmagazematge *nòm m* 1. Operacion de salvar objèctes o mercaderies en un magazèm. *Sin.:* emmagazinatge. 2. Enre-

gistrament, en informatica, de donades ena memòria, entà usatges posteriors.

emmagazinar *v tr* 1. Remassar o depausar en un magazèm. *Sin.: emmagazemar*. 2. Apilarar, un aparelh o ua auta causa, energia o electricitat entà hèr-la servir quan calgue.

emmagazinatge *nòm m* 1. Operacion de salvar objèctes o productes en un magazèm. *Sin.: emmagazematge*. 2. Enregistrament, en informatica, de donades ena memòria, entà usatges posteriors.

emocion *nòm f* Sentiment plan intens d'alegria, plaser, tristor o dolor.

emocionau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara emocion.

emorragia *nòm f* Gessuda de sang des artèries, venes o capilars que la contien, especiaument quan se produsís en granes quantitats.

emotiu, -iva *adj m f* Qu'exprimís emociions. En femenin tanben s'emplegue *emotiua*.

empach *nòm m* 1. Obstacle, empediment. *Ex.: L'ac diguí sense empach*. 2. Retencion d'aliments mau digerits en estomac.

empadiar *v tr* Aumplir quauquarren de padiassa, perbocar ua paret seca damb padiassa.

empalhar *v tr* Méter palha en cu dera cagira.

empara *nòm f* 1. Causa que servís entà sostier o suportar un pes. 2. Causa que servís entà protegir-se.

emparança *nòm f* 1. Hèt de deféner a quauqu'un o a quauqua causa pr'amor de qué non patisque un mau o un perilh. 2. Causa que servís entà protegir d'un mau o d'un perilh. *Sin.: emparament*.

emparar *v tr* 1. Plaçar ua causa sus ua auta pr'amor de qué i repause. 2. Sostier-se, ua causa, sus ua auta causa que li servís de principi o de basa. 3. Aufrir ajuda o proteccion a ua persona o a un animau pr'amor d'evitar-li un patiment, un perilh o un mau. *Sin.: amparar*.

empassar *v tr* Avalar quauquarren, gòrja tà baish, dera boca entar esofag.

empediment *nòm m*. Evitar ua causa damb abiletat o mejançant quauque artifici, estratagèma, etc.

empedir *v tr* Hèt qu'ua activitat o un procès sigue dificil o impossible de realitzar. *Sin.: impedir*.

empegar *v tr* Méter pega, júnher. *Ex.: Eth sabatèr Gildo junhec era sòla dera sabata damb pega*.

empeirar *v tr* Bastir damb pèires.

empenat, -ada *adj m f* Se'n ditz d'un animau que s'a calat en un lòc de dificil accès, com ara un malh, un barranc e non ne pòt gèsser. *Ex.: Era vaca des de Teishinèr s'a empenat en Malh de Plaitèish*.

empenha *nòm f* Part de naut deth pè e era part dera sabata que i a dessús, a on i son es cordons.

empénher *v tr* Hèt fòrça contra ua persona o ua causa entà botjar-la o hèr-la enlà.

empentassada *nòm f* Patac violent dat a

ua persona o causa entà empenher-la.
Sin.: possada.

empentassar *v tr* Hèr fòrça contra ua persona o ua causa pr'amor de botjar-la o desseparar-la.

empeiraire, -airitz *nòm m f* Sobeiran d'un empèri. Eth femenin tanben hè empeiraire.

empèri *nòm m* Corròp de territòris governats per un empeiraire.

emperiau *adj m f* Der empèri, der empeiraire o que i é restacat.

empés *nòm m* Substància blanca que se trè de diuèrsi aliments, com es cereaus, es legums, er arròs e es truhes, e que s'utilize entà hèr pega, entara indústria textil, ena indústria alimentària e en farmàcia. *Sin.: amidon.*

empesar *v tr* Impregnar d'empés des·hèt en aigua en ròba, entà que quede fòrta e ben planchada. *Sin.: amidonar.*

empèut *nòm m* Part d'un arbe o ua planta que s'enganche a un aute arbe o planta.

empeutar *v tr* Hèr un empèut. Accion d'amassar dues o mès parts de plantes diferentes de manèra que se compòrten com ua soleta planta.

empitjorar *v tr* Hèr que se mete pitjor ua causa o persona que ja ère mau.

emplaçament *nòm m* 1. Lòc a un se trape bèra causa. 2. Situacion geografica

emplec *nòm m* Ocupacion, mestier.

emplegar *v tr* 1. Utilizar, ocupar. 2. Dar trabalh remunerat a bèth un.

emplegat, -ada *nòm m f* Persona que tra-

balhe damb un salari en ua botiga, empresa, administracion publica, etc.

emplenta *nòm m f* Queisha per bèra causa. *Ex.: Pau ei un pòrta-emplentes.*

emplir *v tr* Tier sancerament un lòc uet. *Sin.: aumplir.*

empodoament *nòm m* 1. Alteracion o mau que patís un organisme per tòrt deth podom. 2. Intoxicacion costada peth podom qu'injècten en mossegar o hissar determinades espècies de sèrps, escorpins, aranhas, abelhes, etc.

empodoant, -a *adj m f* Que conten podom, substància que provòque transtorns grèus o era mòrt quan ei introducida en còs.

empodoar *v tr* 1. Intoxicar o aucir un èster viu damb un podom. 2. Méter podom en ua causa, generaument minjar o ua beuenda, pr'amor de costar era mòrt d'un èster viu.

emportar *v pron* Portar, quauquarren, damb un madeish. *Sin.: portar.*

empossada *nòm f* Patac fòrt que se da entà botjar a quauquarrés o quauquarren. *Sin.: possada.*

empossar *v tr* Hèr pression peth darrèr a ua causa o quauquarrés entà botjà'c. *Sin.: possar.*

empovassar *v tr* Aumplir de povàs.

emprèner *v tr* Començar a hèr ua causa que supause un esfòrç considerable, qu'includís dificultats, risques, etc.

empresa *nòm f* 1. Conjunt organizat de

persones, capitau, locaus, etc. que fabriquen un producte o hèn un servici. 2. Aquerò que hèm o qu'auem intencion de hèr.

empresari, -ària *nòm m f* Persona qu'a o dirigís ua empresa.

empresariu *adj m f* Qu'apertenh a ua empresa o a un empresari que met en marcha aquerò que comence.

empresonament *nòm m* Accion d'empresonar; er efècte.

empresonar *v tr* Méter a ua persona ena preson. *Sin.: empresoar.*

emprestir *v tr* Premanir era pasta entà hèr pan, còques, coquilhons o d'auti aliments. *Sin.: pastar.*

empuntar *v tr* Se ditz quan quauquarren demore endrabat en ua paret, ua espòna, etc. *Ex.: Quan baishàuen es socs peth riu, un s'empuntèc dejós deth pònt.*

en prep 1. Preposicion que mèrque er endrèt a on se tròbe o passe. 2. Introdusís eth gerondui. *Ex.: Sò en Vielha. Arribèren en Tolosa. Ei en casa. Ac a hèt en ua ora.*

en çò de loc prep. En casa de.

en lòc de loc prep. En torn de.

en miei loc prep. Barrejat damb. Ena mitat de.

en moment de loc prep. Ena ocasion determinada.

en quinsevolh moment loc adv En moment que sigue.

en sòrta de loc prep. 1. De manèra que. 2. En lòc de.

en tant que loc conj. Ena mesura que.

en torn de loc prep. En lòc de ua auta causa.

en tot que loc conj Ath temps que; mentretant que; tant que.

en ua bohada loc adv 1. De patac. 2. En un moment.

en un virament de uelhs loc adv 1. En un moment. 2. Fòrça de prèssa. 3. Tot en un còp.

en vertat loc adv Segontes era vertat. Reaument.

en·hilar *v tr* Hèr a passar un hiu o ua còrda per un horat.

en·hiscar *v tr* Provocar o produsir ua reaccion o ua responsa en quauquarren o quauquarrés.

en·honsar *v tr* Hèr anar tath hons, hèr qu'ua causa penètre prigondament laguens de ua auta.

en·hornar *v tr* Méter en horn bèra causa entà coder-la. Podem en·hornar pan, pèces de ceramica e d'outes causes.

èna *nòm f* Catorzau letra der alfabet.

enaiguar *v tr* 1. Curbir d'aigua un lòc. 2. Aumplir un lòc.

enamorar *v tr* 1. Inspirar amor. 2. Desenvolpar er amor.

ençà adv 1. En direccion de cap a on ei era persona que parle. 2. D'un moment passat entath present.

encadenar *v* 1. Estacar damb ua cadena o damb cadenes. 2. Dues o mès causes que

s'encadenen quan vien ua ath darrèr der auta coma es cadenes d'ua anèra.

encangrenar *v intr* Patir cangrena ua part deth còs.

encantar *v tr intr* 1. Guanhar era voluntat d'ua persona damb dons naturaus, com per èster beròi, pera gràcia, pera simpatia o eth talent. 2. Agradar.

encara *adv* 1. Mèrque era persisténcia d'ua situacion. 2. Mèrque ua idèa de repeticion.

encara que *loc adv* Maugrat que. A despïet de.

encarar *v tr* 1. Mèter cara a cara a dues persones que se contradiden pr'amor d'endonviar era vertat. 2. Resistir damb coratge ua situacion.

encargar *v tr* 1. Confiar, manar, comandar a quauquarrés era execucion, era atencion, de quauquarren, ua foncion dera que s'a era responsabilitat. 2. *Pronominau*: assumir eth trabalh, era execucion, de quauquarren.

encargat, -ada *nòm m f* Persona que coordine e contròtle eth trabalh que se hè.

encarnar *v tr* 1. Aparéisher damb era representacion materiau o sensibla de quauqua causa. 2. Representar un personatge en ua òbra de teatre o en ua pellicula.

encastrear *v tr* Hèr entrar ua causa laguens de ua auta, de sòrta que quede ben ajustada.

encastre *nòm m* Espaci circumscriu, especiaument qu'entornege ua casa, un castèth, etc.

encausa *nòm f* 1. Origina d'ua causa o d'un hèt. 2. Motiu o rason entà obrar d'ua manèra determinada. 3. Finalitat, idia o projècte que se defen o peth que se traballe.

encencha *nòm f* Espaci barrat.

encens *nòm m* Substància solida que quan creme despren ua flaira fòrta e perfumada. Se hè a servir ena glèisa e com ambientador en forma de barreta.

encetar *v tr* 1. Començar a hèr servir o consumir ua causa. 2. Començar ua accion, a tractar un ahèr o a parlar damb ua auta persona.

enciam *nòm m* Minjar heired compausat per bricalhs de desparières ortalècies: leituga, tomata o ceba, que s'acompanhe d'òli, vinagre e sau.

enciclopèdia *nòm f* Libre o colleccion de libres que contien articles ordenadi sus eth coneishement uman, sus ua sciéncia o sus un art en particular.

encitar *v tr* Botjar vivament a hèr quauquarren.

enclusa *nòm f* Blòc d'acèr sus eth quau se piquen damb un martèth es pèces de hèr o de un aute metau entà dar-les forma.

encorbir *v tr* 1. Amagar era vertat entà evitar que se coneishe. 2. Amagar e protegir a ua persona qu'a cometut ua falta o un delicte pr'amor de qué non sigue descubèrta. *Sin.:* *encurbir*.

encolia *nòm f* Manèra com èm o mos sentem respècte as causes o as auti. *Ex.:* *Aué ès de bona encolia*.

encomana *nòm f* 1. Accion de manar o encargar a quauqu'un que hèsque ua causa. 2. Era causa encargada.

encomanar *v tr* 1. Transmèter ua malautia o costum per contacte. 2. Encargar.

encoratjament *nòm f* 1. Accion e efècte d'animar. 2. Vivacitat, expression enes accions, paraules o moviments. 3. Impe-tuosa decision e esfòrç der anim, valor.

encoratjar *v tr* Ahiscar, estimular o botjar a hèr bèra causa.

encortinar *v tr* Apolidir damb cortines.

encuedar *v tr* Dar-se compde de bèra causa, non passar desapercebuda.

endarrèr *adv* De cap ara part qu'ei darrèr de quauqu'un.

endarrerir *v tr* 1. Hèr qu'ua causa arribe mès tard d'aquerò qu'ère previst. 2. Hèr qu'ua causa non progrèsse.

endeuant *adv* 1. De cap ath lòc qu'ei deuant de quauqu'un. 2. Indique temps de futur. 3. Expression que se tie entà encoratjar a quauqu'un o entà seguir hèn ua activitat.

endeutament *nòm m* Accion d'endeutar; er efècte.

endoctrinament *nòm m* Accion e efècte d'endoctrinar.

endoctrinar *v tr* 1. Instruïr a quauqu'un en bèra causa. 2. Ensenhar es principis de determinada ideologia damb era intencion de hèr seguidors.

endonviaire, -aira *nòm m f* Persona qu'endónvie.

endonviar *v tr* 1. Predíder eth pervier o descurbir d'aquerò qu'ei amagat, per miei d'auguris o sortilègis. 2. Deschifrar, esclarir un enigma.

endonvieta *nòm f* Frasa o vèrs qu'embarren un enigma que s'a de descurbir.

endormir *v tr* 1. Causar o produsir sòn. 2. Calmar o trèir vitalitat, fòrça. 3. Començar a dormir.

endrabament *nòm m* Barrejada, complicacion, problèma, situacion dificila.

endrabar *v tr* 1. Corbir un objècte, parciau o totaument, damb tela, papèr, plastic o d'auta causa similara. 2. Complicar fòrça un ahèr, ua qüestion, etc.

endralhar *v tr* 1. Méter sus eth camin. 2. Hèr botjar entà un endret, fin o punt determinat, dirigir.

endreçar *v tr* Dispausar en orde que convie, dera manèra mès adequada entà ua finalitat.

endret *nòm m* Lòc determinat plaçat laguens d'un espaci mès gran.

enduriment *nòm m* Accion d'endurir; er efècte.

endurir *v tr* 1. Hèr tornar dur o mès dur. 2. Hèr mès resistent fisica e mentaument.

enebir *v tr* 1. Hèr qu'ua persona non digue aquerò que pense o non hèsque es causes damb naturalitat. 2. Impedir, reprimir, proibir, estorbar.

enemic, -iga *nòm m f* Qu'ei contrari a quauquarrés, persona que non ei amiga de ua auta.

enemistar *v tr* Hèr enemic.

energetic, -a *adj m f* 1. Hè referéncia ara energia. 2. Que produsís o genèr energia.

energia *nòm f* 1. Capacitat entà realizar un trabalh damb seguretat. 2. Poténcia activa d'un organisme, capacitat d'obrar, de produsir un efècte.

enfadar *v tr* Causar molètis, irritar.

enfangar *v tr* 1. Méter en hanga. 2. Corbir, empimponar damb hanga. 3. Participar d'un ahèr o empresa damb solucion dificila. *Sin.: en-hangar.*

enfasi *nòm m* 1. Hèt de prononciar damb fòrça o damb ua entonacion exagerada pr'amor de destacar era importància d'aquerò que se ditz. 2. Importància o relèu que s'autrege a ua causa.

enfilar *v tr* Començar a hèr un camin, cuèlher ua direccion.

enfin *adv* Fin finau, entà acabar.

enfocar *v tr* 1. Hèr qu'era imatge produida per un aparelh damb lents se veigue de manèra clara sus un plan o objècte. 2. Dirigir un focus o lum enquia un lòc determinat. 3. Dirigir era atencion e interès enquia un ahèr entà sajar de resolvé'c.

enfonsar *v tr* Possar, o anar entath hons.

enfonsament *nòm m* 1. Hèt d'enfonsar-se totaument ua causa. 2. Hèt de hèr quèir ua bastissa.

enforiscar *v tr* Hèr qu'ua persona o un animau vengue furiós.

enfortir *v tr* Hèr fòrt o mès fòrt.

engabiar *v tr* Méter o barrar laguens d'ua

gabia.

enganchar *v tr* 1. Tier, júnher o penjar d'un cròc, d'un gancho o de ua auta causa similara. 2. Empegar o demorar empegat mejançant ua substància aglutinanta.

enganh *nòm m* 1. Acion e efècte d'enganhar. 2. Fauta ara vertat en lo que se ditz, se hè, se cree o se pense.

enganhar *v tr* Hèr creir ua causa qu'en realitat ei mentida.

engarrapar *v tr* 1. Esquinçar leugèrament era pèth damb es ungles, es urpes. 2. Gratar o raspar era tèrra damb es pautes bèri animaus.

engarrotat, -ada *adj m f* Que se botje damb dificultat, imperfèctament.

engatjar *v tr* 1. Dar o deishar ua causa coma garantia d'un prestam. 2. Balhar a bèth un era sua paraula ath prométer bèra causa. Comprométer. 3. Auer fòrça deutes. 4. Insistir damb fermetat en quauquarren.

engendrar *v tr* Hèr que se comence a formar un hilh. Procrear

engenh *nòm m* Maquina, artefacte. *Ex. Engenhs de guèrra.*

engenhair, -aira *nòm m f* Persona damb coneishements scientifics, qu'a eth mestier d'endonviar o dessenhar carretèr, pònts...

engenh *v tr* 1. Idear o inventar quauquarren damb engèni. 2. Pensar damb engèni es manèr entà arténher quauquarren o executà'c.

engenharia *nòm f* Conjunt de coneishe-

ments scientifics e tecnicos que permeten er usatge des hònts d'energia e trabalh entà modificar era matèria e adaptar-la as besonhs des persones.

engèni *nòm m* 1. Esperit d'invencion. *Ex. Auer fòrça d'engèni.* 2. Abiletat entà trobar eth mejan d'arténher o d'executar quauquarren.

engiponar *v tr* Vestir, méter ròbes.

englobar *v tr* Includir diuèrses parts, elements o individús en ua unitat o en un conjunt.

engolir *v tr* Tragar, empassar.

engolòpa *nòm f* Bossa planèra de papèr entà meté'i cartes, papèrs, fotografies, etc. *Sin.: envolòpa.*

engolopar *v tr* Curbir totaument ua causa damb papèr, ròba o ua auta matèria flexible com eth plastic.

engrassir *v tr* Balhar fòrça minjar, a quauquarrés o quauque animau, entà hèr-lo gròs.

engreishar *v tr* Hèr tornar gras mejançant ua alimentacion adequada.

enguan *adv* Aquest an.

enguarda *nòm f* Vista, vision.

engüejar *v tr* Trapar engüeg, malenconia...

engulhar *v tr* Passar un hiu, un cordon..., peth horat de quauqua causa, especiaument d'ua agulha de cóser.

enigma *nòm m* 1. Dita de sentit escur e inexplicable. 2. Persona o causa dificila de definir, d'explicar, de conéisher ath hons...

enigmatic, **-a** *adj m f* Que non a explicacion e non se pòt comprèner o qu'ei secrèt entara majoritat dera gent.

enjós *adv* Ena part inferiora.

enlà *adv* En aqueth lòc, especiaument quan se tracte d'un lòc qu'ei luenh.

enlairar *v tr* 1. Méter en un lòc mès naut. 2. Hèr qu'ua causa sigue mès intensa, mès nauta o age mès valor.

enlinar *v tr* Hèr qu'eth talh deth guinhauet, d'ues estalhants o de ua auta airina talhe ben.

enlindrar *v tr* 1. Trèir ua causa deth sòn lòc e deishar-la a on costarà de trobar, escampar causes qu'èren ben ordenades. *Sin.: eslindrar.* 2. Untar, empastifar quauquarren. *Ex.: Enlindrèc ua faussa notícia per tot eth pòble.*

enlòc *adv* 1. En cap de costat. 2. En cap de lòc.

enlordir *v tr* Embéuer o curbir de lordèra, taques, povàs, grèish, etc.

enlosar *v tr* Bastir un tet damb lòses.

enlúder *v tr* Hèr a lúder quauquarren. *Sin.: enlusir.*

enludernar *v tr* 1. Pèrder era vision pr'amor d'ua lum massa fòrta. 2. Fascinar pera beresa de ua causa.

enlumenar *v tr* 1. Hèr claror. 2. Méter, hicar, méter lums en quauque lòc. 3. Hèr claror damb lum artificiau, hèr lum.

enlumenat *nòm m* Corròp de lums que trobam enes pòbles, ciutats, etc.

enlusir *v tr* Hèr a lúder quauquarren. *Sin.:*

enlúder.

enmerir *v tr* Hèr qu'ua causa se torne nera.

enòrmament *adv* D'ua manèra enòrma.

enòrme, -ma *adj m f* Mès gran de çò qu'ei normau.

enquadrar *v tr* 1. Emmarcar. Encaishar ua causa laguens de ua auta. 2. Hèr que, bèth un, entre a formar part d'ua disciplina, ua organizacion, un exercit.

enquèsta *nòm f* Amassada de donades recuelhudes mejançant ua seria de preguntes que se hèn a fòrça personas pr'amor de conéisher era sua opinion sus un tèma determinat. *Var. enquista.*

enquestar *v tr* Hèr preguntes entà ua enquèsta.

enquia *prep* Mèrque eth tèrme, limit, espaciau e temporau. I an diuèrses variantes: denquia, dequia, entiò...

enquia deman *loc adv* Expression qu'exprimis despedida.

enquia que *loc conj.* Entà indicar eth limit de temps o d'espaci.

enquimerar *v tr* Costar ua fòrta excitacion o ua grana impaciència.

enrabiari *v tr* Hèr que quauquarrés s'enfa-de fòrça.

enraïtzar *v intr* 1. Hèr arraïcs ua planta, fixar-se en solèr mejançant es arraïtzes. *Sin.: arraïtzar.* 2. Establir-se prigondament ua idia, un sentiment, un costum...

enramar *v tr* Méter rames en un lòc entà ornar-lo o entà hèr ombra.

enregistrar *v tr* 1. Inscríuer en un registre. 2. Deishar constància d'un hèt, préner nòta. 3. Emmagazemar, donades, sons, imatges..., en un aparelh tecnologic avient tà conservà'c e reproduir-lo a voluntat.

enreulit, -ida *adj m f* Fòrça sensible ar heired.

enriquiment *nòm m* Accion d'enriquir; er efècte.

enriquir *v tr* 1. Hèr ric o mès ric. 2. Ballhar mès qualitat o mès valor a ua causa en tot milhorar-ne es propietats e es caracteristiques.

enroeïnar *v tr* 1. Hèr que quauquarrés pèrde es sòns sòs o es sòns negòcis. 2. Hèr a quèir ua bastissa, destrusir totaument bèra causa.

enromir *v tr* Tornar-se hòls es animaus de lan.

enrotlar *v tr* 1. Corbar quauqua causa de manèra que forme un o mès cercles o espiraus ar entorn de ua auta causa. 2. Embarrar laguens d'un cercle.

ensabonar *v tr* Aplicar e esténer aigua e sabon en ua superfícia.

ensag *nòm m* 1. Operacion de pròva que se hè entà determinar es qualitats e era eficàcia d'un materiau o d'un producte. 2. Representacion d'ua òbra, un concèrt, etc. abans de presentar-la ath public.

ensajar *v tr* Probar de hèr bèra causa, actuar entà artenher-la.

ensem *nòm m* Amàs de personas o de causes que formen un tot es ues damb es autes.

ensenhador *nòm m* Lista que i a ath començament o finau des libres a on se meten es contenguts e a on se trapan.

ensenhaire, -aira *nòm m f* Persona que se dedique ar ensenhament o ara comunicacion de coneishements, abiletats, idies o experiéncias entà persones que non les tien, damb era intencion de qué aprenguen.

ensenhament *nòm m* Accion d'ensenhar. Accion de criaça, ensenhança e transméter valors. Guidatge per part d'un agent docent.

ensenhar *v tr* 1. Comunicar coneishements, abiletats, idies o experiéncias a ua persona damb era intencion de qué les aprengue. 2. Mostrar ua causa ara vista de quauqu'un.

ensopir *v tr* 1. Hèr qu'ua persona sigue miei endormida, age eth cap pòc clar. 2. Engüejar.

ensordir *v tr* Hèr a tornar sord degut a un tapatge molt fòrt.

ensucrar *v tr* Méter sucre.

ensús *adv* Ena part superiora.

entà *prep* Exprèsse era direccion deth moviment.

entà baish *loc adv* En direccion tara part baisha.

entà naut *loc adv* En direccion tara part nauta.

entamemar *v tr* Començar quauquarren: un projècte, un trabalh.

entath, entara *loc* Contraccion formada

pera preposicion *entà* mès er article *eth* o *era*.

entecanit, -ida *adj m f* 1. Qu'a pòga fòrça o resisténcia. 2. Qu'a pòc caractèr.

entecat, -ada *adj m f* Persona o animau qu'ei molt prim, que non a grèish.

enténer *v tr* 1. Percéber es sons, sénter, escotar. *Ex.:* *Entenes es mainatges que hèn ara pilòta dehòra.* 2. Compréner.

enteniment *nòm m* 1. Intelligéncia o capacitat de compréner es causes. 2. Capacitat de pensar e de considerar es situacions e es circunstàncies entà distinguir aquerò qu'ei positiu de çò qu'ei negatiu.

entèrament *adv* D'ua manèra complèta, sancera.

enterrador, -a *nòm m* Persona qu'entèrre, qu'a per mestièr enterrar mòrts.

enterrament *nòm m* Accion de balhar sepultura as mòrts.

enterrar *v tr* Plaçar e barrar eth cadavre d'ua persona en ua hòssa o en un clòt.

entèsta *nòm f* 1. Entrada. 2. Situat ath cap o ath començament

entitat *nòm f* 1. Collectivitat d'empreses, societats o persones considerades coma unitat qu'an ua finalitat en comun. 2. Era valor, esséncia o importància de quauquarren.

entonacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'entonar. 2. Manèra ena quau era votz umana emet ua nota musicau. 3. Succession de tons ath long dera emission d'un discors parlat.

entorat, -ada *adj m f* Trobar-se entremiei de quauquarren o quauquarrés.

entorn *nòm m* Aquerò que se tròbe ath torn.

entornejar *v tr* Plaçar ath torn; èster ar entorn.

entorniar *v tr* Corbar quauqua causa de manèra que forme un o mès cercles e espiraus ar entorn de ua auta causa. *Ex.: Entorniar ua còrda en un baston.*

entortilhar *v tr* Tòrcer en redon quauqua causa; meter-la en forma de tortèth.

entusiasmar *v tr* 1. Desvelhar en quauqu'un er entusiasme, eth desir. 2. Agradar fòrça.

entusiasme *nòm m* Estat d'animositat dera persona que se sent fòrça alègra e excitada e qu'ac exprimís generaument, damb arridalhès, gèsti e ua grana agitacion.

entosiasta *adj m f* Que sent exaltacion per ua persona, ua òbra, un trabalh.

entrada *nòm f* 1. Espaci per a on s'entre en un lòc. 2. Accion d'entrar en bèth lòc. 3. Bilhet d'accès.

entralha *nòm f* Organ plaçat en interior deth tronc der èster uman o des animaús.

entranha *nòm f* Part interiora o profunda de quauquarrés o de bèra causa.

entrar *v intr tr* 1. Passar de dehòra entà laguens. 2. Començar ua activitat. Encaishar, calar, introdusir.

entrat, -ada *adj m f* Acalat o acalada laguens.

entratge *nòm m* Veir introduccion.

entre *prep* 1. En miei de dues o mès causes. 2. Temps o espaci que dessepare dus moments.

entrebiei *nòm m* Grèish des budèths des animaús.

entrebolir *v tr* 1. Trèir claretat o transparéncia a un liquid en tot hèr-lo mès treble. 2. Hèr que se pèrde er orde, eth costum o era tranquillitat.

entrega *nòm f* Liurament.

entregar *v tr* Liurar, dar.

entremiei *adv* Entre dues o mès personas o causes o ath miei d'aguestes.

entrenador, -a *nòm m f* Persona damb coneishement tecnicos que dirigís es entrenaments des esportistes.

entrenament *nòm m* Conjunt d'exercicis fisics que se hèn entà perfeccionar eth desvolopament d'ua activitat, mès que mès, era practica d'un espòrt.

entrenar *v tr* 1. Preparar a un aute o a si madeish a ua accion energica per miei d'exercicis e un règim especiau.

entrepan *nòm m* Panet partit peth miei o dues lèsques de pan damb un talh de carn, d'embotit, de hormatge... ath laguens.

entreprenedor, -a *nòm m f* Qu'a decision e iniciativa entà realizar accions que son dificiles e compòrten cèrts risques.

entreteniment *nòm m* Distraccion, divertiment

entretier *v tr* 1. Divertir-se hèn ua causa e non dar-se'n compde que passe eth temps. 2. Distrèir a ua persona impedint

que hèsque quauquarren.

entretòc *nòm m* Conjunt de caracteristiques que hè que dues o mès personas o causes siguen semblantes.

entreveir *v tr* Veir, generalement de luenh, quauqua causa sense distinguir-la deth tot.

entrevista *nòm f* 1. Reünion concertada entre dues o mès personas que les cau tractar un ahèr. 2. Conversa que mantie un professionau dera informacion damb ua auta persona que respon ua seria de preguntes e opine sus diuèrsi tèmes.

entrevistar *v tr* Hèr ua entrevista a quauqu'un.

entrossar *v tr* Hèr tròsses damb era èrba entà carregar-la.

entucar *v tr* Hèt d'arribar ath cap d'un tuc

entutar *v tr* Hèt d'acalar-se en ua tuta. Amagar-se.

envalet *nòm m* Cubèrt que se ten damb garròts o pilars, entà protegir-se dera ploja o deth solei, que se bastie deuant o ena part superiora dera casa. *Sin.: cubèrt, envan.*

envan *nòm m* Veir envalet.

enveja *nòm f* Ganes d'auer quauquarren qu'an d'outes personas; òdi, ràbia que se sent contra quauquarrés qu'a quauquarren que se desire.

envergadura *nòm f* 1. Mida o volum d'ua persona o d'un animau. 2. Importància, categoria o transcendéncia d'ua causa.

envergonhir *v tr* Hèr a sénter vergonha a quauqu'un. *Sin.: avergonhir.*

envèrs *nòm m* Veir revèrs.

enviament *nòm m* Accion d'enviar; er efècte.

enviar *v tr* Encaminar, manar.

enviat, -ada *nòm m f* Accion d'enviar; er efècte.

envielhiment *nòm m* Procès de devier vielh.

envielhir *v intr* Devier vielh.

enviolar *v tr* 1. Enrotlar ua causa de manèra que demore en forma de canon. 2. Introdusir un avitz en un horat en tot hèr-lo virar sus eth sòn èish damb un tornavitz.

environnement *nòm m* 1. Conjunt de condicions o caracteristiques pròpies d'un periòde istoric, d'un miei sociu o d'un lòc determinat. 2. Conjunt de factors fisics, quimics e biologics que condicionen era existéncia d'un èster viu. *Sin.: entorn.*

envolòpa *nòm f* Borsa plana, generalement de papèr, entà meté'i cartes, papèrs, fotografies e causes semblantes. *Sin.: engolòpa.*

ebolian, -a *adj m f* Relacionat damb eth vent.

epatitis *nòm f* Inflamacion der hitge.

epic, -a *adj m f* Pertenhent o relatiu ara epopèia o ara poesia eroïca.

epica *nòm f* Genre poetic que conde, normaument en vèrs, es hèts gloriosi e es hètes des eròis d'un pòble.

epicentre *nòm m* Punt dera superfícia terrèstra jos eth quau a era origina un

tèrratrem.

epidèmia *nòm f* 1. Malautia infecciosa qu'ataque a un gran nombre de personas deth madeish lòc e pendent eth madeish periòde de temps. 2. Mau o malastre fòrça propagat, qu'afècte un nombre cada còp mès gran de personas.

epilòg *nòm m* 1. Part hijuda ath finau d'ua òbra, exposicion, etc., a manèra de conclusion o desenlanç, o ena que se hèn consideracions sus eth sòn contengut. 2. Aquerò qu'ei conseqüència, finau o prolongacion de quauquarren aparentament acabat.

episcopau *adj m f* Deth bisbe o qu'a relacion damb eri.

episòdi *nòm m* Hèt o eveniment qu'ei ua part deth conjunt d'ua istòria reau o imaginària.

epistolar, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh as cartes.

epòca *nòm f* Periòde determinat dera istòria.

equatorian, -a *adj m f* 1. Naturau der Equator, país d'America deth Sud. 2. Pertenhent o relatiu ar Equator.

equatoriau *adj m* Relatiu o qu'apertenh ar equator.

equilibrar *v tr* Méter en equilibri, hèr que dues causes siguen ath madeish nivèu, agen era madeisha fòrça.

equilibri *nòm m* Estat de repós o de moviment uniforme d'un còs.

equipa *nòm f* 1. Amàs de causes de besonh entà poder realizar ua activitat,

espòrt, mestièr. 2. Grop de personas que s'an amassat entà realizar ua activitat determinada, com practicar un espòrt..
Sin.: equip.

equipament *nòm m* Accion d'equipar; er efècte d'quipar.

equipar *v tr* 1. Provedir a ua casa, un vaishèth, ua caravana... de tot aquerò qu'ei de besonh ath sòn objècte. 2. Provedir a bèth un, o a un grop, d'aquerò qu'ei de besonh tà arténher ua fin determinada, ròba, libres...
Ex.: An equipat era casa damb mòbles antics. Va ben equipat entà anar a esquiar.

equivalent, -a *adj m f* 1. Qu'a ua relacion d'equivaléncia damb ua auta causa o persona. 2. Qu'a eth madeish airau o eth madeish volum que ua auta figura, mès de forma desparièra.

equivaler *v intr* Auer ua causa era madeisha foncion, poténcia, eficàcia o era madeisha valor que ua auta, en tot èster desparières entre eres.

equivocacion *nòm f* Error, causa mau hèta sense voler.

equivocat, -ada *adj m f* Aqueth que non endonvie o pren ua causa per ua auta.

equivocar *v intr* Cométer errors o causes mau hètes sense voler.

era *art pron f* 1. Indique ua causa determinada e coneishuda. 2. Pronòm personau de tresau persona.

eraldic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara eraldica.

eraldica *nòm f* Sciéncia qu'estudie er

emplec des emblèmes ereditaris

èrba *nòm f* Planta, soent de mida petita, que non a tronc ne cama dura. *Ex.: Era trèfla ei ua èrba.*

èrba fina *nòm f* Mata dera familia des labiades fôrça aromatiques, de huelhes liniars petites e flors blanquinoses.

erbejaire, -aira *nòm m f* Persona que remasse era èrba.

erbejar *v tr* Trabalhar ena remassada dera èrba.

erbèr *nòm m* Conducte per a on passe eth minjar enquiari estomac des animaues.

èrc *nòm m* Espècia de craba silvèstra. A còrnes fôrça longues, dretes tà naut e un shinhau decantades entà darrèr.

erència *nòm f* Bens, drets e caracteristiques que son eretats.

eres *pron art f* 1. Pronòm personau de tresau persona deth plurau. 2. Indique ua causa determinada e coneishuda.

eretar *v tr* 1. Recéber, per lei o testament toti o bèri uns des bens, obligacions o drets que dèishe ua persona en morir. 2. Recéber bèri caractèrs biologics o qualitats des pairs o davancèrs.

eretatge *nòm m* Conjunt d'obligacions, drets e bens que se transmeten ar ereu.

ereu *nòm m f* Aqueth tà on va tota era erència. Persona que recep ua erència.

eri *pron m* 1. Pronòm personau de tresau persona deth plurau. 2. Indique ua causa determinada e coneishuda.

eriçar *v tr* Lheuar, méter rigide quau-

quarren, especiaument eth peu, com es punches d'un eriçon.

eriçon *nòm m* Espècia de mamifèr d'uns 20 cm de longada e qu'a eth còs cubèrt de punches, eth cap petit, eth nas eslinat e es pantes e coa cuertes, que se defen en tot enrolhar-se formant ua bòla plea de punches.

èrm, -a *adj m f* Que non ei cultivat o qu'ei esteril.

ermita *nòm f* Glèisa o capèla petita plaçada normaument en un lòc despoblau.

ermitan, -a *nòm m f* Persona que viu soleta en un lòc desèrt, en tot tier-se ara oracion, ara contemplacion e ara penitència.

ermitatge *nòm m* Lòc d'ermites.

eròi *nòm m* 1. Persona qu'a realizat ua eroïcitat. 2. Persona molt admirada pes sues qualitats. 3. Personatge principau d'ua òbra literària o d'ua pellicula.

eroïc, -a *adj m f* 1. Des eròis o qu'a relacion damb es eròis. 2. Qu'ei extraordinari e admirable, e que requerís un gran esfòrç e valor.

erós, -osa *adj m f* 1. Que sent o qu'a un estat d'ànim deth quau se trape satisfèt o content. 2. Qu'ocasiona felicitat. *Var. urós, airós.*

erosament *adv* D'ua manèra erosa.

erotic, -a *adj m f* Der erotisme o que i a relacion.

erpes *nòm m* Erupcion qu'apareish en punts isolats dera pèth acompañada de

picor.

èrra *nòm f* Dètz-e-ueitau letra der alfabet.

erradicar *v tr* Trèir radicaument.

errança *nòm f* Accion e efècte d'errar, d'equivocar-se.

error *nòm m f* 1. Concèpte o judici faus o equivocat. 2. Causa o accion desacertada. 3. Diferéncia entre eth resultat que s'obten e que s'estime com exacte.

ertzian, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a Hertz o as sues teories sus es ones.

eruga *nòm f* Larva d'insèctes lepidoptèrs que s'alimente de vegetaus. *Sin.:* *canilha*.

es *art m f* Indique mès d'ua causa determinada e coneishuda. 2. Forma masculina der article definit singular en aranés preliterari que encara se consèrve ena microtoponimia e ena antroponimia

esbandejar *v tr* Hèr oscillar ua causa d'un costat en aute.

esbarrancar *v tr* Accion de desbordar-se tot de patac un riu sec.

esbarricar *v tr* Separar o disseminar aquerò qu'ère o solie èster amassa.

esbauçament *nòm m* Accion e efècte d'esbauçar.

esbauçar *v tr* Hèr quèir, desbastir, desmolir. En Luishon diden *embaucar*.

esbedilhar *v tr* Des-hèir era lan acabada de tóner.

esberit, -ida *nòm m f* Qu'ei fòrça desvelhat e alègre, qu'ei adret e sap solucionar ben es causes qu'a de hèr. *Sin.:* *espavilat, escarrabilhat*.

esblancossit, -ida *adj m f* Tornar-se blanc o mès blanc.

esbòç *nòm m* 1. Prumèr dessenh o projècte d'ua òbra artistica, hèt de manèra provisòria, damb es elements essenciaus e sense es detalhs. 2. Insinuacion d'un gèst, especiaument d'un arridolet.

esboçar *v tr* 1. Hèr un esbòç d'ua òbra artistica. 2. Insinuar un gèst, especiaument un arridolet.

esboherar *v tr* Des-hèir es pilèrs de tèrra qu'an format es bohères.

esbolhar *v tr* Daurir eth ventre d'un animau, persona o causa.

esborrar *v tr* 1. Hèr que desapareishe ua mèrca deishada en ua superfícia. 2. Hèr desaparèisher ua causa escrita, diboi-shada, imprimida, etc., en tot heregar-la damb ua goma d'esfaçar, un lirèt, ua bròssa, etc.

esborrar *v tr* Netejar es teishuts de lan dera borra, nuds... ara gessuda deth telèr.

esborrassar *v tr* Hèr qu'ua persona compregue e sàpie hèr es causes, qu'age er enteniment desvelhat.

esborronar *v tr* Hèr a méter es peus de punta, hèr a méter era pèth de garia.

esbotassar *v tr* Trèir un botàs deth lòc a on a queigut.

esbreçar *v tr* Amendrir o escuerçar era longada, durada o quantitat de quauquarren.

esbricalhar *v tr* Trincar quauquarren a trocets, bricalhs.

esca *nòm f* 1. Materiau fòrça sec que s'ahlame facilament. 2. Minjar que servís entà atirar es peishi o es audèths e poderles agarrar.

escabelhar *v tr* Trèir eth cabelh des plantes.

escabelhat, -ada *adj m f* Que non a arribat a espigar.

escabelhet *nòm m* Espècia de banquet normaument de 3 pautes que s'emplegaue entà mólher eth bestiar.

escabossar *v tr* Talhar era punta o estrem d'ua causa.

escabòt *nòm m* Grop petit de bestiar o persones (30 o 40 maxim).

escadença *nòm f* Lòc o moment mès avient en temps pr'amor d'arténher o hèr quauqua causa. *Sin.: escasença.*

escaire *nòm m* 1. Esturment en forma de triangle, damb un angle dret e dus costats egals, que se tie entà mesurar e traçar linhas. 2. Peça de metau damb dus braci en angle dret que se hè a servir entà assolidar era union de dues pèces.

escala *nòm f* 1. Estructura inclinada, formada per ua seguida de gradons que permet pujar e baishar caminant d'un en aute. 2. Linha graduada, dividida en parts egals o non, que servís entà préner mesures. 3. Proporcion entre es dimensions des parts d'un diboish, mapa, plan e es parts corresponentes der objècte que represente.

escalabrar *v tr* Herir o mauctractar encara que non sigue en cap.

escalabrat, -ada *adj m f* Qu'ei herit.

escalabrós, -osa *adj m f* Se ditz deth terren o camin que presente entremieges entà passà'i.

escalada *nòm f* 1. Pujada que se hè pes parets des montanhes, damb era ajuda de còrdes e de d'auti materiaus. 2. Aument rapid, e generaument alarmant, dera intensitat o dera valor d'ua causa, a compdar de hèts relacionadi entre eri.

escalèr *nòm m* Cada un des gradons d'ua escala.

escalon *nòm m* Cada ua des parts dera escala d'un edifici, bastissa o terren, en que s'apue eth pè entà pujar o baishar. *Sin.: gradon.*

escamar *v intr* Arringar es camères seques de bères plantes. *Ex. Cau escamar es truhes abans de cuelher-les.*

escampa *nòm f* Airina de neteja que consistís en un garròt o cana que pòrte estacat en un estrem un hèish de tires vegetaus o de plastic.

escampaire, -aira *nòm m f* Persona qu'a per mestièr escampar es carrèrs.

escampar *v tr* Netejar eth solèr damb ua escampa, grèra, escampilh o baleja.

escampilh *nòm m* Escampa hèta de branques d'auet o d'escoba.

escampilhada *nòm f* Accion e efècte d'escampar.

escampilhar *v tr* Separar en diuèrses direccions un ensej de causes o de parts d'ua causa qu'ei junhuda.

escampilhet *nòm m* Escampa dera pas-

tèra.

escampurleta *nòm f* Ei un torn que se hè damb eth còs en tot mèter eth cap e es mans en tèra. *Sin.: campuleta.*

escanaire, -aira *nòm m* Persona qu'aucís eth bestiar (pòrcs, anhèths, vedèths...) e les trocege.

escanar *v tr* Aucir ua persona o animau en tot agarrar-lo peth còth e non deishant-lo respirar.

escanulir *v tr* 1. Hèr tornar prim o reduir era grossor. 2. Hèr a semblar mès prim.

escancariar *v tr* Díder, a quauquarrés, ena cara es sòns defèctes o fautes, etc.

escandal *nòm m* Accion e efècte d'escandalizar.

escandalizar *v tr* Oféner es sentiments moraus damb ua accion determinada.

escandalós, -osa *adj m f* 1. Qu'ofen es sentiments moraus, era consciéncia. 2. Que hè tapatge.

escandilh *nòm m* Mesura qu'equivau ara distància entre era punta deth dit pòdo e era deth dit que la seguís.

escandiment *nòm m* Hèt d'amortar un huec, especiaument un incendi.

escandir *v tr* 1. Amortar. 2. Hèr qu'ua causa s'arture d'èster o se n'acabe era provision.

escanejar *v tr* Analisar er interior d'un objècte o d'un còs en tot processar informaticament es imatges obtengudes.

escanèr *nòm m* 1. Aparelh d'arrais X que permet analisar er interior d'un objècte o

d'un còs en tot processar informaticament es imatges obtengudes. 2. Aparelh semblant a ua fotocopiadora que permet convertir un tèxte o ua imatge en un conjunt de donades processables per un ordenador o per un sistèma informatic.

escapar *v tr intr* Marchar o anar-se'n de prèssa entà evitar un perill o un mau.

escapçar *v tr* 1. Talhar era punta o estrem de bèra causa. 2. Dividir, un jogador, eth jòc de cartes, un còp estornejades, en dus pialèrs.

escapurlejar *v tr* Volcar-se un animau per tèra en tot rodar.

escara *nòm f* Frut der escarèr; quan ei madur ei un frut sec de casquelh dur e arropit, format per dues mitats e eth seme tanben arropit en sòn interior. Eth seme ei minjadís. *Sin.: nòde.*

escarabat *nòm m* Insècte damb eth còs alongat e planèr, de color nere o de un aute color escur, pautes cuertes que li permeten botjar-se damb rapiditat e ales dures; viu en lòcs escurs e umidi.

escarcanhar *v tr* Trincaer bèra causa en dues o mès parts en tot seguir eth sentit des sues fibres.

escarcàs *nòm m* Saliua que quauquarrés escopís de patac.

escarèr *nòm m* Arbe dera familha des juglandacèes que pòt arribar as 30 mètres de nautada, caducifòli, a era crospa lisa e de color gris. Es sòns fruts son es escares e era sua husta ei dura de color escur, molt bona entà hèr mòbles. (*Juglans regia*).

Sin.: noguèr.

escariar *v tr* Trèir eth gran dera palha o ben eth seme des legums dera tavelha.

escarpat, -ada *adj m f* Qu'ei naut e hè molta pendent.

escarpir *v tr* 1. Escampar per un prat o camp un pialèr de hiems, en tot arrossegà'i peth dessús un carràs (estacat de branques espioses) damb pèires peth dessús. 2. Desenredar e limpiar eth peu.

escarrabilhat, -ada *adj m f* Persona intelligente e rapida entà compréner e que sap aprofitar aguestes qualitats. *Sin.: esberit, espavilat.*

escarramicat, -ada, *adj m f* 1. Que camine damb es cames dubèrtes. 2. Qu'a es cames tòrtes damb era part des jolhs dubèrta tà dehòra, de forma que quan ei dret es jolhs se separen e es cauilhars s'apròpen.

escarramingat, -ada *adj m f* 1. De cames dubertes. Dubèrt. *Sin.: escarramicat.*

escarrar *v tr* Heiregar damb fòrça.

escarràs *nòm m* Lòc desembrassat d'arrominguères, sense vegetacion.

escarrollhar *v tr* Trèir eth gran de milhòc dera sua carrolha.

escars *adj m* Se ditz deth nombre entèr que non ei multiple de 2.

escartar *v tr* Separar d'un conjunt per inadequat, non mereishedor o per impossible.

escàs, -assa *adj m f* Que n' i a pòc.

escasença *nòm f* Lòc o moment mès

avient en temps entà hèr o arténher bèra causa. *Sin.: escadença.*

escasseses *nòm f* 1. Qualitat d'escassa. 2. Praubesa o falta d'aquerò qu'ei necessari entà víuer.

escassetat *nòm f* 1. Fauta, insufisença. 2. Fauta d'aquerò de besonh entà víuer. 3. Dificultats economicas.

escassut, -uda, *adj m f* Se ditz d'ua causa poidada. *Ex.: Agust arbe ei escassut o tohut.*

escaubet *nòm m* Punta aprimada d'un soc.

escaubetar *v tr* Aprimar era punta deuantèra d'un soc entà poder-lo transportar milhor bòsc enjós.

escaudar *v tr* 1. Tirar aigua borint sus bèra causa. 2. Produir ua inflamacion cutanèa en bèra part deth còs, ja sigue pera sudor o pera calor.

escauhament *nòm m* Aument dera temperatura mejançant era comunicacion de calor.

escauhar *v tr* Hèr créisher era temperatura d'un còs.

esclafar *v tr* 1. Deformar ua causa per compression en tot aplanir-la. 2. Chafar

esclafit *nòm m* Tapatge sec, agut, produit per un patac, ua bohetada, etc.

esclafon *nòm m* Esquera gròssa, panchuda deth miei.

esclarir *v tr* 1. Hèr mès clar, suprimir aquerò que dificulte era claretat o era transparéncia d'ua causa. 2. Explicar ua causa, hèr-la mès entenedora. 3. Trèir eth

detergent dera ròba.

esclat *nòm m* 1. Trincament o explosion produsida de còp e damb gran tapatge. 2. Manifestacion brusca e violenta d'ua passion o d'un sentiment.

esclatament *nòm m* Relatiu ar esclat.

esclatar *v intr* 1. Crebar damb tapatge e projeccion de fragments. 2. Descargar de-sencadenar-se ua tronada. 3. Daurir-se es flors, es plantes. 4. Manifestar-se de patac. *Ex.: Esclatèc era revolucion.*

esclau *nòm m* Ei un senhau, ua flaira, un seguit de peades, qu'ua persona o animau dèishen peth lòc a on passen.

esclau, -a *adj m f* Persona que non a libertad per èster dejós eth domeni de ua auta persona.

esclaua *nòm f* Braçalet d'aur, plata o d'aute metau que se pòt portar en canèth o en cauilhar.

esclòp *nòm m* Cauçèr de husta hèt d'ua pèça, emplegat entà caminar per lòcs umits. Ua esclòp de grana dimension se coneish coma *esclòpa*.

esclòpejar *v intr* Anar damb esclòps.

esclòpèr, -a *nòm m f* Persona que fabrique esclòps.

escoat, -ada *adj m f* Que li an talhat era coa.

escoba *nòm f* Arbilhon que hè ues branques cilindriques, damb pòques huelhes e flors auriòles e flairoses. Servie entà hèr baleges.

escobar *v tr* 1. Brossar. Passar ua bròssa

peth dessús d'ua causa entà netejar-la. 2. Endret a on i a fòrça escoba.

escocés, -esa *adj m f* 1. Neishut en Escòcia. 2. Qu'apertenh a Escòcia. 3. Se ditz deth diboish de quadres hèti damb ralhes de colors diuèrsi o dera ròba qu'a aguesti diboishi. *Ex.: Portaue ua pelha escocesa.*

escodentiua *nòm m f* Sensacion dolorosa, com era que produsís ua cremada. *Sin.: escodor.*

escòder *v intr* Produir ua sensacion semblanta a ua cremada.

escodor *nòm m f* Sensacion dolorosa, com era que produsís ua cremada. *Sin.: escodentiua*

escòla *nòm f* 1. Establiment d'ensenhament. 2. Grop d'artistes o professionals que compartissen ua percepcion der art o dera profession.

escolament *nòm m* Accion d'escolar o d'escolar-se; er efècte.

escolan, -a *nòm m f* 1. Persona que recep ensenhament e estudie en un centre academic. 2. Persona, especiaument mainatge, qu'ajude a mossen ena missa.

escolar *v tintr* Fluïr, colar un liquid.

escolar, -a *adj m f* Dera escòla o que i a relacion.

escolaritat *nòm f* 1. Durada des estudis hèti en un centre escolar. 2. Estudis hèti en un centre escolar.

escolarizacion *nòm f* 1. Accion d'escolarizar; er efècte. 2. Assisténcia sistema-

tica ara escòla.

escolarizar *v intr* 1. Assistir formaument, coma alumne, entà ua escòla. 2. Accion administrativa entà facilitar era assisténcia formau a ua escòla.

escomesa *nòm f* Atac o agression que se produsís d'ua manèra rapida e violenta.

esconjur *nòm m* Conjunt de paraules magiques que se pronóncien tostemp dera madeisha manèra entà hèr enlà es maus o arténher quauqua causa.

esconjurar *v tr* Prononciar ua seguida de paraules magiques entà aluenhar es maus o entà arténher bèra causa.

escopeta *nòm f* Arma de huec qu'a un o dus canons montats en ua pèça de husta a on ei era destenda entà disparar; servís entà caçar.

escopir *v tr* Lançar saliuva dera boca damb fòrça.

escopit *nòm m* Un shinhau de saliuva que quauquarrés escopís.

escorjat, -ada *adj m f* 1. Que non a arbes ne d'autes plantes. 2. Pelat.

escòrnacraba *nòm f* Lòc fòrça arribent a on enquiàs crabes se pòden quèir; de mau passar.

escornar *v tr* Deishar sense còrnes.

escorpin *nòm m* 1. Aracnid qu'a eth còs alongat e acabat en ua sòrta d'ungla punchenta e podonhosa. Es dues pautes de deuant acaben en ues pinces gròsses. 2. Uei-tau signe deth zodíac.

escorreguda *nòm f* Hèt de córrer pendent

un temps plan cuert.

escórrer *v tr* Hèt que gesque era aigua o un aute liquid d'un recipient o d'un lòc enquia que no'n quede bric.

escotar *v tr* 1. Hèt aurlha, tà enténer quauquarrés que parle, o un son, bronit... 2. Hèt atencion ad aquerò que ditz un aute.

escrancament *nòm m* 1. Paralizacion o amendriment important d'ua activitat. 2. Destruccion des activitats economicas, politicas, etc, d'un sistèma. 3. Amendriment des foncions deth còr pera manca d'impulsi nerviosi.

escrit *nòm m* 1. Causa escrita en un papèr o en un document. 2. Òbra literària o scientifica.

escritor, -a *nòm adj m f* Qu'escriu de forma abituau.

escritura *nòm f* 1. Accion e efècte d'escriuer. 2. Sistèma de signes que s'utilizen entà escriuer. 3. Document public a on i a es condicions de cromptenda d'ua propietat o que constate un acte o negòci juridic deuant d'un notari.

escriuer *v tr intr* Traçar caractèrs grafics entà transcriuer es sons deth lenguatge.

escrivan, -a *nòm m f* Autor d'ua òbra literària. *Sin.:* *escritor*.

escroa *nòm f* Femelha deth bolon de ròsca.

escrombanuts *nòm m* Son es rèstes de minjar, papèrs, plastics e totes es causes que lançam. *Sin.:* *escrombadissi*

escrombar *v tr* Netejar un conducte des rèstes aderides ara paret dera substància que i a passat. *Ex.: Escrombi era humenèja.*

escròpa *nòm f* 1. Casquelh de bèri fruts com era escara, aueran. 2. Pèth dera tavelha. *Ex.: Es escròpes des haues tren-des son bones.*

escropar *v tr* Trèir eth gran dera tavelha.

escruma *nòm f* 1. Conjunt de bambolhes apilerades que se formen ena superfícia d'un liquid. 2. Part deth chuc e impureses que naden en còder cèrtes substàncies.

escrupul *nòm m f* Hàstic de préner un aliment o ua beguda o de tier quauqua causa per pòur a que sigue lord o ath contagi.

escrupulós, -osa *adj m f* 1. Que sent hàstic de préner un aliment o ua beguda o de tier quauqua causa per pòur ara lordèra o ath contagi. 2. Qu'ei exacte e curós hèn es causes o complint es déuers.

escrutin *nòm m* 1. Anàlisi o investigacion d'ua causa hèta, damb fòrça atencion e suenh. 2. Recompde des vòts d'ua votacion.

escucar *v tr* Trèir eth còs deth cargòlh deth sòn casquelh.

escuélher *v tr* Alistar, causir, trigar.

escuerçar *v tr* Hèr qu'ua causa sigue mès cuerta.

escultor, -a *nòm m f* Persona que profèsse er art dera escultura.

esculpir *v tr intr* elaborar pèces repre-

sentatives de caractèr unic.

escultura *nòm f* Pèça representativa hèta per un escultor, moldejada, talhada o esculpida

escur, -a *adj m f* Desprovedit o mancat de lum o claror.

escurar *v tr* 1. Recuélher e minjar es darrèrs rèsti de minjar que queden en un plat o recipient. 2. Apoderar-se de quauquarren sense deishar arren.

escurçon *nòm m* Sèrp plan podonhosa de mens d'un pam de longada e a eth cap triangular.

escuretat *nòm f* Manca de lum o de claretat.

escurina *nòm f* Manca o escassetat de lum.

escurir *v tr* Hèr a tornar escur o mès escur.

escuror *nòm f* 1. Manca o escassetat de lum. 2. Manca o escassetat d'informacion sus es causes e es circumstàncies d'un hèt.

escut *nòm m* 1. Arma defensiva. Pèça de metau, husta, etc. qu'anticament servie entà protegir eth còs der atac der enemic. 2. Moneda antica. 3. Pèça damb diboishi e colors que represente ua equipa de fotbòl, ua ciutat, un país, un nòm de casa, etc.

esdegar *v intr* Gésser des problèmes o ahèrs.

esdegat, -ada *adj m f* Persona que se'n da compde de çò que passarà. Qu'ei abil.

esdejoar *v intr* Préner er esdejoar. Hèr eth prumèr minjar abans deth dinar.

esfaçar *v tr* Hèr desaparéisher de quauqua forma aquerò qu'ei escrit, diboishat, etc.

esfèra *nòm f* 1. Còs geometric damb volum qu'a toti es punts dera sua superfície ara madeisha distància de un aute punt interior nomentat centre. 2. Esfèra d'un relòtge ei era superfície plana a on son es numèros e dessus dera quau viren es agulhes. 3. Esfèra terrèstra ei un glòbe de husta o de plastic que represente era Tèrra.

esfòrc *nòm m* Mobilizacion voluntària des fòrces fisiques, intellectuaus o moraus, entà véncer ua resisténcia, superar un obstacle.

esforçar *v intr* Desplegar era pròpria fòrça fisica o morau entà véncer ua resisténcia o arténher quauquarren en tot véncer es dificultats.

esforiar *v tr* Méter dehòra d'un lòc quauquarrés o bèra causa.

esgargamerar *v tr* Cansar-se de tant cridar, cantar o plorar.

esgariar *v tr* 1. Pèrder o hèr a pèrder eth camin. 2. Desviar-se dera vida normau e seguir ua conducta desordenada. 3. Pèrder quauqua causa, non trapar-la en sòn lòc e non saber a on pare.

esgarrapada *nòm f* Herida alongada hèta ena pèth damb ua arrominguèra, ua agulha o ua auta causa qu'age punches.

esgarrapar *v tr* Esquinçar leugèrament era pèth o ua superfície damb es ungles o es urpes.

esgarrar *v tr* Trincar, espatracar, mau-méter bèra causa.

esgarrar *v intr* Non arribar ara fin d'un ahèr o acabar-lo de forma incorrècta.

esgarrat, -ada *adj nòm m f* 1. Que non a quedat ben. 2. Que li falte un braç o ua cama, o que les a mauformadi.

esglai *nòm m* Pòur en creir que ven un perill molt gran o qu'arribe ua desgràcia.

esglasiar *v tr* Costar o sénter un esglai.

esgorroar *v tr* Hèr-se mau ena part baisha dera esquia, ena arnelhada.

esgorroat, -ada *adj m f* Accion d'esgorroar. *Ex.: M'è esgorroat en lheuar aque-ra caisha.*

esgot *nòm m* Lòc per a on degote era aigua en plòir.

esgraütar *v tr* 1. Hèr mores d'un tròç de pan, redusir a trocets. 2. Trèir eth gran o es grans d'ua tavelha. *Ex.: Vau a esgraütar es mongetes.*

esguinç *nòm m* Accion de esguinçar, trincar. Trincat en ua pèça de ròba en tot hèr un sèt. *Sin.: esquinç.*

esguinçar *v tr* Trincar, hèr a tròci un teishut, un papèr, ua pèth, etc damb ua estirada. *Sin.: esquinçar.*

esguitlar *v intr* Anar-se-li'n a quauquarrés es pès en meter-les sus ua superfície mòja, greishosa, damb gèu, etc. *Sin.: eslissar, eslingar.*

eslaiat, ada *adj m f* Sense ànim ne fòrces, feble.

eslàlom *nòm m* Corsa damb esquis que consistís en baishar per ua pista a on i a banderòles que mèrquen eth recorrut que

s'a de hèr.

eslangorit, -ida *adj m f* Feble, sense vitalitat

eslauada *nòm f* Veir lauada.

eslauassar *v tr* Passar aigua pera ròba, un còp lauada, entà trèir-ne eth sabon.

eslinar *v tr* Hèr qu'eth talh d'un guinhauet, d'ues estalhants o de un aute esturment talhe ben.

eslissadera *nòm f* Pèça inclinada de husta, metau, etc. per a on es mainatges baishen seiguts en tot eslissar-se.

eslissar *v intr* Esguitar. *Ex.: Ten compde qu'es carrèrs son mògi e te pòs eslissar.*

eslògan *nòm m* Frasa cuerta que se hè a servir entà véner un producte o entà conselhar ara poblacion sus bèra causa.

esluma *nòm f* Conjunt de boishòrles blanques que se formen ena superfícia de bèri liquids quan s'estornegen damb fòrça.

eslumar *v tr* Trèir era esluma d'un líquid. *Ex.: Eslumar eth bolhon.*

esmena *nòm f* Modificacion que substituís ua fauta, ua error o un defècte.

esmentar *v tr* 1. Apraiar ua causa qu'a errors o defèctes entà que sigue com cau. 2. Avisar a quauqu'un d'ua causa qu'a hèt mau.

esmòla *nòm f* Pèira redona mobila d'ua mòla que vire sus ua auta de fixa entà estrissar eth gran o d'autes causes.

esmolament *nòm m* Hèt d'esbauçar ua construccion.

esmolinar *v tr* Des·hèir, enroïnar, esbauçar.

esmovent, -a *adj m f* Que cause emocion.

esofag *nòm m* Conducte en aparelh digestiu que va dera faringe enquiar estomac.

espaçament *nòm m* Accion de plaçar causes a intervaus deishant espacis entre eri.

espaci *nòm m* 1. Que conten tot aquerò qu'existís. 2. Distància. 3. Durada.

espaciau *adj m f* Der espaci.

espada *nòm f* Arma d'acèr longa acabada en punta, que talhe fòrça; a ua empunhadura e se sauve laguens d'un estug.

espanhar *v tr* Esténer, espàrger.

Espanha *nòm* Estat deth Sud d'Euròpa, damb caplòc en Madrid.

espanholeta *nòm f* Trauessèr de husta que servís entà barrar es dus contravents d'ua hièstra.

espanholista *adj m f* 1. Partidari der unificisme politic laguens Espanha. 2. Sòci o simpatizant deth R.C.E. Espanhòl de Barcelona.

espanhòl, -a *nòm m* Lengua oficiau en Espanha, pròpria dera màger part d'Espanha e de d'auti païsi d'America.

espanhòl, -a *adj m f* Qu'apertenh o tanhent ar estat espanhòl.

espantar *v tr* Costar o sénter pòur o espant.

esparadrap *nòm m* Tira de teishut, papèr, plastic, etc. que per un des sòns costats se pegue ena pèth, coton o gasa e que s'uti-

lize entà curbir o protegir es maus e espelades.

espàrger *v tr* Esténer, dispersar es hiems en camp, uart, etc.

esparrecar *v tr* Trincar o esquinçar era ròba o un papèr.

espart *nòm m* Planta erbacèa dera família des graminèes que pòt hèr mès d'un mètre de longada e qu'a ues huelhes longues e primes que còsten molt de trincar, damb era quau se'n pòden hèr còrdes, cabassi e espartenhes. (*Stipa tenacissima* o *Macrochloa tenacissima*).

espartenha *nòm f* Caucèr hèt damb ròba qu'a era sòla d'espart, de canam o de goma.

espartenhèr *nòm m* Persona que hè espartenhes o en ven.

espartir *v tr* 1. Dividir o separar en parts un tot. 2. Hèr diuèrses parts d'ua causa e repartir-les entre diuèrses persones.

esparvèr *nòm m* 1. Audèth de presa petit que non arribe as 40 cm. Ei de color marron grisós e a era part deth piech raiada. 2. Tipe de hilat que se hè a servir entà pescar enes rius.

espatla *nòm f* Part superiora deth còs a cada costat deth còth d'a on gessen es braci.

espatlader *nòm m* Lòc per a on ei facil de quèir o hèr-se mau.

espatlar *v tr* 1. Hèr a mauméter o deishar de foncionar. 2. Hèr a pèrder era qualitat o era valor. 3. Hèr-se mau.

espatracar *v tr* Deishar de foncionar un aparelh. *Ex.: Se mos a espatracat eth coche.*

espauidera *nòm f* Espantalh que se met enes semiats e arbes entà hèr pòur as audèths.

espaudir *v tr* Cuélher o hèr cuélher pòur.

espavilat, -ada *adj m f* Qu'ei fòrça desvelhat e alègre, qu'ei adret e sap solucionar ben es causes qu'a de hèr. *Sin.: esberit, escarrabilhat, espavilhat.*

espeat, -ada *adj m f* Persona a qui li hèn mau es pès de tant caminar.

espeçar *v tr* Trincar o talhar ua causa de manèra que ne demoren parts separades.

espècia *nòm f* 1. Categoria d'individús idèntics, classa. 2. Substància aromatica vegetau entà assasonar.

especialista *nòm m f* Persona que se dedique a ua branca determinada dera sciéncia, dera tecnica o der art, que sus era n'a coneishements prigondi.

especialitat *nòm f* 1. Producte qu'ena sua preparacion subergés ua persona, un establiment o ua region. 2. Branca dera sciéncia o der art.

especializar *v tr* 1. Dedicar o hèr valer a bèth un o quauquarren entà ua causa determinada. 2. Aquerir especiaus coneishements e abiletats en cèrta branca o part d'ua sciéncia, art o activitat e dedicar-se ada era.

especializat, -ada *adj m f* Qu'a aquerit coneishements especiaus d'ua branca determinada d'ua sciéncia, d'un art o d'ua

activitat.

especiau *adj m f* 1. Que se diferencie deth qu'ei normau, comun o generau. 2. Qu'ei fòrça avient o pròpri entà ua fin determinada.

especiaument *adv* D'ua manèra especiau o determinada.

especific, -a *adj m f* 1. Que caracterize o distinguís ua espècia de ua auta. 2. Especialitat. 3. Medicament.

especificament *adv* De manèra especifica.

especificar *v tr* Balhar es donades de besonh sus ua persona o ua causa pr'amor de diferenciar-la damb claretat de ua auta.

especificitat *nòm f* 1. Que caracterize o distinguís ua espècia de ua auta. Caractèrs especifics deth shivau. Qualitats especifics d'ua dròga. 2. Especialitat.

especimèn *nòm m* Mòstra, modèl o exemplar qu'a es qualitats o es caracteristiques dera sua espècia plan ben definides.

espectacle *nòm m* 1. Representacion, acte, etc., que se realize deuant d'un public fondamentaument entara sua diversion o entreteniment. 2. Scèna o succés que cride era atencion e que produsís plaser, pena, indignacion, etc., en qui lo preséncia.

espectacular, -a *adj m f* Que cride era atencion e desvelhe admiracion perque ei exagerat o ei dehòra de mida.

espectador, -a *nòm adj m f* 1. Qu'ei present en un espectacle public. 2. Que garde e obsèrve damb atencion ua causa sense participà'i.

espèctre *nòm m* 1. Figura irreau, generaument orribla, que quauqu'un ve a trauès dera imaginacion e qu'arribe a semblar reau. 2. Seria de freqüències que resulten dera dispersion d'un fenomèn format per ondades.

especulacion *nòm f* 1. Idia o pensament sense fundament ne basa reau. 2. Operacion comerciau que consistís en crompar un ben a plan bon prètz damb era finalitat de vener-lo fòrça mès car en moment oportun.

especulador, -a *nòm m f* 1. Que hè reflexions, suposicions, comentaris sus ua causa que non se coneish damb seguretat. 2. Persona que crompe un ben a plan bon prètz damb era finalitat de vener-lo fòrça mès car en moment oportun.

especular *v intr* 1. Auer ua idia o pensament sense fundament ne basa reau. 2. Hèr ua operacion comerciau que consistís en crompar un ben a plan bon prètz damb era finalitat de vener-lo fòrça mès car en moment oportun.

especulatiu, -iva *adj m f* 1. Dera especulacion o qu'a relacion damb aquesta operacion comerciau. 2. Que pense e hè suposicions que non an fundament ne cap de basa reau.

espeirar *v tr* Trèir es pèires d'ua tèrra o un prat. *Ex.: En tot espeirar que portaram es pèires e es calhaus en tartèr.*

espelar *v tr* Trèir era pèth a ua persona, a un animau o a ua causa.

espelhotar *v tr* Talhar a tròci un animau mòrt.

espenjolar *v tr* Penjar-se en tot agarrar-se damb es mans.

esperança *nòm f* 1. Confiança de qué passe o s'artenhe ua causa que se desire. 2. Vertut pera qu'es cristians demoren era ajuda de Dieu en aguest mon e era glòria etèrna dempús dera mòrt.

esperanto *nòm m* Idiòma creat artificialment damb era idia de qué servisque d'idiòma universau.

esperar *v tr intr* 1. Creir que passarà quauquarren. Auer fidaça d'arténher bèra causa. 2. Temps de demora que passe enquia que non succedís quauquarren o arribe quauquarrés. 3. Non començar a actuar enquia que non passe quauquarren demorat.

esperborir *v tr* Borir dus còps. *Ex.: Es carreretes que les cau esperborir entà trèir-ne eth podom.*

esperdigalhar *v tr* Aumentar en ua persona era intelligéncia e era agilitat mentau.

esperit *nòm m* 1. Principi de vida. 2. Èster que non a còs e que non se pòt veir. 3. Amàs d'idèes o sentiments. 4. Anima d'un mòrt.

esperla *nòm f* 1. Particula alugada que ges d'ua matèria qu'uscle o der heregament de dus objèctes. 2. Descarga de lum entre dus còssi damb carga electrica.

esperlongar *v tr* 1. Hèr mès longa quauqua causa en espaci o en temps. 2. Recular o suspèner era execucion de bèra causa.

esperluar *v tr* Apilhar es peus, despientar.

esperluat, -ada *adj m f* Que non ei ben pientat, despientat.

esperon *nòm m* Ungla molt fòrta qu'an es pothi e d'auti animaues ena part de darrèr dera pauta.

esperucar *v tr* Hèr petites mores de quauquarren. *Ex.: Esperuca eth pan entàs garies.*

espés, -essa *adj m f* 1. Qu'ei format per elements que son plan amassadi o sarradi. 2. Qu'ei complicat o dificil de comprèner e resòlver.

espessir *v tr* Hèr mès espés.

espessor *nòm m* Distància entre es dues cares d'un còs. *Sin.: celh.*

espetar *v intr* 1. Trincar o daurir ua causa bruscamet, en especiau per non poder suportar era pression interiora. 2. Des·hèir, chafar o destruir ua causa damb violéncia. 3. Des·hèir era esluma des òles deth mar.

espia *nòm f* 1. Uas deth peish. Es peishi an ua espia principau dera quau ne gessen d'auetes de fines e punchentes. 2. Part dura e eslinada que les creish a quauques plantes, coma es rosèrs e es espiarrons. 3. Persona que se dedique a espiar a d'auti.

espiar *v tr* Tractar de conéisher d'amagat aquerò que hè o ditz quauquarrés o coma ei ua causa. *Ex.: L'espiau de luenh.*

espiarrar *v tr* Punchar damb espies.

espigar *v tr* Remassar es espigues qu'an quedat en un camp dempús de segar.

espin blanc *nòm m* Arbilhon d'enquia 2 mètres de nautada, de huelhes retalhades e husta fòrça dura. *Sin.: borruquèr.*

espinard *nòm m* Planta de uart de color verd escur qu'a es huelhes en forma de punta de flècha.

espinàs *nòm m* Colomna vertebrau.

espinós, -osa *adj m f* 1. Qu'a espies. 2. Qu'ei dificil o delicat.

espion *nòm m* 1. Persona cargada d'espier ad aqueth de qui se vò saber es intencions, es passi, etc. 2. Còrda o tèsta que servís entà mòir ua embarcacion quan non i a cap mèj mejan tà propulsar-la.

espionatge *nòm m* Activitat secrèta que consistís en intentar arténher informacion confidenciau, especiaument d'un país estrangèr.

espirau *nòm f* 1. Linha corba que vire ar entorn d'un punt, en tot aluenhar-se cada còp mèj. 2. Procès rapid e que s'escape de quinsevolh contraròtle.

espiritualitat *nòm f* Qualitat d'espirituau.

espirituau *adj m f* 1. Der esperit o que i a relacion. 2. Persona qu'a mèj interès pes sentiments e pes pensaments que pes causes materiaus.

espitalizacion *nòm f* Accion e efècte d'espitalizar.

espitalizar *v tr* Entrar a un malaut o a ua persona herida en un espitau.

espitarrat, -ada *adj m f* Auer era camisa descordada de forma que quede eth piech mèj o mens destapat.

espitau *nòm m* 1. Bastiment a on se sue-nhen es malauts. *Var.: ospitau.* 2. Establiment a on se lòtgen o recuelhen viatjaires praubi e romieus per un temps limitat.

espleit *nòm m* Esturment que se tie damb es mans entà apraiar quauqua causa o entà trabalhar un materiau.

espleita *nòm f* 1. Conjunt d'installacions e d'auti elements destinadi a ua activitat agricòla o industriau. 2. Conjunt d'operacions destinades a trèir profit d'ua activitat agricòla o industriau. *Sin.: explotacion.*

espleitar *v tr* 1. Trèir o hèr dar profit a ua causa. 2. Profitar en benefici d'un madeish es qualitats o trabalh des auti en grad desmesurat.

esplendid, -a *adj m f* Que còste admiracion pera sua perfeccion, era sua granor o eth sòn luxe.

esplendor *nòm m* 1. Granesa, riquesa o beresa. 2. Situacion dera persona o dera causa qu'a arthenhut un grad plan naut en ua qualitat o en un prètzhèt.

esplinga *nòm f* Pèça de metau o de un aute materiau resistant, de forma generaument alongada e acabada en puncha.

esplumassar *v tr* Trèir es plumes a un audèth.

espoliar *v tr* Cuélher o desposseidir injustament e damb violéncia a quauqu'un d'aquerò qu'ei sòn.

espolset *nòm m* Esturment que servís entà limpiar o heregar que consistís en ua grana quantitat de fibres o hilaments

junhudi ara pèça de husta, plastic, etc.
Sin.: bròssa.

espolsetar *v tr* Netejar, desempovassar era ròba damb era bròssa o espolset.

espompir *v tr* 1. Aumentar eth volum d'un còs en tot aumplir-lo de gas o d'aire. 2. Exagerar era importància o era valor de quauqua causa.

espòna *nòm f* Marge, vòra d'un terren, d'un camp.

esponèra *nòm f* Vòra deth lhet.

esponja *nòm f* 1. Animaus que semblen plantes e viuen ena mar pegadi as ròques, qu'an eth còs elastic e plen d'orificis petiti nomentadi estops. 2. Objècte fabricat damb er esquelet d'ua esponja naturau o ben d'un materiau artificiau que servís entara neteja de persones o causes, ja qu'absorbís e expulsa era aigua damb facilitat.

espontanèament *adv* D'ua manèra espontànèa.

espontaneïtat *nòm f* Qualitat d'espontanèu.

espontanèu, -èa *adj m f* 1. Que provie d'un impuls interior, sense ua estimulacion extèrna. 2. Persona qu'assistís a un espectacle coma espectador, especiaument a ua corruda de taures, un partit de fotbòl, etc., e que, en un moment determinat, i interven per iniciativa pròpria. 3. Dit des plantes qu'apareishen de forma naturau, sense auer estat plantades o semiades per òme.

esporadic, -a *adj m f* Que se produsís damb pòga freqüència, que non ei regular e passe isoladament sense cap relacion

damb d'auti cassi d'abans o de dempús.

esporgatòri *nòm m* Segontes era doctrina catolica, ei eth lòc a on van a parar es persones que, per bèth pecat, non pòden entrar dirèctament en cèu. *Sin.: espregatòri.*

espòrt *nòm m* Jòc o exercici corporau en que se hè pròva d'agilitat e destresa o de fòrça, com son es jòcs de pilòta, era natacion, er excursionisme. Tot soent s'i ahig ua competicion,

esportista *nòm m* Persona que practique un o mès espòrts.

esportiu, -iva *adj m f* Que ten es normes de correccion e jòc límpio que s'an de sauvar ena practica d'un espòrt.

espós, -osa. *nòm m f* Persona junhuda a ua auta en matrimòni.

espovassar *v tr* Trèir eth povàs d'un lòc o d'ua causa, en tot heiregar o dant-li patacs.

esprai *nòm m* Liquid barrejat damb gas qu'ei en un recipient e que, en hèr pression sus era valva, ges de forma dispèrsa.

espròva *nòm f* 1. Assag o experiment que se hè de bèra causa entà saber coma serà ena sua forma definitiva. 2. Examen entà demostrar o comprovar es coneishements o aptituds de quauquarrés. 3. Hèt que demòstre bèra causa. 4. Competicion en bèri espòrts. 5. Anàlisi medica.

esprovar *v tr* 1. Sénter o notar quauqua causa en un madeish, especiaument ua sensacion o un estat d'animositat. 2. Patir un cambi quauqu'un o quauqua causa.

espuga *nòm f* Horat non guaire prigond en

ua paret de ròca, en quau entre era claror.
Tuta petita.

esquaire *nòm m* 1. Angle rècte. 2. Esturment de diboish en forma de triangle rectangle isosceles.

esquèma *nòm m* 1. Conjunt des linhas principaus d'un diboish. 2. Conjunt d'informacions principaus d'un ahèr o d'ua matèria.

esquèr, -èrra *nòm adj m f* Part contrària ara dreita. Man d'ua persona plaçada en madeish costat deth còr. *Sin.:* *quèr, -èrra.*

esquera *nòm f* Tipe de campana que se met en còth de bèri animaues que van en ramat.

esqueròla *nòm f* Planta de uart, semblanta a un enciam, qu'a es huelhes frisades e damb gust amargant.

esquerrèr, -a *adj m f* Que hè a servir era man quèrra en lòc dera dreita ena majoritat des causes que hè.

esquèrri *nòm m* Garbèra petita de horment un còp se n'a trèt eth gran, branquetes, etc.

esquí *nòm m* 1. Tròç long e estret de materiau dur, acabat ena sua part anteriora en punta corbada que se subjècte a cada pè e que servissen entà esguitlar sus era nhèu o sus era aigua. 2. Espòrt que se practique en tot esguitlar sus era nhèu.

esquia *nòm f* Part deth darrèr deth còs des personas deth còth enquiara cintura.

esquiador, -a *nòm m f* Persona que practique er esquí.

esquiar *v intr* Lisar sus era nhèu o sus era aigua damb uns esquís.

esquiarçar *v tr* 1. Hèr a mauméter o consumir ua causa per usatge o heregament. 2. Deishar quauqu'un d'auer bona salut per manca d'aliments, per excès de trabalh...

esquinç *nòm m* Accion de esquinçar, trincar. Trincat en ua pèça de ròba en tot hèr un sèt. *Sin.:* *esquinç.*

esquinçar *v tr* Trincar, hèr a tròci un teishut, un papèr, ua pèth, etc. damb ua estirada. *Sin.:* *esquinçar.*

esquirilh *nòm m* Tipe de esquera petita que pòrten es crabes e es anhèths.

esquirò *nòm m* Mamifèr remosigaire de coa longa que se botge generaument en tot sautar.

esquirolet *nòm m* Boleta de metau ueda qu'a laguens un tròç de hèr que la hè a sonar quan se botge.

esquist *nòm m* Ròca metamorfica que presente ua mercada foliacion, de manèra que semble qu'ei formada per lamines.

esquit *nòm m* Petita quantitat d'aigua o de un aute liquid que ges damb fòrça e mos pòt banhar.

esquitarrejar *v tr* Banhar, enlòrdir d'esquits. *Ex.:* *A esquitarrejat de pintura tot eth solèr.*

esquivar *v tr* 1. Hèr un moviment entà evitar un còp o entà salvar un obstacle. 2. Evitar un ahèr o un problèma.

èssa *nòm f* Dètz -e-nauau letra der alfabet.

essència *nòm f* 1. Corròp de caracte-

ristiques permanentes e invariables que determinen era naturalesa d'un èster. Naturalesa. 2. Parfum damb gran concentracion dera substància flairosa que se trè d'ues plantes. 3. Extracte liquid e concentrat d'ua substància, generaument aromatica. 4. Liquid inflamable, sense color, que s'obten deth petròli e que servís coma carburant. 5. Fundamentaument, basicament, qu'ei aquerò de mès important.

essenciau *adj m f* Qu'ei era causa o era part mès importanta e de besonh.

essenciaument *adv* D'ua manèra essenciau.

èst *nòm m* Punt cardinau per a on ges eth solei.

est'an passat *loc adv* Er an anterior.

estabilitat *nòm f* 1. Fermetat e seguretat en espaci. 2. Abséncia de cambis en un periòde determinat.

estabilizacion *nòm f* Accion d'estabilizar; er efècte.

estable *adj m f* Qu'ei fèrm e segur, sense perill de quèir o de pèrder er equilibri.

establiment *nòm m* 1. Accion d'establir. 2. Locau comerciau.

establir *v intr* 1. Méter. Demostrar. 2. Daurir un establiment comerciau. 3. Installar.

estabornir *v tr* Hèr a pèrder es sentits damb un patac violent.

estabornit, -ida *adj m f* Sense sentit. Qu'a perdut eth sentit.

estaca *nòm f* Lòc a on estaquen cada cap de bestiar en restilhèr.

estacar *v tr* Júnher o tier damb ligaders, còrdes, etc.

estacion *nòm f* Lòc a on paren es veïculs de transpòrt: trèn, autobús, etc.

estada *nòm f* Accion d'èster, d'arturar-se en un endret, sejoern. *Ex.: Tota era setmana haram estada en un hotèl.*

estadi *nòm m* 1. Camp d'espòrts gran, a on poden entrar fòrça espectadors. Era majoria des estadis son d'equips de fotbòl. 2. Periòde qu'observam en un fenomèn.

estadistic, -a *adj m f* 1. Dera estadistica o que i a relacion. 2. Sciéncia qu'a coma objècte remassar, classificar e compdar toti es hèts deth madeish orde. 3. Persona que se tie a hèr trabalhs o estudis estadistics.

estalhants *nòm f* Esturment de talhar format per dues lames de metau qu'an eth talh per un costat e son amassades peth miei. Quan se daurissen an forma de X. Cada lama acabe en un horat per a on passe eth dit entà poder-les agarrar e daurir-les e barrar-les.

estaloar *v tr* Caushigar es talons deth que va deuant.

estament *nòm m* 1. Situacion ena que se tròbe ua persona o causa. 2. Forma de presentar-se era matèria segontes era coesion des sues molecules. 3. Unitat politica e administrativa superiora, qu'exercís era sua autoritat sus toti es individús d'un territòri.

estampaire, -aira *nòm m f* Persona que

trabalhe en ua imprimaria. *Sin.: imprimaire.*

estampar *v tr* Reproduir un tèxte o un di-boish sus papèr, plastic, metau... mejançant procediments mecanics o electricics.

estanc *nòm m* Establiment dedicat ara venta de tabac, sagèths, etc.

estança *nòm f* 1. Abitacion d'ua casa, especiament s'ei grana e luxuosa. 2. Estatge, nivèu, d'ua casa.

estancada *nòm* Depòsit d'aigua format de manèra artificiau barrant es aigües d'un riu damb un dic o restanca.

estancar *v tr* 1. Arturar eth cors d'un liquid. 2. Parar era marcha o era evolucion d'un ahèr o d'un procès.

estand *nòm m* Installacion entara promocion e venda de productes laguens d'ua hèira, exposicion o mercat.

estandard *nòm m* 1. Tipe, modèl, norma. 2. Que s'ajuste a un tipe, modèl, norma determinat.

estanh *nòm m* 1. Bassa grana e naturau. 2. Element metallic blanc ludent qu'a pòca duresa e se pòt convertir facilament en lames. Servís entà hèr boètes de consèrva, etc. Eth sòn simbèu ei Sn.

estanh *v tr* Tapar damb estanh.

estar *v intr* Trobar-se damb cèrta estabilitat en un lòc, situacion, condicion... *Ex.: S'està en Barcelona. Està-te carat!*

estarnar *v tr* Trocejar un tronc d'arbe talhat; asclar un tronc.

estarrocar *v tr* Trincar es tarròcs que

presente un terren, ua substància, etc.

estartallar *v tr* Esbauçar, hèr quèir, abàter...

estat *nòm m* 1. Situacion de quauquarren o de bèth un. 2. Lòc d'ua persona laguens dera societat. 3. País sobeiran.

estatau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ar Estat.

estatge *nòm m* 1. Cada ua des divisions orizontaus d'un edifici, cada un des compartiments superpausats que lo formen, mens era part de baish. 2. Cada un des apartaments que, en un edifici, son logats o venuts per desseparat, encara que siguen ath madeish nivèu.

estatjant *nòm m f* Persona que viu en un lòc determinar e que forme part dera poblacion.

estàtua *nòm f* Figura de plen relèu que represente a ua persona, animau e qu'a viatges les simbolize.

estatus *nòm m* Posicion social qu'a ua persona o ua organizacion laguens d'un grop o d'ua comunitat.

estatut *nòm m* Amàs de règles o disposicions legislatives que definís eth govèrn d'un grop o d'ua comunitat autonoma.

estatutari, -ària *adj m f* Qu'ei d'acòrd damb es estatuts d'ua empresa, entitat, etc.

estauvi *nòm m* 1. Consum mendre deth que serie normau en condicions desparières. 2. Quantitat de sòs o de bens que se sauven e non se despenen.

estauviare, -aira *adj m f* Persona qu'es-

tàuvie.

estauviar *v tr* Non despèner o non hèr a servir ua part d'ua causa qu'auem. Podem estauviar sòs, papèr, electricitat, etc.

estela *nòm f* Astre que lutz en cèu damb lum pròpria. *Sin.:* *estrelha*.

estelat, -ada *adj m f* Plen d'esteles.

estendard *nòm m* Insignia que hèn a servir quauqui grops militars e religiosi, que consistís en ua tela damb distintiu, que penge d'ua barra orizontau.

esteneder *nòm m* Lòc o dispositiu de còrdes, aram, etc., destinadi a estené'i bèra causa entà que se shugue.

esténer *v tr* 1. Hèr que bèra causa, en tot aumentar era sua superfície, ocupe mès lòc qu'abans. 2. Penjar era ròba ar aire entà que se shugue.

estenuda *nòm f* 1. Superfícia d'ua causa, mida o espaci qu'ocupe. 2. Moviment peth que s'estire o s'esten ua causa.

èster *v tr* Existir, vèrb copulatiu e auxiliar.

estèra *nòm f* 1. Tròç alongat que se despren d'ua husta quan aguesta se talhe damb ua destrau o se trinque. *Ex.:* *Es estères van ben tà alugar eth huec*. 2. Mesura de volum que s'emplegue tara lenha.

esterar *v tr* Trincar en tot hèr estères.

esteril, -a *adj m f* 1. Que non se pòt reproduir. 2. Que non a bactèries ne micròbis que poguen costar ua infeccion.

esterilitat *nòm f* 1. Estat qu'empedís fecondar, en cas d'un mascle, o concéber, en

cas dera femelha. 2. Absència de bactèris o micròbis que posquen produir ua infeccion.

esterilizacion *nom f* 1. Accion de destrúir es micròbis que còsten malauties o que i pòt auer en ua causa. 2. Accion de produir un estat qu'impedís fecondar o concéber.

esterilizar *v tr* 1. Destruir es micròbis que còsten malauties o que i pòt auer en ua causa. 2. Produir era esterilizacion d'un èster viu.

esterrallar *v tr* Trèir es pèires d'un prat, tèrra, uart.

estetic, -a *adj m f* 1. Relatiu ara estetica 2. Qu'apertenh o ei relatiu ara apreciacion dera beresa.

estetica *nòm f* Disciplina qu'estúdie era beresa.

esteua *nòm f* Part posteriora der arai, per a on l'agarre era persona que laure.

estialhes *nòm f* Airina semblanta as tenalhes qu'acaben en forma de dues mieges anères que se daurissen e se barren entà talhar. Servissen sustot entà arringar claus e talhar aram.

estidocar *v tr* Animar eth huec en tot hèr quèir era brasa des tidons alugadi.

estil *nòm m* 1. Manèra particulara d'escriuer, de hèr, de vestir-se. 2. Manèra característica de presentar es causes. 3. Manèra característica d'execucion des òbres d'un artista, ua escòla, ua nacion...

estilò *nòm m* Era pluma estilografica.

estimacion *nòm f* 1. Afeccion o consideracion entà bèth un o entà bèra causa. 2. Determinacion dera valor que se taxe o se considèra bèra causa.

estimar *v tr* Sénter amor, afeccion, amistat o passion entà quauqu'un o entà quauqua causa.

estimulacion *nòm f* 1. Animacion o incitacion entà hèr bèra causa o entà hèr-la mès rapidament o milhor. 2. Excitacion dera activitat foncionau d'un organ o d'un teishut per mejans electrices, mecanics, termics, quimics.

estimular *v tr* 1. Encoratjar o ahiscar a hèr quauqua causa o a hèr-la mès rapidament e milhor. 2. Méter en foncionament era activitat d'un organ o d'ua foncion organica.

estirar *v tr* 1. Hèr fòrça en estrem d'ua causa en direccion a nosati entà hèr-la a gésser dehòra, arrossegar-la, etc. 2. Alongar, dilatar, especiaument esténer damb fòrça un membre deth pròpri còs. 3. Créisher, hèr-se mès naut, rapidament. *Ex.: Aquest mainatge s'a estirat.*

estiu *nòm m* *Veir ostiu.*

estofar *v tr* 1. Aucir ua persona o animau en tot agarrar-lo peth còth e non deishar-lo respirar. *Ex.: Li estrenhec eth còth enquia estofar-lo.* 2. Negar-se en un liquid, generaument aigua. *Ex.: A queigut en riu e s'a estofat.*

estomac *nòm m* Part der aparelh digestiu a on se hè era digestion.

estona *nòm f* Espaci de temps un shinhau

long.

estonament *nòm m* Suspresa o admiracion costada per ua causa estranha.

estonant, -a *adj m f* Que suspren perque ei inesperat, extraordinari o incomprendible.

estonar *v tr* Costar ua grana suspresa en bèth un, deishar-lo estabornit.

estonat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei cuelhut, agarrat ara imprevista. 2. Qu'ei inesperat. 3. Qu'ei meravilhat damb ua causa inesperada.

estornalh *nòm m* Estrem deth camp que rèste sense laurar.

estornejar *v tr* Botjar d'un costat tar aute.

estornudar *v tr* Hèr un estornut.

estornut *nòm m* Gessuda violenta e tapatjosa d'aire peth nas e pera boca.

estovar *v tr* 1. Hèr qu'ua causa se torne trenda. 2. Flocar, dar patacs. 3. Banhar ua causa de manèra que quede impregnada de liquid.

estovat, -ada *adj m f* 1. Complètament mòg. 2. Damb era ròba banhada. *Ex.: Arribè en casa ben estovat.*

estrada *nòm f* Camin public ample e pavimentat, damb ua via en cada sentit, premanit entà que i circulen veïculs.

estrambòrd *nòm m* Estat d'animositat dera persona que se sent plan alègra e excitada e qu'ac exprimís, generaument, damb arridalhes, gèsti e ua grana agitacion.

estrambordar *v tr* 1. Desvelhar en quau-

qu'un er entossiasme, eth desir. 2. Agradar fôrça.

estramuncar *v tr* Chocar damb es pès damb bèra causa quan vam caminant. *Sin.: estrapussar, trapussar.*

estrangèr, -a *nòm adj m f* 1. Qu'ei o ven de un aute país. Neishut en ua auta nacion. 2. Tota nacion que non ei era pròpria.

estrangular *v tr* Estofar.

estranh, -a *adj m f* 1. Que non ei normau. 2. Que se desconeish o s'ignòre e non se compren era sua natura e qualitats.

estranhament *adv* De manèra estranha.

estranhar *v tr* Produzir, ua causa, suspresa, admiracion o estranhesa a quauqu'un.

estrapussar *v tr* Chocar damb es pès damb bèra causa quan vam caminant. *Sin.: estramuncar, trapussar.*

estrategia *nòm f* 1. Art de projectar e dirigir es operacions militares ena guèrra. 2. Manèra o sistèma de dirigir un ahèr entà arténher un objectiu.

estrategic, -a *adj m f* 1. Lòc, posicion, situacion... des dera que s'a facillitat de moviment, d'actuacion e que hè qu'er adversari non age tantes possibilitats de trionf. 2. Actitud qu'ei d'importància decissiva entath desvolopament d'un eveniment.

estrea *nòm f* 1. Causa que se da ara persona qu'a guanhat en un concors, ua competicion, qu'a balhat un servici o a hèt quauquarren important. 2. Petita gratificacion qu'eth consumidor, client balhe a qui

lo servís. *Sin.: prèmi.*

estrear *v tr* 1. Hèr emplec o usatge per prumèr viatge d'ua causa. 2. Representar un espectacle per prumèr viatge.

estrem *nòm m* Ua punta, aquera part mès separada deth miei o deth centre.

estremalh *nòm m* 1. Maça de husta acabada en un mange entà trincar es espigues. 2. Tèrme de frontèra en cap Nòrd dera Val d'Aran, limit de Canejan damb França.

estremalhar *v tr* Apartar e bàter es espigues.

estrementida *nòm f* Sensacion de hered intensa acompanhada d'un leugèr tremor deth còs, normaument costada per un cambi bruscat de temperatura, pera fèbre o per ua emocion fòrta.

estremèrs *nòm m* Trauessèrs de husta sus es que repòsen es bocòis en cerèr.

estremitut *nòm m* Tremolor fòrt, moviment convulsiu. *Sin.: estremetut.*

estrénher *v tr* 1. Redusir o amendrir era amplada. 2. Hèr pression ar entorn d'ua causa.

estret *nòm m* Accident geografic, bocin de mar entre dues tèrres.

estret, -a *adj m f* 1. Qu'ei magre o pòc ample. 2. Que sarre o qu'ei massa ajustat. 3. Qu'ei rigid o estricte.

estricteament *adv* De forma estricte.

estricte, -ta *adj m f* Que s'ajuste damb exactitud ad aquerò qu'ei de besonh o qu'ei establhit e que non admet excepcions ne permet ua auta interpretacion.

estrident, -a *adj m f* Qu'a un son agut e desagradu.

estrilha *nòm f* Bròssa de hèr, fixada a un mange de husta, que servís entà netejar eth peu des shivaus, mules, etc.

estrilhar *v tr* Passar era estrilha.

estriu *nòm m* Cada ua des pèces horadades a on meten es pès es persones que pugen a shivau. Es estrius pengen a cada costat dera sèra.

estronhar *v tr* Hèr pression o sarrar sus ua causa en tot hèr-li pèrder era sua forma concrèta.

estropar *v tr* Caperar damb papèr, tela, etc. en tot hèr-ne un hardèu o paquet.

estropiar *v tr* 1. Alterar eth bon estat, eth corrècte foncionament o era bona marcha de quauquarrés o quauquarren. 2. Mautractar, deteriorar o hèr lèg quauquarren.

estrossejar *v tr* Hèr a mauméter ua causa de sòrta que non servisque entad arren.

estructura *nòm f* 1. Distribucion des parts d'un tot. 2. Armadura, normaument d'acèr o hormigon, que servís de basa a un bastiment.

estructuracion *nòm f* 1. Accion e efècte d'estructurar. 2. Articular, distribuïr, ordenar es parts d'un conjunt.

estructurar *v tr* Organizar o ordenar es parts d'un tot.

estructurau *adj m f* Pertenhent o relatiu ara estructura.

estudi *nòm m* 1. Bastissa a on s'ensenhen desparières matèries as escolans. 2. Ac-

cion d'estudiar. 3. Trabalh scientific, artistic...

estudiant, -a *nòm m f* Persona qu'estúdie en ua escòla, institut, universitat, etc.

estudiar *v tr* 1. Apréner en sajar de fixar ena memòria. 2. Examinar atentivament.

estudiós, -osa *nòm adj m f* 1. Persona qu'estúdie d'un tèma o d'ua matèria e que n'a coneishements prigonds. 2. Qu'estúdie fòrça.

estupefasant *adj m* 1. Que produsís estupefaccion. 2. Substància toxica qu'altèra era sensibilitat e produsís efèctes estimulants, narcotics o allucinogèns e qu'ei capable de crear abitud e dependència.

estupid, -a *adj m f* 1. De pòga intel·ligència, ruda o sense sentit. 2. Se ditz dera persona molèsta o inoportuna e de çò que hè o ditz.

estupiditat *nòm f* 1. Rudesa notabla en compréner es causes. 2. Dit o hèt pròpri d'un estupid.

esturion *nòm m* Peish marin de còs long e prim de color gris ena part dorsau e blanc ena part ventrau. Presente cinc hilères d'escates ath long deth còs e quate apendix vermiformes dejós dera maishèra inferior. Remonte es rius ena part baisha entà hèr era pòsta de ueus. Damb es ueus se fabrique eth caviar.

esturment *nòm m* 1. Aparelh que s'utilize entà hèr bèra causa. Aquerò qu'utilizam entà arténher ua fin. *Sin.: utís, airina.* 2. Aparelh entà hèr musica.

esvaniment *nòm m* Accion d'esvanir-se.

esvanir *v intr* Pèrder es capacitats per efècte de non auer minjat.

esvanit, -ida *adj m f* Persona dequeiguda, sense ànim. *Ex.: Sò esvanit de gana.*

esvitar *v tr* 1. Impedir que se produsisque cèrta causa, especiaument un mau, un perill o un engüeg. 2. Procurar non hèr cèrta causa o trobar cèrta situacion. *Sin.: evitar*

etapa *nòm f* 1. Distància a recórrer entà arribar a un lòc, a ua meta a ua fin. 2. Periòde, fasa.

etcètera (etc) *adv* Mot que s'emplegue entà exprimir que i a mès parts o nòms en un listat. Proven deth latin *et caetera*.

etèrn, -a *adj m f* Que non a principi ne fin.

eternau *adj m f* 1. Que non a principi ne fin. 2. Que demore o manten tostemp era sua qualitat o eth sòn estat.

eterogenèu, -èa *adj m f* De diferents espècies.

eth *art pron* 1. Forma masculina der article definit singular. 2. Pronòm personau de tresau persona.

etic, -a *adj m f* 1. Que s'ajuste ath conjunt de règles que dirigissen eth comportament der òme. 2. Dera etica o qu'a relacion damb aguesta part dera filosofia.

etica *nòm f* 1. Conjunt de règles moraus que dirigissen eth comportament der òme, en generau o en un camp especific. 2. Part dera filosofia qu'estúdie era morau e eth comportament uman.

etimologia *nòm f* 1. Origina des paraules e

explicacion deth sòn significat e dera sua forma. 2. Part dera filologia qu'estúdie era origina des paraules.

etimologic, -a *adj m f* Dera etimologia o que i a relacion.

etiqueta *nòm f* 1. Tròç de papèr, carton o de un aute materiau semblant que s'aganche a ua pèça de ròba, objècte... pr'amor de balhar informacion. 2. Ceremoniau qu'auem d'auer en un acte public solemne. 3. Vestit utilizat entà determinades ceremònies, hèstes, etc.

etiquetar *v tr* 1. Méter era etiqueta en ua causa. 2. Méter ua etiqueta o un qualificatiu a bèth un pr'amor d'identificar-lo.

etiquetatge *nòm m* 1. Accion e efècte d'etiquetar. 2. Conjunt d'etiquetes.

etnia *nòm f* Grop de persones definit per afinitats raciaus, culturaus o lingüistiques.

etnic, -a *adj m f* Qu'a relacion damb es etnies o damb es races.

etnografia *nom f* Sciéncia que descriu es costums e tradicions des pòbles.

etnografic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara etnografia.

etnologia *nom f* Sciéncia sociiau qu'estúdie es etnies, es pòbles e es sues cultures.

etnologic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara etnologia.

eufòria *nòm f* Manifestacion exagerada de gòl e de satisfaccion.

èuro *nòm m* Moneda dera Comunitat Europèa.

Euròpa *nòm f* Continent.

europèisme *nòm m* 1. Predileccion per aquerò qu'ei europèu. 2. Caractèr europèu. 3. Ideologia o moviment politic o que promò era unificacion des estats deth continent europèu.

europèu, -èa *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a Euròpa o as sòns abitants.

euromèdia *nòm f* Region d'Euròpa formada per territòris vesins d'Estats diferents.

Euskadi *nòm m* País europèu plaçat en estrem nòrd-èst dera franja cantabrica.

evacuacion *nòm f* Accion e efecte d'evacuar, desalotjar, desocupar.

evacuar *v tr* Trèir d'un lòc un conjunt de persones.

evangèli *nòm m* Libre que recuelh era vida e era doctrina de Jesucrist e que hè partida deth Nau Testament.

eveniment *nòm m* Hèt que se produsís e que forme part dera actualitat.

eventuau *adj m f* Que non ei fixe, ne regular. Que depen des circumstàncies.

eventuament *adv* De manèra eventuau.

evidéncia *nòm f* Certitud absoluta tan clara e manifèsta que non admet cap de dopte.

evident, -a *adj m f* Qu'ei fòrça clar, que s'enten de seguit, que toti ac ven e non se pòt remir.

evidentament *adv* De forma evident.

evitar *v tr* Veir evitar.

evocacion *nòm f* Representacion ena memòria d'ua causa percebuda, viscuda o coneishuda en un temps passat.

evocar *v tr* 1. Portar ara memòria. 2. Rebrembar ua causa o persona a ua auta peth sòn semblant o era sua relacion.

evolucion *nòm f* 1. Accion e efècte d'evolucionar. 2. Desvolopament des causes o des organismes, per mejan deth quau passen gradualment d'un estat a un aute.

evolucionar *v intr* 1. Patir ua evolucion. 2. Desvolopar. Passar d'un estat a un aute.

evolucionisme *nòm m* Teoria que sostie que toti es èsters viui actuaus procedissen, per evolucion a trauès de cambis mèns o mens lents ath long deth temps, d'ancesors comuns.

evolutiu, -iva *adj m f* 1. Dera evolucion o que i a relacion. 2. Que se produsís per evolucion.

evòri *nòm m* Materiau dur, blanc e compacte de qué son formadi es dents des elefants.

ex *adj* Que ja non ei o ja non ocupe un cargue o condicion qu'auie

exactament *adv* D'ua manèra exacta.

exacte, -ta *adj m f* Igual o que se semble fòrça a bèth un o a quauquarren prenut com modèl.

exageracion *nòm f* Accion d'exagerar.

exagerar *v tr* Aumentar fòrça es causes o atribuir-les ues proporcions excessives.

exagòn *nòm m* Figura geometrica plana de sies costats.

exaltacion *nòm f* 1. Laudança o reconeixement important. 2. Excitacion o entusiasme d'aqueth que s'a deishat amiar per ua passion e a perdut era cauma.

exaltar *v tr* 1. Laudar o demostrar grana admiracion. 2. Deishar-se portar per ua passion e pèrder era moderacion e era cauma.

examen *nòm m* 1. Pròva que se hè entà demostrar aptituds. 2. Observacion, estudi o analisi que se hè entà veir com ei ua causa o verificar eth sòn estat.

examinar *v tr* 1. Observar bèra causa damb detalh. 2. Sométer a un examen. 3. Hèr un examen.

exhaustiu, -iva *adj m f* Complèt, intensiu, a hons.

excedent *nòm m* Qu'ei sobrèr o qu'ei de mès a mès.

excedir *v tr* 1. Superar o auantatjar en quauqua causa. 2. Depassar cèrta quantitat o cèrt limit.

excelléncia *nòm f* 1. Superioritat enes bones qualitats d'ua persona o d'ua causa. 2. Tractament onorific que s'autrege a determinadas persones peth sòn cargue o pera sua dignitat.

excellent, -a *adj m f* Que destaque pes sues bones qualitats.

excepcion *nòm f* Exclusion de bèra causa que se dessepare dera règla comuna o de çò qu'ei generau.

excepcionau *adj m f* 1. Qu'ei tan particular o tan pòc freqüent que quan passe còste suspresa e estranhesa. 2. Qu'ei

fòrça bon o extraordinari.

exceptat *prep* A excepcion de, dehòra de. *Ex.: Coneish a toti exceptat a Jan.*

excès *nòm m* Aquerò que supèr un limit.

excessiu, -iva *adj m f* Qu'excedís o va mès enlà de çò que se considèrè normau o rasonable.

excessivament *adv* D'ua manèra excessiva.

excitant, -a *adj m f* Que còste ua emocion o un sentiment fòrt o intens.

exclamar *v tr* Eméter paraules o frases damb fòrça entà exprimir era intensitat d'ua emocion o dar valor e eficàcia ad çò que se ditz.

excludir *v tr* 1. Deishar dehòra d'un lòc o d'un grop. 2. Refusar o non auer en compde ua possibilitat.

exclusion *nòm f* Hèt de suprimir a ua persona o a ua causa d'un grop, d'un lòc o d'un ahèr.

exclusiu, -iva *adj m f* 1. Qu'ei unenc la guens dera sua classa. 2. Qu'excludís o refuse. Eth femenin *exclusiua* ei fòrça socializat.

exclusivament *adv* 1. Que s'excludís quinsevolh auta causa. 2. Non includit.

exclusivitat *nòm f* Qualitat des causes exclusives.

excursion *nòm f* Viatge o gessuda cuerta que se hè entara montanha, era plaja o tà un aute lòc entà pr'amor de divertir-se o veir quauquarren. *Sin.: gessuda.*

excursionista *nòm m f* Persona que hè

excursions o que practique er excursionisme.

excusa *nòm f* 1. Accion e efècte d'excusar. 2. Explicacion que bèth un da entà justificar o desencusar. 3. Pretèxte que se met entà hèr o deishar de hèr ua causa.

excusar *v tr* 1. Balhar rasons o pròves entà justificar o desencusar ua persona d'ua culpa que li diden qu'a. 2. Dispensar o desliurar a ua persona d'ua carga, d'ua obligacion o d'un compromís.

execucion *nòm f* 1. Accion d'executar, de hèr ua causa. 2. Portar endeuant ua decision. *Ex.: Era execucion d'ua orde, d'un plan, d'ua senténcia...*

executar *v tr* 1. Hèr ua causa seguint un plan. 2. Portar ara practica aquerò que s'a decidit o sentenciat en un jutjat.

executiu, -iva *nòm adj m f* 1. Qu'a en sòn cargue era execucion, subertot de lèis e normes. *Ex.: Eth govèrn a eth poder executiu.* 2. Cargue miei d'ua empresa. 3. Junta directiva d'ua associacion. En femenin tanben ei socializat *executiva*.

exempcion *nòm f* Accion d'exemptar; er efècte.

exemplar *nòm m* Reproduccion d'un originau o modèl.

exemplar, -a *adj m f* Que servís o pòt servir de modèl, d'exemple entàs auti

exemple *nòm m* 1. Comportament o persona que servís de referéncia. 2. Açò qu'illustre un fenomèn.

exemptar *v tr* Desliurar d'ua obligacion, d'ua carga, d'un suenh.

exercici *nòm m* 1. Practica que servís entà aquerir uns coneishements o desvolopar ua activitat. 2. Activitat fisica que se hè entà salvar o recuperar era salut o entà premanir un espòrt.

exercir *v tr* 1. Practicar ua profession, un trabalh. 2. Realizar. *Ex.: Exercís un poder sus es auti.* 3. Us deth pròpri dret.

exercit *nòm m* 1. Conjunt de fòrces armades d'un país. Dera auta part deth Pònt de Rei en diden *armada*. 2. Grop nombrós de persones organizades o agropades entà ua fin.

exibicion *nòm f* Presentacion, mòstra o exposicion en public.

exibir *v tr* 1. Mostrar en public, dubèrtament. 2. Presentar un document o ua pròva.

exigéncia *nòm f* 1. Peticion imperiosa o energica d'ua causa. 2. Besonh forçós d'ua causa. 3. Pretension excessiva.

exigent, -a *adj m f* Qu'exigís fòrça, especiaument s'ac hè de manèra abusiva.

exigir *v tr* Demandar de manèra imperiosa o energica ua causa.

exili *nòm m* 1. Abandon deth pròpri país, voluntària o forçadament, per motius politics, economics... 2. Lòc a on ei era persona qu'a estat o s'a sentut obligada a gésser deth país o deth territòri a on demoraue.

exiliar *v tr* Expulsar o hèr a gésser d'un país o d'un territòri.

existéncia *nòm f* 1. Hèt d'existir. 2. . Vida.

existent, -a *adj m f* Qu'existís en moment que se hè referéncia.

existir *v intr* 1. Auer ua realitat. 2. Víuer.

exit *nòm m* 1. Resultat erós o plan bon d'ua causa. 2. Bona acceptacion qu'a ua persona o ua causa. *Sin.:* *succès.*

expansion *nòm f* 1. Espandiment, extension, difusion, dilatacion de quauquarren. 2. Aument deth volum d'un gas.

expansiu, -iva *adj m f* 1. Que tendís ara expansion o dilatacion. 2. Persona que non sap contier-se de manifestar es sòns sentiments.

expectativa *nòm f* 1. Esperança de realitzar o arténher quauquarren. 2. Possibilitat rasonabla de que quauquarren passe. 3. Possibilitat d'arténher un dret, un eretatge, un cargue o ua auta causa ath passar un hèt que se presentís.

expedicion *nòm f* Gessuda o viatge collectiu que se hè damb ua finalitat determinada, sigue scientifica, militar o esportiva.

expedient *nòm m* 1. Conjunt de toti es documents corresponents a un ahèr o a un negòci. 2. Procediment administratiu que se jutge eth comportament d'un foncionari, d'un emplegat o d'un estudiant.

expedir *v tr* 1. Esténer un document. 2. Dar cors as causes e negòcis. 3. Reméter, enviar marchandises, telegrames...

experiéncia *nòm f* Coneishement, viuença o emocion aquerit per usatge, practica o participacion en ua causa.

experimentacion *nòm f* 1. Accion d'ex-

perimentar. 2. Metòde scientific d'investigacion que consistís en provocar un fenomèn damb era fin d'estudiar-lo.

experimentar *v tr* 1. Sénter o notar quauqua causa en un madeish, mès que mès ua sensacion o un estat d'animositat. 2. Provocar un fenomèn damb era finalitat d'analisar qué passe mentre se produsís e verificar era validesa d'ua ipotèsi,

experimentau *adj m f* 1. Hè referéncia as experiments. 2. Quauquarren que servís de pròva entà trèir uns resultats o ues conclusions.

expèrt, -a *nòm m f* Entenut, qu'a un gran coneishement o fòrça practica en quauquarren.

expiracion *nòm f* Accion d'expirar.

explicacion *nòm f* 1. Expression que se ditz o s'escriu entà hèr a conéisher quauqua causa de manèra clara e damb exemples. 2. Justificacion que se balhe coma desexcusa d'un comportament o d'un sentiment.

explicar *v tr* Hèr a compréner, dar arguments, orientacions, rasons...

explicatiu, -iva *adj m f* 1. Qu'explique o servís entà explicar quauquarren. En femenin s'emplegue *explicatiua*.

explicit, -a *adj m f* Qu'ei especificat de manèra clara e sense dissimular arren.

explicitament *adv* De manèra explicita.

explicitar *v tr* Hèr explicita ua causa.

explorar *v tr* 1. Recórrer e examinar damb detalh un territòri entà sajar de

descurbir se qué i a. 2. Sajar de descurbir es circumstàncies o es caracteristiques d'ua causa.

explosion *nòm f* Hèt de crebar o trincar-se bruscamment ua causa perque aumente era pression deth laguens e de lançar violentament es fragments e eth contengut en tot produir tapatge.

explosiu *nòm m* Substància o barreja de substàncies que son capaces de provocar ua explosion.

explosiu, -iva *adj m f* 1. Que hè o pòt hèr explosion. 2. Que provòque impressiò o cride fòrça era atencion. Eth femenin *explosiua* ei fòrça viu.

explotacion *nòm f* 1. Conjunt d'instal·lacions e d'auti elements destinadi a ua activitat agricòla o industriau. 2. Conjunt d'operacions destinades a trèir profit d'ua activitat agricòla o industriau. *Sin.: espleita.*

exportacion *nòm f* Accion d'exportar, de transportar e véner es productes pròpris a un país estrangèr. *Ex.: Era exportacion espanhòla de vin e òli a aumentat.*

exportador, -a *nòm adj m f* Que transpòrte e ven en estrangèr es productes deth país.

exportar *v tr* Transportar e véner en estrangèr es productes deth país.

exposar *v tr* 1. Presentar, mostrar o méter ara vista. 2. Díder, explicar o manifestar bèra causa. 3. Méter ua causa entà que recebe era accion o era influéncia de ua auta.

exposicion *nòm f* 1. Accion e efècte d'expausar. 2. Explicacion d'un tèma o ahèr oraument o per escrit. 3. Conjunt d'articles o productes en ua exhibicion publica. 4. Temps que dure ua impressiò fotografica. 5. Situacion d'un objècte respècte es punts cardinaus der orizon. 6. Accion o efècte d'exposar. 7. Exhibicion publica d'òbres d'art, comèrç, etc. 8. Manifestacion escrita e rasonada d'uns drets.

expres *adv* Damb intencion. De bon voler.

expres, -èssa *adj m f* Manifestat o realizat de forma clara, explicita e diferenciada.

expresident, -a *nòm m f* Qu'a deishat d'èster president d'un govèrn, d'ua reünion, d'ua empresa o d'un tribunau.

expresament *adv* D'ua manèra expressa.

expressar *v tr* Dar a conéisher, damb paraules o damb d'auti signes exteriors, un pensament o un sentiment.

expression *nòm f* 1. Comunicacion damb paraules o damb d'auti senhaus visibles d'un pensament o d'un sentiment. 2. Paraules o conjunt de paraules.

expressionisme *nòm m* Moviment artistic d'origina europèa que sorgic a principis deth sègle XX e que se caracterize pera intensitat dera expression des sentiments e des sensacions.

expressionista *adj m f* Relatiu ar expressionisme.

expressiu, -iva *adj m f* Que mòstre de manèra viva es pensaments o es sentiments. Era forma femenina *expressiua* ei

fòrça socializada.

expressivitat *nòm f* Capacitat entà exprimir damb vivacitat pensaments o sentiments.

exprimir *v tr* Dar a conéisher damb paraules o damb d'auti senhaus exteriors un pensament o un sentiment.

expropiacion *nòm f* Despossession legau d'ua propietat ath sòn propietari per motius d'interès public e pagant-li ua indemnizacion.

expropriar *v tr* Trèir legaument ua propietat ath sòn patron per motius d'interès public e pagant-li abans ua indemnizacion.

expulsar *v tr* 1. Hèr a gésser ua persona d'un lòc. 2. Lançar damb fòrça ua causa qu'ère contenguda.

extasi *nòm m* 1. Estat dera persona que sent un plaser o ua admiracion tant intensi per quauqua causa que non ac pòt deishar de costat. 2. Estat dera amna qu'artenh era union mistica damb Dieu a trauès dera contemplacion e que còste un sentiment agradiu e un amendriment des foncions organiques.

extens, -a *adj m f* Qu'a extension; qu'aucepe ua extension considerable.

extensament *adv* De manèra extensa.

extension *nòm f* 1. Accion e efècte d'esténer. 2. Mesura der espaci aucupat per bèra causa. 3. Linha telefonica connectada a ua centraleta.

extensiu, -iva *adj m f* Que s'esten o se pòt esténer a mès causes des comprenudes ath

principi. En femenin s'emplegue fòrça *extensiu*.

exterior, -a *adj m f* Plaçat ena part de dehòra.

exteriorizacion *nòm f* Accion e efècte d'exteriorizar.

extèrn, -a *adj nòm m f* Plaçat dehòra, que ven de dehòra. *Ex.: Es causes extèrnes d'ua malautia.*

extincion *nòm f* 1. Hèt d'amortar un huec, especiaument un incendi. 2. Acabament de bèra causa que s'a anat amendrint o desapareishent pòc a pòc.

extinguir *v tr* 1. Escandir un incendi. 2. Acabar o deishar d'existir ua causa dempús d'auer anat amendrint o desapareishent pòc a pòc.

extraccion *nòm f* Resultat de trèir quauquarren que se tròbe metut o enterrat en bèth lòc.

extracte *nòm m* 1. Resumit d'un escrit o d'un document en tot redusir-lo as punts essenciaus. 2. Substància fòrça concentrada que se trè de ua auta en coder-la.

extradicion *nòm f* Accion d'autrejar un presoèr refugiat en un país que non ei eth sòn ath govèrn deth sòn país, pr'amor qu'aguest lo reclame.

extraditar *v tr* Autrejar un presoèr refugiat en un país que non ei eth sòn ath govèrn deth sòn país, pr'amor qu'aguest lo reclame.

extraordinari, -ària *adj m f* 1. Qu'ei dehòra der ordre o dera règla comunament seguida, non acostumat. 2. Qu' excedís eth

grad, era mesura, eth nivèu, abituau, ordinari. 3. Encargat d'ua mission o trabalh especiau. 4. Aquerò qu'ei de mès a mès. *Ex.: Tà Nadau crubam era paga extraordinària.* 5. Exemplar especiau d'ua publicacion periodica, normaument monografica.

extraordinàriament *adv* De manèra extraordinària.

extraterrestre, -tra *nòm adj m f* Der espaci exterior dera Tèrra e restacat damb aguest espaci.

extravagant, -a *adj m f* Qu'ei massa originau o estranh e que se separe d'aquerò qu'ei comun.

extrèir *v tr* 1. Trèir quauquarren que se tròbe metut o enterrat en bèth lòc. 2. Obtièr era substància que contien bèri fruts o d'auti còssi.

extrem, -a *adj m f* 1. Que se trape en darrèr lòc. 2. Dit de cada un des punts, moments, grads, estats, etc., d'ua causa mès distant er un der aute. *Ex.: Jusèp ei d'ua dolentària extrema.*

extremament *adv* D'ua manèra extrema.

extremista *adj m f* Qu'ei partidari d'ues idies o d'ues actituds extremes o exagerades.

extremoncion *nòm f* Sagrament dera Glèisa catolica que se da as personas fòrça malautes o en perill de mòrt.

extremoniar *v tr* 1. Hèr a pèrder es sentits damb un patac en cap. *Ex.: A quedat extremoniat.* 2. Aplicar era extremoncion.

f

fabla *nòm f* 1. Istòria imaginària a on es personatges tostemp son objèctes e animaus que parlen e actuen coma es persones. *Ex.: Des fables se n'obtie un ensenhament o ua leçon.* 2. Causa que s'explica e que non ei vertat. *Var.: faula.*

fabrica *nòm f* Lòc a on se fabrique quauquarren. *Sin.: usina.*

fabricacion *nòm f* Accion o efècte de fabricar

fabricant, -a *nòm m f* 1. Persona que fabrique productes comercials o d'autres causes. *Ex.: Es fabricants de teishuts de Mataró.* 2. Proprietari d'ua o mès fabriques.

fabricar *v tr* Produir objèctes hèn a servir maquinas e diuèrsi materiaus.

façada *nòm f* 1. Part exteriora o principau d'un edifici. 2. Aparença extèrna d'ua persona o d'ua causa.

faccion *nòm f* Grop de persones qu'an es madeishes idies o interèssi e qu'entà deféner-les s'opausen a d'autres persones.

faceta *nòm f* Aspècte que se pòt considerar, entre d'auti, en un ahèr o ena vida d'ua persona.

facil, -a *adj m f* 1. Que se pòt hèr, comprèner o arténher damb pòga intelligéncia,

pòc trabalh o pòga abiletat. *Sin.: aisit, de bon hèr.* 2. Que i a fòrça possibilitats de que passe.

facilament *adv* Damb facilitat

facilitar *v tr* 1. Hèr facil, mens dificultós. 2. Proporcionar, dar. *Ex.: Aquesta airina facilite eth trabalh.*

façon *nòm f* Forma particulara de hèr ua causa, o d'actuar.

factor *nòm m* 1. Cada un des elements o cada ua des circonstàncies o es influéncies que contribuïssen a produir un resultat. 2. En matematicas, cada ua des quantitats que, multiplicades entre eres, formen un producte.

factura *nòm f* Compde a on se descriuen damb detalh es productes crompats o es servicis recebudi e era quantitat de sòs que se'n demane.

facturar *v tr* 1. Hèr ua factura o detalhar es productes crompats o es servicis recebudi e er impòrt que se'n demane. 2. Autrejar e registrar en ua estacion de transpòrts un equipatge pr'amor de qué sigue manat entath lòc de destinacion.

facultat *nòm f* 1. Capacitat o aptitud fisica, intellectuau o morau qu'a ua persona. 2. Autorizacion, dret o permís entà hèr bèra causa. 3. Cada ua des granes seccions en que se dividissen es estudis universitaris corresponents a ua branca dera dita seccion.

facultatiu, -iva *adj nòm m f* 1. Que non ei obligatòri, que se dèishe ara facultat de un aute. 2. Persona qu'a un títol legau entà

trabalhar en ua profession scientifica o tecnica, especiaument en medecina.

faïçon *nòm f* Forma particulara d'obrar e d'èster. *Sin.: manèra*

faisan *nòm m* Audèth qu'a era coa longa, es plumes de colors ludentes, eth cap blu e verdós metallic e que viu en un estat semidomestic.

fai sha *nòm f* Pèça de ròba mès longa qu'ampla, que se pòrte ath torn dera cintura. *Sin.: trincha.*

falhar *v tr* 1. Decidir un jurat o ua autoritat competent. 2. Hèr mau quauquarren. 3. Non dar ua persona o causa eth servici, rendement o resultat que se demoraue. 4. Deishar d'auer bèra causa fòrça o resisténcia.

falhida *nòm f* 1. Situacion deth fabricant o deth comerciant que non pòt hèr es sòns pagaments. 2. Pèrta, amendriment o fracàs d'ua causa non materiau.

falsetat *nòm f* 1. Manca de vertat o d'autenticitat. 2. Argument faus presentat damb amabilitat e engèni pr'amor de hèr-lo a passar coma vertadèr.

falsificacion *nòm f* 1. Accion e efècte de falsificar. 2. Òbra d'art que s'avalore coma autentica sense que'n sigue.

familha *nòm f* Grop social qu'es sòns membres son estacadi per rason de maridatge o parentiu. *Sin.: família.*

familiar, -a *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara familia. 2. Coneishut, que non resulte estranh. 3. Senzilh, sense cerimònies ne cortesies. 4. Persona qu'apertenh ara

madeisha familia.

famós, -osa *adj m f* Qu'era sua nomenada arribe luenh.

fanau *nòm m* 1. Caisha damb ua o mès cares de veire o de un aute materiau transparent que contie ua lum entà illuminar. 2. Aparelh que consistís en ua hònt luminosa, que se place dessús un pè verticau o ena paret d'un edifici e que servís entà illuminar es carrèrs e quauqui trams de carretèra.

fantasia *nòm f* Qualitat der èster uman que li permet formar imatges mentaus, endonviar o crear idies.

fantastic, -a *adj m f* 1. Que non ei reau o qu'ei producte dera imaginacion. 2. Que subergés pes sues bones qualitats.

faraon *nòm m* Sobeiran der antic Egipte.

farç *nòm m* Pilòta dera olha.

farcir *v tr* 1. Aumplir es aliments damb carn picada o d'auti ingredients. 2. Aumplir bèra causa totaument.

farmaceutic, -a *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara farmàcia. 2. Persona que provedida deth corresponent títol academic, profèsse o exercís era farmàcia. *Sin.: farmacian.*

farmàcia *nòm f* 1. Sciéncia aplicada as coneishements aquerits entà hèr medicaments o distribuïr-les. 2. Botiga a on se venen medicaments.

farrèr *nòm m* Persona que trabalhe eth hèr. *Sin.: haure.* Era varianta propriament gascona ei *herrèr*.

farsa *nòm f* 1. Causa fictícia que se vò hèr passar coma vertadèra. 2. Representacion comica, de tipe burlesc.

faruisha *nòm f* Nòm d'un ferratge que hè flor vermelha.

fasa *nòm f* 1. Toti es aspèctes successius dejós des quaus se mòstre era lua e es planetes. 2. Cada un des estats successius pes que passe ua causa. 3. Estadi, etapa, grad e periòde.

fascinacion *nòm f* 1. Enganh o alucinacion. 2. Atraccion irresistible.

fascinant, -a *adj m f* Que fascine.

fascinar *v tr* Atirar irresistiblement era atencion, era simpatia o er amor d'ua persona.

fascisme *nòm m* 1. Moviment politic e social fundat en Itàlia per Mussolini dempús dera prumèra guèrra mondial. 2. Doctrina de caractèr totalitari e nacionalista d'aguest moviment e de d'auti de parièrs.

fascista *adj nòm m f* Deth fascisme o que i a relacion.

fatalisme *nòm m* Doctrina o opinion dera persona que considèrè qu'es eveniments non se pòden evitar pr'amor que seguissen ua fôrça superiora que govèrne eth mon.

fatau *adj m f* 1. Qu'ei plan dolent o non se pòt suportar. 2. Qu'ei inevitable o determinat peth destin.

faucon *nòm m* Gran audèth de presa.

faula *nòm f* 1. Òbra literària en pròsa o en vèrs qu'explique ua istòria damb contengut morau e que generaument a ani-

maus coma protagonistes. 2. Istòria inventada que non s'ajuste ara realitat.

fauna *nòm f* Conjunt des espècies animals d'un país o d'ua region o d'un periòde.

faus, -ussa *adj m f* 1. Que non ei vertadèr o autentic. 2. Dit d'ua persona que mentís o que non manifèste aquerò que reament pense o sent.

fauta *nòm f* 1. Hèt de non auer quauquarren qu'ei de besonh. 2. Error, acte contrari ath déuer de cada un. 3. Abséncia dera persona deth lòc a on auie d'èster. 4. Acte contrari as persones d'un jòc o espòrt. 5. Infraccion dera lei. *Sin.: pèca, mancança.*

fautulh *nòm m* Sèti entà dues o mès persones, qu'a dorsièrs e braci.

favor *nòm m* 1. Disposicion de tractar a quauquarrés damb ua benvolença especial. 2. Aquerò que se concedís per interès, amistat, amor.

favorablement *adv* D'ua manèra favorable.

favorable, -bla *adj m f* 1. Qu'afavorís o hè mès facila ua causa o ua accion. 2. Qu'a inclinacion a hèr ua causa o a autrejar aquerò que se li demane.

favorir *v tr* Ajudar o obrar en favor de bèth un o de bèra causa.

favorit, -a *adj m f* Qu'ei mès considerat o mès estimat qu'es auti.

fax *nòm m* 1. Sistèma que permet transmetèr a distància pera linha telefonica escrits o grafics. 2. Document enviat per

un aparelh a trauès dera linha telefonica.

fe *nòm f* 1. Fidança acordada a bèth un o a quauquarrés. 2. Credença en ua divinitat.

feble, -bla *adj m f* 1. Qu'a pòga fòrça o pòga resisténcia. 2. Persona damb pòc de caractèr.

feblesa *nòm f* Qualitat de feble.

fèbre *nòm f* Temperatura anautida deth còs per reaccion a bèra malautia.

fecundacion *nòm f* 1. Accion de fecundar. 2. Procès inerent ara reproduccion sexuau que se produsís era union de dus gametes a fin d'originar eth zigòt, d'a on sorgirà un nau individu.

federacion *nòm f* 1. Conjunt de partits politics, d'associacions esportives o d'au-tes associacions que son amassa per interèssi comuns. 2. Estat format pera union de diuèrsi estats.

federalisme *nòm m* Sistèma politic qu'eth poder se repartís entre un estat centrau e es desparièras parts federaus. Sage d'evitar un poder centrau absolut qu'absorvis-que totes es foncions.

federalista *adj nòm m f* Deth federalisme o qu'a relacion damb aguest sistèma politic.

federatiu, -iva *adj m f* 1. Relatiu a ua federacion, ara sua formacion. 2. Sistèma de govèrn de diuèrsi estats damb leis pròpies qu'en bèri cassi son subjèctes as decisions d'un govèrn centrau.

federau *adj m f* Dera federacion o qu'a relacion damb aguesta union.

felibritge *nòm m* Associacion fondada per Mistral en 1854 e d'auti escrivans provençaus entà protegir era lengua occitana.

felicitacion *nòm f* Expression d'alegria e satisfaccion.

felicitat *v tr* 1. Díder a quauquarrés que mos regaudim per quauquarren bon qu'a hèt o li a succedit. 2. Desirar a quauquarrés que sigue erós.

felicitat *nòm f* Sensacion de benèster e satisfaccion.

femelha *nòm f* Èster de sèxe femenin. En Occitània existissen d'au-tes variantes coma *fumèla, hémia...*

femenin, -a *adj m f* 1. Dera hemna. 2. Qu'ei dotat d'organs entà èster fecondat.

feminisme *nòm m* Conjunt d'accions e doctrina que privilègie era consideracion dera hemna.

feminista *adj nòm m f* Deth feminisme o qu'a relacion damb aguesta doctrina.

femnassièr *adj m* Se ditz der òme molt aficionat as hemnes.

fendascla *nòm f* Dubertura o horat estret, long e irregular, que se hè ena tèrra o en ua auta superfícia.

feniant, -a *adj m f* 1. Persona que non vò trabalhar o que non complís damb eth sòn trabalh per manca d'atencion o interès. 2. Persona ara quau non li shaute trabalhar e sage de non hè'c tostemp que pòt.

fenomèn *nòm m* 1. Hèt materiau o espirituau que se produsís e se pòt observar. 2. Que destaque pes sues bones

qualitats.

fèr, -a *adj m f* Silvèstre, deth bòsc.

fèrm, -a *adj m f* Integre, constant, damb fòrça morau, que non s'abat...

fermalh *nòm m* Conjunt de dues pèces de metau, ua des quaus s'encaishe en ua auta e que servís entà subjectar.

fermetat *nòm f* Qualitat de fèrm, integritat, constància, fòrça morau de qui non se dèishe dominar, ne abàter.

fermentacion *nòm f* Procès anaerobic de produccion energetica entath creishement, que consistís ena degradacion parciau d'un substrat organic produsit pes enzims de lheuats, bacteries o fongs.

ferroviari, -ària *adj m f* 1. Relatiu o qu'apertenh as vies fèrries. 2. Eth qu'apertenh ath personau aucupat ena explotacion d'un trèn.

fertil, -a *adj m f* Qu'a capacitat reproductora.

fertilitat *nòm f* Capacitat reproductora d'un èster viu.

festivau *nòm m* 1. Hèsta gròssa. 2. Conjunt de manifestacions artistiques o culturals, generaument damb caractèr periodic. *Sin.: hestivau.*

festivitat *nòm f* Dia que se celèbre ua hèsta, especiaument era fixada pera Glèisa entà commemorar un sant o un hèt sagrat.

feudau *adj m f* Deth feudalisme o que i a relacion.

fiabilitat *nòm f* Qualitat de fiable.

fiable, -bla *adj m f* 1. Qu'inspire

confiança.

2. Qu'inspire seguretat.

fiar *v tr* 1. Dar o explicar bèra causa a quauqu'un en tot compdar damb era sua fidelitat. 2. Véner sense crubar en moment que hè era crompa.

fibra *nòm f* Matèria textila de longitud limitada caracterizada per ues propietats idonèes de resistència.

ficcion *nòm f* Bèra causa imaginada o inventada

fichar *v tr* 1. Hèr ua ficha e anotà'i diuèrses donades sus ua persona o sus ua causa entà classificar-la. 2. Entrar a formar part o hèr que bèth un entre a formar part d'ua equipa, especiaument esportiva.

fichèr *nòm m* 1. Conjunt de fiches ordenades. 2. Mòble o lòc que se tie entà salvar fiches de manèra ordenada.

fictiu, -iva *adj m f* De ficcion, qu'a ua realitat de convencion.

fidança *nòm f* Seguretat d'aqueth que compde damb eth caractèr, era capacitat, era discrecion, de bèth un. *Sin.: confiança.*

fidèlament *adv* D'ua manèra fidèu, damb fidelitat.

fidelitat *nòm f* Fermetat o constància enes afeccions, enes idies o enes obligacions.

fidèu *adj m f* 1. Persona segura e constanta enes afeccions, es idies e es obligacions. *Sin.: fidèl.* 2. Qu'ei exacte e conforme damb era vertat.

fièra *nòm f* 3. Pasta alongada, entà codi-

nar.

figura *nòm f* 1. Forma extèrna, visibla d'ua causa, persona, etc. 2. Diboish, escultura, miniatura... que represente a ua persona, animau... Un triangle, un quadrat, un poligòn, un cub, etc. son figures geometriques. 3. Persona que subergés sus es autes.

figurar *v tr intr* 1. Representar eth papèr d'ua persona o causa. 2. Imitar ua accion o papèr laguens d'ua ficcion. 3. Formar part d'un grop de persones o causes, especiaument per escrit. *Ex.: Eth mèn nòm figure en listat.*

figuratiu, -iva *adj m f* 1. Que represente o figure ua auta causa. 2. Que represente persones e objèctes reaus que se pòden reconéisher.

fila *nòm f* Seria de persones o causes plaçades era ua darrèr dera auta en linha. *Sin.: hilèra.*

filarmònic, -a *adj m f* Qu'interprète musica sinfonica.

filiacion *nòm f* 1. Relacion parentau que junh un hilh as sòns pairs. 2. Conjunt de donades personaus d'un individu.

filiau *adj m f* Der hilh o que i a relacion.

film *nòm f* Ua cinta de celluloide a on queden gravades es imatges que se filmen o fotografien damb ua maquina de cinèma o de fotografies.

filmacion *nòm f* Accion e efècte de filmar.

filmar *v tr* Registrar imatges audio-visuau. Rodar ua pellicula de cinèma.

filmografia *nòm f* Conjunt de pellicules cinematografiques qu'an ua caracteristica comuna, coma pertànher a un madeish actor o director, tractar sus un madeish tèma, èster d'ua epòca determinada, etc.

filològ, -a *nòm m f* Persona qu'ei especialista en ua lengua. Qu'ei fòrça interessat en estudi dera lengua.

filologia *nòm f* Disciplina qu'estúdie era estructura e era evolucion d'ua o de diuèrses lengües e dera sua literatura.

filosòf, -a *nòm m f* Persona qu'estúdie o sap de filosofia

filosofia *nòm f* Conjunt de coneishements que sage de trapar es principis generaus qu'organizen era coneishença dera realitat.

filtre *nòm m* Materiau porós que dèishe passar un liquid, en tot que reten es matèries solides.

fin *nòm f* 1. Part finau d'un periòde. 2. Compliment d'un objectiu. 3. Mòrt.

fin finau *loc adv* Acabament.

fin, -a *adj m f* 1. D'ua constitucion delicada. 2. Prim, d'ua espessor petita.

finalista *adj m f* Qu'arribe en finau d'ua competicion.

finalitat *nòm f* Objectiu o rason que posse a hèr ua causa determinada.

finalizacion *nòm f* Accion de finalizar; er efècte.

finalizar *v tr intr* 1. Balhar fin a ua causa. 2. Auer fin ua causa.

finançament *nòm m* Accion de finançar.

finançar *v tr* Aportar es recorsi economics de besonh entath foncionament d'ua empresa o era realizacion d'ua activitat.

financèr, -a *nòm adj m f* 1. Persona que coneish e se ten ara teoria e ara practica d'aqueres matèries relacionades damb era inversion e es sòs. 2. Deth tresaur public, des qüestions bancàries o de borsa o des negòcis mercantius, o que i a relacion.

financiacion *nòm f* Accion e efècte de finançar.

finau *adj m* Qu'ei era fin d'ua causa, que l'acabe, la concludís.

finaument *adv* Ara fin, tath finau.

finca *nòm f* Proprietat de tèrra o immòble en camp o ena ciutat.

finesa *nòm f* Accion amabla.

finlandés, -esa *adj m f* Originari o relacionat damb Finlàndia.

firma *nòm f* Nòm e cognòm d'ua persona escrit a man per era madeisha, generaument acompanhat d'ua rubrica e que se place ath pè de documents o escrits. *Sin.: signatura.*

fiscalia *nòm f* Mestièr e cargue de fiscau. Endret a on se place eth fiscau.

fiscau *nòm m f* Persona legaument encargada d'acusar des delictes enes tribunaus de justícia.

fiscau *adj m f* Qu'a relacion damb aguesta profession.

fisic, -a *adj nòm m f* 1. En relacion o qu'apertenh ara fisica. 2. En relacion o

qu'apertenh ara natura corporèa. 3. Persona qu'estúdie es leis dera fisica.

fisica *nòm f* Disciplina escolara o universitària.

fisicament *adv* D'ua manèra fisica.

fisicoquimic, -a *adj m f* Dera fisica e era quimica ar ensems o que i a relacion.

fisiologic, -a *adj m f* Dera fisiologia o qu'a relacion damb aguesta disciplina.

fisonomia *nòm f* 1. Aspècte particular dera cara d'ua persona. 2. Aspècte exterior des causes.

fiular *v tr* 1. Hèr fiulets o hèr ua musica damb fiulets. 2. Protestar o escancariar a quauquarrés damb fiulets. *Ex.: Les fiulèren entà que se carèssen toti.*

fiulet *nòm m* 1. Petit esturment que produsís un son agut quan s'i bohe. 2. Son agut hèt per ua persona quan fiule.

fixe, -xa *adj m f* 1. Qu'ei quiet, fixat o segur e non se pòt desplaçar. 2. Qu'ei permanent e non ei expausat a cambis o alteracions.

fixacion *nòm f* 1. Plaçament d'un objècte en ua auta causa de sòrta que quede fixat e segur. 2. Mania excessiva e permanenta.

fixar *v tr* 1. Plaçar bèra causa de faïçon que non quèigue ne se mòigue. 2. Establir o decidir quauquarren.

flabiòl *nòm m* Esturment musicau de husta e de vent.

flac, -a *adj m f* 1. Qu'ei fòrça prim. 2. Qu'ei feble, fragil e sense fòrces.

flagelar *v tr* Mautractor o castigar damb

patacs o damb bèth arnés.

flaira *nòm f* Aulor, rastre.

flairar *v tr intr* 1. Sénter o trapar es aulors. *Ex.: Eth can a flairat era lèbe.* 2. Produisir aulor. 3. Sospechar quauquarren. *Ex.: Me flairi qu'aué mos vòlen hèr trabalhar.*

flairejar *v intr* 1. Sénter o trapar es aulors. 2. Aulorar o flairar quauquarren en tot calar quauqui viatges er aire peth nas, coma ac hèn es animaus.

flambant, -a *adj m f* Qu'ei nau, recent o que s'estree.

flamenc *nòm m* 1. De Flandes o restacat damb aguesta anciana region d'Euròpa. 2. Lengua que se parle en quauqui airaus de Belgica e França. 3. Cant, balh qu'ei expression d'ua sòrta de musica andalosa.

flanc *nòm m* Cada un des costats d'un còs guardat peth deuant, especiaument es d'ua embarcacion o ua formacion militar

flaüta *nòm f* Esturment de vent que consistís en un tuèu long e uet de husta, tapat per un estrem e dubèrt per un aute costat; a un horat peth quau se bohe e un aute que se tape e se destaspe damb es dits.

flècha *nòm f* 1. Arma que se lance damb un arc e que consistís en un garròt long e prim qu'a ua punta de hèr en un des extrems. Tanben se'n ditz *sageta*. 2. Senhau qu'indique ua direccion. *Sin.: hisson.*

flèuma *nòm f* Temperament calmat, apatic.

flexibilitat *nòm f* 1. Capacitat de corbar-se

o torcer-se aisidament, sense perill de trincar-se. 2. Facilitat entà adaptar-se as circumstàncies o as auti.

flincar *v tr* Veir flocar.

flisquet *nòm m* Barreta metallica damb un boton que se hè córrer entà barrar era pòrta.

flòc *nòm m* Conjunt de flors.

flocar *v tr intr* 1. Dar un patac a bèth un. 2. Arribar, un còs, a tocar damb ua cèrta violéncia un aute còs. 3. Méter o plaçar ua causa en un lòc determinat e d'ua manèra determinada.

flor *nòm f* 1. Part d'ua planta que cònste des organs de reproduccion (ginecèu, androcèu) e des cubèrtes protectores (sepals e petals). 2. Çò de milhor o mès selècte de quauquarren.

flòra *nòm f* 1. Conjunt des plantes d'ua epòca o d'un territòri determinat. 2. Conjunt de microorganismes que son adaptadi a un miei determinat.

florau *adj m* Relatiu o qu'apertenh ara flor.

florir *v intr* 1. Dar flors es plantes. 2. Prosperar, anar ben es causes. 3. Víuer o desvolopar-se un artista, moviment, civilizacion... en ua determinada epòca o país.

floronc *nòm m* Inflamacion dera pèth damb un bostòc plen de matèria mòrta e pus.

flòta *nòm f* 1. Grop de persones que van amassa. 2. Conjunt de vaishèths que navèguen amassa o son d'un madeish grop.

flotar *v intr* 1. Mantier-se sus un liquid sense en·honsar-se. *Ex.: Era husta flòte ena aigua. Sin.: flotejar.* 2. Èster un còs entornejat d'aire o de gas, sense tocar eth solèr.

flotejar *v intr* *Veir* flotar.

fluorescent, -a *adj m f* Qu'a era propietat d'eméter lum quan recep era accion de cèrt tipe de radiacion.

fluviau *adj m f* Relatiu a un riu.

flux *nòm m* 1. Moviment incessant d'un liquid o d'un gas per un lòc. 2. Moviment de persones o de causes d'un lòc a un aute.

fluxion *nòm f* Còp de sang que patís eth pòrc e d'auti animaus.

fòbia *nòm f* 1. Pòur exagerada, irracionau o obsessiva a determinades persones o causes. 2. Antipatia grana contra quauqu'un o quauqua causa.

foguier *nòm m* 1. Punt a on s'amassen es arrais de lum o de calor que reflectís un miralh concau o ua lent. 2. Utís de grana potècia entà illuminar, generaument dirigible, qu'emeta ua lum plan intensa.

fòlc *nòm m* 1. Tipe de musica que tanh ara cultura populara d'ua region. 2. Tipe de musica pop originària des EEUU que se caracterize peth contengut social des letres e era simplicitat dera composicion.

folcloric, -a *adj m f* Que forme part des costums, des credences o dera cultura d'un pòble.

foment *nòm m* Impuls entà aumentar o desvolopar era intensitat d'ua activitat o de ua auta causa.

fomentar *v tr* Prebotjar ua activitat, o impulsar-ne e aumentar-ne era intensitat.

funcion *nòm f* 1. Exercici d'ua activitat. 2. Ròl d'un individu laguens d'un grop. 3. Utilitat.

funcionalitat *nòm f* Proprietat des causes que son funcionaus.

funcionament *nòm m* Accion e efècte de funcionar.

funcionar *v intr* Acomplir era sua funcion.

funcionari, -ària *nòm m f* Persona qu'ocupe un cargue o que trabalhe en ua administracion publica.

funcionau *adj m f* 1. Dera funcion biologica o fisica o que i a relacion. 2. Qu'ei pensat e creat entà qu'age ua utilitat practica, entà qu'exercisque era sua funcion.

fundacion *nòm f* 1. Resultat de fondar. 2. Organisme d'utilitat publica, social, culturau. 3. Principi e establiment de bèra causa.

fundador, -a *nòm m f* Persona qu'establís o constituís ua naua organizacion.

fundament *nòm m* 1. Part d'ua construcion qu'ei jos era tèrra e que li servís de basa. 2. Principi o origina que se pause ua causa non materiau.

fundamentar *v tr* Méter es fondaments, era basa de bèra causa. Construir bèra causa de basa.

fundamentau *adj m f* 1. Que forme partida des principis inicials qu'a compdar

d'eri s'elabore, s'establís o se cree ua causa. 2. Qu'ei eth mès important e de besonh e servís de basa.

fundamentaument *adv* D'ua manèra fundamentau.

fondar *v tr* Èster era origina d'ua creacion.

fonèma *nòm m* Unitat fonologica minima que, sense auer sens, produís afectacion a un mot.

fonetic, -a *adj m f* Que represente es sons que, combinadi, formen es paraules d'ua lengua.

fonetica *nòm f* 1. Disciplina lingüística qu'estúdie es sons deth lenguatge uman, des deth punt d'enguarda dera articulacion, percepcion e acustica. 2. Conjunt de sons deth lenguatge uman que s'articulen o se pronóncien en ua lengua determinada.

fonologic, -a *adj m f* Dera fonologia o qu'a relacion damb aguesta disciplina.

forastèr, -a *adj m f* Persona qu'a vengut o qu'ei de un aute lòc.

fòrça *adv* En naut grad, en gran nombre, en grana quantitat.

fòrça *nòm f* 1. Capacitat fisica entà hèr un trabalh o botjar ua causa. 2. Violéncia fisica contra ua persona o un animau. 3. Intensitat que se manifèste ua causa, especiaument un sentiment. 4. Indique qualitat de fòrt. Intensitat. Resisténcia.

forçadament *adv* Ara fòrça, non de manèra agradiva.

forçar *v tr* 1. Utilizar era fòrça o era violéncia fisica entà arténher bèra causa que normaument non a d'èster artenhut pera fòrça. 2. Obligar a quauquarrés a hèr quauquarren.

foreno, -ena *adj m f* Sauvatge, deth bòsc.

forestau *adj m f* Deth bòsc o que i a relacion.

forgeta *nòm f* Barba de balena entà hèr era montura d'ua cotilha o d'un paraigües.

foriala *nòm f* 1. Jòc de bales. 2. Baradura.

fòrja *nòm f* Horn des farrèrs.

forma *nòm f* 1. Aparença exteriora, siloeta. 2. Condicion fisica. 3. Varianta gramaticau.

formacion *nòm f* 1. Accion de formar o formar-se. 2. Educacion, aprendissatge.

formalitat *nòm f* 1. Exactitud, puntualitat e conseqüéncia enes accions. 2. Cada un des requisits entà executar quauquarren.

formalizar *v tr* 1. Dar a ua causa era forma, es caracteristiques o es requisits que li calen. 2. Presentar en un registre un imprés que complís es requisits establidi.

formar *v tr* 1. Crear en dar forma. 2. Dar ua educacion.

formatiu, -iva *adj m f* Apte entà formar. Relatiu o qu'apertenh ara educacion.

formau *adj m f* 1. Qu'a un comportament corrècte e educat. 2. Que complís es sues obligacions e es sòns compromisi.

formaument *adv* De manèra formau.

formidable, -bla *adj m f* Que destaque e

meravilhe pes sues dimensions, qualitat o capacitat.

formula *nòm f* 1. Expression mejançant numèros, letres o simbèus d'ua lei fisica o matematica dera naturalesa e dera composicion d'un còs quimic... 2. Recèpta entà hèr ua causa determinada. 3. Mòde de resòlver o arténher ua causa e particularment de contentar interèssi e opinions diferenti.

formulacion *nòm f* 1. Expression d'ua causa oraument o per escrit, generaument damb claretat e exactitud. 2. Expression d'ua lei fisica o gramaticau, d'un principi matematic o d'ua composicion quimica mejançant ua formula.

formular *v tr* Expression en que se sintetize d'ua manèra precisa bèra causa, especiaument ua lei o un hèt scientific a traùs de signes.

formulari *nòm m* Recueilh de formules.

forquilha *nòm f* Utís format per un mange long e tres o quate puntas en estrem que s'emplegue entà punchar es aliments solids e amiar-les entara boca. Enlà deth Pònt de Rei se'n ditz *forqueta*.

fòrt, -a *adj m f* 1. Damb ua grana fòrça fisica, intellectuau, morau. 2. Capable de resistir. 3. Potent. *Sin.: hòrt*.

fortalesa *nòm f* 1. Caracteristica de qui ei fòrt. 2. Construccion fortificada.

fòrtament *adv* D'ua manèra fòrta, damb fortaleza.

fortetat *nòm f* 1. Eficàcia, poder o vertut entà òbrar. 2. Potència activa d'un animau.

fortuna *nòm f* 1. Sòrt favorable entà quauqu'un. 2. Quantitat de sòs e de bens qu'a ua persona.

fòrum *nòm m* 1. Amassada de personas entà tractar un ahèr deuant d'un public que tanben pòt exprimir era sua opinion. 2. Plaça centrau enes ciutats dera anciana Roma a on i auie es principaus edificis publics e a on se celebraven es reünions politiquas e es judicis.

fosc *nòm f* 1. Manca o escassetat de lum. 2. Dificultat qu'aufrís ua causa entà èster comprenuda.

fosforescent, -a *adj m f* Qu'a era propietat d'eméter lum pendent un temps dempús d'auer estat expausat a ua hònt luminosa.

fossil *nòm m* 1. Dit der organisme que hè fòrça temps que se tròbe petrificat, en tot conservar era forma primitiva. 2. Extraordinàriament antiquat. 3. Dit d'ua causa antica, qu'a un us limitat.

fotbòl *nòm m* Espòrt que se practique ar aire liure entre dues equipas d'onze jogadors e qu'an de procurar méter era pilòta ena porteria deth contrari.

fotbolista *nòm m f* Persona que jògue ath fotbòl.

fóter *v tr* Clauar ua possada, un bohet, un còp de pè, etc.

fòto *nòm f* 1. Forma abreujada de fotografia. 2. Imatge fixa obtenguda mejançant ua maquina de fotografia en ua pèllicula sensibla o en format digitau.

fotograf, -a *nòm m f* Persona que hè foto-

grafies, especiaument com activitat professionau.

fotografia *nòm f* 1. Tecnica e art d'obtier imatges pera accion quimica dera lum sus ua superfícia damb ues caracteristiques determinades. 2. Imatge sus papèr que s'obten damb aguesta tecnica.

fotografiar *v tr* Reprodusir era imatge de bèra causa per miei dera fotografia.

fotografic, -a *adj m f* Relatiu ara fotografia.

fracàs *nòm m* Resultat advèrs en ua activitat.

fracassar *v intr* Non auer exit, non arténher un objectiu determinat.

fraccion *nòm f* 1. Part d'ua causa que s'a dividit en parts. 2. Quocient indicat de dues expressions algebraïques.

fraccionament *nòm m* Division d'un tot en parts.

fractura *nòm f* Trincadura violenta d'ua causa solida, especiaument d'un uas deth còs.

fradin, -a *nòm m f* Soltèr, celibatari.

fragil, -a *adj m f* 1. Que se trinque damb facilitat. 2. Qu'ei feble o pòt deteriorar-se facilament.

fragilitat *nòm f* 1. Facilitat qu'a ua causa entà trincar-se. 2. Feblesa o facilitat entà deteriorar-se.

fragment *nòm m* 1. Tròç d'ua causa trincada. 2. Part brèu d'ua òbra literària o musicau.

fragmentacion *nòm f* Division d'un tot en

parts o fragments.

fragmentar *v tr* Dividir un tot en parts o hèr tròci petiti d'ua causa omogenèa.

frair, fraia *nòm m f* Persona o animau neishut des madeishi pairs o deth madeish pair o dera madeisha mair. *Sin.:* *german*. Era *fraia* enes pòbles occitans vesins dera Val d'Aran se coneish coma *sòr*.

frairesa *nòm f* Amistat o afècte entre frairs o entre qui se tracten coma taus.

franc *nòm m* Anciana moneda de França, enquiar an 2002.

franc, -a *adj m f* 1. Sincèr, que non mentís. 2. Liure de... 3. En relacion as francs, ancians pòbles germanics dera part orientau d'Euròpa.

França *nòm f* Estat europèu qu'eth sòn caplòc ei París.

francament *adv* Damb franquesa.

francés, -esa *adj nòm m f* 1. De França.

franja *nòm f* Tròç estret e long de papèr, ròba, terren, etc.

franquesa *nòm f* Sinceritat e claretat ara ora d'exprimir eth pensament.

franquisme *nòm m* Règim politic dictatorial impausat per Franco dempús dera guèrra civiu e que siguec de 1939 enquia 1975.

franquista *adj m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ath franquisme. 2. Partidari deth franquisme.

frare *nòm m* 1. Religiós de cèrtes ordes. *Sin.:* *german*.

frasa *nòm f* Conjunt de paraules qu'a un significat e qu'ei pro entà díder, preguntar o exprimir bèra causa.

frau *nòm f* Enganh que se hè entà obtier-ne un profit o un benefici, mès que mès, produsint damnatge a quauqu'un.

fraudar *v tr* 1. Panar sòs o bens damb enganh. 2. Non complir aquerò que s'a prometut, especiaument en ua venda o en un tracte.

frèbe *nòm f* Aument dera temperatura normau deth còs que se produsís a consequéncia de bèra malautia o infeccion. *Sin.: herèbe.*

fregadís *nòm m* Contacte entre dues superfícies.

fregar *v tr* 1. Tocar superficiaument ua causa en passar. *Sin.: heregar.* 2. Passar repetidament ua causa sus ua auta damb fòrça.

fregir *v tr* Còder en òli o derivats.

frèn *nòm m* 1. Mecanisme que s'emplegue entà arturar un veïcul o ua maquina o amendir-ne era sua velocitat. 2. Causa qu'empedis o amendrís ua activitat o un sentiment.

frenar *v tr intr* 1. Hèr qu'ua maquina o un veïcul s'arture o vage mès pòc a pòc hèn a servir eth frèn. 2. Arturar o amendir ua activitat o era intensitat de bèra causa.

frenetic, **-a** *adj m f* 1. Que mòstre ua exaltacion violenta d'ànim. 2. Qu'a o mòstre ràbia, furia o ira de manèra exagerada.

frequéncia *nòm f* Repeticion abituau d'un acte o d'un hèt.

frequènt, **-a** *adj m f* Qu'a lòc o se repetís fòrça soent.

fresc, **-a** *adj nòm m f* 1. Qu'a ua temperatura heireda mès que non ei pas desagradiva. En Occitània tanben existís *h(e)resc*. 2. Aliment que non ei congelat o curat e que consèrve es sues pròpies qualitats. Acabat de hèr. 3. Que non s'imute facilament.

frescor *nòm m* Qualitat de fresc o moderadament heired.

fretament *nòm m* Contacte entre dues superfícies. *Sin.: hiregament.*

fricassada *nòm f* Carn fregida damb truches.

frigorific *nòm m* Aparelh electrodomestic, camara o mòble que produsís heired entà conservar aliments o d'outes substàncies. *Sin.: gelèra.*

front *nòm m* 1. Part superiora dera cara, des des celhes enquia a on comencen es peus. *Sin.: tèsta.* 2. Estenuda de terren a on an lòc es combats en ua guèrra, lòc entà lutar.

frontau *nòm adj m f* 1. Uas que forme era part deth deuant e de naut deth crani. 2. Dera part deth deuant de quauqua causa o que i a relacion.

frontèra *nòm f* Linha que dessepare dus estats. *Sin.: termièra.*

fronzir *v tr* 1. Arropir era tèsta e es celhes, especiaument en senhau de preocupacion. 2. Estretir ua causa, redusint-la a menor extension. 3. Hèr en tela o causa semblanta petiti plegs parallèls.

frustracion *nòm f* Estat de qui quede sense un gòi que pense que li correspon.

frustrant, **-a** *adj m f* Que fruste.

frustrar *v tr* 1. Empedir qu'ua persona arrenhe a satisfèr un besonh o un desir. 2. Empedir qu'ua idia o un projècte gesque ben.

frut *nòm m* Part dera planta que contie es semes, caperada per ua pèth o crosca, que procedís deth desenvolopament der ovari e que se dessepare dera planta quan ei madur.

fruta *nòm f* Frut minjadís de quauques plantes e arbes, coma es pomes, iranges o peres. Normaument minjam era fruta coma pòstre. *Sin.: heruta*

fuga *nòm f* 1. Hujuda. 2. Gessuda imprevista d'un liquid o d'un gas contengut en un recipient per ua avaria. 3. Composicion musicau que se base ena repeticion d'un tèma cuert en diferents votzes e tons.

funerària *nòm f* Empresa que s'encargue d'organizar tot aquerò qu'a relacion damb er enterrament des mòrts.

funerau *nòm m* Ceremònia religiosa que se celèbre entà rebrembar era mòrt d'ua persona e pregar entara sauvacion dera sua anma.

funicular *nòm m* 1. Trèn petit que se botge rossegat per ua cadia e puge e baishe còstes plan arribentes. 2. Mejan de transpòrt que consistís en ua cabina que se botge peth dessus deth solèr en tot penjar d'un cable o d'un carril en un penent fòrça

arribent. *Sin.: teleferic.*

furiós, -osa *adj m f* 1. Que sent furia e ei fòrça emmaliciat. 2. Qu'a o que mòstre violència.

fuselatge *nòm m* Hus o armadura der avion sense es sues ales.

fusilh *nòm m* Arma de huec.

fusion *nòm f* 1. Integracion de dus o diuèrsi organismes o empreses en un. 2. Passatge d'un còs d'estat solid a liquid.

fusionar *v tr* 1. Hèr era fusion, de partits, d'interèssi, etc. abans disparièrs.

futilitat *nòm f* 1. Pòga o cap importància de quauquarren. 2. Causa inutila o de pòga importància.

futur *nòm m* 1. Temps qu'encara non a arribat. 2. Temps gramaticau qu'indique ua accion posteriora ath moment dera parla.

futur, -a *adj m f* Qu'encara non a passat o qu'ei apròp en temps.

g

gabarri *nòm m* Plantilha o patron entà traçar o verificar un perfil. Listrèu damb ua punta clauada e ua escala centimetrica entà mesurar era longada des loses recuperades d'un losat des-hèt des deth traü deth clau ar aute estrem. Enes losats mès antics es lòses se clauauen em lòc de hèr-les a tier damb un gancho e es regues de lòses anauen des mès granes e longues ena part inferiora as mès petites e cuertes ena part superiora, acabant damb ua rega de lòses granes ena capièra.

gàbia *nòm f* 1. Caisha hèta damb barres o listrons entà barrar animaüs. 2. Embalatge consistent en ua caisha damb es parets formades per taules o listrons separats entre eri. 3. Caisha penjada que s'emplegue enes mines entà pujar e baishar persones o materiaüs.

gabinet *nòm m* 1. Cramba destinada ar estudi o a un trabalh non manau. 2. Conjunt de ministres que, jos era direccion deth cap deth govèrn, constituïssen eth poder executiu.

gadinhar *v intr* Accion deth pòrc d'eméter quauqui crits.

gaelic, *-a adj m f* S'aplique as dialèctes dera lengua cèlta parlada en Irlanda e

Escòcia.

gahar *v tr intr* Hèr-s'ac sòn damb era man o damb un aute organ o objècte avient entà auer-lo.

gahon *nom m* Conjunt de dues pèces metalliques encaishades damb ua barreta, tanben metallica, que servís entà sostier ua pòrta o ua hièstra e possibilitar que posque daurir-se e barrar-se. *Sin.:* *gahús*.

gahús *nòm m* Conjunt de dues pèces metalliques encaishades damb ua barreta, tanben metallica, que servís entà sostier ua pòrta o ua hièstra e possibilitar que posque daurir-se e barrar-se.

gai *nòm m* Audèth mès petit qu'eth corbàs, d'ales miei blanques e miei neres.

gala *nòm f* Infeccion dera pèth.

gala *nòm f* Hèsta grana per ua circumstància especiau o excepcionau.

galaia *nòm f* Oelha que cerque eth mardan.

galant, *-a adj m f* 1. D'aspècte agradiu, elegant e educat. 2. Que s'esfòrce a hèr plaser as hemnes, damb tota sòrta de cortesies e compliments.

galapian, *-a nòm adj m f* Persona qu'a ua hame insadorabla e que minge fòrça.

galauba *nòm f* Mesura mès grana des troncs d'arbe talhat. Tanben s'emplegue entà senhalar un bòsc gran.

galejada *nòm f* Accion o causa que se ditz damb er objectiu de divertir o de hèr arrir.

galeria *nòm f* 1. Abitacion longa e ampla, generaument damb fòrça hièstres e colom-

nes. 2. Balcon cubèrt o damb veirines que se trape ena façada deth darrèr d'un edifici. 3. Establiment a on s'expausen e venen òbres d'art.

galet *nòm m* Rai de liquid, sustot d'aigua dera hònt.

galhardon *nòm m* Inflamacion circoscrita dera pèth. *Sin.: Sigardon, uelhardon, foroncol.*

galhèc, -ga *adj m f* 1. Naturau de Galícia, comunitat autonòma d'Espanha. 2. Perteishent o relatiu a Galícia o as galhècs.

galheta *nòm f* Aliment doç e cracant hèt damb haria, ueus, sucre e d'auti ingredients que se còden en horn.

galhoar *v intr* Brotar.

galhon *nòm m* 1. Brot que ges deth seme, deth tubèrcle o d'un bulb. 2. Part de cèrti fruts coma era iranja, separada des autes parts per membranes.

galièr *nòm m* Qui crubaue eth galin deth rei.

galin *nòm m* Mesura de gran, equivalenta a 1/7 de quartèra, a 4 pecotins, 2 boisheus, 20 punhères.

gam *nòm m* Còrda d'un mètre o mètre e mieï que servis entà estacar era carga des animaus.

gamma *nòm f* 1. Escala de colors. 2. Serria de causes dera madeisha classa mès despàrièras en quauqu'un des sòns elements.

gana *nòm f* Voler quauquarren o voler hèr bèra causa. Auer un desir, coma per exem-

ple, de minjar

gancho *nòm m* Pèça corba de metau que servis entà penjà'i bèra causa.

gangalha *nòm f* Henerècla.

ganha *nòm f* Part deth còs deth pòrc mòrt apròp deth còth o mès enjós.

ganhits *nòm m* Crits deth pòrc.

ganhòl *nòm m* Crit de gosset. Idòl.

ganholar *v intr* Cridar deth gosset quan li falte er amo; cridar des pòrcs.

ganiveta *nòm f* Guinhaueta.

gara *nòm f* Bastissa que se hè a servir coma punt de gessuda e arribada de diferenti mieis de transpòrt. *Sin.: estacion.*

garantia *nòm f* Accion e efècte de garantir.

garantir *v tr* Dar garantia.

garantir *v tr* Balhar garantia o aufrir era seguretad de qué ua causa se realitzarà o passarà. *Ex.: M'an garantit era renovacion deth contracte.*

garatge *nòm m* 1. Lòc a on se sauven es coches e uns auti veïculs. *Sin.: parcatge.* 2. Talhèr a on s'apraien es automobils. Talhèr mecanic.

garba *nòm f* Hèish d'espigues talhades e estacades.

garbèra *nòm f* Pilèr de garbes plaçades en un orde determinat.

garbistre *nòm m* Prumèra lèit dempús dera gestacion.

garbòt *nòm m* Hèish. *Ex.: Garbòt de lenha, garbòt de rames.*

garça *nòm f* Audèth de pluma nera d'uns 45 cm. de longada.

gardala *nòm f* Marmita entà lèit o entà argamassa, hèt de tèrragila.

gardaua *nòm f* Frut deth gardauèr, fruta de planta rosàcia dera espècia «Rosa canina».

gardauèr *nòm m*. Planta silvèstra dera familha des rosacèes, de flors simples, damb cinc huelhons blanqui o rosats (*Rosa canina* e similars).

gargamèra *nòm f* Part anteriora deth còth.

garganson *nòm m* Eth nud dera garga-mèra.

gargolha *nòm f* Animau petit, sense coa, damb pèth lisa e cames de darrèr fòrça longues que li permeten hèr grani sauts, que viu ena aigua doça e s'alimente de peishi, cuques, etc.

garguesques *nòm f* Calces cuertes.

garguilh *nòm m* Hònt d'aigua que ges damb molta fòrça.

garia *nòm f* Femelha deth poth.

garia bòrnia *nòm f* Jòc infantil.

garia de mar *nòm f* Garia d'aigua qu'a ua pluma dessús deth cap.

garialha *nòm f* Animaus de pluma domestics.

garièr *nòm m* Lòc barrat damb hilats de hèr a on viuen es garies, pothi e porics.

garièra *nòm f* Lòc entà recuelher-se es garies.

garlanda *nòm f* Cadia de flors que se

penge entà adornar.

Garona *nòm m f* Gran riu d'Occitània, que nèish ena Val d'Aran.

garona *nòm f* Corrent d'aigua.

garra *nòm f* 1. Talon dera micha o deth michon. 2. Part posteriora deth cauilhar.

garrada *nòm f* Prat naut, perdut, ara gesuda deth bòsc, a on s'i hè pòga èrba.

garradèr *nòm m* Part de darrèr deth cauilhar, oposat ath còth deth pè.

garrafa *nòm f* Ampolha de veire blanc damb eth còth mès ample qu'es autes, expressa entara aigua.

garrapetar *v intr* Pujar entà un lòc naut, en tot arrapar-se ua persona damb es pès o es mans, o damb es pautes e es urpes es animaus.

garric *nòm m* Tròç d'arbe o soqueta sense huelhes.

garroèr, -a *adj m f* Qu'a ua cadèra mès baisha qu'era auta.

garròfa *nòm f* Frut deth garrofer, brun, indehiscent, emplegat coma aliment tàs animaus.

garrofèr *nòm m* Arbe perennifòli dera familha des cesalpiniacèes, de tronc espés e corona ampla, huelhes paripennades, espontanèu enes tèrres mediterrànèes caudes e shutes e cultivat pes sòns fruts, es garròfes (*Ceratonia siliqua*)

garron *nòm m* 1. Estrem dera pauta des caps de bestiar, per a on se pengen dempús de mòrti. 2. Gancho que quede ath talhar ua branca laterau d'un arbe. 3. Es

costats deth còs uman entre era cintura e es anques. 4. Uas dera part nauta des cueishes.

garròt *nòm m* Pau long, celh e consistent que se hè a servir principaument coma baston o entà dar patacs.

garrotada *nòm f* Patac de garròt.

garrotet *nòm m* Garròt petit.

gas *nòm m* Estat dera matèria que se caracterize per ua separacion grana des sues molecules.

gasalha *nòm f* Contracte peth qu'er amo met eth bestiar en arrendament a miei guanh e a mieja perduda damb es pastors.

gasalhan *nòm m* Proprietari que da a gasalha.

gascon, **-a** *adj m f* 1. En relacion a Gasconha. 2. Varianta der occitan.

Gasconha *nòm f* Region culturau e istorica ar oèst d'Occitània.

gasolan *nòm m* Comprador forastèr qu'en primauera e tardor compre es vedèths.

gasòli *nòm m* Fraccion destilada deth petròli o cru, que se purifique entà eliminar eth sofre e que se hè, subertot, enes motors diesèl e com combustible domestic.

gasolina *nòm f* Combustible liquid que s'extrè deth petròli e s'emplegue entà que marchen es coches e d'auti veïculs. Pòt auer plomb o non.

gastar *v tr* Hèr a servir es sòs entà crompar o obtier quauqua causa.

gastronomia *nòm f* 1. Art e tecnica de premanir un bon minjar. 2. Afeccion ath

bon minjar.

gastronomic, **-a** *adj m f* Relatiu ara gastronomia.

gat, **-a** *nòm m f* 1. Mamifèr carnassèr domètge damb quate pautes. 2. Maquina destinada a lhear grani pesi.

gat-garièr *nòm m* Espècia sauvatja de gat, qu'ei eth doble de gròs qu'es domestics, que perseguís e se minge es garies.

gat-martin *nòm m* Mamifèr carnivòr de còs alongat e prim, cap petit, morro agut, pautes cuertes, pelatge espés e suau, mès fosc pera esquia que peth vrente e molt apreciat en peleteria.

gatalheuada *nòm m* Conjunt de gats neishuts d'un madeish part.

gatalheues *nòm f* Sensacion d'espasme acompanhada de convulsion e arrirs, produsida per ua accion superficialu en cèrtes parts deth còs.

gatèr *nòm m* Tipe d'arbe caducifòli.

gatet *nòm m* 1. Flor d'un tipe d'arbilhon de branques primes e flexibles. 2. Gat petit.

gatge *nòm m* 1. Seguretat que s'aufrís qu'ua causa se realitzarà o passarà. 2. Quantitat de sòs o d'objèctes de valor que s'autrege entà assegurar eth compliment d'ua obligacion o d'un pagament.

gatilop *nòm m* Mamifèr carnivòr semblant ath gat.

gaton, **-a** *nòm m f* Gat petit.

gatsèri *nòm m* 1. Arbust espinós de color nere. 2. Arbust naut coma un mange de

pala, profitat entà hèr-ne vencilhs des hèishi d'èrba.

gaudir *v tr intr* 1. Senter gòi, plaser, alegria a despiet de quauquarren. 2. Auer en possession bèra causa utila, bona, agradabla. *Ex.: Gaudir de bona salut.*

gaudrofa *nòm f* Joguet de husta de forma conica, en tot acabar en ua puncha de hèr que s'entornege a ua còrda entà tirar-la e hèr-la barar. En Luishon en diden *tomba*. *Sin.: galdrofa.*

gauèc *nòm m* Arbust dera familha des ericacèes, de huelhes persistentes e ferruginoses ath revèrs, flors de color ròsa vermelhós, abondiva enes solèrs acidi dera nauta montanha (*Rhododendron ferrugineum*)

gauèca *nòm f* Audèth d'uns 30 cm de longada, damb plumes molt suaus, de tons clars o dorats damb petites taques neres o escures, damb es uelhs adreçats endeuant entorats de plumes (*Tyto alba*).

gauecar *nòm m* Conjunt de gauècs.

gauèra *nòm f* Estenuda de garbes abans d'estacar-les.

gaujós, -osa *adj m f* 1. Que sent alegria. 2. Qu'amie alegria, que predispaue ara bona encolia e ara bona avenença.

gahús *nòm m* Audèth rapinaire que desvolope era sua activitat pera net. *Sin.: ihon*. En Luishon en diden *uhon*.

gauta *nòm f* Part carnuda dera cara des persones que se trape jos es uelhs e en andús costats deth nas.

gavacho, -acha *nòm m f* Despectiu des

poblants de França.

ge *nòm f* Setau letra der alfabet.

gèdra *nòm f* Planta trepadora, dera família des araliacèes tostemp verda, dera família des araliacèes, damb tronc e rames sarmentoses des que brotoen arraïtzes adventícies que s'agarren fòr-tament as còssi immediats, huelhes coriacèes, verdineres, lustroses, persistentes, peciolades, partides en cinc lobuls, sancceres e en forma de còr es des rames superiores, flors de color auriò-verdós (*Hedera helix*).

gelada *nòm f* Hèt de gelar.

gelar *v tr* 1. Hèt solid un liquid en heiredar-lo fòrça, sustot virar-se era aigua en gèu. 2. Torrar.

gelat *nòm m* 1. Aliment doç e heired hèt damb aigua o lèit, sucre e d'auti ingredients, que se congèle e se minge solid. 2. Qu'ei plan heired. 3. Qu'a demorat estonat o susprés per quauquarren.

gelèra *nòm f* 1. Electrodomestic que s'emplegue entà mantier heiredes es begudes e es aliments. 2. Paratge cubèrt de grana quantitat de gèu.

gelosia *nòm f* Sentiment que s'a, en sospechar qu'era persona estimada sent preferéncia per ua auta persona.

gemegar *v intr* Hèr un tapatge de planherse.

gèn *nòm m* Particula que se trape ath long d'un cromosòma amassa damb d'outes de semblantes e que hè que quauques caracteristiques des pairs passen entàs hilhs.

gendre *nòm m* Òme dera hilha.

genealogic, -a *adj m f* Dera genealogia o relacionat damb eth conjunt des ancessors d'ua persona.

generacion *nòm f* 1. Ei era accion o er efècte de generar. 2. Conjunt de gent qu'a apruprètz era madeisha edat.

generador *nòm m* Aparelh que produsís energia.

generador, -a *adj m f* Que genèrè, produsís o cree ua causa.

generalitat *nòm f* Caractèr generau.

Generalitat de Catalonha *nòm f* Govèrn de Catalonha.

generalitats *nòm f* Paraules de pòc interès.

generalizacion *nòm f* Accion e efècte de generalizar.

generalizar *v intr* Aplicar a un conjunt aquerò qu'ei pròpri d'un individú. Hèr quauquarren public o comun.

generar *v tr* Produzir, crear bèra causa.

generatriz *nòm f* Linha generadora que, botjant-se, genèrè ua superfícia.

generau *adj m f* 1. Comun a toti es individus. Çò de mès freqüent. 2. En generau, qu'ei pòc precís. 3. En Canejan i a era *aubada generala*, coma forma femenina.

generau *nòm m f* Membre der exercit de tèrra o aire, qu'a un des quate grads superiors dera jerarquia militar.

generaument *adv* De manèra generau.

generic, -a *adj m f* 1. Relacionat damb eth

genre. 2. Originau.

generós, -osa *adj m f* 1. Qu'ajude e balhe aquerò qu'a, as auti, sense demorar arren a cambi. 2. Qu'a o mòstre un caractèr nòble.

generositat *nòm f* 1. Qualitat dera persona qu'ajude e balhe aquerò qu'a as auti sense demorar arren a cambi. 2. Noblesa de caractèr qu'a ua persona.

genetic, -a *adj m f* Tanhent ara genetica.

genetica *nòm f* Part dera biologia qu'estúdie es gens e es mecanismes que regulen era transmission des caractèrs ereditaris.

gèni *nòm m* 1. Persona plan intelligente o damb ua grana capacitat entà crear o endonviar causes naues e admirables. 2. Personatge des condes e des legendes qu'a poders magics.

geniau *adj m f* Dotat de gèni.

genitau *adj m f* Que servís entara reproduccion o ei relacionat damb es organs reproductors.

genocidi *nòm m* Exterminacion d'un pòble o d'ua etnia.

genòma *nòm m* Conjunt de gèns d'ua cellula.

genre *nòm m* 1. Espècia o classa. 2. Amàs d'èsters o de causes damb caractèrs comuns.

gent *nòm f* Corròp de persones en abondor.

gentilici *adj m* Adjectiu entà determinar era procedéncia geografica des persones.

geografia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie e descriu era Tèrra, es montanhes, es con-

tinents es oceans, es païsi e es persones que i viuen.

geografic, -a *adj m f* Hèr referéncia ara geografia.

geologic, -a *adj m f* Dera geologia o restacat damb aguesta sciéncia.

geopolitic, -a *adj m f* Pertenhent o relatiu ara geopolitica. Relacionat damb eth punt de vista geografic e politic d'ua region.

gèp *nòm m* Bòssa.

gèr *nòm m* Prumèr mes der an.

geréncia *nòm f* 1. Cargue de gerent. 2. Gestion d'un gerent. 3. Burèu deth gerent. 4. Temps pendent eth qu'ua persona ostente era geréncia.

gerent *nòm m f* Persona que dirigís, gerís o administre ua societat, ua empresa o ua auta entitat.

gèrta *nòm f* Classa de gèrra.

gèrm *adj nòm m* 1. Camp qu'an deishat sense plantar pendent un an o mès, entà que repòse. 2. Bens comunaus.

german, -a *nòm m* 1. Persona o animau neishut des madeishi pairs o deth madeish pair o dera madeisha mair. *Sin.: frair, fraia*. 2. Frare.

germat, -ada *adj m f* Reduït a gèrm.

gesp *nòm m* Èrba punchenta dera nauta montanha que minge eth bestiar.

gèsser *v intr* Passar der interior ar exterior.

gessuda *nòm f* 1. Pas de laguens entà dehòra d'un lòc, per exemple era gessuda

deth cinèma o der estudi. 2. Espaci per a on se ges d'un lòc. 3. Accion que consistís en anar-se'n d'un lòc. 4. Lòc d'a on se ges entà hèr un recorrut, especiaument ua corsa esportiva. 5. Fin o solucion d'ua situacion dificila o problematica. 6. Aparicion d'un astre (Solei) o des esteles. 7. Accion o dita que se hè o se ditz en un moment e resulte plan chocanta. 8. Viatge cuert que se hè entara montanha, era plaja o tà un aute lòc entà pr'amor de divertir-se o veir quauquarren. *Sin.: excursion*.

gèst *nòm m* 1. Moviment dera cara, des mans o de ua auta part deth còs, qu'expressimís bèra causa. 2. Accion realizada per un impuls o un sentiment, especiaument quan damb aguesta accion se mòstre educacion o delicadesa.

gesta *nòm f* Arbust dera família des papilionacèes, de cama verda, huelha petita e legum nere.

gèsta *nòm f* Hèt o conjunt de hèts digni d'èster rebrembadi, especiaument es que destaquen pera sua eroïcitat o transcendéncia.

gestion *nòm f* Cada ua des diligéncies o operacions que hèm entà arténher quauquarren.

gestionar *v tr* Dirigir es ahèrs.

gestor, -a *nòm m f* Persona que realize era gestion d'ua empresa o d'un negòci o que s'encargue de resòlver es ahèrs de ua auta persona.

gèu *nòm m* Aigua qu'ei en estat solid pr'amor der heired.

gèus *nòm m* Planta dera família des caprifoliacèes, de flaira dolenta, de huelhes alongades, d'apruprètz un mètre de nautada, semblanta ath sauquèr (*Sambucus ebulus*).

gi *nòm f* J. Onzau letra der alfabet.

gibre *nòm f* Gèu blanc que dèishe era broma geliua.

gibrellh *nòm m* Tipe de sedaç.

gigant, -a *nòm adj m f* 1. Personatge imaginari, fòrça naut, corpulent, d'estatura superiora ara normau. 2. Persona fòrça nauta. 3. Fòrça gran, de granes dimensions.

gigantesc, -a *adj m f* Qu'ei fòrça mès naut qu'era mida comuna.

gimbelet *nòm m* Arnés entà hèr horats, molt petit, entà clauar puntes petites.

gimbert *nòm m* Èrba dera família des umbellifères, cultivada pes sues huelhes que s'empleguen coma condiment (*Petroselinum crispum* o *P. hortense*).

gimbro *nòm m* Arbilhon dera família des cupressacèes que presente huelhes liniars e punchantes damb ua linha blanca ena part superiora e eth frut son baies de color blu escur emplegades en farmàcia e entà aromatizar era ginebra (*Juniperus communis*).

gimnàs *nòm m* Locau damb es installacions e aparelhs avients entà hèr gimnastica e practicar d'auti espòrts.

gimnastica *nòm f* Conjunt d'exercicis fisics que servissen entà desvolopar eth còs e autrejar-li flexibilitat.

ginèbra *nòm f* Licor alcoolic obtengut per destil·lació deth segal germinat, aromatizat damb ginebrons.

gipon *nòm m* Giqueta petita entàs mainatges mès petits.

giqueta *nòm f* Pèça de vestir ampla, damb manges, que curbís enquiara cintura e se met per dessús de d'auta ròba.

gira *nòm f* 1. Excursion o viatge d'ua o diuèrses persones per diferenti lòcs, damb tornada ath punt de gessuda. 2. Seria d'actuacions successives, en diferenti lòcs, d'ua companhia teatrau, d'un artista, d'un grop musicau, etc.

gironin, -a *adj m f* De Girona.

gisca *nòm f* Vent non massa fòrt mès molt hered.

gitano, -ana *nòm adj m f* 1. Persona qu'apertenh a ua tribú nomada, que s'originèc en nòrd-oèst dera Índia e que s'escampilhèc per tota Euròpa. 2. Des gitanos o qu'a relacion damb aguesta tribú nomada o damb era sua lengua.

glaç *nòm m* Aigua qu'a passat de liquida a solida degut ar heired.

glaça *nòm f* Aigua en estat solid per efècte d'ua temperatura plan baisha.

glacièr *nòm m* Massa de gèu de granes dimensions que s'apilère enes montanhes o regions polares e qu'ei en constant e lent moviment.

glandola *nòm f* Conjunt de cellules isolades o acorropades en un organ determinat, damb era propietat de produsir un o mès liquids qu'actuen

dehòra d'eres.

glèisa *nòm f* 1. Lòc de culte des cristians. 2. Ensem des fidèus dera religion cristiana.

glòb *nòm m* Quantitat d'aigua que se beu d'un còp.

globalitat *nòm f* Integracion de causes diuèrses en un tot.

globalizacion *nòm f* Procès d'interdependéncia economica entre es estats deth mon, pera rapiditat des escambis e dera extension des mercats internacionaus.

globau *adj m f* Que se referís a tot un conjunt, non as parts.

globaument *adv* D'ua manèra globau.

glòbe *nòm m* 1. Classa de bossa de forma que se hole d'aire e adòpte ua forma redona. *Sin.:* *glòb*. 2. Veïcul volador que consistís en ua bossa plia de gas.

globilhon *nòm f* 1. Porcion de pasta de diferents matèries, formes, tamanh e usi variables. 2. Pèça de pasta de substància medecinau, de forma redona e petita que se pòt empassar damb facilitat.

glòria *nòm f* 1. Aunor, admiracion e prestigi qu'artenh quauqu'un per auer hèt ua causa importanta e reconeishuda per toti. 2. Ena religion catolica, estat de felicitat e gràcia etèrna que còste eth hèt d'èster en cèu apròp de Dieu.

godilh *nòm m* Rajada fòrta d'aigua o de un aute liquid. Rajar molt gròs.

godilhar *v intr* Hèr gatalheues.

godron *nòm m* Materiau solid obtengut

deth petròli cru, de color nere e fòrça impermeable que, barrejat damb sable o grava, se hè a servir entà caperar superfícies, especiaument carretères e carrèrs.

gohar *v intr* Estovar, banhar fòrça. *Ex.:* *Hèr a gohar era ròba abans de lauar-la.*

gòi *nòm m* Sentiment plan intens de plaser, satisfaccion e alegria que se sent en quauques escadences.

gojat, -a *nòm m f* 1. Joen. 2. De pòga edat.

gojatalha *nòm m* Denominacion despectiva d'un grop de gojats e gojates.

gojatet, -a *nòm m f* Joen de 12 a 15 ans.

gòl *nòm m* En fotbòl e d'auti jòcs de pilòta, er acte de méter era pilòta ena porteria.

golet *nòm m* Val estreta entre montanhes.

gòlf *nòm m* 1. Espòrt que consistís en balhar ua seria de còps damb un garròt a ua petita pilòta pr'amor d'anar-la introdusint laguens des horats que i a en un camp caperat d'èrba. 2. Porcion de mar de grana extension qu'entre laguens dera còsta.

golina *nòm f* Coma petita apròp d'ua carena.

golomèra *nòm f* Dejós dera barba.

goma *nòm f* 1. Substància viscosa que s'extrè de cèrtes plantes e que servís entà aganchar. 2. Materiau elastic e resistent que s'obtie per procediments quimics a compdar d'aguesta substància.

gorga *nòm f* Horat en riu mès prigond qu'ua tolha.

gorgola *nòm f* Conducte verticau de forma cilindrica qu'amie era aigua dera ploja

enquiàs escoladers.

gòrja *nòm f* Part de laguens deth còth per a on passen es aliments.

gòrja de lop *nòm f* Encaish hèt per hustèr entà trabar o apuar dus tròssi de husta o dues bigues.

gormand, -a *adj m f* Que minje de forma devoradora quinsevolha causa.

gòrra *nòm f* Pèça de ròba que s'ajuste en cap, sense ales ne copa, generaument damb visèra.

gorrin, -a *nòm m f* Pòrc petit.

gorrinaire, -aira *nòm m f* 1. Tractant de pòrcs. 2. Gojat o gojata qu'a eth vici de calar-se per totes es cases.

gorrir *v intr* Quèir una pèira en tot dar campuletetes. *Ex.: Ua pèira que gorrís montanha enjós.*

gorruda *nòm f* Petita massa de substància aglomerada o coagulada.

gosar *v intr* Auer eth coratge sufisent entà hèr ua causa riscada o perilhosa.

gosat, -ada *adj m f* Atreivit, -ida.

gospel *nòm m* Estil de musica populara religiosa, pròpria dera comunitat nera des EEUU, qu'adorne era melodia damb crits, mormolhs, etc.

gosset, -a *nòm m* Animau domètge, e carnassèr de quate pautes e fòrça leiau ar òme. *Sin.: can.*

gòt *adv* Bric. En Luisho en diden *got*. *Ex.: Non se mos i ve got.*

gota *nòm f* Petita quantitat de liquid que

què en forma de boleta.

gotèr *nòm m* Semblant a un barranc, mès mès petit.

gotèra *nòm f* Queiguda continua de gotes. Canalèra.

gotèrèr *nòm m* Una quantitat petita de liquid.

gotic, -a *adj m f* Dit der art der estil d'arquitectura des sègles XII ath XV.

gotilh *nòm m* Paratge escarpat per a on baishe aigua.

govèrn *nòm m* Equipa de dirigents que govèrnen un país.

governador, -a *nòm m f* Persona qu'a era direccion politica d'un Estat o d'un territòri.

governament *nòm m* Accion de governar.

governamentau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath govèrn der Estat.

governant, -a *nòm m f* Persona que govèrne o dirigís un país o que forme part d'un govèrn.

governar *v tr* 1. Dirigir un país, dant es ordes o normes de besonh e hènè que se complisquen. 2. Dirigir era vida e eth foncionament d'ua collectivitat, empresa, etc. 3. Dominar a bèth un, influir en eth. 4. Conduir ua nau, veïcul, etc.

gps *nòm m* Sistèma de posicionament globau que permet determinar es coordenades terrèstres d'un receptor mejançat satellits.

graar *v intr* Produir gran. *Sin.: granar.*

gràcia *nòm f* 1. Favor acordada. 2. Elegància, distincion. 3. Remesa o perdon d'ua pena de justícia.

gràcies *adv* Testimoniatge d'arregraïment. *Sin.: mercés.*

graciós, -osa *adj m f* Que divertís e hè arrir.

grad *nòm m* Cada ua des divisions pariones numerotades d'ua escala.

gradacion *nòm f* 1. Disposicion o execucion d'ua causa en grads successius. 2. Seria de causes ordenades per grads.

gradon *nòm m* Cada ua des superfícies orizontaus e estretes que se repause eth pè quan se puge o se baishe ua escala. *Sin.: escalon.*

graduacion *nòm f* 1. Hèt de mesurar era intensitat o era qualitat d'ua causa en grads. 2. Obtencion d'un títol universitari o militar.

graduau *adj m f* Qu'ei per grads o va de grad en grad.

graèr *nòm m* 1. Lòc a on s'acumule eth gran. 2. Territòri fòrça abondiut en gran que provedís a d'outes regions.

grafèma *nòm m* Unitat minima e indivisibla dera escritura d'ua lengua.

grafia *nòm f* 1. Manèra d'escriuer e representar es sons. 2. Signe que represente un son concrèt.

grafic, -a *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara escritura o ara imprenta. 2. Representacion per miei d'illustracions, diboishi, signes, etc. 3. Que comuniquè

viva e clarament era idia que vò expressar.

grafisme *nòm m* Especialitat des arts grafiques que se tie ath dessenh e ara compausicion des elements grafics qu'intervien ena plana imprimida e de toti es procèssi de reproduccion e estampacion que s'i relacionen.

gram *nòm m* Unitat de massa qu'equivau ara millesima part d'un quilogram. (Simb. **g**)

gramatica *nòm f* Sciéncia qu'estúdie era estructura e eth foncionament d'ua lengua, es elements que la compausen e era manèra qu'aguesti se combinèn entà formar oracions.

gramaticau *adj m f* 1. Dera gramatica o qu'a relacion damb aguesta sciéncia. 2. Que s'ajuste as règles dera gramatica.

gramatician, -a *nòm mf* Persona que se tie professionaument ar estudi dera gramatica.

gran *nòm m* 1. Frut des cereaus. 2. Cereau. 3. Petita lesion cutanèa.

gran, -a *adj m f* 1. D'ua mesura o importància superiora. De grana talha. 2. Persona adulta. 3. Qu'ei important o destaque per bèra qualitat.

granar *v tr intr* 1. Produzir gran un cereau. *Sin.: graar.* 2. Redusir a gran.

granatge *nòm m* 1. Planta que produsís semes en forma de gran des que se n'extrè era haria e que se hè a servir d'aliment. 2. Eth gran d'aguestes plantes.

grandesa *nòm f* 1. Importància o valor morau qu'a ua pesona o ua causa. *Sin.:*

grandor. 2. Noblesa o bondat qu'a ua persona.

grandor *nòm f* 1. Importància o valor morau qu'a ua persona o ua causa. *Sin.*: *grandesa*. 2. Noblesa o bondat qu'a ua persona.

granèra *nòm f* Escoba gròssa de gèsta o de bedoth entath carrèr.

granhoèr *nòm m* Arbust caducifoli dera familha des rosacèes, espinós, de flors blanques, eth frut que n'ei er granhon (*Prunus spinosa*). *Sin.* *bròc nere*.

granhon *nòm m* Fruta comestibla deth granhoèr de color blu nerós.

granit *nòm m* Ròca plutònica magmatica de textura granulosa e cristallina, qu'a quars, feldespat, mica...

granitic, **-a** *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath granit.

granja *nòm f* Ensem de bastisses, tèrres de coitiu e cria d'animaus domètges.

granòles *nòm f* Ganglis.

grapaud *nòm m* Animau anfibi vertebrat, plan semblant ara gargolha, mès damb eth còs mès robust e gròs e damb es pautes mès cuertes. *Sin.*: *sapo*.

gras *adj* Qu'a fòrça grèish.

gras, **-assa** *adj m f* 1. Qu'a un pes excessiu en relacion ara sua estatura. 2. Qu'ei mès gran o mès important d'aquerò qu'ei normau. 3. Que conten grèish.

gratacèu *nòm m* Bastissa damb un gran nombre de pisi.

gratar *v tr* Esgarrapar damb es ungles o

damb ua causa dura.

gratificacion *nòm f* 1. Recompensa per un servici eventuai. 2. Remuneracion fixa que se concedís peth desenvolopament d'un servici o cargue eth quau ei compatible damb eth sòn sòu. 3. Estrea.

gratitud *nòm f* Accion e efècte de reconeishença.

gratuït, **-a** *adj m f* Que se pòt obtier sense pagar arren.

gratuïtament *adv* De manèra gratuïta.

graua *nòm f* Pèira redusida a tròci petits.

graüt, **-üda** *adj m f* Qu'a grans.

gravar *v tr* 1. Hèr un diboish o escriuer ath dessús de pèira, husta o metau. 2. Captar o salvar imatges e/o sons entà poder reproduir-les dempús. *Sin.*: *enregistrar*.

gravat *nòm m* 1. Art o tecnica entà gravar. 2. Pintura obtenguda pera impression de planches preparades entad aquerò.

gravetat *nòm f* 1. Importància o dificultat que presente ua causa grèu. 2. Fòrça d'atraccion qu'exercís era Tèrra sus es còssi materiaus.

grèc *nòm m* Isard mascle solitari.

grèc, **-ga** *nòm adj m f* 1. De Grècia. 2. Lengua oficiau de Grècia. 3. De caractèr solitari.

grèda *nòm f* Subtànca minerau de color ròi.

grèish *nòm m* 1. Subtànca pringosa e espessa que se trape en còs des persones e animaus. De quauques plantes s'extrèn tanben grèishi e òlis entà codinar. 2. Subs-

tància que se met enes pèces d'ua maquina qu'ei rolhada o que non foncione coma cau.

grèmi *nòm m* 1. Corporacion formada pes mèstres, oficiaus e aprenents d'ua madeisha profession o mestièr regida per ordenances o estatuts. 2. Conjunt de persones que tien un madeish exercici, profession o estat social.

gresilha *nòm f* Utís de codina format per ua seria de barres primes de hèr dispausades parallèlament, damb un mange e ues pantes, que se place ath dessus der huec o des brases entà còder carn o d'auti aliments.

gresilhar *v intr* 1. Cridar es shivaus o ègues. 2. Tapatge que hè era padena en huec. 3. Méter un aliment en huec o jos er efècte d'ua calor intensa de sòrta que se uscle peth dessus.

gresilhon *nòm m* Planta perenna que se trape facilament enes torrents d'aigua e barrancs. En camin dera Artiga de Lin ei famosa era Hònt deth Gresilhon.

grèu *adj m f* 1. Qu'a fòrça importància o dificultat. 2. Persona qu'ei plan malauta. 3. Son o votz qu'a ua freqüència de vibracions petita.

grèuge *nòm m* 1. Ofensa ara fama o ar aunor de bèth un. 2. Perjudici que se hè a bèth un enes sòns drets e interèssi.

greujar *v tr* Causar ua lesion.

grèvament *adv* D'ua manèra grèu.

griba *nòm f* Sedaç de hiu d'aram damb horats mès amples qu'es deth porgador.

Ex.: Hèr passar er horment pera griba.

grilh *nòm m* Còr dera laituga.

grilhon *nòm m* Insècte ortoptèr de còs cuert e de color nere vermelhós que se caracterize pes nòtes agudes que produís eth mascle.

grincha *nòm f* Carena dera sèrra, surtot quan ei rocosa.

grincho *nòm m* 1. Pic d'ua montanha. 2. Nud dera husta.

gripa *nòm f* Malautia epidemica aguda, acompanhada de fèbre.

gripet *nòm m* 1. Esperit fantastic, damb figura de vielh o de mainatge enes narracions tradicionaus, qu'abite en bères cases e cause trastorns e tarrabastalh. 2. Encant misteriós e inefable.

grípia *nòm f* Minjadora plaçada dejós deth restilhèr.

gripiu *nòm f* Horat entà tirar era èrba des deth palhèr ath restilhèr.

gris, -a *adj m f* Color resultant dera barreja deth blanc e deth nere.

griua *nòm f* Nòm generic de tords, turdus en latin.

grivelhar *v tr* 1. Hèr fòrça horats en quauquarren. 2. Hèr fòrça herides o picades a ua persona o animau.

groishut, -uda *adj m f* Qu'a mès celh de lo normau.

gronir *v intr* Tapatge o zum-zum des mosques.

grop *nòm m* Ensem de persones damb ua

cèrta unitat.

gròs, -sa *adj m f* 1. Persona grassa. 2. Qu'a un volum considerable qu'ultrapasse eth volum ordinari. 3. Part principau mès nombrosa d'un tot.

grossària *nòm f* Dimension diferenta dera longada e amplada.

grossir *v intr* Hèr a méter gras a ua persona o a un animau.

grossut, -uda *adj m f* De grossor considerabla.

grotesc, -a *adj m f* Que hè arrir pr'amor qu'ei fôrça estranh, ridicul o absurd.

grua *nòm f* 1. Maquina que s'emplegue entà lheur pesi pesanti o tà portar-les tà un aute lòc. 2. Veïcul damb arnés incorporat que s'emplegue entà remorcar coches accidentats, espatracats o mau aparcats.

guà *nòm m* Tipe de prat apròp dera Garona, des deth quau se pòt traessar eth riu.

guaire, -aira *adv adj m f* 1. Pòc. 2. Quantitat indeterminada.

guanhe *nòm m* Aquerò qu'ua persona guanhe.

guanhador, -a *nòm adj m f* Que guanhe o qu'a guanhat.

guanhaire, -aira *adj nòm m f* Que guanhe o qu'a guanhat. *Sin.: guanhador.*

guanhant, -a *adj m f* 1. Obtier, aquerir, un profit, ua recompensa, coma resultat d'un trabalh, d'un esfòrç, d'un prètzhèt, etc. 2. Obtier era victòria en ua disputa, concurrència, etc. 3. Obtier un avantatge. 4. Devier milhor en bèra causa o mejan-

çant quauquarren.

guanhar *v tr* 1. Vèncer, èster prumèr. 2. Progressar, milhorar. 3. Recéber un salari. 4. Meritar un prèmi.

guant *nòm m* Pèça de vestir de pèth, lan, etc. que curbís era man e es dits e que servís entà protegir-se generaument der heired.

guapo, -apa *adj m f* Bèth, polit.

guarar *v tr* Sauvar, protegir.

guarda *nòm m f* Persona que se tie a susvelhar a quauqu'un o a quauqua causa.

guardabòsc *nòm m* Persona que se n'encuede de salvar eth bòsc o un domeni naturau.

guardanhèu *nòm m* Esquaire de hèr ta suportar d' auti tròci de hèr sodats o de husta tà non deishar qu'era nhèu d'un losat quèigue de patac. *Sin.: paranhèu.*

guardar *v tr* Méter era vista en quauquar-rés o en quauquarren.

guàrdia *nòm m* 1. Conjunt de soldats o de persones armades encargades de susvelhar a ua persona o a ua causa. 2. Servici especiau que prèsten determinadi professionals dehòra der orari normau deth trabalh.

guarir *v tr intr* Recuperar era salut o eth sòn bon estat era part damnatjada de quauquarrés.

guarnicion *nòm f* Ornament que se met en un vestit, en un pòble, en ua paret.

guastament *adv* Accion o efècte de guastar.

guastar *v intr* 1. Interrómper d'ua manèra

volontària o involontària un prenhament e expulsar eth fetus abans de qué sigue en condicions de víuer dehòra dera mair. 2. Fracassar ua empresa, ua temptativa...

guau *nòm f* 1. Canau petita. Paishèra. Aigüèra. 2. Espaci a on ei proibit er aparcament a instància d'un ciutadan interès particular.

guenh *interj* Onomatopeia deth gronhar des pòrcs.

guèrcho, -cha *adj m f* 1. Que patís estrabisme. 2. Que li falte un uelh.

guerdon *nòm m* Compensacion o prèmi que se balhe a bèth un per auer hèt un servici, un merit o ua bona accion.

guèrra *nòm f* Conflictè armat entre dus o mès pòbles o entre grops.

guerrilha *nòm f* Grop de persones armades que non formen part d'ua armada organizada e que luten contra eth govèrn d'un país o contra era armada, mejançant emboscades o atacs per suspresa.

guerrilhèr, -a *nòm adj m f* 1. Combatent que forme part d'ua guerrilha. 2. Dera guerrilha o que i a relacion.

gueta *nòm f* Polaines de cuer que co-brissen enquiath pè.

guida *nòm m f* Qu'acompanhe a quau-quarrés entà ensenhar-li eth camin.

guidar *v tr* Indicar eth camin. *Ex.: Un go-jat les guidèc enquiath tuc de Montardo.*

guidèr *nòm m* Espaci entre es popes. *Ex.: Méter quauaquarren en guidèr.*

guidon *nòm m* 1. Tèxte escrit de manèra

esquemática que se recuelh de forma brèu e ordenada era informacion mès importanta d'un ahèr o d'ua matèria. 2. Signe grafic de puntuacion.

guimbar *v intr* Sautar.

guinèu *nòm f* Animau mamifèr sauvatge, damb eth morro alongat e estret, peu marron vermelhós, còs prim e era coa longa e peluda, que se neurís de d'auti animaus.

guinhar *v tr* 1. Barrar un uelh, generalment entà hèr un senhau. 2. Clucar des uelhs entà apuntar damb eth fusilh o ua auta arma.

guinhauet *nòm m* Utís format per un mange e ua pèça de metau damb eth bòrd hilat que s'emplegue entà talhar es aliments. *Sin.: cotèth.*

guinhaueta *nòm f* Guinhauet de taula, gran e punchent.

guinsalh *nòm m* Còrda entà estacar carga.

guion *nòm f* Reina des abelhes.

guisar *v tr* Codinar. Còder e preparar degudament entara alimentacion.

guish *nòm m* Sulfat de calci idratat, subertot er emplegat entà diboishar, senhalar o escriúer en ua paret, mès tanben entà emblanquinar o hèr paret.

guisha *nòm f* Planta leguminosa dera espècia *Lethyrus sativus*.

guit, -a *adj m f* 1. Qu'a guitèra. 2. Que non vò pas trabalhar o non complís en sòn trabalh per manca d'atencion e interès. *Sin.: guiterós.*

guitarra *nòm f* Esturment musicau de sies còrdes qu'a ua caisha de ressonància en forma de ueit.

guitarrista *nòm m f* Persona que tòque era guitarra.

guitèra *nòm f* Repugnància peth trabalh, lentitud tà obrar. Pòc interès entà trabalhar.

gust *nòm m* 1. Sentit que permet apercéber e distinguir es sabors. En Occitània tanben en diden *gost*. 2. Sabor qu'a ua causa. 3. Sensacion agradiva que produsís quauquarren qu'agrade. 4. Aquerò que s'estime mès o que li shaute a ua persona. 5. Caracteristica dera persona que sap escuelher causes polides e elegantes. 6. Gòl damb eth quau se hè quauquarren, ben pr'amor que mos agrade o pr'amor qu'ac volem hèr.

gustós, -osa *adj m f* Saborós.

h

hada *nòm f* Hemna damb poders magics qu'apareish en bèri condes.

hagina *nòm f* Mamifèr dera familha des mustelids (*Martes foina*).

hagòt *nòm m* Hèish.

hai *nòm m* Arbe caducifòli (*Fagus sylvatica*) dera familha des fagacèes, de crospa lisa e grisa, huelhes ovalades e flors masculines e femenines (*Fagus sylvatica*).

haique *nòm m* Abric damb manges e capucha.

haite *nòm m* Que non permet eth pas d'un liquid a trauès d'eth. Pèça de plastic o quinsevolh materiau que non dèishe passar era aigua. *Sin.: impermeable.*

haja *nòm f* Frut der hai.

halha *nòm f* Branca seca, o de materiau combustible que s'alugue. *Ex.: Es halhes de Sant Joan.*

halha *nòm f* Tèda que se creme entà hèr lutz, sustot era net de Sant Joan.

halhar *v intr* Talhar es mans o era pèth per efècte der heired.

halhasses *nòm f* Henudes enes mans a causa der heired.

halhèr, -a *nòm m* Persona que baishe es halhes.

hame *nòm f* 1. Sensacion que se produsís quan s'an talents de minjar. Quan auem passat quauques ores sense minjar auem hame. *Sin.: gana.* 2. Manca d'aliments. *Ex.: Era hame ei un problèma grèu qu'existís en fòrça païsi deth mon.*

hampa *nòm f* Part deth còs deth porcèth compresa entre era extremitat posteriora e eth ventre.

hanga *nòm f* Substància hèta d'arguila e aigua.

hangàs *nòm m* Lòc inundat d'aigua de manèra permanenta.

hangassejar *nòm m* Hèr a saltar era aigua o era hanga ena superfície d'un hanguèr.

hanguèr *v intr* Lòc a on i a fòrça hanga.

hanhàs *nòm m* Lòc inundat d'aigua de manèra permanenta.

hantaume, -uma *nòm m f* Personatge imaginari que ges en bèri condes; imatge mentau d'un objècte.

haraga *nòm m* Frut dera haraguèra, de color vermelha damb punts neres. *Sin.: ahraga.*

haraguèra *nòm f* Èrba dera familha des rosacèes, damb fruts vermelhs nomentats haragues, que pòt créisher silvèstra o cultivada. *Sin.: ahraguèra.*

harai *interj* Exclamacion entà dar a comprèner que quauquarren non impòrte.

haria *nòm f* Povàs que s'obten en tot mòler es grans de horment o de d'audi cereaus. Damb era haria se hè pan.

hariat *nòm f* Plat tipic hèt de haria damb

aigua o bolhon.

harnat *nòm m* Aigua de ruscar es plats, barrejada damb bren o haria, entà béuer es pòrcs.

haro *nòm m* Arbe que se plante ena plaça eth maitin de Sant Pèir e se creme era vesilha deth Sant Joan següent.

harrada *nòm f* Recipient cilíndric de husta o metau damb ansèra usat entà transportar aigua o mólher es vaques.

harri *interj* Interjeccion entà hèr caminar es shivaus o es saumets.

hart, -a *adj m f* 1. Qu'ei plen o assadorat de minjar. 2. Qu'ei shordat o cansat de bèra causa.

hartar *v tr* Deishar pleament satisfèt damb minjar e beguda. *Sin.: ahartar.*

hartèra *nòm f* 1. Sensacion d'auer minjat massa. 2. Persona que minge e beu fòrça

hàstic *nòm m* Sensacion de desengust o de refús que còste ua persona o ua causa.

hat, -ada *adj m f* Sense gost o substància, aplicat a minjars o persones.

haua *nòm f* Seme comestible de *Vicia Faba*, planta dera família des papilionacèes.

hauç *nòm f* Esturment que servís entà segar o talhar èrba. *Sin.: volant.*

haucat *nòm m* Manat d'èrba.

hauda *nòm m* Pèça de ròba infantila, espècia de camisa, que va jos era borraseta e ei en contacte damb era pèth.

hauda *nòm f* Dit deth lòc que formen es

comes d'ua persona seiguda, des deth vrente enquiàs jolhs. *Ex.: Eth mainatge ère seigut ena hauda dera sua mair.*

hauguèra *nòm f* Planta pteridophyta, pròpria d'ambients umits, que non produsís semes, mès que se reproduís per espòres.

haure *nòm m* Persona que trabalhe eth hèr. *Sin.: farrèr.*

hausson *nòm m* Audèth de presa dera família des falcònids.

havanés *nòm adj m f* Persona qu'ei dera Havana o que i demore.

hèda *nòm f* Part greishosa e solida deth porcèth compresa entre era pèth e era carn, era quau, salada, se sauve tà codinar, méter ena òlha o d'auti aguisats. *Sin.: lard.*

hèira *nòm f* Amassada de comerçants en un lòc e dia determinats a on se crompen e venen es diuèrsi productes. *Sin.: fira.*

heired, -a *adj nòm m f* 1. Qu'a ua temperatura baisha o mès baisha d'aquerò qu'ei normau. 2. Sensacion qu'experimente un còs en tot apropar-se a un còs de temperatura mès baisha. 3. Persona qu'ei tranquilla e non pèrd pas era calma. 4. Que non mòstre ne afèctes ne sentiments. *Var.: hered.*

heiredar *v tr* 1. Hèr devier heired. 2. Devier heired. *Ex.: Era lèit s'a heiredat lèu.*

heiredor *adj f* Qualitat de heired.

heiregar *v tr intr* 1. Botjar ua causa sus era superfícia d'ua auta, en tot sarrar-la-i. 2. Passar lèu lèu a tocar o en tocar.

hèish *nòm m* Conjunt de branques estacades amassa en parallèl.

heishèra *nòm f* Cercle de husta entà hèr hormatges.

heishet *nòm m* Diminutiú de hèish. Hèish de peles de bedothes estacades, qu'era mainadèra alugue e hè a virar ath torn der haro.

heishia *nòm f* Pialèr de hèishi de lenha o branques, en forma de paret, entà cremar.

helhuc, -a *nòm m f* Mainatjon, mainatge de popa.

helhuquera *nòm f* Serventa que pren suenh des mainatjons.

hemna *nòm f* 1. Femelha dera espècia umana. Persona adulta de sèxe femenin. 2. Esposa.

henda *nòm f* 1. Caca, excrement der òme e des animaús. 2. Se ditz d'ua causa quan ei dolenta, d'engüeg, de baisha qualitat. *Sin.: mèrda.*

henedura *nòm f* Dubertura estreta e alongada que se trape entre dues parts que non s'ajusten pro.

héner *v tr* Hèr ua henuda. En Luishon diden *hiéner*.

henerècla *nòm f* Dubertura longitudinalu produsida en un còs dur. *Sin.: herenèca*

henuda *nòm f* Dubertura perlongada, henerècla, clatenèra, en un còs solid.

hèr *nòm m* Metau de transicion que s'arrolhe facilament.

hèr *v tr* Produzir quauquarren, fabricar, executar, realizar, causar...

hered, -a *adj m f* 1. Qu'a o hè ua temperatura mès baisha ara satisfasenta. 2. Dit d'ua persona qu'ei pòc sensibla, afectuosa o propèra. 3. Dit d'ua gamma de colors que van deth verd, passant pes blus, enquiath violeta. *Var.: heired.*

heredament *adv* Damb heredor.

heredar *v tr* Hèr heired quauquarren.

heregar *v tr* 1. Ruscar era ròba o es plats. 2. Tocar dues superfícies en moviment.

herèishe *nom m* Veir herèisho.

hereishenc *nòm m* Pòrc de miei an.

herèisho *nòm m* Arbe caducifòli dera familia des oleacèes deth genre *Fraxinus*. *Sin.: herèishe.*

hereishura *nòm f* Conjunt de viscères deth còs uman o animau.

hereuèr *nòm m* Segon mes der an.

herida *nòm f* Lesion o plaga, mès que mès coma resultat d'ua accion violenta.

herir *v tr* 1. Costar ua herida enes teishuts deth còs damb un còp o un talh. 2. Costar en ua persona ua pena o un mau morau per causa d'ua ofensa.

herit, -ida *adj m f* Qu'a rebut o s'a hèt herides.

heriton *nòm m* Tròç de grèish d'animau.

herotge *adj m f* 1. Sauvatge, agressiu. 2. Qu'òbre de manèra cruèu o inumana.

herotge, -tja *adj m f* 1. Dit d'un animau sauvatge. 2. Brutau, agressiu, crudèl, despiadat. 3. Enòrme, plan intens.

herrar *v tr* Méter es hèrs a un shivau,

saumet, etc.

herret *nòm m* Hèr damb que se pique ua pèira entà alugar huec.

heruta *nòm f* Frut comestible. *Sin.:* *fruta.*

hesca *nòm f* Matèria fòrça shuta utilizada entà alugar huec.

hèsta *nòm f* 1. Dia en quau non se tralbalhe. 2. Solemnitat damb qué se celèbre un eveniment.

hestejar *v tr intr* 1. Auer relacions amoroses damb quauquarrés. 2. Cercar ua bona relacion damb quauquarrés. 3. Celebrar.

hèt, -a *nòm m f* 1. Çò que constituís era realitat. 2. Anecdòta. Ahèr. Aventura.

hèu *nòm m* Liquid auriò e amargant que produsís eth hitge.

hiamadon *nòm m* Eth hiems que se met en un prat.

hicar *v tr* Méter, calar, botar. *Ex.:* *Hica'c laguens deth morralet.*

hidar *v intr* Auer fidança en quauquarrés.

hiela *nòm f* Ua des quate classes de ròtle d'un arbe, era mès prima.

hiemar *v tr* Accion de méter hiems enes prats. *Sin.:* *humejar.*

hiemèr *nòm m* Lòc on se sauve eth hiems.

hiems *nòm m* Excrement animau, sustot eth que s'utilize entà fertilizar es camps.

hièstra *nòm f* Dubertura, generaument de forma rectangulara, que se hè en un mur, a cèrta distància dera tèrra, pr'amor de ballhar lum e ventilacion en interior d'un edifici.

hiestrau *nòm m* Dubertura grana ena paret d'ua bastissa.

hiestreta *nòm f* 1. Dubertura petita que se hè ena paret de diuèrsi establiments, qu'a trauès sòn es emplegats se comuniquen damb eth public. 2. Dubertura petita deth costat d'un veïcul.

hiestron *nòm m* 1. Hièstra petita. 2. Dubertura hèta entà véner bilhets.

higa *nòm f* Frut minjadís dera higuèra qu'a era pèth lèu lèu nera e era mora doça e trenda, de color vermelh e blanc, damb fòrça semes; se minge fresca o seca.

híger *v tr* 1. Méter de mès. 2. Unir ues pèces damb ues autes en tot formar ua pèça. 3. Díder quauquarren ath delà de çò que ja s'a dit.

higuèra *nòm f* Arbe de granes huelhes lobulades (*Ficus carica*) que da hignes.

hiladora *nòm f* Hemna que hile, o maquina utilizada entà hilar.

hilar *v tr* Accion d'elaborar eth hiu.

hilat *nòm m* Teishut hèt damb hius, còrdes o hiu d'aram, en forma de malhum destinat a diuèrsi usatges coma pescar, caçar, separar, etc.

hilèra *nòm f* Seria de persones o causes disposades en linha rècta.

hilh, -a *nòm m f* Persona o animau en relacion ath sòn pair e ara sua mair.

hilhar *v intr* 1. Cridar damb alegror. 2. Gresilhar, hèr un tapatge semblant ath deth shivau entà comunicar-se enes montanhes.

hilhastre, -tra *nòm m f* Hilh de sonque un des dus progenitors, respècte der aute.

hilhon *nòm m* Broton.

hilhòu, -òla *nòm m f* Era persona en relacion as sòns pairins de batiég.

hilhuquèra *nòm f* 1. Hemna que crie a ua criatura de ua aute. 2. Nau o avion que servís entà abastir de combustible a un aute o uns auti.

hip-hop *nòm m* Estil de musica que se caracterize peth ritme monoton e plan sincopat, es longui tèxti cantadi coma se se recitàssen e pes letres radicaus.

hisson *nòm m* 1. Arma que se lance damb un arc e que consistís en un garròt long e prim qu'a ua punta de hèr en un des extrems. 2. Senhau qu'indique ua direccion. *Sin.: flècha.*

hit a hit *adv* Se ditz dera manèra de guardar damb era vista fixa.

hita *nòm f* 1. Senhau de pèira o de un aute materiau qu'indique eth limit d'un terren o era direccion que cau seguir. 2. Fin qu'a e tath que se dirigís ua accion o ua operacion.

hitge *nòm m* Organ que produsís eth hèu, plaçat dejós des paumons. Organ deth còs qu'ajude ena digestion des aliments.

hiu *nòm m* 1. Fibra textilina fina e longa. 2. Ròba de hui: ròba de lin o canam.

hlagrada *nòm f* Còp de hlagèth.

hlagerar *v tr* Utilizar eth hlagèth.

hlagèth *nòm m* Airina de dus balhons, un mès long qu'er aute e estacats entre eri.

Utilizats entà trèir eth gran des plantes: damb eth balhon long se ten, damb eth cuert se truque.

hlatsada *nòm f* Pèça de lan, coton o ua aute matèria, de forma rectangulara que servís d'abric en lhet.

hloish, -a *adj m f* 1. Qu'ei mau estacat, pòc sarrat o pòc tirant. 2. Qu'ei plan feble, qu'a pòga fòrça o resistència.

hloishar *v tr* 1. Destibar o deishar anar ua causa tibanta o estreta. 2. Pèrder fòrça o intensitat.

hloraquè *nòm m* Èrba seca triturada e tot soent metuda en ua bosseta.

hlorir *v intr* Poirir, florir, hèr a pèrder a truca de temps. *Ex.: Capèra er hormatge, se non se hlorirà.*

hodegar *v tr* Voludar, sustot era tèrra entà hèr un horat.

hoishina *nòm f* Sòrta de horca entàs hiems.

hòl, -a *adj m f* 1. Qu'a perdut era rason o qu'a perturbades es facultats mentaus. 2. Qu'a pòc judici o se compòrte de manèra imprudenta.

holar *v intr* 1. Hèr que quauquarren aumete de volum en tot amplir-lo d'un gas o de ua aute causa. 2. Exagerar. 3. Aumentar era aigua d'un riu o barranc. 4. Espompir, mès que mès es peus o plumes des animaues.

holaria *nòm f* 1. Estat de qui a ua malautia mentau. 2. Hèts o causes que ditz un hòl. 3. Aficion fòrça grana a quauquarren o quauquarrés.

holet *nòm m* 1. Esperit familiar, mès jogaire e trufandèr que non pas dolent o nociu, que segontes era tradicion, se tròbe en bères cases, shòrde as personas mentre dormissen, etc. 2. Personatge imaginari, fòrça petit.

holh *nòm m* Èrba aromatica utilizada entà codinar (*Foeniculum vulgare*).

honada *nòm f* Es solèrs d'un camp o prat pendent.

honar *v tr* Hèr a baishar era tèrra ath hons d'un prat.

hóner *v tr* 1. Portar un solid ar estat liquid pera fòrça dera calor. 2. Delir.

hons *nòm m* 1. Part inferiora d'ua causa ueda. 2. Superfícia solida sus era quau i a era aigua. 3. Zòna mès aluenhada d'un punt de referéncia.

hònt *nòm f* 1. Endret a on era aigua rage. Enlà deth Pònt de Rei s'emplegue era forma *hont*. 2. Endret normaument public entà préner aigua. 3. Sorsa.

hontereta *nòm f* Diminutiu de hònt.

horabandir *v tr* Hèr enlà d'un lòc a ua persona o a un animau.

horadar *v tr* Traücar, hèr horats o traücs.

horapèth *nòm m* Cada un des quate tròci de husta que cau talhar entà escairar eth ròtle, o sigue, cambiar era forma cilindrica qu'a pera prismatica rectangular.

horat *nòm m* Dubertura que se met la-guens d'un còs o lo trauèsse. *Sin.: traüc.*

horaviar *v tr* Pèrder. *Ex.: Se horavièren en bòsc tan lèu que se hec de nets.*

horc *nòm m* 1. Mesura dera distància dera extremitat deth dit pòdo ath dit indèx. 2. Bifurcacion de camins, des còrnes d'un isard, o des branques d'un arbe.

horca *nòm f* Esturment de husta o de hèr, de dus, tres o quate punches, entà virar era palha, eth hiems o era èrba e hèr-ne piles.

horcadèra *nòm f* Nòm der insècte *estalhants*.

horcalh *nòm m* 1. Depression importanta ath costat d'ua sèrra o contrafòrt d'ua montanha. 2. Crotze, horcalh de camins.

horcat, -ada *adj m f* Bifurcat.

hòrga *nòm f* Petita enclusa de hèr qu'eth dalhaire clauè ena potja entà horgar era dalha abans de començar eth sòn prètzhet.

horgar *v tr* Enlinar era dalha tustant-la damb un martèth ath dessús dera hòrga. *Ex.: Cau horgar abans de dalhar.*

hormatge *nòm m* Aliment solid que se hè en tot colistrar era lèit de vaca, oelha o craba.

hormatgèr *nòm m* Lòc a on se sauven es hormatges.

horment *nòm m* Cereau de grans petiti, de color auriò, damb flors en cabelh. Damb es grans de horment molut s'obten era haria damb era quau se hè eth pan.

hormiga *nòm f* Insècte que viu amassa damb individús dera sua espècia dejós dera tèrra.

hormigament *nòm m* Sénter com se caminèssen hormigues pera pèth.

hormiguejar *v intr* Voludar-se coma es

hormigues.

hormiguèr *nòm m* 1. Conjunt de galeries a on viuen es hormigues. 2. Colònia de hormigues.

horn *nòm m* 1. Lòc barrat que se hè a servir entà hèr calor. 2. Caisha de hèr qu'an es codines entà còder e rostir es aliments.

hornèra *nom f* Trau quadrangular deishat en ua paret. A viatges en moment de bastir s'i metien es ponts, a viatges servien tà sauvar causes com eth saleron dera sau tath bestiar enes bòrdes.

hornar *v tr* Méter eth pan ath horn.

hornàs *nòm m* Horn des haures.

hornet *nòm m* Lòc entà méter es tèdes ena codina.

horona *nòm f* Esturment hèt de còrda, damb ua pèça de cuer, a on se place ua pèira, e se hè a virar entà lançar-la.

horquet *nòm m* Còrna dera horca.

horra *nòm f* Esgatussada. *Ex.: Hèr ara horra, jogar a pelejar-se, dus gojats.*

horrar *v intr* Pelejar en tot emplegar es mans.

horsèra *nòm f* Er aparell de hilar.

hòrt, -a *adj m f* Veir fòrt.

hòssa *nòm f* Clòt de tèrra, cavòt, especiaument entà enterrà'i un mòrt.

hotèl *nòm m* Establiment public a on se balhe alotjament e minjar a persones que son de pas. Pòden èster mèns o mens luxuosi segontes era categoria.

hotelèr, -a *nòm adj m f* 1. Persona qu'a o

dirigís un hotèl. 2. Relatiu o qu'apertenh as hotèls.

hotjar *v tr* Botjar e lheuar era tèrra damb ua aishada o damb un aute esturment. *Sin.: cavar.*

huec *nòm m* 1. Lum e calor que se despren en usclar ua causa. 2. Matèria qu'uscle de manèra casuau o provocada, de granes proporcions e que destrusís causes que non s'aurien d'ahlamar.

huegarada *nòm f* Pialèr de lenha que creme.

huegaròla *nòm f* Pialèr de lenha que creme.

hueguet *nòm m* Fogon portatiu.

huelha *nòm f* 1. Organ des plantes que creish enes branques o ena cama, generaument de color verd, que pòt auer diuèrses formes en tot depèner dera espècia vegetau a qu'apertenh era planta. *Sin.: fuelha.* 2. Lamina prima de metau, mèns que mèns d'ua arma o d'un esturment. *Ex.: Era huelha d'un guinhauet.* 3. Esturment de talhar mèns o mens enlinat. 4. Tròç de papèr rectangular. *Ex.: Ua huelha de papèr de barba.* 5. Lamina rectangular de papèr que forme part d'un libre, d'un quadèrn, etc. 6. Part mobila d'ua pòrta, d'ua hièstra, etc., que la daurís o la tanque. *Ex.: Ua pòrta de dues huelhes. Var.: fuelha.*

huelhaca *nòm f* Es huelhes deth pin, o de un aute arbe, shutes e queigudes en tèrra.

huelhatge *nòm m* Conjunt des huelhes d'un grop d'arbes o plantes.

huelhèr *nòm m* Lòc a on emmagazinen es pesés.

huelheton *nòm m* Part d'un periodic, o petita publicacion, reservada entà publicà'i en brac un tèxte literari, ua notícia recenta..., soent numerotat.

huelhistre *nòm m* Planta semblanta ara hauguèra.

huelhòta *nòm f* Diminutiu de huelha.

húger *v intr* Aluenhar-se damb agilitat entà esvitar un mau o perillh.

hujuda *nòm f* Aluenhament d'un lòc que se hè de manèra rapida pr'amor d'evitar un perillh o escapar de bèth un o de bèra causa.

hum *nòm m* 1. Barreja visibla de gasi produïdi pera combustion d'ua substància qu'arrossegue particules en suspension. 2. Gas que despedís quinsevolh causa en fermentar o un liquid en borir. 3. Vanitat, presuncion, arrogància.

humada *nòm f* Ua gorjada de hum.

humaire, -aira *nòm m f* Persona que hume o qu'a era costum de humar.

humalèra *nòm f* Grana quantitat de hum.

humar *v tr intr* Chucar e lançar eth hum deth tabac o de d'utes substàncies pera boca e eth nas.

humarau *nòm m* Espaci comprenut entre eth losat e eth tet mèns naut dera casa, destinat a protegir dera calor e der heired e que s'aprofite entà salvar diferents causes.

humenèja *nòm f* 1. Conducte verticau que

subergés deth losat d'un edifici e que da gessuda as hums d'un huec. 2. Conducte per a on eth volcan expulsa lava e d'auti materiaus dera erupcion. A causa dera assimilacion dera t'èr article ena paraula *hum* en molti lòcs se'n ditz [*tumenèja*].

humèr *nòm m* Cantierada de hiems.

hurga *nòm f* Barra de husta entà botjar e hèr cremar eth horn.

hurgar *v tr* 1. Botjar era lenha der horn o deth larèr. 2. Cercar insistentament en un lòc plen de causes

hus *nòm m* Barra de husta redona utilizada entà hilar.

hust *nòm m* Objècte de husta.

husta *nòm f* Materiau dur e fibrós que forme es troncs e es branques des arbes.

hustèr *nòm m* Persona que trabalhe damb era husta e hè mòbles e d'auti objèctes.

husteria *nòm f* 1. Talhèr d'un hustèr. 2. Art e tecnica de trabalhar era husta e de hèr-ne objèctes.

i

i *nòm f* Nòm dera nauau letra der alfabet.

i *pron* Que denòte principaument eth lòc o era direccion.

i grèga *nòm f* Vint-e-cincau letra der alfabet. S'a incorporat ar alfabet occitanes darrèrs ans per efècte des autes lengües latines.

iberic, -a *adj m f* D'Ibèria o qu'a relacion damb aguest territòri qu'actuaument correspon a Espanha e Portugal.

icòna *nòm f* 1. Representacion pictorica, sus husta, de Crist o de bèth un des sons mistèris, dera Mair de Dieu o des Sants, especiaument entre es cristians bizantins. 2. Simbèu o diboish representatiu d'ua aplicacion, ua foncion o un programa, dessús deth quau s'active er arrat pr'amor que s'execute era foncion o entà accedir ath programa. 3. En semiotica, signe qu'a ua relacion de similitud damb ua realitat exteriora determinada.

iconografia *nòm f* Estudi descriptiu de monuments figuradi, estatures, etc, en aquerò que tanh ar objècte representat e ara manèra de representar-lo.

idèa *nòm f* Representacion mentau, concepcion d'ua causa, concèpte, pensada, opinion, ideologia... *Sin.:* *idia*.

ideau *adj nòm m f* 1. Qu'ei çò mès ade-

quat possible. 2. Exemple o modèl de perfeccion.

identic *adj m f* Qu'ei exactament egal.

identificacion *nòm f* Era accion d'identificar.

identificar *v tr* 1. Considerar o presentar coma identic. 2. Reconéisher qu'ua persona o causa ei reaument aquera persona o causa.

identitari, -ària *adj m f* Relatiu o tanhent ara identitat.

identitat *nòm f* Qualitat d'èster identic.

ideològ, -a *nòm m f* 1. Persona qu'elabore o prepausa ua ideologia. 2. Persona qu'a tendéncia a hèr o sostier especulacions irrealis e leugères.

ideologia *nòm f* Conjunt de concèptes e opinions qu'a bèth un sus aspèctes diuèrsi der èster uman.

ideologic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara ideologia.

idia *nòm f* Representacion mentau, concepcion d'ua causa, concèpte, pensada, opinion, ideologia. *Sin.:* *idèa*. En Bigòrra e en d'auti lòcs empleguen *aidia*.

idiòma *nòm m* Lengua, especiaument era que ten ua nacion, un país o ua comunitat entà comunicar-se.

idiomatic, -a *adj m f* Relatiu o pertenhent ar idiòma.

idòl *nòm m* Votz d'un lop o d'auti cànids, o d'un gosset quan alongue eth sòn crit.

idolar *v intr* Accion d'eméter un idòl.

idonèu, -èa *adj m f* Qu'a es qualitats e caracterisques de besonh entà quauqua causa.

idraulic, -a *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara idraulica. 2. Que se botge per miei der aigua o d'un aute fluïd.

idraulica *nòm f* Sciéncia que s'ocupe der estudi des propietats mecaniques des fluïds.

idric, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara aigua.

idroelectric, -a *adj m f* Dera energia electrica que s'obtie mejançant era fôrça idraulica o qu'a relacion damb aguest tipe d'energia.

idrografia *nòm f* Sciéncia que s'ocupe der estudi des còssi d'aigua planetaris.

idrografic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara hidrografia.

idrologia *nòm f* Sciéncia que se dedique ar estudi dera distribucion e des propietats dera aigua ena atmosfèra e ena superfícia terrèstra.

idrologic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara hidrologia.

ièrdis *nòm* Lèit de boder.

ièrla *nòm f* Prat fertil apròp dera aigua, facilament inundable.

igló *nòm m* Abitatge petit de forma semiesferica, hèt damb blòcs de gèu, qu'utilizen quauqui esquimaus.

ignorància *nòm f* 1. Manca de coneishement d'ua causa. 2. Manca de cultura, educacion o formacion.

ignorar *v tr* 1. Non saber bèra causa o non comprendre-la. 2. Non hèr-ne cabau de bèra causa o non auer-la en compde.

ignonaut *nòm m* Membre de bandes gascones, provenentes de França, qu'auien atacat era Val d'Aran. *Sin.:* *ugonaut.*

igual *adj m f* Qu'a es madeishes caracteristiques que ua auta persona, un animau o ua causa.

igual *nòm m* Nòm deth signe d'igualtat (=).

iguala *nòm f* Tracte que se hè entà acordar era prestacion d'uns servicis.

igualar *v tr* 1. Hèr que dues o mès personas, animaus o causes siguen egales. 2. Anivelar un terren de manèra qu'era superfícia vengue planèra e orizontau.

igualtat *nòm adj f* 1. Conformitat de quauquarren damb ua auta causa en naturalesa, forma, qualitat o quantitat. 2. Correspondéncia e proporcion que resulte de moltes parts qu'uniformizen e compòsen un tot. 3. Principi que reconeish era equiparacion de toti es ciutadans en drets e obligacions. 4. Qualitat d'igual.

ihon *nòm m* Audèth rapinaire que desvolope era sua activitat pera net. *Sin.:* *gahús.* En Luishon en diden *uhon.*

ilerdenc, -a *adj m f* Naturau d'Ilerda, aué Lhèida.

illegalitat *nòm f* 1. Qualitat d'illegau. 2. Accion illegau.

illegalizar *v tr* Declarar illegau.

illegau *adj m f* Que non se pòt hèr pr'amor

qu'ac proïbís era lei o era morau.

illicit, -a *adj m f* Que non ei licit.

illimitat, -ada *adj m f* Que non a limits, o, se les a, non son coneishudi.

illuminar *v tr* 1. Aplicar lum a quauqua causa. 2. Méter lums en un lòc, especiaument en ua via publica, un edifici o ua cramba.

illusion *nòm f* 1. Imatge o representacion enganhsosa dera realitat costada pera imaginacion o per ua interpretacion erronèa. 2. Fidança que s'a en realizar ua causa fòrça desirada.

illusionar *v tr* 1. Hèr que bèth un se hèsque illusions, generaument non fondades. 2. Causar quauquarren satisfaccion o alegria.

il·lustracion *nòm f* 1. Accion de plaçar fotografies, diboishi o gravats en un tèxte pr'amor de hèr-lo mès atractiu. 2. Moviment filosofic e literari que se desvolopèc en sègle XVIII en Euròpa e America.

il·lustrador, -a *adj nòm m f* Qu'illustre, especiaument un libre, un conde, etc.

il·lustrar *v tr* 1. Plaçar fotografies o diboishi en un tèxte o un imprimit pr'amor de hèr-lo mès atractiu ara vista. 2. Explicar e hèr a comprèner ua idia o un concèpte mejançant exemples.

illustre *adj m f* Qu'ei plan coneishut per auer hèt quauquarren important, per auer granes vertuts o per auer ua origina familiar nòbla e distinguida.

imaginacion *nòm f* 1. Capacitat de formar ena ment idies, relacions e repre-

sentacions de causes materiaus o abstractes. 2. Sensacion o idia faussa que non existís senon ena ment.

imaginar *v tr* 1. Formar ena ment idies, relacions e representacions de causes materiaus o abstractes. 2. Crear o endonviar ua causa naua o non coneishuda.

imaginari, -ària *adj m f* Que sonque existís ena ment.

imaginatiu, -iva *adj m f* 1. Dera imaginacion o qu'a relacion damb aguesta capacitat de formar idies ena ment. 2. Qu'a ua grana capacitat d'imaginacion.

imam *nòm m* Persona que dirigís era oracion enes practiques religioses musulmanes.

imatge *nòm m f* 1. Representacion d'ua causa. En occitan tanben la trobam en masculin. 2. Aparença. 3. Reproduccion de bèra causa.

immediat, -a *adj m f* Non distant o separat en temps o en espaci.

immediatament *adv* Sense pèrder temps.

immens, -a *adj m f* Qu'ei tan gran que non se pòt mesurar ne compdar.

immergir *v tr* Méter en un liquid.

immergit, -ida *adj m f* Qu'ei introdusit completament, ua persona o ua causa, en un liquid, especiaument laguens dera aigua.

immersiion *nòm f* 1. Introduccion completa de quauqua causa laguens d'un liquid, especiaument laguens dera aigua. 2. Eth hèt d'aprigondir en bèra causa que se vò

apréner, en tot meté'i tota era atencion.

immigracion *nòm f* Moviment de poblacion que consistís ena arribada de personas en un país o ua region, que non son es sòns, entà establir-s'i.

immigrant, -a *nòm adj m f* Persona qu'arribe en un país o en ua region que non son es pròpris pr'amor de demorà'i.

imminent, -a *adj m f* Qu'a de succedir de seguit.

immobil, -a *adj m f* Que non se pòt mòir, que non se botge. *Ex.: Es estatues son immobiles.*

immobiliari, -ària *adj m f* Relatiu as bens immòbles.

immòble *nòm m* Construccion fabricada damb materiaus resistents destinada a hèr d'abitatge o a d'auti usatges.

immorau *adj m f* Que va contra era morau establida o que non respècte es normes etiques.

immunitat *nòm f* 1. Qualitat d'exempcion. 2. Procès peth qu'un organisme se hè resistant a ua malautia, especiaument infecciosa.

imne *nòm m* Composicion poetica o musicau que represente e exalte a un pòble, ua comunitat o un partit, e que se cante enes actes publics.

impacte *nòm m* 1. Còp damb penetracion. 2. Mèrca o senhau que dèishe aguest còp. 3. Mèrca psicologica.

imparable, -bla *adj m f* Que non se pòt arturar.

imparciau *adj m f* Que non se definís per ua tendéncia, qu'ei equilibrat.

impartir *v tr* 1. Assignar a cada un era part que li tòque. 2. Ensenhar coneisements, idies, etc.

impausar *v tr* 1. Méter ua carga, déuer o obligacion. 2. Produzir respècte, pòur o estonament. 3. Méter sòs en depaus en un banc.

impecable, -bla *adj m f* Exempt de falta, sense defècte.

impedir *v tr* Impossibilitar era execucion de quauquarren. *Sin.: empedir.*

impensable, -bla *adj m f* 1. Que non se pòt pensar ne considerar d'un punt d'enguarda logic o racionau. 2. Qu'ei dificil o lèu impossible que passe.

imperatiu, -iva *adj m f* Qu'exigís, ordene o mane.

imperfècte, -cta *adj m f* Que non ei perfècte pr'amor qu'a cèrti errors o defèctes.

impermeable *nòm m* Que non permet eth pas d'un liquid a trauès d'eth. Pèça tà caperar, de plastic o quinsevolh materiau que non dèishe passar era aigua. *Sin.: haite.*

implantacion *nòm f* 1. Hèt d'implantar. 2. Hèt qu'un costum, lei, ua norma... se comence a hèr.

implantar *v tr* 1. Hèt un implant. 2. Planter, encaishar, empeutar. 3. Hèt qu'un costum, lei o d'auta causa se comence a méter en practica.

implementar *v tr* Convertir ua idia, un metòde, un esquèma, etc. en un objècte o en un procès informatic en estat operatiu.

implicacion *nòm f* 1. Accion d'impliar. 2. Participacion en un ahèr o circons-tància, especiaument un delicte.

implicar *v tr* 1. Hèr que quauquarrés se veigue compromés o que participe d'un ahèr. 2. Qu'a ua conseqüècia.

implorar *v tr* Pregar, demanar damb lèrmes quauquarren.

impòrt *nòm m* Prètz d'ua causa que se crompe.

importacion *nòm f* Amàs de productes, objèctes, costums... portades de un aute país.

importància *nòm f* Qualitat d'aquerò qu'ei important, d'aquerò qu'ei convenient o inter-essant, o de fòrça entitat o conseqüèn-cia.

important, -a *adj m f* Qu'impòrte. De grana valor o interès.

importar *v intr* 1. Auer ua persona o causa valor, influència, interès entà bèth un o quauquarren. 2. Crompar causes procedentes d'un país estrangèr. 3. Com formula de cortesia, malestar. *Ex.: Li impòrte que me seiga?*

imposicion *nòm f* 1. Obligacion de hèr o complir ua causa que se l'exigís a quau-qu'un. 2. Plaçament d'ua decoracion o de un aute simbèu a bèth un, d'ua manèra so-lemna.

impossibilitar *v tr* Hèr impossible ua causa.

impossible, -bla *adj m f* Que non pòt existir o non se pòt hèr.

impòst *nòm m* Quantitat de sòs que cada ciutadan e cada empresa li cau balhar ar Estat entà contribuir ara despena publica.

impotència *nòm f* Manca de potència entà hèr quauquarren.

impotent, -a *nòm adj m f* 1. Persona que non pot hèr er acte sexuau. 2. Que non a fòrça, poder o competència entà hèr quau-qua causa.

impregnar *v tr* Banhar completament ua causa enquiar interior.

imprescindible, -bla *adj m f* Qu'ei fòrça de besonh o deth que non se pòt prescindir.

impression *nòm f* 1. Efècte sus era ani-mositat de quauqu'un, costat per ua esti-mulacion extèrna. 2. Idia o opinion gene-rau e pòc precisa qu'a un sus un ahèr. 3. Reproduccion d'un tèxte escrit o d' un diboish sus papèr, metau, etc., mejançant un procediment mecanic o electric.

impressionant, -a *adj m f* Que còste ua impression plan intensa d'admiracion, sus-presa o pòur.

impressionar *v tr* Causar ua grana impression en ànim.

imprevist, -a *adj m f* Que non s'a podut preveir abans de qué passe reament.

imprimaire, -aira *nòm m f* Veir estampaire.

improbable, -bla *adj m f* Qu'ei dificil de qué existisque, de qué se hèsque o de qué

passe.

improductiu, -iva *adj m f* Que non produsís bric o que produsís plan pòc.

improvisacion *nòm f* Accion o efècte d'improvisar.

improvisar *v tr* Hèr bèra causa tot d'un còp sense estudi ne preparacion.

imprudent, -a *adj nòm m f* Que non ei senat ne tie compde quan hè es causes.

impuls *nòm m* Fòrça que hè qu'ua causa se botge.

impulsar *v tr* 1. Balhar era fòrça de besonh entà qu'ua causa se botge. 2. Proporcionar era fòrça de besonh entà que quauqu'un hèsque bèra causa.

impulsiu, -iva *adj m f* 1. Qu' impulse o pòt impulsar. 2. Dit d'ua persona que parle o procedís sense reflexionar, deishant-se portar pera impression deth moment.

impune, -una *adj m f* Sense castig.

impunidament *adv* De manèra impune.

imputar *v tr* Atribuïr a quauqu'un era responsabilitat o eth tòrt de bèra causa.

inabilitacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'inabilitar. 2. Pena consistenta ena privacion des aunors, emplecs e cargues publics der exercici d'ua profession, indústria o comèrç o de drets de patria protestat, tutela, etc.

inacabable, -bla *adj m f* Que non se pòt acabar, que non dèishe veir eth sòn fin o que s'alongue damb excès.

inacceptable, -bla *adj m f* Que non se pòt acceptar ne adméter.

inactivar *v tr* Anullar eth foncionament de bèth dispositiu. Suprimir ua activitat.

inadequat, -ada *adj m f* Que non s'ajuste as circumstàncies deth moment.

inagotable, -bla *adj m f* Que non se pòt acabar o agotar.

inalacion *nòm f* 1. Accion e resultat d'inalar. 2. Substància o vaporizacion tenguda enes inalacions.

inapercebut, -uda *adj m f* Que non se percep, que non se hè a notar o non cride era atencion.

inauguracion *nòm f* Accion d'inaugurar. Acte damb eth que s'inaugure quauquarren.

inaugurar *v tr* Començar quauquarren o daurir un locau damb solemnitat o de manèra hestiva.

inaugurau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a ua inauguracion.

incalculable, -bla *adj m f* Que non se pòt calcular per aquerò dera sua grana magnitud.

incapacitat *nòm f* Manca des aptituds, des coneishements o dera preparacion entà hèr ua causa determinada.

incendi *nòm m* Huec virolent, non trotlat e d'efèctes destructius.

incentiu *nòm m* Aquerò qu'ahisque a hèr o a desirar quauqua causa.

incertitud *nòm f* Manca de coneishement segur e fiable sus quauqua causa, especiaument quan li còste inquietud a quauqu'un.

incidència *nòm f* 1. Influència o efècte qu'a ua causa sus ua auta. Incident. 2. Proporcion d'un nombre de cassi en ua situacion o estadistica.

incident *nòm m* Circunstància o hèt que passe d'ua manèra inesperada e que pòt afectar ath desenvolopament de quauqua causa, encara que non i age arren a veir.

incineracion *nòm f* Accion d'incinerar.

incisiu, -iva *adj m f* 1. Que servís entà tallar o daurir quauqua causa. 2. Que critique d'ua manèra crudèu, ironica e damb mala intencion.

incisiva *nòm f* Classe de dent.

incitar *v tr* Encoratjar a quauqu'un entà que hèsque ua causa.

inclinat *v tr* Desviar, quauquarren, dera sua posicion o direccion, especiaument verticau.

includiment *nòm m* damb inclusion.

includir *v tr* 1. Méter ua causa laguens de ua auta. 2. Contier ua causa en ua auta.

inclusion *nòm f* Accion e resultat d'includir.

incoerent, -a *adj m f* 1. Que non a ua relacion adequada entre totes es parts. 2. Que non mantie cap correspondéncia logica entre era manèra de pensar e era manèra d'actuar.

incognita *nòm f* 1. Causa que non se coneish. 2. Quantitat d'ua expression o equacion matematica que non se coneish e que cau determinar, generaument representada per ua letra.

incomòde, -da *adj m f* Que còste malèster fisic e cansament o intranquillitat en ànim de quauqu'un.

incompatible, -bla *adj m f* Que non pòt existir o hèr-se amassa damb ua auta causa.

incomplèt, -a *adj m f* Que non s'a acabat o completat.

incomprensible, -bla *adj m f* Qu'a un significat que non se pòt comprèner.

incomunicacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'incomunicar. 2. Isolament temporau de processadi o de testimònis, determinat pes jutges instructors d'un sumari.

incondicionau *adj m f* Que non a limitacions ne cap condicion.

inconscient, -a *adj m f* Qu'a perdut eth coneishement e, generaument, tanben era capacitat de botjar-se e de sénter.

inconstitucionalitat *nòm f* Accion inconstitucionau.

inconstitucionau *adj m f* Que non seguís era Constitucion d'un país.

incontestable, -bla *adj m f* Que non pòt èster metut en qüestion o controvertit.

incontinent, -a *adj m f* Mancat de continéncia.

inconvenient, -a *adj nòm m f* 1. Que non ei adequat pes caracteristiques qu'a o peth moment en que passe. 2. Situacion o circumstància que dificulte o non dèishe hèr bèra causa.

incorporacion *nòm f* 1. Accion e resultat d'incorporar o d'incorporar-se. 2. Ingrès

d'un militar a on a estat destinat pr'amor de prestar es sòns servicis.

incorporar *v tr* 1. Somar o júnher quauqua causa en un tot. 2. Quilhar miei còs.

incorrècte, -cta *adj m f* 1. Erronèu. 2. Des-cortés, grossièr.

incredible, -bla *adj m f* 1. Qu'ei digne d'admiracion o que suspren. 2. Qu'ei plan dificil de creir. *Sin.: increïble.*

increment *nòm m* 1. Creishment deth volum, dera quantitat, dera qualitat o dera intensitat de quauqua causa. 2. Era quantitat qu'aumente.

incrementar *v tr* Aumentar, dar màger extension.

inculcar *v tr* Promòir en quauquarrés ua idèa o principi.

inculte, -ta *adj m f* 1. Que non a cultura o coneishments elementaus. 2. Que non ei cultivat o qu'ei esteril.

incursion *nòm f* 1. Entrada rapida en un territòri enemic damb era intencion de hèr mau, mès que d'ocupar-lo. 2. Dedicacion qu'a bèth un pendent un cèrt temps a ua activitat que normaument non hè.

indecent, -a *adj m f* Que non respècte es normes generaus establides, mès que mès es de caractèr sexuau.

indecís, -a *adj m f* 1. Que non ei ben determinat o que non se sap de cèrt. 2. Persona que non a pro de valor e fermetat entà cuèlher decisions.

indecision *nòm f* 1. Manca de determinacion deuant d'ua quèstion dobtosa. 2.

Manca de valor e fermetat ena manèra d'actuar de quauqu'un.

indefinidament *adv* D'ua manèra indefinida.

indefinir *v tr* 1. Non senhalar es limits d'ua causa. 2. Non determinar, non fixar eth sentit.

indemnizacion *nòm f* Compensacion que quauqu'un recep per un mau o un prejudici que l'a costat bèra causa.

independéncia *nòm f* 1. Situacion de libertat d'ua persona o d'un pòble. 2. Caractèr pròpri.

independent, -a *adj m f* Liure de tota dependéncia.

independentament *adv* D'ua forma independenta.

independentisme *nòm m* Moviment que defen era independéncia politica d'un pòble, d'un país, etc.

independentista *adj m f* Partidari der independentisme.

indeterminat, -ada *adj m f* Que non ei definit o determinat d'ua manèra clara e exacta.

indèx *nòm m* 1. Lista ordenada des matèries o parts d'un libre o d'ua publicacion que i a ath principi o ath finau dera òbra. *Sin.: ensenhador.* 2. Quantitat qu'exprimís era relacion entre diuèrses quantitats d'un madeish fenomèn.

indi, -a *nòm m f* 1. Dera Índia. 2. Individú des diuèrsi pòbles dera America precolombina e des grops actuaus dera sua

descendència non barrejats damb es colonizadors.

Índia *nòm f* Estat deth Sud d'Asia. Eth sòn caplòc ei Naua Delhi.

indicacion *nòm f* 1. Conjunt d'instruccions que se balhen entà explicar a quauqu'un bèra causa. 2. Panèu o ficha que contie informacion.

indicador, -a *adj m f* 1. Qu'indique; que servís entà indicar.

indicador *nòm m* Donada o informacion que servís entà conéisher es caracteristiques o era intensitat d'un hèt, o entà determinar-ne era evolucion futura.

indicar *v tr* Mostrar, senhalar.

indicatiu, -iva *adj m f* 1. Qu'indique, que servís entà indicar, indicador. 2. Mòde verbau, non mercat pera actitud subjectiva deth parlant, que tenguem entà formar oracions afirmatives o interrogatives.

indici *nòm m* 1. Accion o senhau que da a conéisher aquerò qu'ei amagat. 2. Manifestacion, signe, simptòma.

indiferència *nòm f* Manca d'interès, atraccion o repulsion per quauqua causa.

indigèna *adj nòm m f* 1. Neishut en país qu'abite. 2. Qu'apertenh a un grop etnic existent en un país d'ultramar abans dera sua colonizacion.

indignacion *nòm f* Sentimet de molèstia intens, costat per un acte considerat injust, ofensant e damnatjós.

indignar *v tr* Costar un sentiment de molèstia per un acte considerat injust,

ofensiu o damnatjós.

indigne, -na *adj m f* Que non a dignitat.

indirèctament *adv* De manèra indirècta.

indiscutiblement *adv* De manèra indiscutibla.

indiscutible, -bla *adj m f* Qu'ei tan clar que non se pòt qüestionar ne méter en docte.

indispensable, -bla *adj m f* Qu'ei fòrça de besonh, o que d'eth non se pòt prescindir.

individú, -ua *nòm m f* 1. Persona de qui non se coneish era identitat o non se vò díder. 2. Persona pertenhent a ua classa o corporacion. 3. Cada èster organizat respècte dera espècia ara qu'apertenh.

individualisme *nòm m* 1. Doctrina que considèra es valors e interèssi der individú per dessus des dera collectivitat o der Estat. 2. Tendéncia d'ua persona a obrar segontes eth sòn pròpri interès.

individuau *adj m f* 1. Der individú. 2. Qu'ei d'ua soleta persona o qu'ac hè servir sonque ua persona.

indivisible, -bla *adj m f* Que non pòt èster dividit.

indobtable, -bla *adj m f* Qu'ei tan clar entàs sentits e entara intelligéncia, que non se pòt qüestionar o méter en docte.

indulgéncia *nòm f* 1. Qualitat de perdonar, desencusar facilament es errors, es fautes. 2. Remission eclesiastica des penes degudes pes pecats. S'emplegue subertot en plurau *indulgéncias*.

indult *nòm m* Perdon especiau qu'era

autoritat competentă autregă a quauqu'un e que lo desliure de complir ua pena impausada per un jutge o un tribunau.

indusir *v tr* Influir en quauqu'un pr'amor de qué hèsque bèra causa o pense de bèra manèra, especiaument s'ei quauqua causa damnatjosa o delictiva. *Sin.:* induir.

indústria *nòm f* 1. Amàs des activitats destinades a transformar era matèria prumèra en bens manufacturadi. 2. Activitat economica.

industrializacion *nòm f* Accion e efècte d'industrializar.

industrializar *v tr* Convertir ua estructura en basicament industriau.

industriau *adj m f* En relacion ara indústria.

inedit, -a *adj m f* 1. Qu'encara non a estat publicat. 2. Se ditz der escrivan que non a publicat arren. 3. Nau, non coneishut encara.

ineficaç, -a *adj m f* Que non còste eth profit, er interès o eth resultat que se demoraue.

ineficacitat *nòm f* Manca d'eficacitat e d'activitat.

inegalitat *nòm f* Diferéncia en un o mès aspèctes entre dues o mès personas o causes.

inèrcia *nòm f* 1. Proprietat fisica des còssi que non les permet botjar-se per eri ma-deishi se son en repaus, o non les permet arturar-se se son en moviment. 2. Manca d'energia fisica o morau entà alterar un costum o ua manèra d'actuar.

inesperadament *adv* D'ua manèra inesperada.

inesperat, -ada *adj m f* Que passe sense demorar o sense preveir.

inestabilitat *nòm f* 1. Qualitat inestabla. 2. Variacion en conjunt dera activitat economica, coma conseqüéncia des fluctuacions interiores.

inestable, -bla *adj m f* Que non ei estable. Non a o non manten er equilibri.

inestimable, -bla *adj m f* Qu'a ua grana valor o merit.

inevitablament *adv* D'ua manèra inevitabla.

inevitable, -bla *adj m f* Que non se pòt evitar, eludir o arturar.

inexistent, -a *adj m f* 1. Que non a existéncia reau o materiau. 2. Que non a cap de valor.

inexorablament *adv* D'ua manèra inexorable.

inexplicable, -bla *adj m f* Que non a cap explicacion.

inexplorat, -ada *adj m f* Que non a estat explorat.

infància *nòm f* Periòde dera vida que va des deth neishment enquiara adolescència.

infant, -a *nòm m f* 1. Mainatge. Era forma mès populara en Occitània ei *enfant*. 2. Hill de rei. 3. Soldat que servís a pè.

infantil, -a *adj m f* 1. Deth mainatge, dera mainadesa o qu'a relacion damb aguest periòde dera vida. 2. Qu'ei pròpri deth

comportament e dera sensibilitat d'un mainatge.

infart *nòm m* Malautia costada pera mòrt des teishuts d'un organ pera interrupcion dera irrigacion sanguina e era manca d'oxigèn enes cellules que lo formen.

infeccion *nòm f* Accion e efècte de infectar.

infecció *adj* Qu'ei causa d'infeccion.

infectar *v tr* Transmèter ua malautia un èster viu a un aute per contacte, mejançant era bactèria o eth virus que la còste.

inferior, -a *adj m f* 1. Situat enjós de bèra causa. 2. Qu'ei de mens qualitat o que i a mens quantitat.

infiltrar *v tr* Introdusir un liquid graduament enes intersticis d'un còs solid.

infinit, -a *adj m f* Que non a limit ne finau.

infinit *nòm m* Punt aluenhat e indeterminat der espaci.

infirmièr, -a *nòm m f* Persona que suenhe as malauts e collabòre damb eth mètge.

inflacion *nòm f* 1. Accion e resultat de holar. 2. Auça persistenta des prètz des productes e servicis.

inflamacion *nòm f* Accion d'inflamar.

inflamar *v* 1. Cremar hènt lames. 2. Inflamacion d'ua part deth còs o d'un òrgan.

inflexion *nòm f* Accion e resultat de corbar.

influència *nòm f* Autoritat indirècta

laguens dera presa des decisions des auti.

influïr *v intr* Costar un efècte en bèth un o en bèra causa d'ua manèra insensibla, indirècta.

informacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'informar. 2. Corròp de coneishements qu'auem sus bèra causa.

informar *v tr* Méter a quauquarrés ath corrent de bèra causa, dant-li notícies.

informatic, -a *adj m f* 1. Qu'apertenh o relatiu ara informatica. 2. Que trabalhe o investigue en informatica.

informatica *nòm f* Conjunt de coneishements scientifics e tecnicos que s'ocupen deth tractament dera informacion mejançant ordenadors electronics.

informatiu, -iva *adj m f* Dera informacion o que i a relacion.

informatiu *nòm m* Programa de ràdio o de television que transmet notícies.

informau *adj m f* 1. Que normaument non complís es sues obligacions o compromisi. 2. Que non s'ajuste as normes legaus, senon que se base ena confiança que i a entre persones.

informe *nòm m* 1. Comunicacion escrita o orau que contie informacion, explicacions e opinions sus quauqu'un o quauqua causa. 2. Conjunt d'informacion que s'a sus quauqu'un o quauqua causa.

infraccion *nòm f* Incompliment d'ua lei, d'ua norma o d'un pacte.

infraestructura *nòm f* Conjunt de mejans tecnicos, servicis e installacions que son de

besonh entà desvolopar ua activitat o entà qu'un lòc se pogue abitar.

ingenuïtat *nòm f* 1. Qualitat d'ua persona sense malícia. 2. Accion pròpria d'ua persona que non a malícia.

inglosa *adj f* Esteril, en tot parlar des vaques.

ingrat, -a *adj m f* Que non reconeish era valor d'un benefici o d'un favor que li an hèt.

ingredient *nòm m* Compausant o substància que se combine damb d'autres pr'amor de formar un compausat.

inibicion *nòm f* 1. Accion e resultat d'inibir. 2. Estat psiquic qu'evite es manèrres d'expression que poirien revelar publicament eth caractèr o es pensaments d'un individu.

inibir *v tr* 1. Empedir d'actuar segontes es sentiments pr'amor dera vergonha o dera pòur. 2. Amendrir o suspèner es foncions normaus d'ua part der organisme per mejans mentaus o quimics.

inici *nòm m* Origina o principi d'ua causa.

iniciacion *nòm f* Accion e efècte d'iniciar.

iniciar *v tr* Començar.

iniciativa *nòm f* 1. Proposicion o idia que servís entà començar ua causa. 2. Capacitat d'idear, d'endonviar o començar causes.

iniciau *adj m f* Deth principi, dera origina de bèra causa o que i a relacion.

iniciaument *adv* En començament.

injeccion *nòm f* Medicament en forma de

liquid que s'introdusís en còs damb ua agulha en ua sheringa.

injectar *v tr* 1. Introdusir a pression un fluïd en un còs per miei d'un instrument apropiat. 2. Administrar un medicament o ua dròga per miei d'ua sheringa. 3. Comunicar un determinat estat d'ànim, sentiment, etc.

injust, -a *adj m f* Que non ei just.

injustament *adv* D'ua manèra injusta.

injustícia *nòm f* Accion contrària ara justícia.

innecessari, -ària *adj m f* Non necessari.

innegable, -bla *adj m f* Que non se pòt remir. Que non se pòt contradir.

innocència *nòm f* 1. Abséncia de culpabilitat. 2. Manca de malícia o astúcia qu'a quauqu'un quan hè ua causa.

innocent, -a *adj m f* 1. Que non a malícia. 2. Persona qu'ei liura de culpa o de pecat.

innombrable, -bla *adj m f* Tan nombrós que non se pòt nombrar o compdar.

innovacion *nòm f* Cambi que compòrte era introduccion d'ua nauetat.

innovador, -a *adj nòm m f* Qu'innòve.

innovar *v tr* Introdusir nauetats.

inofensiu, -iva *adj m f* Que non pòt hèr cap mau o molèstia.

inondacion *nòm f* Corbiment d'un lòc damb aigua.

inondar *v tr* 1. Curbir d'aigua un terren, ua poblacion, etc. 2. Curbir un lòc de liquid, especiaument d'aigua. 3. Enviar in-

discriminadament un messatge, a un gran nombre de boètes electroniques, generauement damb finalitat publicitària.

inoperant, -a *adj m f* Non operant, ineficaç.

inquiet, -a *adj m f* 1. Que non se pòt estar quiet. 2. Qu'ei agitat e intranquil.

inquietud *nòm f* Preocupacion intensa deguda a ua fòrta excitacion o impaciència.

inquisicion *nòm f* 1. Accion e efècte d'informar-se. 2. Tribunau eclesiastic encargat de susvelhar pera puretat dera fe, en tot investigar-ne es desviacions e castigar-les publicament.

inquisitoriau *adj m f* Relatiu o qu'aper-tenh ara inquisicion o ar inquisidor.

insatisfèt, -a *adj m f* Que non ei satisfèt.

inscripcion *nòm f* 1. Accion d'includir a bèth un en ua lista. 2. Escrit gravat en ua superfícia dura.

inscriuer *v tr intr* 1. Anotar a quauqu'un en ua lista. 2. Gravar o deishar mercada quauqua causa en ua superfícia dura.

insècte *nòm m* Animau invertebrat e molt petit que respire pera traquèa, damb dues antenes e tres parelhs de pautes. Quauqu'uns an ales. *Sin.: babau.*

inseguretat *nòm f* 1. Preséncia de perill o risque. 2. Manca de valor o fermetat en caractèr o ena manèra de hèr.

inseparable, -bla *adj m f* 1. Que non se pòt separar o que còste fòrça de separar. 2. Qu'ei fòrça unit a bèth un per ligams plan

estrets d'amistat o d'amor.

insercion *nòm f* Accion e efècte d'insertar.

insertar *v tr* Introdusir ua causa en auta o entre autes.

insignificant, -a *adj m f* Qu'ei plan petit, pòc important o que non a cap de valor.

insinuar *v tr* Hèr a veir a bèth un quauqua causa d'ua manèra dissimulada, sense dider-la clarament.

insistència *nòm f* Fermetat obstinada damb que se sollicite ua causa.

insistentament *adv* Damb insistència.

insistir *v intr* 1. Repetir diuèrsi viatges ua peticion o ua accion. 2. Mantier-se fèrm en ua causa, especiaument en ua opinion o idia.

insolent, -a *adj m f* 1. Que non ei respectuós o qu'ei desvergonhat. 2. Qu'implique manca de respècte.

insolit, -a *adj m f* Qu'ei fòrça particular o pòc freqüent.

insostenible, -bla *adj m f* 1. Que non se pòt. 2. Que non ei sostenible

inspeccion *nòm f* 1. Accion d'examinar atentament bèra causa entà determinar s'ei atau com conven o ei obligat a qué en si-gue. 2. Foncion dera Administracion publica qu'a coma objècte susvelhar eth compliment des servicis administratius o d'auti.

inspeccionar *v tr* Examinar e observar atentivament ua causa.

inspector, -a *nòm m f* Persona qu'a ath son cargue era inspeccion o susvelhança

d'ua causa.

inspiracion *nòm f* 1. Introduccion d'aire exterior o d'ua substància gasosa enes paumons. 2. Estat der artista que li còste era estimulacion entara creacion o composicion d'òbres d'art.

inspirar *v tr* 1. Atrèir de cap as paumons er aire o ua auta substància gasosa. 2. Costar o produsir un sentiment, ua sensacion o ua idia.

installacion *nòm f* Accion e efècte d'installar.

installar *v tr* 1. Méter en plaça. 2. Montar.

instància *nòm f* 1. Peticion que se hè per escrit, redigida segontes ues formes determinades. 2. Grad establít pera lei entà sollicitar que se complisque ua norma legau.

instant *nòm m* Periòde de temps fòrça cuert.

instantanèu, -èa *adj m f* 1. Que se tarde solet un instant. 2. Que se produsís o s'ar-tenh en un instant.

instar *v tr* Demandar tu per tu que se hès-que quauqua causa rapidament.

instauracion *nòm f* Accion d'instaurar.

instaurar *v tr* Establir, fondar, instituïr un nau règim, un nau usatge...

instigar *v tr* Inluïr en quauqu'un entà que hèsque quauqua causa o pense d'ua manèra, especiaument s'ei ua causa damnatjosa o delictiva.

instint *nòm m* 1. Impuls naturau e interior

que provòque ua accion o un sentiment sense que se sàpie eth perqué. 2. Capacitat naturau entà encuedar-se'n de bèra causa e avalorar-la rapidament.

instintivament *adv* De manèra instintiva.

institucion *nòm f* 1. Efècte d'instituïr. 2. Organisme oficiau.

institucionau *adj m f* 1. Relatiu o qu'aper-tenh ara institucion, as institucions o a ua institucion. 2. Que forme ua institucion.

instituïr *v tr* Fondar o establir quauqua causa qu'abans non i ère, damb era inten-cion de qué dure.

institut *nòm m* 1. Centre estatau d'ense-nhament segondari. 2. Organizacion scientifica, sociau o culturau.

instruccion *nòm f* 1. Accion de instruïr, ensenhar bèra causa a quauquarrés. 2. Conjunt de normes que mos diden com auem de hèr bèra causa. 3. Cors que se-guís un expedient ena administracion juri-dica.

instrument *nòm m* Veir esturment.

instrumentau *adj m f* 1. Der esturment o que i a relacion. 2. Que s'a escrit entà èster tocat damb esturments e non entà èster cantat.

insubordinacion *nòm f* Desaubediment a ua autoritat.

insufisent, -a *adj m f* Que non n'a pro.

insular, -a *adj nòm m f* Dera isla o res-tacat damb aguesta porcion de tèrra entor-nejada d'aigua.

insult *nòm m* Paraula o expression que se

ditz entà ofensar a quauqu'un.

insultar *v tr* Ofensar a bèth un damb paraules o accions que li herissen es sentiments o era dignitat.

insuportable, -bla *adj m f* Que non se pòt tier o suportar.

insurgent, -a *adj nòm m f* Que se revòute contra era autoritat.

insurreccion *nòm f* Rebellion d'ua comunautat contra era autoritat.

integracion *nòm f* Accion d'ntegrar.

integrant, -a *adj m f* Que forme part d'un conjunt.

integrar *v tr* 1. Hèr entrar ath laguens d'un tot. 2. Constituir un tot. 3. Comprèner, èster format per.

integrau *adj m f* Que compren totes es parts que pòt auer.

integrau *nòm f* Operacion matematica entà calcular er airau d'ua foncion.

integraument *adv* De forma totau.

intègre, -ra *adj m f* 1. Que non li manque cap part o tròç. 2. Que se compòrte damb aunestetat e rectitud.

integriste, -sta *nòm adj m f* Persona qu'ei partidària der integrisme.

integritat *nòm f* 1. Caracteristica d'aquerò qu'a totes es parts. 2. Aunestetat o rectitud ena manèra de comportar-se quauqu'un.

intellècte *nòm m* Facultat umana d'aprèner, comprèner e rasonar.

intellectuau *adj nòm m f* 1. Der intellècte

o qu'ei restacat damb aguesta facultat umana. 2. Persona que se tie ar estudi des sciéncias o des letres. 3. Que se hè damb er enteniment o era intelligéncia.

intelligéncia *nòm f* 1. Facultat umana d'aprèner, comprèner e rasonar. 2. Capacitat de hèr o resòlver ben bèra causa.

intelligent, -a *adj m f* Qu'a era facultat d'aprèner, comprèner e rasonar.

intemporau *adj m f* Que non depen deth cors deth temps o que i é dehòra.

intencion *nòm f* Determinacion o voluntat de hèr bèra causa damb ua finalitat concrèta.

intencionat, -ada *adj m f* 1. Que s'a dit o s'a hèt damb ua intencion determinada. 2. Que s'a hèt expressament o d'ua manèra voluntària.

intens, -a *adj m f* Que se manifèste o se hè damb molta fòrça e energia.

intensament *adv* Damb intensitat.

intensificacion *nòm f* Accion d'intensificar. Hèr que quauquarren aquerisque major intensitat.

intensitat *nòm f* 1. Grad de fòrça damb que se manifèste un agent naturau, ua qualitat, un sentiment, etc. 2. Entosiasme, apasionament.

intensiu, -iva *adj m f* Que tendís a hèr-se intens, que s'intensifique.

interaccion *nòm f* Accion, relacion o influéncia recipròca entre dues o mès personas o causes.

interannau *adj m f* Que procedís dera

comparason entre ua quantitat e era corresponsenta a un an abans.

intercanbiar *v tr* Canbiar ua causa per ua auta.

intercedir *v intr* Parlar a quauqu'un a favor de ua auta persona que se vò proporcionar un ben o se la vò desliurar d'un mau.

interceptar *v tr* 1. Retier o apoderar-se de quauqua causa abans de qué arribe ena sua destinacion. 2. Méter un obstacle entà dificultar o interrómper eth pas en ua via publica.

intercomunalitat *nòm f* Aquerò qu'aper-tenh ath comun o as bens comuns dera vila.

intercomunicacion *nòm f* 1. Comuni-cacion recipròca. 2. Comunicacion telefònica entre es diuèrses dependències d'un madeish edifici o recinte.

interconnexion *nòm f* En electricitat, con-nexion entre dus o mès centres d'energia.

interculturau *adj m f* 1. Que concernís ara relacion entre cultures. 2. Comun a diuèrses cultures.

interès *nòm m* 1. Aquerò qu'afècte a bèth un peth profit qu'obten. 2. Guanh que produsís un capitau prestat.

interessant, -a *adj m f* Qu'agrade, atrè o produsís interès.

interessar *v tr* 1. Atrèir, agradar o suscitar er interès de quauqu'un per bèra causa. 2. Desvelhar en bèth un er interès per quauqua causa.

interferéncia *nòm f* 1. Intervencion d'ua causa o d'ua accion en desenvolopament de ua auta. 2. Perturbacion ena recepcion d'un senhau, costada pera energia que ven de ua auta hònt.

interferir *v intr* 1. Interpausar ua causa o ua accion en desenvolopament normau de quauqua auta. 2. Costar perturbacions ena recepcion d'un senhau.

interin, -a *adj m f* Qu'exercís ua foncion o un trabalh, pendent un temps, en substitucion de ua auta persona.

interior, -a *adj m f* 1. Que se tròbe ath laguens. 2. Part centrau d'un país, d'un parçan...

interiorament *adv* 1. En interior d'un còs, dera amna. 2. Peth laguens.

interiorizacion *nòm f* Accion d'interio-rizar; er efècte.

interlocutor, -a *nòm m f* Persona qu'a part en ua convèrsa.

intermediari, -ària *adj m f* 1. Que hè d'intercessor entre era empresa productora e eth consumidor. 2. Persona encargada d'intervier en ua discussion o en un acarament entre dues parts pr'amor de trapar ua solucion.

interminable, -bla *adj m f* Qu'a un volum o ua extension tan grana que semble que non s'acabe.

intèrn, -a *adj m f* Qu'ei laguens o que passe laguens de bèra causa.

internacionalizacion *nòm f* Accion e efècte d'internacionalizar.

internacionau *adj m f* En relacion a mèd d'ua nacion.

internacionaument *adv* D'ua manèra internacionau.

intèrnament *nòm m* En interior.

internar *v tr* 1. Hèr entrar laguens. 2. Confinhar. 3. Constrénher a demorar, coma castig o prevencion, en un lòc, ua institucion, etc.

internauta *nòm m f* Persona que hè a servir eth hilat informatic internet.

internautic, -a *adj m f* Pertenhent o relatiu as internautes o ar internet.

internet *nòm m* Hilat d'informatica de nivèu mondiau, formada per un amàs de hilats connectadi pes protocòus TCP/IP.

interpausar *v tr* Méter entre quauquarren o quauquarrés.

interpellacion *nòm f* Accion e efècte d'interpellar.

interpret, -a *nòm m f* 1. Persona que tradusís conferéncias o convèrses entre persones que parlen lengües desparières. 2. Persona qu'interprete papèrs o tèxtes dramatics. 3. Qu'ei vinculat ara interpretacion o ar interpretar.

interpretacion *nòm f* 1. Accion que hè ua persona que tradusís era convèrsa entre persones de lengües diferentes. 2. Trabalh que hè un artista qu'actue en cinèma e en teatre.

interpretar *v* 1. Hèr d'un personatge en ua òbra de teatre, ua pellicula, en un programa de television. 2. Tocar o cantar ua

cançon, ua pèça musicau. 3. Explicar e comentar un tèxte que non ei guaire clar. 4. Dar a ua causa un significat determinat.

interrogacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'interrogar. 2. Paraula o expression damb que s'interrògue. 3. Signe ortografic (?) damb que se tanque un enonciat, frasa o paraula entà indicar era sua entonacion interrogativa.

interrogar *v tr* Hèr ua o mèd preguntes entà esclarir un hèt o es sues circonstàncies.

interrogatòri *nòm m* Sòrta de preguntes qu'era policia o un jutge hè a quauqu'un entà esclarir un hèt o es sues circonstàncies.

interrómpen *v tr* Hèr que bèra causa non pogue continuar, deishar de hèr-la o arturar-la.

interrupcion *nòm f* Arturada de quauqua causa que se hège.

intervau *nòm m* 1. Espaci de temps qu'existís entre dues accions hètes. 2. Espaci o distància que i a d'un temps a un aute o d'un lòc a un aute. 3. En musica diferéncia de ton entre es sons de dues nòtes.

intervencion *nòm f* 1. Accion d'intervier. 2. En politica, mesura, administrativa, politica, economica, legislativa, militar... presa peth govèrn o pes poders publics entà modificar, alterar o controtlar ua situacion existent. 3. Parlament de quauquarrés pendent ua amassada publica. *Ex.: Era intervencion deth deputat siguec molt criticada.*

intervier *v tr intr* 1. Préner part en un ahèr o en ua situacion. 2. Apoderar-se, era autoritat, d'ua producte illegau.

intervocalic, -a *adj m f* Que se trape entre dues vocaus.

intim, -a *adj m f* 1. Qu'ei privat, reservat o plan prigond e personau. 2. Qu'ei de molta confiança.

intimidacion *nòm f* Accion e efècte d'intimidar, d'espaurir.

intimitat *nòm f* Espaci reservat a ua persona o a un grop de persones.

intitolar *v tr* Balhar, méter un títol, especiaument en un libre.

intocable, -bla *adj m f* 1. Que non se pòt o non s'a de tocar. 2. Que non pòt èster comentat o criticat.

intolerable, -bla *adj m f* Que non se pòt o non s'a d'adméter o tolerar.

intractable, -bla *adj m f* Que non se pòt tractar.

intriga *nòm f* Articulacion entà arténher un propòsit elaborat damb astúcia e amagement.

introduccion *nòm f* 1. Plaçament de bèra causa laguens de ua auta. 2. Causa que se hè, se ditz o s'escriu ath començament d'un escrit, d'un discors, d'ua òbra musicau. 3. Preparacion que premanís entath coneishement o entar estudi de quauqua matèria.

introduïr *v tr* Hèr que bèth un o bèra causa entre laguens un lòc. *Sin: introdusir.*

introdusir *v tr* Hèr que bèth un o bèra

causa entre laguens un lòc. *Sin: introduïr.*

introvertit, -ida *adj nòm m f* Qu'a tendéncia a barrar-se en eth madeish e que se concentre en sòn mon interior.

intuïcion *nòm f* 1. Facultat de compréner es causes instantanèament, sense besonh de rasonament. 2. Resultat d'intuïr. 3. Percepcion intima e instantanèa d'ua idèa o ua vertat qu'apareish com evidenta a qui l'a.

inutil, -a *adj m f* Que non servís entad arren.

inutilitat *nòm f* Qualitat d'inutil.

invadir *v tr* Conquistar, ocupar un espaci que non mos pertenh.

invariable, -bla *adj m f* 1. Que non càmbie. 2. Que non a formes desparières segontes eth genre, eth nombre, eth mòde, eth temps o era persona (gramatica).

invasion *nòm f* Accion e efècte de conquistar.

invencion *nòm f* Creacion o dessenh d'ua causa naua qu'abans non existie. *Sin.: invent.*

invent *nòm m* 1. Creacion tecnica. *Sin.: invencion.* 2. Accion e efècte d'inventar.

inventar *v tr* 1. Trobar, descorbir, a fòrça d'estudi, d'engèni, quauquarren de nau, non coneishut abans. 2. Fabricar mentaument, crear damb era pròpria imaginacion. 3. Presentar coma vertadèr, reau, quauquarren que non n'ei, enganhar.

inventari *nòm m* Enumeracion des bens, des mòbles, des credits, des deutes e de totes es causes propietat d'ua persona,

empresa o comunitat.

inventariar *v tr* Enumerar ua sòrta de causes en un inventari.

inventor, -a *nòm m f* Persona que pense o hè causes naues, non coneishudes abans.

inversion *nòm f* Accion o efècte d'invertir.

inversor *nòm m* 1. Dispositiu que convertís era corrent continua en alterna. 2. Mecanisme que permet cambiar eth sentit de rotacion d'un èish.

invertir *v tr* 1. Cambiar er orde, era direccion o era posicion de quauqua causa pes contraris. 2. Destinar ua quantitat de sòs a ua causa pr'amor d'obtier-ne beneficis.

investidura *nòm f* Autrejament d'un cargue o d'ua dignitat.

investigacion *nòm f* 1. Eth hèt de sajar de saber bèra causa en tot examinar-ne toti es detalhs. 2. Eth hèt d'estudiar ua matèria o ua sciéncia pr'amor d'aumentar-ne es coneishements.

investigador, -a *nòm adj m f* Qu'estúdie ua matèria o ua sciéncia entà aumentar-ne es coneishements.

investigar *v tr* 1. Sajar de saber quauqua causa en tot examinar-ne damb detalh toti es aspèctes. 2. Estudiar e experimentar ua matèria o ua sciéncia entà aumentar-ne es coneishements.

investir *v tr* Méter, a bèra persona, en possession, solemnament, d'ua dignitat, d'ua autoritat...

invisible, -bla *adj m f* Que non se pòt veir.

invitacion *nòm f* 1. Peticion que se hè a

quauqu'un entà que participe en un eveniment o en ua celebracion. 2. Targeta o carta pera que se convide a quauqu'un.

involontari, -ària *adj m f* Que se hè o passe sense qu'intervengue era voluntat o era intencion.

ionizacion *nòm f* Accion d'ionizar; er efècte d'ionizar.

ipocresia *nòm f* Simulacion de qualitats que non s'an.

ipocrita *adj m f* Qu'actue damb ipocresia.

ipotèca *nòm f* Dret de propietat sus ua casa, un terren o quauque aute ben immòble qu'eth propietari met coma garantia deuant de ua auta persona, d'un banc o d'ua societat, pr'amor d'assegurar que pagarà un deute qu'a contrèt damb aguesti.

ipotèsi *nòm f* 1. Suposicion que se hè entà trèir-ne ua consequéncia. 2. Teoria provisionaument adoptada entà explicar bèri hèts e entà prigondir ena investigacion de d'audi.

ipotetic, -a *adj m f* 1. Qu'includís ua ipotèsi. 2. Dit d'ua causa possibla, mès qu'a besonh d'un rasonament posterior. 3. Dit dera proposicion condicionau. 4. Dobtós, incèrt, eventuu.

ira *nòm f* Violenta irritacion contra quauqu'un o bèra causa.

irangèr *nòm m* Arbe dera familha des rutacèes, que produsís iranges (*Citrus sinensis*).

iranian, -a *adj nòm m f* D'Iran, restacat damb aguest país o es sòns abitants.

iranja *nòm f* 1. Fruta redona de pèth gròssa e mora doça, dividida en galhons, dera quau se'n pòt trèir chuc. 2. Color coma eth des iranges o mandarines. Era barreja de vermelh e auriò da iranja. Der aute costat deth Portilhon s'emplegue en masculin, *eth irange*.

iraquian, -a *adj nòm m f* D'Iraq, relacionat damb aguest país o damb es sòns abitants.

ireua *nòm f* Hemna der hilh respècte des pairs d'aguest. *Sin.: ereua, aireua*.

irlandés, -esa *adj nòm m f* D'Irlanda, restacat damb aguest país.

ironia *nòm f* 1. Paraula o expression que hè a veir aquerò de contrari d'aquerò que se ditz. 2. Ton de burla.

ironic, -a *adj m f* Qu'exprimis o implique ironia.

irracionalitat *nòm f* Accion irracionau.

irreau *adj m f* Que non ei reau.

irregular, -a *adj m f* 1. Que non ei conforme ara règla. Que va contra era lèi o er usatge establít.

irregularament *adv* De manèra irregular.

irregularitat *nòm f* Cambi o desviacion respècte ad açò qu'ei normau, naturau, regular o previsible.

irreversible, -bla *adj m f* Que non pòt tornar ar estat o ara situacion anteriora.

irritacion *nòm f* Accion e efècte d'irritar.

irritar *v tr* 1. Costar un desengust o un anutjament plan gròs e violent. 2. Costar ua reaccion en un organ o en ua part deth

còs que hè que se meten vermelhs, se hollen o que hèsqen mau.

irrómper *v intr* Entrar violentament en un lòc.

irrompcion *nòm f* Invasion de sobte e violenta.

isard *nòm m* Mamifèr romiaire, semblant ara craba, de peu marron, coa cuerta, pautes fòrtes e banes primes e corbades entà darrèr en forma de gancho, que viu enes montanhas nautes. *Sin.: èrc*.

isenda *nòm f* 1. Proprietat rurau d'ua persona o d'ua familia. 2. En Estat, ministèri que s'encargue de requectar es impòsti e d'administrar es bens e es riqueses der estat.

ishò *nòm m* Arratèra entà préner perditzes, consistenta en dues pèces de husta que baishen e dempús tornen a lheuar-se, en tot deishar atrapat er audèth.

isla *nòm f* Tèrra entornejada d'aigua ath miei dera mar o d'un riu.

islam *nòm m* 1. Religion musulmana. 2. Comunitat des musulmans. 3. Conjunt des païsi e nacions de cultura e religion musulmana.

islamic, -a *adj m f* Qu'a relacion damb era doctrina religiosa der Islam fondada per Mahoma.

islamista *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ar islamisme.

islòt *nòm m* 1. Isla petita e desèrta. 2. Andana que i a ath miei d'ua via publica ampla, a on es pedons se pòden protegir des veïculs.

isolament *nòm m* 1. Separacion d'ua persona o d'ua causa de totes es autes. 2. Solitud o manca de comunicacion.

isolar *v tr* 1. Separar ua causa o èster viu de totes es autes. 2. Méter dehòra de contacte dus còssi boni conductors dera calor, electricitat...

isòp *nòm m* Objècte entà tirar aigua benedida.

isotòp *nòm m* Espècia d'un element quimic damb eth madeish numèro de protons mès damb diferent numèro de neutrons e un comportament quimic igual o semblant.

israelian, -a *adj nòm m f* D'Israel, relacionat damb aguest país o damb es sòns abitants.

issar *v tr* Hèr pujar entà naut ua causa, esepciament ua vela d'embarcacion o ua bandèra, en tot tirar era còrda qu'ei estacada.

istòria *nòm f* 1. Narracion e exposicion des hèts deth passat. 2. Disciplina qu'estúdie es succèssi deth passat. 3. Periòde que transcor des dera aparicion dera escritura.

istoriador, -a *nòm m f* Persona qu'a per profession estudiar e escriúer era istòria. *Sin.: istorian.*

istorian, -a *nòm m f* Persona qu'a per profession estudiar e escriúer era istòria. *Sin.: istoriador.*

istoriau *nòm m* Conjunt de donades restacades as antecedents d'un negòci, des servicis d'un foncionari, d'un treballador...

istoric, -a *adj m f* Qu'apertenh ara istòria.

istoricament *adv* Causes qu'an passat reament, tradicionaument, abituaument.

Itàlia *nòm f* Estat europèu, plaçat ena Peninsula Itàlica, qu'eth sòn caplòc ei Roma.

italian, -a *adj nòm m f* 1. D'Itàlia.

italian *nòm m* Lengua romanica.

itinerant, -a *adj m f* Que va d'un lòc a un aute.

itinerari *nòm m* 1. Relatiu a camins. 2. Indicacion deth camin a seguir.

iuèrn *nòm m* Sason der an que se trape entre era tardor e era primavera.

iuernau *adj m f* Der iuèrn o qu'a relacion damb aguesta sason der an.

ixa *nòm f* Vint-e-quatau letra der alfabet.

izèda *nòm f* Z. Nòm dera letra vint-esiesau der alfabet.

j

j'ac creigui *loc adv* Qu'ei vertat. *Sin.: e tant qu'òc.*

ja *adv* Denòte un temps passat. Immediatament, ara madeish.

jaç *nòm m* Lòc a on se jace, òme o bestiar. *Ex.: Eth jaç dera lèbe.*

jaça *nòm f* Lhet d'èrba o palha a on dormissen es animaus domestics.

jaciment *nòm m* 1. Lòc a on se trapen mineraus, ròques o fòssils. 2. Lòc a on i a rèstes arqueologiques.

jacobin, -a *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ath jacobisme.

jacòt *nòm m* Classa de ròtle non guaire gròs.

jàder *v intr* Èster en posicion d'estirat o orizontau.

jadilh *nòm m* Lòc a on hèr jadhilha.

jadilha *nòm f* Accion e forma de dormir.

jadilhar *v intr* Forma de dormir deth bestiar en ua finca.

jadiment *nòm m* 1. Lòc a on se trapen mineraus, ròques o fòssils, que se pòden extrèir. 2. Lòc a on i a rèstes arqueologiques.

jamès *adv* En cap de moment. Bric mès.

jansana *nòm f* Planta dera familha gencianacèes de flors auriòles, que creish enes prats de montanha, e es sues arraitzes an propietats medecinaus (*Gentiana lutea*).

Japon *nòm m* Archipèl e país ar èst deth continent asiatic, qu'eth sòn caplòc ei Tòquio.

japonés, -esa *adj nòm m f* En relacion a Japon.

jardin *nòm m* Terren a on se cultiven plantes ornamentaus.

jardinèr *nòm m* 1. Eth que suenhe un jardin. 2. Eth que ven eth verdugalh.

jargar *v tr* Provedir a ua persona o a ua causa de tot aquerò que sigue de besonh entà apolidir-la, protegir-la, complementarla, etc.

jasilhar *v tr* Parir, auer petits.

jaune, -na *adj m f* Veir auriò.

jazz *nòm m* Genre musicau originari des Estats Units e creat per interprètes neri a finaus deth s.XIX, que concedís gran importància ara improvisacion e se caracterize peth sòn ritme cambiant.

jerarquia *nòm f* 1. Organizacion de categories e poders que seguís un orde d'importància. 2. Conjunt de persones que dirigissen ua organizacion.

jerarquizacion *nòm f* Accion de jerarquizar; er efècte.

jeroglif *nòm m* Signes o caractèrs, en sòrta de letres, que se hè a servir entà

representar èsters e objèctes dera realitat.

jeroglific *nòm m* 1. Signe o caractèr d'aguest tipe d'escriptura. 2. Expression o ahèr dificil de comprèner.

jeroglific, -a *adj m f* Que hè a ser-vir signes que representen èsters e objèc-tes dera realitat en sòrta de letres.

ihad *nòm m* 1. Er esfòrç individuau e collectiu que hèn es musulmans entà millhorar era sua conducta. 2. Era guèrra encaminada entara expansion e defensa der islam.

jo *pron* Pronòm personau de prumèra persona deth singular.

joata *nòm f* Pèça de husta entà júnher dus bòs ath car o ar arair.

joatar *v tr* Júnher.

joaton *nòm m* Joata petita, mieja joata, que meten ar animau solet, quan l'adonden.

jòc *nòm m* 1. Divertiment. 2. Objèctes entà jugar. 3. Escartament entre dues pèces que jòguen ua mecanica.

joen, -a *nòm m f* 1. De pòga edat. 2. Qu'ei ena joenessa. 3. Gojat.

joenessa *nòm f* 1. Periòde dera vida comprenut entre era mainadesa e era edat adulta. 2. Conjunt de joeni.

jogader *nòm m* Articulacion, juntures des uassi o nuds des dits.

jogador, -a *nòm m f* Persona que participe en un jòc. *Sin.:* *jogaire*.

jogaire, -aira *nòm adj m f* 1. Dit dera persona o persones que participan en

desvolopament d'un jòc. 2. Dit d'ua persona que li agrade jugar o qu'a vici peth jòc. *Sin.:* *jogador*

jogar *v intr* 1. Divertir-se. 2. Practicar un espòrt. 3. Apostar dinèrs. 4. Representar un papèr teatrau.

joguet *nòm m* Objècte entà qu'es mainatges jòguen, entà que s'entretenguen.

jòia *nòm f* Objècte d'aur, argent o quinsevolh aute metau preciós que servís entà adornar a ua persona. *Sin.:* *joieu*.

joielèr, -a *nòm m f* 1. Persona que hè o ven jòies. 2. Caisha que servís entà salvar jòies.

joieu *nòm m* Objècte d'aur, argent o quinsevolh aute metau preciós que servís entà adornar a ua persona. *Sin.:* *jòia*.

joiós, -osa *adj m f* Qu'a ua grana alegria e la manifèste extèrnament.

jòla *nòm f* Union de diuèrsi grops de troncs entà transportar-les riu enjós.

jolh *nòm m* Articulacion dera cueisha damb era cama ena sua part anteriora.

jonga *nòm f* Vaca de dus o tres ans d'edat, quan encara non a criat. *Sin.:* *anolha*

jonquet *nòm f* Junc.

jordoèra *nòm f* Planta dera familha des rosacèes, espinosa que hè es fruts vermelhi, es jordons (*Rubus idaeus*).

jordon *nòm m* Frut dera jordoèra.

jornada *nòm f* Temps que se tie ath trabalh en un dia o en ua setmana.

jornalèr, -a *adj nòm m f* 1. Que se passe o

se repetís cada dia. 2. Persona que trabalhe a jornau, especiaument en trabalhs deth camp.

jornalèrament *adv* Cada dia.

jornalista *nòm m f* Persona que se dedique ara informacion, a presentar e comentar es causes que passen, es notícies. Trabalhen enes diaris, es revistes, es diaris digitaus, ena ràdio e ena television.

jornalistic, -a *adj m f* Deth jornalisme, des jornaus e des jornalistes o que i a relacion.

jornau *nòm m* 1. Impòrt de sòs que guanhe un treballador. 2. Trabalh que pòt hèr un treballador pendent un dia.

jornau *nòm m* Anticament se didie des sòs que recebie un obrèr peth sòn trabalh d'un dia.

jos *prep* Mèrque era posicion mès baisha, era inferioritat o era dependéncia. *Sin.: devath, d'avath (Luishon), d'auath (Canejan).*

jòta *nòm f* Detzau letra der alfabet.

ju *nòm m* Contrapés o husta que i a naut des campanes.

jubilacion *nòm f* Retirada definitiva deth trabalh per motius d'edat o per malautia.

jubilat, -ada *adj nòm m f* Qu'ei retirat deth trabalh per edat o per malautia.

jubilèu *nòm m* 1. Indulgéncia plenària qu'autrege eth papa as cristians periodicamente. 2. Hèsta de celebracion deth cinquantenari de quauqua causa.

judici *nòm m* 1. Acte en quau un acusat ei declarat innocent o culpable. 2. Prudéncia, eime, serenor.

judiciu *adj m f* Deth judici o dera administracion de justícia o que i é relacionat.

judiu, -iva *adj m f* 1. En relacion a Judèa. 2. Ebrèu.

juliòl *nòm m* Junhsèga, setau mes der an.

junc *nòm m* Planta que nèish en aigües mòrtes e se ne hè era jonqueta des cagires. *Sin.: jonc.*

jungla *nòm f* Bòsc tropicau format per ua vegetacion plan abundiva e impenetrabla e qu'a ua fauna fòrça diuèrsa.

junh *nòm m* Siesau mes der an.

junhent *nòm m* Guidon petit (-) que se hè a servir entà júnher un vèrb damb un pronòm feble, es dus compausants de quauques paraules compausades, o entà trincar, ath finau dera linha, ua paraula que non i cap sancera.

júnher *v tr intr* Amassar dus o mès elements desparièrs entà formar un tot o entà realizar ua madeisha activitat.

junhsèga *nòm m* Setau mes der an. *Sin.: juriòl.*

junqueta *nòm f* Junc. *Sin.: jonqueta.*

junt, -a *adj m f* Se ditz d'aquerò qu'ei apròp, propèr o amassa.

junta *nòm f* 1. Reüinion de persones entà tractar un ahèr. 2. Conjunt de persones alistades entà dirigir es ahèrs d'un collectiu.

jurar *v tr* Afirmar fòrtament, prométer per

jurament.

juridic, -a *adj m f* Que concernís ath dret, ara justícia, segontes es formes legaus.

juridicament *adv* Pera via de judici o de dret, segontes es formes legaus.

huriòl *nòm m* Setau mes der an. Sin.: junhsèga.

jurisdicción *nòm f* 1. Autoritat o poder entà jutjar e aplicar leis. 2. Territòri a on s'exercís aguesta autoritat o poder.

jurisprudència *nòm f* 1. Estudi e sciéncia deth dret. 2. Doctrina o ensenhament que s'extrè des senténcias des tribunaus.

juriste, -ta *nòm m f* Persona que trabalhe en ua profession juridica.

just, -a *adj m f* 1. Persona qu'actue damb objectivitat e justícia. 2. Que respècte es leis. 3. Qu'ei exacte.

justament *adv* 1. D'ua manèra justa. 2. D'ua manèra exacta.

justet *nòm m* Pèça de vestir cuerta e sense manges que se pòrte ath dessus d'ua camisa.

justícia *nòm f* Vertut de hèr aquerò qu'ei just e dar a cada un aquerò que li pertòque.

justicièr *nòm m* Persona que non aten ara justícia e que la vò aplicar ara sua manèra.

justificacion *nòm f* Demostracion dera encausa o deth motiu rasonable de bèra causa.

justificar *v tr* Provar bèra causa damb rasons, explicar-la.

justificatiu, -iva *adj m f* Que servís entà justificar ua causa.

jutge, -essa *nòm m f* Persona que s'encuede d'aplicar es leis, de jutjar, de declarar a ua persona innocent o culpabla en un judici e de meter-li era pena o eth castig avients.

jutjament *nòm m* 1. Opinion o bon coneishment qu'a ua persona sus ua causa. 2. Procès legau que se seguís entà saber s'un ei culpable o non de bèra causa.

jutjar *v tr* Campar atentivament aquerò qu'ei favorable e aquerò qu'ei opausat a ua qüestion deth punt d'enguarda legau, qui a autoritat entà hè'c.

jutjat *nòm m* Bastissa a on trabalhen es jutges e a on se jutge as persones.

juvenil, -a *adj m f* Dera joenessa o relacionat damb aguest periòde dera vida.

juxtapausar, juxtaposar *v tr* 1. Méter ua causa ath costat de ua auta sense cap ligam ath miei. 2. Union de diuèrses oracions sense hèr servir elements de subordinacion o de coordinacion.

juxtaposicion *nòm f* 1. Accion e efècte de juxtaposar. 2. Union de dues o mès oracions o elements sense utilizar un nèxe o ua conjuncion.

I

la *pron art f* 1. Fòrma femenina deth pronòm personau de tresau persona singular. Complement dirècte. 2. Forma femenina der article definit singular en aranés antic que encara se consèrve en d'auti dialèctes occitans. *Sin. era.*

labada *nòm f* Lòsa grana e gròssa. *Ex.: Toponim Era Labada de Sarrahèra, lòsa geganta que domine era Val deth Riu Nere. Ex.: Es Labades deth Montardo, que formen era cara nòrd d'aguest gran pic de 2.830 mètres de nautada. Ex.: Nòm d'ua casa e família d'Era Bordeta, Es dera Labada.*

labadar *v tr* Plaçar labades, es pastors, enes cabanes.

labadat *nòm m* Horat en tèrra, entà hèr eth huec. Hèt pes pastors damb labades petites, dessus es quaus se metien a códer es truhes talhades a tranches.

labadeta *nòm f* Petita labada.

labassa *nòm f* Lòsa grana. *Sin.: labada.*

laberint *nòm m* Situacion dificila que presente diuèrses possibilitats o aspèctes que la hèn confusa e complicada.

laboratòri *nòm m* Lòc damb es mieis de besonh entà realizar quinsevolh tipe d'investigacions de caractèr scientific o tecnic.

laborau *adj m f* Qu'a relacion damb eth trabalh o damb es treballadors, mès que mès, enes aspèctes economics, juridics e sociaus.

laboriós, -osa *adj m f* 1. Que trabalhe fòrça e de manèra constanta e aplicada. 2. Que còste plan d'esfòrç.

lac *nòm m* Espandida d'aigua, grana e permanenta, qu'ocupe ua depression deth continent. En Luishon en diden *bom*.

laç *nòm m* Nud que se hè damb ua còrda, un cordon, etc. entà estacar quauqua causa e que, estirant un des caps, se pòt hèr mès estret.

lacet *nòm m* Flòc que hè eth hustèr en tot ribotar.

lacràt *adj m* Arbe miei consumit o pòirit.

ladre *nòm m* Part hloisha e pòc voluminosa dera husta, se tròbe dejós dera crosca des arbes.

laganh *nòm m* Broma que non tape er orizon.

laganha *nòm f* Matèria blanca que semble de cera, segregada pes uelhs.

laganhós, -osa *adj m f* 1. Qu'a laganhes. 2. En sentit figurat s'aplique ath cèu tà indicar qu'ei embromat.

laguens *adv* Part interiora de quauquarrés o quauquarren.

lagui *nòm m* Inquietud o preocupacion intensa degudes a ua fòrta excitacion o impaciència.

laiat, -ada *adj m* Abatut. Cansat. Desanimat. Decaigut per bèth mau. *Sin.: eslaiat.*

laïc, -a *adj m f* Qu'a independéncia dera influéncia religiosa.

laïcitat *nòm m* 1. Tendéncia o doctrina que defense era totau independéncia des individús o der Estat dera influéncia religiosa. 2. Qualitat de laïc.

lairar *v intr* Hèr lairets un can.

Lairissa *nòm m* Terçon dera Val d'Aran. Terçon de granes penents damb fôrça arbes.

lairon, -oa *nòm m f* Persona que pane. *Sin.: panaire, lhadre.*

laituga *nòm f* Planta de uart qu'a es huelhes longues, plan unides, de color verd es deth dehòra e mès blanques es deth laguens. *Sin.: leituga.*

lama *nòm f* Huelha deth guinhauet.

lambrau *nòm m* Huec gran, instantani.

lambrejar *v tr* Hèr relampits.

lambrís *nom m* Faisha de husta a mièja nautada ena part inferior d'ua paret, tampat o tenhat.

lamentable, -bla *adj m f* 1. Que còste pena o dolor. 2. Que còste mala impression pr'amor qu'ei pòc oportun o pòc acertat.

lamentacion *nòm f* Accion e efècte de lamentar.

lamentar *v tr* Sénter pena o desengust per quauqua causa, especiaument d'ua fauta pròpria, damb era que mos sentem o es auti se senten molèsti, afectats, etc.

lampa *nòm f* Aparelh de bronze que conten petròli o òli e alugat produsís lum.

lampada *nòm f* Veir lampa.

lampat *nòm m* Superfícia lisa e eslinganta de nhèu gelada o de pèira.

lampeguèra *nòm f* Penent lisa.

lampejar *v intr* Lúder.

lampion *nòm m* Lumenèr de hèr blanc entar interior des lampes e lampades.

lan *nòm f* 1. Fibra textila procedenta des oelhes. 2. Peu dera oelha.

lana *nòm f* Paratge planèr fôrça fertil apròp d'un riu. *Ex.: Era Lana de Les, de Saplan, de Camon*

lança *nòm f* Arma que consistís en un long garròt de husta qu'a en sòn estrem ua punta de hèr. *Sin.: gulhada.*

lançament *nòm m* Impuls fòrt que se ba-lhe a bèra causa entà projectar-la o enviar-la en ua direccion, generaument en aire.

lançar *v tr* Tirar ua causa en tot hèr-la saltar ensús o peth dessús de d'outes.

landrèr *nòm m* Hèr que servís entà tíer era lenha nauta en huec.

langoïssa *nòm f* Budèth plen de carn de pòrc, trinchada, salada e damb espècies.

languiment *nòm m* Pena o dolor que se sent per ua persona o per ua causa qu'ei luenh o que s'a perdut.

languir *v intr* Actuar sense minjar, ne béuer.

languit, -ida *adj m f* 1. Qui non a minjat, qui passe gana. 2. Figuradament, persona dera que se cau maufidar.

lanhar *v intr* Expressir damb era votz, ua

persona, eth dolor o era pena que sent.

lantèrna *nòm f* Petita lum de pòcha que conten ua o diuèrses piles (bateries).

laparra *nòm f* Àcar que beu era sang des persones o animaús a qui s'arrape. *Sin.: caparra.*

lapasson *nòm m* Larva aquatica hilh dera gargolha. *Sin.: cabidornat.*

larcans *nòm m* Nòm pejoratiu, maunòm, damb que se coneish ara gent d'Arròs.

lard *nòm m* Grèish de quauqui animaús. *Sin.: hèda.*

lardèr *loc m* Se ditz deth darrèr dijaus abans dera Quaresma, dit tanben Dijaus Gras.

larèr *nòm m* Endret arran de tèrra damb placa de hèr a on se hè eth huec.

larmièra *nòm f* Canau que ges un shinhau deth tet entà qu'era aigua non se vèsse pera paret.

laston *nòm m* Èrba silvèstra semblanta ara palha.

lata *nòm f* 1. Branca prima e longa. 2. Airina de pesca fluviau o marina, constituït per ua camèra qu'ath cap a un hiu provedit aguest d'un o diuèrsi cròcs.

lateralitat *nòm f* Predominança foncionau des organs e des membres d'un costat deth còs uman sus es der aute.

laterau *adj m f* Qu'apertenh o plaçat ath costat d'ua causa.

lateta *nòm f* Branca fòrça prima d'aurassèr, vim, etc

latin, -a *nòm adj m f* 1. Lengua dera Roma antica e der empèri roman. 2. Dera Roma antica. 3. D'un país de lengua romanica.

latitud *nòm f* Distància d'un punt dera superfícia dera Tèrra ar Equator, expresada en grads de meridian.

latsada *nòm f* Cobertura.

lauada *nòm f* Pèira lauada pera ploja.

lauader *nòm m* Lòc a on se pòt lauar era ròba.

lauamans *nòm m* Recipient a on lauar-se es mans.

lauanda *nòm f* Veir lauaneta.

lauaneta *nòm f* Planta fòrça olorosa, coma un liri, mès fòrça mès petita. *Sin.: lauanda, lavanda.*

lauar *v tr* Netejar damb aigua o aigua e sabon o d'autes substàncies.

laueg *nòm m* Massa de nhèu que se despren dera montanha e baishe damb violència.

laués *nòm m* Part hilamentosa deth canam un còp batuda entà desseparar-ne era part lenhosa.

laugèr, -a *adj m f* 1. Que pese pòc, qu'ei rapid. 2. Damb transposicion se ditz d'un òme que charre molt, d'ua hemna qu'ei escarrabilhada o d'ua malautia que non ei pas grèu.

laurador *nòm m* Persona que laure.

lauraire, -aira *nòm m f* Persona que se dedique ath trabalh dera tèrra.

lauraneta *nòm f* Audèth petitonh que va darrèr des ramats e quan vòle botge era coa. Va pes socs que hè eth laurador.

laurar *v* Remòir era tèrra en tot hèr es socs damb er arair.

laurèr *nòm m* Arbe dera família des lauracèes, de huelha perenna damb eth tronc lis e era escòrça prima que pòt hèr quinze mètres de nautada, es flors de color blanquinós e fòrça aromatiques e es fruts redons de color nere (*Laurus nobilis*).

lauseta *nòm f* Audèth de color terrós, damb eth dejós clar, e de coa longa qu'emèt un cant agudent e musicau sostengut longament.

lavabo *nòm m* 1. Mòble damb es elements de besonh entà lauar-se. 2. Cramba destinada entà lauar-se, damb wàter, docha, banhèra, etc.

lavanda *nòm f* Veir lauaneta.

lavar *v tr.* Dit atau en Pujòlo. Veir lauar.

le *pron m* Pronòm personau singular de tresau persona. Complement dirècte.

lèbe *nòm f* Mamifèr romiaire semblant ath conilh, damb es aures longues e es pantes deth darrèr plan mès longues qu'es deth deuant e era coa cuerta; ei fòrça velòc e s'està enes planhères.

lebròt *nòm m* Cria dera lèbe.

lebrotar *v tr* Parir, era lèbe, es sues cries.

lecar *v tr* Passar leugèrament era lengua per bèra causa.

lecaria *nòm f* Producte comestible fòrça doç qu'agrada molt, principaument as

mainatges.

leçon *nòm f* 1. Part d'ua matèria qu'un alumne li cau apréner. 2. Conjunt de coneishements que s'explique as alumnes sus ua matèria determinada.

lector, -a *adj nòm m f* Que lieg o qu'ei afeccionat ara lectura.

lectura *nòm f* 1. Activitat que consistís en interpretar era significacion d'ua sòrta de signes escrits. 2. Tèxte o òbra que se lieg.

lede *nòm m* Dermatòsi umida e damb crostes escatoses que correspon ar eczèma papulós. Malautia qu'afècte ath bestiar bovin, de còrna, manifestada peth descoloriment de taques dera pèth.

lèg, lèja *adj m f* 1. Que li manque beresa. 2. Qu'ei dolent e va en contra dera morau o dera justícia.

lèga *nòm f* Mesura antica de longitud. Era lèga marina ei equivalenta a 5.556 mètres.

legalitat *nòm f* 1. Qualitat de legau. 2. Règim o sistèma politic establìt per ua lei fundamentau der estat.

legalizacion *nòm f* Méter d'acòrd damb era lei.

legar *v tr* Deishar en eretatge un ben, un dret o ua obligacion mejançant un testament.

legau *adj m f* Qu'ei permetut o ordenat pera lei, o que se correspon damb aquerò que ditz era lei.

legaument *adv* Conforme ara lei, d'ua manèra legau.

legenda *nòm f* 1. Conde meravilhós, que

pòt auer o non basa istorica. 2. Tèxte explicatiu d'ua imatge.

legendari, -ària *adj m f* 1. Des legendes o qu'a relacion damb aguestes narracions populares. 2. Que siguec plan famós e encara se comente fòrça.

legiferar *v intr* Elaborar o establir ua o diuèrses leis. *Sin.: legislar*

legion *nòm f* 1. Còs especiau format per soldats professionaus pròpri dera armada francesa e espanhòla. 2. Quantitat grana de personas o d'animaus.

legislacion *nòm f* 1. Accion e efècte de legistar. 2. Conjunt de leis d'un Estat o sus ua matèria o sector determinats.

legislador, -a *adj nòm m f* Que legisle.

legislar *v intr* Elaborar o establir ua o diuèrses leis. *Sin.: legiferar*

legislatiu, -iva *adj m f* Qu'a relacion damb es leis.

legislatura *nòm f* Periòde de vigéncia d'un còs legislatiu.

legitim, -a *adj m f* 1. Conforme as leis o ath dret. 2. Hilh neishut d'ua union.

legitimar *v tr* 1. Justificar era vertat d'ua causa o era qualitat d'ua persona o causa segontes es leis. 2. Abilitar ua persona entà un cargue o mestièr.

legitimitat *nòm f* Qualitat de legitim.

legum *nòm f* 1. Frut pròpi des leguminoses que creish en tot formar damb d'auti ua hilada en interior d'ua teca alongada. 2. Planta que se coitiue en uart.

lehendakari *nòm m* President deth go-

vèrn autonomic basc.

lei *nòm f* 1. Norma juridica. 2. Règla e norma constanta e invariabla per rasons scientificques.

leiau *adj m f* Qu'actue damb fidelitat.

leiautat *nòm f* 1. Fermetat enes sentiments e enes idies que hè qu'ua persona non enganhe ne tradisque as auti. 2. Gratitude e aubediéncia que mòstre un animau entath sòn patron.

leishon *nòm m* Prumèra lèit que hèn es oelhes e es vaques dempús de vederar de color auriòu e mès espessa.

leissiu *nòm m* Aigua damb dissolucion de saus alcalines, o alcalis soleti, coma era que se pòt obtier en tot tractar damb aigua borint era cendre deth carbon vegetau, emplegada en temps vielh entà hèr era ruscada.

lèit *nòm f* 1. Liquid blanc que produsissen es popes des femelhes des mamifèrs e que s'emplegue com aliment entàs sues cries. 2. Quaussevolha substància semblanta ad aguest liquid, especiaument pera color.

leitèr, -a *nòm m f* Persona que ven lèit.

leitèra *nòm f* Nòm dat ath pòt a on se sauve era lèit o damb eth quau se va a cercar era lèit.

leiteria *nòm f* Botiga a on se ven lèit.

leiton *nòm m* 1. Part adaiguada dera lèit separada dera part solida quan se hè a callar eth hormatge. 2. Metau, aliatge de coeire e zinc.

leituga *nòm f* Planta deth uart, de huelhes

granes e verdes junhudes pera sua basa, que se minge en enciam. *Sin.: laituga.*

lèma *nòm m* Frasa qu'exprimis un pensament e que guide eth comportament d'ua persona o era manèra de hèr d'un ensems de persones.

lemosin, -a *adj nòm m f* En relacion a Lemosin.

lengotèr *adj m* Persona qu'ei charraira e indiscreta.

lengua *nòm f* 1. Sistèma de comunicacion d'un grop uman. 2. Organ musculós deth gust e dera parla, plaçat laguens dera boca.

Lenguadòc *nòm m* Region culturau e istorica d'Occitània.

lenguadocian, -a *adj nòm m f* 1. En relacion a Lenguadòc. 2. Varianta centrau der occitan.

lenguatge *nòm m* 1. Miei o instrument de comunicacion entre es membres d'ua madeisha espècia. 2. Capacitat qu'a er òme entà comunicar idèes, sentiments, etc., per miei dera paraula. 3. Quinsevolh metòde de comunicacion per miei de signes, senhaus, gèsti, etc.

lengüetat *nòm m* Sistema entà ensamblar taules de husta per miei de talhs e rebaishi enes sòns costats, entà arribar per miei dera sucesion de pèces encaishades entre si entà auer ua superfícia lisa, uniforme e solida.

lenha *nòm f* Ensems de troncs, arrames e tròci de husta talhada que se tien entà hèr huec.

lenhador, -a *nòm m f* Eth que hè lenha en bòsc. *Sin.: lenhaire.*

lenhaire, -aira *nòm m f* Eth que hè lenha en bòsc. *Sin.: lenhador.*

leninisme *nòm m* Doctrina politica e economica basada en pensament de Lenin.

lent, -a *adj m f* Que va pòc a pòc o qu'invertís fòrça temps entà hèr quauquarren.

lentament *adv* D'ua manèra lenta.

lentilha *nòm f* 1. Planta qu'a es tiges primes e febles, que produsís un seme dispausat en hilades de forma redona e plana e de color marron. 2. Lent correctiva dera vista

lentor *nòm f* Ritme pòc ràpid que se hè ua accion o un moviment.

leon, -a *nòm m f* 1. Mamifèr carnivòr dera familia des felids, scientificament coneishut coma *Panthera leo*, d'ua grana corpulència, peu entre ròi e auridòu, que demore ena Africa subsahariana e laguens ua resèrva deth nòrd-oèst dera Índia. 2. Dit de quauquarrés que se caracterize per èster fòrça valent, coratjós. 3. Persona neishuda jos eth signe astrologic de Leon.

leopard *nòm m* Mamifèr carnivòr dera família des felids, de còs agil e musculós, damb peu jaune e taques neres.

lepar *v intr* Recuèlher liquid o pasta damb era lengua entà béuer o minjar. Se ditz sustot des gossets. *Ex.: Li cau lepar entà béuer. Ex.: Toponims: era Hònt dera Lapadèra, en bòsc de Baricauba, Es Lapadés en Bausen, en Bòsc de Carlac. Sin.: lapar.*

lèra *nòm f* Recipient que se hège a servir entà hèr eth boder.

lèrm *nòm m* Matèria transparenta qu'en-tornege ath mijò laguens deth ueu.

lèrma *nòm m* Gota de liquid segregat pes glandules lacrimaus enes uelhs.

les *pron m f* Pronom personau plurau de tresau persona.

lesca *nòm f* Tròç prim que se talhe d'ua pèça de pan.

lésèr *nòm m* Temps liure o pòsa deth trabalh de costum.

lesion *nòm f* Mau fisic produsit per ua herida, un patac o ua malautia.

lesna *nòm f* Esturment deth sabatèr, compausat d'un hèr damb ua punta fòrça agudenta e d'un mange de husta, que servís entà horadar, cóser e repuntar.

letania *nòm f* Pregària cristiana que se hè invocant a Jesucrist, ara Vèrge o as sants coma mediadors, en un orde numerotat.

letau *adj m f* Que còste o pòt costar era mòrt.

letra *nòm f* 1. Signe entà representar es sons deth lengatge. 2. Tèxte d'ua cançon. 3. Document mercantiu.

lèu *adv* 1. En pòc de temps. 2. Damb velocitat.

leuda *nòm f* Impòst que pagauen es marchands entà poder-se installar en mercat.

leugèr, -a *adj m f* 1. Que pese pòc. 2. Qu'ei pòc fòrt, pòc intens, pòc important o pòc consistent. 3. Qu'ei rapid. 4. Aliment que se pòt digerir damb facilitat.

leugèrament *adv* D'ua manèra leugèra.

lexic *nòm m* Conjunt des paraules d'ua lengua.

lexic, -a *adj m f* Deth vocabulari o que i a relacion.

lexicau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath lexic.

lhadre *nòm adj m* Veir lairon. Dit en Gausac e Vielha.

lhastra *nòm f* Huelha de pèira de bèri centimètres d'espessor.

lhaunèr *nòm m* Persona que trabalhe eth hèr blanc.

lheidatan, -a *adj nòm m f* Qu'ei de Lhèida o qu'a relacion damb aguesta província, damb es sòns abitants o damb era sua lengua.

lhet *nòm m* Mòble format per ua estructura de husta o de hèr damb un matlàs ath dessús, que servís entà estirar-se, dormir...

lheuator *nòm f* Hemna qu'ajudaue a nèisher as mainatges en tot assistir ara mair que desocupaue. *Ex.: A Gaston lo ajudèc a nèisher Dolors dera Roata, qu'alavetz ère era lheuator deth pòble.*

lheuant *nòm m* Aire que ven d'autan.

lheuar *v tr intr* 1. Desplaçar de baish entà naut. 2. Ordenar e salvar. 3. Gésser deth lhet.

lheura *nòm f* Mesura de pes equivalent a quate quarterons.

lhèute *nòm m* Massa fermentada que se barrege damb ua auta entà hèr-la fermentar.

tar. *Ex.: Entà hèr eth pan que te cau eth lheure.*

lhirga *nòm f* Planta que se hè ena montanha e qu'ei bona entà anar de vrente (*Lilium pyrenaicum*).

lhocaria *nòm f* Estat deth qu'ei lhòco. Inclination incontrotlabla entà ua persona o ua causa.

lhòco, -ca *adj m f* Qu'a perdut era rason, que patís d'ua malautia mentau. *Sin.: hòl.*

li *pron m* Pronòm personau singular de tresau persona. Complement indirècte.

liader *nòm m* Hèish de palha que se hè a servir entà estacar era garba.

liam *nòm m* 1. Relacion que s'establís entre dus o mès elements. 2. Via de comunicacion qu'unís dus punts.

liar *v tr* 1. Estacar damb un liader. 2. Unir elements diuèrsi. 3. Hèr vier era saussa mès espessa.

libanés, -esa *nòm adj m f* Deth Liban o relacionat damb aguest país o damb es sòns abitants.

liberalisme *nòm m* Doctrina politica, economica e sociau que gessec a finaus deth sègle XVIII e que defense era libertat der individú e ua intervencion minima der Estat ena vida sociau e economica.

liberalizacion *nòm f* Accion e efècte de liberalizar.

liberar *v tr* 1. Hèr que quauquarrés o quauquarren demore liure dera causa d'opression. 2. Deishar liure d'ua obligacion. 3. Despréner o produsir

quauquarren.

liberau *adj nòm m f* 1. Generós a dar o a premiar. 2. Dit deth partit o dera tendéncia política que milite en liberalisme.

libertat *nòm f* Capacitat de consciéncia entà pensar e obrar segontes era pròpria voluntat.

libre *nòm m* Amàs de huelhes estampades e religades en volum.

libreria *nòm f* 1. Establiment comerciau a on se venen libres. 2. Mòble o estatgèra entà plaçà'i o sauvà'i libres.

libret *nòm m* Tèxte escrit d'ua opèra.

libretèr, -a *nòm m f* Persona que se dedique a véner libres.

licéncia *nòm f* 1. Permís entà hèr ua causa. 2. Autorizacion legau qu'autrege era Administracion entà hèr o usar bèra causa.

licenciament *nòm m* Accion e efècte de licenciar as soldats.

licenciar *v tr* 1. Dar licéncia. 2. Eximir bèth un deth servici que prestaue. 3. Eximir un militar deth servici des files. 4. Acabar estudis de licenciatura en filosofia, istòria, etc.

licenciat, -ada *nòm m f* Persona qu'a obtengut eth títol universitari de licenciatura que l'abilite entà exercir ua profession determinada.

licèu *nòm m* Centre d'ensenhament segondari de quauqui païsi europèus, coma França, Itàlia, etc.

licit, -a *adj m f* Permetut. Que se correspon damb aquerò que ditz era lei.

licor *nòm f* Beguda alcoolica doça que s'obtie per destilacion, per infusion o maceracion damb frutes o èrbes.

líder *nòm m f* Persona que dirigís un grop de persones o ua societat, especiaument quan influís ena sua manèra de pensar e d'actuar.

liderar *v tr* 1. Dirigir, èster líder d'un partit, grop o moviment. 2. Èster ath cap d'ua classificacion o competicion esportiva.

lideratge *nòm m* 1. Condicion de líder. 2. Exercici des activitats pròpies deth líder.

liéger *v tr* Interpretar oraument o mentauement signes escrits. En Luishon se'n ditz *léger*.

liga *nòm f* 1. Cinta o banda elastica que se hè anar entà subjectar mitges o mitjons. 2. Competicion esportiva ena qu'es esquips inscrits o de forma individuau, competissen entre eri ena madeisha categoria.

ligam *nòm m* 1. Nud que se hè damb ua còrda, un cordèu... que tie bèra causa. 2. Relacion entre dues o mès persones o causes.

lim *nòm m* 1. Chuc que ges der humèr que putz. 2. Petit vegetau verdós que se hè ena aigua.

lima *nòm f* Esturment que consistís en ua barra d'acèr endurit, de seccion rectangulara, triangulara, redona, etc., damb era superfícia dentada o estriada, que se hè a servir entà esquiçar e alisar es metaus e d'autes matèries dures.

limac *nòm m* Gastropòde terrèstre deth genre *Limax* que dèishe era bauassa per a

on passe.

limanda *nòm f* Armari gran, de husta, que servís entà salvar principaument ròba de casa.

limar *v tr* Alisar, polir o gastar un metau, husta... damb ua airina especifica.

limit *nòm m* 1. Endret a on quauquarren s'acabe. 2. Situacion extrema. 3. Frontèra, tèrme.

limitacion *nòm f* Accion d'establir uns limits fisics o moraus.

limitar *v tr* Mercar un limit.

limon *nòm m* Fruta auriòla damb forma de ueu, pèth grossa e mora de sabor acid dera quau se'n trè chuc. *Sin.: citron*.

limonèr *nòm m* Arbret perennifoli dera familia des rutacèes, un shinhau espinós e fruts en esperidi, es citrons, originari d'Àsia sud-orientau e cultivat enes païsi mediterranèus (*Citrus limon*).

limpiar *v tr* Trèir era lordèra, es plapes, heiregar, trèir eth povàs, escampar.

límpio, -pia *adj m f* 1. Que non a cap de taca o que non ei lord. *Sin: net*. 2. Persona o animau que cuede era sua igièna e eth sòn aspècte exterior.

lin *nòm m* Planta dera familia des lina-cèes, que hè petites mates de huelhes e flors d'un blanc cap a violeta que se trape enes prats que son sequi (*Linum tenuifolium*).

linçò *nòm f* Pèça de ròba de lin, de coton o de un aute teishut, que se met en lhet entà caperar-se. Se place ath dejós dera manta

e ath dessús deth matalàs.

linçòla *nòm f* Borrassa que se hè a servir entà portar gran, legums, palha. *Ex.: Pòrta ua linçòla de mongetes as deth Sartet.*

lindau *nòm m* Part inferiora dera dubertura d'ua pòrta, en especiau era d'entrada d'ua casa. *Sin.: lumedan.*

lingüista *nòm m f* Persona qu'a interès e trabalhe pera lengua.

lingüistic, -a *adj m f* En relacion ara lengua o ath lenguatge.

lingüística *nòm f* Sciéncia qu'estúdie eth lenguatge uman.

lingüisticament *adv* Relatiu o qu'aper-tenh ath lenguatge.

linha *nòm f* 1. Traç continuú. 2. Limit de separacion. 3. Orientacion argumentau, política... 4. Itinerari d'un transpòrt public. 5. Hiu de pescar.

linhatge *nòm m* Conjunt d'ancestors e de descendents d'ua persona.

lipotejar *v* Enlordir quauquarren damb es pòts o era lengua.

liquid *nòm m* Se ditz dera substància que, coma era aigua, non a forma pròpria senon que s'adapte ara forma deth vaishèth que la conten.

liquidacion *nòm f* 1. Pagament deth totau d'un deute o d'un compde. 2. Hèt de véner a un prètz fòrça baish es productes d'un comèrç qu'ei a man de barrar, de transferir-se, etc.

liquiditat *nòm f* 1. Qualitat de liquid. 2.

Capacitat d'un capitau financèr entà transformar-se aisidament en sòs en efectiu.

listrèu *nòm m* Peça de husta longa e prima.

liri *nòm m* Planta monocotiledònia dera familia des liliacèes, damb flors bères, fòrça aromatiques.

liric, -a *adj m f* Dera lirica o restacat damb aguest genre musicau e literari.

lirica *nòm f* Genre musicau e literari en qu'er autor vò expressar es sòns sentiments e emocions. Originàriament se hège damb ua lira.

liròt *nòm m* 1. Tròç de ròba que ja non servís lèu entada arren. 2. Figuradament hemna mau garbada.

lirotaire *nòm m* Persona que crompe e ven liròts vielhs, paperassa e d'auti objèctes d'arrefús.

lis, -a *adj m f* Qu'a ua superfícia igual ath tacte sense bonhs. *Ex.: Era pela der arbe deth ceridèr qu'ei ben lisa.*

lisar *v tr* Hèr a tornar ua causa lisa, planèra, sense bostòcs.

lissa *nòm f* Tròç de camin, tiradera per a on se baishen es socs des arbes en tot hèr-les a esguitar.

lista *nòm f* Enumeracion, normaument en forma de colomna de persones, quantitats, causes... damb un propòsit.

listar *v tr* Hèr listes.

listra *nòm f* 1. Pèça estreta e longa de teishut, de terren, etc. 2. Seria ordenada de donades o de nòms, generaument plaçadi

en colomna.

listron *nòm m* Pèça de husta longa e prima.

lit, -a *nòm m f* Tipe de diuèrsi audèths migratòris, de còth cuert e bèc planèr, dable entà trescolar era hanga, damb pautes palmipedes e fòrça cuertes. *Sin.: lic, guic.*

literari, -ària *adj m f* Relatiu ara literatúra.

literatura *nòm f* 1. Art dera expression verbau. 2. Teoria dera composicion des òbres escrites en pròsa o vèrs.

literau *adj m f* Que seguís fidèument era significacion exacta des paraules, sense cercar interpretacions o sentits figuradi.

literaument *adv* De manèra literau.

litigi *nòm m* Convèrsa o acarament entre dues o mès personas que defenen opinions o interèssi opausadi.

litorau *adj m f* 1. Qu'apertenh ath cant dera mar, dera còsta. 2. Region, parçan qu'ei plaçat ath cant dera mar.

litre *nòm m* Unitat de capacitat equivalenta a un decimètre cubic. En Luishon en diden *litra*, que tanben s'emplegue ena Val d'Aran. (Simb. l)

lits *nòm m* Laueg, baishada de nhèu. *Ex.: En Varradòs que i acostume a auer lits.*

liurament *adv* D'ua manèra liura, damb libertat.

liurar *v tr* 1. Trèir a bèth un pes, esvitar un perill, ua obligacion, ua molèstia. 2. Dar o comunicar per escrit documents, ordes, senténcias, etc.

liure, -ra *adj m f* 1. Qu'a eth poder de decision e d'accion. 2. Sense ocupacion.

lo *pron m* Pronòm personau de tresau persona singular. Complement dirècte. 2. Article nèutre : *lo madeish*. *Sin. çò de*. 3. Forma masculina der article definit singular en aranés antic qu'encara se consèrve en d'auti dialèctes occitans. *Sin. eth*

lobat *nòm m* Petit dera loba e deth lop

lobets *nòm m* Planta canabiacèa dera que se profite era flor entà hèr bièra, (*Humulus lupulus*).

lòc *nòm m* 1. Endret. 2. Plaçament.

loca *nòm f* Garia que coe.

localisme *nòm m* 1. Particularitat pròpria d'ua localitat. 2. Afeccion entàs causes locaus.

localitat *nòm f* 1. Pòble o ciutat. 2. Sèti en un cinèma, un teatre o quinsevolh aute lòc a on se celèbren espectacles, amassades...

localizacion *nòm f* Accion e efècte de localizar.

localizar *v tr* 1. Trobar ua causa o persona en un lòc determinat. 2. Hèr qu'ua causa non s'escape des limits.

locau *adj m* 1. Qu'apertenh a un endret determinat. 2. Part d'un bastiment dedicat a un usatge precís.

locaument *adv* Que se produsís en un lòc determinat, terren, comarca, país...

locomocion *nòm f* Acte de botjar-se d'un lòc entà un aute.

locucion *nòm f* 1. Forma de parlar. 2.

Conjunt de paraules qu'an era foncion d'ua paraula.

locutor, -a *nòm m f* Persona que se dedique a parlar pera ràdio o pera television, que transmet notícies, presente un programa, etc.

lofa *nòm f* Pet silenciós e pudent.

logandèr *nòm m* Persona que trabalhe a cambi d'un jornau.

logar *v tr* Cedir er usatge de quauquarren pendent un temps convengut e damb un prètz.

logic, -a *adj m f* Que se correspon damb era rason o damb eth sens comun.

logicament *adv* D'ua manèra logica, segontes es règles dera logica.

logistic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara logistica.

logistica *nòm f* 1. Logica matematica. 2. Tecnica militar que s'ocupe deth moviment, deth transpòrt e dera mantenença des armades.

loguèr *nòm m* Quantitat de sòs que se pague periodicament ath propietari d'un abitatge, d'un veïcul, etc.

lom *nòm m* 1. Era part dera esquia que s'esten a cada costat dera columna vertebral, des des fausses costelhes enquiara pèlvis. 2. Part dera cuberta d'un libre que protegís era junhuda des huelhes.

lomèra *nòm f* Coishins que se meten entre era aubarda e es loms dera montura.

londeman *adv* Eth dia dempús deth present. En Comenge s'emplegue *alende-*

man.

londinenc, -a *nòm adj m f* De Londres o relacionat damb aguesta ciutat o damb es sòs abitants.

Londres *nòm* Ciutat e caplòc d'Anglaterra e deth Reiaume Unit de Gran Bretanha e d'Irlanda deth Nòrd.

long, -a *adj m f* Que dure fòrça temps. Qu'a ua grana extension d'un cap ar aute.

longada *nòm f* Extension d'un estrem ar aute d'ua superfícia; se mesure en quilomètres, mètres, centimètres, etc. *Sin.: longor.*

longitud *nòm f* Distància entre dus punts. *Sin.: longada, longor.*

longmetratge *nòm m* Pellicula de cinèma que dure mès d'ua ora.

longor *nòm f* Veir longada.

longtemps *adv* Que hè temps.

lop, loba *nòm m f* Mamifèr carnivòr dera familia des canids, de peu gris escur, aures quilhades, coa longa e peluda, qu'emete un udòl caracteristic (*Canis lupus*).

lord, -a *adj m f* 1. Qu'a taques, povàs, impureses o bèra causa que hè a pèrder eth bon aspècte. 2. Persona que non suenhe era sua igièna personau. 3. Accion que va contra es normes o que se considèra immoral e innòbla. 4. Indique qu'ua accion, especiaument un jòc, se realize sense auer en compde es normes. 5. Que non pòrte sucre ahijut. Emplegat en cava, champagne...

lordèra *nòm f* Dèishes, causes que se recuelhen damb era escampa, tròci de minjars, etc. que se lancen en ua bossa o un farrat.

loriga *nòm f* Pèça qu'en ua mòla va encastrada en bastiment de husta.

lòsa *nòm f* Pèira planèra que se hè a servir entà hèr es tets.

losat *nòm m* 1. Conjunt de lòses que formen eth tet. 2. Tet.

lòssa *nòm f* Culhèra grana entà mestrar òlha, sopa e d'auti liquids.

lossada *nòm f* Quantitat de liquid que cap en ua lòssa.

lòt *nòm m* Part assortida d'un tot que s'a de distribuïr entre diuèrses persones.

loteria *nòm f* Jòc public d'azard que se venen uns bilhets que contien uns numèros e que se coïncidissen damb es numèros trèts en tiratge, permeten ganhar ad aqueth que les a, uns sòs o un prèmi.

lòtja *nòm f* 1. Lòc public a on s'amassen es negociants e mercadèrs entà hèr es sòns ahèrs. 2. Compartiments entà sèir-se en ua sala d'espectacles e en cèrts camps d'esports.

lotjament *nòm m* Installacion temporau d'ua o mès persones en ua casa que non ei era sua.

lotjar *v tr* Balhar aubèrja o lotjament a quauqu'un o víuer en un lòc que non ei era sua casa.

lua *nòm f* Satellit naturau dera Tèrra, que vire ar entorn d'aguesta e que se ve

pr'amor que reflectís era lum deth Solei.

lúbia *nòm f* Car sense ròdes que se pòrte arrosegant. Servís entà carregar èrba, husta o hiems. *Sin.: líbia.*

lubiada *nòm f* Mesura que cap en ua lubia.

lucada *nòm f* Gessuda deth solei en miei des bromalhs.

lucana *nòm f* Capochina, petita hièstra que i a enes tets des cases, bòrdes e palhèrs, qu'a tanben un petit tet. Damb un contravent ei *lucana* e damb dus *capochina*.

lucid, -a *adj m f* Que compren es causes damb facilitat e rason damb coerència.

lucratiu, -iva *adj m f* Que repòrte lucre o benefici.

lucre *nòm m* Guanh o benefici que s'ar-tenh en un ahèr o en un negòci.

ludent, -a *adj m f* Que lutz o qu'emet lum.

ludentor *nòm f* Lum qu'emet un còs resplendent.

lúder *v intr* 1. Eméter ua lum viua, pròpia o reflectida. 2. Destacar ua persona pr'amor deth sòn talent o dera sua beresa.

lúder *v intr* Eméter ua lutz.

ludèrn *nòm m* *Veir* ludèrt

ludèrt *nòm m* Sauri de còs long e cilindric, de color verd, coa longa e conica qu'a quate pautes cuertes.

ludic, -a *adj m f* Deth jòc o qu'a relacion damb aguesta activitat.

ludrejar *v tr intr* Lúder, èster illuminat,

hèr-se a veir.

lueira *nòm f* Mamifèr carnivòr dera familha des mustelids, d'aurelhes petites, còs prim, pautes cuertes damb es dits des pès junhudi per ua membrana, peu espés e prim, que se neurís de peishi. *Sin.: auritla.*

luenh *adv* A grana distància en espaci o en temps.

luèr, -a *adj m f* Subjècte as influéncias dera lua.

lugran *nòm m* Venus, estela dera aubada.

lum *nòm f* 1. Forma d'energia naturau o artificiau que mos permet de veir. *Sin.: lutz.* 2. Lampa.

lumedan *nòm m* Part de dejós dera dubertura d'ua pòrta, sustot era d'entrada d'ua casa, formada per ua husta o ua pèira traussèra qu'ei a un nivèu mès naut qu'eth solèr exterior.

luneta *nòm f* Dispositiu optic format per un tuèu damb un sistèma de lents que servís entà observar, mesurar o fotografiar objèctes distants.

lunetes *nòm f* Conjunt de dus veires, damb graduacion optica o sense, montadi en ua armadura que se sostie en nas e enes aurelhes.

lunfèrn *nòm m* En bères religions, lòc a on van es anmes des condemnadi.

lupia *nòm f* Hic que ges dejós dera pèth format per ua glandola sebacèa que conten secrecions greishoses e cellules epidermiques. Excrescència gròssa que se hè jos era pela des arbes.

luta *nòm f* 1. Combat, accion que comence ua persona, pòble o grop contra un aute. 2. Esfòrç entà arténher quauquarren.

lutar *v intr* Sostier ua luta.

lutz *nòm f* 1. Forma d'energia naturau o artificiau que mos permet de veir. *Sin.: lum.* 2. Lampa.

lutz-en-cramba *nòm f* Insècte d'apruprèt 1 cm de longada e qu'era femelha hè lum (Lampyrus noctiluca).

luxe *nòm m* 1. Abondor de riqueses e comoditats. 2. Despena que se hè en bens de consumicion que non son de besonh o indispensables entà víuer.

luxemborgés, -a *adj nòm m f* De Luxemborg o relacionat damb aguest país d'Europa.

m

macadura *nòm f* Efècte d'un còp o patac, mèrca que dèishe ena pèth.

macar *v tr* Hèr mau a quauquarren o quauquarrés tustant-lo. *Ex.: En vuedar eth sac as macat totes es truhes.*

macarèu! *interj* Expression entà exprimir admiracion o estranhesa.

macho *nòm m* 1. Cria de shivau e somera o de ase e ègua, que generaument ei esteril. 2. Persona fôrta e vigorosa

macro *det* Prefixe qu'entre ena formacion de nòms damb eth significat de *gran*.

madeish, -a *adj m f* 1. Exprimís era similitud, identitat o paritat. 2. Que non a cambiat. 3. Exactament.

madèisha *nòm f* Camishèth, hiu plegat regularament tà que non s'endrobe.

Madrid *nòm* 1. Caplòc d'Espanha. 2. Comunitat autonòma d'Espanha.

madrilenc, -a *adj nòm m f* De Madrid o relacionat damb aguesta comunitat der Estat espanhòl, damb era sua capitau o damb es sòns abitants.

madur, -a *adj m f* 1. Frut qu'a arribat ath sòn desenvolopament complèt. 2. Persona qu'actue damb judici. 3. Persona d'edat auançada, mès qu'encara non a arribat ara vielhessa.

madurar *v intr* Arténher eth sòn desenvolopament complèt.

maduresa *nòm f* 1. Edat adulta, entre era joenessa e era vielhessa. 2. Estat d'un frut qu'a arribat a un desenvolopament complèt.

maduretad *nòm f* Fasa auançada o terminau ena vida d'un organisme o d'un ecosistèma.

màfia *nòm f* 1. Organizacion secrèta illegau qu'apareishec per prumèr viatge en Sicilia, qu'exercís eth sòn poder mejançant era fòrça, eth crim e eth chantatge. 2. Grop de personas que hè a servir metòdes illegaus e violents entà tier eth domeni des sòns negòcis.

magazèm *nòm m* Locau o edifici entà depausar o salvar productes o d'autes causes en grana quantitat. *Sin.: magazin.*

magazin *nòm m* Locau o edifici entà depausar o salvar productes o d'autes causes en grana quantitat. *Sin.: magazèm.*

magia *nòm f* Conjunt de tecniques entà hèr causes susprenentes que semblen reaus mès que non ne son.

magic, -a *adj nòm m f* 1. Dera magia o que i a relacion. 2. Persona que hè a servir tecniques entà produsir causes estonantes que semblen reaus.

magistrat *nòm m f* 1. Superior en orde civiu, sustot membre der orde judiciu. 2. Jutge membre d'ua Audiència o deth Tribunau Suprèm. 3. Naut cargue politic.

magistrau *adj m f* 1. Qu'ei hèt damb perfeccion o damb fòrça coneishment. 2. Que se premanís en ua farmàcia seguint

era formula qu'a prescrit un mètge entà ua persona.

magnet, **-a** *nòm m f* Persona de molt poder e fòrça rica.

magne, **-na** *adj m f* Qu'ei gran o important.

magnetic, **-a** *adj m f* 1. Qu'a es qualitats pròpies der asimant entà atrèir eth hèr. 2. Deth magnetisme o restacat damb aguesta propietat.

magnetisme *nòm m* 1. Proprietat qu'a er asimant entà atrèir eth hèr. 2. Part dera fisica qu'estúdie es asimants e es sues propietats. 3. Atraccion qu'ua persona exercís sus ues autes.

magnetoscòpi *nòm m* Aparelh qu'enregistra en ua cinta magnetica o de vidèo ua imatge associada ath son, e que pòt reproduir-la de manèra immediata en un aparelh de television.

magnific, **-a** *adj m f* 1. Que destaque pes sues qualitats. 2. Que còste admiracion pera sua granesa, eth sòn luxe o era sua perfeccion.

magnitud *nòm f* 1. Importància o extension qu'a ua causa, generaument un hèt o ua accion. 2. Mesures d'un còs segontes era longada, era nautada, era amplada o eth celh.

magra *nòm f* Lèsca, talhada de pernilh o camalhon. *Sin.: magreta.*

magràs *nòm adj m* 1. Periòde de tres dies que van deuant dera Quaresma. 2. Se'n ditz deth qu'ei lord, sapastre, extravagant.

magre, **-ra** *adj m f* Qu'a pòc de grèish,

qu'ei prim.

magreta *nòm f* Talhada de pernilh o camalhon. *Sin.: magra.*

magrir *v tr* Hèr tornar prim o redusir eth celh.

mai *nòm m* Cincau mes der an.

mainadèra *nòm f* Grop de mainatges.

mainadesa *nòm f* Periòde dera vida que correspon des deth neishement enquiara adolescència.

mainatge, **mainada** *nòm m f* Joen, gojat. Persona joena que non a arribat ara puertat. En Bigòrra en diden *mainat*.

mainatgejar *nòm tr* Comportar-se com un mainatge, hèr causes pròpies dera mainadèra.

mainatjàs *nòm adj m* 1. Mainatge gran. 2. Persona adulta que se compòrte com un mainatge.

mainatjon, **-a** *nòm m f* Mainatge joen.

mair *nòm f* 1. Hemna respècte as sòn hilhs. 2. Femelha qu'a parit. 3. Causa o origina de bèra causa.

mairastra *nòm f* Era hemna de quauquarrés respècte des hilhs e hilhes qu'aguest a d'un matrimòni anterior.

mairau *adj m f* Dera mair o que i a relacion.

mairia *nòm f* 1. Persona qu'assistís a ua auta en recèber aguesta eth sacrament deth baptisme o confirmacion. 2. Mair deth pair o dera mair. *Sin.: mare.*

mair-sénher *nom f* Mair deth pair o dera

mair d'ua persona.

maishèra *nòm f* Pèça inferiora der aparelh bucau qu'enes vertebrats damb maishèra pòt èster constituïda per diferenti uassi.

maitiada *nòm f* 1. Moment deth dia en que se hè clar. 2. Ores que seguissen ara miejanet.

maitiau *adj m f* Deth maitin, dera maitiada o qu'a relacion damb aguestes parts deth dia.

maitin *nòm m* Part deth dia comprenuda entre era auba e meddia.

major *adj m f* Mès gròs. Mès important. Mès gran. Principau. *Sin.: màger.*

majoria *nòm f* 1. Nombre mès gran des persones o causes que formen un grop o un conjunt. 2. Nombre mès gran de vòts en ua votacion.

majoritari, -ària *adj m f* Qu'ei era part mès nombrosa d'un conjunt.

majoritàriament *adv* De forma majoritària.

majoritat *nòm f* Era màger part de quauquarren.

majuscula *nòm f* Qu'ei mès grana qu'era letra normau e a ua forma diferenta.

mala *nòm f* Espècia de caisha grana, frequentament recoberta de pèth, tela o d'au-ti materiaus e reforçada damb anères e chapes metalliques, que servís entà salvar causes divèrses.

mala pèth *adj m* Mala persona, bandit, dolent, sense arribar a èster un delinqüent. *Ex.: Aqueth òme qu'ei un mala pèth.*

maladeta *nòm f* Paraula o paraules que ditz ua persona entà demostrar òdi o hàstic contra ua auta o contra ua causa.

malagana *nòm f* Pèrta deth sentit o deth coneishment pendent un temps brèu.

malaguanhat, -ada *adj m f* Non aprofitat. *Ex.: Ei malaguanhada era mèu que li das ath somèr.*

malaisit, -ida *adj m f* 1. Que non se pòt hèr, compréner o arténher sense hèr a servir fòrça abiletat, intelligéncia o esfòrç. 2. Qu'a mau caractèr, còste problèmes e non ei facil de tractar.

malajadilha *nòm f* Saunei desagradu que còste pòur o malèster.

malària *nòm f* Malautia infecciosa transmetuda pera hissada d'un mosquit que se caracterize per atacs intermitents de fèbre nauta.

malastre *nòm m* 1. Hèt que còste un dolor e un sentiment de tristor plan grani. 2. Mala sòrt o circumstància advèrsa.

malastrós, -osa *adj m f* 1. Qu'a ua sòrt advèrsa. 2. Que patís un hèt dolorós o trist.

malastrosament *adv* Per malastre.

malaut, -a *adj m f* Qu'a ua malautia o ua alteracion mès o mens grèu dera salut.

malautia *nòm f* Alteracion en estat deth còs o de quauque organ qu'interromp o perturbe es foncions vitaus; perturbacion der estat dera salut.

malefici *nòm m* Conjunt de paraules o accions magiques o de bruisheria que se

diden o se hèn entà hèr mau.

malerós, -osa *adj m f* 1. Que patís un hèt dolorós o infeliç. *Sin.: malurós.* 2. Situacion que produsís gran patiment o infelicitat.

malerosament *adv* Per malur, malastre.

malestar *nòm m* Sensacion qu'a ua persona quan non se trape ben o ei fòrça preocupada. *Sin.: malèster.*

malèster *nòm m* Sensacion qu'a ua persona quan non se trape ben o ei fòrça inquieta. *Sin.: malestar.*

malh *nòm m* 1. Escarpa verticau en un terren. 2. Martèth gran de mange long com es qu'empleguen es haures, pica-peirèrs...

malhader *nòm m* Husta sus era que se tuste damb es garbes entà malhar eth gran. *Sin.: escariadera.*

malhar *v tr* 1. Hèr a quèir eth gran des cabelhs en tot bàter es garbes a còps sus eth malhader. Tanben se'n ditz escariar. 2. Tustar sus eth hèr damb eth malh. 3. En sentit figurat vò díder *minjar*.

malhèu *nòm m* 1. Hèt de deishar ua causa a ua persona damb era condicion de qué la torne en un temps determinat. 2. Quantitat de sòs qu'ua persona dèishe a ua auta damb era condicion de qué les ac torne dempús un temps determinat. 3. Construccion o mot adaptat d'ua lengua diferenta ara nòsta e emplegada correntament. *Sin.: manlèu.*

malheuar *v tr* Demanar ua causa a quauqu'un en prèst.

malhoquet *nòm m* Malh petit.

malhorquin, -a *adj nòm m f* De Malhòrca o qu'a relacion damb aguesta isla, damb es sòns abitants o damb era sua lengua.

malhum *nòm m* 1. Teishut semblant a un hilat. 2. Cada ua des dubertures que formen es hius d'un hilat.

malícia *nòm f* 1. Caracteristica dera persona qu'ei dolenta, que tostemp amie males intencions. 2. Actitud mentau dera persona que ve mala intencion enes paraules e enes hèts des auti.

maligne, -na *adj m f* 1. Que hè mau o que pòt hèr mau. 2. Qu'ei ua malautia grèu e qu'a viatges non se pòt guarir pr'amor que s'escampilhe rapidament.

malur *nòm m* Cas o eveniment funest. Mala sòrt o circumstància adversa.

malurós, -osa *adj m f* 1. Que patís un hèt dolorós o infeliç. *Sin.: malerós.* 2. Situacion que produsís gran patiment o infelicitat.

malurosament *adv* Per malur, malastre.

mama *nòm f* 1. Femelha qu'a parit. 2. Hemna respècte as sòns hilhs e as sòns petits. *Sin.: mair, mare.* Dera auta part deth Pònt de Rei se ditz *mamà*.

mamifèr *nòm m* Se ditz des animaues vertebrats superiors, caracterizadi per aleitar as sues cries, auer eth còs recubèrt de peu, èster ena majoria vivipars e auer sang cauda.

man *nòm f* 1. Extremitat deth braç, deth punh ath cap des dits. 2. Costat.

mana *adj f* Se'n ditz dera vaca que non vedèr o dera oelha que non anhèr jamès. *Sin.: bassiuva, bassiva.*

manadís *nòm m* 1. Conjunt de causes enviades o recebudes d'un còp. 2. Remission o enviament de quauquarren d'ua part a ua auta.

manaira *nòm f* Utís entà talhar husta format per ua pèça de metau plana e damb talh e un mange long.

manament *nòm m* 1. Cargue o foncion que se balhe a ua persona entà que represente a ua auta persona o a un grop de persones. 2. Orde que balhe un superior as sòns subordinadi entà que la complisquen e l'executen.

manar *v tr* Ordenar de hèr bèra causa.

manca *nòm f* Que non n'i a. Inexistent.

mancaça *nòm f* Manca o non aparicion d'ua causa qu'ei de besonh o utila.

mancar *v intr* Non auer pas ua causa en tot èster aguesta de besonh.

manco *adj m* Que li manque un braç o ua man.

mandarina *nòm f* Frut comestible deth mandariner, en tot semblar a ua iranja totun mès petit, de bon espelar e damb es galhons aromàtics e de sabor doç, que se separen facilment.

mandarinèr *nòm m* Arbe dera familha des rutacèes, que produsís mandarines (*Citrus reticulata* o *C. deliciosa*).

mandatari, -ària *nòm m f* Persona qu'accèpte de ua auta era gestion d'un

ahèr.

mandongo *nòm m* Resultat de trabalhar era carn en tot hèr langoïsses, bolhs, embotit deth pòrc. *Ex.: Era mainadèra sonque hège qu'embarrassar as hemnes que hègen eth mandongo.*

mandòrra *nòm f* Tubercul comestible dera trufièra, de forma redona e alongada, de color marron per dehòra e blanc o auriò per laguens.

manèra *nòm f* Forma particulara de hèr o d'èster. *Sin.: faïçon.*

mangala *nòm f* Garròt damb un punh entà agarrar-lo, qu'ajude a caminar. *Sin.: cana.*

mange *nòm m* Part finau d'un esturment per a on lo cuenhem damb era man.

manifest *nòm adj m* 1. Escrit qu'ua persona o un grop de persones hèn public, a on s'expausen es sòns principis ideologics, generaument de caractèr politic o artistic. 2. Qu'ei perceptible ara vista o ar enteniment.

manifestacion *nòm f* 1. Accion de manifestar. 2. Demostracion collectiva, generaument en carrèr o en espacis publics, a on es persones que i participan hèn evidentes es sues conviccions, desirs o sentiments en favor d'ua opinion o d'ua reivindicacion.

manifestant, -a *nòm m f* Persona que participe en ua manifestacion o concentracion publica.

manifestar *v tr* Mostrar o hèr conéisher ua causa.

manilha *nòm f* Jòc de cartes. Carta qu'a

eth numèro 9 en Jòc deth madeish nòm. Ena Val d'Aran e en Catalonha s'emplegue sustot eth nòm de *botifarra*.

manipulacion *nòm f* 1. Operacion que se hè damb es mans, damb un esturment o hènt anar ua maquina. 2. Accion que consistís en influir en ua persona o intervier en un ahèr entà arténher ua fin determinada de manèra pòc aunèsta.

manipular *v tr* 1. Operar damb es mans sus ua causa. 2. Hèr actuar a ua persona o realizar un ahèr de manèra pòc aunèsta entà arténher bèra causa.

manja *nòm f* Part d'ua ròba de vestir que curbís eth braç.

manòbra *nòm m* 1. Persona que hè d'ajudant d'un paredèr en ua òbra. 2. Moviment que se hè damb quinsevolh tipe de veïcul entà dirigir-lo, aparcar-lo, etc. 3. Persona assalariada dedicada as trabalhs que non requerissen cap de tipe de qualificacion.

mansion *nòm f* Casa plan grana e luxuosa.

manso *adj m* Qu'ei brave, tranquil, que non ei sauvatge.

manta *nòm f* Pèça teishuda de lan o de coton, damb colors diuèrsi, que se hè a servir entà caperar-se en lhet, o entà caperar-se dehòra de casa.

manten *nòm m* 1. Conjunt d'aliments, sòs o mejans de besonh entà víuer. 2. Hèt de sauvar ua causa en bon estat o en ua situacion determinada entà evitar-ne era degradacion.

mantenença *nòm f* Hèt de sauvar ua causa en bon estat o en ua situacion deter-

minada pr'amor d'evitar-ne era degradacion.

manteniment *nòm m* 1. Hèt de conservar ua causa en bon estat o en ua situacion determinada entà evitar-ne era degradacion. 2. Conjunt d'aliments, sòs o mejans, de besonh entà víuer.

mantier *v tr* 1. Sauvar en sòn estat o manèra d'èster. 2. Sostier, provedir des aliments de besonh.

manuau *adj m f* 1. Que la hèm damb es mans. *Ex.: Trabalh manuau.* 2. Libre o huelheton que conten instruccions de foncionament de quauquarren. *Ex.: Eth manuau d'instruccions d'un ordenador.*

manufactura *nòm f* Producte resultant d'un trabalh manuau.

manuscrit *nòm m* 1. Tèxte escrit a man, especiaument eth qu'a valor pera sua antiquetat o per èster òbra d'un escrivan o personatge celèbre. 2. Tèxte originau d'ua publicacion.

manutencion *nòm f* Conjunt d'aliments, sòs e mejans de besonh entà víuer.

maoïsme *nòm m* Teoria e doctrina desvolopada per Mao Zedong (1894-1976).

maoïsta *adj nòm m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ath maoïsme. 2. Persona qu'ei partidària deth maoïsme.

mapa *nòm f* Carta geografica, representacion d'ua part dera tèrra, o tota, en ua superfícia planèra.

maqui *nòm m* Maquisard, especiaument membre des guerrilhes antifrancistes.

maquina *nòm f* Nòm generic de diuèrsi aparells, esturments, etc. utilizadi en diferents mestièrs. I a diuèrses maquinas: maquina deth trèn, maquina de cóser...

maquinària *nòm f* Conjunt de maquinas que i a en un lòc determinat: en ua fabrica, en ua empresa, en ua nau, etc.

maquinista *nòm m f* Persona que s'ocupe d'amiar ua maquina, singularment s'ei de trèn.

mar *nòm f* Massa d'aigua salada que corbís era màger part dera planeta.

maraton *nòm m f* 1. Pròva o corsa que pera sua durada e dificultat mos met a pròva ena resisténcia des participants. 2. Programa de television e ràdio de longa durada, damb intervencions musicaus, entrevistes... damb finalitats benefiques. 3. Corsa de 42,195 Km.

març *nòm m* Tresau mes der an.

marcatge *nòm m* En fotbòl e en d'auti espòrts d'equip, accion de seguir es moviments d'un jogaire contrari pr'amor de non deishar-lo jugar ben.

Marcatosa *nòm m f* Un des sies Terçons dera Val d'Aran.

marcejar *v intr* Hèr eth temps qu'acostume a hèr en març.

marcha *nòm f* 1. Accion que consistís en marchar o botjar-se entà un lòc. 2. Moviment de personas que caminen amassa damb un fin determinat, per exemple ua protèsta. 3. Faïçon de foncionar o desvolopar-se quauqua causa o ahèr. 4. Estat animic o actitud dera persona que hè un

bèth pialèr de causes sense cansar-se e damb alegria e bon ànim. 5. Situacion ena quau i a bon ambient o divertiment. Enes hèstes i a fòrça marcha. 6. Pròva d'atletisme que sage de caminar fòrça de prèssa. 7. Mecanisme qu'an es coches, mòtos e quauques bicicletes entà regular era velocitat. 8. Composicion musicau de ritme ben mercat que s'interprète en celebracions e ceremònies, per exemple ua marcha nupciau en ua nòça o ua marcha militara en ua desfilada militara.

marchand *nòm m* Venedor ambulat que va de pòble en pòble.

marchandisa *nòm f* 1. Quinsevolh causa que se pòt crompar o véner. 2. Trèn que transpòrte solet genres o productes. *Sin.: mercaderia.*

marchar *v intr* 1. Partir, anar-se'n d'un lòc. 2. Foncionar o desvolopar-se ua causa o un mecanisme.

marcosset *nòm m* Èrba dera família des euforbiacèes, mala èrba que posse per tot. Eth podom que pòrte s'emplegaue en petites quantitats coma purgant (*Mercurialis annua*).

mardan *nòm m* Mascle dera oelha, eth pair deth bestiar de lan.

mare *nòm f* Mair deth pair o dera mair d'ua persona. *Sin.: mairia.*

margalida *nòm f* Flor damb eth boton jaune e es petals blanqui (*Bellis*).

margarideta *nòm f* Flor redona, damb es petals de color blanc e damb un boton auriò ath miei.

marginalizacion *nòm f* Hèt de deishar de costat, d'ométer, d'evitar eth tracte.

marginalizar *v tr* 1. Isolar o refusar a ua persona o a un grop de persones pr'amor que non apertenhen a un determinat grop social. 2. Deishar de costat ua causa o evitar de tractar a ua persona.

marginau *adj m f* 1. Qu'ei segondari o pòc important. 2. Que viu ua situacion d'isolament o de refús costada pera manca d'integracion en un grop o en ua societat.

maridar *v tr* 1. Contractar un maridatge. 2. Acordar, unir.

maridat, -ada *adj m f* Persona qu'ei amassada a ua auta en matrimòni.

maridatge *nòm m* Acte e hèsta damb era quau celebram era union de dues persones, generaument un òme e ua hemna. *Sin.: nòça.*

marieta *nòm f* Insècte petit, de còs ovau, qu'a es ales deth deuant dures e vermelhes o auriòles damb plapetes neres.

marin *nòm m* Vent deth sud-èst cargat d'umiditat.

marin, -a *adj m f* En relacion ara mar.

marina *nòm f* Conjunt des vaishèths d'un país o des persones que ne formen era tripulacion.

marinèr, -a *nòm m f* Persona que trabalhe en un batèu.

marioleta *nòm f* Pipòt de tela, husta, carton, etc. que quauquarrés botge, de forma amagada, entà hèr representacions teatraus. *Sin.: monaca.*

mariòta *nòm f* 1. Figura articulada que se pòt botjar mejançant hius o metent era man per dejós deth vestit. 2. Persona de pòc caractèr o voluntat.

marit *nòm m* Òme qu'ei maridat damb ua hemna.

maritim, -a *adj m f* En relacion ara mar.

marme *nòm m* Ròca cauquièra ludenta qu'en estat pur ei de color blanc, damb ues vetes de colors diuèrsi que la hèn fòrça apreciada.

marmita *nòm f* Pèça concava e petita, de hanga o d'auta matèria que servís entà contier especiaument liquids o causes destinades ara alimentacion.

marmòta *nòm f* Mamifèr remosigaire, d'uns 50 centimètres de long des que pròp de 20 son ena coa, qu'ei, fòrça peluda e acabada en un flòc nere, de còs gròs, cap espés e estronhat peth dessús, aures petites, que passe quauqui mesi der iuèrn ena sua tuta. *Sin.: muret (masc), dormilhosa (fem.)*

marqués, -esa *nòm m* Títol de noblesa, inferior ath duc e superior ath comde.

marrèc *nòm m* 1. Mainatge fòrça joen. 2. Virada, cambi de sentit. *Ex.: Es marrècs deth camin.*

marregada *nòm f* En tot laurar, soc que s'aluenhe dera linha dreita des auti. Tanben se'n ditz *marrada*.

marrit, -ida *adj m f* 1. Qu'ei dolent. 2. Que cause dolor o malèster.

marroquin, -a *adj nòm m f* Deth Marròc o qu'ei relacionat damb aguest país.

martèra *nòm f* Martèth gròs que servís entà mercar arbes en bòsc.

marteror *nòm f* Hèsta de toti es sants. *Sin.:* Totsants.

martèth *nòm m* Esturment que consistís en ua cabòta de hèr o d'acèr fixat en tot formar ua creu a un mange que lo trauèsse per un uelh, e servís entà clauar claus, tustar enes metaus, entà orgar era dalha...

martir *nòm m f* 1. Persona que patís turments o era mòrt en defensa dera sua religion o credences. 2. Persona que patís en compliment des sues obligacions.

martiri *nòm m* 1. Mòrt o torment que patís ua persona per deféner es sues credences, especiaument se son religioses. 2. Prètzhet long e penible.

martirizar *v tr* 1. Hèr a patir o aucir a ua persona perque defen es sues credences, mès que mès se son religioses. 2. Mautractar, shordar o hèr a patir a ua persona o a un animau.

martòth *nòm m* Escara verda o eth sòn casquelh. *Sin.:* *martocho, martòc.*

marxisme *nòm m* 1. Doctrina filosofica que seguís es teories de Marx, refuse eth capitalisme e defense ua societat sense classes. 2. Conjunt de moviments politics que se basen en aguesta doctrina.

marxista *adj nòm m f* Deth marxisme o qu'a relacion damb aguesta doctrina.

mas *nòm m* Casa de pagés entornejada de cultius. *Sin.:* *masia.*

masca *nòm m* 1. Careta. S'emplegue en Magràs. 2. Carn coeta heireda, minjar que

se met en morralet entà acompanhar damb eth pan.

mascar *v tr* Barrejar entà minjar-s'ac eth pan damb era masca. *Ex.:* *Cada quinze dies calie portar-li pan e masca ath vaquèr ena montanha de delà tà que se podesse neurir.*

mascara *nòm f* Taca de nere ena cara o enes mans.

mascarar *v tr* Enlordir a quauqu'un o a quauqua causa damb soja o carbon.

mascarat, -ada *adj m f* Que s'a enlordit.

mascaret *adj m* 1. Eth bò qu'a plapes o taques ena pèth. 2. Eth dimòni

mascaria *nòm f* 1. Conjunt de co-neishements e practiques d'aqueri que cren qu'an un pacte damb eth diable o damb es esperits malignes. 2. Enganh que se hè entà trèir-ne un profit o un benefici.

mascarina *adj f* Vaca qu'a plapes o taques ena pèth.

mascle *nòm m* Animau de sèxe masculin.

mascòta *nòm f* 1. Persona, animau o causa que se l'atribuís vertuts entà aluenhar malastres o entà hèr-se a vier sòrt. 2. Figura que se tie coma simbèu d'un eveniment public important. 3. Animau de companhia.

masculin, -a *adj m f* 1. Se ditz dera persona, animau o planta dotat d'organs entà fecundar, e de tot aquerò relatiu a eri. 2. Pròpri der òme. 3. Se ditz deth genre gramaticau ath que pertenhèn es substantius que representen persones e animaues deth sèxe masculin, atau com es causes que

peth sòn acabament o per us se les a dat ad aguest genre.

masèl *nòm m* Destruccion grana. *Sin.: masèth*

maselar *v tr* 1. Destruïr totaument, especialment ua espècia animau o vegetau. 2. Destruïr e esbauçar un lòc abitat en ua batalha.

masia *nòm f* Casa de pagés entorada de tèrres de cultiu. *Sin.: mas.*

massa *adv* 1. Esturment en forma de martèth gròs entà tustar. 2. Mot d'ua quantitat emplegat en fisica. 3. Advèrbi de quantitat qu'indique que de quauquarren n'i a en grad, quantitat o intensitat excessiva. 4. Mès que non cau.

massacre *nòm f* Mòrts e assassinats non discriminats e en massa.

masseta *nòm f* Massa petita que damb era piòsha e era shada hègen a servir es pare-dèrs qu'apraiauen es camins.

massís *adj m* 1. Sòlid compacte, sense hurats en interior. 2. Fòrt, consistent e de bona qualitat.

massiu *adj m f* Qu'actue o se hè en grana quantitat.

mastegada *nòm f* Bohetada en tota era cara.

mastegar *v tr* Prémer repetidament damb es dents, especialment eth minjar. *Ex.: Era codena non se pòt mastegar.*

mastèr *nòm m* Estudis que complèten un Grad.

mastolhar *v tr* Bracar e trissar eth minjar

damb es dents.

masturbacion *nòm f* Accion de masturbar.

masturbar *v tr* Estimular es organs genitautaus o zònes erogenèes damb era man entà produïr gòi sexuau.

masurca *nòm f* Dança d'origina polonesa, a tres temps, mès lenta qu'eth vals.

mata *nòm f* 1. Planta mès o mens lenhosa, baisha, de tronc cuert damb branques apròp de tèrra. 2. Aueranèr, auerassèr (*Corylus avellana*).

matalàs *nòm m* Sac de tela cosuda per toti es costats, plen de lan, de peu, de pluma, etc., que servís, estenut ath dessús deth lhet, entà jadé'i dessús.

matança *nòm f* Acte d'aucir. Generalment s'emplegue entath pòrc.

matematic, -a *adj m f* Qu'ei relacionat damb era sciéncia matematica.

matematica *nòm m f* Sciéncia qu'estúdie es numèros, es figures geometriques, es sues propietats e es operacions que se pòden hèr damb eri.

matèria *nòm f* Substància extensa qu'a diferents formes.

materializar *v tr* Balhar concrecion a un projècte, ua idia o un desir.

materiau *adj m f* Que tanh ath mon fisic e, per tant, se pòt percéber damb es sens.

materiau *nòm m* Substància de qu'ei hèta ua causa.

maternitat *nòm f* 1. Estat dera hemna qu'ei mair. 2. Espitau o servici d'un espitau

premanit entà assistir as hemnes abans e dempús d'auer parit.

matís *nòm m* 1. Grad d'intensitat que pòt presentar un madeish color. 2. Caracteristica o aspècte que non se percep facilmente, mès que da un significat o valor determinadi a un hèt o a ua causa.

matisar *v tr* 1. Hèr qu'ua causa pèrde era ludendor. 2. Combinar avientament diuersi colors e tons, de manèra que siguen agradius ara vista.

matricula *nòm f* 1. Inscricion d'ua persona en un registre oficiau. 2. Placa de registre qu'amien es veïculs ath deuant e ath darrèr.

matriculacion *nòm f* Accion de matricular; er efècte.

matricular *v tr* 1. Inscrúer a ua persona en un registre oficiau. 2. Inscrúer un veïcul en un registre e plaçar-li era placa que l'identifique legaument.

matrimòni *nòm m* 1. Union d'un òme e ua hemna reconeishuda pera lei coma familia. 2. Parelha formada peth marit e era esposa.

matrimoniau *adj m f* Relatiu o qu'aper-tenh ath matrimòni.

matritz *nòm f* 1. Organ intèrn de reproduccion des femelhes des mamifèrs que contie eth fetus entà que se desvolope. 2. Conjunt de numèros, en matematicas, plaçat en hilèrs e colomnes e dispausadi en forma de rectangle.

mau *nòm m f* 1. Eth contrari deth ben. 2. Malautia, doléncia.

mau, mala *adj m f* 1. D'ua manèra que non ei avienta o corrècta. 2. En un estat de malautia o incomoditat fisica. 3. Damb dificultat. *Sin.: maishant.*

mauavient, -a *adj m f* Incomòde.

maucontent, -a *adj m f* Malcarat, mauamorós, incomòde, inquiet, preocupat.

maucontentament *nòm m* Descontent.

maudíder *v tr* Díder o desirar que se passe quauqua causa dolenta a bèth un.

mautenut, -uda *nòm m f* 1. Error que comet quauqu'un perque enten mau ua causa o interprète erroneaments ua situacion que se pòt entèner de diuerses manèrs. 2. Pòc dialogat.

maufisança *nòm f* Manca de confiança que s'a per quauqu'un o per quauqua causa.

maugrat *prep* Contra era voluntat de bèth un, contra un empediment.

maumerent, -a *adj m f* Se'n ditz des causes mau hètes, mau plaçades, dificiles. *Ex.: Eth camin de Sèrra ei maumerent e i pòs quèir.*

mauméter *v tr* Arroïnar, estropiar. *Ex.: Era peiregada a maumetut tot eth blat.*

mauta *nòm f* Tapatge que hèn es caçaires entà hèr a gèsser dera sua tuta a un animau.

mautractament *nòm m* Comportament violent que còste un mau fisic o morau.

mautractar *v tr* 1. Costar mau fisic o morau a ua persona o a un animau. 2. Non auer suenh des causes.

mauva *nòm f* 1. Planta des genres *Malva*, *Althaea* e *Lavatera*, dera familha des malvacèes, flors actinomorfes. 2. Deth color dera mauva, entre violeta e rosat.

mauversacion *nòm f* Utilizacion illegau de sòs o bens de ua auta persona o d'un organisme.

maxim, -a *adj m f* Fòrça gran, fòrça long. Lo mès gran.

me *pron* Complement de prumèra persona deth singular. S'elidís deuant d'ua vocau.

mecanic, -a *adj nòm m f* 1. Dera mecanica. 2. Que se hè de forma automatica pr'amor que s'a repetit fòrça viatges. 3. Persona que se dedique a trabalhar e apariar maquinas, especiaument veïculs.

mecanisme *nòm m* Conjunt de pèces o d'elements que hèn ua foncion determinada en ua maquina.

medalha *nòm f* Placa de metau planèra, generaument redona, qu'a ua imatge gravada.

meddia *nòm m* 1. Ora ena quau eth solei ei en sòn punt mès naut. 2. Sud. *Sin.: mieidia*.

meddiada *nòm f* Dromida que se hè dempús de dinar.

medecina *nòm f* Sciéncia dera conservacion e dera restauracion dera salut.

mèdi *nòm m* 1. Element o ensem de circumstàncies a on viu un èster qu'afècten ath sòn desenvolopament fisic e ath sòn comportament. 2. Societat, amàs de costums, d'eveniments, etc. entre es que viu

ua persona, se produsís un hèt, etc.

mediacion *nòm f* 1. Accion de qui interven entre dues personas o més entà hèr-les a méter d'acòrd. 2. Mejan pacific de resòlver es problèmes internacionaus, que consistís en hèt qu'un tresau intervengue entre es parts involucrades.

mediador, -a *nòm m f* Persona o organisme encargadi d'intervier en ua discussion o en un acarament entre dues parts entà meter-se d'acòrd.

mèdiambientau *adj m f* Deth mèdi ambient o qu'a relacion damb er entorn d'un èster viu.

mediatic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh as mejans de comunicacion.

medic, -a *adj m f* Dera medecina o qu'a relacion damb aguesta sciéncia.

medicament *nòm m* Substància que se tie entà guarir o previer ua malautia, o entà aleugerir ua dolor fisica.

medicau *adj m f* 1. Relatiu ara medecina. 2. Que servís entà guarir herides o malauties.

medievau *adj m f* Relatiu ara Edat Mejana o qu'a relacion damb aguest periòde dera istòria.

meditar *v tr* Pensar e considerar un ahèr damb atencion e fòrça suenh pr'amor d'estudiar-lo e comprendre-lo ben. *Sin.: perpensar*.

mediterraneu, -èa *adj m f* En relacion ara mar Mediterranèa.

mèfi! *Interj* Expression tà díder: Tie

compde!, Vigila!, Alèrta!.

mejan, a *adj m f* 1. Qu'ei entre dus estrems. 2. Que represente es caracteristiques mès comunes d'un grop.

mejan *nòm m* Aquerò que servís entà arribar a ua finalitat.

mejançant *prep* Per miei de.

melic *nòm m* Cicatriz que se forme en miei deth vrente en pèrder eth cordon ombilicau.

melodrama *nòm m* 1. Genre e òbra musicau damb eth dialòg cantat e acompanyat de musica. 2. Hèt artificiosament trist e maleros.

melon *nòm m* Frut dera melonèra fruta alongada e pro grana, qu'a era pèth dura, auriòla o verda, e era mora chucosa e doça, damb fòrça semençalhes auriòles.

melonèra *nòm f* Planta dera familia des cucurbitacèes, de tiges damb videlhes, e frut en peponida, eth melon, originària d'Àfrica e d'Àsia tropicals e cultivada dempús de tempsi antics (*Cucumis melo*).

melon d'aigua *nòm m* Fruta redona plan grana, qu'a era crospa verda e era mora vermelha plea de semençalhes neres.

melonèra d'aigua *nòm f* Planta dera familia des cucurbitacèes, de tiges damb videlhes, e frut en peponida, originària deth sud d'Àfrica e cultivada pes sòns fruts, es melons d'aigua (*Citrullus lanatus*).

membrana *nòm f* 1. Lamina prima e flexibla de teishut animau o vegetau, destinada a corbir, envolopar bèri organs, a

absorbir, exalar, segregar, bèri fluids. 2. Pèth fina e flexibla que separe o corbís ua causa. Teishut fin o elastic que complís diuèrses foncions en èster animau o vegetau. 3. Quinsevolh lamina fòrça fina, prima.

membre *nòm m f* 1. Part deth còs. 2. Persona que forme part d'ua societat o comunitat.

memòria *nòm f* 1. Rebrembe. 2. Facultat de bremsar-se.

memoriau *nòm m* 1. Escrits que se consignen hets digni de rebrembar. 2. Recuelh de documents d'importància istorica o politica damb er objècte de rebrembar eveniments importants.

memòries *nòm f* 1. Hèt o hets que servissen tà rebrembar eth passat. 2. Salutacion.

memorizacion *nòm f* Accion de memorizar.

memorizar *v tr* Fixar quauquarren ena memòria.

mèn, **mia** *adj pron m f* Que determine ua idèa de possession.

menaça *nòm f* 1. Avertiment que hè ua persona entà indicar era sua intencion de hèr un mau. 2. Senhau que hè a pensar qu'ua persona o ua causa pòt costar un mau.

menaçar *v* 1. Dar a entèner a quauqu'un era intencion de hèr-li mau. 2. Anonciar a quauqu'un un perill, un castig, etc., se hè aquero o aquerò aute. 3. Dar senhaus d'èster a punt de vier quauquarren de desagradable, de perillós, etc. 4. Iniciar

un jogador un moviment d'atac damb era finalitat de desorientar ar adversari.

menaire, -aira *nòm m f* Persona qu'amie quauquarren, un veïcul, un grop de gent...
Sin.: conductor.

mencion *nòm f* Nomentar ua persona o causa o hèr-li referéncia.

مندره *adj m f* Qu'ei mens gran o mens intens respècte a ua auta causa que damb era se compare.

menina *nòm f* Planta bulbosa de huelhes linears que nèishen ena basa dera tija e flor unica de color blanc o auriò que servissen entà adornar.

menor, -a *adj nòm m f* 1. Qu'ei mens gran o mens intens que ua auta causa que se compare damb era. 2. Persona qu'ei mendre d'edat.

mens *adv adj* 1. Mèrque era inferioritat, restriccion, caréncia, disminucion. 2. Ex-prèsse era comparason d'inferioritat. *Ex.: È mens sòs que tu.* 3. Signe de sostraccion.

menspredar *v intr* Expressar un sentiment peth que se da mens valor o importància a ua persona o a ua causa deth qu'a reaument. *Sin.: mespredar, mespresar.*

mensprètz *nòm m* Sentiment peth que se da mens valor o importància a ua persona o a ua causa deth qu'a reaument. *Sin.: mesprètz.*

mensuau *adj m f* Que se repetís cada mes.

ment *nòm f* 1. Conjunt de capacitats intellectuaus dera persona. 2. Conjunt des

foncions psiquiques dera persona.

menta *nòm f* Planta erbacèa deth genre *Mentha*, dera familha des labiades, aromatica que posse enes lòcs umidi.

mentalitat *nòm f* Conjunt de credences e costums que conformen era manèra de pensar, de jutjar era realitat e d'actuar d'un individu o d'un collectiu.

mentau *adj m f* 1. Qu'a relacion damb es foncions intellectuaus o psiquiques der èster uman. 2. Que se hè sonque damb era ment.

mentida *nòm f* Quauquarren que non ei vertat.

mentidèr, -ra *adj m f* Que non ditz era vertat.

mentir *v intr* 1. Díder a bèth un quauquarren diferent de çò que se sap, cre o pense. 2. Induir a error.

mentit, -ida *nòm m f* Causa faussa, que non ei vertat.

menton *nòm m* Prominéncia dera cara corresponenta ara mandibula inferiora.

mentre *adv conj* 1. Pendent eth temps en qué. *Ex.: Mentre plòigue non garberaram.* 2. En tant que. *Ex.: Er iuèrn ei heired mentre er ostiu ei caud.*

mentretant *adv* Indique que dues o mès accions se produsissen ath còp.

menú *nòm m* 1. Conjunt de plats que compausen un minjar. 2. Lista d'instruccions e foncions qu'aufrís era pantalha, en un ordenador, entar usatgèr.

menut, -uda *adj m f* 1. Qu'ei prim, baish e

de pòc volum. 2. Qu'a pòca importància.

menuta *nòm f* Unitat de temps equivalenta a seishanta segons.

meravilha *nòm f* 1. Causa qu'ei admirada pera sua bèresa, grandesa. 2. Meravilhós, excellent, fòrça plan.

mèrca *nòm f* 1. Senhau, traç hèt en bèra causa o en quïnsevolh lòc entà reconeisher-la. 2. Maxima distància o minim de temps artenhut.

mercaderia *nòm f* Producte damb eth que se comèrce. *Sin.: marchandisa.*

mercador *nòm m* Panèu o pantalha a on s'indique es punts qu'artenh un jogaire o un equip esportiu en ua pròva o en un partit.

mercantiu *adj m f* Vinculat damb eth comèrç. *Sin.: mercantil, -a.*

mercar *v tr* 1. Hèr ua mèrca tà senhalar. 2. Designar. 3. Hèr un punt en un espòrt.

mercat *nòm m* Exposicion publica d'un dia que generaument se desvolope ar aire liure a on se crompen e venen diferenti productes.

mercat, -ada *adj m f* Que pòrte ua mèrca.

mercejar *v tr* Balhar es gràcies per ua atencion recebuda.

mercenari, -ària *nòm m f* 1. Que lute ath servici d'un país estrangèr a cambi de sòs. 2. Que trabalhe sonque entà guanhar sòs, generaument hènt causes illegaus.

mercés *nòm f* Testimoniatge d'arregraïment. *Sin.: gràcies.*

mercuri *nòm m* Metau liquid ara

temperatura ordinària, dens e de color gris argentat.

mèrda *nòm f* Caca, excrement der òme e des animaús. Se ditz d'ua causa quan ei dolenta, d'engüeg, de baisha qualitat. *Sin.: henda.*

meréisher *v intr* Dit d'ua persona que se hè digna de prèmi o de puniment.

mericles *nòm m* Esturment format per un parelh de veires, que se meten en nas e enes aures e que servís entà corregir defèctes dera vista o entà protegir es uelhs.

meridionau *adj m f* Deth sud, d'origina, naturau deth sud o des regions deth sud.

merigòla *nòm f* Misharnon deth genre Morchella, plan bon tà minjar, format per ua cama esblancossida que ten un chapèu damb alveòls aucupadi peth imeni. Tanben se'n ditz morilhes (Morchella).

merit *nòm m* 1. Dret de recéber un prèmi o ua laudança. 2. Valor o importància qu'a ua causa.

meritar *v tr* Auer dret quauquarrés a quauquarren, estrea, prèmi, aumenatge...

mèrta *nòm m* Audèth gròs d'uns 25 cm de long. Eth mascle ei tot a fèt nere, damb eth bèc auriòu, e era femelha de color escur, damb quauquarren ròi, plapejada de nere, e eth bèc escur (Turdus merula).

mes *nòm m* Cada ua des dotze divisions der an.

mès *adv conj* 1. Que denòte era idèa d'aument o superioritat en tot comparar. 2. Conjuncion adversativa emplegada entà

contraposar concèptes. 3. Operacion dera soma.

mès que mès *loc adv* Principaument. Mès que çò aute.

mesader, -a *adj m f* Que se repetís cada mes, o que tarde un mes.

mesclats *nòm m* Barreja de palha e èrba o palha e redalh, que da ath bestiar.

mesfisança *nòm f* Falta de confiança. *Sin.: mesfidança.*

mesfisant, -a *adj m f* Que non sent confiança o seguretat en quauqu'un o en quauqua causa, o enes persones e enes causes en generau.

mèslèu *adv* Denòte prioritat de temps o de preferéncia.

mèspla *nòm f* Frut deth mesplèr.

mesplèr *nòm m* Arbe dera familia des rosacèes, damb eth tronç torçut, prim e damb es branques dubèrtes e damb espíes, eth frut que da ei era mèspla (*Mespilus germanica, Crataegus germanica*).

mespresar *v tr* Estimar quauquarren o quaquarrés mens de que çò que vau.

mespresadament *adv* D'un biais mespresaire.

mespresaire, -aira *adj m f* Qu'exprimís mesprètz.

mesprètz *nòm m* Sentiment peth que se da mens valor o importància a ua persona o a ua causa deth qu'a reament. *Sin: mensprètz.*

mesquita *nòm f* Edifici religiós d'ua comunautat musulmana destinat ara pregària

e ara realizacion d'actes religiosi.

messatge *nòm m* 1. Notícia o informacion qu'ua persona comuniqua a ua auta o a ues autes. 2. Contengut ideologic o morau que preten transmèter ua òbra literària o artistica.

messatgèr, -a *nòm m f* 1. Que pòrte un messatge. 2. Persona que trabalhe en un servici de transpòrt de cartes e de paquets urgents, generaument en ua ciutat.

messeguer *nòm m* Responsable de susvelhar eth segàs, es camps.

messorga *nòm f* Afirmacion contrària ad açò que se sap, se cre o se pense qu'ei veritat. *Sin.: mentida.*

mestièr *nòm m* Emplec o profession d'ua persona.

mestierau *adj m f* Relatiu a un mestièr.

mestrar *v tr* Méter minjar o beguda ad aqueth que va a minjar o béuer. *Ex.: Eth crambèr mos mestrèc tanlèu demanèrem quauquarren.*

mèstre, -ra *nòm m f* 1. Persona que s'ocupe der ensenhament e qu'a un títol entà hè'c, especiaument en ua escòla primària. Der aute costat deth Pònt de Rei se'n ditz *arregent*. 2. Persona qu'a fòrça expe-riéncia en ua matèria.

mestrear *v tr* 1. Auer bèth un o quauquarren poder sus persones o causes. 2. Conéisher perfèctament ua matèria, art, tecnica, etc. 3. Divisar des de mès naut ua gran extension. 4. Amansar e hèr docil a un animau. 5. Hèr qu'ua causa prengue cèrta forma o se torne flexibla.

mestressa *nòm f* 1. Hemna proprietària d'ua fabrica, d'un negòci, etc. que mane as obrèrs. 2. Hemna dera casa, qu'ei era senhora dera casa, mair de família. Era que mestrege quauquarren. Era qu'a bèth un jos eth sòn domeni.

mesturet *nòm m* Pan hèt damb haria de morisco.

mesura *nòm f* 1. Prudéncia. 2. Dimensió. 3. Cadéncia, ritme.

mesurar *v tr* Avalorar era quantitat, d'ua causa, per comparason damb ua unitat.

metafòra *nòm f* Usatge d'ua paraula damb era significacion de ua auta a compdar dera semblança que i a entre es realitats que designen es dues paraules.

metaforic, -a *adj m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ara metafòra. 2. Lenguatge qu'includís ua metafòra o qu'ei abondi en metafòres.

metallic, -a *adj m f* Qu'a ua característica pròpria deth metau.

metau *nòm m* 1. Quinsevolh còs simple, solid ara temperatura ordinària, excèpte eth mercuri, bon conductor dera calor e dera electricitat, opac e d'ua ludentor característica. 2. Corròp d'esturments de metau d'ua orquèstra.

meteorològ, -a *nòm m f* Persona qu'estúdie es fenomèns atmosferics.

meteorologia *nòm m* Sciéncia que tracte er estat deth temps e des meteòrs ena atmosfèra dera Tèrra.

meteorologic, -a *adj m f* Relatiu ara meteorologia.

méter *v tr* Plaçar ua causa en un lòc.

mètge, metgessa *nòm m f* Persona qu'a estudiant era medecina, qu'eth sòn mestier ei examinar as malauts, veir qué an e sajar de suenhar-les damb eth remèdi mès avient entara sua malautia.

metòde *nòm m* 1. Manèra ordenada d'actuar, de hèr es causes o d'ensenhar-les. 2. Òbra qu'ensenhe es element d'ua sciéncia o art.

metodologia *nòm f* Estudi deth metòde.

mètre *nòm m* Unitat de mesura de longitud, basa deth sistèma metric decimau. (Simb. **m**)

mètro *nòm m* Trèn que circule peth dejós de tèrra e transpòrte viatjaires que viuen en ua grana ciutat.

metropolitan, -a *adj m f* Dera metropòli o qu'a relacion damb ua grana ciutat.

metuda *nòm f* 1. Accion o efècte de méter. 2. En bèri jòcs de cartes, ei era quantitat que met era persona entà seguir jogant.

mèu *nòm f* Substància espessa de color daurat, fòrça doça e pegosa, que fabriquen es abelhes damb eth pòlen/sofre des flors e que s'emplegue ena alimentacion.

mèuca *adj f* Audèth dera família des titonids, d'uns 34 centimètres de longada, de plumes fòrça doces de tonalitat clara o daurada damb petites plapes neres o fòrça escures, uelhs dirigidis entà deuant entornejadi de plumes (*Tyto alba*).

mèussa *nòm f* Organ vascular plaçat en ipocòndri esquèr.

mexican, -a *adj* *nòm m f* De Mexic, qu'a relacion damb aguest país d'America o damb es sòns abitants.

mia *nòm f* Mair deth pair o dera mair d'ua persona (familiar), dit en Pujòlo.

mia *det f* Determinant qu'indique qu'era causa que se parle apertenh ara persona que parle o que i é restacada.

micha *nòm f* 1. Cada ua des dues pèces de vestir transparentes o de diuèrsi colors que se placen fòrça ajustades as cames. 2. Hèr micha, tricotar o téisher.

michon *nòm m* Pèça de vestir de punt, lan o coton que curbís eth pè e eth començament dera cama.

microbiologia *nòm f* Part dera biologia qu'estúdie es organismes microscopics.

mida *nòm f* 1. Mesura. 2. Dimension.

miei *nòm m* 1. Aquerò que servís entà ar-ténher quauquarren. 2. Substància a trauès dera quau òbre ua fòrça, ei transmetut un efècte; element o substància qu'entornege ua causa. 3. Element de transmission dera informacion: ràdio, premsa e television. *Sin.: mejan.*

miei, mieja *adj m f* 1. Qu'ei entre dus extrems. 2. Que represente es caracteristi-ques mès comunes d'un grop.

mieicampiste, -ta *nòm m f* Jogador de fotbòl qu'ocupe generaument era zòna comprenuda entre era defensa e era avant-garda.

miejanet *nòm f* Es dotze dera net.

migracion *nòm f* 1. Moviment de po-

blacion que dèishe eth lòc de residència pr'amor d'establir-se en un aute país o en ua auta region. 2. Viatge collectiu que quauqui audèths, pèishi o d'auti animaues hèn de manèra periodica.

mijò *nòm m* Part centrau deth ueu de color jaune.

mil *nòm m* Dètz viatges cent.

milanés, -esa *adj m f* 1. Relatiu o qu'aper-tenh a Milan o as sòns abitants.

milenat *nòm m* Amàs de mil unitats.

milèr *nòm m* Conjunt de mil unitats.

milh *nòm m* Èrba dera família de gram-inèes que se cultive entara alimentacion umana e deth bestiar.

milhòc *nòm m* Planta dera família des graminèes, damb era tija fòrta, huelhes amplament linears e inflorescència soent arquejada, d'origina paleotropicaue e a viatges cultivada coma minjar entath bestiar (*Zea mays*). En Luishon se coneish era forma *blat mòro*.

milhocar *nòm m* Tèrra semiada de milhòc.

milhor *adj m f* 1. Superior a ua auta causa e que la depasse en qualitat naturau o orau. 2. Preferible, mès convenient. Der aute costat deth Portilhon tanben s'emplegue *mielhor*.

milhora *nòm f* 1. Accion de milhorar. 2. Cambi peth que bèra causa acabe siguent milhor qu'abans.

milhorament *nòm m* Accion de milhorar.

milhorança *nòm f* 1. Cambi o progrès

d'ua causa que hè que sigue melhor. 2. Òbra que se realize en un abitatge, en un edifici, etc, entà milhorar-lo.

milhorar *v tr* 1. Hèr que bèra causa sigue mès bona o passe a ua situacion o estat milhor. 2. Èster milhor, restablir era salut perduda.

milícia *nòm f* Armada o conjunt de persones qu'apertenhen as fòrces armades.

milician *nòm adj m f* Membre d'ua milícia o restacat damb era.

milion *nòm m* Mil viatges mil.

milionari, -ària *nòm adj m f* 1. Persona qu'a fòrça sòs. 2. Que supèr eth milion.

militància *nòm f* 1. Conjunt de militants. 2. Accion de militar.

militant, -a *nòm m f* Membre actiu d'ua organizacion politica o sindicau.

militar, -a *nòm adj m f* 1. Persona que servís ena armada. 2. En relacion ath mon des militars.

millenari, ària *adj m f* Pertenhent o relatiu ath milleni, que dure o a un milleni.

millimètre *nòm m* Mesura de longitud equivalenta ara millèsima part d'un mètre. (Simb. **mm**)

mimaròles *nòm f* Esteles que ves quan te das un patac en cap.

mina *nòm f* Excavacion o catament hèt generaument dejós dera tèrra que permet obtier minerau.

minaire, -aira *adj m f* Persona que trabalhe en ua mina.

minerau *adj m f* 1. Se ditz des substàncies naturaus inorganiques que formen era crosta terrèstra o ua part d'era. 2. Compòst naturau inorganic format per un o mès elements quimics, que generaument a ua madeisha estructura cristalina fixa. 3. Part aprofitabla d'un jaciment minèr.

minim, -a *adj m f* Fòrça petit, fòrça cuert, fòrça estret. *Sin.:* *mendre*.

minimau *adj m f* Eth mès petit, plan petit.

minimizar *v tr* Trèir importància o valor a ua causa.

ministèri *nòm m* Departament que, amassa damb d'auti, ei responsable dera administracion d'un des airaus deth govèrn d'un país.

ministeriau *adj m f* Deth ministèri.

ministre, -tra *nòm m f* 1. Membre deth govèrn qu'a era carga d'un ministèri. 2. Pastor protestant. S'emplegue fòrça era forma populara *menistre*

minjaneta *nòm f* Ludèrt sense pautes, damb forma de sèrp (*Anguis fragilis*).

minjar *nòm m* 1. Quinsevolha substància que prenen es animaus e es persones entà dar ar organisme aquerò qu'a de besonh entà foncionar. 2. Préner aliments. 3. Mastolhar e avalar es aliments solids.

minoria *nòm f* 1. Part mès petita d'un grop de persones o causes que formen un conjunt. 2. Conjunt de vòts contraris as dera majoria, en ua votacion o assemblada. 3. Sector dera poblacion d'un estat, d'ua nacion, etc., que se diferèncie deth sector numericament majoritari o deth

sector dominador pera raça, era lengua, era religion, era cultura, era ideologia, etc.

minoritari, -ària *adj m f* Qu'ei en minoria numerica.

minoritat *nòm f* 1. Era part mès petita de dus o mès nombres que se considèren que hèn part d'un tot. 2. En politica, ensej de vòts inferiors as que constituïssen era majoria.

minuscua *nòm f* Letra qu'ei mès petita qu'era majuscua e qu'ei era que majoritàriament se tie quan s'escriu.

miocardi *nòm m* Muscle deth còr des persones e des animaues vertebrats.

miquelets *nòm m* Milícia formada per voluntaris nacionalistes catalans ena guèrra de Succession. A quedat ena toponimia. *Ex.: Eth vaquèr passèc deth tèrme d'Arres ath de Vilamòs pera Passada des Miquelets.*

miracle *nòm m* Hèt non explicable pes leis naturaues e que s'atribuís a intervencion subrenaturau d'origina divina.

miracle *nòm m* Hèt que non se pòt explicar pes leis dera natura e que se considèra costat pera intervencion de Dieu o d'un èster subrenaturau.

miraclós, -osa *adj m f* 1. Que non se pòt explicar damb es leis dera natura. 2. Qu'ei extraordinari e provòque admiracion e suspresa.

miraculós, -osa *adj m f* Que non se pòt explicar pes leis dera natura. *Sin.: miraclós.*

mirador *nòm m* 1. Lòc naut e ben plaçat

deth que se pòt contemplar un paisatge agradiu. 2. Balcon caperat e barrat damb veires.

miralh *nòm m* Superfícia lisa, normalment de veire, que reflèxe era lum, es objèctes e es persones.

miralhar *v intr* Guardar, reflexar en miralh. *Ex.: Se passaue eth dia sense trabalhar, non hège que miralhar-se.*

miratge *nòm m* 1. Fenomèn optic que s'està a veir objèctes luenhants que non i son, per aquerò dera lum que les reflectís. 2. Imatge o representacion enganhsosa dera realitat costada pera imaginacion o per ua interpretacion erronea.

mirgalhat, -ada *adj m f* Plapejat, chaupicat de plapes, damb vetes.

miscellanea *nòm f* Barreja de causes diuerses. Recuelh d'escrits de diuerses matèries,

miserable, -bla *adj m f* 1. Qu'ei malerós e digne de pietat. 2. Qu'ei dolent e mancat de sentiments nòbles.

misèria *nòm f* Manca de sòs e des mejans de besonh entà poder víuer.

misericòrdia *nòm f* Vertut qu'ahisque a sénter pena o pietat pes que patissen e a sajar d'ajudar-les.

misharnon *nòm m* Organisme saprofitic, parasit o simbiotic de còs vegetatiu que se reproduís per espòres damb còs carnós e chapèu.

missa *nòm f* Ena religion catolica, cerimònia que consistís en sacrifici deth còs e dera sang de Nòste Sénher que damb es

espècies deth pan e deth vin renauís eth sacerdot en autar. *Ex.: Eth capelhan de ço de Joanchiquet cantèc missa ena glèisa de Vilamòs.*

missau *nòm m* Libre que contie es oracions dera missa e qu'indique er orde e era manèra coma a de celebrar-se.

missil *nòm m* Projectil propulsat per gassi destinat a arténher un punt.

mission *nòm f* 1. Carga o trabalh qu'a de hèr quauquarrés. 2. Delegacion de personas encargades d'un trabalh precís. 3. Casa, glèisa, tèrra... des missionaris, personas consagrades ara evangelizacion.

mistèri *nòm m* Quauquarren secrèt e amat, qu'ei de mau compréner e de mau explicar.

misteriós, -osa *adj m f* Qu'implique mistèri.

Mistral *nòm* Escrivan occitan de grana importància entara reneishença dera lengua occitana en sègle XX.

mistralenc, -a *adj m f* De Mistral o relacionat damb eth.

mitat *nòm f* 1. Part que, amassa damb ua auta d'egala, forme un tot. 2. Lòc o temps que se trape ara madeisha distància des dus estrems.

mite *nòm m* Istòria fantastica que raconde era vida des dius e des eròis dera antiquitat.

mitic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a un mite.

mitigar *v tr* Amendrir era importància o

era gravetat de quauqua causa, especiaument d'ua dolor fisica o morau.

miting *nòm m* Reünion de personas a on un o diuèrsi oradors pronóncien discorsi sus temes politics o sociaus.

mitologia *nòm f* 1. Conjunt de mites d'un pòble o cultura sustot dera grèga e romana. 2. Sciéncia qu'estúdie es mites.

miugrana *nòm f* Frut de forma redona damb era pèth de color auriò e vermelha, qu'a ath laguens uns graets de color vermelh plan chucosi separadi per ua membrana molt fina.

miugranèr *nòm m* Arbe dera familia des punicacèes, de cinc a sies mètres de nautada, branques primes, huelhes opausades, sanceres e lustroses, flors ròies e damb es petals un shinhau dobladi, e eth frut n'ei era miugrana (*Punica granatum*).

miular *v intr* Hèr miulets eth gat.

miulet *nòm m* Expression pròpria deth gat.

mixte, -ta *adj m f* Format per diuèrsi elements que se barregen entà compausarne d'audi.

mobil, -a *adj m f* 1. Que se botge o se pòt botjar. 2. Objècte de decoracion o jòc, compausat d'elements junhuts per hius e son en equilibri en un supòrt e se botge jos er impuls der aire. 3. Aparelh de comunicacion.

mobiliari *nòm m* Conjunt de mòbles d'ua casa.

mobilitat *nòm f* Capacitat entà poder-se botjar.

mobilizacion *nòm f* Accion o efècte de mobilizar ua causa o ua persona.

mobilizar *v tr* Méter en marcha ua activitat o un moviment pr'amor d'arribar en ua fin determinada.

moblar *v tr* Méter mòbles en un espaci pr'amor de hèr-lo mès abitable e comòde.

mòble *nòm m* Objècte fabricat damb un materiau resistent que servís entà un usatge concrèt e entà equipar e decorar un espaci.

moc *nòm m* Substància espessa e empeganta que segrèguen es membranes mucoses, e especiaument era que ges pes horats deth nas. Tanben se'n ditz naric.

mocador *nòm m* 1. Pèça quadrada de tela, non guaire grana, que servís entà limpiar es mocs, era shudor o es lèrmes. 2. Pèça quadrada de seda o tela fina que curbís eth còth o eth cap, que s'utilize com ornament o abric.

mocar *v intr* Shugar eth naric, trèir es mocs.

mochet *nòm m* Doç dur hèt de sucre que pòt auer desparièrs gusti. *Sin.: bonbon.*

mocho, -cha *adj m f* Vaca, craba o oelha que non an còrnes.

mocion *nòm f* Proposicion hèta en ua assemblada, en un congrès, etc.

mòda *nòm f* Forma de vestir, de pientar, etc. qu'agrade ara majoria dera gent pendent un periòde de temps.

modalitat *nòm f* Manèra d'èster, d'actuar o de presentar-se ua causa.

modèl *nòm m* 1. Persona o causa que servís coma objècte d'imitacion o coma norma a seguir. 2. Forma establida entà hèr o exprimir ua causa.

modelhoar *v tr* Hèr modelhons. *Ex.: Hè lèu a modelhoar que vò plòir.*

modelhon *nòm m* Pialèr d'èrba que se hè en prat un còp qu'ei dalhada e seca, cap ath ser, tà que se tengue shuta enquia que se pogue carrear entath palhèr. *Ex.: Un modelhon ei apruprètz era carga d'èrba que pòt portar un òme.*

modèm *nòm m* Dispositiu que, connectat a un ordenador, convertís senhaus digitaus en senhaus analogics, o ath revès, e li permet comunicar-se damb un aute ordenador per via telefonica.

moderacion *nòm f* Hèt de contier e de frenar es sentiments, es paraules e es impulsis exageradi.

moderament *adv* Damb moderacion, d'ua manèra moderada.

moderador, -a *nòm m f* Persona que dirigís ua reünion, un debat, ua assemblada, etc., e balhe era paraula as persones que i vòlen intervier.

moderar *v tr* 1. Amendrir era intensitat o evitar er excès d'ua causa. 2. Dirigir ua reünion ena que diuèrses persones discutissen sus un tèma e balhar era paraula ad aqueri que i vòlen intervier.

modèrn, -a *adj m f* 1. Deth temps present, oposat a vielh, antic, classic e establit. 2. Ara mòda.

modernitat *nòm f* Qualitat de modèrn.

modernizacion *nòm f* 1. Accion de modernizar; er efècte. 2. Procès de cambi social, que racionalize es relacions entre grops socials en encastre d'ua nacion o estat, pr'amor de garantir es libertats democraticas e eth progrès economic e social.

modernizar *v tr* Adaptar ua causa as usatges e costums mès avançadi e modèrns.

modèst, -a *adj m f* 1. Persona que non se cre superiora as autes e que non presumís d'aquerò que hè. 2. Qu'a pòca importància social o pòqui sòs.

modificable, -bla *adj m f* Que pòt èster modificat.

modificacion *nòm f* Cambi petit o alteracion d'ua causa sense afectar-ne es caracteristiques principaus.

modificar *v tr* Hèr cambis en bèra causa, sense transformar-la complètament.

modista *nòm m f* *Veir* costurèra.

modul *nòm m* Pèça que forme partida d'un conjunt, mès que tanben se pòt considerar separadament.

moflar *v tr* 1. Hèr a tornar mofle. 2. Moderar o adocir era rigor e era severitat d'ua persona.

mofle *adj m f* 1. Que cedís facilament ara pression. Opausat a dur. *Ex.: M'agrade dormir en un lhet mofle. Mos cau minjar pan dur: non n'i a de mofle.*

mòg, mòja *adj m f* Qu'ei banhat damb aigua o damb bèth aute liquid. En Luishon diden *mog*.

mòga *nòm f* Arcaïsme que volie díder tèrme, pèira que mercaue eth limit d'ua propietat. Encara que non s'emplegue a demorat enes noms de familha de bères persones.

mòir *v tr* 1. Hèr qu'un còs o part d'eth càmbe de lòc o posicion. 2. Agitar, botjar. 3. Hèr que quauquarren foncione. 4. Comunicar a bèth un entosiasme o interès.

mòla *nòm f* 1. Maquina o mecanisme que servís entà trissar ua matèria enquia redusir-la a tròci petiti o a povàs. 2. Edifici a on i a installada ua mòla.

molecula *nòm f* Agropacion d'atòms.

mòler *v tr* Convertir eth gran en haria, quauquarren solid en povàs per friccion.

molèstia *nòm f* Causa qu'empedis eth benèster o tranquillitat. *Sin.: embarràs.*

mólher *v tr* Trèir era lèit d'un mamifèr femelha, en tot sarrar-li era popa.

molièr *nòm m* Mestièr dera persona que hè a marchar era mòla.

molinet *nòm m* Maquina tà redusir en haria o en pasta, aliments o còssi diuèrsi.

mòls *nòm f* Esturment en forma d'estialhes entà agarrar es brases o eth tidon. Tanben se'n ditz *amòls*.

molt, -a *adv adj m f* Grana quantitat, gran nombre.

moma *nòm f* Figura hèta de drap, carton, plastic, etc, que represente un mainatge o mainada damb era quau jòguen es mainatges. *Sin.: pipa.*

moment *nòm m* Estona. Espaci de temps

reduit.

mòmia *nòm f* Cadavre que se consèrve indefinidament, o ben per causes naturaus o ben perque s'a tractat damb substàncies quimiques que lo dessequen.

mon *nòm m* 1. Tot açò qu'existís. 2. Era nòsta planeta.

monaca *nòm f* Pipòt de tela, husta, carton... que quauquarrés botge, d'amagat, entà hèr representacions teatraus. *Sin.: marioleta.*

monarca *nòm m f* Persona, damb títol nobiliari, qu'ei eth cap d'un estat.

monard *nòm m* Nòm generic que reciben es mamifèrs qu'adrumans.

monarquia *nòm f* 1. Forma de govèrn a on eth poder ei exercit reament o nòmiament sonque per ua persona, designada per dret d'eretatge o per eleccion, damb caractèr vitalici. 2. Estat governat per una monarquia. *Ex.: Era monarquia espanhòla signarà er acòrd deman.*

monastèri *nòm m* Edifici a on residís ua comunitat de monges.

monde *nòm m* Gent.

mondiau *adj m* En relacion ath mon sancer.

moneda *nòm f* 1. Pèça de metau estampada entà hèr comèrç. 2. Unitat monetària d'un país.

monetari, -ària *adj m f* Relatiu o qu'aper-tenh ara moneda.

monge, -nja *nòm m f* Individú d'ua ordre religiosa que viu jos ues règles comunes

en un monastèri.

mongeta *nòm f* 1. Planta que da ua legum en forma de tenca damb uns semes en sòn interior, que tanben s'apèren mongetes, e qu'an forma d'arnelh (*Phaseolus vulgaris*). 2. Legum en forma de tenca, longa e emplastada o redona e fina, que se cuelh quan encara ei verda e es semes deth sòn interior son encara plan petiti.

mongolic, -a *adj m f* Relatiu as mongòls o a Mongolia.

monitor, -a *nòm m f* 1. Persona qu'ense- nhe ua activitat ena qu'ei expèrta, espe- ciaument esportiva o culturau. 2. Persona qu'agarre responsabilitats d'educador o de guida en un grop mainadenc o similar.

monografic, -a *adj m f* Qu'estúdie o tracte damb detalh un solet tèma o aspècte d'ua matèria.

monolitic, -a *adj m f* Qu'ei un tot omoge- nèu.

monològ *nòm m* 1. Discors en votz nauta que tie ua persona damb era madeisha. 2. Òbra literària, espciaument de teatre, que parle un solet personatge.

monopòli *nòm m* 1. Dret legau qu'a un in- dividú o ua empresa entà espleitar un negòci o entà véner un producte deter- minat. 2. Domeni o influéncia totau e ex- clusiva sus ua causa.

monsenhor *nòm m* Títol que se da a cèr- ti prínceps e as cardenaus, bisbes e arque- bisbes.

monstre *nòm m* Èster imaginari qu'a ua forma anormau e que generaument pro-

dusís pòur.

montanha *nòm f* 1. Elevacion de terren importanta. 2. Zòna geografica d'altitud.

montanhut, -uda *adj nòm m f* Dera montanha o qu'a relacion damb aguesta elevacion deth terren.

montatge *nòm m* 1. Operacion de montar o bastir un objècte en tot ajustar-ne es pèces. 2. Organizacion e preparacion d'ua representacion teatrau o d'un espectacle.

montilha *nòm f* Montanheta de sable de nautada variabla formada peth vent, caracteristica deth desert e en bères zònes de plages.

montjòia *nòm f* Montèr de pèires apilades entà indicar un camin, un punt geografic determinat o rememorar un eveniment.

Montpelhièr *nòm f* Nòm d'ua vila d'Occitània, en sud de França.

monument *nòm m* Obratge d'arquitectura o d'escultura.

monumentau *adj m f* 1. Relatiu a un monument. 2. Molt important.

moquet *nòm m* Punta de cigar o de cigarreta.

mora *nòm f* 1. Frut, que se pòt minjar, der amorièr format per petiti grans blanqui, vermelhi. 2. Frut, que se pòt minjar, d'arrominguèra format per petiti grans vermelhi o neres. *Ex.: Ta mair va a hèr confitura de mores.* 3. Part trenda deth pan o de bèra fruta. *Ex.: Eth praube can auie tanta gana que se minjaue es mores de pan que queiguien dera taula.*

moralitat *nòm f* 1. Conformitat damb es costums que se considèren boni. 2. Grad d'adequacion dera opinion, deth comportament o des eveniment segontes es règles dera morau.

moràs *nòm m* Terren banhat, mòth.

moratòria *nòm f* Ampliacion deth temps que s'autrege entà hèr un pagament o complir ua obligacion.

morau *adj nòm m f* 1. Qu'òbre segontes es principis dera morau e es sentiments, déuers, etc., que ne deriven; etic. 2. Relatiu o qu'apertenh ara anma, per oposicion a materiau. 3. Comportament, accion o obligacion que respon a çò qu'ei morau. 4. Esperit, capacitat de mantier-se fèrm ena actitud que se cre mèr pròpria e digna.

moraument *adv* 1. Conforme as règles dera morau. 2. Damb ua certitud morau, non materiau.

morfologia *nòm f* 1. Forma e estructura d'un organisme. 2. Branca dera lingüística qu'estúdie es normes que regissen era estructura intèrna des mots.

morfologic, -a *adj m f* Dera morfologia o qu'a relacion damb aguestes sciéncias.

moria! *adv* Expression de suspresa.

morir *v intr* 1. Defuntar. 2. Pèrder era vida.

morisco *nòm m* Planta erbacèa dera familia des poligonacèes, eth gran dera quau ei destinat ara alimentacion deth bestiar e entà hèr fabricacion de haria (*Fagopyrum esculentum*).

mòro *adj m* Se'n ditz atau deth shivau qu'a eth cap mès nere qu'es pantes e era rèsta deth còs. En femenin *morana*.

morralet *nòm m* Bossa o sac de tela fòrta que s'emplegue entà portar causes e anar d'excursion, de caça, d'acampada o tà classa. Se pòrte ena esquia.

morranes *nòm f* Dilatacion d'ua vena der anus o deth rècte.

morrau *nòm m* Accessòri generaument hèt de correes que se met en morro deth bestiar entà que non minge o mossègue.

morrèra *nòm f* Saquet de cuer o còrda que se place en morro des bèsties entà que non mingen.

morro *nòm m* Part anteriora gessenta dera cara de certans mamifèrs, peishi e d'auti animaues a on i é era boca e es horats deth nas.

mòrt, -a *nòm adj f* 1. Fin dera vida. 2. Sense vida.

mortalatge *nòm m* Accion d'aucir a fòrça persones o animaues.

mortalitat *nòm f* Quantitat de mòrts en un lòc e en un periòde de temps determinat, en relacion damb eth totau dera poblacion.

mortau *adj m f* 1. Qu'a de morir. 2. Que produís o pòt produsir era mòrt. 3. Pròpri d'un mòrt o semblant a eth.

mortèr *nòm m* 1. Sòrta de batalh de coeire o de husta que se hè a servir tà mòler era sau, eth gimvert, es alhs. 2. Mange que s'emplegue entà hèr a mòir era lèra, entà estornejar era lèit. 3. Caudia entà perbocar es parets.

mos *pron* Pronòm personau, complement dera prumèra persona deth plurau.

mòs *nòm m* Porcion de minjar que se mastègue d'un còp.

mosca *nòm f* Insècte de miei centimètre de long, d'ales transparentes qu'a ua trompa en lòc de boca.

moscalhon *nòm m* Insècte dera familha des mosques, de major dimension.

mosquit *nòm m* Insècte de còs cilindric e prim, damb dues antenes e ua trompa longa e prima qu'atrauèsse era pèth des frutes e des animaues entà chucar-les eth sòn chuc e era sua sang.

mossa *nòm f* Liquèn deth grop des cladonies, ramificat, de color vert, que posse en tèrra e soent s'utilize entà hèr presèps, creish fòrça en lòcs ombrius sus es pèires, peles d'arbes, eth solèr e tanben laguens dera aigua.

mossardet, -a *nòm m f* Persona que servís a ua auta per sòs e que hè es trabalhs domètgés.

mossegar *v tr* Subjectar quauqua causa en tot clauar-li es dents o sarrar-la damb es dents.

mossen *nòm m* Tractament que s'autrege as capelhans.

mosso, -sa *nòm m f* 1. Persona joena que comence a auer edat entà maridar-se. 2. Criat, òme que hè es trabalhs mès umils.

mossur *nòm m* 1. Tractament de respècte e cortesia que se tie entà nomenar a ua persona adulta. 2. Persona qu'entada era trabalhe un vailet.

mostacha *nòm f* Conjunt de peus que nèish sus eth pòt superior, especiaument s'ei fòrça espés.

mòstra *nòm f* 1. Quantitat petita d'un producte o d'ua merça que s'aufrís entà hèr-ne conéisher es sues qualitats. 2. Causa que se cueilh coma modèl a imitar.

mostrar *v tr* Hèr veir, expausar.

mot *nòm m* 1. Son o conjunt de sons articuladi que representen ua idia. 2. Representacion grafica d'aguesti sons que consistís en un grop de letras delimitat per espacis en blanc. *Sin.: paraula.*

mòta *nòm f* Frut dera vinha format per un conjunt de grans redons agropadi, que pòt auer diuèrsi colors segontes era varietat e que se tie entara elaboracion de vin e de cava.

moth *nòm m* Substància grassa e blanca qu'ei laguens de bèri uassi.

motiu *nòm m* 1. Tèma, ahèr a desvolopar. 2. Rason d'obrar.

motivacion *nòm f* Estimul qu'encoratge a bèth un, a mostrar interès per quauqua causa.

motivar *v tr* 1. Èster era causa o era rason de quauquarren. 2. Hèr que bèth un mòstre interès sus ua causa.

motle *nòm m* Pèça ena que se hè en uet era forma que vò dar-se en solid ara matèria que s'i met: un metau, un plastic, etc.

mòto *nòm f* Veïcul de dues ròdes que se botge gràcies a un motor. Pòt èster entà ua o dues persones.

motocicleta *nòm f* Veïcul de dues ròdes e botjat per un motor d'explosion, que pòt transportar a ua o dues persones. *Sin.: mòto.*

motociclista *adj nòm m f* 1. Deth motociclisme o qu'ei relacionat damb aguest espòrt. 2. Persona qu'amie ua mòto.

moton *nòm m* Mascle dera oelha crestat.

motor *nòm m* Mecanisme format per un conjunt de pèces que transforme ua energia en moviment.

moviment *nòm m* 1. Accion de cambiar de lòc o de posicion. 2. Tendéncia politica, religiosa, estetica...

mula *nòm f* Femelha ibrida dera ègua e der ase.

multa *nòm f* Sancion o castig qu'ua autoritat impause per auer cometut ua falta o un delicte e que s'a de pagar ua quantitat de sòs.

multilingüe, -gua *adj nòm m f* 1. Qu'ei hèt o escrit en diuèrses lengües. 2. Persona que parle diuèrsi idiòmes.

multilingüisme *nòm m* Usatge alternatiu de diuèrses lengües en un individú e, per extension, en un grop social.

multimèdia *adj f* Qu'emplegue conjunta e simultanèament diuèrsi mieis, com imatges, sons e tèxtes, ena transmision dera informacion.

multinacionau *adj m f* Qu'a negòcis e activitats en diuèrsi païsi.

multiple *adj m* Qu'ei format o ocasionat per mès d'un element.

multiplicar *v tr* 1. Hèr a créisher, ua quantitat, eth nombre de viatges que mèr-que ua auta. 2. Reprodusir per generacion.

multiraciau *adj m f* Que contie diuèrses races. *Ex.:* *Societat multiraciau.*

multitud *nòm f* 1. Nombre o quantitat molt elevada de persones o causes. 2. Particularament, conjunt de persones amassades en un lòc.

multitudinari, -ària *adj m f* Qu'amasse ua multitud.

municion *nòm m* 1. Conjunt de provisions e materiaus de guèrra des exercits. 2. Cartochi, projectils... des armes de huec.

municipalitat *nòm f* Territòri e abitants regidi per un ajuntament.

municipau *adj m f* En relacion ath municipi e ara sua administracion.

municipi *nòm m* Circonscripcion administrativa regida per un ajuntament.

mur *nòm m* 1. Paret. 2. Muralha.

murmulh *nòm m* Parlar en veu baisha.

murmurar *v intr* 1. Parlar mau de quauquarren o de bèth un que non ei present, generaument damb mala intencion. 2. Parlar en votz baisha e sense vocalizar, generaument queishant-se de quauquarren. 3. Produzir murmulh.

muscada *adj f* Escara remassada encara verda abans de hèr eth casquelh e dempús conservada en siròp.

muscle *nòm m* Cada un des organs o masses de teishuts que servissen entà produisir eth moviment des diuèrses parts deth còs.

musèu *nòm m* Lòc public a on son expausades òbres d'art, colleccions d'interès istoric, folcloric, scientific...

music *nòm m f* Persona que hè o qu'interprète musica.

musica *nòm f* Art de combinar sons segontes es leis dera armonia, dera melodia e deth ritme.

musicaire, -aira *nòm m f* 1. Persona que se tie professionaument a tocar un esturment musicau. 2. Persona que se tie a compausar musica. Era forma tradicionau ei *music*.

musicau *adj nòm m f* 1. Dera musica o qu'ei restacat damb aquest art. 2. Espectacle qu'includís pèces de musica, cançons e balhs.

musician *nòm m* Persona que hè musica en tot tocar un esturment o cantar. *Sin.:* *music*.

musulman, -a *nòm adj m f* En relacion ar islam; persona d'aguesta religion.

mut, -uda *adj m f* 1. Persona que non pòt parlar pr'amor qu'a ua incapacitat o ua lesion. 2. Que non a votz o son. 3. Qu'ei plan carat o silenciós.

mutilacion *nòm f* Hèt de mutilar.

mutilar *v tr* 1. Talhar un membre o ua part deth còs d'ua manèra violenta o mejançant ua operacion. 2. Esbauçar o suprimir ua part d'ua causa.

mutuau *adj m f* Que se da a quauqu'un e que, ath madeish temps, se recep d'aquest ena madeisha mesura.

n

nabiàs *nòm m* Terra a on i a ua plantacion de naps.

nacion *nòm f* 1. Comunitat umana caracterizada pera consciéncia d'ua istòria e un futur en comun. 2. Organizacion politica d'ua comunitat damb identitat nacionau.

nacionalisme *nòm m* Doctrina politica qu'exalte era personalitat nacionau e que defense era creacion d'un estat independent e autonòm.

nacionalista *adj m f* Persona que practique eth nacionalisme.

nacionalitat *nòm f* Condicion juridica que s'atribuís as subjèctes d'un Estat.

nacionalizacion *nòm f* Accion e efècte de nacionalizar.

nacionalizar *v tr.* 1. Concedir era nacionalitat. 2. Acceptar coma nacionau quauquarres que non n'ei. 3. Hèr que determinadi bens, servicis o industries dera empresa privada o dirigidi per estrangèrs passen a mans der Estat.

nacionau *adj m f* Dera nacion.

nadalenc, -a *adj m f* Deth Nadau o qu'ei relacionat damb aguesta hèsta religiosa des cristians.

nadalet *nòm m* 1. Cançon populara que se cante en Nadau. 2. Carta postau que s'en-

vie entà felicitar eth Nadau.

nadar *v intr* Desplaçar-se laguens dera aigua hèn es moviments de besonh entà tier-se ena superfície sense tocar eth tèrra.

Nadau *nòm m* Solemnitat der an liturgic que commemòre era neishença de Jesu-crist.

nano, -na *nòm m f* Qu'ei d'ua petitesa importanta laguens dera sua espècia. Plan petit.

nanotecnologia *nòm f* Estudi des estructures a escala moleculara e atomica, entara elaboracion de materiaus e procèssi a escala d'unitats equivalents ara milionena part deth millimètre.

nap *nòm m* Planta d'uns 50 cms. de nautada dera que se'n minge era arraïtz. (*Brassica rapa*). *Ex.: Cada causa en sòn temps, es naps en avents.*

naric *nòm m* Substància espessa segregada pes glandules mucoses.

narigós, -osa *adj m f* Que tostemps a narics.

narracion *nòm f* Accion d'explicar un hèr reau o non reau.

narrador, -a *nòm m f* Qu'explique ua istòria reau o endonviada o ua seria de hèts.

narrar *v tr* Explicar aquerò qu'a passat reament o un hèr o ua istòria non reau.

narratiu, -iva *adj m f* 1. Dera narracion. 2. Que narre, conde.

nas *nòm m* Organ der olfacte.

nasigròs, -ssa *adj m f* Qu'a eth nas gròs.

natacion *nòm f* Espòrt o exercici que consistís en desplaçar-se laguens dera aigua, ua persona o un animau, en tot hèr es moviments de besonh entà tier-se ena superfícia sense tocar en tèrra.

natau *adj m f* Qu'ei restacat damb era neishença de quauqu'un. *Ex.: Eth pòble natau d'ua persona ei eth lòc a on neishec.*

natiu, -iva *adj m f* Hilh, naturau, d'ua nacion, d'ua region o d'un pòble determinat.

natura *nòm f* 1. Conjunt des causes creades. 2. Organ sexuau femenin.

naturalesa *nòm f* 1. Conjunt des causes e des fòrces que formen er univèrs e que non an estat hètes per èster uman. 2. Manèra d'èster o de comportar-se ua persona. 3. Proprietats o conjunt de proprietats caracteristiques d'un èster o d'ua causa.

naturalista *adj nòm m f* 1. Que hè referéncia ath sistèma de pensament que considèra era natura coma principi de totes es causes. 2. Persona que se tie ar estudi des sciéncias naturaus.

naturalitat *nòm f* Manèra d'actuar o de comportar-se d'ua persona, sense orgulh ne mentida, en tot mostrar-se atau coma ei ena realitat.

naturau *adj m f* Qu'apertenh ara natura o ara propietat o qualitat des causes. De neishença.

naturaument *adv* D'ua manèra naturau o cèrta que non se pòt qüestionar ne méter en dopte.

nau *nòm m* Ueit més un.

nau, -a *adj m f* 1. Acabat de hèr, de fabricar, d'incorporar. 2. Percebut o experimentat per prumèr viatge.

naua *nòm f* Informacion, coneishença o idia de bèra causa.

nauament *adv* Un aute còp.

nauanta *nòm m* Nau viatges dètz.

nauau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro 9 en ua seria.

naueta *nòm f* Lançadora, pèça que hègen a servir es teishinèrs.

nauetat *nòm f* 1. Aparicion d'ua causa qu'abans non existie o utilizacion d'ua causa qu'abans non se hège servir. *Sin.: novetat.* 2. Objècte qu'existís o se hè a servir de hè pòc de temps.

nauèth, -èra *adj m f* 1. Que hè pòc de temps que realize ua activitat e non a guaira experiéncia. 2. Qu'a passat hè pòc o acabe de passar.

naufregar *v intr* 1. En·honsar ua embarcacion qu'èra en tot navegar. 2. Fracassar en un ahèr o en un negòci.

naumaridat, -ada *nòm m* Se'n ditz dera persona, òme o hemna, que ven de maridar-se o que non è guaire temps que s'a maridat. *Ex.: Es naumaridadi que barèren es aubades.*

naut, -a *adj m f* 1. Elevat. En un lòc superior en sentit verticau. 2. Qu'a fòrça valor o intensitat. 3. Son o votz fòrt e intens, agut.

nautada *nòm f* 1. Estatura. 2. Distància verticau d'un còs en relacion a ua super-

fícia.

navegacion *nòm f* Accion de navegar.

navegador *nòm m f* Programa informatic que servís entà desplaçar-se d'ua plana a ua auta o d'un document a un aute en un hilat informatic, a trauès d'uns ligams establidi prealablament.

navegaire, -aira *nòm m f* Persona que navègue.

navegar *v intr* 1. Desplaçar-se ua embarcacion pera aigua o ua nau per aire. 2. Viatjar pera aigua damb ua embarcacion o per aire damb ua nau.

nazi *adj nòm m f* Abreviacion der aleman Nacionausocialista, membre deth nazisme.

nazisme *nòm m* Doctrina e ideologia politica elaborada basicament per Hitler, de caractèr ultranacionalista e expansionista que defense era superioritat raciau deth pòble aleman e era eliminacion de d'auti consideradi inferiors.

ne *conj* Coordinacion entre dus tèrmes negatius.

nebot, -oda *nòm m f* Hih deth german o dera germana.

necessari, -ària *adj m f* Qu'ei obligatòri o inevitable o que non se pòt deishar de cornèr. *Sin.: de besonh.*

necessàriament *adv* De forma necessària.

necessitar *v tr* Auer eth besonh o ajuda de quauquarren o quauquarrés.

necitge *nòm m* Paraula o accion pòc

senada o mancada de logica.

neerlandés, -esa *adj m f* De Nederland.

nefast, -a *adj m f* 1. Qu'amie bèth malastre. 2. Qu'ei fòrça dolent o de pòca qualitat.

negacion *nòm f* 1. Refús, oposicion o responsa negativa a bèra causa demanada. 2. Accion d'anar en contra dera existéncia o dera certitud de quauqua causa.

negar *v tr intr* 1. Declarar que non. 2. Estofar, aumplir d'aigua.

negatiu, -iva *adj nòm m f* 1. Qu'implique era abséncia o inexisténcia de quauquarren. 2. Perjudiciu, desfavorable. 3. Dit d'ua persona pessimista, inclinada a veir er aspècte desfavorable des causes. 4. Refús, oposicion o responsa qu'exprimís negacion a bèra causa demanada.

negativament *adv* De forma negativa.

negligéncia *nòm f* Actitud o comportament dera persona que non tie compde d'aquerò que hè.

negligir *v tr* 1. Non parar atencion ad açò que se ditz o se hè. 2. Non auer en compde es paraules o conselhs de quauqu'un.

negòci *nòm m* 1. Ahèr comerciau. 2. Establiment comerciau. 3. Guanhs que s'obtien en un ahèr de crompa e venta.

negociacion *nòm f* 1. Accion de negociar. 2. Arribar a un acòrd sus ua causa en concrèt damb ua o ues autes persones.

negociador, -a *adj m f* Que se dedique a negociar.

negociar *v tr* Tractar, comerciar, hèr

negòcis.

nèira *nòm f* Entrada, pèça d'ua casa a on s'i hè a entrar a qui non se vò hèr a demorar dehòra. *Ex.: Eth can de Loís tostemps demore ena nèira.*

neishment *nòm m* Moment qu'ua persona o un animau vivipar ges deth vrente dera mair, un animau ovipar ges deth ueu o ua planta ges deth seme o posse dera tèrra.

neishença *nòm f* Accion de nèisher.

nèisher *v intr* 1. Vier ath mon, ara vida. 2. Gésser deth vrente mairau o deth ueu. 3. Gésser ua planta deth seme que se trape acogat ena tèrra.

nené *interj m f* Expression afectuosa que diden as mainatges ath sòn oncle capelhan. Ven a èster çò de madeish que dider-li sénher oncle o sénher rector.

neoclassic, -a *adj m f* Que hè referéncia ath corrent literari e artistic que i auie en Euròpa pendent era dusau mitat deth sègle XVIII, caracterizat per recuperar es estils classicis grècs e romans.

neoliberal *adj m f* Qu'apertenh ad aguest corrent politic e economic deth liberalisme.

neologia *nòm f* Conjunt de procèssi de formacion de naues unitats lexicaus.

nere, -ra *adj m f* 1. Abséncia de tota color. Dera color deth carbon. 2. Vedé'c nere: veir en negatiu.

nerilhon *nòm m* Mala èrba que posse enes semiats. È uns grans neri que maumeten totes es plantes.

nerós, -osa *adj m f* Que tire entath nere.

nèrvi *nòm m* 1. Cada un des organs en forma de cordonets o cintes que meten en comunicacion es desparières parts deth còs damb eth cervèth, medulla espinau e d'auti centres e aguesti entre eri, e servissen entà transméter es sensacions e es impulsis motrius. 2. Fig. era part d'ua causa qu'ei considerada coma hònt dera sua vitalitat, fòrça...; vigor fisic, mentau.

nerviós, -osa *adj m f* 1. Persona o animau que se trape en un estat temporau d'excitacion nerviosa o inquietud. 2. Persona que pèrd era tranquillitat damb facilitat.

net *nòm f* Part deth dia solar comprenuda entre eth ser e era maitiada. *Ex.: Era net qu'ei entà dromir e non entà gandiàr.*

net, -a *adj m f* 1. Que non a cap de taca o que non ei lord. 2. Persona o animau que cuede era sua igièna e eth sòn aspècte exterior. *Sin.: límpio.*

neteja *nòm f* 1. Eliminacion dera lordèra o des causes damnatjoses. 2. Expulsion des persones considerades shordaires o damnatjoses.

netejar *v tr* Hèr net, lauar, emberir, apolidir.

netetat *nòm f* Qualitat de net, neteja.

neurir *v tr* Alimentar, dar de minjar, suenhar. *Ex.: Se lògues dalhaires, ath delà deth jornau te les calerà neurir.*

neurís *nòm m* Porquet de mens d'un an que se crie entà aucir-lo er an que ven.

neuritud *nòm f* Substància que proporcione as èsters viui es matèries e era ener-

gia de besonh entà víuer e entà desvolopar-se.

neurona *nòm f* Cellula deth sistèma nerviós que transmet e produsís es impulsis nerviosi e qu'ei formada per un nuclèu e ua sòrta de prolongacions, ena qu'ua d'eres ei mèns longa qu'es autes.

neuroquimic, -a *adj m f* Procès que peth qu'ua neurona ei capabla de detectar activitat sinaptica simultanèa en diuèrsi punts dera sua estructura.

neutralitat *nòm f* Qualitat o actitud de neutrau.

neutralizar *v tr* Hèr que s'amendrisque o anulle er efècte de quauqua causa menjançant ua auta de contrària.

neutrau *adj m f* 1. Que non participe de cap des opinions en conflicte. 2. Dit d'ua nacion o d'un Estat que non pren part ena guèrra promoiguda per d'auti e s'acuelh ath sistèma d'obligacions e drets inerenti ad aquera actitud.

neutron *nòm m* Particula sense carga electrica que forme part deth nuclèu des atòms.

nhacada *nòm f* 1. Accion de clauar es dents en quauquarren. 2. Tròç de quauquarren que s'arrinque d'ua mossegada.

nhacar *v tr* Cuèlher e sarrar damb es dents quauquarren. *Ex.: Un can nhaquèc eth mainatge en pompilh dera cama.*

nhadèr *nòm m* Lòc a on es garies hèn e coen es ueus, nin.

nhèu *nòm f* Aigua gelada que què des bromes en forma de veires petiti

qu'arriben ena tèrra agropadi en flòcs blanqui.

nhèu grassa *f* Nhèu mofla, de granes cardades.

nhuada *nòm f* 1. Queiguda de nhèu. 2. Quantitat de nhèu que què d'un còp e sense interrupcion.

nhuuar *v intr* Quèir nhèu.

nhigaut, -a *adj m f* Nèci, pèc, pegarràs. *Ex.: Ère mèns nhigaut qu'un paèr.*

nhirgon *nòm m* 1. Lenguatge complicat, incomprendible 2. Lenguatge convencionau emplegat pes membres de determinades categories sociaus, entà per'mor de non èster comprenudi pes auti. 3. Vocabulari entre persones dera madeisha profession, deth madeish entorn. *Sin.: argòt.*

nhòc *nòm m* Ram, de flors o de una auta causa. *Ex.: Es gojats quan acabèren de barar es aubades, dèren un nhòc de flors as gojates.*

Niça *nòm f* Nòm d'ua vila d'Occitània, plaçada ena region de Provença-Aups-Còsta Blua.

niçard, -a *nòm adj m f* De Niça o que i a relacion.

nin *nòm m* Lòc a on meten es ueus e crien es audèths e d'auti animaus.

nina *nòm f* Dubertura der iris per a on passen es rais de lum tar interior deth uelh.

nivèu *nòm m* 1. Grad d'elevacion en relacion a un plan orizontau o ua escala de

valor. 2. Airina entà verificar era orizontaltat d'ua superfícia.

nivolada *nòm f* Massa de bromes.

Nobel *nòm m* Prèmi de portada internacionau as personas que damb eth sòn trabalh an aportat un gran benefici ara umanitat.

nòble, -bla *adj m f* 1. Que per neishença o gràcia deth sobeiran, apertenh a ua classa social diferenta des simples ciutadans e que gaudís de preeminències ereditàries. 2. Elevat, entre es auti, en dignitat, merit, distincion. 3. Incapaç de sentiments baixi, plebeus. *Ex.: A un còr nòble.* 4. Illustre. De conducta aunèsta e generosa. 5. Se ditz der estil armonic, grèu e corrècte. 6. Se ditz de metaus que superen a d'auti aur, plata, bères hustes... que se hèn a servir en objèctes de valor.

noblesa *nòm f* 1. Caracteristica de qui ei nòble. 2. Conjunt de personas qu'apertenh a ua classa social mès nauta.

nòça *nòm f* Acte e hèsta damb era quau celebram era union de dues personas, generaument un òme e ua hemna. *Sin.: maridatge.*

nocion *nòm f* 1. Coneishement elementau de quauquarren. 2. Idèa, concèpte.

nociu, -iva *adj m f* Que hè mau o qu'ei damnatjós.

nocturn, -a *adj m f* 1. Dera net o relacionat damb aguest periòde de temps. 2. Que desvolope era sua activitat pendent era net.

nòde *nòm m* Frut deth noguèr; quan ei

madur ei un frut sec de casquelh dur e arropit, format per dues mitats e un seme tanben arropit en sòn interior. Eth seme ei minjadís e tanben s'apère nòde. *Sin.: escara, esquilhòt.*

nofèt *adv m f* Advèrbi de negacion, non, non ei cap atau. Eth contrari de sifèt.

noguèr *nòm m* Arbe que da eth frut des escares. Ei fòrça apreciada era sua husta. *Sin.: escarèr.*

noiriça *nòm f* Qu'alèite un mainatge que non ei hillh sòn.

nòm *nòm m* Mot entà designar quauqu'un o quauquarren.

nomada *adj m f* Persona que va d'un lòc en aute sense estar-s'i d'ua manèra permanenta.

nombre *nòm m* Expression de quantitat en relacion ara sua unitat. Quantitat de personas o causes d'ua madeisha espècia. Numèro.

nombrós, -osa *adj m f* En grana quantitat.

nomenclatura *nòm f* Conjunt de paraules techniques pròpies d'ua sciència.

nomentament *nòm m* 1. Eleccion o designacion d'ua persona entà un cargue o ua foncion. 2. Document que constate era eleccion d'ua persona entà un cargue.

nomentar *v tr* 1. Proclamar. Citar. Designar bèth un entà un emplec. 2. Hèr citacion de...

nòmina *nòm f* 1. Lista des nòms des personas que trabalhen en ua empresa o en ua

entitat publica e cruben ua sodada. 2. Quantitat de sòs que recep regularament quauqu'un dera empresa a on trabalhe.

non *adv* Advèrbi negatiu. S'emplegue tà refusar, normaument en tot respóner a ua qüestion.

non pas *adv m f* Non, que non, de cap de manèra. Negacion insistenta.

nona *nòm f* Mairia, mair-sénher, mare.

nòra *nòm f* Se'n ditz dera hemna qu'ei maridada damb eth hilh. Hilha politica. *Sin.: ireua.*

nòrd *nòm m* Punt cardinau. Region septentrionau.

nòrd-american, -a *adj m f* Naturau d'America deth Nòrd.

nordic, -a *adj m f* Des pòbles germanics deth nòrd d'Euròpa.

norma *nòm f* Reglamentacion que ditz coma s'an de hèr es causes.

normalitat *nòm f* 1. Caracteristica d'aquero qu'ei normau. 2. Situacion qu'ei normau o abituau.

normalizacion *nòm f* 1. Accion de normalizar. 2. Estandardizacion. 3. Determinacion e aplicacion de normes enes caracteristiques d'un objècte o d'un producte industriau o ena sua elaboracion o fabricacion.

normalizar *v tr* Hèr qu'ua causa s'ajuste a ua norma, a ua règla o a un modèl comun.

normatiu, -iva *adj m f* Que servís de norma o qu'establís era norma.

normativa *nòm f* Conjunt de normes que

regulen ua matèria o ua activitat.

normativament *adv* Segontes es normes que regulen ua matèria, ua activitat, etc.

normativizacion *nòm f* Accion de somèter a ua norma; er efècte.

normau *adj m f* Qu'ei corrent, abituau e non cride era atencion.

normaument *adv* D'ua manèra normau.

nosati, -es *pron m f* Pronòm de prumèra persona deth plurau.

nostalgia *nòm f* Sentiment de tristòr o de pena que se sent en estar luenh des persones o des lòcs estimadi o perque se rebrembe de bèra causa perduda.

nostalgic, -a *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ara nostalgia.

nòste, -ta *adj m f* Possessiu que hè referéncia ara prumèra persona deth plurau.

nòta *nòm f* 1. Signe musicau que represente un son. 2. En un libre, escrit ath marge. 3. Escríuer quauquarren que volem rebrembar. 4. Qualificacion d'un contròtle academic.

notablement *adv* De manèra notabla.

notable, -bla *nòm m f* 1. Qualificacion en estudi qu'ei inferior ar excellent e superior ath ben. 2. Persona importanta en ua localitat o collectiu.

notar *v tr* Experimentar ua sensacion o encuedar-se'n de bèra causa.

notari, -ària *nòm m f* Foncionari que da fe de contractes e d'autes situacions e documents.

notícia *nòm f* 1. Comunicacion hèta en generau de quauque eveniment recent. 2. Informacion, coneishement o idia de bèra causa.

notificacion *nòm f* 1. Hèt de notificar. 2. Escrit o paraules en que se notifique ua causa.

notificar *v tr* 1. Comunicar d'ua manèra oficiau ua notícia. 2. Hèr a saber ua causa d'ua manèra formau.

noveme *nòm m* Onzau mes der an.

noven, -a *adj m f* 1. Qu'ocupe eth lòc nau en ua seria. 2. Part d'ua quantitat dividida en nau parts egales. *Sin.: nauau.*

novetat *nòm f* 1. Aparicion d'ua causa qu'abans non existie o utilizacion d'ua causa que non se hège servir. *Sin.: nauetat.* 2. Suspresa o admiracion que còste ua causa jamès vista o sentuda.

nòvi, -a *nòm m f* Persona que se maride o qu'ei en viatge de nòces o qu'ei a punt de maridar-se.

noviau *adj m f* Deth maridatge o qu'a relacion damb aguesta ceremònia.

nuançar *v tr* 1. Graduar quauqua causa damb diuèrsi tons o damb un matís determinat. 2. Híger ua nòta o ua observacion a ua explicacion pr'amor de precisar-la.

nuclear, -a *adj m f* 1. Qu'apertenh o hè referéncia ath nuclèu. 2. Qu'ei relacionat damb es atòms e damb era energia atomica.

nuclèu *nòm m* 1. Part centrau e mès importanta de bères causes. 2. Lòc a on se concentren causes, persones o activitats.

nud *nòm m* 1. Estacada estreta des parts d'un o mès còssi primi e flexibles, coma hius, cordèus, còrdes, betes, etc., que, en tot estirar un des caps, ordinàriament se sarre encara mès. *Ex.: Estaca ara craba damb un bon nud tà que non vage tath uart.* 2. Articulacions des dits. 3. Part dera husta d'un arbe o tija a on i auie ua branca.

nudar *v tr* 1. Hèr un o mès nuds en ua còrda, ua cinta, etc. 2. Júnher damb un o mès nuds es estrems d'ua o diuèrses còrdes, cintes, etc.

nul, -lla *adj m f* 1. Que non a valor. 2. Que non a efècte. 3. Que non ei capable de hèr ua causa determinada.

numerau *nòm adj m f* 1. Que servís entà indicar quantitat, orde, particion o multiplicacion. 2. Deth numèro o qu'a relacion damb aguest signe.

numèro *nòm m* 1. Nombre qu'ua causa ei designada laguens ua seria o colleccion. 2. Fascicul o publicacion qu'apareish periodicament e que forme partida d'ua seria.

numerotar *v tr* Mercar es elements de qué cònste ua seria damb numèros ordenadi.

nus, -a *adj nòm m f* Que non va vestit o que pòrte pòca ròba.

nutritiu, -iva *adj m f* Que servís entà alimentar.

O

o *conj* 1. Conjuncion disjuntiva qu'in-dique diferéncia o separacion. 2. Nòm de-ra quinzau letra der alfabet.

oasi *nòm m* Lòc fertil en plen desèrt en que creish era èrba gràcies ara existéncia d'aigua.

obesitat *nòm f* Excès de grèish en còs.

objectar *v tr* Prepausar ua rason contrària a ua afirmacion.

objècte *nòm m* 1. Causa materiau. 2. Finalitat. 3. Tot çò que pòt èster matèria de coneishença.

objectiu *nòm m* 1. Resultat a arténher. 2. Lent o sistèma de lents des esturments optics.

objectiu, -iva *adj m f* Independent, que non a prenut partit.

obligacion *nòm f* 1. Exigéncia establida pera morau, era lei o era autoritat. 2. Causa que s'a de hèr.

obligar *v tr* 1. Botjar o possar, damb autoritat a hèr bèra causa, sense possibilitat d'eleccion. 2. Auer autoritat entà hèr a complir ua causa.

obligatòri, -a *adj m f* Qu'a d'èster hèt o complit

òbra *nòm f* Aquerò fabricat, hèt, produsit.

obrador *nòm m* Talhèr artesanau, es-peciaument de pastissaria o de costura.

obrar *v tr* 1. Comportar-se o procedir d'ua manèra determinada. 2. Costar un efècte determinat.

obrèr, -a *nòm m f* Trabalhador, persona que realize un trabalh manau a cambi d'un jornau.

obscèn, -a *adj m f* Que va contra era morau o qu'ofense grèument eth pudor.

observacion *nòm f* 1. Accion o hèt d'observar. 2. Avisar a quauquarrés de qu'aquerò que hè non ei ben o non ei corrècte.

observador, -a *adj m f* Qu'obsèrve, es-peciaument qu'ac hè damb molt de detalh. *Sin.: observaire.*

observaire, -aira *adj m f* Qu'obsèrve, es-peciaument qu'ac hè damb molt de detalh. *Sin.: observador.*

observar *v tr* 1. Guardar o examinar damb atencion. 2. Encuedar-se'n d'ua causa. 3. Complir exactament un manament.

observatòri *nòm m* Edifici damb eth personau e es esturments avients entà observar eth cèu o er espaci.

obsession *nòm f* Idia fixa o preocupacion qu'ocupe era ment.

obsessionar *v tr* Ocupar era ment en ua idia fixa o en ua preocupacion, de manèra que non se pense en arren mès.

obsessiu, -iva *adj m f* Que s'a apoderat dera ment, ua idia, un pensament, d'ua manèra persistenta.

obsolet, -a *adj m f* Que non se hè a servir pr'amor qu'ei fòrça ancian.

obstacle *nòm m* 1. Causa que non dèishe passar o auançar. 2. Situacion o hèt que non dèishe qu'ua accion se desvolope.

obtencion *nòm f* Accion e efècte d'obtier. Arténher quauquarren que se merite.

obtier *v tr* Arribar a auer aquerò desirat.

obviar *v tr* Evitar, eludir.

òc *adv* Exprimís afirmacion o assentiment, mès que mès, coma responsa a ua pregunta.

ocasion *nòm f* 1. Lòc o moment mès avient en temps entà hèr o arténher ua causa. 2. Moment e lòc en que se place un hèt o ua circumstància.

ocasionar *v tr* Èster eth motiu o origina d'ua causa.

ocasionau *adj m f* 1. Que se presente per edard o per accident. 2. Que non ei abituaue e que sonque se hè en un moment determinat.

occidentau *adj m f* En relacion a occident.

occitan, -a *adj m f* 1. Tanhent ara nacion occitana.

occitan *nòm m* Lengua romanica d'Occitània.

Occitània *nòm f* Territòri a on se parle era lengua occitana.

occitanista *adj nòm m f* 1. Partidari der occitanisme. 2. Persona expèrta ena lengua e ena cultura occitanes.

occitanocatalan, -a *adj m f* Relacionat damb Occitània e Catalonha.

ocean *nòm m* Espaci damb era aigua salada que corbís era planeta.

oceanic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ar ocean.

oceanografic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ar estudi des oceans.

òci *nòm m* 1. Temps liure o de repòs deth trabalh abituaue. 2. Diversion o distraccion que se hè enes moments de temps liure.

octobre *nòm m* Detzau mes der an.

ocupacion *nòm f* 1. Accion d'aucupar o ocupar. *Ex.: Era ocupacion deth país siguec complicada.* 2. Aquerò en que se trabalhe. *Ex.: Eth uart ei era mia ocupacion.* 3. Utilizacion de man d'òbra entara produccion. 4. Moviment social centrat ena recuperacion d'abitatges uets, damb er objectiu de convertir-les en abitatges aucupats per individús o en centres socials autogestionats, e que reivindique er usatge social dera propietat privada.

ocupant, -a *nòm m f* Persona qu'ocupe un lòc, generaument ua casa, un veïcul o un sèti.

ocupar *v tr* 1. Vier mèstre d'un lòc. 2. Amplir un espaci, un temps. *Sin.: aucupar*

òda *nòm f* Poèma extens dividit en estròfes que normaument ei ua laudança a bèth un o a bèra causa.

òdi *nòm m* Sentiment fòrt de refús o d'antipatia entà quauqu'un o entà quauqua causa.

odissèa *nòm f* 1. Viatge long plen d'aven-

tures e de dificultats. 2. Conjunt de dificultats que patís quauqu'un entà arténher ua fin.

oelha *nòm f* Mamifèr de pèth flexibla, coa longa e còrnes cargolades que produsís lan e lèit.

oelhèr, -a *nòm m f* Pastor que se n'en-cuede d'un tropèth de oelhes e les amie a pèisher.

oèst *nòm m* Punt cardinau a on se cògue eth solei.

ofensa *nòm f* Accion o paraules qu'umilien o mensprèden a quauqu'un.

ofensar *v tr* Umiliar, menspredar... *Sin.: oféner.*

ofensiu, -iva *adj m f* Qu'ofen.

ofèrta *nòm f* 1. Mercaderia que s'aufrís a un bon prètz. *Ex.: Comprar un coche d'ofèrta.* 2. Productes que s'aufrissen en un mercat entara venta.

ofici *nòm m* Activitat laborau abituau, damb domeni e coneishment dera madeisha. *Sin.: mestier.*

oficialitat *nòm f* 1. Qualitat d'oficiau. 2. Conjunt d'oficiaus dera armada.

oficializacion *nòm f* Que seguís un procès entà èster oficiau.

oficiau *adj m f* Qu'a un caractèr mercat d'un poder politic, administratiu, judiciu.

oficiaument *adv* De manèra oficiau.

oficina *nòm f* 1. Departament a on trabalhen es emplegats publics o es privats. 2. Lòc a on se hè un des servicis d'ua administracion. *Sin.: burèu.*

ofrenda *nòm f* 1. Present que s'aufrís e que se dedique a ua divinitat o a un sant. 2. Present o servici que s'aufrís en senhau de respècte e d'amor.

ofrir *v tr* 1. Díder a quauquarrés que pòt cuèlher, campar o emplegar aquerò que li cau. 2. Ofrir-se a hèr quauquarren, ei èster dispausadi a hèr aquerò que cau en bèth moment.

ola *nòm f* Vas redon de terralha o de metau, ventrut, generaument damb dues ansères, que servís entà codinar, hèr a borir aigua...

òla *interj nòm f* 1. Expression que se hè a servir entà saludar. 2. Moviment de pujar e baishar era aigua produsit peth vent o pes corrents en mars, lacs, etc. 3. Fenomèn atmosferic que produsís un cambi de sobte ena temperatura d'un lòc.

olandés, -esa *adj m f* D'Olanda o relacionat damb aquest país deth Nòrd d'Euròpa.

òlha *nòm f* Aguisat de carn e verdures. Minjar tipic d'Aran.

òli *nòm m* Liquid greishós e mens dens qu'era aigua que pòt èster d'origina animau, vegetau o minerau. Entà codinar emplegam òli d'oliva, de virasolei, de milhòc.

olièra *nòm f* Vaishèth que s'emplegue entà sauvà'i er òli o mestrar-lo ena taula.

olimpic, -a *adj m f* 1. Qu'apertenh o ei relatiu as jòcs olimpics. 2. Atlèta qu'a participat en bèra Olimpiada. 3. Qu'apertenh o ei relatiu a Olimpia, ciutat de

Grècia.

oliva *nòm f* Frut der olivèr, petit, redon-dejat, de color verd o nere e damb un uas ath miei. Es olives se mingen o s'empleguen entà extrèir-ne er òli.

olivèra *nòm m* Arbe dera familia des oleacèes, damb eth tronc cuert, espés e torçut, damb era part de naut ampla e damb fòrça branques que posse enquia quate o cinc mètres, huelhes coriacèes, opausades, eliptiques, sanceres, estretes, agudentes, verdes e ludentes, flors blanques, petites, e que da coma frut era oliva, de gust un shinhau amargant, color verd e damb un uas gran e fòrça dur que ten laguens eth seme (*Olea europaea*). *Ex.: Era olivèra non ei cap un arbe que posse ena Val d'Aran.*

olocaust *nòm m* 1. Sacrifici o acte d'abnegacion. 2. Entre es ebrèus, sacrifici religiós en que s'usclau ara victima.

om *nòm m* Arbe caducifòli dera familia des omacèes, de huelhes eliptiques dentades, flors verdoses e petites, fòrça prime-renques, e frut redon. Se hè sustot enes lòcs umidi (*Ulmus minor*).

ombra *nòm f* 1. Manca de lum pera interrupcion des rais luminosi. 2. Imatge escura que projècte un còs opac quan tape es rais de lum.

ombrèr *nòm adj m* 1. Part de terren en que lèu tostemp i hè ombra, perque guarde entath nòrd. 2. Se'n ditz deth lòc a on i tòque pòc o bric eth solei.

ombriu, -iva *adj m f* Dit d'un lòc a on i a pòga lum, que non i tòque eth solei.

òme *nòm m* 1. Èster uman. 2. Marit.

omenàs *nòm m* Superlatiu d'òme.

omenatge *nòm m* Celebracion o hèsta que se hè en aunor de bèth un o bèra ua persona importanta.

omenet *nòm m* Diminutiu d'òme.

omicidi *nòm m* Delicte que consistís en aucir ua persona.

omission *nòm f* 1. Accion e resultat de non díder o de non hèr ua causa. 2. Fauta que se comet per deishar de díder o de hèr quauqua causa.

omnipotència *nòm f* Poder de hèr tot aquerò qu'un vò, qualitat de omnipotent.

omogenèu, -èa *adj m f* Dera madeisha espècia o naturalesa; qu'es sues parts son dera madeisha espècia.

omològ, -a *adj m f* Qu'a es madeishes caracteristiques que ua auta causa o persona o que s'i correspon.

omonim, -a *adj m f* Damb eth madeish *nòm* que un aute.

omonimia *nòm f* Coïncidència de dues paraules, formaument parières, mès damb significat desparièr e desparièra etimologia.

omosexualitat *nòm f* Atraccion sexuau entre individús deth madeish sèxe.

omosexuau *adj m f* Que se sent atrèt sexuauement pes individús deth madeish sèxe.

oncle *nòm m* Frair deth pair o dera mair.

oncologia *nòm f* Part dera medecina que

tracte des tumors.

onda *nòm f* Porcion enautida o convèxa d'ua linha o superfícia qu'a alternatives d'elevacions e de depressions.

ondada *nòm m* Onda d'aigua, especiaument s'ei gròssa.

onestetat *nòm f* 1. Caracteristica dera persona que non enganhe e que hè aquerò que li cau hèr. 2. Defensa e respècte des bons costums e dera morau enes accions e enes paraules d'ua persona.

onomastic, -a *adj nòm m f* Des nòms pròpris o que i é relacionat.

onor *nòm m* 1. Qualitat morau que hè qu'es persones se compòrten segontes eth compliment deth que cren qu'ei corrècte e bon. 2. Motiu d'orgulh e de bona reputacion. 3. Demostracion que se hè a quauquarrés que merite era nòsta estima. *Sin.: aonor.*

onorable, -bla *adj m f* Digne, respectable.

onorar *v tr* Reconéisher o premiar es qualitats moraus e es merits d'ua persona.

onorific, -a *adj m f* Qu'autrege aonor a ua persona, mès que non supause cap auantatge materiau ne responsabilitat.

onsa *nòm f* Mesura de pes.

onzau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro 11 en ua seria.

onze *nòm m* Dètz mès un.

opacitat *nòm f* Relacion entre era intensitat dera lum que tòque un còs e dera lum transmetuda per aguest.

opausant, -a *nòm m f* Dit d'un grop de

persones o ua persona que non ei d'acòrd damb ua auta persona o persones en quinsevolh causa.

opausar *v tr* 1. Méter ua causa deuant de ua auta entà obstaculizar-la o combater-la. *Sin.: oposar.* 2. Hèr oposicion, estar en contra.

opcion *nòm f* Possibilitat d'escuélher entre diuèrses causes.

opèra *nòm f* Genre musicau qu'eth tèxte se cante e se met en scèna acompanhat de musica d'orquestra.

operacion *nòm f* 1. Accion e efècte d'operar. 2. Negociacion o contracte sus valors. 3. Tecnica matematica: addicion, division, sostraccion, multiplicacion...

operador, -a *nòm m f* Tecnic encargat de manipular o de hèr anar esturments o mecanismes.

operar *v tr* 1. Sométer a un malaut a ua operacion, daurint e talhant eth teishut o er organ que s'a de guarir, damb es esturments medicaus avients. 2. Negociar, contractar... 3. Hèr ua operacion matematica.

operatiu, -iva *adj m f* Qu'a era vertut d'operar.

opinar *v tr* 1. Formar o auer formada ua idèa, judici o concèpte sus bèth un o quauquarren. 2. Expressar ua idèa, judici o concèpte.

opinion *nòm f* Idia que se forme o que s'a de quauqu'un o de quauqua causa.

oportun, -a *adj m f* 1. Que se hè o qu'arribe en moment adequat o convenient. 2. Qu'ei engeniós e abil ena convèrsa e

qu'intervie damb gràcia.

oportunisme *nòm m* Actuacion qu'adapte era conducta as circonstàncies deth moment que siguen mès favorables, en tot aluenhar-se des principis ideologics o deth plan programat.

oportunista *adj m f* Que vò aprofitar ath maxim es oportunitats entà obtier beneficis encara que s'aluenhe des principis moraus.

oportunitat *nòm f* Lòc o moment mès avient en temps entà hèr o arténher quauqua causa.

oposar *v tr* Hèr oposicion, èster en contra.
Sin.: opausar.

oposicion *nòm f* 1. Situacion des causes o des persones acarades. *Sin.: opausicion.*
2. Procediment de seleccion de persones qu'aspiren a ocupar un lòc de trabalh e que consistís en ua seria d'examens.

oprimir *v tr* 1. Exercir pression sus bèra causa. 2. Dominar o manar damb autoritat excessiva e injusta.

optar *v intr* 1. Alistar o preferir ua possibilitat entre moltes. 2. Aspirar a quauqua causa.

optatiu, -iva *adj m f* Que se pòt escuélher segontes aquerò que se preferís e que, per tant, non ei obligatòri.

optic, -a *adj nòm m f* 1. Dera vista o deth uelh o que i a relacion. 2. Dera optica o qu'a relacion damb aguesta tecnica.

optica *nòm f* 1. Establiment a on venen esturments entà corregir o millhorar era vision. 2. Disciplina dera fisica que tracte

dera lum e des fenomèns dera vision.

optimisme *nòm m* Tendéncia o actitud de qui ve e jutge as autes persones o causes fixant-se enes aspèctes mès favorables d'eres e demore tostemp aquerò de millhor.

optimista *adj m f* Qu'a tendéncia a veir er aspècte mès positiu e agradiu des persones e des causes.

oquèi *nòm m* Espòrt que se jògue entre dues equipas e que s'està a introdusir ua bòla o un disc ena porteria contrària en tot passar-lo damb un pau.

òr *nòm m* Metau preciós, auriòu, eth mès malleable e ductil de toti es metaus, fòrça pesant, inalterable ara accion dera major part d'agents corrosius (simbèu, Au; numèro atomic, 79; pes atomic, 196,97).
Sin.: aur.

ora *nòm f* Vint-e-quatau part deth dia. Temps equivalent a 60 minutes.

oracion *nòm f* 1. Prèc o suplica que se hè a ua divinitat o a un sant. 2. Expression formada per ua paraula o un conjunt de paraules damb sentit pròpri.

orari *nòm adj m* 1. Des ores o que i a relacion. 2. Distribucion des dies e des ores que s'a de hèr ua activitat o un trabalh.

oratge *nòm m* Mau temps, tronada violenta.

orau *adj m f* 1. Que se hè o exprimís parlant. 2. Qu'ei relacionat damb era boca.

oraument *adv* Qu'ei parlat, que non ei escrit.

òrb, -a *adj m f* 1. Qu'ei privat dera vista.

2. Que non ei capable de dar-se'n compte d'ua causa. 3. Conducte o dubertura qu'ei obstruïda.

orbita *nòm f* 1. Trajectòria d'un astre o d'un engenh en espaci. 2. Horat des uelhs

orde *nòm f* 1. Societat religiosa. 2. Manament. 3. Organizacion d'un ensem segontes ues règles. 4. Estabilitat sociala.

ordenador *nòm m* Maquina electronica digitala que permet eth processament automatic, er emmagazematge e eth tractament dera informacion per miei de programades preelaborats.

ordenament *nòm m* Accion de ordenar.

ordenança *nòm f* Conjunt de normes o d'ordes que s'an de seguir entath bon foncionament de bèra causa, especiaument d'ua ciutat o d'ua comunitat.

ordenar *v tr* 1. En un conjunt de personas o causes, méter a cada ua en lòc o posicion que li correspon segontes un determinat criteri, metòde o norma. 2. Díder damb autoritat a bèth un aquerò qu'a de hèr o deishar de hèr. 3. Dirigir quauquarren a un fin determinat.

ordinari, -ària *adj m f* 1. Que seguís er orde establít o acostumat. 2. Qu'ei abituau o normau. I a era forma populara *ordenari*.

ordir *v tr* En mestier des teishinèrs, enrotlar parallèlament, ua cèrta quantitat de hius, sus un arrodèth. *Ex.: Eth dia d'ordir qu'ère ua hèsta en çò des teishinèrs.*

orfeon *nòm m* Agropacion de personas que canten en ua corau.

organ *nòm m* 1. Agropacion de diuèrsi teishuts en tot formar ua unitat estructurau encargada der acompliment d'ua foncion determinada laguens d'un vegetau o d'un animau. *Ex.: Eth còr ei er organ mès important der òme.* 2. Esturment o mejan que servís entà acomplir ua accion. *Ex.: Tota institucion a un organ de govèrn.*

organic, -a *adj m f* 1. S'aplique ar organisme viu. 2. Se ditz de tot aquerò qu'ei format per organs o parts diferenciadas, mès coordinades entre eres. 3. Pertenhent o relatiu as organs o ar organisme des èsters vius.

organisme *nòm m* 1. Èster unicellular o pluricellular, animau o vegetau, normalement capable de hèr un cycle vitau complet (nèisher, créisher e reproduir-se). *Ex.: Un organisme microscopíc.* 2. Conjunt de burèus, de dependéncias o cargues que formen un còs o ua institucion dedicada a ua finalitat determinada. *Ex.: Trabalhe en un organisme dera Conselheria de Joenessa.*

organizacion *nòm f* 1. Accion d'organizar. 2. Associacion politica, culturau...

organizador, -a *nòm m f* Qu'organize o qu'a ua capacitat especiau entà organizar.

organizar *v tr* 1. Premanir. 2. Preveir un foncionament deth trabalh.

òrgue *nòm m* Esturment d'aire qu'a un pialèr de tuèus que sonen calant-i er aire damb ua mancha, o un mecanisme analòg, e se tòque damb un o mès clavièrs.

orgulh *nòm m* 1. Excès d'admiracion per un madeish que produís qu'ua persona se

cre superiora as autes. 2. Sentiment de satisfaccion per un comportament bon o per ua òbra ben hèta.

orgulhós, -osa *adj m f* 1. Que manifèste orgulh. 2. Vanitós.

orient *nòm m* 1. Punt der orizon per a on ges eth solei. 2. Conjunt de païsi d'Àsia e der Èst deth Mediterranèu.

orientacion *nòm f* 1. Posicion determinada respècte as punts cardinaus. 2. Informacion o règla que se balhe entà qu'un ahèr s'amie a tèrme corrèctament.

orientar *v tr* 1. Guidar a quauquarrés o quauquarren per un camin determinat. 2. Collocar ua causa en ua posicion determinada. 3. Dar a bèth un informacion o conselh restacat damb un objectiu determinat.

orientatiu, -iva *adj m f* Qu'oriente.

orientau *adj m f* En relacion a Orient, part deth mon ar èst d'Euròpa.

origina *nòm f* Començament. Principi, neishença, arraitz de quauquarren.

originari, -ària *adj m f* Que proven deth lòc que s'especifica.

originau *adj m f* 1. Qu'a relacion damb era sua origina. 2. Que non s'a copiat ne imitat de cap aute. 3. Qu'ei extraordinari, rar o pòc freqüent.

oriòla *nòm f* Veir lauana.

orizon *nòm m* 1. Linha imaginària que separe eth firmament dera tèrra o dera mar quan se guarden de luenh. 2. Conjunt de possibilitats o perspectives qu'aufrís ua

causa.

orizontau *adj m f* Qu'ei parallèl ara linha imaginària der orizon.

ornament *nòm m* Motiu decoratiu que servís entà emberir ua causa.

ornamentacion *nòm f* Accion e efècte d'ornamentar.

ornamentau *adj m f* Des ornaments o que i é relacionat o que servís entà decorar.

ornar *v tr* Ahíger elements decoratius.

orografia *nòm f* 1. Part dera geografia fisica qu'estúdie e descriu es montanhes. 2. Conjunt de montanhes d'ua region o d'un país.

oroneta *nòm f* Audèth dera familia des hirundinids, de color blu nerós, damb eth piech blanc, que hè eth nin enes façades des cases. *Sin.:* arongla.

òrp *nòm m* Gran de blat dolent, de color nere, nerilhon que maumet eth gran. Non ei bon entà hèr haria.

orquèstra *nòm f* Dit d'un ensems de musics e d'esturments musicaus, disposadi entà realizar ua interpretacion musicau.

òrri *nòm m* Cabana ena montanha a on s'i hège hormatge. Eth que logaue er òrri, eth majorau, pagaue un tant per cada bèstia de lèit.

orriaire *nòm m* Se'n ditz dera persona que hège hormatge en òrri tot profitant era lèit deth bestiar.

orrible, -bla *adj m f* 1. Que produsís orror. 2. Qu'ei fòrça lèg o desagradu.

orror *nòm m* 1. Pòur molt grana e intensa.

2. Exageradament quauquarren que desagrada o desenguste. 3. Fòrta impression que cause en bèth un ua tragèdia o desastre.

ortalècia *nòm f* Planta comestibla que se cultive enes uarts.

ortiga *nòm f* Planta deth genre *Urtica*, qu'a ues huelhes que piquen en tocar-les.

ortigar *nòm m* Lòc a on i a fòrça ortigues.

ortografia *nòm f* 1. Part dera gramatica qu'ensenhe es normes d'usatge des letres e des signes grafics entà escriúer corrèctament. 2. Manèra corrècta d'escriúer es paraules e de hèr servir es signes grafics d'ua lengua.

ortografic, -a *adj m f* Dera ortografia o qu'a relacion damb aguesta part dera gramatica o damb era manèra corrècta d'escriúer es paraules e de hèr a servir es signes grafics.

os, -ssa *nòm m f* Mamifèr carnivòr dera familha des ursids, plantigrad, de peu abundós, coa cuerta e còs corpurent.

òsca! *interj* Expression que mèrque estonament e desengust.

oscillar *v intr* 1. Botjar-se alternativament un còs d'un costat entà un aute, dèu d'ua posicion d'equilibri determinada per un punt fixe. 2. Variar ua quantitat, ua intensitat o ua valor, en sentits opausadi e de manèra alternativa.

oscur, -a *adj m f* 1. Que non a lum o que n'a pòca. *Sin.: escur*. 2. Qu'ei caperat eth cèu, eth dia... pes bromes. 3. Qu'ei dificil de comprèner.

ospitalari, -ària *adj m f* 1. Relatiu as ospitaus. 2. Que practique era ospitalitat. *Ex.: Era gent de Les tostemp an estat fòrça ospitalaris.*

ospitalitat *nòm f* Bondat que s'exercís en tot lotjar gratuïtament a un estranh. Bon acuelh qu'en un país se hè as estrangèrs.

ospitau *nòm m* 1. Bastiment a on se suenhen es malauts. *Var. : espitau*. 2. Establiment a on se lòtgen o recuelhen viatjaires praubi e romieus per un temps limitat.

ostalaria *nòm f* Conjunt de servicis que balhen es empreses e es persones que se tien a proporcionar lotjament e minjar a d'autes persones a cambi d'un prèt看 convengut.

ostatge *nòm m* Persona que quauqu'un retie coma garantia damb ua finalitat politica o entà crubar un rescat.

ostau *nòm m* Casa a on, en tot pagar, dan minjar e/o cramba entà passar era net.

òste *nòm m* Persona lotjada gratuïtament en çò de quauquarrés. Persona lotjada en un otèl, ostau, etc, pagant.

ostessa *nòm f* Persona encargada de acuelher ara gent en ua hèira, un congrès e sustot enes companhies aerianes.

ostil, -a *adj m f* Que mòstre ua actitud d'enemistat o d'aversion.

ostiu *nòm m* Sason der an, entre era primavera e era tardor, que comence un solstici e acabe en equinòcci de tardor. *Sin.: estiu*.

ostiuatge *nòm m* Sejorn en quauque lòc

determinat pendent es vacances d'ostiu.

otramar *nòm m* País o territòri qu'ei en aute costat deth mar en relacion ath lòc d'a on se parle.

otratge *nòm m* Injúria grèu de paraula o d'òbra que se hè a quauqu'un.

otratjar *v tr* 1. Hèr o díder quauqua causa qu'umilie o mensprède a ua persona. 2. Costar ua sensacion desagradiva a bèth un.

ovin, -a *adj m f* Des oelhes o que i a relacion.

oxidacion *nòm f* 1. Transformacion d'un còs mejançant era accion der oxigèn. 2. Formacion d'ua capa roienca ena superfícia der hèr o de d'auti metaus per causa dera umiditat o dera aigua.

oxigèn *nòm m* Element quimic, gas non metallic, que non a aulor ne color, e que forme partida der aire, dera aigua e dera majoritat de compòsti.

P

pabelhon *nòm m* 1. Edifici que forme partida d'un conjunt de d'auti edificis. 2. Edifici petit isolat, bastit en un jardin o en un parc, que se tie generalement de refugi.

paciência *nòm f* Qualitat deth que supòrte damb calma era demora de bèra causa.

pacient, -a *adj nòm m f* 1. Que sap tolerar es adversitats. 2. Que sap demorar damb tranquillitat ua causa. 3. Qu'a perseverància entà realizar activitats o trabalhs dificils, pesadi o minuciosi. 4. Persona que recep tractament medic o quirurgic.

pacífic, -a *adj m f* Que non tie era violència o non a tendència a crear conflictes.

pacificacion *nòm f* Accion de pacificar.

pacifista *adj nòm m f* Deth pacifisme o qu'a relacion damb aguest moviment.

pactar *v intr* Acordar ua seria de condicions que s'an de complir.

pacte *nòm m* Acòrd entre dues o mès persones o grops de persones sus ua seria de condicions que s'an de complir.

pactejar *v intr* Acordar ua seria de condicions que s'an de complir. *Sin.: pactar.*

padena *nòm f* Utís de codina que s'emplegue entà fregir aliments.

padenar *v tr* Còder un minjar en òli, heda

o boder.

pàdia *nòm f* Excrement de vaca shut.

padiassa *nòm f* Barreja de palha damb rèstes bilogiques en tot formar ua pasta que permet perbocar.

paelha *nòm f* 1. Minjar que se hè damb arròs e quauqui ingredients de mès coma marisc, peish e carn. 2. Vaishèth de codina redon e pòc prigond, qu'a dues anses e s'emplegue entà codinar paelhes.

paèr *nòm m* Recipient de vime o de un aute materiau flexible, mès ample que naut, e generalement de forma ovau, qu'a ua o dues anses e que servís entà transportar causes.

paga *nòm f* 1. Accion de pagar. 2. Quantitat de sòs que se rep periodicament, en generau coma retribucion ath trabalh. 3. Correspondéncia a bèth benefici.

pagament *nòm m* Quantitat de sòs que se pague.

pagar *v tr* Balhar ua quantitat de sòs a cambi d'ua causa, d'un servici o d'un trabalh.

patge *nòm m* Mosso joen ath servici d'un prince, rei, etc.

pagèra *nòm f* Mesura dera que se servís er esclopèr entà saber era longada deth pè des sòns clients.

pagés, -esa *nòm m f* Persona que trabalhe eth camp.

pagesia *nòm f* 1. Es pagesi consideradi ar ensem. 2. Profession que s'encuede deth trabalh deth camp.

pagina *nòm f* Cada ua des dues cares dera huelha d'un libre, quadèrn...

païdor *nòm m* Estomac. Per extension tanben se referís ar hitge e as autes viscères centraus. *Ex.: Martinon chauèc massa e londeman auie mau de païdor.*

pair *nòm m* 1. Òme qu'a engendrat un mainatge. 2. Creador d'ua òbra.

païr *v tr* Digerir.

pair-sénher *nòm m* 1. Pair deth pair o dera mair d'ua persona. 2. Ancessor d'ua persona.

pairastre *nòm m* Òme dera mair respècte as hilhs portats en matrimòni.

pairau *adj m* Se'n ditz dera casa a on un a neishut. *Ex.: Era casa pairau de Jusèp ei Çò de Lúcia.*

pairin *nòm m* 1. Persona qu'assistís a ua auta en recéber aquesta bèth sacrament. 2. Pair deth pair o dera mair.

país *nòm m* Territòri d'ua nacion, d'un pòble.

paisagistic, -a *adj m f* Deth paisatge.

païsan *nòm m* Persona qu'a neishut ena madeisha poblacion o en madeish país que ua auta.

paisatge *nòm m* 1. Extension de terren que se ve d'un lòc determinat. 2. Quadre o fotografia que represente un lòc.

paishèra *nòm f* Canau, barratge, aigüèra entà virar era aigua per exemple deth riu entara mòla.

paja *nòm f* 1. Cara d'ua huelha de papèr, especiaument d'un libre o d'un escrit. *Sin.:*

pagina. 2. Tèxte escrit o imprimit en aquesta cara d'ua huelha.

pala *nòm f* 1. Esturment compausat d'ua taula de husta o de hèr, generaument de forma rectangulara o arredonida e un mange mès o mens long, segontes es emplecs a que se destine, coma era pala de méter e trèir eth pan der horn, era pala de hotjar era tèrra, era pala de trèir era nhèu. 2. Part d'ua montanha arribenta e sense arbes plaçada generaument entre eth bòsc e eth tuc. *Ex.: Eth bestiar aquest maitin que peishie ena Pala de Arres.*

paladar *nòm m* Part nauta dera cavitat dera boca.

palai *nòm m* 1. Residència des reis. 2. Casa sumptuosa. 3. Edifici de granes dimensions.

palanca *nòm f* 1. Barra mobila que s'apue sus un punt e que servís entà lleuar un còs plaçat en estrem contrari deth costat a on se hè era fòrça. 2. Pas hèt de husta entà júnher es dues arribes d'un riu, barranc...

palestinian, -a *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh a Palestina o as sòns abitants.

paleta *nòm f* Pala petita de forma triangulara dera que se'n servís eth paredèr.

palha *nòm f* Camèra des cereaus seca e desseparada deth gran.

palhada *nòm f* Batuda dera palha tà trèir-ne eth gran. *Ex.: Quan se hèn es palhades trinquen era palha damb era talhant.*

palhat *nòm m* Part deth cu d'ua cagira que se pòt cambiar, quan s'a trincat.

palhèr *nòm m* Lòc ath dessus dera bòrda a on s'i sauve era èrba un còp ei seca, que dempús en iuèrn se hè a quèir peth bocalh o pera trapa en restilhèr entà que minge eth bestiar.

palhusa *nòm f* Massa de palha que i a en nin entà coà'i es ueus de consisténcia semblanta ath peu d'arrat.

palle, -lla *adj m f* 1. Que non ei fòrt ne intens. 2. Qu'ei mès clar e mens rosat que çò de normau.

palliar *v tr* Hèr mès leugèr, mès suportable un patiment fisic o morau, un trabalh o un perilh.

palmar *nòm f* Estatgèra que i ath deuant dera humenèja. *Ex.: Queiguec eth palmar e se trinquèc tot lo que i auie ath dessus.*

palmarés *nòm m* 1. Lista de ganhadors d'ua competicion esportiva. 2. Lista d'exits qu'a arrenhut un esportista o un equip esportiu.

palmera *nòm f* Arbe damb tronc dret e cilindric, sense branques, acabat en un ensemble espés de huelhes fòrça gròsses e longues, formades per ua tija d'a on gessen d'autes huelhes longues de color verd escur.

paloma *nòm f* Audèth d'un pam de long, de bèc cuert e ample, damb plumatge blanc e gris. *Sin.: colom.*

palon *nòm m* 1. Pala de husta redona, qu'es hemnes hègen a servir entà tustar era ròba en lauader. 2. Vaishèth petit de metau damb mange.

palpable, -bla *adj m f* 1. Que se pòt tocar.

2. Qu'ei tan clar e manifèst que non se pòt remir o méter un dobtè.

palpitacion *nòm f* Batèc convulsiu d'ua part deth còs. Sensacion conscienta deth batèc deth còr.

palun *nòm m* 1. Terren mès o mens planèr cubèrt d'aigua e hanga damb vegetacion abundiva. 2. Lac artificiau que recuelh es aigües d'un riu.

pam *nòm m* Mesura de longitud que va des der estrem deth dit gròs enquiath dit petit, en tot èster era man estenuda e dubèrta.

pan *nòm m* 1. Aliment que se hè damb haria, aigua, sau e lheure e se hè a còder en horn. 2. Clauadura.

pana *nòm f* 1. Avaria en motor d'ua maquina. 2. Tela gròssa de coton, damb peus cuerti e suaus en tot formar raies en ua des sues cares. S'emplegue entà hèr ròba de vestir.

panadèr, -a *nòm m f* Persona que hè o ven eth pan.

panaire, -aira *nòm m f* Persona que pane. *Sin.: lairon.*

panar *v tr* Prener-se indegudament, damb violéncia, damb engan, d'amagat, aquerò qu'ei propietat d'auti. *Ex.: Es mainatges se calèren en uart des de Joanchiquet e panèren toti es persecs.*

panatòri *nòm m* Delicte que consistís en apoderar-se des causes de un aute damb intimidacion, engan o d'amagat deth sòn propietari.

pancarta *nòm f* Tròç gròs de papèr, de

carton o de tela a on s'escriu o se diboishe quauqua causa entà mostrar-la a d'autes persones; soent amie un o dus paus entà tier-lo. *Sin.: plancarda.*

panèra *nòm f* Recipient entà sauvà'i eth pan o mestrar-lo ena taula.

panèu *nòm m* Inscripcion cuerta que, estampada o pintada sus un supòrt, se met en un lòc visible entà informar ath public. *Ex.: Eth panèu deth camping qu'ère mau plaçat.*

panic *nòm m* Pòur plan fòrta o intensa.

panorama *nòm m* Vista d'ua grana extension.

panquèra *nòm f* Mamifèr carnivòr dera familia des mustelids, damb eth cap alongat, es pantes e era coa cuerta, de color vermelh e esblancossit, fòrça actiu, que se neurís de petiti mamifèrs e demore en emisfèri nòrd (*Mustela nivalis*).

pansa *nòm f* 1. Arradim sec. 2. Mau que ges enes pòts. *Sin.: tremòla.*

pansevè *nòm m* Planta dera familia des papaveracèes tamb flor d'un vermelh vistós ... (*Papaver rhoeas*) que posse en miei deth blat (*Papaver Rhoeas*). *Sin.: babòl passauèc, pansauèc.*

pantalha *nòm f* 1. Superfícia grana, plana e lisa a on se projècten imatges de cinèma, diapositives, etc. 2. Superfícia de veire a on se forme era imatge en televisor, en monitor d'un ordenador o en d'auti aparelhs electronics.

pantalón *nòm m* Pèça de vestir que curbís cada ua des cames o sonque part d'eres

qu'arribe enquiara centura.

panteishar *v intr* Respirar de manèra prigonda e fatigosa.

pantre *nòm m f* Artista de circ que hè arrir damb es sues actuacions, dialògs o frases divertides.

paom *nòm m* Poth sauvatge (*Tetrao urogallus*). Eth femenin ei *pauessa*.

pap *nòm m* Part der esofag enes animaues entre era boca e eth còth qu'ei mèss ampla e gròssa. *Ex.: (Figuradament) Ueda eth pap e conda-m'ac tot.*

Papa *nòm m* Cap suprèm dera glèisa cristiana catolica.

papa *nòm m* Nòm qu'es mainatges dan ath pair. Dera auta part deth Pònt de Rei en diden *papà*.

papèr *nòm m* Huelha prima hèta d'ua pasta de fibres vegetaus que s'emplegue entà escriuer, diboishar, imprimir publicacions, estropar causes, etc.

papo *nòm m* Personatge imaginari entà hèr pòur as mainatges. *Ex.: Se non t'acabes es truhes vierà eth papo e se te minjarà a tu.*

paquet *nòm m* Objècte o conjunt d'objèctes que son estacadi d'ua manèra determinada entà poder-les transportar.

paquistanés, -esa *adj nòm m f* De Pakistan, qu'a relacion damb aguest país o damb es sòns abitants.

parabanda *nòm f* Construccion en forma de barra, de brescat o de paret qu'arribe apruprèt ara nautada deth pièch e que

servís de proteccion, especiaument en un pònt, ua terrassa o en un balcon. *Sin.: barana.*

parada *nòm f* 1. Accion d'arturar-se. 2. Lòc a on s'arturen es veïculs ath long d'un viatge.

paradigma *nòm m* 1. Exemple o modèl de quauqua causa. 2. Conjunt de formes que hèn de modèl entàs diuèrsi tipas de declinacion des nòms e de conjugason des vèrbs (gramatica).

paradís *nòm m* 1. Lòc fòrça polit, tranquil e agradiu. 2. Segontes er Ancian Testament, lòc a on Dieu placèc ath prumèr òme e ara prumèra hemna.

parador *nòm m* 1. Lòc a on ei ua persona o ua causa. 2. Hotèl que balhe un servici de grana qualitat, damb installacions que respècten er art, er estil e es tradicions tipiques der airau a on se trape.

paradòxa *nòm f* Hèt o enonciat qu'ei contrari ara opinion generau o que contie ua contradiccion.

paradoxaument *adv* D'ua manèra paradoxau.

paragraf *nòm m* Part d'un tèxte que se trape entre dus punts.

paraigües *nòm m* Esturment entà protegir-se dera ploja que consistís en un tròc de tela impermeabla que se pòt estèner e plegar e qu'ei junhut a un mange.

paralisar *v tr* 1. Hèr pèrder era capacitat de moviment deth còs o d'ua part deth còs. 2. Arturar era activitat o eth moviment.

paralisi *nòm f* Pèrta totau o parciau dera

capacitat de moviment d'un membre o part deth còs.

paralitic, **-a** *adj m f* Persona empedida fisicament, malaut de paralisi.

parallèl, **-a** *adj m f* Qu'ei plaçat ath costat de ua auta causa, orientat ena madeisha direccion e sense arribar a tocar-la jamès.

parallèlament *adv* Damb parallelisme.

parallelisme *nòm m* 1. Caracteristica des causes que son parallèles. 2. Concorança per semblança entre dues personas o causes.

param *nòm m* 1. Esturment o artifici que se hè a servir entà agarrar animaus. 2. Plan o accion qu'a coma finalitat enganhar a ua persona.

paramètre *nòm m* Element o valor que s'a de considerar ara ora de hèr ua analisi o un estudi.

paramilitar *adj m f* Qu'a estructura o disciplina militar.

paraqueigudes *nòm m* Aparelh destinat a moderar era queiguda d'un còs que què des de grana nautada. Cònste d'ua pèça de tela que s'emplegue damb correges ara persona o objècte.

parar *v tr intr* 1. Detier e empedir eth moviment o accion de quauquarrés. *Ex.: Quan arribèc ath miei deth pòble, ath coche se li parèc eth motor.* 2. Premanir, plaçar. *Ex.: Ja pòs parar era taula que ja a arribat ta papa.* 3. Tier, suportar, recéber, escotar. *Ex.: Para es aurelhes a veir s'entenes a plòir.*

parasit, **-a** *adj m f* 1. Que demore en còsta

d'un aute. 2. Que depen d'un organisme d'ua auta espècia, que li prejudícia a eth, entà obtier-ne neuritud o d'autes utilitats. *Ex.: Insectes parasits. Plantes parasites.* Organisme parasit. *Ex.: Un paràsit der òme.*

paratge *nòm m* Lòc o endret, especiaument quan ei en aire liure.

paratrucs *nòm m* Pèça longa e estreta qu'an es veïculs ena part baisha deth deuant e deth darrèr entà protegir-se des patacs.

paraula *nòm f* Son o grop de sons articulats qu'exprimissen ua idèa, un èster, un objècte.

parc *nòm m* 1. Espaci de terren dubèrt, delimitat e poblat de bòsqui, prats e estanhs destinadi principaument ath léser uman. 2. Ensem de veïculs, esturments, aparelhs o materiaus damb destinacion a un servici public. *Ex: Eth parc de pompièrs d'Aran.*

parçan *nòm m* País, region, airau, comarca.

parcatge *nòm m* Lòc premanit e reservat, public o privat, entà deishà'i es veïculs pendent un temps, normaument en tot pagar ua quantitat de sòs a cambi.

parcèla *nòm f* 1. Porcion de terren petita que se crompe, s'expròprie, etc. 2. Porcion de terren qu'apertenh a ua persona e qu'ei registrada legaument.

parciau *adj m f* 1. Que non ei complèt o acabat. 2. Que s'incline de manèra injusta a favor o en contra d'ua persona o causa

en jutjar un ahèr.

parciaument *adv* D'ua manèra parciau.

pardau *nòm m* Audèth dera familha des ploceids, d'uns 14 centimètres de longada, de plumatge gris en cap, eth darrèr marron e eth dejós clar, que viu apròp des persones (*Passer domesticus*).

pardia *nòm f* Tarcums d'ua casa o d'ua bòrda, parets aterrades de çò qu'auie estat ua bastissa. *Ex.: Ena pardia de Simonet que i an bastit era casa es de Lúcia.*

pardiar *v intr* Des-hèir es parets, anar-se estropiant ua casa o ua bòrda. *Ex.: Tu te vas a deishar pardiar es cases.*

pare *nòm m* Pair deth pair o dera mair. *Sin.: pim, pairin.*

paredèr, -a *nòm m f* Obrèr que hè es cases.

parelh, -a *nòm f* Ensem de dues causes, animaus o persones destinadi a hèr ua causa amassa.

Parenòste *nòm m* Pregària mès importanta deth cristianisme. *Ex.: Eth bon temps durèc mens qu'un parenòste.*

parent, -a *nòm m f* Qu'ei dera madeisha familha.

parentèsi *nòm m* 1. Comentari o pausa que s'introdusís en un discors o en ua convèrsa. 2. Signe d'ortografia que servís entà barrar aguest conjunt de paraules en un tèxte escrit.

parer *nòm m* Idia que se forme o que s'a de bèra persona o de bèra causa.

paret *nòm f* Construccion verticaue de

pèira, briques o d'auti materiaus que barre un espaci o dessepare un lòc de un aute.

parièr, -a *adj m f* 1. Qu'a caracteristiques de natura, quantitat o qualitat comunes damb es de un aute. *Sin.: parion.* 2. Constant. 3. Dera madeisha manèra.

parion, -a *adj m f* Qu'a ua o mès causes en comun damb ua auta. *Sin.: parièr.*

París *nòm* Caplòc de França.

paritari, -ària *adj m f* Qu'ei basat ena paritat.

paritat *nòm f* 1. Egalitat entre dus grads o dus tèrmes. 2. Valor d'ua moneda en relacion damb ua auta o damb ua unitat de referéncia internacionau.

parla *nòm f* 1. Capacitat de parlar o de comunicar-se damb paraules qu'an es persones. 2. Manifestacion parlada dera lengua.

parlaire, -aira *nòm m f* Persona que parle ua determinada lengua o que la hè servir.

parlament *nòm m* 1. Assemblada legislativa. 2. Edifici o lòc a on a era sedença aquera institucion. 3. Intervencion, discors.

parlamentari, -ària *nòm m f* Membre d'un parlament; persona encargada de parlamentar.

parlant, -a *nòm m f* Que parle.

parlar *v tr intr* Expressir era pensada per mejan dera paraula.

parlèra *nòm f* Ganes de parlar. *Ex.: Guarda qu'a parlèra Miquèu.*

paròdia *nòm f* Imitacion burlesca d'un

genre, d'ua òbra artistica o literària, der estil d'un escrivan o des gèsti o dera manèra d'èster d'ua persona.

parpalhòla *nòm f* Insècte lepidoptèr adult de metamorfòsi complicada qu'a quate ales.

parperet *nòm f* Veir celha.

parrabastatge *nòm m* 1. Manca d'orde. *Sin.: tarrabastalh.* 2. Confusion, embolic. 3. Accion de parrabastar, capvirar.

pàrrec *nòm m* Compartiment laguens dera bòrda entà sauvà'i bestiar. *Ex.: Era oelha que va a anherar met-la en pàrrec.*

parroquet *nòm m* Audèth de bèc fòrt e cubèrt de plumatge de diuèrsi colors, que repetís mots e frases prononciades per òme.

parròquia *nòm f* 1. Glèisa ena que s'administren es sagraments e s'aten espirituaument as fidèus. 2. Conjunt de persones en ua glèisa. 3. Territòri qu'ei jos era jurisdiccion espirituaual deth capelhan d'anmes.

parroquiual *adj m f* Dera parròquia o que i a relacion.

part *nòm f* Cada ua des causes que resulten de dividir-ne ua de mès grana.

partejar *v tr* Hèr parts.

particion *nòm f* 1. Distribucion des parts d'ua causa. 2. Accion de senhalar es linhas divisòries o confins.

participacion *nòm f* Hèt de participar.

participaire, -aira *adj nòm m f* Que participe en quauqua causa, mès que mès

en ua corsa, un concors, un tiratge ara sòrt, etc. *Sin.: participant.*

participant, -a *nòm adj m f* Que participe. Persona que participe en quauqua causa. *Sin.: participaire.*

participar *v intr* 1. Hèr conjuntament damb es auti. 2. Préner part.

participatiu, -iva *adj m f* Persona qu'ei prèsta o qu'a tendéncia a participar enes causes.

particular, -a *adj m f* Especiau. Personau. D'usatge personau.

particularament *adv* Damb caractèr particular, singular o privat.

particularisme *nòm m* Trèt caracteristic d'un individu o d'un conjunt d'individús.

particularitat *nòm f* Caracteristica, propietat o detalh que distinguís ua causa de d'outes dera madeisha classa o espècia.

partida *nòm f* 1. Accion de partir. 2. Quantitat d' un producte. 3. Registre deth bateg, matrimòni, defuntament... que s'escriu enes libres dera parròquia, en registre civil; còpia certificada d'aguest registre. 4. En cèrts jòcs, seria de jogades que se hèn enquia arribar a un limit definit.

partidari, -ària *adj m f* Addicte a ua persona, un hèt o ua doctrina.

partides *nòm f* Organs sexuaus der òme o dera hemna. *Ex.: Se li esparrequèren es pantalons e se li vederen es partides.*

partir *v intr* 1. Anar. 2. Dividir, partejar ua causa.

partit *nòm m* 1. Agropament politic. Organizacion estructurada. 2. Afrontament esportiu entre dues equipes. 3. Benefici d'ua causa. 4. Amàs de persones que se guissen e defensen ua madeisha opinion, linha de conducta, etc.

parva *nòm f* Minjar, petita collacion, que se hè tan lèu l'heuar-se peth maitin entà trincar eth dejun. Era que se hè mès tard cap as dètz que se'n ditz esdejoar. *Ex.: Martinon dempús de préner era parva ja s'alugaue eth prumèr cigar deth dia.*

pas *adv* Advèrbi de negacion que se place normaument darrèr deth vèrb. *Ex.: Eth mainatge non vò pas vrespalhar.*

pas guaire *loc adv* Pòga quantitat.

Pasca *nòm f* Hèsta cristiana en commemoracion dera resurreccion de Jesús.

Pasqueta *nòm f* Hèsta religiosa que se celèbre quaranta dies dempús de Pasca.

passacarrèra *nòm m* Acte de recórrer es carrèrs deth pòble damb era musica, abans de començar ua foncion o ua hèsta.

passapertot *nòm m* Ressèga grana entà talhar ardonhs a dues mans.

passapòrt *nòm m* Document que demòstre era identitat e nacionalitat d'ua persona e qu'ei d'emplec obligatòri entà anar tà quauqui estats.

passar *v tr intr* 1. Anar d'un lòc tà un aute. 2. Deishar córrer eth temps. *Ex.: Passar era tarde.*

passarèla *nòm f* Pònt petit o provisionau hèt de materiaus leugèrs, coma eth que se met entre un vaishèth e eth pòrt.

passarelh *nòm m* Audèth dera familha des fringillids, de 13 centimètres de longada, de color marron escur, pitrau vermelh e tèsta ròia viu (Carduelis cannabina).

passat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei anterior ath present. 2. Immediatament anterior ath moment actuau.

passatge *nòm m* 1. Resultat de passar. 2. Lòc a on se pòt passar. 3. Extrèt d'ua òbra literària o musicau.

passatgèr, -a *nòm m f* Persona que viatge en un veïcul sense formar part der equipatge.

passeg *nòm m* 1. Accion de passejar. 2. Lòc a on se pòt passejar.

passejada *nòm f* Camin que hè ua persona passejant.

passejar *v intr* Caminar per divertiment o entà hèr exercici, generaument pera ciutat e sense un objectiu fixat.

passerat *nòm m* Audèth petit de color castanh e grisenc, damb eth cap escur e plapes blanquinoses que viu enes camps e enes poblacions.

passion *nòm f* Sentiment intens que domine era volontat e era rason umana, coma er amor, er òdi, era gelosia, etc.

passiu, -iva *adj m f* Non actiu, que dèishe obrar as auti sense hèr arren.

passivitat *nòm f* Qualitat de passiu, de non hèr moviment.

pasta *nòm f* 1. Massa trenda hèta damb un solid molut o des-hèt e barrejat damb un liquid. 2. Massa formada damb haria que

se tie entà hèr pan, galhetes, pastissons...

pastador *nòm m* Lòc dera casa a on se hè era pasta tà còder eth pan.

pastanèr, -a *nòm m f* Persona que hè eth pan.

pastar *v tr* Hèr era pasta entà còder eth pan. *Sin.:* *emprestir*.

pastèra *nòm f* 1. Vaishèth de husta rectangulara que s'emplegue ena matança deth porcèth, ben entà pelar eth pòrc (era mèr grana), ben entà especiar es carns (era petita). 2. Lamina plan fina de massa hèta damb haria, ueu e lèit, que se hè en ua padena e se ramplís de sucre, chicolate, confetura. Ei plan trenda. *Sin.:* *crepèth, pescajon*.

pastilha *nòm f* Tròç de pasta solida de diuèrsi materiaus (*ex:* *chicolate*).

pastissaria *nòm f* Botiga a on se venen pastissi e uns auti productes docis.

pastissèr, -a *nòm m f* Persona qu'a coma mestièr hèr pastissons e vener-les.

pastisson *nòm m* Doç trende e petitonh que pòt èster hèt damb desparièrs ingredients docis, com chicolate o crèma.

pastor, -a *nòm m f* 1. Persona que pòrte es animaus as peishius. 2. Persona que dirigís e guide espirituaument a d'autes persones.

pastorau *adj nòm m f* 1. Des pastors o que i a relacion. 2. Escrit o discors d'un bisbe.

pastoret *nòm m* 1. Pastor joen. 2. Sòrta de brescat, normaument connectat en ua hònt electrica que se tie entà protegir o embarrar eth bestiar en un camp.

pastoreta *nòm f* Audèth qu'a era abituda d'anar peth darrèr der arai quan se laure entà minjar-se es vèrmes que gessen en tot virar era tèrra.

pastura *nòm f* 1. Èrba dera que s'alimenten es animaus. 2. Quantitat de minjar que se da d'un còp. 3. Lòc en que pèish eth bestiar.

pasturatge *nòm m* Lòc a on pèish eth bestiar.

patac *nòm m* Tumada violenta d'un còs contra un aute.

patacada *nòm f* Intensiu de patac. *Ex.: Ua ròca dèc ua patacada en arbe.*

patè *nòm m* Pasta coduda hèta de carn picada o hitge e grèish, que pòt èster de lit, porcèth o conilh, ueus e espècies, que se minge hereda.

paternalisme *nòm m* 1. Qualitat de paternau. 2. Actitud e procedir que se mani-fèste enes relacions sociaus, politiques, laboraus, etc., e que consistís en dirigir es comportament des persones e protegir-les de çò que se considere perjudiciu, sense deishar qu'eres prenguen es sues pròpies desicions.

paternau *adj m f* Qu'a ua actitud pròpria d'un pare.

patés *nòm m* Nòm que en tot er airau galloromanic se da tradicionalaments ath parlar de casa damb generalament ua connotacion afectiva per part des usatgèrs. *Var.: patuès, patoès.*

pati *nòm m* 1. Espaci, lòc liure e desocupat. 2. Espaci long e descubèrt en inte-

rior e ath costat d'un bastiment.

patiment *nòm m* Hèt de patir ua dolor o ua situacion dolenta.

patin *nòm m* 1. Aparelh damb ròdes e ua lamina verticau que se met enes pès e servís entà esguiltar-se sus ua superfícia plana. 2. Embarcacion damb dus flotadors parallèls, botjat per ròdes e pedaus que servís entà passejar-se pera mar, lac, etc.

patinador, -a *nòm m f* Que s'esguitle sus eth gèu o sus ua superfícia dura e lisa.

patinar *v intr* 1. Esguiltar damb patins sus eth gèu o sus ua superfícia dura e lisa. 2. Enganhar-se o cométer ua indiscrecion.

patinatge *nòm m* Espòrt que consistís en esguiltar sus es patins en ua superfícia dura e lisa, en tot hèr figures e exercicis di-uèrsi.

patinet *nòm m* Utís que consistís en ua plancha de metau o husta sus dues ròdes o tres, damb un mange verticau e un manilhar entà amiar-lo.

patir *v intr* 1. Recéber, adméter, tier, auer un mau, ua malautia, ua pena, un desenganh, etc. 2. Èster afectat d'ua dolor o embaràs fisic o morau.

pàtria *nòm f* 1. Tèrra a on auem neishut. 2. País ath que pertenhem.

patrimòni *nòm m* 1. Bens eretadi des ascendents. 2. Bens pròpris. 3. Amàs de bens materiaus e moraus que possedís ua persona.

patrimoniau *adj m f* Relatiu o qu'aper-tenh ath patrimòni.

patriotisme *nòm m* Amor ara patria.

patrocinar *v tr* 1. Ajudar o protegir a ua persona o prebotjar cèrt projècte o cèrta idia. 2. Pagar es despenes d'ua activitat esportiva o culturau damb finalitats publicitàries.

patrocini *nòm m* Proteccion e financiacion hèta sus un projècte, ua empresa o ua equipa d'esports.

patrolha *nòm f* 1. Grop petit de soldats o persones armades que vigilèn un airau o son encargades de realizar ua mission militar. 2. Conjunt de vaishèths o d'avions que defenen o vigilèn un airau.

patrolhar *v intr* Circular ua patrolha per un airau entà susvelhar-lo.

patron, -a *nòm m f* 1. Persona qu'a era propietat d'ua causa. 2. Persona qu'ath sòn servici trabalhen d'aites persones.

patronat *nòm m* 1. Corporacion que formen es patrons. 2. Institucion qu'a coma fin protegir o impulsar ua causa.

patronau *adj nòm m f* 1. Deth patron o que i a relacion. 2. Conjunt d'empresaris o patrons que defensen interèssi comuns.

patz *nòm f* 1. Situacion d'aqueri que non son en guèrra. 2. Silenci e tranquillitat.

patzeries *nòm f* Pacte entre es vals pirenenques entà mantier bones relacions entre eri, encara en temps de guèrra.

pau *nòm m* Tròç de husta long e que generaument a forma cilindrica.

Pau *nòm* Vila d'Occitània. Caplòc deth Bearn, en Gasconha.

pauesa *Nòm f* Femelha deth paom.

pauma *nòm f* Part de laguens, leugèrament concava, dera man, compresa entre es dits e eth punh.

paumet *nòm m* Planta deth pè.

paumon *nòm m* Cada un des organs dera foncion respiratòria, qu'an es animaus vertebrats que respiren er aire dera atmosfèra. En Luishon hèn *palmon*.

paupar *v tr* Tocar, explorar damb es mans. *Ex.: Li paupaue era cara damb es dues mans.*

paupelh *nòm m* Part dera cara que s'esten a cada costat dejós deth uelh enquiara maishèra. *Ex.: Eth gojat li dèc un punet en cada paupelh.*

paupeta *nòm f* Plec mobil dera pèth que capere e protegís eth uelh.

paupeta *nòm f* Cada ua des dues membranes mobiles que protegissen es uelhs.

pauruc, -uga *adj m f* Qu'a pòur de quinsevolha causa.

pausa *nòm f* 1. Interroccion momentanèa que se hè en tot parlar, liéger. 2. En fonetica, silenci entre dues emissions foniques. 3. En musica, brac intervau en que se dèishe de tocar o cantar. 4. Lentitud.

pausar *v tr* Méter bèra causa en un lòc a on non ère abans, en ua naua posicion o en un nau estat.

pauta *nòm f* 1. Extremitat. 2. Pè e cama d'un animau.

pautassada *nòm f* Mèrca que dèishe un animau damb es pantes.

paviment *nòm m* Superfícia artificiala damb que se curbís eth solèr entà que sigue dur e planèr.

pe *nòm f* Setzau letra der alfabet.

pè *nòm m* 1. Extremitat inferiora des cames, que servís tà sostier eth còs e tà caminar. 2. Basa de bèra causa. 3. Unitat de mesura.

pè de gat *nòm m* 1. Misharnon. 2. Sabates especiaus entà practicar era escalada.

peada *nòm f* Senhau que dèishe un pè en cauishigar era tèrra.

peatge *nòm m* 1. Quantitat de sòs que se paguen per passar per un lòc. 2. Lòc a on se pague per passar.

péber *nòm m* Condiment de gust picant e estimulante obtengut deth frut deth peberèr.

peberòt *nòm m* Frut deth peberotèr, vermèl o auriò quan ei madur, generalment alongat e uet de laguens, doç e un shinhau piquent, que se pòt minjar dirèctament o molent-lo prumèr.

pèc, pèga *adj m f* Persona qu'a pòga intelligéncia e pòc enteniment.

pèça *nòm f* 1. Part d'un mecanisme. 2. Òbra teatrau. 3. Moneda metallica. 4. Cramba d'ua casa.

pecaire, -aira *adj m f* Aquera persona que hè pecats.

pecar *v intr* Hèr quauquarren en contra dera lei de Dieu o en contra d'un precèpte dera Glèisa.

pecat *nòm m* Accion en contra dera lei de Dieu o en contra d'un precèpte dera

Glèisa.

pecòt *nòm m* Pè, pauta, dera taula, deth lhet, dera limanda. *Ex.: Entà que non s'apropèsse ath cant deth huec que mos la calec estacar en pecòt dera taula.*

pecotin *nòm m* Mesura entath gran. Quatau part d'un galin, sies punhères. *Ex.: Li arrendèc era tèrra de Sant Miquèu a Blasiet per quate pecotins ar an.*

peculiar, -a *adj m f* Particular, diferent.

pedaç *nòm m* Tròç de ròba, tela. *Ex.: Entà anar tà vediau met-te es pantalons que pòrten un pedaç en cu.*

pedaçar *v tr* Méter pedaci ena ròba.

pedagòg, -a *nòm m f* Persona que se dedique ara pedagogia o qu'ei especialista en aguesta sciéncia.

pedagogia *nòm f* 1. Sciéncia qu'estúdie es metòdes e es tecniques destinades a ensenhar e educar. 2. Manèra qu'a ua persona d'ensenhar e educar.

pedagogic, -a *adj m f* Relatiu ara pedagogia.

pedani, -ània *adj. m f* 1. Qu'a autoritat laguens d'ua entitat locau menor. *Ex.: regidora pedània.* 2. Relatiu ara pedania. *Ex.: Ajuntament pedani.*

pedania *nòm f* Entitat locau menor jos era jurisdiccion d'un alcalde pedani.

pedon *nòm m* Persona que va a pè per ua via.

pega *nòm f* Substància nera o de color fòrça escur, extraordinàriament viscosa, residú dera destillacion deth quitran o de resi-

nes diuèrses. *Ex.: Era pega deth sabatèr.*

pegaria *nòm f* Accion, paraula hèta o dita per ua persona pèga, quauquarren sense importància. *Ex.: Aquerò qu'acabes de díder ei ua pegaria.*

pegarràs, -assa *adj m f* Superlatiu de pèc e pèga.

pegàs, -assa *adj m f* Aumentatiu de pèc e pèga

peguejar *v tr intr* Hèr pegaries.

pegueria *nòm f* Causa que se ditz o se hè sense sentit ne rason.

pèira *nòm f* 1. Substància minerau, mès o mens dura o compacta, que non ei terrosa ne d'aspècte metallic. 2. Tròc de ròca.

pèira garonenca *nòm f* Fragment de pèira dura e arredonida pera accion dera aigua.

peirada *nòm f* 1. Còp de pèira, de calhau. 2. Precipitacion en forma de pèira, sustot s'ei abundant.

peiregar *v tr intr* Plòir pèira. *Ex.: A peiregat enes tèrres deth Senhader e a estropiat tot eth milhocar de Toribio.*

peirèr *nòm m* 1. Depòsit qu'an es audèths en tuèu digestiu mès enjós deth pap. Segment posterior der estomac des audèths, de parets musculoses e espesses, a on eth minjar ei trissolat. Bèri audèths s'empassen pèires petites tà ajudar ath peirèr. 2. Que trabalhe damb era pèira.

peirèra *nòm f* 1. Lòc format per fòrça pèires. 2. Lòc a on se trèn pèires.

pèiro *nòm m* Nòm que se li da en Pujòlo ath paèr. *Veir paèr.*

peiròt *nòm m* Mesura, miei porron, miei litre. *Ex.: Traguet a traguet, eth dalhaire s'a begut un peiròt de vin.*

peish *nòm m* Vertebrat aquatic de còs alongat, que se reproduís per miei de ueus, damb escates e que respire per brànquies.

pèisher *v intr* 1. Minjar eth bestiar era èrba deth prat. 2. Dar pastura ath bestiar. 3. Dar de minjar a un mainatge petit o a bèra persona grana incapacitada.

peishigada *nòm f* 1. Acte e efècte de sarrar damb es dits ena pèth. 2. Ua petita quantitat, un shinhau. *Ex.: Era òlha ei doça, met-i ua peishigada de sau.*

peishigar *v tr* Sarrar damb dus dits un tròc de pèth, de sòrta que hèsque mau.

pejor *adj m f* Mès malament qu'abans, mès dolent qu'aquerò damb lo que se vò comparar.

pela *nòm f* 1. Escòrça de fibra vegetau dura que curbís es troncs, es rames e es araitzes des plantes que contien husta. 2. Escòrça dura que capère quauqui fruts.

pelada *nòm f* 1. Erosion ena pèth. 2. Mancat de pèth o de peu.

pelar *v tr* Trèir era pèth d'ua fruta, tubercul, etc.

pelegrin, -a *nòm m f* Persona que hè per devocion bèth viatge a un santuari.

pelejar *v tr* 1. Mantier ua persona ua discussion damb ua auta o damb d'outes per tòrt d'un desacòrd. 2. Escridassar a bèth un, especiaument hènt veir desacòrd. 3. Escancariar-se dues o mès persones. 4.

Afrontar-se.

pelha *nòm f* 1. Pèça de vestir de hemna, que va dera cintura enquiàs cames. 2. Part baisha dera montanha.

pelhisson *nòm m* Plumatge qu'an es audèths quan nèishen.

pelhon *nòm m* Tròç de ròba esbocinada que penge d'ua pèça de vestir.

pelhòt *nòm m* Part deth vestit d'ua hemna que va ath dejós dera pelha. Generaument de mens qualitat e beresa qu'era pelha.

pellicula *nòm f* 1. Lamina fòrça fina. 2. Tira damb imatges fotografiques que se passen per ua maquina ara seguida en tot produsir ua projeccion cinematografica.

pelut, -uda *adj m f* 1. Qu'a fòrça peu. 2. Qu'ei plen de dificultats o qu'ei dificil de solucionar.

pena *nòm f* 1. Patiment, damnatge, que se hè ath qu'a cometut un delicte o falta. 2. Dolor, angoisha, moraus que proven dera ansia, deth temor, dera compassion.

penalizar *v tr* 1. Impausar ua pena a quauqu'un. 2. Impausar, un arbitre, un desavantatge a un jogaire o a un equip coma castig per auer cometut ua falta.

penar *v tr* 1. Impausar ua pena. 2. Senhalar era lei ua pena per un delicte cometut.

penau *adj nòm m f* 1. Qu'ei restacat damb es delictes e es fautes o damb es penes qu'aguestes se castiguen. 2. *nòm m* Part nauta dera paret laterau d'ua casa qu'acabe en escales de pèira entà poder pujar en tet tà retetar.

pendent, -a *adj m f* 1. Ath long deth temps que dure. En tot. Mentretant. Durant. 2. Qu'encara ei per resòlver o per acabar.

penent *nòm m* Terren que hè baishada.

penetracion *nòm f* 1. Accion d'introduir-se ua causa en un lòc o en ua auta causa.. 2. Capacitat de pensar damb grana intelligència, rapiditat e claretat.

penetrant, -a *adj m f* 1. Que penetre o entre fòrça en bèra causa. 2. Se ditz deth son, dera votz, etc., aguda o nauta. 3. Se ditz dera ironia, dera critica, dera umor, etc., incisiu.

penicillina *nòm f* Nòm generic de diuèrsi compòsti d'origina naturau o sintetica, efectius contra fòrça bactèries.

peninsula *nòm f* Extension de tèrra entornejada d'aigua per toti es costats, exceptat d'un, que la unís damb un territòri mès gran.

penitència *nòm f* 1. Pena qu'eth sacerdot impause ath pecador entà que se li perdonen es pecats. 2. Causa o sacrifici qu'ua persona s'impause ada era madeisha coma mortificacion per motius religiosi.

penitenciari, -ària *adj m f* Relatiu ara preson.

penitent, -a *nòm m f* Que s'empenedís d'auer pecat. Persona que coheisse es sòns pecats, ne hè expiacion, hè vida devòta damb exercicis de mortificacion. Persona que va tàs professons vestit damb ua tunica en senhau de penitència.

penjader *nòm m* Clau, mòble, pèça de

husta, hèr, etc. entà penjà'i causes.

penjar *v tr* Hèr tier ua causa sostenguda dera sua part superiora.

penjoles *nòm f* Era pèth que les penge as polòis ath dejós deth bèc.

penon *nòm m* Bandèra mès longa qu'empla que hègen servir coma insigne distintiu es regiments, es batalhons e es agropacions militars o religioses.

penós, -osa *adj m f* 1. Que còste pena o dolor. 2. Qu'exigís fòrça esfòrç o presente ua grana dificultat.

pensada *nòm f* Intuïcion. Idia que vie tath pensament de hèr ua causa o ua auta. *Ex.: Ja plò; auem auut ua bona pensada en portar eth paraigües.*

pensament *nòm m* 1. Accion e efècte de pensar. 2. Ensem d'idèes. 3. Judici, crendença. 4. Planta deth genre des vrioles.

pensar *v tr intr* 1. Rasonar. 2. Creir, èster convençut, auer era opinion.

pension *nòm f* 1. Establiment hotelèr que pes sues caracteristiques e estructura, non arribe ara categoria d'un hotèl. 2. Prestacion economica en forma de renda que recep der Estat un mutualista, jubilat, etc.

Pentacosta *nòm f* Hèsta cristiana entà celebrar era venguda der Esperit Sant.

pentagòn *nòm m* Figura geometrica plana de cinc angles e cinc costats.

pentura *nòm f* 1. Art de pintar o de representar en ua superfícia mejançant color e linhas. 2. Producte d'un determinat color que se hè a servir entà pintar.

peon *nòm m* 1. Mosso que se logaue entà segar eth blat damb eth volant. 2. Mosso en ua òbra.

pepida *nòm f* Mau des garies, malautia contagiosa des audèths que produsís ua acumulacion de naric ena boca.

pequerin, -a *adj m f* Veir petit. En Lui-shon diden *poqueron*.

per *prep* Preposicion qu'indique er agent enes frases passives, lòc per a on se passe, causa, mejan, multiplicacion de numèros, idèa de compensacion o equivaléncia.

permor *loc conj. adv* Damb finalitat de. *Sin.: pr'amor.*

pera *nòm f* Fruta deth perèr.

perbocar *v tr* Corbir damb ua capa de mortèr, caudia, ciment o greda eth parament d'ua paret, d'un mur.

percaça *nòm f* 1. Hèt de hèr enlà a ua persona, ara fòrça, d'un grop o d'un lòc. 2. Hèt de cercar.

percaçar *v tr* Córre darrèr d'ua persona o d'un animau que hug, damb era intencion d'agarrar-lo o arténher bèra causa.

percéber *v tr* 1. Auer coneishement deth mon exterior mejançant es impressions que comuniquen es sentits. 2. Recéber ua persona, quauqua causa, especiaument crubar un sòu o ua auta quantitat de sòs que li corresponen.

percentatge *nòm m* Quantitat que represente ua part d'un totau de cent parts.

percepcion *nòm f* 1. Procès peth qu'ua persona a coneishement deth mon exterior

a compdar des impressions que li comuniquen es sens. 2. Accion de recéber ua persona cèrta causa.

percórrer *v tr* Trauessar un espaci en tot anar d'un punt en aute.

perdent, **-a** *adj m f* 1. Que pèrd. 2. Que se pòt pèrder o qu'ei aisit de pèrder.

pèrder *v tr* 1. Deishar d'auer. 2. Deishar escapar. 3. Contrari de guanhar.

pèrdia *nòm f* 1. Hèt de pèrder aquerò que s'auie. 2. Quantitat o causa que se pèrd, especiaument sòs.

perdigalh *nòm m* Cria dera perditz.

perditz *nòm f* Audèth d'ales cuertes e de color terrós pròpri de lòcs planèrs. *Sin.: perdic.*

perdon *nòm m* 1. Accion de perdonar, de lheur un castig. 2. Expression que s'utilize entà demanar desencuses a quauquarrés.

perdonar *v tr* 1. Desliurar deth pes, d'ua falta, a qui l'a cometut. Der aute costat deth Pònt de Rei hèn [perdoar]. 2. Non sauvar bric de rancura per ua ofensa recebuda.

perdurar *v intr* Existir quauqua causa pendent fòrça temps.

peregrin, **-a** *nòm m f* 1. Persona que va tà un santuari o lòc sagrat per devocion. 2. S'aplique as aus qu'emigren, que van d'un lòc a un aute. 3. Estranh, rar que cause suspresa.

peregrinatge *nòm m* Viatge entà un lòc sagrat, generaument eth que se hè cami-

nant e per motius religiosi.

perenga *nòm f* Colom sauvatge mès petit e desparièr deth todon.

perèr, **-a** *nòm m f* Arbe dera familha des rosacèes, de entre tres e catorze mètres de nautada, damb es flors blanques e que da coma fruta era pera (*Pyrus communis*).

peresós, **-osa** *adj m f* Que non a ganes de trabalhar, feniant, que tostemps a guitèra.

perfeccion *nòm f* 1. Caracteristica de tot aquerò que non a defèctes. 2. Causa ben hèta o de gran beresa.

perfeccionament *nòm m* Milhorament que se hè entà qu'ua causa sigue mès perfècta.

perfeccionar *v tr* Acabar ua causa en tot balhar-li eth grad de perfeccion mès naut o milhorar-la entà hèr-la mès perfècta.

perfèctament *adv* De manèra perfècta.

perfècte, **-ta** *adj m f* 1. Qu'a totes es qualitats desirables o que non a defèctes. 2. Qu'ei fòrça avient entà hèr ua causa.

perfil *nòm m* 1. Vista de costat d'ua persona o d'ua causa. 2. Linha que mèrque el limit d'ua causa vista d'un punt d'enguarda determinat. 3. Conjunt de caracteristiques de quauquarren o quauquarrés.

perfilar *v tr* 1. Diboishar o mercar un perfil. 2. Completar e perfeccionar ua causa pr'amor de deishar-la perfècta.

perforacion *nòm f* 1. Hèt de horadar ua superfícia, damb ua maquina o un esturment en tot trauessar-la parciaument o totaument. 2. Trincament des parets d'un

organ uet deth còs uman, coma er intestin o er estomac.

perfum *nòm m* 1. Substància elaborada damb flors, fruts o d'aures esséncias oloroses que se tien entà impregnar d'ua aulor agradiva. *Sin.: perhum*. 2. Aulor fòrça agradiva.

perfumar *v tr* Impregnar d'un perhum. *Ex.: Es flors perfumauen era cramba*.

pergamin *nòm m* 1. Pèth d'animau limpia, seca, estirada e premanida entà escriuer en era e d'auti usi. 2. Document escrit en pergamin.

perhum *nòm m* 1. Substància elaborada damb flors, fruts o d'aures esséncias odoroses que se tien entà impregnar d'ua aulor agradiva. *Sin.: perfum*. 2. Aulor fòrça agradiva.

perica *nòm f* Era sòta d'òros en jòc des cartes.

periclar *v intr* Hèr pericles o relampits. En Luishon ei *periglar*.

pericle *nòm m* Descarga electrica plan intensa e luminosa costada peth contacte entre dues bromes o entre ua broma e era tèrra.

perico *nòm m* Eth shivau d'òros en jòc des cartes.

pericon *nòm m* Èrba des familha des gutíferes qu'a podom, mès que se pòt emplegar entà guarir contusions e ulcères (*Hypericum perforatum*).

periferia *nòm f* 1. Airau qu'enròde un espaci geografic considerat coma centre o nuclèu. 2. Part exteriora d'un còs, que lo

limite e lo separe d'aquerò que l'enròde.

periferic, -a *adj m f* Que non ei centrau o principau, que se pòt deishar de cornèr o ei segondari.

perilh *nòm m* Lòc, causa o situacion que pòt hèr mau a quauquarrés.

perilhar *v intr* Èster en perilh.

perilhós, -osa *adj m f* Qu'a o aufrís ua situacion ena quau ei possible que i age bèth mau personau o materiau.

perilhositat *nòm f* Qualitat de perilhós.

perimètre *nòm m* Linha o conjunt de linhas que formen eth contorn d'ua superfícia o d'ua figura.

periòde *nòm m* Durada a on soent se repetís un fenomèn.

periodic, -a *adj m f* Que passe o se hè a intervaus regulars de temps o soent.

periodicament *adv* De manèra periodica. Que se repetís a intervaus.

periodicitat *nòm f* Qualitat de periòde.

periodisme *nòm m* 1. Profession que compren es activitats relacionades damb era recuelhuda, elaboracion e difusion dera informacion que se transmet ath public. 2. Conjunt d'estudis de besonh entà arténher eth títol de periodista.

peripecia *nòm f* Obtencion de quauquarren per mieis complicats.

periple *nòm m* 1. Viatge que se hè navegant ar entorn d'un continent o d'ua isla. 2. Viatge, especiaument eth que se hè en tot retornar en punt de partença.

pèrja *nòm f* Garròt, balhon long e prim mès gròs qu'era hurga. Biga petita. S'emplegue en Canejan, ena rèsta dera Val d'Aran se'n ditz *biga*.

perjudicar *v tr* Costar un damnatge materiau o morau a ua persona o a ua causa.

perjudici *nòm m* Mau morau o materiau costat per ua causa ena avaloracion de quauqua auta o ena salut e eth benèster des persones.

perjudiciu *adj m f* Que còste o pòt costar un mau morau o materiau.

pèrlla *nòm f* Bòla petita de nacre, de color blanc o gris damb reflèxi ludents, que se sòl formar en interior dera clòsca de quauqui molluscs.

perlongar *v tr* Hèr mès long en durada e en estenuda.

permanéncia *nòm f* 1. Demorar en un lòc pendent un temps. 2. Manteniment o durada d'un estat, d'ua condicion o d'ua situacion.

permanent, -a *adj m f* Que se manten en madeish estat, que non se botge ne cambie e dure fòrça temps.

permanentament *adv* D'ua manèra permanenta.

perméter *v tr* Autorizar.

permís *nòm m* 1. Accion e efècte de perméter. 2. Possibilitat de deishar temporament eth trabalh o ua auta obligacion, e eth temps que dure aquera possibilitat.

permissiu, -iva *adj m f* Que permet o autorize a hèr ua causa.

permutacion *nòm f* Accion de cambiar.

pèrna *nòm f* Part de naut des cames e es cueishes, garron.

pernada *nòm f* Accion de lhear e lançar violentament entà darrèr ua o es dues pantes de darrèr un shivau, un ase, ua mula, etc. *Ex.: Aqueth mainatge ei estropiat d'ua pernada deth shivau.*

pernilh *nòm m* Pauta deth porcèth curada e salada que se pren coma aliment. *Sin.: camalhon.*

però *adv* Totun, mès.

perpensar *v intr* Pensar e considerar un ahèr damb atencion e fòrça suenh pr'amor d'estudiar-lo e comprendre-lo ben. *Sin.: meditar.*

perpetrar *v tr* Cométer un delicte.

perque *conj* Pr'amor que. En causa de. Per tant que.

perqué *deter* Interrogatiu.

perroquet *nòm m* Audèth exotic der orde des psitaciformes, mès petit qu'un poth e cap redon, bèc cuert, fòrt e agudent, ales arredonides e coa cuerta (Psittacoidea).

perròt *nòm m* Polòdi, audèth domestic dera familia des meleagridids, damb es plumes de color brun damb plapes blanques, e eth cap e eth còth corbit de penjoles vermelhes, ei un shinhau mès gran qu'un poth e ei apreciat entà minjar.

perruquèr, -a *nòm m f* Persona qu'a per mestier talhar, pientar, rasurar... eth peu.

persec *nòm m* Frut der perseguèr, fruta redona de color iranjat, damb era pèth

suau coma eth velhut e un uas dur ath sòn laguens.

persecucion *nòm f* Accion de seguir a ua persona o a un animau que hug.

persegüer *nòm m* Arbe caducifòli dera familia des rosacèes, de huelhes redones e dentades, flors de color ròsa, e fruts damb mora, originari dera China e cultivat pes sòn frut, eth persec (*Prunus persica*).

perseguir *v tr* 1. Anar ath darrèr d'ua persona o causa damb er ànim d'agarrarla. 2. Anar en contra de determinadi grops etnics o religiosi. 3. Shordar, anar ath darrèr d'ua persona entà arténher quauquarren.

perseverança *nòm f* Dedicacion e fermetat enes actituds e enes idies o ena realizacion des causes.

persistent, -a *adj m f* Que persistís.

persistir *v intr* 1. Mantier-se fèrm ena manèra d'èster o d'actuar. 2. Tardar o existir quauqua causa pendent fòrça temps.

persona *nòm f* Èster dera espècia umana.

personalitat *nòm f* 1. Qualitat de personau. 2. Ensems de trèts caracteristics d'ua persona que la distinguissen de ua auta. 3. Persona illustra. *Ex: Cau convidar es personalitats ar eveniment.*

personalizar *v tr* 1. Referir-se a quauqu'un en particular quan se parle de quauqua causa. 2. Dar caractèr personau.

personatge *nòm m* 1. Persona metuda en scèna laguens d'ua òbra literària, teatru... 2. Persona coneishuda, celebritat.

personau *nòm m* 1. Relatiu e qu'apertenh ara persona. 2. Ensems de persones que trabalhen en ua empresa. 3. En basquetbòl se li ditz ara falta comesa per un defensor tà intentar talhar er atac deth contrari. 4. Dit des elements lingüistics que poden èster afectats pera categoria gramaticau de persona, vèrb e pronòms.

personaument *adv* 1. D'ua manèra personau. 2. En presència d'un madeish.

perspectiva *nòm f* Tecnica que permet representar objèctes en ua superfície plana tament coma apareishen ena vista, coma s'auessen prigondor.

pèrta *nòm f* 1. Accion de pèrder; er efècte. Desaparicion d'açò qu'auie. 2. Resultat compdable negatiu.

perténher *v intr* 1. Èster ua causa propietat de quauqu'un. 2. Èster ua causa obligacion de quauqu'un o de quauque cargue. *Sin.: aperténher.*

pertenhent, -a *adj m f* Qu'ei propietat de quauqu'un que forme partida d'aquerò que se parle.

pertocant, -a *adj m f* Que cause emocion.

pertocar *v intr* Correspóner ua causa a quauqu'un en un repartiment.

pertot *adv* Advèrbi de lòc, en toti es lòcs. *Ex.: Tiò, tiò, tostemps plò ena Val d'Aran, mèu aué hè mau temps pertot.*

perturbacion *nòm f* Alteracion dera tranquillitat, dera patz, der orde o deth desvolopament normau de bèra causa.

perturbar *v tr* 1. Alterar er orde, era tranquillitat o eth desvolopament normau

d'ua causa. 2. Hèr que quauqu'un pèrde era cauma o s'altèrè.

perucar *v tr* Prèner, un minjar, a shinhau, en petites quantitats. *Ex.: Es porics que perucauen un shinhau per tot.*

pervertir *v tr* Corrómpèr o hèr a mauméter es costums, es gusti o es idies de quauqu'un damb conselhs o exemples contraris ara morau establida.

pervier *nòm m* Temps qu'encara non ei arribat.

pes *nòm m* 1. Fòrça qu'atrè es còssi entath centre dera tèrra pera accion dera gravetat. 2. Era valor qu'a aguesta fòrça.

pès de vaca *nòm m* Misharnon de color blanc coma era codorna.

pès deth llet *nòm m* A on se meten es pès en lhet entà dromir. *Ex.: Era gojata ploraue seiguda as pès deth lhet.*

pesar *v tr* Determinar eth pes d'un còs.

pescaire, -aira *nòm m f* Persona que se dedica a pescar.

pescajon *nòm m* Lamina plan fina de massa hèta damb haria, ueu e lèit, que se hè en ua padena e se ramplís de sucre, chicolate, confetura... Ei plan trende. *Sin.: crespèth, pastèra.*

pescar *v tr intr* Cuélher peish en tot trèir-lo dehòra dera aigua.

pesé *nòm m* Hèish de branques damb es huelhes que se hèn a secar e qu'en iuèrn se da tà minjar ath bestiar. *Ex.: Met-les quate pesés de herèisho as uelhes.*

pesquèr *nòm m* 1. Lòc o recipient gran,

generaument barrat, que se tie entà sauvà'i causes. 2. Lòc delimitat laguens dera aigua entar elevatge extensiu d'ua espècia determinada de peish, crustacèu o mollusc.

pesseta *nòm f* Moneda que se hège a servir en estat espanhòl abans dera implantacion der euro ena Union Europèa.

pessimisme *nòm m* Disposicion a veir eth cant mens favorable e mès negatiu de cada situacion.

pessimista *adj m f* Qu'a tendéncia a veir e a jutjar es causes en sòn aspècte mens favorable.

pèsta *nòm f* 1. Malautia grèu e contagiosa que se transmet de persona a persona a traùs de quauqui animaus. 2. Mala aulor. Pudentor.

pet *nòm m* 1. Trèir aire pudent peth cu. *Ex.: Eth can deishèc anar un pet ath cant deth huec.* 2. Tapatge sec que hè quauquarren en trincar-se de còp, en des·holar-se, en crebar, en bàter er aire damb fòrça. *Ex.: Es mainatges holèren tant era boisheriga deth pòrc que fin finau hec un pet.* 3. Hartèra de vin o d'aute. *Ex.: Eth praube òme portaue un pet coma un bocòi.*

pet de lop *nòm m* Misharnon blanc que non ei bon entà minjar. Eth povàs que ne gessie en petar-lo didien qu'ère bon entath mau de uelhs.

petal *nòm m* Huelha que, amassa damb d'autes, forme part dera coròlla des flors.

petanca *nòm f* Jòc practicat entre dus

equips, damb balons de husta o metallics, que cada jogaire que tire a de sajar qu'eth balon, redolant, se place çò de mès apròp possible deth petit balon que s'a lançat prumèr.

petar *v intr* Trinçar, copar, hèr dues parts o diuèrsi tròci d'ua causa.

petar e córrer *loc adv* Hèr es causes a tota prèssa.

petarrejar *v intr* Petiti tapatges, cuerti e seguidi que hè eth huec en cremar petites branques o en tot lançà'i sau.

petge *nòm m* Pegat d'ampora que se les met as animaues aqui a on an mau entà guarir-les.

pèth *nòm f* Membrana que recorbís eth còs des animaues o des persones.

peticion *nòm f* Paraules o escrit a on se demane ua o diuèrses causes.

petit, -a *adj m f* 1. De talha inferiora ara normau. *Sin.: pequerin, ponin.* 2. Qu'ei de pòga importància, durada o intensitat. 3. Qu'a pòga edat.

petròli *nòm m* Liquid greishós, escur, espés e inflamable qu'existís en diferenti lòcs dera tèrra e que mos balhe diferenti productes derivats que se hèn a servir ena indústria e transpòrt.

petrolièr *nòm m* Vaishèth de carga que transpòrte ua grana quantitat de petròli.

petrolièr, -a *adj m f* Deth petròli o qu'ei relacionat damb aguest liquid d'origina minerau. .

peu *nòm m* Cada un des hilaments que

nèishen ena pèth des mamifèrs e les curbissen tot o part deth còs.

peumudar *v tr* Cambiar eth peu, ua bèstia.

piadós, -osa *adj m f* Inclinat ara pietat, as practiques religioses. *Ex.: Era letra des Gòis de Arres que cante Francinet non ei bric piadosa.*

pialèr *nòm m* 1. Conjunt de causes botades sense orde es ues sus es autes. 2. Moltes causes o persones. *Sin.: pilèr.*

pianista *nòm m f* Music que tòque eth piano.

piano *nòm m* Esturment musicau de percussion, format per un conjunt de còrdes metalliques calades laguens d'ua caisha de ressonància, que son pataquejades per uns martèths petits que se hèn anar damb un clavièr.

piarron *nòm m* Pin petit.

piata *nòm f* Es huelhes deth pin, sustot es que quèn per tèrra en bòsc.

pibo *nòm m* Arbe caducifòli, dera familha des salicacèes, de tronc rugós e escur, flors verdoses damb un plumalh de peus blanqui que pòt arribar enquia 30 mètres de nautada, damb es huelhes petites e dentades, e creish apròp des rius (*Populus nigra*). *Sin.: bibo, clopo.*

pic *nòm m f* 1. Tuc, montanha damb eth cim agudent. *Ex.: Deman pujaram enes Pics dera Humenèja.* 2. Audèth que hora-de es arbes.

pica *nòm m* 1. Destrau. 2. Punta.

picada *nòm f* 1. Accion de talhar husta e bracar arbes en bòsc, especiaument es qu'a crompat un particular. *Ex.: Ena picada que hèn a quèir es arbes.* 2. Mossegada d'ua bèstia que pòrte podom. *Ex.: Era picada dera vibora qu'ei mortau.*

picaire, -aira *nòm m f* Persona que talhe arbes en bòsc. *Ex.: Tot eth maitin qu'enteni as picaires en Sodebeda.*

picapeirèr, -a *nòm m f* Persona que pique e talhe era pèira tara bastenda. Obrèr dera bastenda.

picapòrt *nòm m* Utís entà barrar de còp es pòrtes e es hièstres. *Ex.: Met era clau en picapòrt e barra damb dus torns.*

picar *v tr* 1. Tustar sus quauquarren. *Ex.: Escota, pensi que piquen ena pòrta.*

2. Hèr un petit horat ena pèth, de quauquarrés, d'ua part deth còs, damb eth bèc, eth visperon, etc. *Ex.: Era mainada non vò anar tath prat perque li piquen es tauassi.* 3. Bricallar carn, ortalècies, etc. damb ua massa, ua man de mortèr o damb quin aparelh manuau o mecanic que sigue. *Ex.: En tant que jo talhi era carn, tu que pòs anar picant er alh e eth gimverd.*

4. Se ditz de bères causes excitantes coma eth pebe. *Ex.: Aquesta langoïssa que pique un shinhau.* 5. Se ditz d'un audèth, préner eth minjar damb eth bèc. *Ex.: Es garies picauen en uart.* 6. Experimentar piquèra en ua part deth còs. *Ex.: M'è calat ath miei des ortigues e ara me piquen es comes.* 7. Bracar era palha damb eth punhau entà bater-la. 8. Tustar-la damb eth martèth entà enlinar e orgar era dalha. 9. Colistrar. *Ex.: S'a picat era lèit.* 10. Hotjar

damb ua piòisha.

picasoc *nòm m* Tròç de husta entà picà'i ath dessús era palha damb eth punhau entà bàter eth blat.

pichèr *nòm m* Mesura de vin equivalenta a tres litres o quate porrons.

picòta *nòm f* Malautia infecciosa que se caracterize per fèbre nauta e per ua erupcion que'n guarir-se, pòt deishar cretes permanentes. *Sin.: pigòta.*

piech *nòm m* Tòrax, part deth còs uman deth còth enquiath vrente.

pietàira *nòm f* Hemna que piente eth canam.

pièntar *v tr* Dreçar, netejar, apariar, dispausar avientament peus, lan o quina auta fibra que sigue.

piènte *nòm m* Utís de husta, evòri, o d'auta matèria, damb dents que son fòrça amassa, que servís entà despilhar e apraiar eth peu. *Ex.: Abans de anar entà missa passa-te un shinhau eth piènte peth cap.*

piètat *nòm f* Devocion entàs causes santes, respècte pera religion, sentiment de compassion. *Ex.: Ages piètat e non aucisques ath can.*

piga *nòm f* Petita taca o bonh que ges ena pèth.

pigassa *nòm f* Utís format per ua pèça de metau plan e damb talh e un mange long, que se tie entà talhar husta.

pigòta *nòm f* Malautia infecciosa e contagiosa d'origina virica, caracterizada per fèbre nauta e per ua erupcion cutanèa de

pustules que hèn crosques, que, en quèir, dèishen ua mèrca permanenta. *Sin.: picòta.*

pigre, -gra *adj m f* Que non vò trabalhar o non complís damb eth sòn prètzhet per manca d'atencion o d'interès.

pigret *nòm m* Òme de mala conducta. *Ex.: Aquest jogat qu'ei un pigret.*

pijama *nòm m* Amàs que consistís en ua giqueta o samarreta e uns pantalons que s'utilizen entà dromir, normaument de teishut fin.

pila *nòm f* 1. Conjunt de causes botades es ues sus es autes. 2. Dispositiu que balhe corrent electric continú e que permet hèr anar aparelhs electric sense connectar-les en hilat electric.

pilar *nòm m* Paret que ten cada ua des arcades deth pònt.

pilèr *nòm m* Ua grana quantitat, ua amasada de causes era ua ath dessus des autes. *Ex.: Un pilèr de nhèu, un pilèr de hiems. Sin.: pialèr.*

pilhar *v intr* Endrabar, enredar eth peu, eth hiu o bèra auta causa filamentosa. *Ex.: A Generosa se li a pilhat tament eth peu, que lèu non se pòt ne pientar.*

pilho-malho *loc adv* Complicacion d'eveniment, circumstàncies, etc. des quaus non ei facil des·hèr-se'n.

pilièr *nòm m* 1. Element arquitectonic verticau de supòrt, mès naut qu'ample, que servís entà sostier era estructura d'un edifici, un arc, etc. 2. Persona o causa que servís de supòrt o basa.

pilon *nòm m* Cada ua des pautes d'ua taula.

pilòt *nòm m f* Persona que mène ua embarcacion, ua aeronau, un coche o ua mòto.

pilòta *nòm f* Bòla esferica, de goma, drap o aute materiau trende, cubertat de cuer o pèth entà jogar bèth espòrt.

pilotar *v tr* Dirigir o amiar un vaishèth, ua aeronau o un veïcul, especiaument de competicion.

pim *nòm m* Pair deth pair o dera mair. *Sin.: pare, pairin.*

pin *nòm m* Arbe dera familia des pinacèes, de tronc naut, dret e huelhes persistentes en forma d'agulha, eth frut que n'ei era pinha e eth seme ei eth pinhon, e que n'existissen diuèrses espècies (*Pinus*).

pincèla *nòm f* Gojata, hemna vèrge.

pincelada *nòm f* 1. Trait hèt damb un pincèu en ua superfícia. 2. Idia exprimida en pòques paraules que da caractèr pròpri a un discors o a un tèxte.

pincèu *nòm m* Esturment que servís entà pintar superfícies petites, format per un ensem de fibres sintetiques o per peus fixadi en un mange.

pinha *nòm f* Frut deth pin, der auet o de d'auti arbes qu'a forma ovau format per moltes pèces dures plaçades en forma de escaumes.

pinses *nòm f* Arnés provedit de dues parts mobiles que servissen entà subjectar. S'emplegue en plurau. Entath huec se

coneishen damb eth nòm de *amòls*. *Ex.: Jepet s'aluge era cigarreta en tot préner un tidon deth cant deth huec damb es pinses/amòls.*

pinsoèra *nòm f* Arbust caducifoli deth genre *Ribes*, dera familia des saxifragacèes de huelhes palmatilobades e dentades, flors petites en arradims e frut en baia comestibla, eth pinson.

pinsoèra vermelha *nòm f* Arbust dera familia des saxifragacèes de 1-1,5 m de nautada e pòt arribar as 2 m. Es flors de color entre verd e auriòu, en arradims de 4-8 cm e en tot madurar hèn uns fruts (pinsons) que se pòden minjar o hèr-ne siròp entà béuer (*Ribes rubrum*).

pinson *nòm m* Frut dera pinsoèra, sòrta d'arradim de color vermèlh o nere, damb eth chuc se'n hè un siròp fòrça agradiu entà béuer.

pinson vermèlh *nòm m* Frut dera pinsoèra (vermèlh), sòrta d'arradim de color vermèlh o nere, damb eth chuc se'n hè un siròp fòrça agradiu entà béuer.

pinta *nòm f* Crèma que hè era lèit un còp borida. *Ex.: Armand chauchaue era cros-pa deth pan ena pinta dera lèit.*

pintrar *v tr* 1. Revestir quauquarren d'un celh de color. Der aute costat deth Pònt de Rei diden *pintrar*. 2. Reproduir sus ua superfícia era imatge de persones, lòcs o causes, tament coma se hè en diboishar mès damb plapes de color.

pintror, -a *nòm m f* 1. Persones qu'an coma mestièr eth pintar es parets, pòrtes, etc. 2. Persona que se dedique ar art dera pintura.

Sin.: pintre.

pintura *nòm f* 1. Substància coloranta premanida entà pintar. 2. Lòc a on ei pintada bèra causa. 3. Art de pintar. Der aute costat deth Pònt de Rei se'n ditz *pintrura*.

piòc *nòm m* 1. Pau que se clauè en tèrra entà indicar un alinhamènt o determinar ua direccion. 2. Audèth de plumalh escur damb plapes blanques enes ales e vermèlles ena pèth, nud deth cap e deth còth e damb ua membrana dreita sus eth bèc.

piòisha *nòm f* Aishada de dues puntes enta catar, hotjar o bolegar era tèrra. *Ex.: A còps de piòisha que heren eth cavòt deth praube Adrian.*

pionèr, -a *nòm m f* Persona que hè es prumèrs descorbiments o es prumèrs trabalhs d'ua activitat determinada.

pipa *nòm f* 1. Figura hèta de drap, carton, plastic, etc, que represente un mainatge o mainada damb era quau jòguen es mainatges. *Sin.: moma*. 2. Utís de husta entà humar tabac.

pipada *nòm f* Ua aspiracion o chucada ara cigarreta. *Ex.: Denisa li dèc ua pipada ara cigarreta e la lancèc.*

pipaire, -aira *adj m f* Persona que hume.

pipar *v tr* Humar tabac, chucar, aspirar er hum deth tabac. *Ex.: Sa pair trapèc a Andrèu pipant en palhè.*

pipaut, -a *adj m f* Persona qu'ei un shinhau pèc o pèga. Que non a guaire coneishement.

pipi *nòm m* Aurina.

pipòt *nòm m* 1. Figura umana divertida, en diboish, pintura o escultura. 2. Ua figureta entà jogà'i que represente a ua persona. 3. Despectiu, nèci pòc intelligent.

pipotàs, -assa *adj m f* Mès pèc qu'eth pipòt. *Ex.: Guarda que n'ei de pipotàs aqueth mainatge.*

piquent, -a *adj m f* Quauquarren que pique, coma eth minjar. *Ex.: Aquesta langoïssa qu'ei massa piquenta.*

piquèra *nòm f* Molèsties que produsís bèra causa que pique e que hè de besonh gratar-se. *Sin.: bredor.*

piquet *nòm m* 1. Grop de gent que hè cauma organizat entà hèr qu'era rèsta de persones que trabalhen en madeish encastre tanpòc trabalhen. 2. Signe de puntuacion qu'indique eth finau d'ua oracion. *Sin.: punt.*

piramida *nòm f* Figura geometrica qu'era sua basa non ei redona e damb es cares des costats en forma de triangles que s'amassen en un punt comun.

piramidau *adj m f* En forma de piramida.

pirata *nòm m f* 1. Persona que se dedique a recórrer eth mar damb un batèu e a d'abordar e panar en d'auti. 2. Que foncione sense permís dera autoritat.

pirenenc *adj m f* Relatiu o qu'apertenh as Pirenèus.

Pirenèus *nòm m* Cadia de montanhes entre era mar Mediterranèa e er ocean Atlantic.

piri *adj m f* 1. Qu'ei de qualitat inferiora respècte de ua auta causa damb era quau

se compare. 2. Indique qu'ua causa se hè mès mau respècte de ua auta damb era quau se compare. *Sin.: pitjor, peyor.*

pis *nòm m* Estatge d'un edifici que hè d'abitatge o d'un mejan de transpòrt.

piscina *nòm f* Petit lac artificiau que se hè a servir entà banhar-se e practicar era natacion.

pish *nòm m* Sorsa d'aigua que què d'un lòc naut. *Ex.: Eth Saut deth Pish a un desnivèu de trenta mètres.*

pishacan *nòm m* Planta que pòrte podom, semblant ath gimverd que posse enes lòcs a on i a aigua e que hè ua flor blanca. Era cama per laguens qu'ei tohuda.

pishadís *nòm m* Chuc lord que ges deth hiems der humèr.

pishar *v tr intr* 1. Expelir, trèir era aurina. *Ex.: Eth can de Loís tostemp se pishè ena pòrta dera glèisa.* 2. Gèsser aigua o d'aute liquid. *Ex.: Ath cant dera cabana d'Estanh Long i pishè ua hònt ath dejós d'un malh.*

pisharròt *nòm m* Sorsa d'aigua mès petita qu'eth pish.

pishèra *nòm f* Ganes de pishar.

pista *nòm f* 1. Senhau que dèishe ua persona o un animau en cauishigar en tèrra. 2. Senhau que servís entà descurbir bèra causa o entà arribar en ua conclusion.

pistòla *nòm f* 1. Arma de huec de canon cuert que se tire damb ua soleta man. 2. Utís format per un recipient e un mecanisme que permet polverizar un liquid a pression sus ua superfícia.

pistolet *nòm m* Arma de huec, de canon cuert, que se tire damb ua soleta man.

pitjor *adj m f* 1. Qu'ei de qualitat inferiora respècte de ua auta causa damb era quau se compare. 2. Indique qu'ua causa se hè mèu mau respècte de ua auta damb era quau se compare. *Sin.: piri.*

pitrau *nòm m* 1. Part de naut deth tronç deth còs uman, que va deth còth enquiar abdomèn, a on i a es paumons e eth còr. 2. Zòna extèrna que correspon ad aguesta part deth còs. 3. Correja entà estacar era sèra en shivau que passe peth pieth dera bèstia.

piuda *nòm f* Insècte parasit der òme e de bèri animaues que saute fòrça. *Sin.: pude.*

pivòt *nòm* 1. Que pivòte. 2. En basquet, posicion detereminada.

plaç *nòm m* Acabament d'un espaci de temps senhalat entà hèr bèra causa.

placa *nòm f* 1. Lamina rigida de metau, husta, veire, plastic... destinada a meter-se sus ua superfícia planèra. 2. Plancha, que collocada en un lòc public, servís de guiatge, orientacion, anonci, rebrembe o defenut. 3. Insigna o dispositiu que pòrten es agents de policia entara sua acreditacion. 4. Cada un des blòcs en que se dividís era litosfèra.

plaça *nòm f* 1. Lòc ample public e descubèrt laguens d'un pòble o vila. 2. Lòc determinat entà bèra persona o bèra causa.

plaçament *nòm m* 1. Collocacion o posicion d'ua persona, animau o causa en un

espaci. 2. Posicion determinada respècte as punts cardinaus e es coordenades terèstres.

plaçar *v tr* 1. Situar, installar, establir. 2. Trobar un trabalh.

placard *nòm m* Veirièra dera hièstra.

plade *nòm m* Arbe caducifòli dera familia des aceracèes, husta blanca de bon trabalhar, que s'emplegue entà hèr es motles tàs hormatges. (*Acèr opalus*).

plàder *v intr* 1. Afectar d'ua manèra agradiva as sentits. *Sin.: plàser.* 2. Exercir ua atraccion sus ua persona o costar-li ua impression agradiva.

plafon *nòm m* Pèça plana que tape un espaci.

plaga *nòm f* 1. Mau produsit en còs degut a un patac, ua queiguda, etc. 2. Herida que non se barre facilament. 3. Lesion penetranta produsida en un còs viu per un patac o ua arma.

plagar *v tr* Costar ua plaga, herir.

plaidejar *v intr* 1. Parlar a favor de quauqu'un o de quauqua causa. 2. Deféner en un judici interèssi publics o privadi.

plaja *nòm f* Part dera còsta formada per sable qu'ei planèra.

plan *nòm m* Clarulha ath miei deth bòsc a on non i a arbes e i a potja entà pèisher eth bestiar. Ei fòrça presenta ena toponimia. *Ex.: Ara guinèu l'auciren es caçaires en Plan de Beret.*

plan *adv* 1. En naut grad, en gran nombre, en grana quantitat. 2. Coma cau. Ben.

Fòrça. En ua grana quantitat o en gran nombre.

plana *nòm f* 1. Espandida de tèrra sense relèu. *Sin.: lana*. Der aute costat deth Pònt de Rei, tanben, s'enten *planha*. 2. Airina de hustèr.

plancarda *nòm f* *Veir* pancarta.

plancha *nòm f* 1. Esturment entà planchar era ròba que consistís en ua lamina de hèr en forma triangulara, fòrça lisa peth dejós, damb ua ansa entà agarrar-la. 2. Lamina mès o mens gròssa de metau o de ua auta matèria.

planchar *v tr* Passar era plancha cauda peth dessús dera ròba, entà estirar-la, e hèr-la a lúder ben polida. Trèir es arrupes per procediments mecanics.

plançon *nòm m* Broton que non posse separadament d'un arbe.

planèr, -a *adj m f* 1. Qu'a eth madeish nivèu en totes es parts, sense desnivèus. En Luishon en diden *planhèr*. 2. Qu'ei senzilh, clar e comprensible.

planeta *nòm f* Astre que vire ar entorn d'ua estela.

planh *nòm m* Crit, paraula de dolor, de pena o de desengust.

plànher *v* Sénter e manifestar pietat.

planhèra *nòm f* Plan non massa gran.

planhèro *nòm m* Terren planèr.

planheròt *nòm m* Plan petit.

planhon *nòm m* Plan mès petit qu'eth plan.

planificacion *nòm f* Organizacion dera manèra d'amiar a tèrme un projècte.

planificar *v tr* Pensar e organizar era manèra de realizar un projècte.

planta *nòm f* 1. Èster viuient qu'aparten ath gran grop des vegetaus. *Ex. Es animaus e es plantes. Plantes erbacèes*. 2. Vegetau de tija petita. 3. Nivèu orizontau d'un bastiment.

plantar *v tr* Hicar laguens era tèrra un seme o arraïc d'ua planta pr'amor de qué visque e creishe.

plantejament *nòm m* Esquèma de donades, de besonh entà resòlver un problèma o entà hèr bèra causa.

plantejar *v tr* 1. Expausar era manèra de resòlver un problèma o de hèr quauqua causa. 2. Prepausar un problèma o ua qüestion entà resòlver.

plantèr *nòm m* 1. Un cairat deth uart. *Ex.: En aqueth plantèr non i metes arren*. 2. Bères plantes entà plantar. *Ex.: En Sant Gaudenç è crompat plantèr tà tot eth mes*.

plantilha *nòm f* 1. Lista prima e flexibla que se met en interior d'ua sabata. 2. Pèça rigida, e generaument prima, que servís de modèl o guida entà diboishar o retallar eth perfil d'un objècte o d'ua figura. 3. Lista des nòms des persones que trabalhen en ua empresa o en ua entitat publica e ne cruben eth sòu.

plantolièr *nòm m* 1. Lòc a on se hèn a créisher plantes entà èster trasplantades. 2. Lòc o organisme a on se formen persones plan ben premanides entà exercir ua

activitat especializada.

plapa *nòm f* 1. Mèrca, senhau dessús de bèra causa pr'amor dera preséncia d'ua substància estranha. En Luishon, tanben, en diden *plap* en masculin. 2. Mèrca de lordèra. 3. Petita part d'ua causa de diferenta color qu'era rèsta d'era. 4. Dubertura, espaci. 5. En ua superfícia recubèrta d'ua determinada substància, petita estenuda d'a on aguesta ei absenta.

plasant, -a *adj m f* Que còste satisfaccion o ua sensacion agradiva.

plaser *nòm adv m* 1. Satisfaccion o sensacion agradiva costada per quauqua causa que satisfè fòrça. 2. Pòc a pòc.

plàser *v intr* 1. Afectar d'ua manèra agradiva as sentits. *Sin.*: *plàder*. 2. Exercir ua atraccion sus ua persona o costar-li ua impression agradiva.

plastic, -a *adj m f* Que se pòt modelar o cambiar de forma d'ua manèra permanenta.

plastic *nòm m* Materiau sintetic que, mejançant cèrti procèssi quimics, forme estructures fòrça resistentes, autant flexibles coma rígides.

plastre *nòm m* Materiau que se hè a servir entà perbocar es parets.

plat *nòm m* Sètia, recipient baish e redon, concau ath miei, emplegat enes taules entà servir eth minjar. *Ex.*: *Martinon s'a minjat dus plats d'òlha*.

plata *nòm f* 1. Metau de color gris ludent que s'emplegue fòrça entà hèr jòies e objèctes de decoracion. *Sin.*: *argent*. 2. Sièta

grana e planèra, de forma rectangulara, ovalada, etc. e vòres de pòga nautada que s'emplegue entà portar aliments e beguda d'un lòc entà un aute o tà meté'i e presentar es aliments. 3. Color gris ludent, coma eth des objèctes de plata.

plataforma *nòm f* 1. Superfícia plana e orizontau descaperada e nauta a on se placen persones e causes. 2. Conjunt de persones que s'an elegit entà representar a d'autes persones damb ua finalitat sociala.

platan *nòm m* Fruta damb era crosca o pela auriòla, qu'a forma alongada e un shinhau corbada, e ua carn blanca, trenda e doça. Se coitiue en Canàries.

plau *nòm m* Ua grana extension de prats, planhèts e boscarons. Fòrça present ena toponimia, subertot en plurau «plaus».

pleament *adv* D'ua manèra plia.

plec *nòm m* 1. Part d'ua ròba, d'ua huelha de papèr o de quauqua causa flexibla, qu'ei doblada. 2. Senhau que hè ua arrupa.

plegar *v tr* Doblar, un tròç o ua pèça de ròba, papèr, etc.

plen, -ea *adj m f* 1. Qu'a tot aquerò qu'era sua capacitat permet. 2. Qu'ei cubèrt totaument o parciaument per ua causa.

plenari, -ària *adj m f* Que compde damb era preséncia de toti es membres qu'an eth dret d'assistí'i.

plendenga *nòm f* Cada un des ornaments que se pòrten enes aurelhes.

plenitud *nòm f* Moment de mès importància o intensitat de quauqua causa.

plenta *nom f* Faisha dera part inferiora des parets multi viatges de husta o de rajola.

plet *nòm m* Disputa, diferència, litigi, sus-tot judiciu entre parts.

pleta *nòm f* Lòc, tant barrat coma dubèrt a on i acostume a dromir eth bestiar.

pletera *nòm f* Rascle damb es pues de husta que servís entà remassar era èrba.

plòir *v intr* Quèir ploja.

ploja *nòm f* Fenomèn atmosferic que consistís ena queiguda d'aigua des bromes en forma de gotes.

plomb *nòm m* Metau damb eth 82 coma numèro atomic, Pb.

plombaire, -aira *nòm m f* 1. Persona qu'a coma mestier hèr installacions de lum, aigua o gas e apraiar es panes que se produsissen. 2. Persona que fabrique o ven lampes.

plor *nòm m* Accion de plorar. *Ex.: Des de dehòra s'entenien es plors.*

ploraire *nòm m* Arbe dera familia des salicacèes, que creish enquia 20 m de nautada, damb tronc espés, dret, de fòrça branques e huelhes que pengon cap enjós (*Salix babylonica* i similares).

ploraire, -aira *adj m f* Aqueth que plore.

plorar *v intr* Deishar anar lèrmes es uelhs.

pluma *nòm f* 1. Pèça que curbís eth còs des audèths, formada per un canon calat ena pèth deth que gessen ua sòrta de peus suaus en cada costat. 2. Esturment entà escriuer, format per un mange e ua punta metallica.

plumalh *nòm m* 1. Conjunt de plumes dretes que quauqui audèths an en cap. 2. Conjunt de plumes que se boten en un casc o en un barret coma ornament. 3. Utís format per un conjunt de plumes aganchades en estrem d'un mange que servís entà trèir eth povàs.

plumar *v tr* 1. Arrincar es plumes a un audèth. 2. Préner es sòs a quauqu'un, especiaument en jòc (colloquiau).

pluralisme *nòm m* Sistèma peth que s'accèpte o s'arreconeish era existència de moltes doctrines o multi metòdes en politica, economia o d'auti aspèctes.

pluralista *adj m f* Partidari deth pluralisme.

pluralitat *nòm f* 1. Quantitat grana de quauqua causa. 2. Varietat d'aspèctes o caracteristiques qu'a ua causa.

plurau *adj m f* Que se referís a més d'un.

plurinacionau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a moltes nacions.

plus *nòm m* Suplement, avantatge.

plusvalua *nòm f* 1. Aument dera valor d'ua causa per motius extèrns. 2. Valor en sòs que s'incorpòre a un producte mejançant eth trabalh.

pneumatic *nòm m* Tuèu de goma que se place ath torn dera jelha d'ua ròda. Es coches pòrten pneumatics.

poblacion *nòm f* Soma des abitants d'un lòc.

poblament *nòm m* 1. Conjunt de persones que viuen en un lòc determinat. 2. Lòc

damb edificis, carrèrs e d'auti espacis publics, a on viu un conjunt de persones.

poblant, -a *nòm m f* Persona que demore en un lòc.

poblar *v tr* 1. Abitar en un lòc determinat. 2. Provedir d'abitants ua zòna.

pòble *nòm m* 1. Er ensems des abitants d'un país junhuts per vincles naturaus e sociaus. 2. Poblacion petita, poblat, inferior a ua vila o a ua ciutat.

poblet *nòm m* Lòc mès petit qu'un pòble, a on demoren pòques persones e que depen dera administracion d'ua poblacion mès grana o importanta.

pòc, -ga *adv m f* En petita quantitat, en petit nombre. Un shinhau. Ath delà deth Pònt de Rei en molti endrets se pèrd era sonorizacion e eth femenin ei *pòca*. *Sin.: pòca, en femenin.*

poce *nòm m* 1. Conjunt de batècs que se produsissen peth moviment dera sang e es artèries, e que se percep en quauques parts deth còs. 2. Part deth costat deth cap que s'està entre eth front, era aurelha e era gauta.

pòcha *nòm f* Cada ua des dubertures en forma de bossa qu'an es vestits, giquetes, pantalons, etc. e que servís entà portar bèri objèctes.

podalh *nòm m* Utís a miei camin entre eth punhau e era hauç, mès damb eth mange mès long, que servís entà podar es arbes o talhar es arrominguèras, espialhs...

podar *v f* Trèir es branques que sobren, malautes, mòrtas, d'un arbe, entà deishar-

lo en melhors condicions de dar frut, entà dar-li ua forma determinada, entà produsir husta de qualitat.

poder *nòm m* 1. Facultat de hèr bèra causa. 2. Autoritat.

poderós *adj m f* Persona qu'a capacitat e fòrça entà hèr o arténher causes que còsten. Qu'a molta influéncia o autoritat.

pòdiom *nòm m* Plataforma a on pugon es guanhadors d'ua pròva esportiva entà receber eth prèmi.

pòdo *nòm m* Dit gròs dera man.

podom *nòm m* Substància que, introducida en un èster viu, ei capaç de produsir grèus alteracions foncionaus e tanben era mòrt. *Ex.: Er estrès qu'ei podom tath sistèma nerviós.*

poèma *nòm m* Òbra literària en vèrs.

poemari *nòm m* Remassada de poèmas.

poesia *nòm f* Art e tecnica de descriuer es causes, idies o sensacions auent en compde era sonoritat, armonia e ritme des paraules.

poèta, -essa *nòm m f* Persona qu'escrui poesia.

poetic, -a *adj m f* 1. Restacat damb er art dera poesia. 2. Qu'exprimís era beresa o eth sentiment que còste era beresa.

poFRE *nòm m* Cefalopòd marin comestible, damb eth cap gròs e redon d'a on gessen ueit tentaculs aprovedidi de dues hilades de ventoses, que viu enes còstes rocalhoses.

poirir *v tr* Causar era descomposicion, era

corrupcion de quauquarren. *Ex.:Era husta deth tenhat qu'ei tota poirida.*

pol *nòm m* 1. Estrem der èish qu'ath sòn entorn vire ua esfèra. 2. Zòna ath cant des estrems der èish imaginari qu'ath sòn entorn vire era Tèrra.

poladèr *nòm m* Lòc dera codina a on se laue era vaishèra. Abans qu'ère de pèira e un shinhau arribent entà desaiugar. *Sin.: puladèr.*

polar, -a *adj m f* Des pòls dera Tèrra o qu'a relacion damb un d'aguesti dus airaus dera Tèrra.

polemic, -a *adj m f* 1. Qu'apertenh ara controvèrsia, especiaument per escrit. 2. Qu'ei objècte de controvèrsia, de contèsta. 3. Controvèrsia per escrit sus un punt teologic, politic, literari... *Ex.: Ère un escritor polemic.*

polh *nòm m* Insècte petit der orde des anoplurs o des mallofags, sense ales, parasit, que demore ena pèth des mamifèrs, es plumes des audèths, etc.

polhastre *nòm m* Poth joen.

polhós, -osa *nòm m f* Qu'a polhs.

policia *nòm m f* 1. Amàs de persones armades que se n'encueden de mantier er orde public. 2. Cada un des membres d'un còs policiac.

policiau *adj m f* 1. Pertenhent e relatiu ara policia. 2. Genre policiau que centre es sòns argument en mon deth crim e dera investigacion policiau e detectiva.

polies *nòm m* Petites correges o sogues qu'estaquen era tafarra ara aubarda. En

Tredòs en diden espolies.

poliesportiu *nòm m* Espaci de granes dimensions, barrat, qu'ei equipat entà practicà'i diuèrsi espòrts.

poliesportiu, -iva *adj m f* Qu'ei equipat o premanit entà practicar diuèrsi espòrts.

poligòn *nòm m* 1. Figura geometrica plana de diuèrsi angles e damb segments rècti consecutius. 2. Superfícia de terren limitada e destinada a activitats administratives, industriaus, militares...

polissa *nòm f* 1. Document justificatiu d'un contracte en que se remassen es sues condicions o clausules. 2. Sagèth que s'utilize com forma d'impòst en determinadi documents.

polit, -ida *adj m f* 1. Qu'a un ensem de caracteristiques que lo hèn esteticament e artisticament agradiu. 2. Qu'ei corrècte o coma cau.

politic, -a *adj m f* Que hè referéncia ara politica.

politica *nòm f* Art de governar era vida publica.

politicament *adv* D'ua manèra politica.

politizar *v tr* 1. Dar ua dimension politica a ua causa que non la a. 2. Balhar consciéncia politica a bèth un, hèr-lo a participar ena activitat politica.

polivalent, -a *adj m f* Que servís entà diuèrses causes desparières.

polonés, -esa *adj nòm m f* 1. Persona qu'ei de Polonha o que i demore. 2. Lengua que se parle en Polonha.

polòni *nòm m* Element quimic radioactiu, deth grop des calcogens.

polvèra *nòm f* Petit vaishèth provedit d'un miralh, entà meté'i povàs cosmetic.

poma *nòm f* Fruta redona, damb era pèth fina e ludenta de color auriò, verd o vermelh, e era carn blanca damb quate o cinc semes neri ath laguens.

pomada *nòm f* Pasta hèta damb grèish e d'outes substàncies que servís coma medicament.

pomèr, -a *nòm m f* Arbe dera familha des rosacèes, de tronc generaument torçut, branques espesses e copa ampla pòc regulara, huelhes agudentes, dentadas, blanques, verdes e qu'eth frut n'ei era poma (*Malus domestica*).

pompa *nòm f* 1. Desplegament gran e damb ostentacion de mejans entà acompanhar un acte important o ua ceremònia. 2. Bomba entà holar, projectar, pompar...

pompar *v tr* Trèir o transportar damb ua bomba d'un potz, d'ua bassa e de quinquèvol recipient.

pompièr, -a *nòm m f* Persona que forme part d'un còs organizat entà encandir incendis e entà amiar a tèrme diuèrsi prètzhèts de sauvament.

ponderar *v tr* Avalorar aspèctes positius e negatius de bèra causa o idia.

ponent *nòm m* 1. Punt der orizon per a on se cògue eth solei. 2. Vent que vie d'aguest punt.

póner *v tr intr* 1. Hèr ueus es garies o d'auti audèths. 2. Amagar-se un astre en

orizon.

ponin, -a *adj m f* Veir petit.

pònt *nòm m* Construccion entà her passar ua via peth dessús d'un riu.

pont *nòm m* Estructura de taulons o bigues metudi orizontaument e sostengudi en pès dreti que servís a plaçar-se dessús e trabalhar en bastiment o apartament de bastisses. Tanben ena actualitat estructures metalliques entad aguest fin.

pontife *nòm m* Prèire cristian de grad mès naut que govèrne ua diocèsi.

pontificar *v intr* 1. Celebrar foncions liturgiques damb ritu pontificau. 2. Presentar com innegable dògmes o principis que non ne sòn. 3. Parlar damb molta autoritat e convençut dera pròpria sabença.

pontificat *nòm m* Temps en qu'un pontife exercís eth sòn poder.

popa *nòm f* Cada un des organs glandolars, qu'enes femelhes des mamifèrs, segrèguen era lèit.

popar *v tr intr* Chucar damb es pòts e era lengua era lèit des popes.

popular, -a *adj m f* 1. En relacion ath pòble. 2. Coneishut pera poblacion.

popularament *adv* D'ua manèra populara.

popularitat *nòm f* Acceptacion o fama que quauqu'un o quauqua causa a entre eth pòble.

popularizar *v tr* Convertí'c en popular.

populisme *nòm m* Conjunt d'idies que manifèste priorizar era opinion e beneficis

deth pòble.

populista *adj* *nòm m f* 1. Deth populisme o qu'a relacion damb aguesta doctrina política. 2. Persona qu'ei partidària deth populisme.

poralha *nòm f* Amàs d'audèths de corrau, garies, auques, lits, etc.

pòrc, **-a** *nòm adj m f* 1. Mamifèr domestic, varietat domestica deth sanglièr, deth que se profite era carn. 2. Persona que non a suenh dera sua igièna personau. *Sin.: porcèth.*

porcatada *nòm f* Vegada de pòrcs.

porcèra *nòm f* Pòrca que pope.

porcerar *v tr* Auer porcèths era pòrca. *Ex.: Era pòrca des der Abadia a porcerat dotze porcèths.*

porcèth, **-èra** *nòm m f* Mamifèr domètge gròs, de pèth dura, morro long, aures queigudes qu'a es pantes cuertes. *Sin.: pòrc (majoritària en Occitània).*

porcingla *nòm f* Compartiment, pàrec que i a laguens dera bòrda entà embarrà'i es pòrcs. Bèth còp ei dehòra, mès apròp dera bòrda.

porèt, **-a** *nòm m f* Cria dera garia.

porgador *nòm m* Utís consistent en ua tela metallica fina montada en un cercle de husta que servís tà porgar eth gran. Tanben se'n ditz prenh.

porgar *nòm tr* Passar eth gran peth prenh o passador entà trèir-ne es impureses.

porgiment *nòm m* 1. Accion de porgir. 2. Causa o conjunt de causes que se por-

gissen.

porgir *v tr* Proporcionar a bèth un aquerò qu'a de besonh o que li cau, entà hèr ua causa determinada.

poric *nòm m* 1. Petit d'un audèth. 2. Hilh deth poth e era garia.

pornografia *nòm f* Òbra literària o artistica que descriu actes sexuaus damb realisme o duresa.

porquèr *nòm m* Eth pastor des pòrcs.

pòrro *nòm m* 1. Cigarreta que pòrte un producte un shinhau estupafesent. 2. Èrba dera familia des liliacèes, damb huelhes verdes, alongades e estretes, e es flors rosades o blanques, que se cultive peth sòn bulb long, celh, blanc e comestible (*Allium porrum*). *Sin.: pòrre.*

porron *nòm m* Vaishèth de veire de basa ampla, còth estret e boca longa en forma conica que s'emplegue tà béuer vin a galet.

pòrt *nòm m* 1. Abric ena còsta entà receber es batèus. 2. Passatge de montanha. 3. Despenes de transport.

pòrta *nòm f* Dubertura pera que s'entre o se ges d'un lòc.

portable *adj m f* Qu'ei facil de botjar e transportar d'un lòc en aute, pr'amor qu'ei manejadís e petit. *Sin.: portatil.*

portada *nòm f* 1. Prumèra plana d'un jornau, d'ua revista o d'un conjunt de huelhes religades. 2. Plana d'un libre que contie eth títol, eth nòm der autor e eth lòc e era data d'impression.

portaire, -aira *nòm adj m f* 1. Persona o animau qu'amie laguens eth còs bactèries o virus que còsten bèra malautia infecciosa. 2. Qu'amie quauqua causa d'un lòc a un aute.

pòrtamonedes *nòm m* Bossa o cartèra entà portar monedes.

pòrtanèu *nòm m* Hièstron o lòc, en ua gara, en un teatre... a on s'an es bilhets tà véner ath public.

portar *v tr* Conduzir, amiar, carregar.

portatil *adj m f* Qu'ei facil de botjar e transportar d'un lòc en aute, pr'amor qu'ei manejadís e petit. *Sin.: portable*

portau *nòm m* Pòrta principau d'entrada d'un edifici.

portavotz *nòm m f* Persona qu'ei alistada entà representar a un grop o a ua collectivitat e entà parlar en sòn nòm.

portèr, -a *nòm m f* 1. En ua equipa de fotbòl, de hockey, etc. eth jogador que defense era porteria. 2. Persona que se n'encuede de vigilar era pòrta d'entrada e escales d'ua casa de pisi. 3. Mecanisme que servís entà daurir era pòrta deth carrèr des deth pis quan quauquarrés truke.

porteria *nòm f* 1. Lòc a on s'installe eth portèr d'un edifici. 2. Marc format per dus paus verticaus, un d'horizontau e un hilat ath hons, a on li cau entrar eth balon entà hèr gòl.

portugués, -esa *adj nòm m f* 1. Provenent de Portugal. 2. Lengua romanica der agropament occidentau iberoromanic, parlada en Portugal, Brasil, en quauqui lòc

d'Africa, etc.

pos *nòm m* Batèc arteriau que se percep paupant ua artèria superficiau, sustot en punt d'union dera man damb eth braç.

pòsa *nòm f* Accion de descansar, de posar-se. *Sin.: descans.*

posadera *nòm f* Tròç planèr en un camin arribent que servís tà posar-se e alendar.

posar *v tr intr* 1. Aleugerir quauquarrés deth sòn trabalh. 2. Deishar de hèr a trabalhar ua part deth còs entà rehèr-se deth cansament.

posicion *nòm f* 1. Situacion. 2. Estament sociau. 3. Partit adoptat sus bèra causa.

posicionament *nòm m* Posicion que se cueilh entà hèr bèra causa.

positiu, -iva *adj m f* 1. Qu'indique o exprimís afirmacion. 2. Qu'ei util, practic o favorable.

possada *nòm f* *Veir* empentassada.

possar *v tr* Hèr fòrça contra ua persona o ua causa entà botjar-la o desseparar-la.

possedir *v tr* Auer quauquarren.

possession *nòm f* Accion de possedir.

possessiu, -iva *adj m f* Qu'exprimís era possession.

possibilitar *v tr* Hèr qu'ua causa sigue possible.

possibilitat *nòm f* 1. Qualitat de possible, que se pòt hèr, realizar, que pòt èster, que pòt esdevier. 2. Bèns, rendes, mieis que bèth un possedís.

possiblement *adv* D'ua manèra possible.

possible, -bla *adj m f* Que se pòt realizar, que pòt passar.

postau *nòm f* Targeta damb ues caracteristiques pròpies que li permeten enviar-la per corrèus sense engolòpa.

postèma *nòm m* Chuc espés e auriò d'ua herida infectada, d'un gran, etc. *Sin.: pus.*

posterior, -a *adj m f* 1. Qu'existís o passe des d'un moment determinat. 2. Qu'ei o quede ath darrèr.

posteriorament *adv* En un temps posterior a un aute que s'a mentat abans.

postets *nòm m* Taules de husta des costats dera lúbia.

postguèrra *nòm f* Periòde de temps que ven dempús der acabament d'ua guèrra e pendent eth quau se'n patissen es conseqüéncias.

postular *v tr* 1. Demanar, pretèner. 2. Demanar peth carrèr en ua collècta. 3. Recuélher sòs entà atier a bèri besonhs o fins benefics.

postura *nòm f* Manèra d'èster situadi o plaçadi fisicament ua persona o un animau.

pòt *nòm m* Cada ua des dues parts carneses e mobiles que limiten era dubertura dera boca.

potable, -bla *adj m f* 1. Que se pòt béuer sense que damnatge era salut; s'aplique subertot entara aigua. 2. Que se pòt passar o acceptar coma bon.

poténcia *nòm f* Auer molta fòrça o molt de poder.

potenciacion *nòm f* 1. Accion de potenciar; er efècte. 2. Operacion matematica que consistís en elevar un nombre a ua cèrta poténcia.

potenciar *v tr* Hèr que se desvolope ua causa, possar-la o aumentar-ne era intensitat.

potenciau *adj m f* 1. Qu'a poténcia. 2. Relatiu ara poténcia. 3. Que pòt succedir o existir.

potenciaument *adv* D'ua manèra potenciau, en poténcia.

potent, -a *adj m f* Qu'a molta poténcia, fòrça fisica o poder.

potestat *nòm f* Poder que s'a sus ua persona o ua causa.

poth *nòm m* Audèth mascle de corrau qu'a era cresta vermelha e eth bèc cuert.

poticaire *nòm m* Farmacèutic, en forma antica e qu'ara pòt èster un shinhau despectiu.

potja *nòm f* Èrba que se hè enes prats e enes montanhes.

potjar *v tr intr* Tornar prat ua tèrra en non laurar-la.

potrèla *nòm f* Cada ua des vigues der entramat a on se clauen es taules d' un tèrra. *Sin.: potra.*

potro *nòm m* Shivau d'un an o mens.

potz *nòm m* Traüc prigond hèt en tèrra que s'emplegue entà arténher aigua e diuèrsi materiaus e mineraus.

pòur *nòm f* Sensacion d'angoisha costada pera preséncia de quauque perilh reau o

imaginari. Tanben s'escriu *paur*.

povàs *nòm m* Conjunt de particules fôrça petites suspenudes en aire e que quèn sus es objèctes formant ua capa de lordèra.

povassèra *nòm f* Grana quantitat de povàs, especiaument portada per aire. *Ex.: En tot escariar que se n'è de povassèra.*

povilh *nòm m* Aire que forme virolades quan nhèue e torbege qu'a tanta fôrça que s'emportarie eth tet d'ua casa.

pr'amor *adv conj* 1. Damb finalitat de. 2. Per causa de.

practic, -a *adj m f* 1. Qu'ei util e hè bon servici. 2. Qu'a experiéncia e ei plan adret entà hèr es causes.

practica *nòm f* 1. Exercici de quinquèvolh art o profession entà aprèner. 2. Ús contunhat, costum o estil caracteristic de bèra causa.

practicament *adv* D'ua manèra practica.

practicant, -a *nòm m f* Ajudant d'un mètge o d'ua metgessa.

practicar *v tr* 1. Repetir diuèrsi còps ua causa que s'a aprenut entà aquerir abiletat o experiéncia. 2. Hèr de manèra continuada ua activitat, especiaument un mes-tièr. *Ex.: Joan pratique era medecina en sector public hè ans.* 3. Professar e aplicar es principis e es idies d'ua religion o seguir es sues normes. *Ex.: Pèir pratique er induïsme hè fôrça ans.*

prada *nòm f* Extension de tèrra damb hèrba a on se pòt hèr cultiu.

pragmatic, -a *adj m f* Qu'a un concèpte

dera vida plan realista e que se cuelh es causes atau com son.

pragmatisme *nòm m* 1. Manèra de pensar e d'actuar practica, que s'adapte as circonstàncies. 2. Doctrina filosofica qu'avalore coma vertat es efèctes practics des causes, mès qu'eth sòn coneishement intellectuau.

prat *nòm m* Tròç de tèrra a on creish era èrba entà qu'eth bestiar i pèishe.

praube, -ba *nòm m f* 1. Que non a çò qu'ei de besonh entà víuer. 2. Que non ei complèt. 3. Qu'a pòga valor o qualitat. 4. Qu'ei maleros e desvelhe compassion.

praubesa *nòm f* 1. Manca o escassetat d'aquerò de besonh entà víuer. 2. Manca de qualitat o de valor de bèra causa.

prealable, -bla *adj m f* Prèvia. Que passe o se realize abans que ua auta causa ara que servís, generaument, de preparacion.

preambul *nòm m* Conjunt de paraules o expressions que se diden o que s'escriuen abans d'entrar en tèma centrau d'un discors o d'un escrit.

precari, -ària *adj m f* Qu'ei pòc estable, pòc segur o que non aufrís garantia de durada.

precarietat *nòm f* Situacion d'instabilitat, pòc segura e que dispausa de pòqui recorsi.

precaucion *nòm f* 1. Actitud prudenta que se tie entà evitar o previer un mau o un perill. 2. Mesura de seguretat o de prevencion que se cuelh entà evitar que passe ua causa non desirabla.

precedent *nòm m* Accion que servís d'exemple o de norma entà cassi semblants qu'arriben dempús.

precedent, -a *adj m f* Qu'ei plaçat deuant d'ua causa o qu'a passat abans en temps.

precedir *v tr* 1. Anar deuant de bèth un o de bèra causa. 2. Èster plaçat, passar abans. *Ex.: Es musics precedien era professon.*

precèpte *nòm m* Orde, obligacion o lei relatives a ua conducta e impausades o establides per ua autoritat, especiaument per ua autoritat religiosa.

preciós, -osa *adj m f* 1. Qu'a fòrça valor. 2. Qu'ei fòrça agradiu ara vista.

precipici *nòm m* Talh verticau e prigond d'un terren.

precipitacion *nòm f* 1. Rapiditat excessiva damb que s'actue o se hè ua causa. 2. Aigua en estat liquid o solid que que sus era tèrra provenenta dera atmosfèra.

precipitar *v tr* 1. Espatlar, lançar o desmolir des d'un lòc naut. 2. Provocar era acceleracion des hèts. 3. En quimica, produir en ua disolucion ua substància solida insoluble que se deposite en hons deth recipient.

precís *adj m f* Exactament o estrictament determinat o definit, non equivòc o vague.

precisament *adv* Exactament en un lòc o en un moment determinat.

precisar *v tr* Determinar ua causa damb precision e d'ua manèra exacta.

precision *nòm f* Exactitud o determi-

nacion estricta.

preconizacion *nòm f* Ofèrta o invitacion entà hèr ua determinada causa.

preconizar *v tr* Prepausar e deféner ua causa o ua idia que se considèra bona e recomanabla.

predador, -a *adj nòm m f* Animau que cace animaues de ua auta espècia entà alimentar-se.

predar-se *nòm intr* 1. Vantar-se, mostrar-se fòrça capinaut d'un madeish o des sues causes. *Ex.: Guarda coma se prède aque-rra des de Lajan.* 2. Actuar damb fòrça atencion e diligéncia.

predecessor *nòm m f* Qu'a ocupat abans eth cargue qu'ara ocupa ua auta persona o qu'a hèt un trabalh qu'ara hèr ua auta persona.

predeterminar *v tr* Determinar o fixar ua causa per auança.

predicar *v tr* Anonciar, proclamar, ensenhar, per exemple era paraula de Diu. Predicar er evangèli. Hèr un sermon. *Ex.: Mossen Miquèu qu'ei er unic que predique en aranès.*

prediccion *nòm f* Hèt d'anonciar un eveniment que passarà en un temps futur.

predileccion *nòm f* Preferéncia o favoritisme que se mòstre a ua persona o ua causa per dessus de d'outes.

predir *v tr* Anonciar aquerò que passarà en futur en relacion damb ua persona o ua causa, a compdar dera interpretacion d'un indici, d'un senhau o d'un pressentiment.

predisposicion *nòm f* Inclination o acti-

tud prèvia que se tie deuant de quauqua causa.

predominança *nòm f* Superioritat en nombre, influéncia o autoritat, d'un tipe de persones o de causes, laguens d'un grop.

predominant, -a *adj m f* Que predomine, qu'ei mès abondi.

predominantament *adv* D'ua manèra predominanta.

predominar *v intr* Èster superior en nombre, en influéncia o en autoritat, un tipe de persones o de causes laguens d'un grop.

preexistir *v intr* Existir en un estat anterior, damb anterioritat a bèth moment, a bèra causa.

prefabricar *v tr* Fabricar es dièrsi elements o parts d'ua construccion o producte que dempús se montaràn e s'ajustaràn.

prefaci *nòm m* Escrit introductòri d'un libre que normaument explique quauqua donada sus er autor o sus era òbra e que servís de presentacion.

prefècte *nòm m* Persona que dirigís e administre ua comunitat religiosa, ua circumscripcion determinada, etc.

prefectura *nòm f* 1. Cargue, dignitat de prefècte. 2. Bastiment a on demore eth prefècte e exercís eth son cargue. 3. Durada e epòca deth govèrn d'un prefècte. 4. Territòri governat per un prefècte. 5. Ensen de servicis administratius que depenen d'un prefècte. 6. Conjunt de prefèctes d'un pais.

preferéncia *nòm f* Accion de preferir.

preferenciau *adj m f* Qu'a auantatge o preferéncia sus ua auta persona o causa.

preferentament *adv* Damb preferéncia.

preferir *v tr* 1. Dar era preferéncia. 2. Voler ua causa mès qu'es autes.

prefixe *nòm m* Que precedís un radica u un mot.

pregar *v tr* 1. Sollicitar o demanar ua causa a bèth un coma favor e damb umilitat. 2. Díder ua pregària o ua oracion, mentaument o verbaument.

pregària *nòm f* 1. Oracion, accion de pregar a Dieu. 2. Es mots damb es que pregam.

pregon *nòm m* Publicacion qu'en veu nauta se hè enes lòcs publics de quauquarren que conven que toti sàpien.

pregonar *v tr* Hèr eth pregon, hèr a saber, anonciar quauquarren damb veu nauta.

pregonèr, -a *nòm m f* Eth que hè eth pregon.

pregunta *nòm f* Accion de demanar a quauquarrés que mos dongue ua informacion sus quauquarren que desconeishem. *Sin.: qüestion.*

preguntar *v tr* Demanar, ua persona a ua auta, cèrta informacion sus ua causa, era solucion de bèth dobte o era afirmacion o negacion de quauqua causa.

prèire *nòm m* Caperan titular d'ua institucion eclesiastica.

preistòria *nòm f* 1. Periòde dera vida dera umanitat anteriora as documents escrits. 2. Disciplina istorica qu'estúdie aguest periò-

de, en tot basar-se enes rèstes arqueològiques, umanes o animaus.

preistoric, -a *adj m f* Dera preistòria o qu'a relacion damb aguest periòde istoric.

prejudici *nòm m* Idia o opinion preconcebuda damb era que se jutge a un individú, a un grop o a ua actitud sense auer-ne un coneishement just e complet.

prejudiciar *v tr* Hèr un prejudici.

preludi *nòm m* 1. Hèt que precedís a un aute e que li servís d'entrada, de preparacion o de començament. 2. Pèça musicau qu'introdusís ua òbra musicau longa, especiaument se non ei cantada e sonque ei instrumentau.

premanir *v tr* 1. Hèr aquerò que cau entà qu'ua causa pogue èster aplicada eficaçament tara fin desirada. *Ex.: Premanisqui eth mèn caucèr entà hèr ua gessuda entàs lacs.* 2. Previer a quauquarrés entà ua nauetat que l'a d'arténher.

prémer *v tr* Exercir pression sus ua causa.

prèmi *nòm m* 1. Recompensa en rason d'un merit o servici. 2. Aquerò que se pòt ganhar en ua tòia.

premiar *v* Recompensar per bèth merit.

premissa *nòm f* Afirmacion o idia provada que se considèrè cèrta e que servís de basa entà un rasonament o entà ua discussion.

premsa *nòm f* 1. Maquina que sarre quinsevolh causa entre dues plaques iguals en tot escauhar, gravar o estampar. 2. Corròp de publicacions impreses especiaument diaris e revistes.

préner *v tr* 1. Agarrar, atrapar, estacar. 2. Panar.

prenh *nòm m* 1. Utís consistent en ua tela metallica fina montada en un cercle de husta que servís tà porgar eth gran. Tanben se'n ditz porgador. 2. Estat dera hemna prenhada.

prenhada *adj f* Se'n ditz dera femelha que demore un hilh.

preocupacion *nòm f* Sentiment d'inquietud, o de temor que se tie per ua persona, ua causa o ua situacion determinada.

preocupar *v intr* Auer er ànim absorbit per bèra causa, per un temor, per un torment...

preparacion *nòm f* 1. Accion de premanir. 2. Era causa premanida.

preparar *v tr* 1. Méter ua causa en estat d'èster usada, d'acomplir ua determinada destinacion. 2. Encaminar a ua realizacion propèra.

preparatiu *nòm m* Actuacions inicials abans d'iniciar un procès o accion determinada.

prepaus *nòm m* 1. Voluntat de hèr ua causa. 2. Finalitat qu'a ua causa o ua accion. *Sin.: propòsta.*

prepauza *nòm f* Ofèrta o invitacion entà hèr ua determinada causa. *Sin.: propòsta.*

prepausar *v tr* 1. Sométer a ua eleccion. 2. Dar a trigar, o a jutjar, un subjècte, projècte, persona... 3. Invitacion entà que s'escuelhe ua causa o ua persona entre moltes. *Sin.: proposar.*

preposicion *nòm f* Classa de paraules invariables qu'amassen paraules en tot introdusir un aute tèrme entà formar un grop nominau. *Sin.: prepausicion.*

prerrogativa *nòm f* 1. Gràcia, privilègi o exempcion que s'autrege a ua persona, a ua autoritat o a un còs politic. 2. Facultat o dret qu'an cada un des poders der Estat, per çò que hè ath sòn exercici o ara sua relacion damb es auti poders.

près *adv m f* Apròp.

pres, -a *nòm m f* Presoèr.

prescindir *v intr* Deishar d'auer en compde o deishar de cornèr a ua persona o a ua causa.

prescripcion *nòm f* 1. Orde o manament que s'a d'aubedir o executar. 2. Ordenança que hè eth mètge en que s'indique per escrit era administracion d'un medicament. 3. Conclusion o extincion d'un dret o d'ua obligacion.

prescrúer *v tr intr* 1. Balhar ordes o manar. 2. Ordenar, un mètge, qu'un pacient prengue un medicament o seguisque un tractament determinat. 3. Pèrder efectivitat o valor un dret, ua accion o ua responsabilitat perque a passat eth temps fixat pera lei.

preséncia *nòm f* Hèt d'èster en un lòc.

presenciar *v tr* Trapar-se presenta ua persona, quan passe un hèt e veder-lo dirèctament.

presenciau *adj m f* 1. Dera preséncia o que i a relacion. 2. Qu'ei present en ua causa que passe.

present *nòm m* 1. En moment actua. 2. Temps verbau. 3. Quauquarren que balham a quauquarrés en pròva d'afècte e estima. 4. Contrari d'absent.

present, -a *adj m f* 1. Qu'ei aciu. 2. Deth temps a on èm.

presentacion *nòm f* 1. Hèt d'ensenhar o d'exibir ua causa o de dar-la a conéisher publicament. 2. Era manèra coma se mòstre, s'ensehe o s'exibís ua causa.

presentador, -a *nòm m f* Persona que presente de cara ath public un programa de television o de ràdio o bèth spectacle.

presentar *v tr* 1. Mostrar. Hèr conéisher. Prepausar. 2. Concórrer a ua pròva, eleccion...

presèp *nòm m* Conjunt de figures, pintures o objèctes que representen eth neishement de Jesucrist en Betlem.

preservacion *nòm f* Accion e efècte de perservar. Protegir a ua persona, animau o causa de bèth mau, molèstia o perillh.

preservar *v tr* Protegir o evitar que passe un mau o un perillh a ua persona o a ua causa.

preservatiu *nòm m* Cubèrta plan fina e elastica que se curbís eth penis quan dues persones an relacions sexuaus, pr'amor d'empedir eth prenhe e previer es malauties sexuaus.

presidéncia *nòm f* 1. Cargue o foncion de president. 2. Temps que dure eth cargue de president.

presidenciau *adj m f* Hèr referéncia ara presidéncia o ath president.

president, -a *nòm m f* Persona que presidís un país, ua associacion, un tribunau...

presidir *v tr* 1. Dirigir es deliberacions e es trabalhs d'un tribunau, d'ua assemblada, d'ua reunió o de bèth acte public. 2. Èster eth cap d'un govèrn, d'ua associacion, d'ua societat, etc.

presoèr, -a *nòm adj m f* 1. Persona privada de libertat per aquerò d'ua captura, d'un sequèstre o per d'aves rasons. 2. Qu'ei barrat en ua preson complint ua condemnacion judíciau que lo prive de libertat. *Sin.: presonèr.*

preson *nòm m* Bastiment destinat ad aqueres personas que se ven privades dera sua libertat.

prèssa *nòm f* Rapidesa, urgéncia per hèr quauquarren. *Ex.: Marieta tostemp a prèssa.*

pressentir *v tr* Auer, ua persona, era sensacion qu'a d'arribar ua causa sense auer-ne pròves reaus qu'ac confirmen.

pression *nòm f* 1. Fòrça que hè un còs que posse o sarre sus un aute. 2. Influéncia o fòrça morau que se tie sus ua persona o un grop entà determinar es sòns actes o era sua conducta.

pressionar *v tr* Hèr pression.

pressupòst *nòm m* 1. Calcul per auança d'aquerò que costarà ua causa. 2. Quantitat de sòs que se destine a ua activitat determinada.

pressupostari, -ària *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath pressupòst.

prèst *nòm m* Quantitat de sòs qu'ua

persona dèishe a ua auta damb era condicion de qué l'ac torne dempús un temps determinat.

prèst, -a *adj m f* Qu'ei premanit o dispausat entà hèr ua causa.

prestacion *nòm f* 1. Servici o ajuda qu'ua persona, ua institucion o ua empresa aufrissen a quauqu'un. 2. Conjunt de caracteristiques e qualitats tecnicas qu'ua maquina aufrís ar usatgèr.

prestar *v tr* Deishar ua causa a ua persona damb era condicion de qué la torne en un temps determinat.

prestatge *nòm m* Pèça plana de husta, de metau o de quauque aute materiau, que se place orizontaument en ua paret o en quauque mòble entà meté'i causes ath dessús.

prestigi *nòm m* Influéncia, autoritat o fama d'ua persona per aquerò des causes qu'a hèt.

prestigiós *adj m f* Qu'a prestigi.

presumir *v intr* Mostrar-se ua persona, capinauta d'era madeisha e vantar-se des sues qualitats.

presumit, -ida *adj m f* 1. Qu'ei orgulhós d'eth madeish e se vante des sues qualitats. 2. Que suenhe plan er aspècte personau entà èster atractiu.

presumpcion *nòm f* Que s'a indicis o consideracion de quauquarren.

presumptiu, -iva *adj m f* Que considèrè qu'ei quauquarren, o quauquarrés determinat.

preténer *v tr* 1. Perseguir era consecucion d'ua causa ara quau credem auer dret o ara qu'aspiram.

pretension *nòm f* 1. Desir o intencion d'arténher ua causa utilitzant es mejans de besonh. 2. Vanitat o orgulh que mòstre ua persona per çò que hè as merits o as qualitats que se pense qu'a.

prètz *nòm m* Quantitat de sòs que cau balhar entà aquerir bèra causa.

prètzhèt *nòm m* Encargue, foncion o trabalh qu'ua persona li cau complir.

preveir *v tr* Veir, percéber, per auança aquerò qu'a de passar.

prevencion *nòm f* 1. Mesura o disposicion que se cueilh per auança entà evitar un mau o un perilh. 2. Idia preconcebuda e pòc favorabla que se tie sus ua persona o ua causa.

prevenir *v tr* 1. Preveir un mau o un perilh entà impedir-lo o evitar-ne es sòns efèctes. 2. Avisar o avertir a quauqu'un, per auança, de bèra causa que pòt passar.

preventiu, -iva *adj m f* Que sage d'evitar un mau o un perilh o que servís entà previer-lo.

prèvi, -a *adj m f* Qu'ei anterior o que precedís a quauqua causa.

prèviament *adv* En auança.

previer *v tr* Avisar o avertir a quauqu'un per auança de quauqua causa que pòt passar.

previsible, -bla *adj m f* Que se pòt argumentar que passarà, que serà ua realitat.

prevision *nòm f* Suposicion o idia formada per auança d'ua causa que pòt succedir a compdar de cèrti senhaus o indicis.

prigond, -a *adj m f* D'ua dimension grana o comparativament grana, dera superfícia enjós, dera part exteriora o dera entrada tà laguens.

prigondament *adv* De manèra prigonda, qu'ei a molta prigondor (distància entre era superfícia e eth hons de cèrtes causes).

prigondor *nòm f* 1. Distància que i a des dera superfícia enquiath hons d'ua causa o d'un lòc. 2. Fòrça o intensitat d'uns coneishement, d'un sentiment o d'ua sensacion.

prim, -a *adj m f* Persona o animau qu'a pòc grèish o pòga carn.

prima *nòm f* Quantitat de sòs que s'auatrege coma estimulacion o recompensa entà encoratjar a ua persona en sòn trabalh.

primairenc, -a *adj m f* Que vie abans deth temps previst.

primala *nòm f* Oelha de mès d'un an.

primari, -ària *adj m f* 1. Eth prumèr en orde o en grad. 2. Rustic, pòc cultivat. *Ex.: Ua persona primària.*

primauera *nòm f* Sason der an que comence eth 21 de març e acabe eth 21 de junh. Ena literatura occitana trobaram, tanben, *prima, primtemps...*

primitiu, -iva *adj m f* 1. Que tanh as origines o prumèri tempsi de bèra causa. 2. Qu'ei pòc perfeccionat, pòc desvolopat.

primogèni, -a *adj m f* Qu'apertenh ath co-

mençament, ara origina. Enes famílies se nomena atau ath prumèr hilh.

primordiau *adj m f* Qu'ei fundamentau, de besonh o plan important.

prince, -essa *nòm m f* 1. Hilh o hilha de rei. 2. Títol de sobeiranetat.

principat *nòm m* 1. Títol, dignitat o mes-tièr d'un prince o princessa. 2. Territòri qu'ei jos eth podèr d'un prince o princessa.

principau *adj m f* 1. Mès important, qu'ei eth prumèr en estimacion. 2. Qu'ei basic o fundamentau.

principaument *adv* Mès que mès. De manèra principau.

principi *nòm m* 1. Element prumèr. 2. Rè-gla d'accion segontes ua valor morau.

prinhoèr *nòm m* Arbe qu'a coma frut eth prinhon.

prinhon *nòm m* Frut mès petit qu'era prua.

prioritari, -ària *adj m f* Qu'a prioritat o preferéncia deuant de d'autes causes.

prioritat *nòm m* Qu'ei abans en orde temporau. Preferéncia.

priorizar *v tr* Dar prioritat a quauqua causa.

privacion *nòm f* Hèt d'èster privat d'ua causa que s'a de besonh o que se desire o d'ua causa que s'auie.

privar *v tr* Hèr que quauquarrés non age era causa qu'auie, que vò o qu'a de besonh.

privatizacion *nòm f* Accion de privatizar.

privatizar *v tr* Transferir ua determinada empresa o propietat publica entath sector privat.

privilègi *nòm m* Auantatge personau autrejat a quauqu'un, en tot desliurar-lo d'ua carga, autrejtant-li ua excepcion, etc.

privilegiat, ada *adj m f* 1. Se ditz de qui gaudís de bèth privilègi o auança. 2. Se ditz des persones opulentes atau com dera classa sociu e economica a qu'aper-tenhen. 3. Extraordinari, superior en quau-quarren.

privilegiar *v tr* Autrejar un privilègi.

pro *adv* Qu'ei sufisent. *Ex.: Ja n'i a pro. Que'n sò hart!*

proa *nòm f* Part deth deuant d'ua embar-cacion o d'un avion.

probabilitat *nòm f* Qualitat de probable.

probablament *adv* De manèra probabla. Possiblament.

probable, -bla *adj m f* Que i a fòrça rasons entà pensar qu'ua causa se verificarà o passarà.

problèma *nòm m* 1. Qüestion que se deu aclarir. 2. Dificultat que cau trobar-ne era solucion. 3. Amàs de hèts o situacions que dificulten era obtencion de bèra finalitat. 4. Desengust, preocupacion.

problematic, -a *adj m f* 1. Que còste problèmes o que constituís un problèma. 2. Que cree dobtes o incertituds sus era sua obtencion.

procedéncia *nòm f* 1. Origina dera que nèish o ven ua persona o ua causa. 2. Lòc

exacte d'a on ven ua persona o ua causa.

procedent, -a *adj m f* 1. Que procedís de bèra persona, bèra causa o bèth lòc. *Ex.: Er avion procedent de París.* 2. Qu'ei adequat ara morau, ara rason o ath dret.

procediment *nòm m* Metòde o manèra de hèr ua causa o obtier un resultat determinat.

procedir *v intr* 1. Començar a hèr ua causa. 2. Obtier o derivar ua causa a compdar de ua auta.

procès *nòm m* 1. Litigi portat deuant d'un tribunau. 2. Desvolopament d'un jutjament, o d'ua accion.

processar *v tr* 1. Formar un procès judiciu o ua causa criminau contra ua persona. 2. Sométer un conjunt de donades a un determinat programa informatic en tot executar ua seria d'ordes automatiques.

proclamacion *nòm f* Comunicacion publica e solemna d'un eveniment per part dera persona autorizada a hè'c.

proclamar *v tr* Anonciar ua causa publicament, comunicar-la ara gent de manèra solemna. Se pòt proclamar ua lei o era independéncia d'un país, per exemple.

procurador, -a *nòm m f* Persona autorizada legaument entà encargar-se des ahèrs e negòcis de ua auta o entà representar-la deuant des tribunaus en un procès judiciu.

procurar *v tr* Hèr aquerò possible entà arténher o entà poder hèr ua causa.

prodigi *nòm m* Quauquarren d'extraordinari o sensacionau, dehòra de lo nor-

mau.

produccion *nòm m* Accion de produisir. Fabricacion.

producte *nòm m* 1. Causa que s'a produisit o fabricat de manèra naturau o artificiau. 2. Resultat o conseqüéncia d'ua determinada situacion o circumstància.

productiu, -iva *adj m f* 1. Qu'a era vertut de produisir. 2. Qu'ei util o profitós.

productivitat *nòm f* 1. Capacitat de produisir qu'a era indústria o era naturalesa. 2. Relacion entre era produccion obtenguda e es factors emplegadi entà obtier-la, en un temps determinat.

productor *nòm m f* 1. Dit dera persona, empresa o organizacion que produsís quauquarren. 2. En musica, dit dera persona que dirigís er enregistrament d'un disc. 3. En cinèma, dit dera persona que pague es còsti de produccion d'un film.

produisir *v tr* Fabricar, elaborar.

proesa *nòm f* Accion valenta e eroïca qu'exigís fòrça valor e esfòrç.

profecia *nòm f* Prediccion d'un hèt futur que hè ua persona per inspiracion divina.

profession *nòm f* Mestièr o trabalh que hè ua persona a cambi d'ua retribucion economica.

professionalitat *nòm f* Qualitat dera persona qu'exercís ua activitat professionau damb grana competéncia.

professionau *nòm adj m f* Dera profession o que i a relacion.

professon *nòm f* Conjunt de persones que

caminen d'ua manèra solemna e ordenada pes carrèrs, damb ua fin publica, especiaument religiosa.

professor, -a *nòm m f* Persona qu'ensenhe, mèstre.

professorat *nòm m* 1. Conjunt de professors que trabalhen en un centre d'ensenhament. 2. Cargue de professor.

profèta *nòm m* 1. Messatgèr de Diu, en particular qui predique eveniments futurs. *Ex.: Eth profèta Mahoma.*

profitament *nòm m* Obtencion d'un benefici o d'un profit de quauqu'un o de quauqua causa.

profitar *v tr intr* 1. Utilizar ua causa, trèir-ne eth maxim rendement, benefici o utilitat. 2. Progressar quauqu'un gràcies ath sòn interès o ara sua aplicacion.

programa *nòm f* 1. Relacion de causes qu'ua persona o conjunt de persones vòlen hèr. 2. Conjunt de tèmes d'ua matèria que se daràn pendent un cors. 3. Ena ràdio o television ei eth temps destinat a un tèma determinat. 4. Enes ordenadors ei un conjunt d'ordes entà realizar un ahèr concrèt.

programacion *nòm f* 1. Hèt de planificar d'ua manèra determinada es diferents parts o activitats que compausen ua causa que s'a de realizar e eth temps que s'a de tardar. 2. Introduccion a un conjunt d'instruccions detalhades e codificades en un ordenador entà qué execute ues determinades operacions.

programador, -a *nòm m f* Persona que se tie a hèr programes entàs ordenadors.

Sin.: programaire.

programaire, -aira *nòm m f* Persona que se tie a hèr programes entàs ordenadors. *Sin.: programador.*

programar *v tr* 1. Establir o planificar eth programa d'ua seria d'activitats. 2. Premanir ua maquina entà que dempús hèsque un trabalh de manèra automatica.

programari *nòm m* Conjunt de programes, instruccions e sistèms operatius que hèn qu'er ordenador foncione e hèsque uns prètzhèts determinadi.

progrès *nòm m* 1. Accion d'anar tà deuant, d'auançar. 2. Procès ascendent, positiu e/o creishent, peth qu'un èster, causa o accion, passe mejançant d'un estat, forma o grad a un aute de superior, de milhor. *Ex: Eth progrès des sciéncias, dera cultura, dera civilizacion.*

progression *nòm f* 1. Auanç, evolucion o milhorament d'ua causa. 2. Seria o succession non interrompuda.

progressista *adj nòm m f* Que defense e lute peth desvolopament dera societat enes aspèctes economics, sociaus, scientifics e culturaus.

progressiu, -iva *adj m f* Qu'auance, que se desvelope per grads.

progressivament *adv* De manèra progressiva, per etapes e de forma seguida.

proïbicion *nòm f* Hèt de non deishar que se hèsque ua causa o eth hèt d'empedir-la.

proïbir *v tr* Empedir o non deishar que se hèsque ua causa.

projeccion *nòm f* 1. Accion e efècte de projectar. 2. Imatge que per miei d'un fòcus luminós se fixe temporaument sus ua superfícia planèra. 3. Ressonància d'un hèt o des qualitats d'ua persona.

projectar *v tr* 1. Dirigir damb fòrça o intensitat en ua determinada direccion o a distància. 2. Hèr visibla era figura o siloeta de bèth un o quauquarren sus ua superfícia.

projetè *nòm m* 1. Bèra causa qu'ua persona o grop de personas vò realizar. 2. Estudi, prefiguracion d'ua òbra.

proletariat *nòm m* Classa social formada pes personas que non dispausen de mejans pròpris de produccion e que venen eth sòn trabalh a cambi d'un jornau.

proliferacion *nòm f* Accion e efècte de proliferar.

proliferar *v tr* Aumentar o multiplicar ua causa de manèra rapida, en quantitat o en nombre.

prometedor, -a *adj m f* Que promet o que dèishe preveir un bon resultat.

prométer *v tr* Obligar-se a hèr, balhar o autrejar quauquarren a quauquarrés.

promiei *nòm m* Resultat de somar ues quantitats e dividir-lo peth nombre d'aguestes.

promocion *nòm f* 1. Accion e efècte de promocionar o promòir. 2. Conjunt de personas qu'an obtengut ath madeish temps un grad o lòc de trabalh.

promocionar *v tr* 1. Realizar accions publicitàries entà dar a conéisher un pro-

ducte, ua persona, un servici, etc. 2. Hèr que quauqu'un artenhe ua categoria professionau mès nauta.

promocionau *adj m f* Relatiu o qu'aper-tenh ara promocion d'un producte, d'ues vendes.

promòir *v tr* 1. Possar era realizacion d'ua causa o sajar er exit d'ua activitat. 2. Aquerir ua categoria social o professionau superiora.

promotor, -a *nòm adj m f* Que hè es accions de besonh entà promòir ua causa.

pronòm *nòm m* Classa de paraula que hè es madeishes foncions qu'un substantiu en ua oracion, e qu'a un significat variable depenent deth contèxte qu'apareish e deth substantiu a que se referís.

pronominau *adj m f* 1. Deth pronòm o qu'a relacion damb aguesta classa de paraules. 2. Que se conjugue en totes es sues formes amassa damb eth pronòm reflexiu.

pronóncia *nòm f* Manèra que s'a de díder bèra causa.

prononciacion *nòm f* Hèt de prononciar e d'eméter sons articulars.

prononciar *v tr* 1. Eméter e articular uns sons tà parlar. 2. Hèr conéisher ua decision, un pensament, ua idia, un tèxte.

pronostic *nòm m* 1. Anonci de çò que se passarà en futur en tot tier en compde diuèrsi senhaus o indicis. 2. Judici que hè eth mètge sus er estat o eth desvolopament d'ua malautia.

pròp *adv* A pòca distància en temps o en espaci. Apròp.

propaganda *nòm f* 1. Trabalhs que se hèn entà difóner ua causa. *Ex.: Hèr propaganda d'ua mercaderia.* 2. Comunicacion persuasiva er objectiu dera quau ei difóner ua ideologia politica, religiosa, etc.

propèr, -a *adj m f* 1. Qu'ei apròp d'ua causa en temps e en espaci. 2. Que vie immediatament dempús de ua auta persona o causa.

propici, -ícia *adj m f* Qu'ei oportun o favorable entà bèth un o entà bèra causa.

propiciar *v tr* Hèr propici.

pròplèu *adj m f* 1. Qu'ei apròp de quauquarren en espaci o en temps. 2. Que se guís a ua auta causa o persona, qu'ei immediatament dempús.

proporción *nòm f* Relacion de correspondéncia e d'equilibri entre es parts e eth tot, o entre diuèrses causes restacades entre eres.

proporcionar *v tr* 1. Hèr qu'ua causa age era deguda proporcion damb ua auta. 2. Méter a disposicion d'ua persona aquerò qu'a de besonh o aquerò que li conven entà ua finalitat determinada.

proporcionat, -ada *adj m f* Qu'a era deguda proporcion o armonia respècte a ua auta causa.

proporcionau *adj m f* Qu'a proporcion o que respècte ua proporcion.

proporcionauement *adv* D'ua manèra proporcionau.

proposar *v tr* 1. Sométer a ua eleccion. 2. Dar a trigar, o a jutjar, un subjècte, projècte, persona... 3. Invitacion entà que

s'escuelhe ua causa o ua persona entre moltes.

proposicion *nòm f* Aufriment o invitacion entà hèr ua determinada causa.

propòsta *nòm f* Aufriment o invitacion entà hèr ua determinada causa.

pròpri, -a *adj m f* Qu'apertenh exclusivament a bèth un. Ena Val d'Aran e ena rèsta d'Occitània existís tanben era forma *pròpi*.

pròpriament *adv* Damb propietat.

proprietari *nòm m f* Persona qu'a eth dret de propietat sus ua causa, especiaument sus un ben immòble.

proprietat *nòm f* 1. Çò qu'apertenh a bèth un. En fòrça endrets d'Occitània s'emplegue era forma *propietat*. 2. Qualitat d'un producte. 3. Domeni agricòla de bona dimension.

prorròga *nòm f* Temps que s'alongue era durada d'ua causa o eth tèrme de temps que s'a entà hèr-la.

prorrogar *v tr* Alongar era durada d'ua causa o eth tèrme de temps que s'a entà hèr-la.

pròsa *nòm f* Forma naturau e abituau deth lengatge que non ei coma era poesia, que non se trape subjècta ara rima ne ara mesura.

proscrit, -a *nòm adj m f* Qu'a estat expulsat deth sòn país, generaument per causes politiquas.

proselitisme *nòm m* Interès exagerat d'ua persona o d'ua institucion de convèncer

ara gent e d'arténher nauí adèpti entà ua causa o doctrina.

prosperar *v intr* Milhorar de situacion o anar cada viatge milhor ua persona o ua causa.

prostitucion *nòm f* Activitat dera persona que tie relacions sexuaus a cambi de sòs.

prostituit, -ida *adj m f* Qu'a relacion damb era prostitucion.

protagonisme *nòm m* Condicion de protagonista.

protagonista *nòm m f* 1. Personatge principau d'un drama, d'un poèma, d'ua istòria... 2. Persona qu'assumis eth papèr principau en un ahèr, en ua amassada, en ua discussion...

protagonizar *v tr* Auer eth papèr de protagonista.

proteccion *nòm f* Causa o hèt que servís entà protegir d'un mau o d'un perillh.

protector, -a *adj m f* 1. Que protegís, qu'evite un perillh o mau a ua persona, èster viu o causa damb quauquarren. 2. Se ditz des espècies animaús emparades per disposicions legaus qu'impedissen era sua çaça, captura, etc.

protegir *v tr* 1. Emprar deth perillh. 2. Ajudar, afavorir bèth un o bèra activitat.

protèsta *nòm f* 1. Hèt de planher-se o mostrar desacòrd o oposicion contra bèth un o contra bèra causa. 2. Document o acte en que se protèste formaument per quauqua causa.

protestar *v intr* 1. Mostrar bèth un cla-

rament eth sòn desacòrd o discontent. 2. Queishar-se.

protocòl *nòm m* Conjunt de règles que se seguissen ena celebracion de determinadi actes oficiaus o formaus, e qu'an estat establidi per decret o per costum.

prototipe *nòm m* Prumèr exemplar que se fabrique d'ua maquina, d'un invent o de bèra auta causa, que servís entà hèr pròves e estudiar-ne eth foncionament e coma modèl entà fabricar-ne d'outes de parières.

pròva *nòm f* 1. Usatge o examen que se hè d'ua causa entà saber se foncione o s'ajuste a ua finalitat determinada. 2. Examen que se hè a ua persona entà demostrar ua sòrta de coneishement o capacitats.

provar *v tr* Utilizar o hèr a anar ua causa pr'amor de veir se va ara ora, s'ei ben hèta o se servís entà ua finalitat concrèta.

provedidor, -a *nòm adj m f* Que se tie a fornir un o diuèrsi productes a comèrci, empreses, comunitats, etc. *Sin.: proveïdor.*

proveïment *nòm m* Accion de proveïr. *Sin.: provediment.*

proveïr *v tr* 1. Méter quauquarrés o quauquarren en possession d'aquerò que n'a de besonh o li cau, hèr qu'ac age, que non li manque. 2. Aquerir aquerò que cau. *Ex.: Mos proveïram de pan e de vin. Sin.: provedir.*

Provença *nòm f* Region culturau e istorica ar èst d'Occitània.

provençau *adj m f* 1. En relacion a Provença. 2. Dialècte der occitan.

provenença *nòm f* Lòc, persona, grop, etc.

deth que procedís bèth un o quauquarren.

provenent, -a *adj m f* Que proven d'un lòc, d'ua causa o d'ua persona.

provèrbi *nòm m* Frasa de caractèr popular, qu'exprimís un pensament damb contengut morau, un conselh o un ensenhament.

providenciau *adj m f* Dera providéncia, especiaument dera divina, o que i a relacion.

provier *v intr* Auer orígen en un lòc o persona.

província *nòm f* Division administrativa d'un estat.

provínciau *adj m* 1. Relatiu o apertenguent a ua província o as províncies. 2. Corporacion de dret public de caractèr representatiu qu'a encomanat eth govèrn e era administracion d'ua província. *Ex.: Deputacion Provínciau.*

provision *nòm f* Conjunt de causes, especiaument d'aliments, que se sauven o se resèrven entà ua fin determinada.

provisionau *adj m f* Que non ei acabat, que non ei definitiu o definitiva. *Sin.: provisòri.*

provisòri, -a *adj m f* Qu'en un temps brèu serà remplaçat per un aute. *Sin.: provisionau.*

provocacion *nòm f* 1. Accion o paraules qu'ua persona ahisque a ua auta entà lutar o entà hèr bèra causa indeguda. 2. Hèt de suscitar o de costar ua determinada causa.

provocar *v tr* 1. Èster era causa o rason

de... 2. Realizar accions o díder paraules d'ua persona a ua auta entà lutar o entà hèr bèra causa indeguda.

proximitat *nòm f* Qualitat d'èster apròp.

prua *nòm f* Fruta redona de carn doça, damb un uas en miei, que pòt èster de desparières classes, en tot depèner der arbe. I a prues verdes, vermelhes e auriòles.

prudéncia *nòm f* Vertut que s'està en auer un bon enteniment entà saber distinguir s'ua accion ei bona e convenenta o non, pr'amor de seguir-la o evitar-la.

prudent, -a *adj m f* 1. Que mòstre bon enteniment e maduretad enes sòns actes e qu'actue damb moderacion. 2. Qu'actue damb suenh ara ora de hèr ua causa pr'amor d'evitar possibles inconvenents, dificultats o damnatges.

pruèra *nòm f* Arbe que da fruta dera familha des rosacèes, de sies a sèt mètres de nautada, damb es huelhes dentades e un shinhau acanalades, e era flor blanca. Eth sòn frut ei era prua (*Prunus domestica*).

pruhetat, -ada *adj m f* Ben hèt, ben acabat, ben aprofitat; Mau pruhetat: mau hèt.

prumèr, -a *adj m f* Que precedís a toti es auti en orde, temps, lòc, classa o jerarquia.

prumèrament *adv* Previament, abans tot.

pseudonim *nòm m* Nòm faus que tie ua persona entà amagar era sua identitat, sustot era que tie er autor d'ua òbra.

psicoanalisar *v tr* Sométer a quauqu'un a un tractament psicoanalitic.

psicològ, -a *nòm m f* Persona que se

dedique ara psicologia.

psicologia *nòm f* 1. Sciéncia qu'estúdie er enteniment e era consciéncia des persones e era manèra com influïssen en sòn comportament. 2. Manèra de sénter, de pensar e de comportar-se d'ua persona o d'un grop de persones.

psicologic, -a *adj m f* Dera psicologia o qu'a relacion damb aguesta sciéncia.

psicopata *adj nòm m f* Que patís ua malautia mentau pera qu'a alterada era sua conducta afectiva e era sua relacion damb es auti, encara que manten sanes es sues foncions perceptives e intellectuaus.

psicopedagogic, -a *adj m f* Restacat damb aguesta branca dera psicologia que s'encargue des fenomèns d'orde psicologic entà arribar a ua formulacion mès avienta des metòdes didactics e pedagogics.

psiquiatra *nòm m f* Mètge especializat en estudi e tractament des malauties mentaus.

psiquiatric, -a *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara psiquiatria. 2. Espitau o clinica a on se tracte as malaus mentaus.

psiquic, -a *adj m f* Dera ment, dera consciéncia umanes o que i a relacion.

pua *nòm f* Pèça prima e agudenta qu'ei dura. *Ex.: Es pues dera piòsha son de hèr.*

puat *nòm m* Rascle de tres pues.

public, -a *nòm adj m f* 1. Corròp de persones que formen un collectiu, que s'amassen en un espectacle o en un acte. 2. Qu'ei de totes es persones que formen era societat e qu'apertenh ar Estat o ara sua

administracion. *Ex.: Es autobusi e eth metro son transpòrts publics.* 3. Qu'ei sabut per toti.

publicacion *nòm f* Accion de publicar.

publicament *adv* Deuant dera gent. Hèt damb era finalitat de qué ac sàpie o ac conegue fòrça gent.

publicar *v tr* Hèr a conéisher a toti. Editar ua òbra entà difoner-la entre eth public.

publicitar *v tr* Hèr public un hèt.

publicitari, -ària *adj m f* Dera publicitat o que i a relacion.

publicitat *nòm f* Difusion, accion de hèr public damb era finalitat d'arribar a fòrça gent.

pude *nòm f* Insècte parasit der òme e de bèri animaus que saute fòrça. *Sin.: piuda.*

pudent, -a *adj m f* Que hè mala flaira.

púder *v intr* Hèr mala flaira. *Ex.: Agest hormatge putz a poirit.*

pudor *nòm m* Qualitat dera decéncia, era onestetat...

pujada *nòm f* 1. Accion d'anar entà naut. 2. Endret per a on puge quauquarrés o quauquarren.

pujant *nòm m* Fasa dera lua en que creish. *Ex.: Quan era lua ei en pujant non pòs semiar de tot.*

pujar *v tr* 1. Anar d'un lòc entà un aute de nivèu mès naut. 2. Carrejar ua causa d'un punt baish entà un de naut.

pujau *nòm m* Elevacion deth terren de pòca nautada.

punar *v tr* Tocar damb es pòts quauqua causa en senhau d'amor.

puncha *nòm f* Aquerò que punche, sigue era punta aguda d'ua causa o era causa madeisha acabada en punta aguda.

punchar *v tr* 1. Herir damb un objècte en puncha, que horade o penètre. 2. Ahiscar quauquarrés entà hèr ua causa.

punchut, -uda *adj m f* Qu'a era punta aguda. Ath delà de Pònt de Rei se'n ditz *ponchegut*.

punet *nòm m* Contacte des pòts damb ua auta persona o causa.

punh *nòm m* Man barrada.

punhau *nòm m* Utís metallic, mès gran qu'un guinhauet que se hè a servir tà talhar branques.

punhèra *nòm f* Mesura deth gran. De cada galin que se portae a mòler ena mòla se'n sauvauen ua punhèra.

punherar *v tr* Dar o préner quauquarren en garantia. *Ex.: Alfredo auec de punherar ua vaca entà pagar es medecines.*

punhets *nòm m* Part des manges dera camisa que se còrde damb botons.

puniment *nòm m* Pena que s'aplique a quauqu'un per auer cometut ua falta o un delicte.

punt *nòm m* 1. Lòc localizat damb grana precision. 2. Causa molt petita, que lèu non se ve. 3. Situacion. 4. Nivèu de nauada. 5. Part d'un discors. 6. Unitat de nòta o mercatge ena escòla, laguens de competicions esportives, qualificacions...

punta *nòm f* 1. Estrem agudent d'ua causa. *Ex.: Metec era creu ena punta deth campanau.* 2. Pèça metallica entà tachar ena husta. *Ex.: Es lòses se tien en tet damb puntas.*

puntalh *nòm m* Barra de hèr o de husta que se place entà tier quauquarren que se pòt quèir. *Ex.: Ena bòrda des de Joan de Jaime i an metut puntalhs entà que non se quèigue era paret.*

puntuacion *nòm f* Hèt de puntuar o d'obtier ua seria de punts en ua competicion esportiva o en un concors.

puntuau *adj m f* 1. Que hè es causes en moment assenhalat o qu'arribe en un lòc ara ora acordada. 2. Qu'ei concrèt, limitat o especific.

puntuament *adv* 1. Damb puntualitat. 2. De manèra ocasionau.

pur, -a *adj m f* 1. Que non a barreja o impuretat. 2. Que non traís es sues idèes ne se dèishe corròmper pes interèssi. 3. Qu'ei solet e exclusivament aquerò que s'exprèsse. 4. S'aplique ath lenguatge ajustat as normes gramaticaus, sense paraules o expressions incorrèctes.

purament *adv* Damb puretat, d'ua manèra pura.

puresa *nòm f* Qualitat de pur, cast.

purga *nòm f* 1. Accion de purgar. 2. Nòm genèric des medicament qu'an un efècte purgant a causa des principis actius que contien. 3. Desliurament d'un cargue, d'ua sospita, d'ua sancion. 4. Accion de purgar o extrèir er aire, era aigua, eth gas, era va-

por, etc., d'ua conduccion, d'ua caudèra...

purificacion *nòm f* Accion de purificar.

purna *nòm f* Bua, particula alugada que saute d'un còs alugat o en gratar quauquarren.

pus *adv* Mès. Mèrque era superioritat o era addicion.

puta *adj f* Prostituta.

putrefaccion *nòm f* Hèt de poirir era matèria pera accion des bactèries.

putz *nòm m* Horat prigond que se hotge ena tèrra pr'amor de trapar aigua, petròli o quauque minerau.

q

q *nòm f* Dètz-e-setau letra der abecedari.

quadèrn *nòm m* Conjunt de huelhes de papèr doblades e unides en forma de libre.

quadrat, -ada *nòm adj m f* 1. Qu'a quate costats parièrs que formen quate angles rèctes. 2. Persona qu'a un còs d'estructura fòrta, grana e ampla. 3. En matematicas, resultat de multiplicar ua quantitat o ua unitat per era madeisha.

quadratura *nòm f* Accion de quadrar ua figura.

quadre *nòm m* Aquerò que limite o entornege un espaci, un eveniment, ua accion, etc. *Ex.: Eth quadre legau ei molt restrictiu.*

quadrupède, -da *adj nòm m f* Qu'a quate pantes.

qualificacion *nòm f* 1. Hèt de díder com ei ua persona o ua causa, com se compòrte e quines qualitats a. 2. Nòta o puntuacion que se balhe a ua persona coma resultat dera avaloracion d'un examen, ua pròva...

qualificar *v tr* Atribuïr qualitats.

qualitat *nòm f* 1. Proprietats que hèn qu'ua causa o un èster sigue bon o dolent. 2. Noblesa, virtut. 3. Caracteristica.

qualitatiu, -iva *adj m f* Dera qualitat o que i a relacion.

quan *conj* En moment en qué.

quant, -a *adj pron m f* Se tie entà preguntar era quantitat d'ua causa.

quantificacion *nòm f* Accion de quantificar.

quantitat *nòm f* Proprietat des causes que hèn que siguen mesurables.

quantitatiu, -iva *adj m f* Dera quantitat o que i a relacion.

quaranta *adj m f* Quate viatges dètz.

quart *adj nòm m* 1. Dit de cada ua des quate parts pariones en qué se dividís ua causa. 2. Espaci temporau de 15 minutes.

quartier *nòm m* 1. Part des quate parts que se pòt dividir eth còs d'un animau. 2. Zòna determinada laguens d'ua poblacion. *Sin.: barri.*

quasi *adv* Indique que manque pòc entà que se complète aquerò qu'exprimís era paraula qu'acompanhe.

quatau *adj m f* Qu'en ua seriacion, n'a tres deuant sòn. Numèro ordinau.

quate *nòm m* Tres mès un.

quau *pron* Paraula qu'introdusís oracions que hèn de complement d'un nòm damb foncion d'adjectiu; s'use damb un article ath deuant.

quauqu'un, -'ua *adj pron m f* Denòte un petit nombre indeterminat de personas o ben de causes.

quauqua causa *loc pron.* Bèra causa indeterminada.

quauquarren *loc pron.* Bèra causa

indeterminada.

quauquarrés *pron* Ua persona quinsevolha, sense determinar.

quauque, -qua *adj m f* Un petit nombre de...

que *pron conj* 1. Pronòm relatiu, partícula enonciativa. 2. Conjuncion de subordinacion.

qué *pron* Pronòm interrogatiu o pronòm relatiu precedit de preposicion.

quedar *v intr* Demorar, èster, detier ara fôrça o voluntàriament en un lòc. *Ex.: Ne queden ueit truhes en paèr de Rofina.*

quehèr *nòm m* Causes entà hèr, faenes, prètzhèts. *Ex.: Non mos cau desbrembar des quehèrs de cada dia.*

queiguda *nòm f* 1. Moviment de naut en baish pera accion deth pròpri pes. 2. Pèrta der equilibri o dera estabilitat d'ua persona o d'ua causa pera accion deth pròpri pes.

quèir *v intr* 1. Botjar-se un objècte de naut entà baish. 2. Pèrder un còs eth sòn balanç.

queisha *nòm f* Exclamacion produïda per dolor, per pena, per consideracion d'injustícia...

queishar *v intr* 1. Expausar ua queisha o queishes. *Ex.: Se queishèren deth bataclam que hègen es vesins.* 2. Panteishar, planher-se. *Ex.: Se quèishe soent de mau d'estomac.*

quequejaire, -aira *adj m f* Se'n ditz dera persona que quequege.

quequejar *v intr* Parlar en tot hèr in-

terrupcions e repeticions de sons involontaris, espasmòdics. Tanben se'n ditz tartamudejar.

quèr, -rra *adj m f* Plaçat deth costat de cogant quan ua persona ei de cara ath nòrd. *Ex.: A man quèrra traparàs era bòrda des de Joanet. Sin esquèr, -rra.*

quèra *nòm f* Insècte que se minge era husta. Tanben se'n ditz quisson. *Ex.: Enes bancs dera glèisa de Sant Miquèu que s'i a metut era quèra.*

querar *v intr* Quissoar, aumplir de quèra. *Ex.: A Joanòt se li a querat er acordeon de non tocar-lo.*

querieth *nòm m* Porgador, passador mès fin qu'eth preh. Eth filtre ei de pèth damb horats.

Querimònia *nòm f* Conjunt de privilègis autrejadi ara Val d'Aran peth rei Jaime II d'Aragon, en 1313, e que constituís eth dret istoric d'Aran.

qüestion *nòm f* 1. Interrogacion. 2. Ahèr, matèria, subjècte, debat. 3. Problèma que deu èster resolut.

qüestionar *v tr* Méter en dobte o expausar rasons contràries en ua discussion.

qui *pron* Pronòm interrogatiu o demostratiu, que designe ara persona que hè era accion.

quiboish *nòm m* Cada un des dues parts de tet que baishen entre es dus costats enquia amassar-se damb es dues parets mès estretes deth bastiment. *Ex.: Adrian e Martin se meteren d'acòrd entà retetar eth quiboish eth madeish dia.*

quicòm *pron m f* 1. Bèra causa. 2. Un shinhau.

quiet, -a *adj m f* 1. Que non se botge. 2. Qu'ei tranquil e plen de patz.

quilha *nòm f* Pèça de husta, mès ampla de baish que de naut entà que se tengue dreita en tèrra qu'ei ua des nau pèces que se hèn a servir entà hèr as quilhes. Entà ganhar que cau hèr a quèir totes es quilhes mens eth nau qu'ei era numèro nau o ben hèr a quèir solet eth nau.

quilhar *v tr* Lheuar, hicar dret.

quilhat, -ada *adj m f* Se'n ditz d'aqueth o d'aquerò qu'ei dret.

quilhèr *nòm m* Conjunt des nau pèces que se hèn a servir entà hèr as quilhes.

quilò *nòm m* Unitat de pes deth sistèma metric decimau de mil grams.

quilomètre *nòm m* Unitat de longitud de mil mètres. En Luishon diden *quilomèstre*. (Simb. **Km**)

quimic, -a *adj m f* 1. En relacion ara quimica. 2. Persona que se dedique ad aguesta sciéncia.

quimica *nòm f* Sciéncia qu'estúdie era estructura, propietats, e transformacions des elements des dera sua composicion atomica.

quin, -a *adj m f* Un o ua d'un nombre de persones o causes sus eth quau requè ua interrogacion.

quinquet *nòm m* Lum, generaument de petròli, laguens d'un tuèu de veire.

quinsevolh, -a *adj m f* Ua d'entre diuèrses

persones o causes, non impòrte quina.

quintau *nòm m* Mesura de pes equivalenta a cent quilòs.

quinze *nòm m* Dètz mès cinc.

quinzea *nòm f* 1. Conjunt format per quinze unitats. 2. Periòde de temps de quinze dies.

quinzena *nòm f* 1. Conjunt format per quinze unitats. 2. Periòde de temps de quinze dies.

quiò *interj* Afirmacion equivalenta a tiò.

quiòsc *nòm m* Petita bastissa destinada ara venda de diaris, revistes e d'auti productes.

quissoar *v tr* Poirir, méter eth quisson. *Ex.: Era pòrta dera cabana d'Uishèra ei quissoada.*

quisson *nòm m* 1. Insècte que se minge era husta, eth blat e bèri legums coma es cedés. Tanben se'n ditz quèra. 2. Punta qu'an bèri animaús damb era que te pòden picar, coma era abelha o era sèrp.

quista *nòm f* Recuelhuda, collècta que hè eth quistaire en tot passejar era imatge deth sant de casa en casa o de pòble en pòble. Des sòs que remasse qu'a dret a salvar-se'n ua part.

quistaire, -aira *adj m f* Eth que hè era quista en tot passejar era imatge deth sant de casa en casa.

quistar *v tr* Hèr ua recuelhuda de sòs en tot passejar era imatge deth sant de casa en casa o de pòble en pòble.

quòta *nòm f* Quantitat de sòs que se

paguen per pertànher a un grop, a ua associacion o a ua organizacion.

quotidian, -a *adj nòm m f* Que se hè o se passe cada dia.

R

ràbia *nòm f* 1. Malautia que s'encomane pera nhacada de bèri animaús. 2. Quau-quarren que hè enfadar. Òdi, torbament der ànim. *Sin.: rauja.*

rabolh *nòm m* Rebròt d'arbe, tròç de soca o d'arraïc que rebròte pes costats.

raça *nòm f* Cada un des grans grops en que se dividissen tradicionaument es abitants dera Tèrra. *Ex.: Aquesta persona ei de raça blanca.*

raciau *adj m f* Dera raça o que i a relacion.

racionau *adj m f* 1. Qu'a capacitat de pensar e rasonar. 2. Que se correspon damb era rason e damb eth sens comun e se hè de manèra adequada a un objectiu o a ua finalitat.

racisme *nòm m* 1. Doctrina que defen era superioritat d'ues races sus es autes. 2. Tendéncia o actitud de mensprètz entà persones qu'apertenhen a ua raça despàrièra dera pròpria.

racista *adj m f* Pertenhent o relatiu ath racisme. Sentiment e accion de mensprètz vèrs es individús de races diferentes ara pròpria.

raconde *nòm m* Accion d'explicar un hèt reau o fictici.

radar *nòm m* Sistèma qu'emplegue radiacions electromagnetiques reflectides per un objècte entà determinar era localizacion o era velocitat d'aguest.

radiant, -a *adj m f* 1. Qu'emet radiacions de lum, de calor o de d'autes particules d'energia. 2. Qu'exprimís gòl e alegria.

radicalizacion *nòm f* 1. Transformacion absoluta e immediata. 2. Interpretacion extrema.

radicalizar *v tr* Hèr qu'ua causa age un caractèr extrem.

radicau *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara arraïc. 2. Fondamentau o essenciau. 3. Totau o complèt.

radicaument *adv* D'ua manèra radicau.

radim *nòm m* Frut dera vinha format per un conjunt de grans redons agropadi qu'an ua polpa mofla e chucosa caperada per ua pèth plan fina; pòt auer diuersi colors segontes era varietat.

radimèra *nòm f* Era planta dera vinha.

ràdio *nòm f* 1. Transmission a distància deth son dera musica o dera votz umana que ges d'un emissor e arribe as auditors a trauès d'un aparelh. 2. Aparelh entà recéber es sons d'un emissor de ràdio.

radioactivitat *nòm f* Procès peth que cèrti isotòps emeten particules o rais.

radiodifusion *nòm f* Transmission a distància deth son, especiaument dera musica e dera votz umana, que ges d'ua emissora e arribe enes auditors a trauès d'un aparelh.

radiofonic, -a *adj m f* Dera radiofonia o qu'a relacion damb aguest sistèma de comunicacion.

raflar *v tr* Trèir a quauqu'un ua causa que li apertenh, contra era sua voluntat, e apropiar-se'n d'era.

ragach *nòm m* Mosso praubet. Tengut entà exprimir especiaument afeccion o pietat.

rai *nòm m* 1. Linha luminosa que procedís d'un còs luminós, de forma especiau deth solei. 2. Cada ua des barres metal·liques que i a en ua ròda de bicicleta o de husta en ua ròda de carro.

raïtz *nòm f* 1. Part, generaument subterranèa, des plantes superiores, sense huelhes e damb canaus conductors, qu'estaque era planta en solèr e la neurís menjançant era absorcion d'aigua e de saus mineraus. 2. Part amagada d'ua causa qu'ei era origina dera part que se ve.

ralh *nòm m* Conjunt de troncs estacats que se hèn a baishar riu enjós.

ralhar *v tr* Reduïr a trocets petits per miei de passar-lo per un objècte raspós.

ralle *nòm f* Nòm dera catla marina (Crex crex).

ralli *nòm m* Pròva esportiva de velocitat e resistència entà coches, mòtos e camions, que se hèn en un circuït qu'ei a viatges ua carretèra o un camin public, soent plan difícils.

ram *nòm m* Manat de flors o d'èrbes que s'apraien de manèra que formen un conjunt polit e agradiu.

ramaderia *nòm f* 1. Cria e comèrç de bestiar. 2. Conjunt de bestiar d'un parçan.

ramat *nòm m* Conjunt de caps de bestiar dera madeisha espècia, que se crien e pèishen amassa, especiaument oelhes e crabes.

ramatge *nòm m* Conjunt de branques.

rambalh *nòm m* 1. Moviments irreflexius, contunhats e desordenats. *Ex.: Un ramalh de mots ei ua paraula o frasa de mau prononciar.* 2. Manca d'orde, confusion. Complicacion d'eveniment, inconstàncies, etc. des que non ei de bon gesser-ne.

rambla *nòm f* 1. Avenguda o carrèr ample, generaument damb un airau entàs caminaires ath miei. 2. Corrent d'aigua mens important deth riu e que se seque quan hè temps que non plò.

rametes *nòm f* Engenh que se tie entà caçar.

rampa *nòm f* 1. Contraccion sobta e dolorosa d'un muscle, especiaument eth d'ua cama o d'un braç. 2. Plan inclinat entà pujar o baishar.

rampilh *nòm m* Era husta que s'ahig ara dalha quan s'a de dalhar cereaus, entà impedir que quèiguen per toti es costats.

rampilhar *v tr* Aplanar era tèrra damb er arrastèth de hèr.

ramplir *v tr* 1. Ocupar un espaci uet. 2. Escriuer donades o signes enes espacis blancs d'un imprés.

ranc, -a *adj m f* Que non camine ben, qu'arrossègue es pès.

rancurar *v tr* Sénter pena o desengust per quauqua causa, o penedir-se'n de bèra causa.

ranquejar *v intr* 1. Caminar damb eth còs mèns inclinat entà un costat pr'amor de non poder caushigar parièr damb es dus pès. 2. Auer bèth punt feble.

rapid, -a *adj m f* 1. Que se botge, actue, evolucione o se hè damb ua grana velocitat. 2. Que se hè de manèra superficialu o damb prèssa. 3. Part d'un riu o de ua auta corrent ena quau era aigua cor de forma violenta. 4. Trèn de viatgèrs que sonque s'arture enes gares principaus deth sòn recorrut. 5. A grana velocitat.

rapidament *adv* De manèra rapida. *Sin.: viste.*

rapidesa *nòm f* Velocitat que se hè en ua activitat, un moviment o un procès.

rapiditat *nòm f* Velocitat damb era que se hè ua activitat, un moviment o un procès.

rapòrt *nòm m* 1. Comunicacion escrita o orau que contie informacion, explicacions e opinions sus bèth un o sus bèra causa. 2. Conjunt d'informacions sus quauqua persona o quauqua causa.

raqueta *nòm f* 1. Esturment format per un malhum de còrdes plaçat laguens d'un marc ovau, damb un mange, que se tie entà pataquejar un balon. 2. Utís semblant ad aguest esturment que s'ajuste ath cauçat e servís entà caminar sus era nhèu.

rarament *adv* Damb plan pòca freqüència o pòqui viatges.

rare, -ra *adj m f* Que non ei comun.

ras *adv* 1. Igualtat ena nautada des causes. 2. A nivèu, lèu tocant.

rasar *v tr* Tóner era barba o eth peu. *Sin.: afaitar.*

rascar *v tr* 1. Heregar era pèth d'ua part deth còs damb es ungles o damb un objècte. 2. Heregar ua superfícia damb un objècte aspre.

rascle *nòm m* Utís de husta o de hèr que servís entà recuèlher era palha o era èrba, eth de husta o entàs pèires o era tèrra, eth de hèr.

rasèra *nòm f* Substància pegosa, solida o de consistència pastosa, que s'obten de forma naturau deth pin e de quauques plantes.

rasoar *v tr* Pensar des persones entà formar idies, opinions o representacions mentaus dera realitat mejançant era inteligéncia. *Sin.: rasonar.*

raçon *nòm f* 1. Facultat de pensar pròpria des persones que permet formar idies, opinions o representacions mentaus dera realitat mejançant era inteligéncia. 2. Aquerò que hè que passe ua causa o qu'age lòc un hèt e que se pogue explicar o compréner.

raçonable, -bla *adj m f* 1. Que se correspon damb era raçon o damb eth sen. 2. Qu'ac-tue segontes era raçon, damb justícia e aunestetat.

raçonar *v tr* Pensar des persones entà formar idies, opinions o representacions mentaus dera realitat mejançant era inteligéncia. *Sin.: rasoar.*

raspa *nòm f* 1. Lima mèns gròssa qu'es

normaus. 2. Utís entà netejar era pastèra.

raspada *nòm f* 1. Accion de raspar. 2. Senhau que dèishe sus ua causa un objècte qu'a passat en tot raspar-lo.

raspar *v tr* Passar quauquarren bracant o aspre per ua causa en tot lleuar part dera sua superfícia.

raspilhoar *v tr* Passar ua causa asprosa o enlinada sus ua superfícia en tot provocar piquèra.

rastèth *nòm m* Utís en forma d'aishada, damb dues o tres pues de hèr, que servís entà recuèlher hiems e d'autres causes.

rastòl *nòm m* Garròt que tien es pastors en tot èster encorbat ena sua part superiora.

rastolh *nòm m* Rèsta des tiges des cereaus que queden en solèr dempús de segar.

ratar *v tr* 1. Caçar arrats. *Ex.: Ei un gat que rate. Sin.: arratar.* 2. Era accion de rosigar des arrats.

ratificacion *nòm f* Aprobacion o confirmacion dera validitat o veracitat d'ua causa.

ratificar *v tr* Confirmar o balhar per cèrta ua causa.

rauja *nòm f* 1. Malautia que s'encomane pera nhacada de bèri animaus. 2. Quauquarren que hè enfadar. Òdi, torbament der ànim. *Sin.: ràbia.*

reabilitacion *nòm f* Accion que consistís en tornar ua causa ar estat qu'ère abans.

reabilitar *v tr* 1. Restituïr ua persona o ua causa ath son prumèr estat. 2. Restablir a

quauqu'un enes sòns drets. 3. Restituïr era estima des auti.

reaccion *nòm f* Accion costada per ua auta e qu'a uns efèctes contraris ad aguesta.

reaccionar *v intr* 1. Actuar o comportar-se un èster, organisme, etc., d'ua determinada manèra deuant d'un estimul. 2. Tornar ara normalitat es foncions vitaus d'ua persona. 3. Tornar a auer quauquarrés era activitat que semblaue auer perdut.

reactivar *v tr* Tornar a activar o méter en foncionament ua causa.

reafirmar *v tr intr* Tornar a assegurar quauquarren. Mantier ena madeisha posicion ideologica.

realisme *nòm m* 1. Manèra de veir es hèts e es causes que non se dèishe portar pes imaginacions e es sòmis e les ve atau coma son ena realitat. 2. Tendéncia artistica e literària que consistís a representar era realitat damb fidelitat e crear ua cèrta tension emocionau sense idealizacions.

realista *adj m f* 1. Qu'actue de manèra practica e ajustada ara realitat. 2. Deth realisme o qu'a relacion damb aguesta tendéncia artistica e literària.

realitat *nòm f* 1. Existéncia vertadèra e efectiva d'ua causa. 2. Conjunt de tot aquerò qu'existís en mon reau.

realizacion *nòm f* 1. Hèt de hèr reau ua causa. 2. Hèt de dirigir ua pellicula cinematografica, un vidèu, un programa televisiu o radiofonic, etc.

realizador, -a *nòm m f* 1. Persona que realize ua causa. 2. Persona que s'encargue

dera realizacion d'ua pellicula cinematografica, d'un vidèu, d'un programa de television, de ràdio, etc.

realizar *v tr* 1. Hèr reau aquerò qu'ère un projècte. 2. Amiar a tèrme ua accion.

reaparéisher *v intr* Tornar a aparéisher o a mostrar-se ua persona o ua causa qu'auie desapareishut o s'auie retirat.

rearmar *v tr* Tornar a armar.

reau *adj m f* 1. Qu'existís ena natura e que se pòt veir, sénter e tocar. 2. Qu'ei vertat. 3. Qu'apertenh ath rei o ara reialesa. *Sin.:* *reiau.*

reouament *adv* D'ua manèra reau o efectiva.

reauçar *v tr* Hèr qu'era importànica e es qualitats d'ua persona o d'ua causa siguen visibles o evidentes.

rebadan *nòm m* Gojat qu'ajude ath pastor. *Sin.:* *vegariu, bassiuè.*

rebaishar *v tr* 1. Redusir era valor o eth prètz d'ua causa. 2. Umiliar a ua persona.

rebàs *nòm m* Èrba que posse enes prats, dempús de talhat eth redalh.

rebastir *v tr* 1. Tornar a bastir o reparar ua causa esbauçada o des·hèta. 2. Reprodusir o rebrembar totes es circumstàncies d'un eveniment mejançant donades, detalls o declaracions entà coneisher-lo.

rebàter *v tr* 1. Rebutar a bèth un o a bèra causa de manèra violenta. 2. Refutar damb rasons e arguments es decisions o es opinions de bèth aute. 3. Cambiar era direccion d'un arrai de lum.

rebèl, -lla *adj nòm m f* 1. Qu'ei dificil d'educar, dirigir o controtlar pr'amor que non hè cabau d'aquerò que li diden. 2. Persona que se nègue a aubedir era autoritat o a seguir ues leis establides.

rebellion *nòm f* 1. Accion e efècte de rebellar-se. 2. Dit des que se nèguen a aubedir a ua autoritat resistint-se pera fòrça.

rebenar *v tr intr* 1. Daurir o trincar un objècte pera pression que i a ath laguens. 2. Trincar ua causa, ua pòrta, ua hièstra... entà pòder daurir-la.

rebocar *v tr* Curbir ua paret damb ua capa de mortèr de caudia.

rebossar *v tr* Curbir un aliment damb ua capa de ueu batut e haria, pan ralhat, etc, abans de meter-lo ena padena.

rebòt *nòm m* Utís der hustèr que se tie entà alisar era husta e trabalhar-la en tot arrincar-ne huelhes fines.

rebotegar *v tr* Pelejar a crits.

rebracar *v tr* 1. Bracar en tot desseparar d'ua causa era part sobrèra d'aquera que ne volem obtier. 2. Escuerçar, abraçar.

rebrembar *v tr* 1. Auer ua causa ena memòria. *Ex.:* *A pairin li shaute de rebrembar causes dera sua joenessa.* 2. Di·der-li ua causa a quauquarrés entà que non se'n desbrembe. *Ex.:* *Rebremba-l'ac tanlèu la veigues.*

rebrembe *nòm m* 1. Eth hèt de rebrembar ua causa passada. 2. Era causa rebremba·da. 3. Objècte que se sauve destinat a rebrembar a quauquarrés o quauquarren.

4. Salutacions d'un absent a ua tresau persona o de part d'ua tresau persona.

recampar *v tr* Arremassar. Evitar era dispersion d'ua causa, concentrar-la.

recapitular *v tr* Rebrembar o expausar de manèra resumida e ordenada tot aquerò que s'a escrit o s'a explicat abans.

recaptacion *nòm f* 1. Crubament des impòsti, des drets o des contribucions qu'an de pagar es ciutadans d'un país, d'un municipi, etc. 2. Amassada de sòs o de hons entà ua causa determinada.

recaptar *v tr* Crubar es impòsti, es drets o es contribucions que les cau pagar es ciutadans d'un país, d'un municipi, etc.

recargar *v tr* 1. Tornar a cargar. 2. Ahíger ua quantitat de sòs ath pagament d'un impòst, d'ua quòta, d'un deute.

recéber *v tr* 1. Acuélher. *Ex.: Recéber un bon amic.* 2. Adméter aquerò que mos balhen o mos an aufrit. *Ex.: Recéber un obsèqui, recéber un bon servici.*

recent *adj m* Qu'a hèt o a passat hè pòc temps.

recentament *adv* Que hè pòc temps.

repcion *nòm f* 1. Hèt de recéber o d'acceptar a quauqu'un o a bèra causa. 2. Dependéncia d'un establiment a on se recep o s'informe ath public.

recèpta *nòm f* 1. Indicacion sus es compausants d'ua causa e era manèra de hèr-la. 2. Nòta a on un mètge indique es medicaments que li cau préner a ua persona e era manèra coma les a de préner.

receptiu, -iva *adj m f* Que recep o que pòt recéber, contier, etc.

recèrca *nòm f* 1. Activitat que se hè entà trapar ua persona o ua causa. 2. Estudi e experimentacion d'ua matèria o ua sciéncia pr'amor d'augmentar-ne es coneisements.

recercar *v tr* 1. Hèr bèra accion entà trobar a bèth un o quauquarren. 2. Hèr aquerò de besonh entà arténher quauquarren.

recès *nòm m* Lòc protegit deth vent.

reciclatge *nòm m* 1. Procès de transformacion que se someten materiaus usadi entà que se poguen tornar a emplegar. 2. Actualizacion des coneisements d'un tecnic o d'un professionau mejançant ua formacion complementària.

recinte *nòm m* Espaci barrat.

recipient *nòm m* Objècte o cavitat que conten o pòt contier quauquarren en sòn interior.

reciprocitat *nòm f* Sistèma d'intercanbi d'accions e de bens.

recitacion *nòm f* Accion de recitar.

recitar *v tr* Díder en votz nauta un tèxte literari, de memòria, e damb era entonacion avienta.

recitau *nòm m* Espectacle musicau a cargue d'ua soleta persona que pòt èster esturmentista o cantaira.

reclam *nòm m* Crit o senhau que se hè a un audèth entà cridar era sua atencion, o entà que torne entà un lòc determinat.

reclamacion *nòm f* 1. Exigéncia d'ua causa que se hè damb dret o insisténcia. 2. Protèsta o oposicion que se hè sus ua causa que se considèra injusta o pòc satisfactòria.

reclamar *v tr* Demandar o exigir damb dret o damb insisténcia ua causa.

reclaus, -a *adj nòm m f* Qu'ei embarrat, especiaument quan ei en ua preson.

recobrament *nòm m* Accion de tornar a auer.

recodina *nòm f* Lòc, especiaument en ua casa, a on se sauven es aliments que non les cau salvar ena nevèra.

recoeia *nòm f* Cornèr qu'ei en tet entre era humenèja e eth penau.

recomanacion *nòm f* 1. Influéncia o auantatge qu'afavorís a ua persona entà arténher bèra causa. 2. Conselh que se balhe a ua persona.

recomanar *v tr* 1. Balhar conselhs ua persona a ua auta. 2. Dar bones referéncias o parlar ben d'ua persona entà qu'ar-tenhe ua causa determinada.

recompde *nòm m* 1. Hèt de tornar a compdar. 2. Verificacion dera quantitat exacta de persones o causes que formen un conjunt.

reconciliacion *nòm f* Accion e efècte de reconciliar.

reconciliar *v tr* Hèt que dues o mès persones tornen a èster amigues, tornar a èster en armonia, conciliar de nau.

reconduïr *v tr* Conduïr a quauqu'un o

quauqua causa entath lòc d'a on s'auie gessut, o damb ua orientacion determinada. *Sin.: reconduisir.*

reconduisir *v tr* Conduisir a quauqu'un o quauqua causa entath lòc d'a on s'auie gessut, o damb ua orientacion determinada. *Sin.: reconduïr.*

reconeishment *nòm m* 1. Hèt d'encue-
dar-se'n, ua persona, de qué ja coneishie a ua auta persona o a ua causa. 2. Examen o observacion d'ua persona o causa que se hè damb suenh entà coneisher-la millhor e formar-ne un judici o ua opinion. 3. Dar valor o merits a quauquarres.

reconeishença *nòm f* 1. Accion d'arre-
conéisher, de cercar de conéisher bèth un en tot examinar-lo damb fòrça suenh. 2. Mòstra o manifestacion de gratitud pes bens o pes favors que s'a rebut de quauqu'un.

reconéisher *v tr* 1. Identificar bèth un, bèra causa. 2. Acceptar que. 3. Examinar e observar damb atencion ua causa o ua persona entà coneisher-la millhor e formar-se'n un judici o ua opinion.

reconeishible, -bla *adj m f* Susceptible d'èster reconeishut.

reconhar *v tr* 1. Méter en un lòc secrèt pr'amor de qué non sigue visible ne facil de trapar. 2. Plaçat o èster plaçat de manèra que quauqua causa li tape era vista.

reconsiderar *v tr* Tornar a considerar o pensar ua causa, hèt que pòt costar eth cambi d'ua decision ja presa.

reconstruccion *nòm f* Reparacion o

construcció que se hè de nau d'ua causa esbauçada o des·hèta, generalement d'un edifici.

reconstruïr *v tr* 1. Tornar a bastir o apraiar ua causa destruïda o des·hèta, generalement un edifici. 2. Reproduir o rebrembar totes es circumstàncies d'un eveniment mejançant donades, detalhs o declaracions entà coneishé'c.

reconversion *nòm f* Procès de modernizació o transformació d'ua empresa o d'un sector industriau damb era finalitat de millorar-ne eth rendement o adaptar-se ara demana deth mercat.

recorbir *v tr* 1. Tornar a curbir ua causa. 2. Curbir ua causa deth tot. *Sin.:* *recurbir*.

recòrd *nòm m* Imatge o conjunt d'imatges de situacions o d'eveniments passadi que vien entath pensament.

rècord *nòm m* Resultat que s'obten en ua pròva esportiva qu'ei millhor que toti es anteriors dera madeisha categoria.

recordar *v tr* 1. Amiar ena memòria o retier ena ment. *Sin.:* *rebrembar*. 2. Hèr qu'ua persona age present ua causa que li cau hèr o que i pense.

recórrer *v tr* Trauessar un espaci anant d'un lòc a un aute.

recorrut *nòm m* Espaci o seguida de lòcs per a on passe ua persona o ua causa quan se desplace.

recors *nòm m* 1. Mejan que servís entà arténher bèra causa o satisfèr un besonh. 2. Acció de demanar era anul·lació o modificació d'un acte administratiu.

recreacion *nòm m* Temps o objècte que servís entà entretenir-se.

recrear *v tr* Costar, ua causa agradiva, plaser e satisfacció as sentits.

recreatiu, -iva *adj m f* Que distrè o divertís.

rècta *nòm adj f* Que non se vire ne tà un costat ne tà un aute, ne hè corbes ne angles.

rècte *nòm m* Darrèra porció deth budèth gròs.

rècte, -ta *adj m f* 1. Que hè un angle de 90°. 2. Persona que se compòrte de manera justa e fèrma.

rectificació *nòm f* 1. Acció de rectificar o méter dreita ua causa. 2. Correcció d'un error o d'un defècte.

rectificar *v tr* 1. Méter dreita ua causa. 2. Corregir errors o defèctes d'ua causa que ja ei hèta.

rector, -a *adj nòm m f* 1. Que mèrque o dirigís era orientació o eth sentit d'ua causa. 2. Persona que dirigís e govèrne ua comunitat o ua institució, especialment ua universitat.

recuelh *nòm m* Conjunt de causes recuelhudes d'acòrd damb ua característica. *Ex.:* *Recuelh de cançons populars*.

recuelhement *nòm m* Estat e actitud dera persona que s'isòle d'aquerò que la distrè o l'impedís pensar damb tranquillitat.

recuèlher *v tr* 1. Agarrar causes que son desgatjades o escampilhades pr'amor de qué non se pèrden o pr'amor de salvar-les.

2. Balhar refugi a quauqu'un que n'a besonh, a un animau abandonat, etc.

recuelhuda *nòm f* Accion de cuélher o d'arremassar causes qu'estan escampilhades o que non se trapen amassa.

recuperacion *nòm f* 1. Hèt de tornar a auer ua causa que s'auie perdut o que s'auie deishat d'auer. 2. Examen que se hè entà aprovar ua assignatura que s'a suspenut en un examen anterior.

recuperar *v tr* Tornar a auer ua causa que s'auie perdut o que s'auie deishat d'auer.

recurbir *v tr* 1. Tornar a curbir ua causa. 2. Curbir ua causa deth tot. *Sin.: recorbir.*

recurrent, -a *adj m f* 1. Que torne a arribar o a aparéisher de quan en quan. 2. Que se'n torne entath sòn punt d'origina.

redaccion *nòm f* 1. Hèt d'exprimir ua causa per escrit. 2. Escrit que se hè coma exercici escolar sus un tèma determinat.

redactar *v tr* Exprimir per escrit ues idies o uns pensaments, o racondar uns hèts.

redactor, -a *nòm m f* Que de manèra establada a un cargue que se dedique a trabalhar ena redaccion d'un miei de comunicacion.

redaurir *v tr* Tornar a daurir.

redefinicion *nòm f* Accion de tornar a definir.

rederilha *nòm f* Eth timon der arair, pèça de husta de forma corba, que s'enganche ara joata.

redigir *v tr* Exprimir per escrit ues idies o uns pensaments, o racondar uns hèts. *Sin.:*

redactar.

redistribucion *nòm f* Accion de redistribuïr.

redistribuïr *v tr* Tornar a distribuïr.

redolin *nòm m* Ena anciana constitucion dera Val d'Aran designaue eth dispositiu de husta, sagerat damb cera, en que se botaue es nòms des persones dables entà hèr de conselhèr dera Val d'Aran.

redon *nòm m* Pèça de carn dera part de darrèr de bèri animaues, de forma lèu cilindrica.

redon, -a *adj m f* 1. Qu'a ua forma circulara o esferica. *Sin.: ardon.* 2. Qu'ei perfècte, complèt e plan arthenhut. 3. Qu'ei exacte, definitiu e que non aufrís cap de dobeste.

redreçar *v tr* Méter dret o ena posicion corrècta.

redubertura *nòm f* Accion de tornar a daurir.

reduccion *nòm f* 1. Accion e efècte de redusir. 2. Disminucion dera quantitat de bèra disposicion entre es vius o dera darrèra voluntat entà que se conforme damb era lei.

reducte *nòm m* Construccion militar non guaire grana e barrada.

reductor *nòm m* Substància quimica que còste era reduccion de ua auta, cedís electrons e s'oxide.

reductor, -a *adj m f* Que redusís o servís entà redusir.

reduïr *v tr* 1. Tornar ath sòn lòc o estat

naturau. 2. Portar ua substància a un cèrt estat en tot moler-la, bater-la, etc. 3. En matematicas cambiar era forma, era denominacion, sense cambiar-ne era valor. 4. En quimica trèir d'un minerau er element metallic. 5. En ua sausa o dissolucion trèir-ne liquid per evaporacion. 6. Disminuïr. *Ex.: Reduïr eth prètz, eth salari, etc.* 7. Portar o sométer a bèth un a ua condicion desagradiva. *Ex.: Veder-se redusit ara misèria. Sin.: redusir.*

redusir *v tr* Veir reduïr.

reedicion *nòm f* 1. Edicion d'ua òbra escrita o musicau ja editada o publicada anteriorament, generaument damb modificacions e melhorament. 2. Conjunt d'exemplars d'aquesta edicion publicadi ath còp.

reeditar *v tr* Tornar a editar.

reeleccion *nòm f* Hèt de tornar a elegir ua persona o ua causa.

reelegir *v tr* Tornar a escuélher ua persona o ua causa.

reestructuracion *nòm f* Accion de tornar a estructurar es parts, organs o particules que formen ua substància o un còs.

reestructurar *v tr* Balhar ua naua estructura a ua causa.

referéncia *nòm f* 1. Hèt allusion a ua persona o causa. 2. En un escrit, indicacion que mos remet a ua auta pagina o a ua auta òbra. 3. Informacion relativa as persones.

referenciau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara referéncia.

referendum *nòm m* Mecanisme politic

peth que se somet a votacion publica ua lei o un tèma d'especiau transcendéncia.

referent, **-a** *nòm m* Qu'a relacion o conexion damb ua persona o ua causa o que i a referéncia.

referir *v tr* Condar quauque hèt o eveniment, de paraula o per escrit.

refermar *v tr intr* 1. Hèt mès estable e segur. 2. Hèt-se mès fòrt o mès fèrm.

reflectir *v tr* 1. Cambiar era direccion d'un arrai de lum. 2. Formar-se sus ua superfícia era imatge d'ua causa.

reflèxe *nòm adj m* 1. Lum reflectida. 2. Que se hè sense pensar, de manèra involontària.

reflexion *nòm f* Pensament o consideracion detalhada sus un ahèr.

reflexionar *v intr* Pensar e considerar un ahèr damb atencion e fòrça suenh pr'amor d'estudiar-lo e comprene-lo ben.

refondacion *nòm f* Accion de tornar a establir o crear ua ciutat, ua empresa, un edifici o ua institucion.

refóner *nòm tr* Hóner de nau un metau o un aute materiau o transformar-lo en liquid. *Sin.: rehóner.*

reforçament *nòm m* Accion de reforçar.

reforçar *v tr* Hèt mès fòrt o resistent.

reforestacion *nòm f* Recomposicion des bòsqui mejançant era plantacion d'arbes.

reforma *nòm f* 1. Modificacion o cambi que se hè pr'amor de melhorar ua causa. 2. Moviment religiós deth sègle XVI que siguec era origina deth protestantisme.

reformar *v tr* 1. Tornar a formar. 2. Modificar o cambiar ua causa pr'amor de millorar-la.

reformista *adj nòm m f* 1. Deth reformisme o que i a relacion. 2. Persona qu'ei partidària deth reformisme.

reformulacion *nòm f* Accion de tornar a formular.

reformular *v tr* Tornar a formular.

refortilhar *v tr* Hèr mès fòrt.

refortiment *nòm m* Accion de reforçar.

refrescar *v tr intr* Baishar era temperatura.

refugi *nòm m* 1. Lòc a on un se pòt protegir d'un perilh o d'ues circumstàncies adverses. 2. Construccion que i a enes montanhes a on es excursionistes pòden passar era net.

refugiar *v tr* Balhar refugi o acuelher a bèth un entà protegir-lo d'un perilh o entà ajudar-lo.

refugiat, -ada *nòm adj m f* Qu'a estat obligat a abandonar eth sòn país per tòrt d'ua guèrra o des sòns ideaus politics o religiosi.

refús *nòm m* Hèt de non voler acceptar ua causa.

refusar *v tr* 1. Non acceptar. 2. Oposicion a ua idèa.

rega *nòm f* Seria de persones o causes disposades en linha rècta. Hilèra.

regal *nòm m* Causa que s'autrege o s'aufrís a quauqu'un coma mòstra d'afècte o de consideracion. *Sin.: present.*

regalar *v tr* Dar o aufrir ua causa a quauqu'un coma mòstra d'estima e consideracion.

reganhar *v tr intr* 1. Roncar es budèths. 2. Pelejar, repotegar a ua persona.

regar *v tr* Méter aigua en ua superfícia de terren cultivat o en ua planta. *Sin.: adai guar.*

regatge *nòm m* Senhau que dèishe un còs en moviment ath sòn darrèr, ena aigua o en aire, e que generaument s'esbugasse de seguit.

regaudir *verb tr intr* Alegrar.

regeneracion *nòm f* Renaument.

regent, -a *nòm m* 1. Mèstre d'escòla, mèstre de gojats. 2. Capelhan que substituís ath rector absent o malaut.

regentar *v tr* 1. Governar o dirigir un establiment o negòci. 2. Desenvolopar temporaument un cargue o ua ocupacion.

regidor, -a *nòm m f* Còsso d'un ajuntament.

règim *nòm m* 1. Forma de poder politic. 2. Règles de dietetica. 3. Conjunt de disposicions que regulen quauquarren.

region *nòm f* Extension de territòri caracterizada per circumstàncies umanes, fisiques o politiques.

regionalizacion *nòm f* Accion de regionalizar.

regionau *adj m f* Pròpri d'ua region. En relacion ara region.

registre *nòm m* Efècte de registrar.

règla *nòm f* 1. Aquerò que servís entà dirigir era conducta en estudi, ena credença, ena morau, en jòc, ena execucion de quauquarren. *Ex.: Es règles son molt clares: açò non se pòt hèr.* 2. Menstruacion. 3. En gramatica tradicionau e normativa, precèpte referent ath bon usatge dera lengua. *Ex.: Cau tostemps seguir es règles ortografiques.* 4. En matematicas, metòde prescrit entà hèr ua operacion o entà resòlver un determinat problèma.

reglament *nòm m* Conjunt de normes o leis qu'ua autoritat dicte entath bon foncionament d'ua entitat, d'ua associacion o de quinsevolh activitat.

reglamentacion *nòm f* Aquerò que mèrque era somission d'ua activitat o d'un procès a ues determinades règles o leis.

reglamentar *v tr* Sométer ua activitat o un procès a ues determinades règles o leis.

reglar *v tr* 1. Reglamentar, sométer quauquarren a un reglament. 2. Hèr linhas rèctes o raies en tot hèr servir ua règla o un aute instrument. 3. Regular o ajustar.

reglatge *nòm m* Conjunt de normes que regulen ua matèria o ua activitat.

règne *nòm m* Estat a on govèrne un rei o ua reina.

regressiu, -iva *adj m f* Que va o torne entà darrèr.

regulacion *nòm f* Accion de regular.

regulador, -a *adj m f* 1. Que regule o ajuste ua causa o ua activitat. 2. Mecanisme que servís entà regular o

ajustar eth foncionament d'ua maquina o d'ua des sues pèces.

regular *v tr* 1. Sométer a ua règla. 2. Hèr que bèra causa se mantengue en un grad o condicion desirada. *Ex.: Regular era temperatura.* 3. Controtlar, ajustar a ues règles que s'an d'aplicar. *Ex.: Aquesta accion ei controtlada pera lèi.*

regular, -a *adj m f* 1. Cossent a ua règla, lei o norma, establides. 2. En matematicas dit d'ua figura ena que toti es elements dera madeisha categoria, costats, angles, etc, son egals entre eri. 3. Que non se dessepare guaire deth tèrme mejan, ne gròs ne petit. 4. Qu'en toti es moments d'ua actuacion se manten, foncione, etc. apruprètz igual.

regularament *adv* D'ua manèra regulara.

regularizacion *nòm f* Accion de regularizar.

regularizar *v tr* 1. Hèr qu'un procès sigue regular. 2. Sométer ua causa a ua règla o norma.

rehèr *v tr* Repetir o tornar a hèr ua causa que s'a des·hèt o que s'a hèt a mauméter.

rei, -na *nòm m f* 1. Monarca. Persona qu'exercís era sobeiranetat d'un reiaume. 2. Fig. Persona, animau o causa que, pera sua importància o excelléncia subergés peth dessús des auti dera madeisha espècia, deth sòn rang.

reiau *adj m* 1. En relacion ath rei. 2. Que subergés peth dessús de d'auti dera madeisha familha. S'aplique ath nòm de quauqui animaues e plantes.

reiaume *nòm m* Extension de territòri caracterizada per circumstàncies umanes, fisiques o politiques.

reinatge *nòm m* 1. Hèt d'exercir eth sòn cargue e era sua autoritat un rei o ua reina. 2. Espaci de temps que dure eth govèrn d'un rei o d'ua reina.

reinterpretar *v tr* Tornar a interpretar.

reintroduccion *nòm f* Accion de tornar a introdusir.

reinventar *v tr* Tornar a inventar.

reïsha *nòm f* Estructura formada per barres de hèr que servís entà protegir o ornar ua pòrta o ua hièstra. Tanben se pòt hèr a servir entà delimitar dus espacis.

reishe, -sha *adj m f* Tengut entà díder aspre, lo contrari de lis.

reïterar *v tr* Tornar a díder o a hèr ua causa.

reivindicacion *nòm f* Accion de reivindicar.

reivindicar *v tr* Demandar, ua persona, ua causa o un dret que li apertenh.

reivindicatiu, -iva *adj m f* Que servís entà reclamar quauquarren.

rejúnher *v tr* 1. Reünir o formar un grop de causes o de personas. 2. Apressar ua causa a ua auta.

relacion *nòm f* 1. Accion de relatar o referir aquerò qu'un a sabut, viscut, etc. 2. Lista o enumeracion de nòms, adreces o d'autres indicacions, especiaument ordenades. 3. Connexion.

relacionar *v tr* Establir ua relacion entre

diuèrses personas o causes.

relai *nòm m* Manèra particulara, accent, entonacion... ena forma de parlar d'ua persona.

relampit *nòm m* Lum intensa e momentanèa que se produsís en cèu acompanhant un pericle.

relançar *v tr* Accion de tornar a lançar, deishar anar damb fòrt impuls bèra causa de manèra que recor ua distància en aire.

relat *nòm m* 1. Òbra narrativa en pròsa, damb ua extension menor ara d'ua novèl·la. 2. Explic, d'ua forma detalhada, d'un hèt.

relatar *v tr* Explicar quauque hèt o eveniment de paraula o per escrit.

relatiu, -iva *adj m f* 1. Qu'a relacion o connexion damb ua persona o causa o que i hè referéncia. 2. Que non ei totau ne absolut senon que depen de d'auti elements o circumstàncies.

relativament *adv* De manèra relativa.

relaxar *v tr* 1. Amendrir era tension, era pression o era fòrça a qu'ei sometuda ua causa. 2. Redusir o amendrir era fòrça, era activitat o era tension d'ua part deth còs.

relèu *nòm m* 1. Part que subergés dera sua superfícia. 2. Hèt de substituir a ua persona per ua auta.

relevar *v tr* 1. Separar ua causa de ua auta sus era que descanse. 2. Retirar.

relha *nòm f* 1. Pèça de hèr der arair que remò era tèrra. 2. Eth mecanisme qu'unís ua pòrta o ua hièstra damb eth marc e que

permet que se posque daurir e barrar.

religion *nòm f* Amàs de credences e practiques e dògmes en relacion ara divinitat.

religiós, -osa *adj m f* 1. En relacion ara religion. 2. Persona consagrada ara religion: monge, caperan...

relogar *v tr* Accion de tornar a logar un ben per part deth logatari. *Ex.: A relogat ua cramba deth sòn pis a un estudiant.*

relòtge *nòm m* Aparelh que servís entà mercar era ora qu'ei en cada moment; enes relotges tradicionaus consistís generauement en un amàs de pèces que botgen ues agulhes que viren ath torn d'un disc. En Luishon tanben empleguen *arlòtge*.

remanar *v tr* Amiar a ua persona o a ua causa d'un lòc en un aute.

remangar *v tr* Tirar entà naut, doblegantles, es manges, es pelhes, etc.

remau *nòm m* Còrda que se met en cabeste entà amiar es bèsties.

remèdi *nòm m* Aquerò qu'ei usat entà guarir o aleugerir ua malautia, un mau. Enlà deth Pònt de Rei tanben s'emplegue *arremèdi*.

remercable, -bla *adj m f* Que merite èster metut en relèu, èster soslinhat.

remercar *v tr* Amiar era atencion sus ua causa. *Ex.: Remèrqui qu'aciu manque quauquarrés.*

remesa *nòm f* Operacion o procès damb eth que se hè arribar a quauqu'un o a quauqua causa ena sua destinacion.

reméter *v tr* 1. Enviar ua causa d'un lòc a un aute. 2. Perdonar ua pena, un deute, ua falta, ua ofensa, etc. 3. Hèr ua indicacion en un escrit entà enviar ath lector tà un aute lòc deth tèxte.

remir *v tr* 1. Díder que non ei vertat ua causa, sigue perque non existís, sigue perque ei incorrècta. 2. Díder non ad aquerò que quauqu'un demane o preten.

remodelacion *nòm f* Accion o efècte de remodelar.

remodelament *nòm m* Resultat de tornar a conformar un modèl.

remolin *nòm m* Moviment rapid d'ua massa d'aire, d'aigua, de povàs o de hum que vire sus eth madeish.

remontador *nòm m* Conjunt d'installacions d'ua estacion d'esquí que servissen entà pujar en punt mèns naut des pistes.

remontar *v intr* 1. Tornar a montar, anar tà naut, restablir. 2. Reconfortar.

remoquet *nòm m* 1. Dita que mòstre intelligéncia, engèni e gràcia. 2. Jòc de paraules, istorieta divertida que s'explique entà hèr arrir.

remòrca *nòm f* Plataforma damb ròdes que s'enganche a un veïcul que lo rossègue; s'emplegue entà amiar carga o animals.

remordiment *nòm m* Sentiment de culpabilitat qu'a ua persona per quauqua causa qu'a hèt e que d'aquerò se planh.

remosigar *v tr* 1. Trissar, esmolinar damb es dents. 2. Afligir interiorament.

remplaçament *nòm m* Accion e efècte de remplaçar.

remplaçar *v tr* 1. Méter ena plaça de quauquarrés o quauquarren. 2. Exercir ua foncion temporaument.

renauiment *nòm m* Accion de renauir.

renauir *v tr* 1. Hèr de nauèth ua causa. 2. Hèr qu'ua causa estongue coma naua.

rencontre *nòm m* Accion de retrobar.

renda *nòm f* 1. Quantitat de sòs que produsís periodicament ua propietat. 2. Quantitat de sòs o de bens que se pague o que se recep per un arrendament o loguèr.

rendabilitat *nòm f* 1. Qualitat de rendible. 2. Relacion entre un capitau invertit e es rendements nets que balhe.

rendable, -bla *adj m f* Que produsís un benefici que compense era inversion o er esfòrc que s'a hèt.

rendement *nòm m* 1. Producte o utilitat que balhe ua causa o ua persona. 2. Re-tribucion que balhe un capitau invertit.

rénder *v tr* 1. Balhar fruts, produsir un benefici o ua utilitat ua causa. 2. Véncer, ganhar o sométer un adversari a un aute en ua guèrra.

rendicion *nòm f* Derròta o somission d'un contrari a un aute en ua guèrra.

renegar *v tr* Accion de negar es pròpris principis, creences o idies.

renegociar *v tr* Tornar a negociar.

reneishença *nòm f* 1. Circunstància de tornar a nèisher. 2. Moviment dera dusau mitat deth sègle XIX, promotor dera

lengua e literatura catalanes. *Sin.: reneishement.*

reneishentista *adj m f* Deth Reneishement o qu'ei relacionat damb aguest moviment culturau.

renèisher *v intr* Tornar a nèisher.

renfortiment *nòm m* Accion de reforçar.

reng *nòm m* 1. Linha que se trace damb un creion, un boligraf, etc. sus ua superfícia. 2. Linha que resulte quan se separe eth peu entàs costats damb un piente. 3. Categoria sociou o professionau d'ua persona. 4. Seria de persones o de causes plaçades era darrèr dera auta.

renòm *nòm m* Reconeishement public d'ua persona.

renóncia *nòm f* Abandon voluntari d'ua causa.

renonciament *nòm m* Accion e efècte de renonciar.

renonciar *v tr* Deishar per voluntat pròpria, ua causa qu'a un li apertenh o que n'a dret.

renovable, -bla *adj m f* Que se pòt renovar.

renovacion *nòm f* Accion de renovar.

reobertura *nòm f* Accion de tornar a daurir.

reorganizacion *nòm f* 1. Accion de reorganizar. 2. Efècte de reorganizar.

reorganizar *v tr* Tornar a organizar.

reparacion *nòm f* Apraiament que se hè d'ua causa qu'ei espatracada. *Ex.: En un*

talhèr hèn reparacions de coches. Sin.: adobament.

reparar *v tr* Tornar a méter en bon estat, aquerò qu'ère espatlat.

reparticion *nòm f* Distribucion des parts d'ua causa que s'a dividit.

repartir *v tr* Hèr parts d'ua causa e distribuïr entre es personas era part corresponenta.

repàs *nòm m* Pròva o examen que se torne a hèr entà verificar qu'ua causa foncione corrèctament.

repassar *v tr* 1. Examinar atentament o tornar a guardar ua causa entà veir s'està ben e corregir-ne es errors. 2. Liéger un aute còp aquerò que s'a estudiat entà retié'c milhor ena memòria.

repatriar *v tr* Retornar entath sòn país a ua persona o a ua causa que i auie gessut.

repausar *v tr intr* 1. Tornar a méter ua causa en lòc o en estat que se trapaue abans. *Sin.: reposar.* 2. Deishar un trabalh o ua activitat pr'amor de recuperar fòrces.

repausicion *nòm f* Representacion d'ua òbra de teatre, projeccion d'ua pellicula o emission d'ua seria de television que ja s'auien estreat anteriorament. *Sin.: reposicion.*

repercussion *nòm f* Importància o estenuda d'ua notícia o eveniment, qu'arriba a fòrça gent o que pòt modificar activitats.

repercutir *v intr* Influir o costar un efècte en quauqua causa.

repertòri *nòm m* 1. Colleccion o recuelh de donades d'ua madeisha classa clas-

sificades entà poder-les trapar facilament. 2. Conjunt d'òbres teatraus o musicaus que pòt interpretar un artista, ua orquèstra o ua companhia teatrau.

repertoriar *v tr* Enumerar ua seria de causes en un inventari.

repervèri *nòm m* Senténcia o frase cuerta d'origina populara qu'exprimis un contengut morau o ua vision dera realitat. *Var.: arrepervèri.* En Occitània i a , tanben, era forma *arreprovèrbi*.

repeticion *nòm f* Hèt de tornar a hèr aquerò que ja s'auie hèt.

repetidament *adv* Diuèrsi còps.

repetidor *nòm m* 1. Aparelh que recep senhaus de television e de ràdio e les envie amplificades entà un aute lòc.

repetidor, -a *adj m f* Que repetís.

repetir *v tr* 1. Tornar a díder ua causa que ja s'auie dit. 2. Tornar a hèr ua causa que ja s'auie hèt.

repic *nòm m* Repeticion. Retinton.

replegament *nòm m* Accion de replegar o de replegar-se.

repleterar *v tr* Remassar era èrba damb era pletera.

replica *nòm f* 1. Expression o discors en que se meten obstacles o se contraditz aquerò que un aute a dit. 2. Còpia exacta d'ua òbra artistica hèta damb es madeishi materiaus.

replicar *v tr* Respóner damb fermetat en tot opausar-se a ua causa o contradider-la.

reoblacion *nòm f* 1. Hèt de tornar a

establir grops umans en un lòc qu'a estat abandonat o qu'an estat expulsats es anteriors abitants. 2. Hèt de tornar a establir vegetacion o fauna en un miei naturau maumetut, coma mesura entara sua recuperacion.

repompir *v intr* Hèr un gran e violent saut contra ua causa. *Ex.: repompir era pilota.*

reportatge *nòm m* Conjunt d'informacions sus un hèt, un personatge o sus quinsevolh aute tèma que recuelh e raconde un periodista pr'amor de publicar-lo ena premsa, ena ràdio o ena television.

reportèr, -a *nòm m f* Persona que redacte notícies.

repòs *nòm m* 1. Manca d'activitat, d'agitacion o d'inquietud. 2. Immobilitat d'un còs quan ocupe tostemp era madeisha posicion respècte d'un sistèma de referéncia fixa.

reposar *v tr intr* 1. Tornar a méter ua causa en lòc o en estat que se trapaue abans. *Sin.: repausar.* 2. Deishar un trabalh o ua activitat pr'amor de recuperar fòrces.

reposicion *nòm f* Representacion d'ua òbra de teatre, projeccion d'ua pellicula o emission d'ua seria de television que ja s'auien estreat anteriorament. *Sin.: repausicion.*

repotegar *v tr* Pelejar verbaument damb quauqu'un, especiaument hènt a veir desacòrd.

repréner *v tr intr* 1. Continuar damb un ahèr, ua convèrsa... qu'an estat interromputs. Continuar, seguir. 2. Cridar era aten-

cion a ua persona per auer un mau comportament o per auer-se enganhat. Escridassar.

represalha *nòm f* Damnatge o mau qu'ua persona o un grop còste a bèth aute coma resvenja per un prejudici qu'aguest l'auie hèt.

representacion *nòm f* 1. Accion de hèr presenta bèra causa ena imaginacion per miei de paraules o imatges. 2. Executar en public ua òbra de teatre. 3. Substituïr ua persona o entitat per ua auta. 4. Espectacle artistic ath dessús d'un scenari.

representant, -a *nòm m f* Persona que represente a ua auta, a ua causa, a ua empresa o a un professionau.

representar *v tr* 1. Simbolizar, figurar. 2. Èster delegat per bèra empresa, grop, associacion... 3. Jogar un papèr en ua pèça teatrau.

representatiu, -iva *adj m f* Que servís entà representar bèra causa.

representativitat *nòm f* Qualitat de representatiu.

repression *nòm f* Accion de reprimir.

repressiu, -iva *adj m f* Que servís entà reprimir.

reprimir *v tr* 1. Non deishar qu'ua causa s'exprimisque dubèrtament, moderar-ne era intensitat. 2. Tier era fòrça entà controtlar es accions d'un grop de persones o abitants d'un país.

reproduccion *nòm f* 1. Procès peth qu'un èster viu nèish de un aute èster viu. 2. Còpia d'ua causa que ja existís o a existit.

reproductiu, -iva *adj m f* Dera reproduccion, especiaument des èsters viui, o que i a relacion.

reproductor, -a *adj m f* 1. Qualitat naturau des èsters vius damb era que pòden generar ua vida naua, auer hilhs, cries o naues plantes. 2. Qualitat des organs que servissen entara reproduccion.

reproduïr *v tr* 1. Hèr que quauquarren torne a existir, que se repetisque. Tornà'c a hèr. *Sin.: reproduir*. 2. Hèr que se veigue o sente eth contengut d'un producte visuau o sonor.

reproduir *v tr* 1. Hèr que quauquarren torne a existir, que se repetisque. Tornà'c a hèr. *Sin.: reproduïr*. 2. Hèr que se veigue o sente eth contengut d'un producte visuau o sonor.

rèpte *nòm m* 1. Provocacion a ua persona entà acarar-s'i fisicament o verbaument. 2. Objectiu dificil d'arténher en qué se i cale fòrça voluntat e fòrça d'esfòrç.

republica *nòm f* 1. Forma d'organizacion politica, que se fundamente ena igualtat deuant dera lei. 2. Règim non monarquic.

republican, -a *adj nòm m f* 1. Qu'apertenh o ei relatiu ara republica. 2. Partidari dera republica coma forma d'organizacion der Estat.

repudiar *v tr* 1. Refusar a ua persona damb era que s'a ligams sociaus o afectius. 2. Refusar legaument ath pròpri conjunt.

repugnància *nòm f* Hàstic prigond, aversion invencibla entà bèth un o entà

bèra causa.

reputacion *nòm f* 1. Fama, credit. 2. Opinion que s'a de bèra persona o de bèra causa.

requectar *v tr* 1. Crubar o percéber sòs, monedes. 2. Assegurar, méter o tier en custòdia, sauvar.

requèir *v intr* Tornar a quèir. Deishar-se anar.

requerir *v tr* Demanar ua causa qu'ei de besonh.

requisit *nòm m* Condicion de besonh entà quauquarren.

rescat *nòm m* 1. Recuperacion d'ua persona o d'ua causa, a cambi de sòs o pera fòrça. 2. Quantitat de sòs que se pague entà desliurar a ua persona o retornar ua causa.

rescatar *v tr* 1. Recuperar a cambi de sòs o pera fòrça, a ua persona o a ua causa que quauqu'un auie cuehut. 2. Sauvar a bèth un d'un perill, d'ua situacion desagradiva.

rescríuer *v tr* Tornar a escriuer un tèxte, ua carta, un informe, etc.

resèrva *nòm f* 1. Accion de demanar damb antelacion ua plaça en un avion, tren, hotèl, etc. e eth document que l'acredite. 2. Conjunt de causes que s'an sauvat entà quan siguen de besonh. 3. Prudéncia, discrecion. 4. Fons de recorsi economics d'ua empresa que se cree entà poder afrontar a ua situacion de crisi o entà finançar era sua expansion.

reservar *v tr* 1. Sauvar quauquarren tath futur. 2. Destinar un lòc exclusiu a ua

persona o causa.

residència *nòm f* 1. Lòc a on se demore o se viu abituaument. 2. Edifici a on conviuen persones damb ua reglamentacion comuna.

residenciau *adj m f* Airau qu'ei destinat lèu exclusivament a lotjaments, sense oficines ne botigues, generaument entà classes sociaus nautes.

resident, -a *nòm m f* 1. Que demore en un lòc. 2. Se ditz deth mètge o eventuai, licenciati en sciéncias relacionades damb era salut, que realize un periòde de formacion nomentat residéncia.

residir *v intr* Demorar pendent un temps long o d'ua manèra permanenta en un lòc determinat.

residú *nòm m* 1. Aquerò que quede enes operacions matematicas. 2. Producte entà tirar, resultat d'un procès d'aprofitament o de seleccion.

residuau *adj m f* 1. Des residús o que i a relacion. 2. Que rèste coma residú o que ne contie.

resisténcia *nòm f* Capacitat de resistir, suportar, tier o patir.

resistent, -a *adj m f* Que sostie ua fòrça o un esfòrç sense trincar-se o hèr-se a mauméter.

resistir *v intr* 1. Non cedir, non deishar-se véncer ne convéncer. 2. Suportar ua causa desagradiva e que hè mau.

resòlver *v tr* Dar o trapar ua solucion o ua responsa a un problèma o a un dobte. *Sin.: resòlver.*

resolucion *nòm f* 1. Accion e efècte de resòlver. 2. Capacitat de decision, fermetat.

resòlver *v tr* Dar o trapar ua solucion o ua responsa a un problèma o a un dobte. *Sin.: resòlver.*

respectar *v tr* 1. Auer respècte, veneracion.

respècte *nòm m* 1. Reconeishement e consideracion dera valor d'ua persona o d'ua causa. 2. Maufidança o temor qu'inspirèn ua persona o ua causa.

respectiu, -iva *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a cada ua de dues o mès persones o causes.

respectivament *adv* De manèra que cada membre d'ua seria age correspondéncia damb un membre que tanh a un grop diferent.

respiracion *nòm f* Hèt d'utilizar er oxigèn atmosferic damb era finalitat d'obtier era energia de besonh entà poder satisfèr es foncions vitaus der organisme.

respirar *v intr* Efectuar era respiracion, ua persona o un animau.

resplendor *nòm m* Lum qu'emet un còs ludent.

respóner *v tr intr* 1. Contestar a ua qüestion, un dobte, ua aperada, ad aquerò que un aute ditz. 2. Hèr-se responsable de quauquarrés o de quauquarren. 3. Auer, ua causa, er efècte que se desire o eth foncionament que se demore.

respòns *nòm m* Paraules que se diden entàs defunts.

responsa *nòm f* Aquerò que se respon ad açò qu'ua persona ditz, pregunte o demane. *Sin.: contèsta.*

responsabilitat *nòm f* 1. Qualitat o circumstància de responsable. 2. Responsabilitat civil: Obligacion d'indemnizar es maus e perjudicis causadi a d'auti. 3. Responsabilitat penau. Era originada per un acte que pòt constituïr delicte o falta.

responsable, -bla *adj m f* 1. Ua persona ei responsabla de ua auta persona o de ua auta causa s'a era obligacion d'encargue, se li cau cuedar e susvelhar, e le cau controlhar. 2. Se ditz qu'ua persona ei responsabla e seriosa, quan pense ben aquerò qu'a de hèr e complís es sues obligacions. 3. Eth responsable d'ua causa ei era persona qu'ac dirigís, qui pren es decisions e comandament. 4. Persona qu'ei era autora d'un hèt o que n'a eth tòrt.

resquitar *v tr* Anullar o amendrir es efèctes o era importància d'ua causa damb ua accion contrària.

ressèc *nòm m* Talhèr a on se ressègue era husta entà hèr-ne tròci mès petiti o entà dar-li ua forma determinada.

ressèga *nòm f* Airina que servís entà talhar husta e d'auti materiaus durs e qu'ei formada per ua huelha d'acèr damb dents punchuts unida a un mange.

ressegar *v tr* Bracar damb ua ressèga o esturment parièr. *Ex.: An ressegat quauqui socs e tot eth solèr ei plen de sarna.*

ressentir *v intr* Shordar-se per ua ofensa, ua burla, un engan, etc.

resson *nòm f* 1. Repeticion d'un son a causa dera reflexion des ones sonores. 2. Son debil e confús. 3. Eth que repetís çò que ditz un aute. 4. En poesia, repeticion dera part dera paraula finau d'un vèrs.

ressorgir *v intr* 1. Tornar a sorgir o a aparéisher de nau. 2. Recuperar era fòrça, era energia o era importància ua persona o ua causa.

ressorsa *nòm f* 1. Mejan que servís entà arténher ua causa o entà satisfèr un besonh. 2. Reclamacion escrita que se presente deuant d'un poder judiciu o administratiu.

ressortir *v tr* 1. Subergésser ua part d'un còs, especiaument enes edificis o enes superfícies. 2. Distinguir-se pes sues caracteristiques, ua persona o ua causa entre d'autes.

ressuscitar *v tr* 1. Tornar era vida a un èster mòrt. 2. Balhar naua vida o nau vigor a ua causa que l'auie perdut.

rèsta *nòm f* 1. Part que demore d'un tot quan se n'a trèt un tròç. 2. Operacion matematica que ges de trèir ua quantitat de ua auta e saber-ne era diferéncia.

restablir *v tr* Tornar a méter ua causa o ua persona en un estat anterior.

restacar *v tr* 1. Tornar a ligar. 2. Auer relacion dues o mès persones o causes.

restanca *nòm f* Obstacle generaument artificial, construït en un riu, entà recuélher era aigua.

restancar *v tr* 1. Empedir qu'ua persona o causa se'n vage o gesque d'un lòc. 2.

Aumplir d'aigua, inondar.

restant *adj m* Quantitat que quède.

restauracion *nòm f* 1. Recuperacion dera apariéncia o estat primitiu d'un objècte, accion o circumstància. 2. Pròpri d'un restaurant.

restaurador, -a *nòm m f* 1. Persona que se tie a restaurar òbres d'art, mòbles... 2. Persona qu'a o dirigís un restaurant.

restaurant *nòm m* Establiment public a on se premanissen e se mètren minjars.

restaurar *v tr* Adobar, reparar, recuperar.

rèste *nòm m* Part que demore d'un tot quan se n'a trèt un tròç.

restilhèr *nòm m* Reishat de husta qu'ei per dessús dera grípia en qué se met era palha o era èrba entà que se la minge eth bestiar.

restitucion *nòm f* 1. Accion de tornar a méter ua causa o ua persona en un estat anterior. 2. Accion de tornar ua causa ad aqueth que l'auie abans.

restituir *v tr* 1. Dar ua causa a quauqu'un que l'auie abans. 2. Tornar a establir o a méter ua causa o ua persona en un estat anterior.

restriccion *nòm f* Accion de restringir.

restrictiu, -iva *adj m f* Qu'exprimís o implique restriccion o limitacion.

resulta *nòm f* 1. Aquerò que se seguís d'un hèt. 2. Resultat, conclusion, d'ua deliberacion, d'ua conferéncia, etc.

resultat *nòm m* 1. Efècte o conseqüéncia d'un hèt, d'ua operacion o d'un rasonament. 2. Puntuacion des equipas en ua

competicion esportiva.

resum *nòm m* Condensar, resumir a tèrmes brèus aquerò que s'a dit o s'a escrit.

resumir *v tr* Redusir a ua expression brèu e precisa es punts essenciaus d'un ahèr o matèria.

resumit *nòm m* Exposicion brèu des punts essenciaus d'un ahèr o d'ua matèria.

resumit, -ida *adj m f* Qu'ei en estat de resum.

resvenja *nòm f* Accion agressiva o dolorosa de respòsta a un mau o ofensa patit.

resvenjar *v tr* Balhar resvenja a un mau o ofensa patits per d'auti o as recebuts per un madeish.

retalhar *v tr* 1. Talhar o separar d'ua causa era part que subergés o sobre. 2. Talhar damb compde un papèr, ua tela o ua auta causa, en tot seguir es vòres d'ua figura.

retard *nòm m* Hèt de non arribar ara ora.

retardar *v tr intr* Hèt que quauquarren non se produsisque enquia mès tard.

retassia *nòm f* Licor que se hè damb nòdes verdes, alcoòl, etc.

retaule *nòm m* Conjunt de pèces de mar-me, husta, pèira o d'auti materiaus en que se representen diuèrses scènes religioses e que formen er ornament deth darrèr der autar d'ua glèisa.

retenguda *nòm f* Accion de retier.

retetaire, -aira *nòm m f* Persona qu'a coma mestièr apariar es lòses entà esvitar goterèrs enes tets des cases.

retetar *v tr* Apraiar un tet remplaçant es lòses qu'an queigut.

reticència *nòm f* 1. Comportament d'ua persona que care ua causa, mès que la dèishe entèner sense paraules. 2. Actitud de resèrva o de manca de confiança entà ua causa o ua persona.

retier *v tr* 1. Empedir qu'ua persona o causa se'n vage o gesque d'un lòc. 2. Sauvar ena memòria.

retilha *nòm f* Eth hilat fin qu'amien es hemnes en cap, entà retier es peus e mantier eth pientat.

retirar *v tr* 1. Apartar, separar bèth un o bèra causa deth lòc a on auie estat metut. 2. Gésser d'un lòc. 3. Semblar-se entre persones.

retirat, -ada *adj m f* 1. Luenh, apartat d'un lòc. 2. Que dèishe de trabalhar per arribar a ua edat determinada.

retòca *nòm f* Detalh que finalize o corregís ua òbra.

retocar *nòm f* Finalizar o corregir ua òbra.

retoric, -a *adj m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ara retorica. 2. Artificiós, sense contengut, sense sinceritat.

retorica *nòm f* 1. Art de parlar de manèra eloqüenta e damb correccion entà convèncer o produir un sentiment determinat. 2. Forma de parlar o d'escriuer en tot tier un lenguatge florit e pretensiós, mès uet de contengut.

retorn *nòm m* Tornada en punt de parança.

retornar *v tr* Autrejar ua causa a bèth un que l'auie abans.

retrat *nòm m* Representacion d'ua persona a trauès d'un diboish, d'ua pintura, d'ua escultura o, plan soent, d'ua fotografia.

retratar *v tr* Reprodusir era imatge de quauqu'un o de quauqua causa mejançant eth diboish, era pintura, era escultura e especiaument era fotografia.

retrèir *v tr* 1. Hèr a veir a ua persona que non a actuat ben e que s'a portat malament. 2. Retirar o retrocedir.

retribucion *nòm f* Pagament que se hè a ua persona per un trabalh o un servici.

retroactiu, -iva *adj m f* Qu'a efècte o aplicacion sus ua causa deth passat.

retrobar *v tr* Descurbir ua causa que s'auie perdut e que se cercaue.

retrocedir *v intr* Hèr repè. Tornar entà darrèr.

retrograd, -a *adj m f* Que torne de cap endarrèr.

retron *nòm m* Eth resson deth tron o de d'audi sorrolhs.

retronir *v intr* 1. Alongar-se un son en tot repompir en ua superfícia. 2. Aumplir-se de sons un espaci. 3. Aquerir ua causa ua grana divulgacion. 4. Ressonar eth tron o d'audi tapatges.

retrospectiu, -iva *adj m f* Que hè referència a causes deth passat.

reünificacion *nòm f* Naua unificacion de causes o de persones.

reünion *nòm f* 1. Accion e efècte de reü-

nir. 2. Conjunt de persones, animaus o causes reunides. 3. Particularament, conjunt de persones que se reunissen entà tractar sus un determinat tèma.

reünir *v tr* 1. Tornar a unir. 2. Juntar, apilerar, amassar.

reüsir *v intr* Gèsser ben o auer exit ua causa.

reütilizar *v tr* Tornar a utilizar.

revelacion *nòm m* Accion de revelar.

revelar *v tr* 1. Descorbir o manifestar quauque secrèt. 2. Hèr visibla era imatge impresa en ua pellicula o fotografia.

revenja *nòm f* Respona a un mau o a un prejudici que s'auie rebut, damb un aute mau o prejudici dirigit ara persona que l'auie hèt.

reverenciar *v tr* 1. Demostrar gran amor e respècte entà ua persona per aquerò dera sua vertut, dignitat o santetat. 2. Autrejar culte a Dieu, as sants o as causes sagrades.

revèrs *nòm m* Cara opausada ar anvèrs. *Sin.: envèrs.*

reversible, -bla *adj m f* 1. Que se pòt utilizar autant de cara coma deth revèrs. 2. Que pòt tornar entà un estat o situacion anteriora.

revestir *v tr* Accion de tornar a vestir o accentuar era vestimenta damb magnificècia.

revier *v intr* 1. Vier un còp e un aute. 2. Tornar auer es fòrces, rehèr-se d'ua malautia.

revirada *nòm f* 1. Hèt d'exprimir en ua

lengua çò que s'a escrit o s'a dit en ua auta lengua desparièra. 2. Òbra o tèxte qu'a estat tradusit per un traductor. *Sin.: traduccion.*

revirador, -a *nòm m f* 1. Persona qu'escriu o ditz en un aute lengatge aquerò qu'ei escrit o parlat en ua auta lengua. 2. Autor d'ua traduccion. *Sin.: traductor.*

revirar *v tr* 1. Virar eth cap entà ua auta direccion. 2. Tradusir paraules a ua auta lengua. *Sin.: traduir.* 3. Trèir es causes deth sòn lòc damb era finalitat de cercarne ua en concrèt.

revisar *v tr* Examinar atentivament o tornar a guardar ua causa entà veir s'està ben e corregir-ne es errors.

reviscolar *v tr* 1. Desvelhar a quauquarrés que se li n'a anat era consciència deth cap o ei sense coneishement. 2. Cuélher o balhar naues fòrces.

revision *nòm f* 1. Accion de revisar, d'examinar detengudament. 2. Acoplament d'ua obra o doctrina a ues naues circumstàncies. 3. Interpretacion d'ua doctrina sense èster fidèu as sòns fondaments essenciaus.

revista *nòm f* 1. Publicacion periodica. 2. Inspeccion.

revíuer *v intr* 1. Tornar ara vida. 2. Hèr qu'ua causa torne a existir, que torne a èster e que se posque hèr servir de nau.

revocacion *nòm f* Accion de revocar.

revocar *v tr* Anullar ua sentència, ua lei, ua orde, etc.

revolucion *nòm f* Cambiament radicaü, mèss que mèss politic.

revolucionari, ària *adj nòm m f* 1. Relatiu ara revolucion politica, sociau o economica. 2. Que constituís un cambi prigond en quauqua causa. 3. Persona partidaria dera revolucion.

riba *nòm f* Zòna limit entre era tèrra e ua massa d'aigua, coma eth mar, un riu o un lac.

ribagorçan, -a *adj m f* Dera Ribagòrça.

ribèra *nòm f* Airau limit entre era tèrra e ua massa d'aigua, coma eth mar, un riu o un lac.

ribereta *nòm f* Se ditz des vals nautes, des que baishe un torrent pòc abundós.

riblar *v tr* Plegar era punta d'un clau que depasse dera superfície a on ei fixat pr'amor de qué la sostengue melhor o entà que non posque hèr mau.

ric, -a *nòm adj m f* 1. Qu'a fòrça sòs e fòrça bens. 2. Qu'a abondor o ua grana quantitat d'ua causa.

riCTOR *nòm m* Responsable dera parròquia, caperan.

ridèu *nòm m* Veir cortina.

ridicul, -a *adj m f* 1. Que còste er arrir o era burla pera sua raretat, extravagància o perque ei lèg. 2. Situacion que patís ua persona e que còste er arrir o era burla ena auta gent. 3. Dit d'un prètz, prèmi, recompensa, o bèra auta causa... extraordinàriament petita, escàssa.

ridiculizar *v tr* Accion de méter en ridicul

a una persona o causa.

ridolet *nòm m* Un arrir petit.

rigor *nòm f* 1. Duretat o severitat excessiva. 2. Exactitud en un grad naut.

rigorós, -osa *adj m f* 1. Qu'ei excessiu o dur. 2. Que complís o hè a complir es normes damb ua grana exactitud.

ringlèra *nòm f* Seria de persones o causes disposades en linha rècta. Hilèra.

riquesa *nòm f* Abondor de bens, de causes de valor qu'ua persona possedís en gran abundància.

risc *nòm m* Contingéncia a qu'ei expausada ua persona o ua causa. Perilh incèrt. *Sin.: risque.*

riscar *v tr* Expausar a un risc, méter en perilh.

risque *nòm m* Possibilitat qu'arribe un perilh o ua situacion desfavorabla. *Sin.: risc.*

rissar *v tr* Cargolhar es peus formant anèths o espiraus.

ritme *nòm m* 1. Forma de succedir-se es sons, moviments o fenomèns en intervaus regulars de temps. 2. Moviment essenciau dera musica.

ritú *nòm m* Ceremònies d'un culte.

rituau *adj nòm m* 1. Relatiu o qu'apertenh a un ritú; qu'ei hèt segontes un ritú. *Ex.: Pregària rituau, sacrifici rituau.* 2. Conjunt de ritús e formules que cau observar en un culte.

riu *nòm m* Corrent continua d'aigua procedenta des montanhas que passe per un

canau naturau e desboque en un aute corrent, un lac o era mar. *Var.: arriu.*

riuet *nòm m* Petit corrent d'aigua qu'a pòca prigondor e que se forme de manèra naturau pera ploja, d'ua hònt o d'un desgèu.

rivalitat *nòm f* Acarament o oposicion entre dues o mès personas qu'aspiren a arténher ua madeisha causa.

rivau *adj m f* Que rivalize damb bèth aute e s'i opause entà arténher era madeisha causa.

rizòma *nòm m* Camèra sosterranha d'ua planta.

ròba *nòm f* Quinsevolh drap o tela, que servís entà hèr vestits.

robòt *nòm m* Maquina electronica fabricada entà que realize automaticament moviments o accions pròpies d'un èster animau.

ròc, -ga *adj m f* Qu'a era votz damb un son aspre, rude.

ròca *nòm f* 1. Massa de matèria minerau solida que constituís era part dura dera Tèrra. 2. Matèria naturau formada pera associacion d'un o mès mineraus e originada pera accion des agents geologics. 3. Malheda gròssa, destacada, e independenta des autes. *Var.: arròca.*

ròck *nòm m* 1. Estil musicau qu'a un ritme fòrça rapid e que s'interprète normauement damb esturments electricis. 2. Balh de parelha basat en aguesta musica.

ròda *nòm f* Objècte de forma redona que pòt virar sus un èish que passe peth sòn

centre. *Var.: arròda*

rodar *v tr* 1. Virar ua causa ath torn d'un èish. 2. Quèir hènt virades sus un madeish. 3. Anar ua persona o ua causa d'un costat entar aute.

rodatge *nòm m* 1. Filmacion d'ua pellicula de cinèma. 2. Situacion de baish rendement que se trape eth motor d'un coche nau, enquia que toti es sònns mecanismes foncionen perfèctament.

rodau *nòm m* Eth soc deth camin que dèishe un car o un aute veïcul.

rodèla *nòm f* Pèça prima e redona, damb un horat en centre, que se met ar entorn d'un èish.

roguèra *nòm f* Afeccion dera laringe que hè a hèr ua votz aspra e grèu.

ròi, -a *adj m f* 1. Deth color deth sang o des passauècs. *Var.: arròi.* 2. De color auridò daurat. *Ex.: Agest mainatge a eth peu ròi.* 3. Dera color deth casquelh des castanhes. *Ex.: Crompè un shivau ròi ena hèira de Canejan. Var.: arròi.*

roienc, -a *adj m f* Que retire ath ròi.

roïnar *v tr* Hèr a mauméter; hèr estralhs.

roishat *nòm m* Ploja intensa e de cuerta durada.

roleta *nòm f* Femelha d'un vitz, on se recauquilha. *Sin.: escroa.*

rolh *nòm m* 1. Pala deth huec que servís entà trèir es brases deth huec o entà voludar-lo. 2. Capa de color vermelhós que se hè enes objèctes de metau pera umiditat. 3. Anèth de husta, seccionament

deth soc d'arbe ressegat.

rom *adj* Der animau ath qu'ua malautia li hè dar torns convulsivament e continuament. *Ex.: A vengut rom er anhèth, qu'a romèra.* Tanben s'apliquen as personas. *Ex.: Me trapi mau, que sò rom.*

Roma *nòm* 1. Caplòc d'Itàlia. Anciana capitau der Empèri roman. 2. Fig. Autoritat papau e dera cúria romana.

roman *nòm m* Òbra literària de ficcion en pròsa. *Sin.: novèlla.*

roman, -a *adj m f* 1. De Roma. 2. Der antic Empèri Roman.

romancièr, -a *nòm m f* Persona qu' escriu novèles

romanés, -esa *adj nòm m f* 1. De Romania. 2. Lengua romanica parlada en Romania e en bères regions limitròfes.

romanga *nòm m* Marregada, torn d'un camin.

romanic, -a *adj m f* 1. Estil artistic que dominèc Euròpa pendent es sègles XI e XII. 2. Lengües que provien deth latin.

romanin *nòm m* Planta aromatica, de flors petites e bluenques amassades en petits rams (escassa ena Val).

romanizacion *nòm f* Procès de difusion o adopcion des caracteristiques dera civilizacion dera anciana Roma o dera sua lengua.

romantic, -a *adj m f* 1. Qu'ei relacionat damb eth Romanticisme o damb es sues formes d'expression. 2. Sentimentau, que se dèishe portar pera fantasia e pes

sentiments amorosi.

romatic, -a *adj m f* 1. Qu'a ena superfícia o en interior un shinhau d'aigua o de un aute liquid. 2. Mausan a causa dera umiditat excessiva, que hè qu'es causes s'i hlorisquen damb facilitat. *Ex.: Ua abitacion romatica.*

romiar *v intr* Tornar a mastegar, un mamifèr romiaire, era èrba que s'auie avalat, un còp l'a hèta tornar ena boca.

rominguèra *nòm f* Arbilhon dera familha des rosacèes, de huelha perenna, de tiges longues e aprovedides de fòrts agulhons, qu'eth sòn frut ei era mora (*Rubus* spp.).

rómper *v intr* Mercar era pista d'un camin per prumèr viatge, quan, en auer nheu,at, s'a quedat caperada.

rómper *v tr* 1. Hèr a tròci ua causa de mànera violenta, damb còps, lançant-la en solèr, sarrant-la, etc. 2. Interrómper era continuïtat d'ua causa. 3. Mancar a ua promesa, un tracte, o quauqua causa de tipe morau.

ronc *nòm m* Tapatge aspre e grèu dera respiracion d'ua persona quan dormís.

roncar *v intr* Hèr un sorrolh de respiracion, rangolós, grèu e seguit mentre se dormís, degut ara vibracion deth vel deth paladar.

ronda *nòm f* 1. Recorrut fixe que hè ua persona o un grop de personas que susvelhen un lòc. 2. Via publica qu'enròde ua ciutat o ua part d'aguesta e que junh es carretères que i van a parar.

rondèu *nòm m* 1. Ensem de causes o

persones que formen un cercle. 2. Dança característica de Gasconha.

ronflar *v intr* Hèr ronflets.

ronflet *nòm m* Son que se hè en lançar er aire damb fôrça peth nas o pera boca.

ronha *nòm f* 1. Malautia infecciosa dera pèth costada per un parasit. 2. Lordèra que i a aderida ena pèth o en quauqua auta superfície.

ròsa *nòm f* Flor deth rosèr, de petals gròssi e damb espies ena tija, de color plan viu e qu'emèt ua flaira fôrça agradiva.

rosada *nòm f* Conjunt de gotes d'aigua plan petites que se formen sus era tèrra e sus es plantes quan se condense eth bugàs dera atmosfèra degut ath hered dera net.

rosari *nòm m* 1. Pregària cristiana en que se rebremen es mistèris dera Mair de Diu e dera vida de Jesucrist. 2. Objècte format per ua seria de boletes, amassades per un hiu e desseparades de dètz en dètz, que se hè a servir entà compdar es parenòstes e es avemaries quan se pregue eth rosari.

Ròse *nòm m* Un des rius mès grani d'Occitània que nèish enes Aups soïssi e morís ena Mediterranèa.

rosèr *nòm m* Arbust del gènere *Rosa*, dera familha des rosacèes, de tija dura, coma un petit soc, damb espies, e de huelhes petites damb bòrd dentat, que hè ròses.

rosigar *v tr* Accion de minjar un bocin, a bocins, a petites mossegades. *Ex.: Eth can rosique eth uas.* 2. Calar-se en interior d'ua causa en tot gastar-la lentament. *Ex.: Er aiguafòrt rosique eth hèr.* 3. En sens

figurat accion de patir. *Ex.: Era gelosia lo rosique.*

rosòles *nòm m* 1. Ua sòrta de coquilhon. 2. Minjar hèt damb es budèths de crabòt.

ròssec *nòm m* Sistèma de pesca de trueites que consistís en estèner un cèrt tipe de hilat.

rossegada *nòm f* Accion d'arrossegar.

rossin *nòm m* Shivau vielh. Tanben se ditz d'ua persona que trabalhe fôrça.

rossinhòu *nòm m* Audèth petit qu'a un bèc long e ua coa ampla e longa e se neurís d'insèctes, aranhas e vermes petiti.

ròsta *nòm f* 1. Lesca o rondela de camalhon. 2. Bistèc de porcèth.

rostir *v tr* Còder un aliment, especiaument carn, a huec usclant, en tot tremparlo damb òli o damb un aute tipe de grèish.

ròt *nòm m* Expulsion sorrolhosa e sobtada de gasi der estomac pera boca.

rota *nòm f* 1. Carretèra. 2. Via de comunicacion.

rotacion *nòm f* 1. Accion de rodar, coma hè ua ròda sus eth sòn èish. 2. Moviment d'un astre entorn d'un èish. *Ex.: Era rotacion dera tèrra ath torn deth Solei.* 3. Transformacion geometrica que consistís en virar es punts deth plan o der espaci d'un cuic ath torn d'un punt. 4. Succession periodica, segontes un orde determinat. *Ex.: Era rotacion des sasons der an.*

rotar *v intr* Hèr ròts.

rotatiu, -iva *adj m f* 1. Que còste ua rotacion. 2. Que foncione mejançant rota-

cions.

rotina *nòm nòm f* Costum, abitudina de hèr ua causa, ua accion de bèra manèra. *Ex.: Seguir era rutina de totemp.*

ròtle *nòm m* 1. Aquerò que ditz o hè un actor. 2. Foncion de quauquarrés laguens d'un emplec, situacion. 3. Papèr.

rotonda *nòm f* Plaça redona ar entorn dera que viren es veïculs.

rovièra *nòm f* Terren damb fòrça casses.

ruda *nòm f* Planta que se tie entà hèr avortar.

rudieps *nòm m* Èrba espontanèa des prats, de huelhes gròsses, verdes, arran de tèrra e ua tija ath miei; hè ua flor de petals violeta e a un bulb elastic damb eth que hèn pilotetes. Ne dan as porcèths.

rumor *nòm m* Notícia que cor de boca en boca.

ruptura *nòm f* Trincadura o interrupcion d'ua causa.

rurau *adj m f* En relacion ath mon deth camp.

rus, -ssa *adj m f* 1. De Russia. 2. Lengua eslava, parlada en Russia e d'auti païsi dera antica URSS.

rusca *nòm f* Part extèrna dera arraitz, camèra e branques des plantes lenhoses.

ruscada *nòm f* Trabalh de lauar era ròba.

ruscar *v tr* Netejar ua causa damb aigua o damb un aute liquid.

Russia *nòm f* Estat europèu e asiatic, damb caplòc en Moscòu.

rustic, -a *adj m f* 1. Relatiu ara agricultura. 2. *Fig.:* Que s'a hèt damb materiaus pòc o bric trabalhadi.

S

sa *poss m f* Era sua. Possessiu femenin de tresau persona deth singular. S'emplegue tanben entath masculin. *Ex.: Sa papa.* Forma femenina der article definit singular en aranés preliterari que encara se consèrve ena microtoponimia e ena antroponimia

saba *nòm f* Liquid format per aigua damb noiriments que circule pes conductes des plantes.

sabata *nòm f* Caucèr que non passe deth cauilhar, mès o mens escotat ena part superiora deth pè, damb ua sòla de cuer e era rèsta de pèth o d'auti materiaus.

sabatèr, -a *nòm m f* Eth que hè o ven caucèr.

sabatèra *nòm f* Biga longa plaçada ath dessús e ath long dera paret, a on se sostien es bigues deth losat d'ua casa.

sabent, -a *adj m f* 1. Qu'a un coneishement prigond en sciéncias, letres o arts. 2. Qu'a ua grana capacitat tà pensar e considerar es situacions e circumstàncies, entà distinguir aquerò qu'ei positiu d'aquerò qu'ei negatiu. 3. Que mòstre o conten sapiença. *Sin.: sapient, sabi.*

saber *v tr* Conéisher completament, auer coneishement d'ua causa arthenhuda gràcies ara informacion qu'un a.

sable *nòm f* Conjunt de grans petiti que vien dera desagregacion des ròques que s'apilèren ara vòra des rius e des mars.

sablós, -osa *adj m f* Qu'a sable en abondor.

sabon *nòm m* Preparat solid que s'obten pera accion d'un alcalin sus er òli o un aute grèish, e servís, en tot des·hèir-lo en aigua, entà lauar era pèth, era ròba, etc. degut principaument ath sòn poder d'emulsionar es grèishi.

sabor *nòm m* 1. Sensacion que produsís en gust ua substància. 2. Qualitat d'ua substància que se percebís a trauès deth sentit deth gust. 3. Cada ua des possibles manères en que se presente aguesta qualitat.

saborejar *v tr* 1. Trapar, sénter eth gust d'un minjar o d'ua beguda. 2. Gaudir damb atencion d'ua causa qu'agrade.

sabotatge *nòm m* 1. Mau que se hè, volent, enes installacions o servicis coma forma de luta contra es organismes que les dirigissen. 2. Acte contrari a ua idia o a un projècte.

sac *nòm m* Receptacle de ròba, cuer, papèr, etc a on se sauven fòrca tipes de materiaus e objèctes. *Sin: saca (f).*

sacatge *nòm m* Panatòri des causes de valor que se trapan en un lòc, especiaument eth que hèn es soldats o gent armada.

sacerdot *nòm m* 1. En diuèrses religions, òme que tie era sua vida a bèra divinitat o dirigís es servicis religiosi. 2. Ena religion catolica, òme qu'a estat ordenat entà

celebrar era missa. *Sin.: mossen.*

sacrificar *v* 1. Ofrir ua victima en sacrifici a un Dieu. 2. Aucir un animau entath consum. 3. Sofrir voluntàriament era pèrta de quauquarrés entà obtier un avantatge.

sacrifici *nòm m* 1. Aufriment que hè un òme o ua comunitat ara divinitat. 2. Acte que non agrade o non se vò hèr mès que se hè per obligacion o besonh.

sacrestia *nòm f* Enes glèises, lòc a on se vestissen es capelhans e a on se sauen es objèctes que se tien enes ceremònies religioses.

sadiar *v tr* Minjar enquia satisfèr deth tot era hame. Assadorar, hartar.

sadorn *nòm m* Nòm d'ua èrba montanhenca semblanta ath horment, encara que mès verdosa, damb huelhes estretes, branquilhons e cabelhs e que se mingen es isards e tanben eth bestiar.

sadoth, -ora *adj m f* Qu'ei tip o assadorat de minjar.

safalhut, -uda *adj m f* Que non pronóncie ben era s e era z.

saga *nòm f* 1. Part deth darrèr de bèra causa. 2. Narracion legendària, dera anciana literatura escandinava. 3. Relacion istorica de familha o linhatge.

sagerar *v tr* 1. Méter o estampar eth sagèth en un document. 2. Mercar ua òbra damb un caractèr determinat.

sagèth *nòm m* 1. Imprimit deth servici de corrèus que se met enes cartes e paquets pr'amor d'enviar-les per corrèu. 2. Utís, normaument de goma, que pòrte gravadi

en relèu figures e signes, e que servís entà estampar-les damb tinta sus un papèr.

sagin *nòm m* Grèish d'un animau.

sagitari *nòm m* 1. Nauau signe deth zodiac. 2. Persona qu'a neishut entre eth 21 de noveme e eth 21 de deseme, dates que que corresponen ad aquest signe.

sagna *nòm f* Operacion que consistís en evacuar artificiaument ua cèrta quantitat de sang, especiaument a trauès dera dubertura d'ua vena.

sagnant, -a *adj m f* 1. Que pèrd sang. 2. Que produsís o mòstre vessament de sang.

sagnar *v tr intr* 1. Pèrder sang. 2. Trèir sang a quauqu'un en tot punchar-li ua vena.

sagrat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei consagrat o dedicat a ua divinitat. 2. Que merite respècte e estimacion e que non pòt recéber cap ofensa.

saharian, -a *adj nòm m f* Deth Sahara o relacionat damb aquesta zòna d'Àfrica, damb es sòns abitants o damb es sues lengües.

sahumar *v tr* Ennerir pera accion der hum.

sahumat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei de color escur, semblant ath hum, e non dèishe passar tota era lum. 2. Qu'a estat sauvat mejançant hum o qu'a estat tractat damb hum pr'amor de qué cuelhe un gust especiau.

sajar *v tr* Hèr quauquarrés aquerò de besonh entà realizar ua causa sense estar-

ne segur de qu'artenherà er objectiu desirat. *Ex.: Sagèc de crompar damb aqueri sòs un pastisson de pinta batuda.*

sala *nòm f* 1. Pèça principau d'ua casa. 2. Lòc de demora e estada d'ua estacion de tren, consultòri mètge, burèu...

saladèr *nòm m* Lòc a on se sale era carn.

salar *v tr* Méter sau as aliments, as pèths o as cuers entà que se consèrven.

salarga *nòm f* Solucion aquosa de sau, damb era que podem tractar aliments entà conservar-les.

salari *nòm m* Quantitat de sòs que se percep per un trabalh o un servici.

salariat, -ada *adj m f* Que percep un salari.

salariu *adj m f* Deth salari o que i a relacion.

salat, -ada *adj m f* Que conten sau o massa sau.

saldo *nòm m* 1. Estat d'un compde corrent en çò que tanh as sòs que i a. 2. Conjunt de mercaderies d'un comèrç que se venen a un prètz mès baish d'aquerò de normau pr'amor d'acabar-les. *Sin.: sòlde*

salenca *nòm f* Arbe de pèth blanca e husta suau, plan present ena vegetacion arborèa dera Val d'Aran.

salèr *nòm m* Recipient que se tie entà sauvar era sau o mestrar-la ena taula.

salimana *nòm f* Anfibi damb coa en estat adult, ovovivipar, de pèth nera damb taques auriòles, damb glandoles secretores de substàncies tòxiques e viu en lòcs

escurs e umits e que s'alimente principaument d'insèctes (*Salamandra salamandra*).

saliua *nòm f* Liquid segregat pes glandoles salivares que se vèsse ena boca.

saliuèra *nòm f* Saliua que ges dera boca.

salm *nòm m* Composicion religiosa destinada a èster cantada damb er acompanyament d'un esturment de còrda.

salon *nòm m* 1. Sala espaciosa e generaument apraiada damb luxe. 2. Establiment a on s'autregen diuèrsi servicis entath public.

salubre, -bra *adj m f* Favorable ara salut.

salubritat *nòm f* Qualitat des causes salubres, especiaument des aliments qu'an es condicions sanitàries idonèes entà consumir-les.

saludar *v tr* Díder a quauquarrés uns mots de bon desir o un gèst qu'ei costum d'interpretar coma ua expression de respècte o de boni talents.

salut *nòm f* Estat der organisme liure de malauties, qu'exercís normaument totes es sues foncions.

salutacion *nòm f* Expression o gèst qu'ua persona li hè a ua auta, quan se trapen, coma mòstra d'afeccion o cortesia.

samarreta *nòm f* 1. Pèça de genre de punt que s'utilize coma abric immediat ath còs. 2. Pèça de vestir que curbís eth tronc e se met ordinàriament dessus dera pèth dejós dera camisa, hèta comunament de genre de punt, lan, coton, etc.

samfòina *nòm f* Esturment musicau ruste, damb forma de flaiüta.

samugues *nòm f* Tistèr gran sense braci que se tie entà hiemar o tragar hièms. *Sin.: aumugues.*

sanar *v tr intr* Recuperar o hèr a recuperar era salut.

sancer, -a *adj m f* 1. Qu'ei complèt; que non li manque cap de part o tròç. 2. En matematicas numèro format sonque per ua o mès unitats, a diferéncia des numèros decimaus e fraccionaris.

sancha *nòm f* Utís generaument de forma concava de tèrragila, metau, veire, etc, que servís entà contier un liquid, gran, etc.

sancion *nòm f* 1. Pena impausada ath qu'a desaubedit ua lei o un reglament. 2. Confirmacion d'ua lei per part deth cap d'Estat.

sancionar *v tr* 1. Castigar e impausar ua sancion a quauqu'un que non a complit era lei. 2. Autorizar o aprovar un acte, un usatge o un costum.

sandàlia *nòm f* Caucèr que consistís simplament en ua sòla assegurada ath pè damb cordons, tròci de cuer, etc. Enlà deth Pònt de Rei, tanben, se ditz *auarca*.

sanfoen *nòm m* Èrba seca entar aliment deth bestiar. *Sin.: hen.*

sang *nòm m f* 1. Eth liquid que circule peth sistèma vascular principau, que pòrte en suspension cellules nomentades globilhons, qu'ei vermelh. 2. Figuradament tenguda en frases que hèn referéncia ath temperament, a un estat d'ànim dera

persona.

sanganheta *nòm f* Plat o aguisat que consistís ena sang calhada deth crabòt, deth poth o der anhèth, amanida damb alh e gimvert.

sanglièr, -a *nòm m f* Mamifèr sauvatge semblant ath porcèth.

sanglòt *nòm m* Sospir en qué era inspiracion e era expiracion se produsís damb un moviment convulsiu, e damb un tapatge especiau causat pera convulsion deth diafragma.

sanglotar *v intr* 1. Auer eth sanglòt. 2. Plorar fòrt.

sangsuga *nòm f* 1. Animau invertebrat damb eth còs alongat, planèr e escur, que viu enes aigües doces e s'aganche a d'auti animaus, pr'amor de neurir-se dera sua sang. 2. Persona que viu des sòs des auti.

sanguin, -a *adj m f* 1. Pertenhent o relatiu ara sang. 2. Que conten sang. 3. Deth color dera sang. 4. S'aplique a un temperament uman caracterizat per aspècte congestiu e era facilitat entà irritar-se e as persones que l'an.

sanguinari, -ària *adj m f* Qu'ei crudèu e violent e se complatx damb eth vessament dera sang.

sanitari, -ària *adj nòm m f* 1. Dera sanitat o que servís entà preservar era salut. 2. Persona que trabalhe enes servicis sanitaris, ajudant as mètges e ath personau especializat.

sanitat *nòm f* 1. Caracteristica d'aquerò qu'ei san. 2. Conjunt de servicis organi-

zadi pera Administracion pr'amor de sue-
nhar era salut publica d'ua comunitat.

sansamaro *nòm m* Planta erbacèa dera
familha des compòstes que se tie coma
medecina, ena fabricacion de vermuts e en
d'auti tipés de licors. *Sin.: donzelh.*

sant, -a *adj m f* Essenciaument pur,
persona exemplara, pietosa, bona, digna
de culte, consagrada a Dieu, sagrat.

santuari *nòm m* 1. Lòc sagrat a on se
venèra era imagen de Crist o dera Vèrge.
2. Lòc a on ua persona o animau a es sòns
domenis o tròbe refugi e proteccion.

saorra *nòm f* Hiems des oelhes e crabes.

sapaire, -aira *nòm m f* Militar deth còs
d'engenhaires encargat deth trabalh de
sapa e de d'agues excavacions. *Sin.:
sapador.*

sapient, -a *adj m f* 1. Qu'a un co-
neishement prigond en sciéncias, letres o
arts. 2. Qu'a ua grana capacitat de pensar
e de considerar es situacions e circons-
tàncies, entà distinguir aquerò qu'ei posi-
tiu d'aquerò qu'ei negatiu. 3. Que mòstre
o conten sapiença. *Sin.: sabent, sabi.*

sapin *nòm m* Sòrta de pin que non se hè
senon ena part nauta dera montanha, de
tronc gròs e era husta se trabalhe milhor
qu'es de d'agues espècies.

sapo *nòm m* Animau anfibi vertebrat,
semblant ara gargolha, mès damb eth còs
mès robust e gròs e damb es pantes mès
cuertes. *Sin.: grapaud.*

sarcir *v tr* Còser ua tela traücada entà que
non se veigue eth traüc e quede tament

coma ère.

sarcofag *nòm m* Sepultura, generaument
de pèira e damb ornamentals escultadi que
servís entà contier eth cadavre d'ua
persona.

sardana *nòm f* Dança populara de
Catalonha que se bare damb un grop de
gent que se cueilh dera man en tot formar
un rotlèu.

sardina *nòm f* Peish marin minjadís qu'a
eth còs alongat, de color blu escur pera
part superiora e blanc platejat pera
inferiora. Viu en grani corròps e se pesque
en granes quantitats.

sargalh *nòm m* Votz aspra e fòrta, mès
que mès era deth moribond.

sarna *nòm f* Conjunt de particules que se
destaquen dera husta quan se ressègue;
tanben es que se formen pera accion des
quissons.

sarpat *nòm m* Quantitat de quinsevolh
causa o matèria que se pòt contier laguens
d'ua man tancada.

sarrada *nòm f* 1. Seria de montanhes,
plaçades ua ath costat dera auta, qu'an
caracteristiques comunes e formen un
sistèma mès long qu'ample. 2. Accion de
sarrar.

sarrajuent *nòm m* Esturment der hustèr
que servís entà sarrar e tier hustes en tant
que se peguen o clauen. *Sin.: sargent.*

sarralha *nòm f* Mecanisme generaument
de metau que se fixe enes pòrtes, calaishi,
etc, e servís entà barrar-les, normaument
mejançant ua clau.

sarrampilhon *nòm m* Malautia contagiosa que se caracterize pera aparicion de fòrça taques vermelhes ena pèth, fèbre nauta...

sarrar *v tr intr* Hèr pression sus ua causa.

sarrèr *nòm m* Part inferiora e posteriora deth tronc uman, sus era que descanse eth còs quan un se sè.

sarron *nòm m* 1. Bossa que s'amie ena esquia o en costat, tenguda per ua còrda que passe sus era espatla. 2. Nòm d'ua sòrta d'èrba abondiva enes pastures de bestiar.

sarte, -essa *nòm m f* Persona qu'a per mestièr hèr vestits, especiaument entar òme. Enlà deth Pònt de Rei se ditz *talhur*.

sason *nòm f* 1. Periòde de temps que dividís er an segontes eth temps atmosferic, era durada deth dia e d'outes caracteristiques. 2. Periòde de temps que se distingúis dera rèsta der an per quauque motiu.

sasonèr, -a *adj m f* Qu'ei pròpi o caracteristic d'ua des sasons der an.

satellit *nòm m* Còs sense lum pròpria que vire ath torn d'ua planeta. *Ex.: Era lua ei eth satellit dera Tèrra.*

satira *nòm f* Òbra o discors qu'a coma objectiu criticar o deishar en ridicul a bèth un o a bèra causa.

satisfaccion *nòm f* Sentiment de benèster e de plaser qu'arribe quan s'a complit un desir o s'a arrenhut un besonh.

satisfasent, -a *adj m f* Que satisfè.

satisfèr *v tr* 1. Aumplir un besonh de quauqu'un o complir-li un desir. 2. Autrejar solucion o responsa a ua causa. 3. Pagar o balhar aquerò que se deu.

satisfèt, -a *adj m f* Qu'ei capinaut e content de bèra causa.

saturacion *nòm f* 1. Estat d'ua causa qu'aumplís, ocupe o utilize un espaci en excès o completament. 2. Estat d'èster saturat.

saturar *v tr* 1. Aumplir, ocupar o utilizar en excès o completament. 2. En quimica dissòlver ua substància en ua auta enquia arribar ath limit dera sua solubilitat.

sau *nòm f* Substància blanca, cristallina (clorur de sodi) qu'ei abondiva ena natura en tot formar masses solides o en solucion, principaument ena aigua dera mar, e s'emplegue coma condiment, entà conservar es aliments, ena obtencion de sòdi e es sòns compòsti, entà des·hèir eth gèu des carrèrs en iuèrn, etc.

saualhon *nòm m* Es ueus des que gessen es vèrmes ena carn e en d'auti aliments.

sauclar *v tr* Trèir, arringar eth saucle, es males èrbes, des lòcs semiats.

saucle *nòm m* Nòm generic entà designar es males èrbes des semiats.

saudita *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ara Arabia Saudita.

saumet, -a *nòm m f* 1. Animau de fòrça resistència, mès petit qu'eth shivau. *Sin.: somèr.* 2. Figuradament, persona damb pòga intelligència. 3. Biga d'ua secció importanta sus era que s'apuen es

potreles.

saunei *nòm m* 1. Aparicions mentaus en tot dormir o en estat de repòs. *Sin.: sòni, sòmi.* En Bigòrra en diden *sonei*. 2. Feguradament un desir dificil d'arténher.

saunejar *v intr* 1. Auer un saunei o sauneis. 2. Veir o percéber en sauneis quauquarrés o quauquarren.

säuquèr *nòm m* Arbilhon o arbust dera familha des caprifoliacèes, de huelhes de fòrta aulor e fruts de color nere (*Sambucus nigra*).

saussa *nòm f* 1. Substància de consisténcia liquida o pastosa, que se tie entà acompanhar diuèrsi plats e hèr-les mèss soborosi. 2. Musica de balh, viva e alègra, que barrège era samba, era romba eth mambo e d'auti ritmes latins damb eth jazz e damb eth rock.

saut *nòm m* 1. Moviment peth quau ua persona o un animau, lançant-se en aire, ei pendent un cèrt temps sense tocar es pès en tèrra. 2. Eth hèt de passar d'ua causa a ua auta, d'un estat a un aute sense transicion; saut de linha, un passatge, en ua lectura, còpia, etc.

sautaire, -aira *nòm adj m f* 1. Atletas que practique er espòrt de saut de nautada, saut de pèrga, etc. *Sin.: sautador.* 2. Que saute.

sautamoton *nòm m* Jòc. *Veir* botrombèr. *Sin.: sautacraba.*

sautapè *nòm m* Jòc que consistís en sautar a pè ranquet.

sautaprat *nòm m* Insècte ortoptèr de color

verd damb es pautes de darrèr fòrça desvolopades. *Sin.: sautarèth, sautidèth.*

sautar *v intr* 1. Hèr un saut o sauts. 2. Lançar-se quauquarrés d'a on ei entà quèir dehòra o mèss enjós.

sautarèla *nòm f* Esturment que se compause de dues règles moviles ath torn d'un èish e que se pòden daurir o barrar entà traçar angles de desparières dubertures.

sautarèth *nòm m* *Veir* sautaprat.

sautidèth *nòm m* *Veir* sautaprat.

sauvacion *nòm f* 1. Desliurament d'un perilh o solucion d'un problèma grèu. 2. Persona o causa que represente era solucion d'un problèma grèu e que desliure d'un perilh.

sauvador, -a *adj m f* Que sauve.

sauvament *nòm m* Accion de sauvar d'un perilh imminent.

sauvar *v tr* 1. Vèncer un obstacle, esvitar ua dificultat, un inconvenient, un risc. 2. Preservar, protegir... d'un mau que pogue vier.

sauvatge, -tja *adj m f* 1. Que viu en un estat de natura, non adonat. 2. Que creish sense qu'arrés se n'encuede, non cultivat. 3. Inabitat, inculte. 4. Incivilizat, que viu dehòra des societats civilizadas.

sàuvia *nòm f* Planta aromatica de huelhes mèss longues qu'amples, fòrça apreciada pes sues propietats medecinaus e culinàries.

savi, sàvia *adj nòm m f* 1. Que demòstre o

contie saviesa. 2. Persona qu'a un coneishement prigond en ua o en diuèrses matèries. *Sin.: sabent.*

scèna *nòm f* 1. Scenari, part deth teatre entà representar, separat deth public. 2. Cada part d'un acte. 3. Succès que cride era atencion. 4. Acte o manifestacion.

scenari *nòm m* 1. Part deth teatre, bastida avientament entà plaçà'i es decorats e lòc a on passe era accion. 2. Lòc a on se represente quinsevolh espectacle, competicion, etc. 3. Lòc a on succedís bèra causa.

scenic, -a *adj m f* Dera scèna teatrau o que i é relacionat.

scepticisme *nòm m* 1. Manca de confiança ena vertat o ena eficàcia d'ua causa. 2. Doctrina filosofica que considèrè qu'era vertat non existís o qu'er èster uman non ei capable de coneisher-la en cas de qué existisque.

sciència *nòm f* 1. Coneishença exacta en prigondor. 2. Corròp des coneishences que pòden verificar-se e demostrar-se.

scientific, -a *adj m f* En relacion ara sciència.

scission *nòm f* Division d'un conjunt en dues o mès parts, generaument de valor o d'importància semblanta.

se *conj pron* 1. Conjuncion. 2. Pronòm personau que va ath darrèr deth vèrb.

se te platz *loc adv* Expression que demane ajuda, assisténcia.

se vos platz *loc adv* Expression que demane ajuda, assisténcia.

sebieu *nòm m* Vergueta d'auerassèr, beboth, vime, etc.

sec, -a *adj m f* 1. Que non a aigua o umiditat. 2. Terren qu'a pòga vegetacion. 3. Frut qu'a eth casquelh dur e non a chuc. 4. Aliment que non ei recent. 5. Persona plan magra. 6. Persona pòc amorosa.

secada *nòm f* 1. Periòde long de temps que non plò. 2. Manca d'umiditat o d'aigua enes camps.

secar *v tr* 1. Trèir era umiditat, eth chuc, d'ua causa. 2. Pèrder un animau eth greish, era carn.

seccion *nòm f* 1. Cada ua des parts que i a en ua organizacion, ua empresa, ua botiga, ua publicacion. 2. Talh que se hè en un còs o en un objècte entà poder-lo veir e estudiar-lo per laguens. 3. Diboish que represente er aspècte d'ua bastissa, d'un terren, d'ua pèça o d'un objècte quinsevolh coma s'auesse estat rebracat entà un plan determinat.

secodida *nòm f* 1. Bassacada qu'experimente un veïcul en trapar ua inegalitat deth terren. 2. Hèt de veder-se afectat grèument per un malastre, per ua mòrt, etc. 3. Moviment violent.

secodir *v tr* 1. Moir violentament. 2. Saquejar o bàter es arbes entà hèr-ne quèir eth frut.

secórrer *v tr intr* Ajudar a quauqu'un en perilh, herit o damb un besonh.

secors *nòm m* 1. Accion de secórrer. 2. Ajuda balhada a bèth un en un perilh, en un besonh. *Sin.: auxili, ajuda.*

secrèt *nòm m* Causa que se tie reservada e amagada dera majoritat dera gent.

secrèt, -a *adj m f* Qu'ei amagat e qu'arrés coneish.

secretari, -ària *nòm m f* 1. Persona qu'ei ath servici de bèth un entà redactar-li era correspondéncia, transcriúer es cartes, memòries, etc. 2. Nòm de bèri naus cargues en govèrns, partits politics, sindicats.

secretaria *nòm f* Oficina o burèu a on trabalhe un secretari o ua secretària.

sectari, -ària *adj m f* 1. Qu'apertenh a ua sècta. 2. Que defen e seguís damb fanatisme ua idia o doctrina, sense adméter cap de critica. 3. Qu'ei pròpri des persones qu'an aguest comportament.

sectarisme *nòm m* Qualitat de sectari.

sector *nòm m* 1. Division d'un territòri. 2. Domeni d'activitat.

sectoriau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh a un sector.

secular, -a *adj m f* Que passe un còp cada sègle o mès.

seda *nòm f* 1. Fibra fina, fòrta, lustrosa, damb qué fabriquen es capurets diferents larves d'insèctes, mès que mès eth vèrme de seda. 2. Hiu hèt damb aguesta fibra. 3. Teishut hèt damb aguest hiu.

sedàs *nòm m* Utís format per un cercle de husta o metau e un hilat damb petiti traücs pera part deth dejós que se hè a servir entà separar es parts fines e celhes d'ua matèria.

sedença *nòm f* Lòc de referéncia d'ua organizacion.

sedentari, -ària *adj m f* 1. Que se botge pòc e passe era màger part deth temps seigut. 2. Que non viatge, que viu en un lòc fixe.

seduïr *v tr* 1. Captivar era voluntat d'ua persona. *Sin.:* *sedusir*. 2. Ahiscar a quauqu'un entà qué hèsque bèra causa, en tot hèr-li promeses o dider-li causes polides.

sedusent, -a *adj m f* Qu'atrè pera sua beresa, simpatia, etc.

sedusir *v tr* 1. Captivar era voluntat d'ua persona. *Sin.:* *seduïr*. 2. Indusir a quauqu'un a hèr bèra causa en tot hèr-li promeses o dider-li causes polides.

sèga *nòm f* 1. Eth hèt de talhar era èrba o es cereaus damb ua aisina o ua maquina adequades. 2. Romegàs, massa d'arrominguères e d'outes plantes espinoses.

segar *v tr* Talhar era èrba o es cereaus damb un esturment o ua maquina adequada.

segàs *nòm m* Romegàs que separe dus camps.

segle *nòm m* Planta graminèa semblanta ath horment mès damb es cabelhs mès primi e longui, que produsís un gran punchut en un des costats e que creish plan ben enes airaus de montanha (*secale cereale*).

sègle *nòm m* Periòde de cent ans.

segment *nòm m* Part limitada d'un tot contunh.

segmentar *v tr* Dividir ua causa en

segments o parts.

segon *nòm m* Unitat de temps deth sistèma internacionau que consistís ena seishantau part d'ua menuta.

segon, -a *adj m f* Que seguís en orde ath prumèr.

segondar *v tr* Ajudar.

segondari, ària *adj m f* 1. Que ven immediatament dempús deth primari o prumèr. 2. Qu'ei mens important qu'aquero qu'ei primordiau, qu'ei accessòri.

segontes *conj* 1. Exprimís era conformitat entre ua causa e eth nòm que precedís. 2. Exprimís era origina de bèth coneishement, de bèra opinion o de qui a aguesta opinion.

segregar *v tr* 1. Separar ua causa de ua auta que d'era ne forme part. 2. Separar e excludir dera societat a un grop de persones de ua auta raça o religion per motius discriminatòris o racistes.

seguda *nòm f* Planta petita damb rametes que, a costat e costat dera petita tija, gesen cinc o sies minuscules huelhes paralèles.

següent, -a *adj m f* Que seguís. Posterior.

seguida *nòm f* Accion de seguir, d'anar darrèr de ua auta causa.

seguidor, -a *nòm m f* Que seguís ua persona o causa dera qu'ei partidari o que vò cuèlher coma guida.

seguiment *nòm m* 1. Accion de seguir a ua persona pr'amor de vigilar es sòns moviments o pr'amor de detier-la. 2. Obser-

vacion damb detalh dera evolucion e deth desenvolopament d'un procès.

seguir *v tr* 1. Anar ath darrèr. 2. Acompanyar. 3. Imitar.

segur, -a *adj m f* 1. Qu'ei liure de perill o mau. 2. Qu'ei cèrt e non admet dobte. 3. Persona que cre en quauquarren o que non a cap de dobte.

segurament *adv* 1. Damb seguretat. 2. Damb probabilitat.

seguretat *nòm f* 1. Absència de perill o de mau. 2. Confiança en ua causa.

Sèina *nòm f* Riu deth bacin parisenc.

sèir *v tr intr* Setiar, méter, plaçar eth sarrèr e es cueishes dessús d'ua cagira, banc o en un aute lòc. *Ex.: Se seiguec en solèr.* En Luishon en diden *assiatar*.

seishanta *nòm m* Sies viatges dètz.

seisme *nòm m* Conjunt de sacodides dera superfícia dera tèrra perceptibles en ua zòna en grad variable e que respon ara perturbacion que provòque era arribada des ondes sismiques quan se propague des der endret a on s'a produsit un moviment brusc e rapid entre blòcs malhocosi.

seleccion *nòm f* Eleccion de persones o causes d'entre un ensems peth hèt d'èster era mès avienta entà ua finalitat determinada.

seleccionaire, -aira *nòm m f* 1. Que selecciona. *Sin.: seleccionador.* 2. Persona encargada d'alistar e premanir es esportistes d'ua seleccion.

seleccionar *v tr* Sométer a seleccion, hèr

ua selecció.

selectiu, -iva *adj m f* Que hè o exercís ua seleccion.

selectivament *adv* D'ua forma selectiva.

selha *nòm f* Recipient de forma cilíndrica, mès ample dera boca que deth hons e damb ua ansa ena part de naut entà poder-la agarrar.

semafòr *nòm m* Aparelh electric, plaçat ena via publica en lòcs damb fòrça transit, qu'ordene automaticament era circulacion per miei deth cambi de lums ja determinades.

semalon *nòm m* Espècia de farrat quarrat, de husta o de goma que servís entà pastar eth ciment e d'auti materiaus.

semantic, -a *adj m f* 1. Deth significat des paraules o des oracions o restacat damb eth significat. 2. Dera semantica o relacionat damb aguesta disciplina lingüística qu'estúdie eth significat des paraules o des oracions.

semau *nòm f* Recipient gran de husta en forma de herrada que se tie entà transportar era lèit.

semblança *nòm f* Conjunt de caracteristiques que hè que dues o mès persones o causes siguen semblantes.

semblant, -a *adj m f* 1. Qu'a lèu lèu era madeisha aparença, qualitats, caracteristiques. 2. Que s'apròpe ena sua manèra d'èster a bèth un o a bèra causa. 3. Aparença.

semblar *v intr* 1. Paréisher. Auer determinada aparença o aspècte. 2. Opinar, creir.

seme *nòm m* 1. Part deth frut que contie er embrion d'ua naua planta. 2. Causa o origina d'a on provien d'outes causes.

semença *nòm f* Part deth frut que contie er embrion d'ua naua planta.

semençalha *nòm f* Conjunt de seme.

semestrau *adj m f* Que se repetís cada sies mesi.

semèstre *nòm m* Periòde de temps de sies mesi.

semiar *v tr* Embarricular, escampilhar era semençalha dessus era tèrra premanida entà receber-la.

semifinau *nòm f* Pròva o competicion esportiva que servís entà determinar quini esportistes o equips competirà ena finau e quini queden eliminadi.

seminari *nòm m* 1. Conjunt d'activitats que realizen en comun un professor e es sòns alumnes e qu'a coma fin encaminar-les ena practica e ena investigacion d'ua disciplina. 2. Centre d'ensenhament eclesiastic en qué se formen es futurs prèires.

sempredura *nòm f* Nòm d'ua erbeta que non hè pròpriament flor e que creish enes cims.

sen *nòm m* Saviesa, sentit comun.

senador, -a *nòm m f* Membre deth Senat.

senat *nòm m* 1. Edifici o lòc a on es senadors s'amassen. 2. Grop de politics que participe ena foncion legislativa, hèr leis.

sendèra *nòm f* 1. Cada un des dus espacis liures, sense trabalhar, a costat e costat deth camp. 2. Camin estret.

senegalés, -esa *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh ath Senegau o as sòns abitants.

senet *nòm m* Planta (Cassia sp) damb propietats purgatives.

senhalar *v tr* 1. Cridar era atencion vèrs ua persona o causa, designant-la damb eth dit o de ua auta forma. 2. Hèr o méter ua mèrca en ua causa tà dar-la a conéisher, tà diferenciar-la o embrembar-se'n mès tard.

senhalizacion *nòm f* Accion e efècte de senhalar. Hèr o méter senhaus en ua causa entà reconéisher-la o distinguir-la des autes.

senhar *v intr* Hèr eth senhau dera crotz sus quauqu'un o quauqua causa.

senhau *nòm m* 1. Mèrca hèta en un objècte, causa plaçada en un endret, que servís entà hèr-lo conéisher. 2. Causa sensible dera que mo'n servim entà remarcar quauquarren, entà indicar eth moment de hèr bèra causa.

sénher *nòm m* 1. Signe de deferéncia. Expression de cortesia que s'aplique a quinsevolh persona. 2. Proprietari feudau. 3. Jesucrist. *Sin.:* *Senhor*. 4. Persona adulta. *Sin.:* *senhor*.

senhoreta *nòm f* 1. Hilha d'un senhor. 2. Senhora joena. 3. Senhora non maridada.

senhoriâu *adj m f* 1. Qu'ei pròpri des senhors. 2. Que còste admiracion e respècte pera sua majestuositat e noblesa.

senhoriu *nòm m* 1. Condicion de senhor. Territòri deth senhor. 2. Conjunt de senhors o persones distinguides.

senon *conj* Refòrce ua frasa negativa e ne comence ua d'afirmativa.

sens *prep* Mèrque era abséncia, privacion, exclusion.

sens *nòm m* 1. Direccion. 2. Significacion. 3. Cada ua des facultats des animaus, de recéber impressions de co-neishment per miei dera accion de cèrti organs: vista, tocar, audida, olfacte, gust. *Sin.:* *sentit*.

sensacion *nòm f* 1. Impression o efècte que recuelhen es sentits e qu'ei amiat ena ment mejançant eth sistèma nerviós. 2. Suspresa o impression prigonda costada per ua causa naua o importanta.

sense *prep* Indique manca o caréncia d'ua causa materiau o immateriau.

sensibilitat *nòm f* 1. Capacitat de percéber sensacions a trauès des sentits. 2. Tendéncia a deishar-se portar per sentiments de pietat e trendesa.

sensibilizacion *nòm f* Accion de sensibilizar.

sensibilizar *v tr* 1. Aumentar o excitar era capacitat de sénter. 2. Hèr qu'ua persona se n'encuede dera importància o dera valor d'ua causa e que i sigue interessat.

sensible, -bla *adj m f* 1. Qu'ei capable de percéber ua realitat a trauès des sentits. 2. Que se dèishe portar facilament per sentiments coma era trendesa, era pietat e er amor.

sensoriâu *adj m f* Des sentits o des organs des sentits o qu'a relacion damb eri.

sensuau *adj m f* 1. Des sensacions pro-

duides pes sentits o qu'a relacion damb aguestes. 2. Que còste plaser en èster percebut pes sentits, mès que mès plaser sexuau.

senténcia *nòm f* 1. Instruccion, damb un lengatge de naut nivèu. 2. Decision d'un organ judiciau, jutge o tribunau, que da acabament ath procés o jutjament. 3. Oration independenta. 4. Opinion, filosofica o teologica, vèrs quauque punt exprimida d'ua manèra dogmatica. 5. Dita brèu sus ua vertat de caractèr morau, maxima.

sentenciar *v tr intr* Dictaminar era innocéncia o culpabilitat en un judici.

sénter *v tr* 1. Percéber, compréner. 2. Provar sensacions fisiques o moraus.

sentiment *nòm m* Estat d'animositat, disposicion emocionau entà ua causa, un hèt o ua persona.

sentimentau *adj nòm m f* 1. Qu'ei relacionat damb es sentiments, especiaument es amorosi. 2. Persona qu'actue en tot deishar-se amiar pes sentiments e pes impulsis afectius.

sentit *nòm m* 1. Facultat que permet as persones e as animaues percéber estimuls deth mon exterior mejançant cèrti organs deth sòn còs. 2. Capacitat entà rasonar, discernir e èster conscient deth mon exterior. 3. Significacion d'ua paraula o d'un conjunt de paraules.

sentor *nòm f* Aulor fòrta e penetranta.

senzilh, -a *adj m f* 1. Que non represente cap dificultat ne complicacion. 2. Qu'ei format per un o pòqui elements.

separacion *nòm f* 1. Accion e efècte de separar. 2. Distància entre dues causes aluenhades. 3. Trincament dera vida matrimoniau sense trincar eth ligam.

separadament *adv* Damb separacion, a despart der un e der aute.

separar *v tr* 1. Dividir, despartir. *Var.: desseparar.* 2. Méter distància o augmentar-la. 3. Separar-se: interrómper era vida en comun.

septentrionau *adj m f* Deth nòrd o qu'ei plaçat en aguest punt cardinau.

sepultar *v tr* Méter eth cadavre d'ua persona en ua hòssa.

seqüèla *nòm f* Conseqüéncia o resultat d'un hèt, generaument de caractèr negatiu.

seqüéncia *nòm f* Succession ordenada de causes que tien quauqua relacion.

sequèra *nòm m* Periòde long de temps que non plò.

seqüestracion *nòm f* 1. Accion de seqüestrar. 2. Isolament.

seqüestrar *v tr* Retier a ua o mès persones contra era sua voluntat e de manèra illegau damb era finalitat d'exigir sòs o eth compliment d'ues condicions determinades entath sòn desliurament.

sèquia *nòm f* Canau petit que pòrte aigua entà adaiguar.

ser *nòm m* 1. Part deth dia naturau comprenuda entre eth cogar-se deth solei e era auba. *Sin.: vèspe, vrèspe.* 2. Temps pendent eth que non i a absolutament claror deth dia.

sèra *nòm f* Sèti de cuer damb era forma adaptada ara esquia des shivaus entà podé'i montar comòdament.

serada *nòm f* 1. Darrères ores dera tarde en tot includir eth crepuscle deth vrèspe. Enlà deth Pònt de Rei, tanben, en diden *suerada*. 2. Amassada que se hè a compdar deth vrèspe. 3. Hèsta musicau o literària que se hè ath ser.

serberòla *nòm f* Èrba de tiges longues e primes que se hè ena montanha.

sèrbi, -a *nòm adj m f* De Serbia o restacat damb aguest estat europèu, damb es sòns abitants o damb era sua varianta lingüística.

seren, -a *adj m f* 1. Que non presente agitacion, moviment o tapatge. 2. Que non ei pas nerviós o preocupat. 3. Umiditat que i a ena atmosfèra pendent era net.

serenitat *nòm f* 1. Estat d'ànim de tranquillitat e cauma. 2. Abséncia d'agitacion, de moviment o de sorrolh.

sergent *nòm m* 1. Grad militar. 2. Arnés emplegat pes hustèrs entà sarrar dues pèces.

seria *nòm f* 1. Corròp de causes que se seguissen es ues as autes e se trafen relacionades entre eres. 2. Pellicula longa que s'emet per capítols.

seriós, -osa *adj m f* 1. Qu'ei responsable e rigorós e qu'actue pensant ben es sòns actes, sense hèr badinades e sense enganhar ad arrés. 2. Qu'a un aspècte sevèr e sòbri.

seriosament *adv* De manèra seriosa, damb gravetat.

seriositat *nòm f* 1. Responsabilitat e rigor ara ora de hèr ua causa. 2. Gravetat o importància qu'a ua causa.

sermon *nòm m* Discors, parlament en public.

sermonejar *v tr* 1. Que hè un sermon. 2. Se ditz en sentit popular de repotegar.

sernedor *nòm m* Utís peth que se hè córrer eth sedaç quan se passe era haria.

sernilha *nòm f* Linha que dividís dus penents d'ua sèrra.

sèrp *nòm f* Comun des reptils de pèth damb escates e sense pès.

serpillhèra *nòm f* 1. Teishut grossièr que servís entà estropar causes que s'an de transportar. 2. Baieta damb pau; pau de heregar.

sèrra *nòm f* 1. Cadia de montanhes.

servici *nòm m* 1. Utilitat o foncion que complís ua causa. 2. Organizacion que s'encargue de realizar un trabalh que satisfè determinadi besonhs d'ua comunitat.

serviciu *adj m f* Que tostemp ei prèst a servir e a satisfèr as auti.

servidor, -a *nòm m f* Persona qu'ei ath servici de bèra auta, especiaument era qu'ei contractada entà hèr trabalhs domestics.

servir *v tr* 1. Èster util. 2. Assegurar un servici. *Ex.: servir un dinar.*

servitud *nòm f* 1. Estat dera persona qu'ei subjècta as ordes d'un patron. 2. Contracte peth qu'eth rei o un nòble autrejaue tèrres

a cambi de determinadi servicis e obligacions.

session *nòm f* 1. Reünion d'un grop de personas entà realizar ua activitat o tractar un ahèr en un intervau de temps determinat. 2. Representacion teatrau o projeccion d'ua pellicula que se hè en ua ora o en un dia determinat.

set *nòm f* 1. Besonh e talents de béuer. 2. Desir plan fòrt de hèr quauquarren.

sèt *nòm m* Sies mès un.

setanta *nòm m* Sèt viatges dètz.

setau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro sèt en ua seria que n'a sies deuant.

seteme *nòm m* Nauau mes der an.

sètge *nòm m* Accion e efècte d'assetjar. Operacions entà encerclar o préner un pòble o ciutat en temps de guèrra. *Sin.:* sèti.

sèti *nòm m* 1. Lòc tà sèir. 2. *Veir* sètge.

sètia *nòm f* Pèça redona ena quau se servís eth minjar. *Sin.:* sièta.

setiar *v intr* Èster, ua persona, en un sèti o en bèth supòrt de sòrta qu'eth sòn còs se pause sus era part deth dejós deth tronc.

setmana *nòm f* Periòde de temps de sèt dies.

setmanau *adj m f* 1. Que passe o se repetís cada setmana. 2. Que tarde ua setmana.

setmanèr *nòm m* Publicacion periodica qu'apareish cada setmana.

setze *nòm m* Numèro naturau que seguís ath quinze.

seu *nòm m* Grèish solid e dur que se trè

des bèsties romiaires entà hèr sabon, candeles...

sèuva *nòm f* Terren extens, sense cultivar e damb ua vegetacion fòrça densa e variada, qu'ei caracteristic des airaus damb climes caudi e plojosí.

sèxe *nòm m* 1. Conjunt de caracteristiques e de foncions des organismes viui que hèn que se distinguissen es mascles des femelles. 2. Activitat fisica que provòque pla-ser sexuau.

sexualitat *nòm f* Conjunt de caracteristiques fisiques o psicologiques pròpies de cada sèxe, acompanhades o non de reproduccion.

sexuau *adj m f* Deth sèxe o qu'a relacion damb eth sèxe.

shabròt *nòm m* Ena expression 'hèr shabròt', ahíger un shinhau de vin ath plat dera sopa, entà acabar.

shada *nòm f* Esturment metallic, de forma rectangulara, damb mange de husta, utilizada entà cavar era tèrra.

shadet *nòm m* Shada entà trèir arraitzes.

shadó *nòm m* Shada de huelha estreta.

shagata *nòm f* Particula incandescenta que saute d'ua matèria que creme.

shagrin *nòm m* Sentiment produsit per quauquarren que non se desire.

shalòta *nòm f* Ceba trenda.

shamar *v tr* Maquinar bèra causa contra bèth un, damb un fin determinat.

shame *nòm m* Eishame.

shamostar *v intr* Pèrder, ua planta o un organ vegetau, era frescor.

shanques *nòm f* Paus que servissen entà caminar a cèrta nautada sus era tèrra.

shapada *nòm f* Còp de shada.

sharrac *nòm m* 1. Sòrta de sèrra. 2. Esturment entà hèr sorrolh en Setmana Santa.

sharramar *v intr* Arramar. Se ditz des mongetères.

shasclar *v intr* Hèr estères gròsses de lenha. Asclar. Daurir henerècles en un tronc.

shat *nòm m* Sòrta de shada.

shautar *v intr* 1. Exercir un atractiu sus ua persona, balhar ua impression agradiva. 2. Satisfèr eth gust, trapar plaser en bèra causa.

shèna *nòm f* Cadea.

shepèra *nòm f* Molta set. *Var.: eishepèra.*

sherèra *nòm f* Part inferiora dera union deth tronc damb eth braç.

sherigòt *nòm m* Residús dera lèit de hèr hormatges. *Var.: shirigòt, shirgòt.*

sheringa *nòm f* Esturment que consistís en un tuèu uet, de veire o plastic damb un piston que se desplace e un estrem fòrça estret damb ua agulha, que servís entà expulsar liquids que s'introdusissen en còs o entà extrèir era sang.

sherra *adj f* Varietat de perditz de color grisa, mès petita qu'era perditz ròia.

shescle *nòm m* Pèça circulara, de metau o husta, coma era des ròdes deth carri, o dera hormatgèra.

sheta *nòm f* Pèça damb forma acorbaishada damb ua clau que permet daurir o barrar eth pas d'un liquid.

shifrèr *nòm m* Arbe de huelha perenna (*Cupressus sempervirens*), tipic des cementèris.

shigala *nòm f* Audèth mens gròs qu'eth corbas, de color entre gris e nere.

shigardon *nòm m* Holador dera pèth, tumoret petit, mès gròs qu'eth bespiron. *Var.: sigardon.*

shinhalon *nòm m* Diminutiu de shinhau.

shinhau *nòm m* Pòc, sus tot ena locucion 'un shinhau'.

shiscla *nòm f* Ascla. Un bocin de husta asclada.

shisclar *v intr* Gésser damb fòrça un liquid o gas deth lòc a on ei contengut.

shisclè *nòm m* 1. Anhèth qu'a un testicle e a perdut er aute. 2. Crit.

shiuernar *v intr* Passar er iuèrn.

shiular *v tr* Hèr un son en tot bohar a trauès des pòts.

shivalet *nòm m* Shivau joen.

shivau *nòm m* 1. Mamifèr erbivòr de mida grana e extremitats longues damb eth còth e era coa damb peus longui; s'utilize entà montar o coma animau de trabalh. *Sin.: cavalh.* 2. Carta deth jòc de cartes que pòrte eth numèro 11 e a coma imatge un òme montat en un shivau. 3. Pèça deth jòc des escacs que represente er animau. *Var.: chivau.* Existís ua forma antica qu'encara en viua en Gasconha, *cauath.*

shò *interj* Interjecció entà hèr arturar es somèrs.

sholar *v tr intr* Bohar damb eth nas entà mocar-se.

shomar *v intr* Flairar, olorar.

shonglar *v intr* Veir sholar.

shordar *v tr* Costar incomoditat o desengust o perturbar era tranquillitat de quauqu'un.

shorreta *nòm f* Cèrt audèth d'ua espècia fòrça petita.

shorriscla *nòm f* Estèra que se claua ena carn. *Sin.: blispa.*

shorriscle *nòm m* Shiscla.

shòrro *nòm m* Gran rai d'aigua.

shorròt *nòm m* Shòrro, ena expression 'plò a shorròt'.

shorrupar *v tr* Béuer en tot chucar.

shot *nòm m* Còp de pè que flòque ath balon entà lançar-lo luenh.

shuc *nòm m* 1. Liquid des fruts en generau. 2. Liquid que ges des hiems acumuladi.

shugaman *nòm m* Liròt entà shugar es mans.

shugar *v tr* Secar ua causa chaupada, normaument damb un liròt.

shurmadís, -isa *adj m f* Que hè flaira.

shurmar *v intr* Flairar.

shut, -a *adj m f* Que non a aigua o umiditat.

shutèra *nòm f* Shuguèra, set intensa.

sida *nòm f* Malautia infecciosa costada per un virus e que destrusís es defenses naturaus der organisme.

sies *nòm m* Cinc mès un.

siesau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro sies en ua seria que n'a cinc deuant.

sièta *nòm f* Pèça redona ena quau se servís eth minjar. *Var.: sètia.*

sifilis *nòm f* Malautia infecciosa costada per ua bactèria que se transmet generaument per contacte sexuau.

sigla *nòm f* Paraula formada pes letres inicials de d'autes paraules.

signar *v tr* Escríuer era signatura o firma.

signatari, -ària *adj m f* Que signe ua carta, un document, etc.

signatura *nòm f* 1. Accion de signar. 2. Nòm, cognòm e, generaument, rubrica autografa que se signe sus un document, carta, contracte, etc., entà certificar que n'ei er autor o que n'apròve eth contengut, que i a intervingut o que i a estat present. 3. Nòm der autor d'ua òbra d'art, inscrit sus ua part visibla o non visibla d'era, coma constància dera sua autoria.

signe *nòm m* 1. Simbèu d'aquerò que vò representar. 2. Moviment, accion, gèst, entà senhalar ua persona o objècte o entà expressar pensament, balhar ordes.

significar *v tr* 1. Voler díder. 2. Auer eth sentit de. 3. Significar-se: hèr saber era sua opinion sus ua qüestion comprometuda.

significat *nòm m* Aquerò que vò díder ua

causa, especiaument un signe, ua paraula o ua expression.

significatiu, -iva *adj m f* 1. Qu'ei senhau d'ua causa. 2. Qu'ei important per lo que represente.

silenci *nòm m* Eth hèt de non parlar, de carar. Abséncia de tot son o tapatge.

silenciós, -osa *adj m f* 1. Persona que non parle guaire. 2. Que non hè bronit o que ne hè fòrça pòc.

sillaba *nòm f* Unitat dera lengua formada per un o mès sons que se pronóncien amassa damb un solet còp de votz.

sillabic, -a *adj m f* 1. Relatiu o pertahent ara sillaba. 2. Qu'ei eth nuclèu d'ua sillaba.

siloeta *nòm f* 1. Linha exteriora que delimite eth diboish d'ua figura. 2. Forma que presente un objècte o ua persona quan la vedem de luenh e subergés sus un hons mès clar.

silvestre, -tra *adj m f* Apertenguent as bòsqui, que se crie naturaument enes bòsqui e enes camps.

sima *nòm f* Insècte de color vermelh escur que s'alimente chucant era sang der èster uman.

simbèu *nòm m* 1. Aquerò que se pren coma signe o representacion de bèra causa. 2. Emblèma.

simbol *nòm m* Veir simbèu.

simbolic, -a *adj m f* 1. Que represente o simbolize ua causa. 2. Que s'exprimís mejançant un o diuèrsi simbèus.

simbolicament *adv* D'ua manèra sim-

bolica.

simbolizar *v tr* Representar ua causa mejançant un o diuèrsi simbèus.

similar, -a *adj m f* Qu'ei parièr a bèra causa.

similitud *nòm f* Semblança que i a entre dues o mès persones, animaus o causes.

simpatia *nòm* 1. Afectacion per aquerò qu'a efèctes en ua auta persona. 2. Atraccion.

simpatic, -a *adj m f* Qu'ei agradiu e atrè as auti.

simpatizant, -a *adj m f* Que mòstre simpatia entà un partit, ua ideologia, un moviment, etc.

simplament *adv* 1. De manèra simpla. 2. Sonque.

simple, -pla *adj m f* 1. Format de pògui elements, facil de comprèner. 2. Que non a parts. *Ex. Ua maquina simpla.* 3. Non doble o multiple, sense subdivision. *Ex.: Ua flor simpla. Ua huelha simpla.* 4. Pèc.

simplicitat *nòm f* Qualitat de simple, senzilh.

simplicacion *nòm f* Accion de simplificar.

simplificar *v tr* Hèr mès simpla o mès aisida ua causa.

simptòma *nòm m* 1. Senhau o indici d'ua causa que passe o que passarà. 2. Alteracion der organisme que met de manifest era malautia que patís ua persona.

simptomatic, -a *adj m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ath simptòma. 2. Indicatiu

d'ua malautia o d'un borroladís determinadi.

simulacion *nòm f* Hèt de presentar coma vertadera o reau ua causa que non n'ei.

simultanèament *adv* D'ua manèra simultanèa.

sincèr, -a *adj m f* Que parle e actue sense simular e sense díder mentides.

sinceritat *nòm f* Manca de simulacion enes causes que se diden o que se hèn. Que sonque ditz causes que son vertat.

sindic, -a *nòm m f* 1. President deth Conselh Generau d'Aran. 2. Persona escuelhuda per un grop o ua comunitat entà velhar sus es sòns interèssi, especiaument es economics e sociaus.

sindicalista *nòm adj m f* Deth sindicalisme o qu'a relacion damb aguest moviment sociau.

sindicat *nòm m* Union o agropament de treballadors entara defensa des drets e des interèssi economics e laboraus des sòns membres.

sindicatura *nòm f* 1. Cargue de sindic. 2. Organ rector deth Conselh Generau d'Aran e d'auetes estructures de govèrn.

sindicau *adj m f* Deth sindicat o qu'a relacion damb aguest tipe d'agropament de treballadors.

sindròme *nòm m* Conjunt de simptoms e senhaus que caracterizen ua malautia o un tresvirament fisic o mentau.

sinfonia *nòm f* 1. Conjunt de votz, es-turments, o andues causes, que sonen ath

madeish temps. 2. Composicion musicau instrumentau elaborada tà ua orquestra, estructurada segontes ues normes.

sinfonic, -a *adj m f* Dera sinfonia o qu'a relacion damb aguesta composicion musicau.

singular, -a *adj m f* 1. Qu'expresse ua soleta unitat. 2. Qu'ei estonant e extravagant.

singularitat *nòm f* 1. Qualitat des personas e causes que son singulares. 2. Caracteristica principau que hè qu'ua persona o causa sigue unica o singulara.

sinistre, -tra *adj m f* Que represente un malastre e a conseqüéncias plan dolentes.

sinonim, -a *adj m f* Qu'a eth madeish significat que ua auta paraula o expression.

sintactic, -a *adj m f* Referent ara sintaxi.

sintaxi *nòm f* Part dera gramatica qu'estúdie er orde e era relacion o foncion des paraules ena oracion.

sintèsi *nòm f* 1. Resum en que s'explique sonque aquerò mès important. 2. Combinacion de diferenti elements entà hèr ua soleta causa.

sintetizar *v tr* 1. Hèr ua sintèsi o un resumit en que se recuelhen es principaus idies d'un ahèr o matèria. 2. Formar un element o substància compausada mejançant era combinason d'elemets o substàncies simples.

siquenon *conj* Indique qu'aquerò que se ditz ara seguida s'afirme per oposicion ad açò que s'a remit abans.

siròp *nòm m* Beuenda densa obtenguda en tot còder sucre damb aigua, en tot ahíger d'alti ingredients.

siselha *nòm f* Ua des tres espècies de coloms o todons sauvatges: de pautes vermelhes e carn blanca, plan bona.

sistèma *nòm m* Amàs organizat d'idèes, metòdes, foncionament.

sistematic, **-a** *adj m f* 1. Que s'ajuste a un sistèma o metòde. 2. Qu'actue seguint un metòde determinat e damb fòrça cons-tància.

sistematicament *adv* D'ua manèra siste-matica.

sistematizar *v tr* Organizar un conjunt d'elements segontes un orde determinat e logic.

sistre *nòm m* Èrba aromatica de montanha. de huelhes verd escur, primes coma hius e d'un centimètre apruprèt de longada. Se'n met un ramet ena sopa entà dar-li bon gust.

site *nòm m* En tecnologia dera infor-macion pagines relacionades laguens d'un domeni d'internet.

situacion *nòm f* 1. Endret concret. 2. Amàs de circumstàncies. 3. Estat social.

situat *v tr* Plaçar, emplaçar.

sò *nòm m* Cinc centims.

soala *nòm f* Concavitat dejós d'ua ròca.

sobanh, **-a** *adj f* Nòm d'ua bèstia bovina qu'a eth cap nere.

sobasta *nòm f* Sistèma de venda publica que consistís en véner ua causa ara per-

sona qu'aufrís mès sòs.

sobastar *v tr* Realizar ua sobasta.

soberan, **-a** *adj nòm m f* 1. Qu'ei superior a toti es alti, qu'arribe ath grad maximau. 2. Shivau, mul o saumet de dus ans. 3. Persona qu'a era autoritat suprèma laguens un estat. *Sin:* *sobeiran*.

soberanetat *nòm f* Qualitat deth poder politic d'un estat o d'un organisme que non ei sometut a cap aute poder. *Sin.:* *sobeiranetat*.

soberanista *nòm m f* 1. Dera soberanetat o que i a relacion. 2. Partidari dera sobera-neitat d'un estat, nacion, pòble, etc.

sobrar *v intr* 1. Quedar dempús d'auer despenut era rèsta. 2. Non èster de bes-sonh, èster sobrer en un lòc, ua reünion...

sobre *prep* Plaçat ath dessús.

soc *nòm m* Dubertura alongada que hè en solèr er arair o un aute esturment sem-blant.

soca *nòm f* Tronc d'arbe, especiaument era part apròp des arraítzes.

sòci, **-a** *nòm m f* 1. Persona que forme part d'un grop o d'ua societat comerciau, benefica, culturau, etc. 2. Companh o amic (colloquiau).

socialisme *nòm m* Sistèma politic que defense qu'es classes socials aurien de desaparéisher e qu'er Estat aurie de controtlar era economia pr'amor de qué i auesse mès egalitat entre totes es persones.

socialista *adj m f* Qu'apertenh o ei relatiu

ath socialisme.

sociau *adj m f* En relacion ara societat, as relacions entre classes.

sociaudemocràcia *nòm f* Corrent ideologic adoptat per partits politics d'inspiracion marxista e damb ua practica política de caractèr moderat e reformista.

sociaudemocrata *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara sociaudemocràcia.

sociaument *adv* Relacionat damb er aspècte sociau.

societat *nòm f* 1. Reünion mès o mens grana de personas, familhes, pòbles...
2. Empresa, organizacion.

socioculturau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara cultura laguens dera societat.

socioeconomic. **-a** *adj m f* Dera economia ena societat.

sociolingüistic, -a *adj m f* Pertenhent o relatiu ara sociolingüística.

sociolingüística *nòm f* Disciplina qu'estúdie era interaccion entre era lengua e eth miei sociau, especiaument entre hèts lingüistics e hèts sociaus.

sociològ, -a *nòm m f* Persona que se tie ara sociologia.

sociologia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie era formacion, eth desvolopament e es caracteristiques des societats umanes.

sociologic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara sociologia.

sodaire, -aira *nòm m f* Eth qu'a per mestièr sodar.

sodar *v tr* Enganchar solidament dues pèces per miei dera fusion d'un metal ahijut.

soeirar *v intr* Auer colica es bòs o es vaques.

soent *adv* Un gran nombre de còps.

sofà *nòm m* Sèti gran e mòfle, entà dues o mès personas, qu'a dorsier e braci. *Sin.:* *fautulh.*

sofre *nòm m* Element quimic, non metallic, de color auriè e d'aulor desagradiva.

soga *nòm f* Còrda espessa hèta damb fibres vegetaus coma eth canam, o damb fibres artificiaus.

sògre, -gra *nòm m f* Pair o mair d'un des membres deth matrimòni respècte der aute.

soís, -issa *adj m f* De Soïssa, restacat damb aguest país deth centre d'Euròpa o damb es sòns abitants.

soja *nòm f* Substància nera que provie dera combustion incomplèta des matèries organiques e que se cale enes humenèges e enes tuèus que passe eth hum.

sòl *nòm m* 1. Superfícia dera tèrra. 2. Superfícia sus era que se camine.

sòla *nòm f* Part deth caucèr a on se place era planta deth pè.

solament *adv* Sonque.

solan *nòm m* Part des montanhes a on tòque mès eth solei.

solana *nòm f* Se ditz deth costat d'ua montanha, d'ua casa, etc. a on eth solei i tòque mès temps durant eth dia.

solapa *nòm f* Part des pèces de vestir dubèrtes peth deuant, qu'ei unida ath còth e que se plegue entà dehòra sus eth piech.

solar *v tr* Méter enes ròdes un cercle de hai pr'amor d'arrefortilhar-les.

solar, -a *adj m f* Deth solei, en relacion ath solei.

solatge *nòm m* Situacion de tranquillitat.

soldat *nòm m* 1. Persona que servís ena armada. 2. Militar sense graduacion.

solei *nòm m* Estela damb lum pròpria qu'ath sòn entorn viren es planetes deth sistèma solar, entre eres era Tèrra. Der aute costat de Pònt de Rei escriuen *solelh*.

soleienc, -a *adj m f* Que i tòque eth solei.

solemnamment *adv* D'ua manèra solemna.

solemne, -na *adj m f* Que se celèbre o se hè publicament e damb ua ceremònia extraordinària.

solèr *nòm m* 1. Superfícia dera tèrra. 2. Superfícia sus era que se camine, generauement planèra e caperada damb bèth materiau.

solèr *v tr* Auèr eth costum o abit de hèr ua causa.

soleret *nòm m* Superfícia plana a on acabe cada tram dera escala d'un edifici e que pòt dar entrada a diuèrsi estatges.

solesa *nòm f* 1. Estat dera persona que viu soleta o ei soleta. 2. Lòc solitari, desèrt, inhabitat.

solet, -a *adj m f* 1. Separat des auti. 2. Unic.

soletat *nòm f* Estat dera persona qu'ei soleta o que viu soleta. *Sin.: solesa.*

sofeg *nòm m* Art o tecnica de liéger e entonar ben es signes musicaus. Ena rèsta d'Occitània hè «sofegi»

solhar *v tr* Netejar eth nas de narics. *Sin.: sholar.*

solid, -a *adj m f* 1. Qu'ei segur, fòrt e resistant. 2. Qu'ei basat en rasonaments que non se pòden negar. 3. Porcion limitada d'espaci qu'a es dimensions de longada, amplada e prigondor.

solidari, -ària *adj m f* Que compartís es idies, es problèmes e es responsabilitats damb es auti e les ajude.

solidaritat *nòm f* Hèt d'èster solidari damb es auti, de compartir-ne es idies, es prepauses e es responsabilitats.

solidarizar *v intr* Hèr accions o demostracions solidàries.

sòlio *nòm m* Part de baish d'ua pòrta, lumedan.

solista *nòm m f* 1. Qu'interprete sense accompagnement ua composicion musicau o ua part d'aguesta. 2. Persona que cante en un grop musicau.

solitari, -ària *adj m f* 1. Que viu solet. 2. Qu'ei desèrt o que non ei abitat.

solitud *nòm f* Estat dera persona qu'ei soleta o que viu soleta.

soliveu *nòm m* Sòrta de bigues; bigues entà hèr un solèr de naut.

sollicitant, -a *nòm m f* Persona que sollicite, que demore d'obtier bèra causa

en tot demanar-la e en tot hèr es dilligències de besonh.

sollicitar *v tr* Demanar damb protocòl.

sollicitud *nòm f* Document formau damb eth que se demane ua causa.

solombre *nòm m* Mieja claror, ombra incomplèta, lum fèbla.

solstici *nòm m* Moment der an des dus enes que se tie era maxima diferència de durada entre eth dia e era net.

solucion *nòm f* 1. Hèt de resòlver un problèma, ua dificultat, ua qüestion,... o aquerò qu'ac resòlv. 2. Resultat d'un problèma de matematicas. 3. En quimica, ei era barreja que quede dempús de dissòlver ua o mès substàncies en un liquid o un gas.

solucionar *v tr* Dar o trapar ua solucion o ua responsa a un problèma, un dobte o ua qüestion.

solvabilitat *nòm f* 1. Capacitat entà complir es compromisi aqueridi o es prètzhèts professionaus per aquerò d'auer es mieis avients. *Sin.:* *solvència*. 2. Situacion economica bona, que permet pagar es deutes.

solvència *nòm f* 1. Capacitat entà complir es compromisi aqueridi o es prètzhèts professionaus per aquerò d'auer es mieis avients. *Sin.:* *solvabilitat*. 2. Situacion economica bona, que permet pagar es deutes.

soma *nòm f* 1. Conjunt omogenèu de causes. 2. Quantitat que resulte d'aguesta operacion matematica.

somar *v tr* 1. Amassar en ua, dues o mès

quantitats omogenèes. 2. Aderir-se, amassar-se quauquarrés ad auti en ua actuacion, vejaire o opinion, etc. 3. En matematicas operacion d'ahíger ues quantitats ad autes.

somari *nòm m* Conjunt d'actuacions de besonh entà premanir un judici.

somari, -ària *adj m f* 1. Qu'ei brèu e concís o qu'ei resumit o redusit.

somèr, -a *nòm m f* *Veir* saumet.

sométer *v tr* 1. Expausar a ua accion determinada entà artènher ua causa, especiaument un efècte. 2. Obligar a bèth un mejançant era fòrça o era violència a acceptar ua autoritat.

sòm *nòm m* 1. Conjunt d'imatges e de hèts qu'acodissen mentre se dormís. *Sin.:* *sòni, saunei*. 2. Desir fòrça dificil o impossible d'artènher.

son *nòm m* Ondes acustiques que se pòden captar pera audida.

sòn *nòm m* Acte de dromir.

sòn, sua *pron m f* 1. Determinant qu'indique qu'era causa que se parle apertenh o ei restacada damb ua persona que non ei era que parle ne tanpòc era qu'escote. 2. Pronòm de tresau persona qu'indique apertenença o relacion.

sonar *v tr, intr* 1. Hèr un son. 2. Hèr musica damb un esturment. 3. Aperar. Der aute costat de Pònt de Rei en diden *assoar*.

sonda *nòm f* Esturment que servís entà mesurar era prigondor d'un punt determinat.

sondatge *nòm m* Accion de sondar.

sòni *nòm m* 1. Conjunt d'imatges e de hèts qu'acodissen mentre se dormís. *Sin.:* *sòmi, saunei*. 2. Desir fòrça dificil o impossible d'arténher.

soniar *v tr intr* 1. Auer un sòni. 2. Imaginar-se causes que non pòden èster, balhar coma cèrt o coma realizable çò que non ei possible.

sonor, -a *adj m f* 1. Que produsís o que pòt produsir sons. 2. Que produsís ua sensacion agradiva ena audida o que sone ben, fòrt e clar.

sonque *adv* Solament; exceptat que; a mens que.

sopa *nòm f* Minjar liquid que se hè en tot còder aliments en un vaishèth damb aigua. Pòt èster de desparièrs tipas, de pasta, de peish, d'arròs, de verdures ...

sopar *v intr* Préner eth sopar.

sopar *nòm m* Darrèra minjada deth dia que se hè ath ser.

sopèra *nòm f* Recipient que servís entà botà'i era sopa e mestrar-la ena taula.

soprano *nòm f* 1. Era votz mès aguda deth registre des votzes umanes. 2. Persona, especiaument hemna, qu'a aguesta votz.

sord, -a *adj m f* 1. Que non enten arren o non ac hè damb claretat. 2. Son que se produsís sense vibracion des còrdes vocaus.

sorgentar *v intr* 1. Gésser ua causa der interior dera tèrra o de un aute lòc, entara superfícia, especiaument se ges brusca-

ment e entà naut. 2. Presentar-se o manifestar-se de ressabuda ua causa.

sorgir *v tr* 1. Apareishér, lheuar, gésser deth hons. *Ex.:* *Eth peish sorgic deth hons dera mar.*

soriac *nòm m* Còrda, foet entà hèr caminar eth mulam.

sorigon *nòm m* Bulb produït per ua petita planta, semblant as truhes neres, encara que desparièra d'aguestes e de totes es solanacèes. Ne mingèn fòrça es todons,

soriguèr *nòm m* Audèth rapaç, de plumes vermelhoses damb taques neres e damb es ungles e eth bèc fòrts.

sorin *nòm m* Eth parent en quatau grad collaterau.

sorire *nòm m* Accion d'arrir de forma leugèra e apenes perceptibla.

sorisent, -a *adj m f* Que hè un arridolet. Qu'arridòle.

soro *nòm m* Teishut vegetau, celh dera part deth dehòra deth tronç de determinadi arbes qu'ei elastic e impermeable.

sorrisclar *v intr* Hèr sorriscles, cridar, idolar.

sorriscle *nom m* Crit.

sorsa *nòm f* 1. Corrent d'aigua que brolhe dera tèrra. 2. Construccion en un lòc public qu'a ua o mès shètes per a on ges era aigua.

sòrt *nòm f* 1. Seguida de causes considerada coma fortuïta en tant que decidís era condicion de bona o dolenta situacion entar òme. 2. Edard en qué un confie era

decision de bèra causa.

sord, -a *adj nòm m f* 1. Que non i enten, que patís sordèra. 2. Qu'a un son amortat, de pòca intensitat.

sòrta *nòm f* Categoria de causes que se semblen. Classa.

sortejar *v tr* Hèr qu'era sòrt decidisque qui aurà ua causa que s'autrege o se repartís, en tot hèr a servir diuèrsi mejans.

sòs *nòm m* Conjunt de monedes e bilhets que se hèn a servir coma mejan de pagament legau en ua comunitat de persones.

soscar *v tr intr* Meditar, reflexionar.

soscategoria *nòm f* Division laguens d'ua categoria. *Sin.: subcategoria.*

sosclassa *nòm f* Grop de classificacion taxonomica immediatament inferior ara classa. *Sin.: subclassa.*

soscomission *nòm f* Grop d'individús d'ua comission qu'an ua mission especiau. *Sin.: subcomission.*

sosconsciència *nòm f* Activitat mentau que non ei totalament conscienta. *Sin.: subconsciousiència*

sosconscient, -a *nòm adj m f* Qu'ei involontari o degut ara subconsciousiència. *Sin.: subconsciousient.*

soscripcion *nòm f* Abonament a ua publicacion periodica.

soscríuer *v tr* 1. Signar un escrit, meté'i eth pròpri nòm. 2. Aderir-se formaument a ua iniciativa, a un escrit o as paraules de un aute.

soscutanèu, -èa *adj m f* Qu'ei o se

produís jos era pèth, peth dessús deth teishut muscular. *Sin.: subcutanèu.*

sosdesvolopament *nòm m* Estat d'endarreriment economic e social d'un país o d'ua region respècte es païsi desvolopadi. *Sin.: subdesvolopament.*

sosdialècte *nòm m* Varietat que tie un dialècte en un airau determinat deth sòn domeni. *Sin.: subdialècte.*

sosdirector, -a *nòm m f* Persona qu'ei immediatament jos es ordes d'un director o lo substituís enes sues foncions en determinades circumstàncies. *Sin.: subdirector.*

sosdivision *nòm f* Dividir en parts. *Sin.: subdivision.*

sosentèner *v tr* 1. Deishar entèner quauquarren sense exprimí'c. 2. Non exprimir damb mots en discors aquerò que non deisharà d'entener-se.

sosestimar *v tr* Estimar o valorar a quauqu'un o a quauqua causa mens d'aquerò que vau. *Sin.: subestimar.*

soslinhament *nòm m* Accion de soslinhar.

soslinhar *v tr* 1. Traçar ua ralha, dejós d'ua letra, un mot o ua frase. 2. Recalcar.

sosmarin, -a *nòm* Batèu que pòt navegar peth dejós dera mar. *Sin.: submarin.*

sosmarin, -a *adj m f* Deth hons dera mar o qu'a relacion damb era. *Sin.: submarin.*

sosmultiple, -pla *adj m f* Qu'ei contengut en un aute un numèro exacte de viatges. *Sin.: submultiple.*

sospir *nòm m* Inspiracion prigonda se-

guida d'ua expiracion sonora que, generalment, ei costada per un sentiment de pena, de dolor, d'aleugeriment o de desir.

sospirar *v intr* Hèr un sospir o sospirs, generalment coma mòstra de bèth sentiment.

sosprefècte, -ta *nòm m f* Funcionari francés immediatament inferior ath prefècte de departament, qu'a era administracion d'un districte comunau. *Sin.: subprefècte.*

sosprefectura *nòm f* Lòc, oficina qu'ei per dejós de ua auta qu'a estat delegada, nomenada pera autoritat. *Ex.: En Sant Gaudenç se trape era sosprefectura. Sin.: subprefectura.*

sosproducte *nòm m* Producte, generalment de pòc valor, que s'obtie en un procès d'elaboracion, fabricacion o extraccion d'un producte qu'a mès valor. *Sin.: subproducte.*

sostenibilitat *nòm f* Conjunt de condicions e recorsi que permeten qu'ua accion se pogue mantier eth temps de besonh entà arténher eth sòn objectiu.

sostenible, -bla *adj m f* 1. Que se pòt sostier, suportar o tolerar. 2. Qu'ei compatible damb es recorsi que dispause ua region, ua societat, etc.

sosterranh, -a *adj m f* 1. Qu'ei dejós de tèrra. *Sin.: subterràn.* 2. Ocult, prigond. 3. Conducte, passadís, etc., plaçat dejós de tèrra.

sostier *v tr* 1. Mantier bèra causa en tot impedir que quèigue. 2. Dar supòrt, ajuda o ànims. 3. Dar çò que sigue de besonh

entara sua manutencion.

sostítol *nòm m* 1. Títol segondari que s'ahig a un de principau, normaument ath dejós. *Sin.: subtítol.* 2. Inscricions qu'apareishen ath dejós dera pantalha enes pellicules projectades en version originau, e que reviren eth dialòg des autors d'ua manèra mès brèu.

sostrar *v tr* Escampilhar povàs, quinsevolh gran, haria, etc.

sostre *nòm m* Lordèra.

sotana *nòm f* Vestit long de color nere que hèn a servir quauqui caperans.

sòu *nòm m* Quantitat de sòs que se percep per un trabalh determinat. *Sin.: sodada, jornau. Var.: sòu.*

soviètic, -a *adj m f* En relacion as soviets, ara Russia soviètica.

stand *nòm m* Installacion que monten es empreses enes hèires o enes exposicions entà mostrar e véner es sòns productes.

status *nòm m* 1. Estat o condicion juridica d'ua persona, institucion, o causa; situacion politica o juridica d'un estat o d'ua part d'aguest. *Ex.: Er estatus der occitan en Aran ei incomparable.* 2. Posicion qu'aucepe un individu laguens un sistèma sociau e que li conferís privilègis, drets, déuers, etc., vèrs es auti individus e es normes sociaus.

sua *det pron f* Determinant qu'indique qu'era causa que se parle apertenh o ei restacada damb ua persona que non ei era que parle ne tanpòc era qu'escote.

suau *adj m f* Qu'a ua superfícia lisa, mofla

e agradiva ath tacte.

subcategoria *nòm f* Division laguens d'ua categoria. *Sin.: soscategoria.*

subclassa *nòm f* Grop de classificacion taxonomica immediatament inferior ara classa. *Sin.: sosclassa.*

subcomission *nòm f* Grop d'individús d'ua comission qu'an ua mission especiau. *Sin.: soscomission.*

subconsciència *nòm f* Activitat mentau que non ei totalament conscienta. *Sin.: sosconsciència*

subconscient, -a *nòm adj m f* Qu'ei involontari o degut ara subconsciència. *Sin.: sosconscient.*

subcutanèu, -èa *adj m f* Qu'ei o se produsís jos era *pèth, peth dessús deth teishut muscular.* *Sin.: soscutanèu.*

subdesvolopament *nòm m* Estat d'endarreriment economic e social d'un país o d'ua region respècte es païsi desvolopadi. *Sin.: sosdesvolopament.*

subdialècte *nòm m* Varietat que tie un dialècte en un airau determinat deth sòn domeni. *Sin.: sosdialècte.*

subdirector, -a *nòm m f* Persona qu'ei immediatament jos es ordes d'un director o lo substituís enes sues foncions en determinades circumstàncies. *Sin.: sosdirector.*

subdivision *nòm f* Division en parts. *Sin.: sosdivision.*

subergésser *v intr* 1. Gésser o elevar ua causa mès qu'es que l'entornegen. 2. Distinguir des auti pera sua superioritat.

subernòm *nòm m* Nòm que substituís ath d'ua persona, que generaument hè referéncia a quauqua característica dera sua manèra d'èster o de comportar-se.

subersaut *nòm m* Impression brusca der ànim costada pera pòur o per quauqua auta sensacion sobta e imprevista. *Sin.: subresaut.*

subertaula *nòm f* Temps de dempús deth minjar en qué era gent demore ena taula en tot parlar. *Sin.: subretaula*

subertot *adv* Per dessús de tot, principaument. *Sin.: surtot, subretot.*

suberviuença *nòm f* Conservacion dera vida, especiaument dempús d'un hèt o d'un moment determinadi. *Var.: subervivença, subrevivença.*

subervíuer *v intr* Seguir viu dempús d'un hèt o d'un moment determinat, especiaument se son perilhosi. *Var.: subrevíuer.*

subervivença *nòm f* Conservacion dera vida, especiaument dempús d'un hèt o d'un moment determinadi. *Var.: suberviuença, subrevivença.*

subestimar *v tr* Estimar o valorar a quauqu'un o a quauqua causa mens d'aquerò que vau. *Sin.: sosestimar.*

subitament *adv* D'ua manèra sobta.

subjeccion *nòm m* 1. Hèt d'èster subjècte. 2. Dispositiu que servís entà fixar, subjectar ua pèça o un element.

subjècte *nòm m* 1. Persona dera que non s'indique eth nòm, dera que se vò hèr referéncia d'ua manèra anonima, imprecisa o damb mensprètz. 2. En

gramatica nòm, sintagma nominau o pronòm d'ua frasa que designe tot aquerò de qué se pòt díder bèra causa; concòrde damb eth vèrb dera frasa en nombre e persona. *Ex.: Eth mainatge minge pomes.* Eth sintagma «eth mainatge» ei eth subjècte.

subjectiu, -iva *adj m f* Que se fundamente en apreciacions personaus.

subjectivitat *nòm f* Qualitat de subjectiu.

submarin, -a *nòm m f* 1. Batèu que pòt navegar peth dejós dera mar. 2. Deth hons dera mar o qu'a relacion damb era. *Sin.: sosmarin.*

subministrament *nòm m* 1. Accion de subministrar. 2. Causa o conjunt de causes que se subministren.

subministrar *v tr* Provedir a quauquarrés d'aquerò qu'a de besonh.

subministre *nòm f* *Veir* subministrament.

submultiple, -pla *adj m f* Qu'ei contengut en un aute un numèro exacte de viatges. *Sin.: sosmultiple.*

subordinar *v tr* 1. Hèr qu'ua persona o ua causa vengue a depèner de ua auta o de d'autes. 2. Classificar determinades causes coma inferiores a d'autes o considerar que depenen de d'autes.

subpolar, -a *adj m f* 1. Que passe peth meridian, jos eth pòl visible. 2. S'aplique a ua estela.

subprefècte, -ta *nòm m f* Foncionari francés immediatament inferior ath prefècte de departament, qu'a era administracion d'un districte comunau. *Sin.: sospre-*

fècte.

subprefectura *nòm f* Lòc, oficina qu'ei per dejós de ua auta qu'a estat delegada, nomentada pera autoritat. *Ex.: En Vielha se trape era subprefectura de Torisme de Lheida.* *Sin.: sosprefectura.*

subproducte *nòm m* Producte, generauement de pòca valor, que s'obtie en un procès d'elaboracion, fabricacion o extraccion d'un producte qu'a mès valor. *Sin.: sosproducte.*

subrecargar *v tr* Cargar damb excès, damb un pes qu'excedís era carga ordinària. *Sin.: subercargar.*

subresaut *nòm m* Impression brusca d'ànim costada pera pòur o per quauqua sensacion sobta e imprevista.

subreuman, -a *adj m f* Qu'ei per dessus d'aquerò que semble capable era natura umana. *Sin.: suberuman.*

subreviuer *v intr* Contunhar viu dempús d'un hèt o d'un moment determinat, mès que mès, se son perilhosi. *Sin.: subreviuer.*

subrevivença *nòm f* Conservacion dera vida, especiaument dempús d'un hèt o d'un moment determinadi. *Sin.: subreviuença.*

subrevivent, -a *adj nòm m f* Persona que subreviu o se tie damb vida dempús d'un hèt o un moment determinadi. *Sin.: subreviuent, suberviuent.*

subrevolar *v tr* Volar sus un endret. *Sin.: subervolar.*

subsaharian, -a *adj m f* Que pertenh ath sud deth Sahara.

subsidi *nòm m* Dinèr dat en compensacion de bèra causa.

subsidiari, -ària *adj m f* 1. Que se da coma ajuda o supòrt. 2. Que substituís ua accion o ua responsabilitat principau.

subsonic, -a *adj m f* Relatiu as velocitats inferiores as deth son.

subsòu *nòm m* Capa o capes de terren plaçades jos era superfícia terrèstra o jos es tèrres de cultiu. *Var.:* *subsòl*.

substància *nòm f* Cada ua des diferents classes de matèria de que son hètes es causes.

substanciau *adj m f* 1. Dera substància o relacionat damb era substància. 2. Qu'ei fondamentau o qu'a fòrça importància o interès.

substanciaument *adv* D'ua manèra substanciau.

substitucion *nòm f* Accion de substituir, de méter ua persona o ua causa en lòc de ua auta, pr'amor de hèr era madeisha foncion.

substituir *v tr* Meter en lòc de quauquarren o de quauquarrés.

substitut, -a *nòm m f* Persona que suplís o substituís a quauqu'un.

subterran, -a *adj m f* 1. Qu'ei dejós de tèrra. *Sin.:* *sosterranh*. 2. Ocult, profund. 3. Conducte, passadís, etc., plaçat dejós de tèrra.

subtil, -a *adj m f* 1. Qu'ei fin e delicat. 2. Que revèle ua grana finesa mentau.

subtítol *nòm m* 1. Títol segondari que

s'ahig a un de principau, normaument ath dejós. *Sin.:* *sostítol*. 2. Inscricions qu'apareishen ath dejós dera pantalha enes pellicules projectades en version originau, e que reviren eth dialòg des autors d'ua manèra mès brèu.

suburban, -a *adj m f* Der espaci o des barris que i a enes entorns dera ciutat.

subvencion *nòm f* Ajuda economica que normaument s'autrege entà acarar determinadi besonhs, individuaus o collectius.

subvencionar *v tr* Aportar uns dinèrs entà facilitar ua accion.

succedir *v tr intr* 1. Remplaçar. 2. Vier dempús. 3. Vier ereu en possession des bens d'un defunt. 4. Hèr realitat ua causa.

succès *nòm m* 1. Reüssida. 2. Eveniment.

succession *nòm f* 1. Accion e efècte de succedir. 2. Hèt de trapar-se ua causa darrèr de ua auta en temps o espaci.

successiu, -iva *adj m f* Que va un ath darrèr der aute sense interrupcion.

successivament *adv* D'ua manèra successiva, er un darrèr der aute.

successor, -a *adj m f* Dit d'ua persona, quan aucupe eth lòc e es foncions der aute o auta.

sucre *nòm m* Substància blanca e doça que se des·hè enes liquids e que s'emplegue entà adocir es aliments, se trè dera canha de sucre e dera beletarraba e se pòt trapar en povàs, en gran o en tarròcs.

sucursau *nòm f* Que depen de un aute establiment centrau o principau e qu'a es

madeishes foncions qu'aguest.

sud *nòm m* Punt cardinau en direccion a on ei plaçat eth solei tà meddia.

sud-american, -a *adj m f* d'America deth Sud, qu'a relacion damb aguest airau american o damb es sòns abitants.

sudar *v intr* 1. Trèir era sudor pes pòres dera pèth. 2. Esforçar-se intensament entà arténher ua causa.

sudor *nòm f* 1. Liquid transparent produsit pes glandoles secretores dera pèth. 2. Conjunt de gotes d'aigua o de un aute liquid qu'expulsen cèrtes causes.

suèc, -a *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh a Suècia o as sòns abitants. *Sin.: suedés.*

suedés, -a *adj nòm m f* Relatiu o qu'apertenh a Suècia o as sòns abitants. *Sin.: suèc.*

suenh *nòm m* Atencion que se met entà hèr ua causa.

suenhar *v tr* Susvelhar o ajudar damb interès a ua persona o ua causa. Tier-ne compde.

suenhat, -ada *adj m f* Que s'a prenut suenh d'ua persona, d'un animau o d'ua causa.

suer, -a *nòm m f* Veir sògre.

sufisença *nòm f* 1. Presompcion o pedantaria dera persona que mòstre un excès de confiança en eth madeish. *Sin.: suficiència.* 2. Aptitud dera persona qu'a es condicions que son de besonh entà desvolopar un trabalh o ua auta causa.

sufisent, -a *adj m f* 1. Qu'ei pro o qu'arribe ara quantitat, eth grad o eth nombre minim indispensable. *Sin.: suficient.* 2. Que revèle sufisença o excessiva confiança en eth madeish.

sufisentament *adv* D'ua manèra sufisenta.

sufixe *nòm m* Morfèma que se hig ath finau d'ua paraula o d'ua arraïc entà formar-ne ua de naua.

sufixacion *nòm f* Accion de sufixar.

sufixar *v tr* Adjuntar un sufixe a un radicaü o a ua paraula.

sufragi *nòm m* 1. *nòm m* Vòt a tau o tau candidat, o a tau o tau resolucion. 2. Vòt emetet per ua persona fisica o juridica entara provision de cargues. *Ex.: Sufragi restringit.*

suggeréncia *nòm f* Accion de suggerir.

suggerir *v tr* 1. Prepausar o dar ua idia a quauqu'un pr'amor de qué la considèrè en moment de hèr ua causa. 2. Hèr vier ena ment, indirèctament, per associacion ua idia.

suggestion *nòm f* Suggeréncia, insinuacion...

suggestiu, -iva *adj m f* 1. Que suggerís o que suggestione. 2. Qu'ei esmovent e resulte atractiu.

suicidari, -ària *adj nòm m f* 1. Deth suicidi o que i a relacion. 2. Qu'ei plan perilhós o pernicios entara persona qu'ac hè o qu'ac adòpte. 3. Persona que s'aucís o sage d'aucir-se ada era madeisha.

suicidi *nòm m* Hèt d'aucir-se voluntària-

ment ua persona.

sunnita *adj* *nòm m f* Qu'a relacion damb eth corrent majoritari der islam, qu'acèpte coma libre sagrat, ath delà der Alcoran, era Sunna (libre de pensaments e accions de Mahoma).

supausadament *adv* En supausicion. *Sin.:* *suposadament*.

supausar *v tr* 1. Creir coma cèrt o reau ua causa a compdar des indicis que s'an. 2. Creir qu'ua causa ei vertat, tot e que pòt non estar-ne. *Var.:* *suposar*.

superacion *nòm f* Accion de superar o de superar-se.

superar *v tr* 1. Èster superior a quauqu'un o a quauqua causa en bèth concèpte. 2. Vèncer un obstacle, ua dificultat o ua situacion adversa.

supèrb, -a *adj m f* 1. Qu'a ua somptuositat o ua beresa qu'estone. 2. Que mòstre un sentiment d'orgulh arrogant.

superclassa *nòm f* D'ua classa fantastica, plan bona.

supereròi, -a *nòm m f* 1. Persona que se distinguís peth sòn naut coratge, pera sua fortetat en patiment. 2. Personatge principau d'ua legenda, d'ua narracion, etc.

superfícia *nòm f* 1. Part extèrna d'un còs que lo limite per toti es costats. 2. En geometria, magnitud continua qu'a dues dimensions.

superficiu *adj m f* 1. Dera superfícia o restacat damb aguesta part d'un còs. 2. Que li manque prigondor, que non arribe ena part importanta dera qüestion.

superior, -a *adj m f* 1. Ua causa que se tròbe mès nauta e en lòc preminent en relacion a ua auta. 2. De grana qualitat. 3. Persona plaçada mès entà naut en jerarquia.

superioritat *nòm f* 1. Qualitat de superior, de mès important e de major valor. 2. Persona o persones qu'exercissen era autoritat.

supermercà *nòm m* Botiga a on i a fòrça articlesjà mercadi entà auançar era venda e era clientela se servís ada era madeisha es desparièrs productes.

superorde *nòm f f* Manament a complir qu'arribe des dera mès nauta autoritat.

supervision *nòm f* Accion de supervisar.

suplantar *v tr* Préner eth lòc a bèth un damb desleiatat, en tot excludir-lo.

suplement *nòm m* Aquerò que s'ahig a ua causa entà hèr-la mès complèta.

suplent, -a *adj m f* Que remplace provi-sòriament a quauqu'un enes sues foncions.

supòrt *nòm m* 1. Objècte que servís entà emparar o plaçà'i quauquarren ath dessús. 2. Hèr costat a ua persona.

suportar *v tr* 1. Tier dessús d'un madeish ua carga. 2. Tolerar.

suposar *v tr* 1. Considerar possibla o probabla ua causa, sense estar-ne complè-tament segur. 2. Admèter quauqua causa coma cèrta sonque entàs efèctes d'ua argumentacion.

suprèm, -a *adj m f* Qu'ei superior a toti es auti. Qu'arribe en grad maximau.

supression *nòm f* Hèt de suprimir o de hèr desaparéisher.

suprimir *v intr* Trèir o hèr a desaparéisher ua causa o borràr-la d'un escrit.

surf *nòm m* Espòrt nautic que consistís a tier er equilibri sus ua placa que lise sus era cresta de granes ondades.

surrealisme *nom m* Moviment literari, artistic e filosofic que proclame er automatisme psiquic, era ruptura dera sintaxi, era violenta associacion d'imatges incoerentes e era importància deth mon oniric e der instinct e dera revolucion.

surrealista *adj m f* 1. Relatiu o qu'aper-tenh ath surrealisme. 2. Partidari deth surrealisme.

surtot *adv* Per dessús de tot, principau-ment. *Sin.: subertot, subretot, sustot.*

sus *prep* Ath dessús de, o a prepaus de quauquarren.

susceptibilitat *nòm f* Qualitat de suscep-tible.

susceptible, a *adj m f* 1. Capable d'admé-ter ua modificacion. 2. Afectable damb fa-cilitat. 3. Disposicion entà ofener-se.

suscitar *v tr* Provocar o costar ua causa, especiaument sentiments de dobte, curio-sitat o interès o accions qu'impliquen agi-tacion o oposicion.

suslhèuament *nòm m* Desorde o agitacion que còste un cambi violent en orde politic o sociau d'un país.

suspectar *v intr* 1. Pensar o imaginar ua suposicion o un judici a compdar de cèrta

informacion o senhau. 2. Maufidar-se de determinada persona, creir qu'ei culpabla d'ua causa mau hèta.

suspècte, -ta *adj m f* Que se pense que pòt auer hèt ua accion determinada.

suspéner *v tr* 1. Méter o tier ua causa en aire de sòrta que penge. 2. Qualificar a ua persona damb ua nòta de suspens pr'amor que non arribe ath nivèu demanat en ua pròva o en un examen.

suspension *nòm f* Accion de suspéner.

suspréner *v tr* 1. Causar suspresa. 2. Pré-ner desprevenut. 3. Descurbir quauquar-ren qu'ua persona tractaue d'amagar o dis-simular.

sustot *adv* Per dessús de tot; mès que mès; mès que tota auta causa. *Sin.: subertot, surtot.*

susvelhant, -a *nòm m f* 1. Persona que s'encuede de vigilar. 2. Que vigile.

susvelhar *v tr* Campar a ua persona o causa o èster atentiu ad aquerò que succe-dís en un lòc. Vigilar.

t

tà prep 1. Localizacion en temps e en espaci. *Ex.: Vau tà Vielha.* 2. Atribucion. *Ex.: Açò ei tà tu.* 3. Finalitat. *Ex.: Estudiam tà apréner.* 4. Equivalenta ara preposicion entà.

tà deuant loc adv En direccion tath costat en qué un auance; qu'ei ena part frontau.

tabac nòm m 1. Planta dera família des solanacèes damb es huelhes gròsses, damb es nèrvs mercats, provienta d'America (*Nicotiana tabacum*). 2. Producte elaborat damb es huelhes seques d'aguesta planta, que conten nicotina e quitran, que se hè a servir entà humar en forma de cigar, cigarreta o en pipa.

tablèu nòm m Superfícia rectangulara que se tie entà escriuer, generaument damb greda, e poder esfaçar aisidament aquerò que s'escriu.

tabó nòm m Proïbicion sus quauquarren per motius religiosi.

taboish nòm m Baston, pau gròs e cuert.

taca nòm f 1. Senhau sus ua causa deguda ara preséncia d'ua substància estranha. 2. Petita part d'ua causa de diferent color deth que domine.

tacar v tr intr Hèr ua taca en quauquarren o enlordir bèra causa.

tacha nòm f Clau long de hèr, angulós, entà clauar husta.

tachar v tr Clauar ua causa laguens de ua auta, generaument damb patacs.

tactica nòm f Metòde o sistèma tà aconseguir quauquarren.

tai nòm m Nòm qu'es mainatges balhen ath frair.

taishon nòm m Mamifèr carnassèr plantigrad, dera família des mustelids, comun en Euròpa.

talabarna nòm f Flòc de nhèu gròssa.

talabarnejat v intr Nheuar a talabarnes.

talament adv 1. De tau manèra. 2. D'ua manèra exacta e egala.

talent nòm m Accion de voler damb intensitat.

talh nòm m Incision hèta damb un esturment talhant.

talha nòm f 1. Accion de talhar. 2. Amàs de mesures que servissen de patron estandard entàs pèces de vestir de confeccion. 3. Escultura.

talhada nòm f 1. Plantacion densa d'arbes joeni e prims. 2. Talhons, tròci.

talhadèr nòm m Utís der hustèr damb mange de husta e huelha plana.

talhant nòm m Utís consistent en ua huelha longa e prima que se tie entà talhar èrba, palha o arrames.

talhar v tr Copar. Dividir.

talhèr nòm m 1. Lòc a on se realize un trabalh manau. 2. Obrador d'un indus-

triau, d'un artista.

taliban, -a *nòm adj m f* Seguidor d'ua des interpretacions ultraconservadores der islam en sud d'Afganistan.

talon *nòm m* Era part posteriora deth pè.

tambor *nòm m* Esturment deth grop de percussion eth son deth quau se produsís pera vibracion des membranes tibantes en ua caisha de ressonància.

tamborejar *v intr* Hèr tapatge es hustes en tumar-se damb eres madeishes quan se trapen en moviment, en riu, en bòsc, etc.

tamís *nòm m* Sedaç entà hèr passar era haria.

tampa *nòm f* Veir tapa.

tampanada *nòm f* Còp balhat ena gauta damb eth paumet dera man.

tampat *nòm m* Òbra de paredèr verticau, que barre o limite un espaci. Placa de quausevolh materiau damb eth que se dividís o barre un espaci. Aué son construccions d'obra; antigament èren de husta molti viatges perbocades. *Sin.: tenhat.*

tamponada *nòm f* Trobada o patac violent entre dus o mès còssi. *Sin.: truc, patac.*

tan *adv* En madeish grad, igual.

tanben *adv* Indique qu'ei egal, parièr o d'acòrd damb ua causa ja mencionada.

tanc *nòm m* 1. Recipient metallic, generalment gran e barrat, que servís entà con-tier e transportar liquids o gassi. 2. Veïcul de guèrra coirassat e armat damb canons e mitralhadores.

tancador *nòm m* Quinsevolh engenh que servisque entà tancar ua pòrta.

tancament *nòm m* 1. Accion de tancar o de tancar-se. 2. Conjunt d'elements arquitectonics que tanquen un edifici, un espaci, etc.

tancar *v tr* 1. Barrar.

tandèm *nòm m* 1. Bicicleta entà dues personas que van seigudes ua darrèr dera auta e que totes dues pòden pedalar. 2. Conjunt de dues personas o de dus grops que hèren era madeisha activitat en un equip o que combinen esfòrci entà hèr quauqua causa.

tangible, -bla *adj m f* 1. Que se pòt percéber o tocar mejançant eth tacte. 2. Que se pòt percéber d'ua manèra clara e precisa.

tanhença *nòm f* 1. Relacion que s'establís entre es personas d'ua madeisha familia. 2. Relacion que s'establís entre es causes qu'an caracteristiques comunes.

tànher *v intr* 1. Èster propietat de quauqu'un. 2. Formar part d'un conjunt o d'un grop.

tanlèu *adv* De seguit. Immediatament.

tanplan *adv* Tanben, sense excepcion.

tanpòc *adv* Se hè a servir entà híger ua negacion a ua auta negacion exprimida abans, o entà includir un nau element en ua negacion.

tant *adv* Era madeisha quantitat de.

tant, -a *adj pron m f* Indique quantitat o grad. *Ex.: Aquesta panèra a tanta palha coma aquera.*

tap *nòm m* 1. Pèça que s'emplegue entà barrar o caperar quauqui horats, coma era boca d'ua ampolha o er esgot d'ua banhèra. 2. Causa que barre o empedís eth pas de quauquarren a trauès d'un orifici. 3. Acumulacion excessiva de coches o de veïculs en un punt d'ua carretèra o carrèr, de manèra que dificulte o empedís era circulacion o eth trafic normau. 4. Jogada de basquet qu'a coma objectiu empedir qu'era pilòta qu'a lançat eth contrari arribe ena cistalha.

tapa *nòm f* Causa que se met ath dessús de ua auta entà caperar-la o curbir-la.

tapaboques *nòm m* Pèça de ròba alongada, hèta damb genre de punt o d'un teishut especiau de lan, seda, etc. que s'utilize entà caperar eth còth e era boca.

tapar *v tr* Caperar o tancar ua causa descubèrta, especiaument damb ua tapa o un tap.

tapatge *nòm m* 1. Son que non ei era votz umana o d'un animau ne eth son d'un esturment musicau. 2. Son non musicau degut a impulsis irregulars e confusi. 3. Moviment tumultuós, sediciós... *Sin.: bronit.*

tapís *nòm m* Pèça gran de ròba, brodada damb lan, seda o hiu, decorada damb diboishi e figures que se hè servir coma ornament.

tapoar *v tr* Barrar eth pas d'ua via, d'un conducte o d'un camin.

tara *nòm f* Imperfeccion, defècte, que disminuís era valor d'ua causa.

tarair *nòm m* Esturment entà hèr horats a pèces de husta, de metau, etc.

tarcum *nòm m* Conjunt de materiaus que queden dempús der esbauç o deth demoliment d'un edifici.

tard *adv* Dehòra de temps, dempús d'auer passat eth temps senhalat.

tardar *v intr* 1. Emplegar massa temps en hèr quauquarren. 2. Emplegar temps en hèr quauquarren.

tarde *nòm f* Part deth dia que va de meddia enquiath vrespe.

tardiu, -iva *adj m f* Que tarde en hèr es causes.

tardoada *nòm f* Veir tardor.

tardor *nòm f* Sason der an que i a entre er ostiu e er iuèrn. *Sin.: tardoada.*

tarifa *nòm f* Taulèr o lista de prètzi fixadi entà determinadi servicis, drets o taxes.

tarja *nòm f* Baston a on se hèn talhs o cròques, entà mercar es despenes que hè eth client, ena casa a on ei conductat. *Sin.: talha.*

tarna *nòm f* Cada ua des parts resultantes der hèt de talhar un tronc d'arbe a tròci.

tarrabastalh *nòm m* Veir parrabastatge.

tarraquet *nòm m* Mulatèr, traginèr.

tarròc *nòm m* Massa petita e compacta de tèrra o de quauqua auta substància, especiaument de sucre.

tartamudejar *v intr* Parlar hènt intervencions e repetint sillabes e sons d'ua manèra involontària.

tartamut, -uda *adj m f* Qu'estrामunque parlant, qu'a dificultat entà que li gesquen es paraules o que repetís sillabes, etc. *Sin.: quequejaire.*

tartèr *nòm m* Modelhon de pèires. Terren plen de pèires.

tascon *nòm m* Sòrta de tap que se cale enes botes o barriques.

tassa *nòm f* 1. Recipient petit qu'a ua ansa, mès ample que naut, e que se tie entà béuer determinades begudes. 2. Vaishèth deth wàter sus eth quau mos i setiam entà aurinar e hèr de vrente.

tastar *v* Préner ua porcion pichona, d'un minjar o beguda, entà saber-ne eth gust.

tata *nòm m* Nòm qu'es mainatges balhen ara fraia.

tau *adj m f* 1. Tot parierà coma, d'aguesta manèra, coma... 2. Un en particular, que non lo nomentam.

tauan *nòm m* Insècte diptèr semblant ara mosca provedit d'un hisson que li permet trauessar era pèth e shurlar era sang d'animaus coma eth shivau, eth bueu, etc.

tauèrna *nòm f* Establiment o botiga de caractèr popular a on se venen e se consumissen begudes alcooliques e a viatges, servicis de minjar.

tauernèra *nòm f* Hemna que se tie a véner o mestrar begudes ena tauèrna.

taula *nòm f* Mòble format per ua pèça lisa e planèra orizontau, sostenguda per ua o diuèrses pautes, que s'emplegue entà minjar, escriuer, trabalhar, meté'i causes ath dessús, etc.

taulejada *nòm f* Conjunt de persones que mingen amassa entà celebrar un eveniment.

taulelh *nòm m* Taula de botiga, longa e estreta a on se venen e ensenhen es productes as clients. *Sin.: taulèr.*

taulèr *nòm m* Veir taulelh.

tauleta *nòm f* 1. Mala èrba semblanta as branques d'un arbe, mès que non creish tant e hè ua huelha mès redona e espessa qu'aguestes. 2. Taula petita.

taupàs *nòm m* Tèrme mespredós aplicat ara persona de mala mina o maujargada.

taure *nòm m* Mamifèr rumiant damb còrnes qu'ei eth mascle dera vaca.

tauridèra *nòm f* Vaca qu'a estat taurida o que cerque d'èster taurida peth mascle

taurir *v tr* Curbir, saltar eth taure ara vaca.

taüt *nòm m* Caisha a on se place ua persona mòrta entà acogar-la.

tavelha *nòm f* Clòsca flexibla e alongada qu'enròde es semes des legums. Se tie en quauqui lòcs damb eth significat de mongeta trena o mongeta verda.

taxa *nòm f* Pagament o impòst que s'a establìt e que s'exigís entà tier un servici determinat.

taxacion *nòm f* Calcul o determinacion deth prètz o dera valor globau d'ua causa.

taxi *nòm m* Coche damb chòfer qu'ua o mès persones pòden cuélher tà que les amie entath lòc que demanen; en arribar eth client a de pagar eth servici.

taxonomia *nòm f* Part dera istòria naturau que tracte deth classament des animaues e des plantes.

te *nòm f* T. Letra qu'ocupe eth lòc vintau der alfabet.

te *pron m f* Pronòm personau atòn dera segona persona singular.

tè *nòm m* Arbe perennifòli dera família des teacèes (*Camellia sinensis* o *Thea sinensis*). Beguda que s'obten dera infusion des sues huelhes.

teatrau *adj m f* 1. Deth teatre o qu'ei relacionat damb aguest gènre literari o aguesta activitat artistica. 2. Qu'ei exagerat e que vò cridar era atencion o costar un gran efècte.

teatre *nòm m* 1. Art literari que hè presentar un tèxte dialogat dit per actors deuant d'un public. 2. Bastiment destinat ara representacion de pèces teatraus. 3. Actitud artificial.

tebedejar *v tr* Hèr tornar tèbe.

tebet, -eda *adj m f* Qu'a ua temperatura entre hereda e cauda. *Sin.:* tèbe.

teca *nòm f* Còp de man dat ena cara damb era pauma dera man. *Sin.:* bohetada, mastegada.

tecnic, -a *adj m f* 1. Dera tecnica. 2. Mot o lenguatge que tanh o ei pròpri d'ua sciéncia, un art, ua profession o ua activitat determinada. 3. Persona qu'a coneishements o abiletats especializats en relacion damb ua sciéncia o ua activitat determinada.

tecnicament *adv* D'ua manèra tecnica.

tecnologia *nòm f* Sciéncia que tracte des maquines, des utisi e des procediments que se hèn a servir ena indústria.

tecnologic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara tecnologia.

teda *nòm f* Pau long e prim, de husta, damb un materiau inflamable en un estrem, que s'alugue entà hèr lum o entà alugar eth huec.

teish *nòm m* Arbe dera família des taxacèes de soca gròssa, de huelha palla peth dejós e verda escura peth dessús que pòt arténher es trenta mètres de nautada (*taxus baccata*).

téisher *v tr* 1. Hèr tela en tot crotzar e hèr demorar enlaçadi hius en sentit verticau damb d'auti en sentit orizontau. 2. Formar certanes canilhes eth capuret o era aranha era telaranha.

teishinèr, -a *nòm m f* Persona qu'a coma mestièr téisher, sustot era que trabalhe en un telèr a man.

teishut *nòm m* Entrelaçament der hiu o hius que formen ua tela o trabalh analòg; era madeish tela.

tela *nòm f* 1. Materiau que resulte d'entrelaçar fòrça hius, especiaument damb fibres textiles, que se tie entà confeccionar era ròba. 2. Tròç d'aguest teishut.

tele *nòm f* 1. Aparelh receptor de television. *Sin.:* television. 2. Prefixe qu'entre ena formacion de paraules e signifieue *distància* o *luenh*. *Ex.:* telefon, telemedecina...

telecomunicacion *nòm f* Sistèma de

transmission e recepcion a distància de senhaus de diuèrsa naturalesa per mieis electromagnetics.

teleesquí *nòm m* Sistèma de transpòrts que consistís en ua sòrta de pèrgues que pungen d'un cable e qu'es persones qu'esquien se meten entre es cames entà èster arrossegades dretes sus era nhèu enquia naut de tot des pistes d'esquí.

teleferic *nòm m* Mejan de transpòrt que consistís en ua cabina que se botge peth dessús deth solèr en tot penjar d'un cable o d'un carril en ua pujada fòrça arribenta. *Sin.: funicular.*

telefilm *nòm m* Pellicula pensada e hèta especiaument entà èster emetuda per television.

telefon *nòm m* Aparelh que recep e emet comunicacions a longa distància.

telefonada *nòm f* Accion de telefonar. Trucada.

telefonar *v tr intr* Establir ua comunicacion e parlar per telefon.

telefonía *nòm f* Sistèma de comunicacion que transmet era votz e es sons a longa distància mejançant dispositius electricos o electromagnetics.

telefoníic, -a *adj m f* Deth telefòn, dera telefonía o qu'ei relacionat damb aguest sistèma de comunicacion.

telenovèla *nòm f* Novèla adaptada entà èster emetuda en capítols per television.

television *nòm f* 1. Sistèma de transmission d'imatges e sons a distància mejançant ondas electromagneticas o per

cable. 2. Mejans que son de besonh entà transmèter informacion e programes diuèrsi mejançant aguest sistèma.

televísiu, -iva *adj m f* Relatiu ara television.

telh *nòm m* Arbe fòrça naut, damb eth tronc dret, huelhes amples en forma de còr e flors flaireses, que se criden tanben «telh», que d'eres se'n hè ua infusion.

tèma *nòm m* Aquerò que se tracte en ua conferéncia o ua amassada e tot aquerò que se ditz en relacion.

temassut, -uda *adj m f* Que se tie fèrm enes sues opinions o enes sues determinacions, encara que siguen erronèes o fausses.

tematic, -a *adj m f* 1. Relatiu o que hè referéncia ath tèma. 2. Conjunt organizat de tèmes conscients o inconscients tractadi per un artista, un escrivan, ua escòla...

témer *v tr intr* 1. Auer ua sensacion d'angoisha costada pera preséncia de quauque perill reau o imaginari. 2. Sénter temor.

temerari, -ària *adj m f* 1. Que s'expause a un perill, non de besonh, pr'amor d'un comportament imprudent e riscat. 2. Que se lance a un perill sense cap fundament ne rason e sense pensar enes consequéncias negatives que pòt auer.

temeritat *nòm f* 1. Qualitat qu'an es persones que s'expausen o qu'expausen a d'auti, en un perill, non de besonh, pr'amor d'un comportament imprudent e riscat. 2. Accion temerària.

temible, -bla *adj m f* Que còste ua sensacion de temor.

temor *nòm m* 1. Sensacion o angoisha costada pera preséncia de quauque perilh reau o imaginari. 2. Inquietud costada pera possibilitat d'un perilh.

temperament *nòm m* Caractèr físic e mentau d'un individu *Ex.: Auer un temperament sanguin, nerviós...*

temperar *v tr* 1. Moderar, suavizar. 2. Acomodar-se.

temperatura *nòm f* Grad de calor que i a en ambient o qu'a un còs.

tempèsta *nòm f* Fòrta pertorbacion dera atmosfèra acompanhada de vent, pluja, nhèu o pèira e, soent, de relampits e trons.

templa *nòm f* Faisheta de husta orizontau que se met ena paret, ara nautada deth dorsièr des cagires, entà protegir-la des heregades des mòbles.

temple *nòm m* Edifici sagrat, consagrat ath culte d'ua divinitat.

templèr *nòm m* Individú d'ua orde religiosa o militara establida en Jerusalem en sègle XII entara proteccion des pelegrins e deth Sant Sepulcre.

temporada *nòm f* Periòde de temps que se distinguís dera rèsta der an per quauque motiu.

temporàriament *adv* D'ua manèra temporau.

temporau *adj m f* Que non ei entà tostemp senon qu'existís pendent un temps determinat.

temporaument *adv* D'ua manèra temporau.

temps *nòm m* 1. Durada indefinida a on se produsissen eveniments. 2. Epòca. 3. Estat atmosferic.

tempsada *nòm f* 1. Espaci de temps que se considèrè formant un conjunt. 2. Temps en que se realize bèra activitat.

temptacion *nòm f* Impuls o incitacion espontanèa que posse a bèth un a hèr ua causa, especiaument ua causa dolenta o inconvenenta.

temptar *v tr* 1. Començar quauquarren o hèr aquerò de besonh entà realizà'c o arthené'c. 2. Méter a pròva a quauqu'un o a quauqua causa.

temptativa *nòm f* Accion damb era que se sage, s'experimente, se pròve de hèr quauquarren.

tenacitat *nòm f* 1. Qualitat de tenaç. 2. Resisténcia d'un materiau a trincar-se o deformar-se.

tenca *nòm f* Estructura que hèn es abelhes entà emmagazimar era mèu, eth polèn e criar es larves.

tenda *nòm f* Estructura de husta o metallica caperada damb ua tela grana sostenguda damb claus e ganchos, que se hè a servir entà dormir en aire liure.

tendéncia *nòm f* 1. Inclination o disposicion naturau entà bèra causa. 2. Ensem de manifestacions artistiques o ideologiques d'ua epòca determinada qu'an caracteristiques comunes.

tendir *v tr* Auer tendéncia entà quau-

quarren.

tenèbra *nòm f* 1. Escuretat o manca de lum. 2. Manca de coneishements e de cultura sus bèra causa.

tenebrós, -osa *adj m f* 1. Qu'ei escur e hè pòur. 2. Qu'a es intencions dolentes.

teneca *nòm f* Esturment tengut pes mainatges entà hèr tapatge en Setmana Santa.

tenhat *nòm m* Paret prima, hèta de hustes unides, sense rebocar.

tenilha *nòm f* Barreta de hèr qu'estaque eth dentau der arair damb era barra que s'atalen es animaus.

tennis *nòm m* 1. Jòc de pilòta que se jògue en ua pista rectangulara dividida transversaument en dues mitats per un hialat e ena que dus adversaris se lancen era pilòta en tot dar-li damb ua raqueta.

tennista *nòm m f* Jogaire de tennis.

tension *nòm f* 1. Accion e efècte de tensar o estirar. 2. Pression que hè un liquid o un gas en un còs. 3. Estat d'ànim d'ua persona nerviosa o preocupada. 4. Estat entre dues persones quan non s'entenen. 5. Desacòrd enes relacions entre estats, entre classes sociaus, etc.

tentacul *nòm m* Membre long, mofle e flexible qu'an quauqui animaus invertebrats e que hèn a servir entà tocar, botjar-se o agarrar es preses.

teologia *nòm f* Sciéncia que tracte de Dieu e deth coneishement que n'a er èster uman.

teoria *nòm f* 1. Organizacion de principis, de règles, de leis scientificas. 2. Coneishença especulativa considerada independentament de tota aplicacion.

teoric, -a *adj nòm m f* 1. Qu'apertenh ara teoria. 2. Persona versada ena teoria d'ua sciéncia, d'ua doctrina o d'un art.

teoricament *adv* D'ua manèra teorica.

tepa *nòm f* Èrba menuda e espessa que capère un terren.

terapeutic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath tractament des malauties.

teràpia *nòm f* 1. Part dera medecina qu'a coma objècte eth tractament des malauties. 2. Conjunt de remèdis que s'apliquen entà guarir ua malautia.

tèrç *nòm m* Part d'ua quantitat dividida en tres parts egales.

terciarizacion *nòm f* Accion de delegar era activitat o eth servici intèrn d'ua organizacion en ua organizacion extèrna.

terçon *nòm m* 1. Division administrativa dera Val d'Aran (Quate Lòcs, Marcatosa, Lairissa, Castiero, Arties e Garòs e Pu-jòlo). 2. Shivau, mul o saumet de tres ans.

tèrma *nòm f* Banh d'aigua cauda.

termalisme *nòm m* Conjunt de servicis medicaus, assistenciaus, otelèrs, etc., destinadi ara utilizacion des aigües termaus.

termau *adj m f* 1. Des tèrmes o qu'a relacion damb aguesti banhs d'aigües mineraus. 2. Aigua qu'en tot gèsser dera tèrta a ua temperatura mès nauta qu'era der ambient.

tèrme *nòm m* Paraula.

tèrme *nòm f* Limit. Hita. Territòri municipal.

termiar *v tr* 1. Hèr frontèra. 2. Determinar e mercar es limits d'un terren o d'ua causa.

termiari *nòm m* Eth limit entre dues tèrmes municipaus.

termic, **-a** *adj m f* Relatiu ara calor.

termièra *nòm f* Linha que dessepare dus estats. *Sin.*: frontèra.

termierèr, **-a** *adj m f* 1. Dera frontèra o qu'a relacion damb aguest limit entre estats. 2. Que limite o a frontèra damb un aute lòc.

terminau *adj nòm m f* 1. Qu'ei ath finau o que s'acabe bèra causa. 2. Installacion o lòc a on comence o s'acabe ua linha de transpòrt public.

termini *nòm m* 1. Acabament d'un espaci de temps senhalat entà hèr quauqua causa. 2. Pagament fixat que, amassa damb d'au-ti, s'a de hèr entà completar era soma totau que vau ua causa.

terminologia *nòm f* Conjunt de paraules o d'expressions pròpies d'ua determinada profession, sciéncia o matèria.

termomètre *nòm m* Esturment entà mesurar era temperatura.

tèrra *nòm f* 1. Era nòsta planeta. Parçan, país. 2. Proprietat. 3. Part dera Tèrra en dehòra dera aigua.

tèrralh *nòm m* Botàs de tèrra.

tèrralha *nòm f* Objècte o conjunt d'objèc-

tes hèts de tèrragila.

tèrrassa *nòm f* 1. Espaci descubèrt que forme part d'un estatge o d'ua casa. 2. Espaci damb taulettes e cagires deuant d'un restaurant, d'un bar o de un aute establiment semblant.

tèrratrem *nòm m* Moviment vibratòri e violent dera superfícia dera Tèrra costat per en·honsament de grani blòcs de ròques o per erupcions volcaniques.

terren *nòm m* 1. Espaci de tèrra. 2. Airau entà practicar un espòrt.

terrenau *adj m f* Dera tèrra o que i a relacion; en oposicion ath cèu.

tèrrèstre *adj m f* 1. Relatiu ara planeta Tèrra. 2. Relatiu ara tèrra en oposicion ara aigua e ar aire.

terrible, **-bla** *adj m f* 1. Que hè fòrça pòur. 2. Que produsís fòrça mau. 3. Qu'ei plan dolent.

tèrrina *nòm f* Veire petit de tèrragila envernissada, redon e plan, que se tie entà contier aliments.

territòri *nòm m* 1. Parçan qu'a ua autoritat, jurisdiccion, consideracion. 2. Espaci delimitat.

territoriau *adj m f* Qu'apertenh o qu'ei relatiu ath territòri.

terror *nòm f* Pòur plan fòrta e intensa.

terrorisme *nòm m* Usatge dera violéncia e des armes coma luta politica e sociau.

terrorista *adj nòm m f* 1. Deth terrorisme o qu'ei relacionat damb aguesta luta politica e sociau. 2. Persona que pratique

er usatge dera violéncia coma luta politica e sociau.

tèsi *nòm f* 1. Opinion o idia que s'explique e se defen damb rasonaments. 2. Trabalh d'investigacion que s'a de presentar ena universitat entà arténher eth grad academic de doctor.

tèst *nòm m* Pròva escrita de que s'an de contestar ua seria de preguntes o problèmes d'ua manèra brèu e que servís entà avalorar era capacitat o era aptitud de quauqu'un.

tèsta *nòm f* Part superiora dera cara, des deth peu enquiàs celhes.

testament *nòm m* Document o declaracion voluntària en que bèth un ditz a on an d'anar es sòns bens dempús dera sua mòrt.

testar *v intr* Hèr testament.

testarditge *nòm m* Caracteristica dera persona que se tie fèrma enes sues opinions o enes sues determinacions, encara que siguen erroneès o fausses.

testèra *nòm f* Sòrta de morrèra que se met ath bestiar vacum.

testicul *nòm m* Glandola sexuau masculina der èster uman e de quauqui animaus.

testimòni *nòm m f* 1. Persona qu'ei presenta en un acte o en ua accion, mès que mès, era qu'en un judici explique aquerò qu'a vist. 2. Pròva que servís entà confirmar era vertat o era existéncia de bèra causa.

testimoniau *adj m f* 1. Mejançant testimònis. 2. Que pòt dar fe, que servís coma tes-

timòni. 3. Document en que s'atèste bèra causa legaument.

tet *nòm m* Losat, cubèrta dera casa.

texan *nòm m* Ròba hèta damb ua tela fòrta de coton, plan resistentà.

texan, -a *adj m f* De Texas o relacionat damb aguest estat des EEUU.

tèxte *nòm m* 1. Enonciat o amàs coerent d'enonciats oraus o escrits. 2. Passatge citat d'ua òbra escrita o orau. 3. Aquerò que se ditz en còs d'ua òbra manuscrita o estampada, sense compdar es notacions, ensenhador, bibliografia...

textil, -a *adj m f* Que pòt èsser teishut o que pòt dar hius que pòden èsser teishut.

textuau *adj m f* 1. Deth tèxte o qu'ei relacionat damb eth contengut d'un escrit. 2. Que reproduís exactament es paraules d'un tèxte o d'un discors.

textura *nòm f* Manèra coma son plaçades e combinades es particules o elements de quauqua causa, especiaument es hius deth teishut.

TGV *nòm m* Tren de grana velocitat.

tia *nòm f* Fraia deth pair o dera mair.

tiadé *nòm m* Porcèth joen.

tiarron *nòm m* Vedèth abans de hèr un an; trende.

tibat, -ada *adj m f* 1. Qu'ei sometut ara accion de dues fòrces opausades. 2. Persona que non se prèste ath tracte planèr damb es auti e que se compòrte damb aire de superioritat.

tibetan, -a *adj m f* Damb relacion ath

Tibet.

tidòc *nòm m* Que non sap arren o sap pòc en generau o en relacion a ua causa.

tidon *nòm m* Soc d'arbe talhat entà poderlo cremar en larèr. Gròssa ascla deth huec.

tier *v tr* 1. Sostier ua causa. *Ex.: Aquera estatgèra tierà toti aguesti libres.* En Luishon en Bigòrra en diden *ténguer*. 2. Portar laguens sòn, includir. *Ex.: Guairi litres ten aguest barricòt?* 3. Emplegar. *Ex.: Ties eth gredon?*

tier cas de *loc verb* Auer present, préner en consideracion. *Ex.: Non tenguec cas des solucions prepausades.*

tiera *nòm f* Conjunt de causes, restacades entre eres, que se succedissen es ues as autes.

tifon *nòm m* Vent violent qu'auance hènt grani cercles e virant rapidament sus eth madeish e acompanhat de pluges fòrtes.

tigre *nòm m* Animau mamifèr, carnivòr e predador, pròpri deth sud d'Àsia e de Siberia e que demore ena vòra des rius.

tija *nòm f* Part dera planta que creish en sens contrari ara arraïc e que servís entà sostier es huelhes, es flors e es fruts.

tildar *v tr* Atribuïr a quauqu'un un defècte o ua característica dolenta.

tilha *nòm f* Era part filamentosa deth canam, que rèste dempús de separar-ne era part lenhosa.

tilhós, -osa *adj m f* Pasta qu'a veta, que s'estire, qu'a còrda; s'aplique ara pasta deth pan, quan se pòt estirar sense que se

trinque.

timbre *nòm m* 1. Dispositiu electric o mecanic que hè un son que servís de trucada o d'avís. 2. Sagèth que se met en quauqui documents entà indicar que s'an pagat es taxes o es impòsti corresponents.

timid, -a *adj m f* Persona qu'a vergonha e non se sent segura d'era madeisha e que li còste relacionar-se damb es auti, sustot en situacions socials naues.

timon *nòm m* Pèça articulada en un èish verticau que pòt hèr virar a dreita o quèrra, que permet dirigir un vaishèth o un avion.

timonet *nòm m* Mata dera familia des labiades plan aromatica, de huelhes petites e flors blanquinoses (*Thymus vulgaris*).

timpan *nòm m* Membrana o teishut prim que i a laguens dera aurelha e que transmet es vibracions der exterior.

tina *nòm f* Recipient damb era part deth miei mès ampla qu'era boca e qu'era basa, e se hè a servir entà contier liquids.

tinent *nòm m f* Membre dera armada qu'ei d'ua categoria immediatament superiora ara d'alfères e inferiora ara de capitán.

tinha *nòm f* 1. Malautia contagiosa dera pèth, qu'afècte especiaument ath cap, que produsís escames, crostes e que hè a quèir eth peu. 2. Larva que s'alimente de teishuts d'origina animau, de rèstes de minjar e de productes alimentaris emmagazinadi.

tinósela *nòm f* Veir arrata-cauda.

tint *nòm m* Color o substància que s'aplique sus ua causa entà tintar-la.

tinta *nòm f* Liquid de diuèrsi colors que se hè a servir entà escriúer, diboishar o imprimir.

tintar *v tr* Embéuer d'ua matèria que balhe color ara ròba, hius, peu, etc.

tinturar *v tr* Balhar a ua causa un color diferent deth qu'auie.

tiò *adv* Expression afirmativa (òc, si), mès damb un refòrç especiau.

tip, -a *adj m f* 1. Qu'ei plen o hart de minjar o béuer. 2. Qu'ei cansat o molèst. 3. Fòrça o massa.

tipe *nòm m* 1. Individú, òme. 2. Modèl, genre.

tipic, -a *adj m f* Qu'ei pròpri, caracteristic o representatiu d'un tipe o classa.

tipografic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ara tipografia.

tipologia *nòm f* Classificacion o estudi en tipos o classes d'un ensem d'elements.

tir *nòm m* Accion de tirar de quauquarren entà meté'c en moviment.

tira *nòm adv f* 1. Traccion. *Ex.: bèstia de tira.* 2. Corsèra, tròç de camin, distància. 3. D'un còp. *Ex.: Deishar anar era còrda de tira.*

tirada *nòm f* 1. Hèt de lançar, de deishar anar damb impuls. Resultat de tirar. 2. Numèro d'exemplars que s'imprimissen en ua edicion. *Sin.: tiratge.*

tiradera *nòm f* Camin de rossegada de troncs.

tirador *nòm m* Receptacle independent d'un mòble, que se pòt hèr gèsser e entrar

der horat a on s'encastre.

tiran, -a *nòm m f* Persona qu'abuse deth poder o dera sua superioritat en tracte damb es auti.

tirant *nòm m* Cada ua des bigues que per dessús d'eres se meten e clauen es hustes entà hèr eth tet de naut.

tirar *v tr* 1. Estirar. 2. Anar en ua direccion. 3. Hèr qu'ua arma lance era sua municion.

tiratge *nòm m* Numèro d'exemplars que s'imprimissen en ua edicion. *Sin.: tirada.*

tiro *nòm m* Accion e efècte de tirar damb ua arma de huec.

tirolera *nòm f* Hilada, tirada de causes menudes.

tisana *nòm f* Beguda medecinau, obtenuda per infusion de plantes; tilla, camamilha, etc. damb aigua.

tisic, -a *adj m f* Afectat de tuberculòsi.

tison *nòm m* Soc gròs d'arbe, bracat entà poder-lo usclar en larèr.

tissa *nòm f* Projècte o desir qu'ua persona amie a tèrme peth dessús de quinsevolh causa e que pense en era de contunh.

titàs *nòm m* Desguisament o persona que va vestit de quinsevolh manèra, que va hènt eth pèc.

títol *nòm m* 1. Nòm d'ua òbra. 2. Distincion dada a bèth un en rason des sues qualitats o accions. 3. Distincion entà poder exercir un trabalh.

titolacion *nòm f* 1. Accion de titular. 2. Obtencion d'un títol academic.

titolar *v tr* Escuélher o méter eth títol a ua òbra.

titolar *nòm m f* Persona qu'a eth títol entà ocupar un cargue o exercir ua profession.

titolaritat *nòm f* Exercici d'ua profession o d'un cargue damb eth títol e eth nomen-tament avient.

tobogan *nòm m* Plan inclinat de husta, metau, etc. per a on es mainatges baishen seiguts en tot eslissar-se. *Sin.: eslis-sadera.*

tocar *v tr* 1. Méter en contacte damb ua part deth còs, normaument era man. Pau-par. 2. Concernir. 3. Hèr qu'un esturment musicau sòne adequadament.

todon *nòm m* Audèth de mida mejana damb eth còth cuert e eth cap petit, damb eth plumatge gris, bluenc o blanc, que vò-le plan rapid e que se pòt adondar.

tof *nòm m* Pudor que dèishe era aguinèu.

tohut, -uda *adj m f* Uet deth laguens.

tòia *nom f* Sorteg.

toiar *v tr* Hèr eth sorteg d'ua causa en ua tòia.

toja *nòm f* Arbust fòrtament espinós dera familia des papilionacèes, de huelhes simples e escasses e de ponines flors auriòles acorropades en rams (*Genista scorpius*).

tolerància *nòm f* 1. Actitud respectuosa de cap as opinions, sentiments o actes des autes persones encara que non coïn-cidisquen damb es pròpies. 2. Capacitat der organisme entà resistir e acceptar

substàncies determinades.

tolerar *v tr* 1. Patir o suportar a bèth un o quauquarren. 2. Admèter e respectar idèes, opinions, accions, etc. diferentes des pròpies. 3. Permèter, consentir. 4. Resistir favorablement un organisme ali-ments, medecines, determinades condi-cions, etc.

tolha *nòm f* Horat ath miei d'un riu de pòga pendent.

tolhit, -ida *adj m f* Qu'ei incapacitat e que li manque quauqua facultat fisica, causa que non li permet botjar ua part de còs.

Tolosa *nòm* Ciutat d'Occitània. Caplòc de Lengadòc.

tomata *nòm f* Frut de color vermelh qu'a era pèth lisa e ludenta e era mora chucosa, damb plan de semençalhes. Era planta que da aguest frut ei era tomatera.

tomatera *nòm f* Planta dera familia des solanacèes, originària d'America deth Sud, que se cultive peth sòn frut, era tomata (*Lycopersicon esculentum* o *Solanum lycopersicum*)

tomba *nòm f* 1. Horat jos era codina, o en cerèr, que servís entà sauvà'i es truhes en iuèrn, pr'amor de qué non se gèlen. 2. Lòc dejós de tèrra en qu'ei enterrada ua persona. *Sin.: hòssa.*

tombaleta *nòm f* Virada que se hè damb eth còs, metent es mans e eth cap en solèr e possant es cames entà naut, pr'amor de quèir e incorporar-se de seguit, seguint era trajectòria iniciau. *Sin.: campuleta.*

tombar *v intr* Quèir per un penent, pala

enjós.

tòn *adj pron m* Dera tua propietat.

tona *nòm f* Unitat de pes qu'equival a 1000 quilòs.

tonatge *nòm m* Capacitat de carga qu'a un veïcul de transpòrt.

tóner *v tr* Talhar a ras eth peu a ua persona o eth peu o era lan a un animau.

tonic, -a *adj m f* Substància, medicament o beguda que da fòrça e vigor ar organisme.

topic, -a *adj m f* 1. Que s'aplique exteriorament sus era pèth o sus ua herida. 2. Opinion o expression qu'ei fòrça estenuda e que se repetís soent, sense examinar s'ei vertat o non.

topin *nòm m* Ola petita que sonque a ua ansa.

topina *nòm f* Ola plan mès grana qu'un topin.

toponim *nòm m* Nòm pròpri d'un lòc.

toponimia *nòm f* 1. Estudi que se hè dera origina e dera significacion des nòms pròpris des lòcs. 2. Conjunt des toponims que formen part d'un territòri o d'un lòc determinat.

tor *nòm f* Bastenda mès nauta qu'ampla, destinada tà defener-se der enemic, ua vila o ua plaça fòrta.

tòra *nòm f* Planta silvèstra dera família des ranunculacèes qu'ei un podom terrible entàs muls e entàs crabes (*Aconitum* spp.).

tòrcer *v tr* Deformatar un còs pera accion d'ua fòrça que consistís en hèr a virar un

des estrems o ua des sues parts ath torn deth sòn èish longitudinalment mentre qu'er aute ei privat de virar o vire en sentit contrari.

torda *nòm f* Audèth que s'està enes bòsqui, de plumes neres e bèc auriò, eth mascle, e marron e bèc escur, era femelha, qu'a un cant plan polit.

torèth *nòm m* Cada ua des tres o quate parts que se partís, d'ample en ample, un soc.

torisme *nòm m* 1. Accion de viatjar, de visitar un o mès endrets per plaser. 2. Ensem d'activitats, tecnicas e servicis de besonh entàs viatges e de léser. 3. Automobil d'us particular.

torista *nòm m f* Persona que practique eth torisme.

toristic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath torisme.

tormentar *v tr* 1. Costar ua grana dolor o patiment fisic o morau. 2. Sométer a ua persona a un castig fisic o psiquic pr'amor de mortificar-la.

torn *nòm m* 1. Caminada cuerta. 2. Moviment circular. 3. Ath torn; aciu apròp.

tornada *nòm f* Eth hèt de tornar d'un lòc entath punt de partença.

tornar *v intr* Vier tath lòc d'a on s'ei gessut. Anar un aute viatge tà un lòc.

tornaria *nòm f* Institucion deth vielh dret civiu privatiu dera Val d'Aran.

torneg *nòm m* 1. Competicion esportiva en que participen diuèrses persones o di-

uèrses equípes. 2. Combat a shivau o a pè que hègen es cavalièrs medievaus coma part d'un espectacle.

toronja *nòm f* Frut deth torongèr, comestible, redon, damb era pèth espessa e rugosa, polpa chucosa e gust agredoç, qu'ei dividida en galhons.

torp *nòm m* Vent plan fòrt damb nhèu.

torra *nòm f* Insècte semblant ath tavan, de hissada encara mèns fòrta.

torrar *v tr* 1. Expausar ua causa ara ahlama deth huec enquia qu'era superfícia ei leugèrament usclada. 2. Produzir gelades. *Ex.: Delànet torrèc de valent, es carrèrs èren un lampat de gèu.*

torreta *nòm f* 1. Bastissa de petites dimensions, especiaument chalet petit. 2. Recipient de tèrragila o de materiau plastic que s'aumplís de tèrra e se tie entà cultivar plantes o petites flors.

torrom *nòm m* Minjar pròpri de Nadau hèt damb amelhes, mèu, auerassi e lèrt de ueu.

torsuda *nòm f* Virada deth pè o de un aute membre deth còs.

tòrt *nòm m* Fauta mèns o mens grèu. *Sin.: culpa.*

tòrt, -a *adj m f* Que non ei rècte.

tortèra *nòm f* Bòla de boder, a manèra de pastís, que hèn es pastors damb es rèstes de hèr eth boder.

tortet *nòm m* Manat, d'èrba o vegetau sec, que s'amie jos eth braç.

tortèth *nòm m* Pastís de forma redona,

damb un horat ath miei que pòt anar farcit de crèma, pinta, etc.

tortora *nòm f* Audèth petit dera familha des coloms que se neurís de semes e vòle formant petites volades.

tortuga *nòm f* Animau des reptils ter-rèstres o aquatics qu'an eth tronc barrat laguens d'ua clòsca convèxa per naut e planèra per baish, damb horats per a on trèn eth cap, era coa e es quate cames. Era tortuga terrèstra ei un animau pesat e lent.

torturar *v tr* Sométer ua persona a un castig físic o psiquic pr'amor de mortificar-lo.

tos *nòm f* Gessuda o expulsion violenta e sorrolhosa der aire que i a enes paumons.

tossar *v tr* Premanir-se es bèsties entà escométer damb es còrnes.

tossir *v tr* Auer tos.

tostemp *adv* Perpetuament o per un temps indefinit. Quinsevolh temps. En tot temps.

tot *adv* Sancer.

tot just *loc adv* Fòrça ajustat.

tot, -a *adj m f* Causa que se compren coma complet o sancer.

totalitarisme *nòm m* Sistèma politic qu'eth poder ei exercit per ua soleta persona o per un solet partit de manèra autoritària.

totalitat *nòm f* Conjunt des elements que formen un tot.

totara *adv* De seguit.

totau *adj m f* Que concernís toti es ele-

ments de bèra causa.

totaument *adv* De manèra totau. Complètament.

toti *adj* Que no'n manque cap.

Totsants *nòm m* 1. Prumèr dia deth mes de noveme. 2. Hèsta de toti es sants. *Sin.:* *martror, marteror.*

totun *adv conj* Mèrque era oposicion, restriccion damb ua causa dita abans.

tour *nòm m* 1. Excursion o viatge d'ua o mèns personas, per diferenti lòcs e qu'acabe en madeish lòc dera gessuda. 2. Quan es artistes actuen pendent uns dies, en diferenti lòcs.

tovalhòla *nòm f* Pèça rectangulara de ròba, de diuèrses mesures segontes entà qué se hè servir, entà shugar era cara, es mans o eth còs sancer, dempús de lauar-se o banhar-se.

tovalhon *nòm m* Tròç de tela o de papèr que s'emplegue entà limpiar-se era boca e es mans en tot minjar.

trabalh *nòm m* 1. Accion de trabalhar. 2. Aquerò en qué un trabalhe. 3. Esfòrç uman aplicat ara produccion dera riquesa.

trabalhador, -a *nòm m f* 1. Persona que realize un trabalh a cambi d'un salari. 2. Persona qu'ei plan aplicada en trabalh o que trabalhe fòrça.

traballar *v intr* 1. Ocupar-se en ua activitat fisica o intellectuau. 2. Auer ua ocupacion laguens d'ua empresa, institucion... 3. Encuedar-se fisica o mentauement, damb un esfòrç continuat e durader, en hèr quauqua causa coma miei de vida o

damb voluntat lucrativa.

traç *nòm m* 1. Mèrca. 2. Mèrca de pas, pautassada, peada.

traça *nòm f* Senhau que dèishe eth pè d'un òme o animau ena tèrra o per a on passe. *Sin.:* *tralha.*

traçat *nòm m* 1. Trajècte o direccion que seguís sus eth terren un camin, un canau o ua auta via. 2. Linha o conjunt de linhas d'ua figura, d'un grafic, d'un plan, etc.

tractament *nòm m* 1. Manèra de tractar quauquarrés o quauquarren. 2. Títol aonorific o de cortesia que se da as personas, pera sua autoritat, era sua dignitat, eth sòn cargue o era sua categoria sociala. 3. Operacion a que se somet bèra matèria entà conferir-li ua determinada qualitat o propietat. 4. Ensems de mejans igienics, farmacologics e medics que se meten en practica entà guarir, combàter o aleugerir ua malautia.

tractar *v tr* Negociar. Suenhar. Parlar de. Escriuer de.

tracte *nòm m* 1. Manèra abituau de tractar o alternar damb es auti. 2. Pacte contractual.

tractor *nòm m* Veïcul damb motor de fòrça potència que s'emplegue entàs trabalhs deth camp.

tradicion *nòm f* Costum, manèra de hèr e pensar que passe de generacion en generacion.

tradicionau *adj m f* Fondat sus era tradicion. En relacion ara tradicion.

tradicionaument *adv* De manèra tradi-

cionau.

traduccion *nòm f* 1. Accion de traduir o revirar. 2. Òbra traduïda.

traductor, -a *nòm m f* Persona que tradúsís.

traduir *v tr* 1. Expressar en ua lengua aquerò qu'ei expressat en ua auta. *Sin.: tradusir*. 2. Convertir. Transformar. 3. Exposar quauquarren de forma diferenta a com jà a estat exposat entà que sigue facilament comprenut.

tradusir *v tr* 1. Expressar en ua lengua aquerò qu'ei expressat en ua auta. *Sin.: traduir*. 2. Convertir. Transformar. 3. Exposar quauquarren de forma diferenta a com jà a estat exposat entà que sigue facilament comprenut.

trafic *nòm m* 1. Conjunt d'activitats e moviments que se tien ena crompa, venda o escambi de mercaderies entre diuèrses persones o entre diuèrsi païsi. 2. Transpòrt de mercaderies d'un lòc a un aute. 3. Conjunt de moviments des veïculs.

tragèdia *nòm f* 1. Òbra de teatre dramatìca ena que se representen patiments e passions e qu'a un finau malerós. 2. Situacion o eveniment plan trist que còste dolor e patiment.

tragia *nòm f* Pista mercada entà arrosegar e hèr quèir lenha laguens deth bòsc.

tragic, -a *adj m f* Que patís era tragèdia.

traïdor, -a *nòm m f* Que traís, que falte ar acòrd e ara vertat.

trailer *nòm m* 1. Remòrca d'un camion de granes dimensions. 2. Publicitat d'ua pelli-

cula que mòstre quauques seqüències brèus d'aguesta en ua pantalha.

traïr *v tr* 1. Hèt de cométer traïson. 2. Enganhar, non hèr aquerò que s'auie promeut. 3. Díder as auti lo que s'a hèt o dit, tot e qu'ère un secrèt de confiança.

traïson *nòm f* Violacion dera fidelitat que deuem a quauquarrés o a quauquarren. *Ex.: Era sua traïson mos a hèt a pèrder era confiança*.

trajècte *nòm m* Camin o distància que se recor entre dus punts o dus lòcs.

trajectòria *nòm f* 1. Linha descrita en espaci per un punt que se botge. 2. Cors, desenvolopament o evolucion que seguís ua persona o ua causa ath long deth temps.

tralha *nòm f* Senhau, pautassada o flaira que rèste quan a passat per un lòc ua persona, un animau o ua causa. *Sin.: traça*.

tram *nòm m* 1. Part en que se dividís era longitud d'un camin o d'ua causa qu'a ua cèrta longada. 2. Part d'ua escala plaçada entre dus solerets.

trama *nòm f* 1. Disposicion intèrna en què se relacionen o se corresponen es parts d'un ahèr. 2. Argument principau d'ua òbra de literatura, cinèma o teatre.

tramitacion *nòm f* Accion de tramitar.

tramitar *v tr* Hèr a passar un ahèr pes tramits oportuns o de besonh pr'amor de concludir-lo o solucionar-lo.

tramontana *nòm f* Vent que bohe deth Nòrd e qu'acostume a èster plan fòrt e hered.

tramvia *nòm m* Veïcul de transport public que circule a trauès de vies pes carrèrs d'ua ciutat.

tranquil, -illa *adj m f* 1. Que non mòstre agitacion, moviment o tapatge. 2. Persona qu'a un estat de coratge calmat.

tranquillitat *nòm f* Patz, calma.

tranquillizar *v tr* Amendrir o hèr desaparèisher era excitacion e era inquietud der estat d'ànim d'ua persona.

transaccion *nòm f* Acòrd ath qu'arriben dues o mès persones sus un ahèr de tipe comerciau.

transcendéncia *nòm f* 1. Conseqüéncia o resultat de caractèr grèu o plan important qu'a ua causa. 2. Importància considerabla qu'a ua causa.

transcendentau *adj m f* Qu'a ua grana importància pes conseqüéncias que pòt comportar.

transcòrrer *v intr* Còrrer eth temps.

transcors *nòm m* Hèt de passar eth temps o ua activitat.

transcripcion *nòm f* Còpia d'un escrit en tot transferir-lo entà un aute sistèma d'escritura o copiar-lo en un aute lòc.

transferéncia *nòm f* 1. Hèt de transferir ua causa d'un lòc a un aute o de cedir un ben pròpri entà ua auta persona. 2. Operacion bancària consistenta en cambiar sòs d'un compde a un aute.

transferir *v tr* 1. Passar a bèth un o quauquarren d'un lòc a un aute. 2. Renonciar voluntàriament a ua causa que se pos-

sedís o ath dret que s'a sus era en favor d'ua auta persona. 3. Passar ua quantitat de sòs d'un compde bancari a un aute.

transformacion *nòm f* 1. Accion e efècte de transformar. 2. Hèr qu'ua persona, animau o causa cámbie de forma, aspècte o caracteristiques.

transformar *v tr* 1. Hèr cambiar era forma a bèth un o a bèra causa. 2. En rugbi, fotbòl, basquetbòl, hèr un punt en trèir ua falta.

transgenic, -a *adj m f* Qu'a estat modificat geneticament.

transgredir *v tr* Anar contra era lei, un precèpte o ua norma o non complir-les.

transicion *nòm f* Accion de passar mès o mens rapidament d'un estat a un aute.

transit *nòm m* 1. Moviment o circulacion de persones e de veïculs que passen pera via publica. 2. Pas d'un estat en aute.

transitar *v intr* Anar d'un lòc a un aute per ua via publica.

transmitedor *nòm m* Aparelh que servís entà transméter o eméter senhaus electricics o telefonics.

transmitedor, -a *adj m f* Que transmet o comuniqua quauqua causa.

transméter *v tr* 1. Hèr passar ua causa deth lòc a on s'està enquia un aute lòc. 2. Comunicar o hèr arribar a ua persona un messatge, ua informacion o ua notícia.

transmission *nòm f* 1. Resultat de hèr a passar ua causa deth lòc a on s'està entà un aute lòc. 2. Comunicacion d'un messatge,

ua informacion o ua notícia.

transnacionau *adj m f* Mès enlà o a trauès d'aquerò qu'apertenh o ei restacat a ua nacion.

transparéncia *nòm f* 1. Capacitat qu'a un objècte de deishar passar era lum e de perméter veir damb claretat a trauès sòn. 2. Fotografia o diapositiva hèta sus un materiau transparent.

transparent, -a *adj m f* 1. Dit d'un còs que permet veir es objèctes damb netetat a trauès d'eth. 2. Se ditz de bèri còssi que deishen passar era lum. 3. Que se compren, se nòte o se percep clarament. 4. Quinsevolh tela, papèr, veire, plastic, etc. que plaçat deuant des veires des hièstres e balcon servís entà suavizar era lum.

transpirenenc, -a *adj m f* 1. Que se trape delà des Pirenèus. 2. Que va d'un costat ar aute des Pirenèus.

transpòrt *nòm m* Accion e efècte de transportar.

transportaire, -aira *nòm m f* Que se tie professionaument ath transpòrt de mercaderies. *Sin.: transportista.*

transportar *v tr* 1. Portar personas o causes d'un lòc a un aute. 2. Trasladar ua composicion musicau d'un ton a un aute. 3. Hèr que bèth un imagine molt vivament aquerò que s'expresse.

transportista *nòm m f* Que se tie professionaument ath transpòrt de mercaderies. *Sin.: transportaire.*

transvasament *nòm m* Hèt de hèr a passar un liquid d'un recipient o d'un lòc a un

aute.

transvasar *v tr* Hèr passar un liquid d'un recipient o d'un lòc en aute.

transversau *adj m f* Que trauèsse, d'un costat en aute, ua causa de forma perpendiculara.

trantalhar *v intr* 1. Botjar-se rapidament, ua persona o ua causa, d'un costat a un aute. 2. Córre perill o èster a man de pèrder era sua fòrça o era sua fermetat, ua persona o ua causa.

trapa *nòm f* Horat que i a en determinadi lòcs der humarau deth palhèr, entà hèr quèir era èrba, palha, etc. en restilhèr.

trapar *v tr* Trobar.

trapèla *nòm f* Trapa petita.

trapussar *v tr* Chocar damb es pès damb bèra causa quan vam caminant. *Sin.: estrapussar, estramuncar.*

trasladar *v tr* Cambiar ua persona o ua causa d'un lòc a un aute.

traslat *nòm m* Accion e efècte de trasladar.

traspàs *nòm m* 1. Hèt de passar d'un costat a un aute o de hèr passar ua causa d'un lòc a un aute. 2. Cession deth loguèr o dera propietat d'un negòci o d'un establiment a ua persona a cambi de sòs.

traspassar *v tr* 1. Passar d'un costat a un aute. 2. Traücar un objècte d'un costat a un aute, especiaument damb un objècte punchut.

trasplantar *v tr* 1. Transferir ua planta, damb es sues arraïtzes, deth lòc a on ère

plantada enquia un aute. 2. Introdusir en còs d'ua persona ua part de teishut o un organ san entà substituïr-ne d'auti de maumetudi.

trau *nòm m* Pèça de husta, metau, o de d'auti materiaus, mès longa qu'empla, que se hè a servir entà sostier eth tet des cases (biga).

traüc *nòm m* Cavitat naturau o artificiau. *Sin.: horat.*

traücar *v tr* Hèr un o mès traücs en ua causa.

trauèra *nòm f* Utís entà hèr horats a pèces de husta, de metau, etc.

trauès *nòm adv m* 1. Camin segondari de montanha qu'amie d'un lòc en aute, de forma transversau as camins importants. 2. En sens perpendicular ara longada. 3. Oblicuament (expression adverbial).

trauèssa *nòm f* 1. Pèça alongada de husta, de metau, etc., que se met en sentit perpendicular ara longada de ua auta. 2. Camin estret, espciaument eth que s'a format peth pas de persones o d'animaus.

trauessar *v tr* 1. Passar a trauès d'ua causa. 2. Herir a ua persona en tot penetrar-la de costat a costat damb ua arma o damb un esturment punchut.

trauessèr *nòm m* 1. Es bastonets que, entrelaçadi damb vimes, formen eth teishut deth tistèr. 2. Arrais des ròdes deth car.

trauetet *nòm m* Trauessèr qu'amasse es dus cabirons de cada cabiroada.

trava *nòm f* 1. Esturment o aparelh qu'immobilize ua causa o ua part d'aguesta o

qu'empedís qu'ua causa se pogue separar de ua auta. 2. Causa qu'empedís o dificulte eth desvolopament d'ua accion.

travader *nòm m* 1. Mecanisme que s'emplegue entà arturar un veïcul o ua maquina o amendrir-ne era sua velocitat. 2. Causa qu'amendrís ua activitat o un sentiment. *Sin.: frèn.*

travestir *v intr* 1. Vestir quauquarrés damb vestit non abituau. *Ex.: Entà Magràs se travestiren de titassi.* 2. Amagar era aparença naturau entà que non sigue reconeishuda.

trebolar *v tr* 1. Hèr que quauqu'un pèrde era cauma o s'altèr. 2. Hèr pèrder eth sen o hèr a tornar hòl.

trebuc *nòm m* 1. Causa que non dèishe passar o auançar. 2. Situacion o hèt que non dèishe qu'ua accion se desvolope coma cau.

trèfla *nòm f* Èrba dera família des papilionacèes, genre de plantes erbacèes de huelhes trifoliolades, flors rosades, blanques o auriòles e de fruts secs petits, tenguda coma planta de farratge (*Trifolium spp.*).

trèir *v tr* 1. Méter bèra causa dehòra deth lòc o a on ère embarrada o contenguda. En Occitània s'emplegue majoritàriament *tirar*. 2. Rebaishar ua quantitat d'un prètz, d'ua causa, etc.

treilha *nòm f* Planta de vinha de tronc lenhós e tiges escalaires que se tien sus un suport ena paret.

trèma *nòm m* Signe d'ortografia que se

place sus era *i* o era *u* quan son ath cant de ua auta vocau entà indicar que les cau prononciar coma dues sillabes diferentes.

tremeson *nòm m* Sòrta de horment.

tremo *nòm m* Arbe de 10 a 15 mètres, de pela lisa, branques amples e huelhes ovaus, sedoses e botjadisses que semble que tremòlen.

tremoja *nòm f* Depaus en forma d'embut que s'aumplís, especiaument de gran, entà que quèigue pòc a pòc sus un aparelh que lo brigalhe (ena mòla, etc.).

tremòla *nòm f* Mau que ges enes pòts.

tremoladís *nòm m* Moviment rapid, involontari e seguit deth còs o d'ua part deth còs, costat principaument pera pòur, eth hered, es nèrvis o era fèbre.

tremolar *v intr* Botjar-se, mòir-se de manera seguida e rapida eth còs d'ua persona o animau, o ua part d'eth, sense voler.

trèn *nòm m* Mejan de transpòrt format per ua locomotora e vagon que s'emplegue entà amiar personas e mercaderies d'un lòc entà un aute. Circule sus vies.

trende, -da *adj m f* 1. Qu'ei mofle e flexible e de bon trincar. 2. Que demòstre damb facilitat afècte e doçor o que desvelhe aguesti sentiments enes personas. 3. Qu'a pòc temps de vida e non s'a desenvolpat encara deth tot.

trendèra *nòm f* Era hemna jasenta, que parís.

trensar *v tr* Hèr era tresau laurada abans de semiar.

trenta *adj m f* Tres viatges dètz.

trentia *nòm f* Conjunt format per trenta unitats. *Sin.:* *trentena*.

trepader *nòm m* Lòc deth carrèr o de ua auta via publica, damb tèrra, avient entath transit des personas.

tres *adj m f* 1. Dus mèns un.

tresau *adj m f* Qu'en ua seria n'i a dus deuant sòn.

tresaur *nòm m* 1. Conjunt de sòs, jòies o d'auti objèctes de valor. 2. Es bens e rendes d'un país.

trescalam *nòm m* *Veir* pericon.

trespès *nòm m* Supòrt de tres pès que s'utilize entà tier quauques causes, per exemple un quadre o un aparelh (camèra fotografica).

tressa *nòm f* Pientat que se hè entrelaçant alternativament tres flòcs de peu longui.

tretze *nòm m* Dotze mèns un.

treueta *nòm f* Peish de riu dera familia des salmonides. *Sin.:* *trueita*.

trèva *nòm f* Suspension, de comun acòrd, d'ua peleja o d'ua guèrra pendent un temps determinat.

trial *nòm m* Pròva esportiva de motociclisme que se combinen era corsa e era superacion de diuèrsi obstacles.

triangle *nòm m* 1. Figura geometrica formada per tres costats que se junhen en tres punts e formen tres angles. 2. Esturment musicau que consistís en ua vareta de metau, plegada en forma triangulara e que se tòque damb ua auta vara de hèr.

triangular, -a *adj m f* Qu'a forma de triangle o qu'ei semblant a un triangle.

tribu *nòm f* 1. Organizacion social, politica e economica pròpria de pòbles primitius, formada per individús d'un mairish origen, lengua, cultura e dirigit per un cap. 2. Família o grop de personas molt nombrosi.

tribuna *nòm f* 1. Plataforma o estructura nauta d'a on ua persona parle entà un auditòri. 2. Mejan de comunicacion social que se tie entà exprimir o manifestar ua opinion.

tribunau *nòm m* 1. Lòc destinat as jutges entà administrar justícia. 2. Corròp de personas qu'an de jutjar en un judici, concors, examen, oposicions o bèra causa similara.

tribut *nòm m* Quantitat de sòs qu'es ciutadans les cau pagar ar Estat entà sostier era despena publica.

tributari, -ària *adj m f* Que pague un tribut o qu'ei obligat a pagar-lo.

tric *nòm m* Onomatopèia de determinadi sons (tric-tric deth relòtge, etc.).

trichaire, -aira *adj m f* Persona que ne hè coma ua profession deth jòc en tot procurar-se guanhs damb moviments fraudaris

tricòt *nòm m* Pèça de vestir exteriora, de genre de punt, que va deth còth enquiara centura o un shinhau mès enjós.

trident *nòm m* Utís format per un pau damb tres puntes de hèr en estrem en forma d'arpon.

trienni *nòm m* Periòde de tres ans.

triga *nòm f* Era accion de trigar.

trigar *v tr* Cuélher o preferir ua persona o ua causa entre diuèrses de possibles. *Sin.: causir.*

trilogia *nòm f* Conjunt de tres òbres.

trimestrau *adj f m* Que se repetís cada tres mesi. *Sin.: trimesader.*

trimèstre *nòm m* Periòde de tres mesi.

trinca *nòm f* Arnés semblant ara aishada, de huelha mès longa qu' ampla.

trincadura *nòm f* Situacion producte dera fractura de quauquarren.

trincament *nòm m* Hèt de trincar o de trincar-se ua causa.

trincar *v tr* Hèr dus o mès tròci d'ua causa en tot pataquejar-la, sarrar-la, etc. En Luishon en diden *trençar*.

trincat, -ada *adj m f* Resultat dera division en dues o mès parts o tròci, o era destruccion en un o mès punts.

trinch *nòm f* 1. Banda o cinta de cuer, que servís entà tier uns pantalons, ua pella, etc. 2. Cinta que servís entà tier es personas enes sètis des coches o avions entà protegir-les des patacs en cas d'accident. 3. Era part mès estreta deth tronc der òme dejós dera caisha toracica.

tringòla *nòm f* Campaneta petita, de coeire, que se penge en còth des animaus.

trinquejar *v intr* Hèr sorrolh damb es dents en tot que se minga.

trionf *nòm m* Hèt d'arténher un exit o d'obtier ua victòria plan grana e importanta.

trionfar *v intr* Obtièr ua victòria.

tripa *nòm f* Intestins.

tripartit, -ida *adj m f* 1. Partit en tres parts. 2. Qu'ei format per tres grups de persones.

triple *adj m f* 1. Que conten tres còps a un aute numèro. 2. Ua causa formada per tres unitats egals o semblantes.

triplicar *v tr* Hèr qu'ua causa sigue tres viatges mès grana o multiplicar per tres ua quantitat

trishon *nòm m* Tronc deth caulet.

trist, -a *adj m f* 1. Persona qu'a malenconia, pena o tristesa. 2. Que produsís dolor o ei plan dificil de suportar.

tristesa *nòm f* 1. Estat d'animositat d'ua persona que sent pena o malenconia e que non a alegria ne illusion pes causes. 2. Caracteristica des causes que mòstren o que produsissen aguest estat d'animositat.

tristor *nòm f* Estat d'ànim d'ua persona que sent pena o malenconia e que non a alegria ne illusion pes causes.

triulet *nòm m* Planta qu'a es huelhes compausades de tres huelhes mès petites e arredonides e que hè ues flors rosades, blanques o auriòles.

trobalha *nòm f* Causa que se trape, ja si-gue per edard o coma resultat d'ua inves-tigacion o d'ua recèrca.

trobador, -airitz *nòm m f* Persona que, ena edat mejana, compausaue òbres poètiques e musicaus destinades a èster recitades e cantades pes joglars.

trobar *v tr* 1. Descurbir. 2. Veir ua causa que se cercaue. 3. Art de hèr composicions cultes damb letra e musica, pròpri des trobadors.

tròç *nòm m* Part d'ua causa.

tròca *nòm f* Grana quantitat de hiu, enrotlat de manèra que non s'embolhen es virades entre eres.

trofèu *nòm m* Objècte que s'autrege en senhau de victòria o coma prèmi per auer guanhat ua competicion o auer obtengut ua des milhores posicions.

troglodita *adj nòm m f* 1. Persona que demore en ua tuta. 2. Qu'a un caractèr rude e primitiu. 3. Ena preistòria, persona que viuie enes cavèrnes.

trompa *nòm f* 1. Esturment musicau de vent, qu'ei format per un tuèu entortilhat circularament, qu'ei estret per un estrem e se va agranint enquia acabar en ua dubertura en forma de còn. 2. Prolongacion musculara, longa e flexibla, deth nas de quauqui animaús, especiaument des elefants.

trompeta *nòm f* Esturment de vent, de metau, que consistís en un long tuèu, generaument corbat dus còps, damb embocadura conica.

tron *nòm m* Tapatge produït ena atmosfèra pera expansion der aire en un relampit.

tròn *nòm m* Sèti naut, gran e luxós destinat entà persones de plan nauta dignitat.

trona *nòm f* Cagira deth predicador o des mainatges petits entà qu'artenhen era taula.

tronar *v intr* Hèr un tron o trons.

tronc *nòm m* 1. Cama principau d'un arbe o arbilhon, qu'ei gròssa, dura e massissa. 2. Part d'ua persona o d'un animau que va deth còth enquiara pèlvis, sense eth cap e sense es extremitats. 3. Tija principau d'un arbe o arbilhon, qu'ei espessa, dura e massissa.

troncau *adj m f* 1. Relatiu ath tronc. 2. Que forme part des matèries obligatòries en un cycle d'estudis.

tropa *nòm f* 1. Grop militar. 2. Multitud.

tropèl *nòm m* Còlha desordenada de personas o de causes menspredables o de pòca importància.

tropicau *adj m f* 1. Relatiu o apertenent as tropics. 2. Plaçat entre es dus tropics. *Ex.: Regions tropicaus.*

tròssa *nòm f* Hèish, de lenha, d'èrba o de palha.

trotar *v intr* Cavaucar, ua persona, sus un shivau que va ath tròt.

truc *nòm m* 1. Còp, especiaument que se da en ua pòrta, hièstra, etc, damb era man o un objècte sonor. 2. Encontre violent, brusc, d'un còs contra un aute. *Sin.: patac.*

trucar *v tr* 1. Tustar, bàter, picar. 2. Alterar un motor entà dar-li mès potècia.

trueita *nòm f* 1. Peish salmonid d'aigua doça e de carn fòrça desirada. *Sin.: treueita.* 2. Repàs que se premanís damb un o mès ueus batudi que se meten en ua pade-na entà èster cueti.

truèja *nòm f* Femelha deth porcèth.

trufa *nòm f* Tubercul minjadís, de forma redona o alongada, de color marron e blanc peth dehòra e blanc o auriò peth laguens.

trufaire, -aira *adj nòm m f* Que se'n burle o implique burla.

trufar *v intr* Burlar.

truha *nòm f* 1. Part minjadissa dera arraïc d'ua planta, de forma redona, carn blanca e pèth marrona. Enlà de Pònt de Rei en diden *trufa*. En Bigòrra, en Loron e en Aura en diden *mandòrra*. Se'n diden patarnes o tarnes as truhes cuetes en cendre. 2. Usatge informau: Causa qu'ei mau hèta o qu'a ua qualitat dolenta.

truhar *nòm m* Camp semiat de truhes.

trum *nòm m* Escuretat o manca de lum.

tsunami *nòm m* Ondada giganta provocada per un maremòt o ua erupcion volcanica en hons deth mar.

tu *pron m f* Pronòm de dusau persona deth singular.

tua *pron f* 1. Indique qu'era causa que se parle apertenh o ei restacada damb era persona qu'escote. 2. Pronòm dera dusau persona deth singular qu'indique apertenença o relacion.

tuada *nòm f* 1. Accion d'aucir moltes personas o animaues. 2. Accion d'aucir un porcèth e de premanir-ne era carn entà que servisque d'aliment.

tuador, -a *nòm m f* 1. Persona que se tie a escorjar animaues o arbes. 2. Lòc a on s'au-

cissen e s'esquartissen animaus que dempús se destinen ath consum public.

tuc *nòm m* Cap dera montanha.

tuca *nòm f* Cim agudent d'ua montanha.

tucò *nòm m* Elevacion deth terren.

tuèu *nòm m* Objècte cilindric, uet, qu'ei dubèrt pes dus estrems e alongat.

tufa *nòm f* Mata, flòc, espessor de peu.

tumada *nòm f* Patac que dan, damb eth cap, es animaus qu'an còrnes. *Sin.: tumassada.*

tumar *v intr* Pataquejar damb eth cap. S'emplegue sustot damb es animaus, vaques, oelhes...

tumassada *nòm f* Patac que dan damb eth cap es animaus qu'an còrnes. *Sin.: tumada.*

tumor *nòm m* Bonh que se forme en quauqua part der organisme degut a un creishement anormau des cellules deth teishut.

tunèl *nòm m* Via artificiau de comunicacion que trauèsse ua montanha, un riu o eth tèrra d'ua ciutat.

turbina *nòm f* Motor damb ua sèria de pales corbades ath torn d'un èish en ua caisha que permet era entrada de liquid actiu.

turbulent, -a *adj m f* 1. Qu'ei fòrça botjat o agitat. 2. Que còste discussions, desorde e trebolament entre era gent.

turc, -a *adj nòm m f* 1. Persona qu'ei de Turquia o que i demore. 2. Lengua que se parle en Turquia.

turment *nòm m* Grèu pèna corporau o morau.

turqués, -esa *adj m f* Color deth minerau turquesa, entre blu clar e verd bluenc. .

turquesa *nòm f* Minau, fosfat idratat d'alumini e coeire.

tusta *nòm f* Mata d'èrba.

tustar *v intr* Tumar, damb mès o mens violéncia, ua causa damb ua auta causa que se trape en camin.

tustarrar *v intr* Tumar violentament dues o mès causes.

tuta *nòm f* *Veir* còva.

tutèla *nòm f* 1. Autoritat e obligacion qu'era lei balhe a un adult entà tier compde d'un menor d'edat o de ua auta persona adulta que non pòt valer-se per era madeisha. 2. Proteccion, vigilància o suenh d'ua persona o d'ua causa.

tutet *nòm m* Esturment des coches e d'auti veïculs que, quan se sarre, produsís un tapatge fòrt entà alertar d'un perilh a d'auti coches o as pedanhs. *Sin.: claxon.*

tutoratge *nòm f* Cargue deth tutor, persona qu'en substitucion des pairs a ath sòn cargue a ua auta persona ja sigue perquè ei menor d'edat o ben perquè non se pòt valer per era madeisha, damb era obligacion de protegir-la e defensar-la.

U

u *nòm f* Nòm dera letra U. Vint-e-unau letra der alfabet.

uart *nòm m* Tròç petit de tèrra a on se sémie e se trabalhe entà obtier diuèrsi productes coma verdura, legums, etc. *Sin.: casau.* En Occitània existís era varianta òrt, fòrça socializada.

uas *nòm m* 1. Cada ua des pèces dures e blanquinoses que son de besonh entà sostier eth còs des persones e des animaues vertebrats. Es uassi formen era esqueleta. 2. Part dura e arredonida que i a ath laguens de quauqui fruts, per exemple es olives e es cerides. 3. Color blanca au-riolenca, coma eth des uassi quan pòrten quauque temps desseparadi dera carn o eth des cajòles d'un elefant.

uassós, -osa *adj m f* Qu'a pòca massa musculara o pòc grèish e que se li nòten fòrça es uassi.

ubicacion *nòm f* Accion o hèt d'ubicar. Espaci o lòc en que se met o se dèishe ua causa.

ucha *nòm f* Caisha grana, que se daurís de baish entà naut, entà meté'i causes dera casa. Abans ère un mòble que dauen as gojates quan se maridauen dehòra de casa.

uchau *nòm m* Mesura de vin equivalenta a miei peiròt.

ucrainés, -esa *adj m f* Originari d'Ucraina.

udolar *v intr* Votz deth gosset, sustot quan li an hèt mau. Tanben se pòt referir ath vent.

uedar *v tr* Deishar uet quauquarren, un vaishèth, calaish, lòc, etc., d'aquerò que conten o lo ten.

ueit *nòm m* Sèt mèu un.

ueitanta *nòm m* Ueit viatges dètz.

ueitau *adj m f* Qu'ocupe eth lòc numèro ueit en ua seria.

uelh *nòm m* 1. Organ principau dera vista. 2. Cada ua des dues esfères petites plaçades dejós dera tèsta.

uelhada *nòm f* Còp de uelh.

uerdi *nòm m* Planta annau, semblanta ath horment, mèu damb es cabelhs mèu cuerts, damb es semes alongadi e punchuts, que se hè servir entà alimentar ath bestiar e entà premanir cervesa.

uet *nòm m* Espaci que non ei ocupat, especiaument per aquerò que normaument conten.

uet, ueda *adj m f* Que non a arren ath laguens.

ueu *nòm m* Embrion entornejat de liquids neuritiu (lèrme e mijò) e ua crosta cauquièra revertida interiorament d'ua dobla membrana, que, en tot formar un còs ovau, ei hèt pes femelhes des audèths, anfibis, reptils, peishi e insèctes e d'a on gessen es cries dempús d'un periòde de coada.

ueuèra *nòm f* Recipient entà sauvar es

ueus.

ui! *interj* Expression que denòte suspresa o un mau instantanèu.

ultim, -a *adj m f* Que non a cap auta causa o persona ath darrèr. *Sin.: darrèr.*

ultimament *adv* 1. En darrèr lòc, dempús de toti es auti. 2. Hè pòc de temps, recentament.

ultimatum *nòm m* 1. Comunicacion o prepausa definitiva que hè ua des parts en ua negociacion, especiaument enes relacions entre estats. 2. Prepausa o decision definitiva qu'includís generaument ua amenaça entà ua auta persona.

uman, -a *adj m f* 1. Pròpri des persones. 2. Generós, sensible as besonhs e ara dolor des auti.

umanista *nòm m f* Persona que se dedique a estudiar es umanitats.

umanitari, -ària *adj m f* Que s'interèsse peth ben des autes persones.

umanitat *nòm f* 1. Condicion d'èster uman. 2. Conjunt d'èsters umans deth mon. 3. Ensem d'estudis restacats damb es letres e damb totes es autes activitats der esperit qu'exalten es valors umanes.

umiditat *nòm f* Preséncia d'aigua o de bèth aute liquid ena superfícia o en interior d'un còs, o en aire.

umil, -a *adj m f* Que rèste importància as pròpies vertuts e as merits e reconeish es sòns defèctes e errors.

umiliar *v tr* Menspredar publicament er orgulh e er amor pròpri d'ua persona,

avergonhint-la deuant des autes.

umilitat *nòm f* 1. Qualitat d'ua persona que li hè trèir importància as vertuts e as merits pròpris e reconéisher es sòns defèctes e errors. 2. Manca de mejans economics o d'importància social.

umor *nòm m* Estat d'ànim d'ua persona que se manifeste en ua actitud d'alegria o de tristòr deuant des eveniments dera vida.

un bèth cantièr *loc adv* Ua quantitat grana.

un cantièr *loc adv* Un pialèr.

un carrèr *loc adv* Un viatge.

un còp *loc adv* Un viatge.

un còp ère *loc adv* Passèc hè fòrça ans.

un nhòc *loc adv* Ensem petit de flors, èrbes, etc.

un pialèr *loc adv* En gran nombre.

un shinhau *loc adv* Pòga causa.

un viatge *loc adv* En ua ocasion. Un còp.

un, ua *art m f* Article indefinit.

unaním *adj m f* Dit des persones que convien en un madeish parèr. *Ex.: Toti sigueren unanims en préner era decision.*

unanimitat *nòm f* Acòrd pres per toti es membres d'un grop de persones.

unenc, -a *adj m f* 1. Que non n'i a cap mèr dera sua espècia. 2. Qu'ei extraordinari e dehòra d'aquerò qu'ei comun. *Sin.: unic.*

ungla *nòm f* Capa dura que creish ena punta des dits.

unglada *nòm f* Accion de heregar o prémer damb era unglà o mèrca que dèishe aguesta accion.

unglassada *nòm f* Accion e efècte d'esgarrapar.

unglon *nòm m* Ungla des bèsties de pè horcat.

unglosa *nòm f* Estèril, en referéncia as vaques.

unic, -a *adj m f* Solet dera sua espècia. Solet.

unicament *adv* D'ua manèra unenca.

unificacion *nòm f* Accion d'unificar.

unificar *v tr* 1. Acorropar, uniformar, centralizar. 2. Unir, igualar. 3. Hèr èster un o uniforme.

uniforme *nòm adj m f* 1. Qu'a era madeisha forma o es madeishes caracteristiques. 2. Vestit especific e distintiu des membres d'un grop e que les distinguís des auti grops.

uniformitat *nòm f* Qualitat d'unifòrme.

unilaterau *adj m f* Que se referís a ua soleta part o o un aspècte d'ua causa.

union *nòm f* 1. Accion de méter en relacion. 2. Acòrd. 3. Amàs de gent o de causes.

unir *v tr intr* Méter amassa. Ligar. *Sin.: júnher.*

unitari, -ària *adj m f* 1. Hèr relacion ara unitat, a ua causa. 2. Ua madeisha causa ei egal tà toti. *Ex.: Eth prètz dera lèit ei unitari en totes es botigues.*

unitat *nòm f* 1. Caracteristica d'aquerò que constituís un tot non divisible en parts. 2. Coïncidècia de dues o mès persones en ua causa. 3. Quantitat que se cuelh coma mesura o coma tèrme de comparason entà mesurar es quantitats dera madeisha espècia.

univèrs *nòm m* 1. Tot. Eth conjunt sancer. 2. Tota era creacion, tot eth mon.

universau *adj m f* Der univèrs, qu'a relacion damb eth conjunt de tot aquerò qu'existís.

universitari, -ària *adj nòm m f* Qu'apertenh ara universitat.

universitat *nòm f* Institucion d'ensenhament superiora.

untar *v tr* Chauchar o recurbir de boder o grèish.

uraga *nòm f* Mala hèrba que se hè enes camps. *Sin.: auiraga.*

urani *nòm m* Metau radioactiu de color grisenc que se hè servir en fotografia, entà produsir energia nucleara o entà fabricar bombes atomiques.

urban, -a *adj m f* 1. En relacion ara ciutat. 2. Individú dera guàrdia urbana.

urbanisme *nòm m* Conjunt de coneishements, estudis e projèctes tengudi entara planificacion, eth desenvolopament e era reforma des edificis e des espacis des ciutats pr'amor de hèr mès comòda era vida des sòns abitants.

urbanistic, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ar urbanisme.

urbanizable, -bla *adj m f* Que pòt èster urbanizat.

urbanizacion *nòm f* Conjunt d'abitatges plaçat generaument enes entorns d'ua ciutat e que dispause de servicis municipaus pròpris.

urbanizar *v tr* Acondicionar un terren entà hèr-lo urban daurint carrèrs e metent-li servicis.

urgéncia *nòm f* 1. Caracteristica des causes urgentes. 2. Ahèr que s'a de resòlver rapidament. 3. Malautia o traumatisme de caractèr grèu que requerís era aplicacion immediata d'un tractament avient.

urgent, -a *adj m f* Qu'a eth besonh d'èster realizat o solucionat plan lèu.

urna *nòm f* 1. Caisha de forma rectangulara que servís entà meté'i es paperetes d'ua votacion, es numèros dera lotaria, etc. 2. Recipient que se hè a servir entà salvar objèctes de valor, coma sòs, jòies o es cendres des persones mòrtes.

urós, -osa *adj m f* Que sent o produsís felicitat. *Sin.: erós.*

urosament *adv* D'ua manèra erosa.

urpa *nòm f* Ungla fòrta, agudenta e corbada des animaues predadors.

us *nòm m* Accion de hèr anar ua causa.

usança *nòm f* Practica d'ua causa, usatge, costum.

usar *v tr* 1. Servir-se d'ua causa entà quauquarren. 2. Gastar cèrt producte. 3. Auer costum de meter-se ua prenda de vestir, un adorn, etc.

usatge *nòm m* 1. Accion e efècte d'usar. 2. Costum o practica abituau.

usatgèr, -a *nòm adj m f* Qu'use abituauament ua causa, especiaument un servici public.

usclada *nòm f* Tròç de terren cremat.

usclar *v tr intr* Cremar, hèr rostir.

usina *nòm f* Veir fabrica. En Bigòrra empleguen *usia*.

usura *nòm f* 1. Delicte cometut per aqueth que dèishe abituauament sòs damb un interès desproporcionat e superior ath normau. 2. Pèrta deth volum o der aspècte d'ua causa per usatge o peth heregament.

usurèr *nòm m* Persona que dèishe sòs damb un interès excessiu.

util, -a *adj m f* 1. Que pòt servir entà ua finalitat o entà un objècte. 2. Que balhe un profit, un benefici o un interès.

utilitat *nòm f* Qualitat d'util. Profit o benefici que s'obten de quauquarren.

utilizacion *nòm f* Usatge que se hè d'ua causa.

utilizar *v tr* Hèr a servir. Emplegar.

utís *nòm m* Objècte que servís entà hèr un prètzhet o un servici determinat. Aquerò qu'emplegam entà arténher ua finalitat. *Sin.: esturment, airina.*

utopia *nòm f* Concepcion imaginària d'un govèrn ideau. Concepcion d'un ideau irrealizable.

utopic, -a *adj m f* Dera utopia o que i a relacion.

V

va plan *loc adv* Expression qu'indique que tot se desvolope positivament.

va! *interj* 1. S'emplegue entà trèir importància o indicar indiferéncia. *Ex.: Va, va, qu'aguesti mainatjassi semblen a tau-passi.* 2. Veu entà animar ara accion. *Ex.: Va! hè lèu a modelhoar, que vò plòir.*

vaca *nòm f* Femelha deth bò.

vacada *nòm f* Ramat de vaques. *Ex.: Era vacada que pèish ena Coma de Rigodero.*

vacança *nòm f* Temps de repòs. Periòde de temps en que se repause e se dèishen es trabalhs o es estudis que se hèn normalement. S'emplegue subertot en plurau, *vacances.*

vacant, -a *adj m f* Que non ei ocupat per arrés, mès qu'ei disponible entà que bèth un l'ocupe.

vacuna *nòm f* Substància que s'introdusís en organisme entà evitar que se desvolopen determinades malauties. *Sin.: vaccin.*

vacunacion *nòm f* Accion de vacunar. *Sin.: vaccinacion.*

vacunar *v intr* Administrar vacunes. *Sin.: vaccinar.*

vaga *nòm f* Suspension collectiva deth trabalh metuda en practica pes obrèrs com protèsta o com pression entà obtier

milhores laboraus. En Occitània en diden *grèva, cauma...*

vagar *v intr* 1. Anar d'un lòc a un aute sense ua finalitat ne un destin determinadi. 2. Auer temps.

vagon *nòm m* Compartiment deth trèn en qué i viatgen es viatgèrs o mercaderies, que non a motor e s'enganche ara locomotora.

vailet *nòm m* 1. Trabalhador subaltèrn de diuèrsi mestièrs. 2. Persona que servís a ua auta. *Sin.: mosso.*

vaishèra *nòm f* Amàs de siètes, veires e d'auti vaishèths que s'empleguen entà presentar e servir eth minjar ena taula.

vaishèth *nòm m* 1. Objècte que s'emplegue entà sauvà'i causes, aliments, liquids... en sòn laguens. 2. Batèu gran. *Sin.: batèu.*

val *nòm f* 1. Espaci alongat entre montanhes. *Sin.: valada.* 2. Bacin d'un riu.

valada *nòm f* Espaci de tèrra que quede entre dues cadies de montanha e que pòt auer forma de V o U. *Sin.: val.*

valencian, -a *adj m f* 1. Qu'ei de Valéncia o deth País Valencian. 2. Eth Valencian ei era varietat deth catalan que se parle en País Valencian.

valencianisme *nom m* Posicion que se caracterize peth seguiment e dedicacion as activitats e actuacions de Valéncia e deth País Valencian.

valencianista *adj nòm m f* 1. Relatiu o qu'apertenh ath valencianisme. 2. Sòci o simpatizant deth Valéncia Club de Fotbòl.

valent, -a *adj m f* Qu'actue o a era valor o era determinacion entà afrontar-se a situacions riscades o dificiles.

valer *v intr* 1. Auer un prètz, nivèu, qualitat. 2. Èster util.

valid, -a *adj m f* Qu'a valor e fôrça legau o capacitat entà produsir eth sòn efècte.

validacion *nòm f* Dar valor de vertadèra ua propòsta o resolucion.

validar *v tr* Hèr fèrma o legau ua causa.

validesa *nòm f* Qualitat de valid.

validitat *nòm f* Caracteristica d'aquerò qu'ei corrècte o eficaç, o d'aquerò que s'ajuste ara realitat.

valor *nòm f* 1. Prètz, mesura. 2. Merit. 3. Coratge

valoracion *nòm f* 1. Determinacion deth prètz d'ua causa. 2. Reconeishement dera valor, deth merit o des qualitats d'ua persona o d'ua causa.

valorar *v tr* 1. Determinar eth prètz d'ua causa. 2. Reconéisher o estimar era valor, eth merit o es qualitats d'ua persona o d'ua causa.

valorizacion *nòm f* Accion de valorar.

valvula *nòm f* 1. Dispositiu que daurís o tanque eth pas d'un fluïd per un conducte en ua maquina o en un esturment. 2. Plec membranós plaçat enes venes e en còr que permet eth pas des fluïds pes conductes der organisme.

van, -a *adj m f* 1. Que non a fundament ena realitat. 2. Inutil o sense efècte.

vanitat *nòm f* Orgulh inspirat per un naut

concèpte des qualitats o des actes pròpris acompanhat deth desir excessiu d'èster reconeishut pes auti.

vantar *v tr* 1. Manifestar era admiracion per quauquarren o per quauquarrés, en tot remercar es sues qualitats o merits *Ex.: Hilha vantada, ei miei maridada.* 2. Remercar es pròpris merits un madeish. *Ex.: Non te cau vantar d'aquerò qu'as.*

vantariòu, -òla *adj m f* Que se vante.

vapor *nòm f* Dit dera fasa gasosa d'ua substància qu'ei a ua temperatura inferiora ara temperatura critica.

vaporizacion *nòm f* Accion de vaporizar.

vaporizar *v intr* Convertir en vapor.

vaquèr, -a *nòm m f* Persona que se dedique a suenhar es vaques.

varam *nòm m* Corona, cercle que se ve ath torn dera lua. *Ex.: Era lua a varam, va a cambiar eth temps.*

varat *nòm m* Excavacion qu'entornege ua fortaleza.

varèt, -a *adj m f* Se'n ditz deth camp o dera tèrra en qué, aumens pendent ua annada, non s'i a semiat arren entà deishar-la posar.

variabilitat *nòm f* Qualitat de variable, que soent ei mudable, inconstant, que pòt créisher o decréisher.

variable, -bla *adj m f* Que vèrie soent, que non ei bric constant. *Ex.: Eth temps dera montanha qu'ei fôrça variable.*

variacion *nòm f* Accion e resultat de variar. Cambi parciau ena forma, posicion,

estat o qualitats d'ua causa.

varianta *nòm f* Diferéncia o variacion entre es diuèrses classes e formes d'ua madeisha causa.

variari *v tr intr* 1. Hèr qu'ua causa sigue desparièra en quauquarren d'aquerò qu'ère abans. 2. Cambiar de forma, propietat o estat.

varietat *nòm f* Diversitat, diferéncia entre elements d'un madeish amàs. Diferéncia laguens dera unitat.

vasso *nòm m* Vaishèth de forma cilindrica que s'emplegue entà béuer. *Sin.: veire.*

vast, -a *adj m f* Qu'ei fòrça extens o fòrça gran.

ve, ve baisha *nòm f* Nòm dera vint-e-dusau letra der alfabet.

vector *nòm adj m* Segment d'ua linha dreita que represente ua magnitud que pòt èster mesurada en tot tier en compde un punt determinat en espaci, era direccion e un des sòns sentits.

vedat *nòm m* Lòc deth bòsc o des peisheus que se sauve e a on non s'i pòt hèr lenha, pèisher, caçar, pescar...

vederar *v intr* Era vaca, trèir eth vedèth ara fin dera gestacion. Desocupar.

vedèth, -èra *nòm m f* 1. Taure o vaca qu'a mens d'un an. 2. Hilh dera vaca.

vediau *nòm m* Trabalh que se hè a favor dera comunitat sense crubar cap de jorna.

vegada *nòm f* Ramat format per toti es caps de bestiar dera madeisha espècia, va-

ques, crabes, oelhes... d'un pòble.

vegetacion *nòm f* Conjunt de vegetaus pròpris d'un terren, d'ua zòna o d'un clima.

vegetatiu, -iva *adj m f* 1. Que realize totes es foncions vitaus exceptat dera reproduccion sexuau. 2. Condicion clinica que non mòstre signe de consciéncia e que non pòt interactuar.

vegetau *nòm adj m f* 1. Èster organic que viu e creish fixat en tèrra e que se neurís de saus mineraus, aigua e solei qu'absorbís pes arraitzes o pes huelhes. 2. Des plantes o qu'a relacion damb aguesti èsters organics.

veïcul *nòm m* 1. Mejan de transpòrt que se desplace per tèrra, per aigua o per aire. 2. Causa que servís entà transportar-ne o amiar-ne d'autes.

veïcular *v tr* Èster eth veïcul o eth mejan entara transmission o era conduccion de bèra causa.

veïcular, -a *adj m f* Relatiu o qu'apertenh as veïculs.

veir *v tr* Percéber pes uelhs. Constatar, compréner. En Occitània i a era varianta *véder*.

veire *nòm m* 1. Vaishèth de forma cilindrica de veire, metau... que s'emplegue entà béuer. *Sin.: vasso.* 2. Substància amòrfa, transparenta o translucida, dura e que se tringue facilament.

veirina *nòm f* Bufet o mòble barrat damb un veire, generaument en exterior d'ua

botiga, a on s'expausen mòstres des articles que s'i venen.

veishiga *nòm f* Sac membranós der aparelh aurinari que recep era aurina des arnelhs.

vela *nòm f* 1. Tela fòrta que s'estaque en garròt d'ua embarcacion e quan ei desplegada eth vent la hole en tot botjar era embarcacion. 2. Espòrt que consistís en navegar en batèus d'aguest tipe.

velhar *v tr intr* 1. Tier-se desvelhat, non endormir-se. 2. Anar-se'n a dormir tard. 3. Suenhar a quauquarrés o quauquarren. *Ex.: Aquesta net que calerà velhar ath malaut.*

velhut *nòm m* Tela de seda, de lan, de coton, etc., lis d'ua cara e dera auta corbit de peu talhat o frisat.

velocitat *nòm f* 1. Rapiditat damb qué se hè ua causa. 2. Relacion qu'existís entre era distància recorrida e eth temps que s' i met en recorrer-la.

vena *nòm f* 1. Conducte sanguin qu'amie era sang entath còr o entà un aute conducte o vas mès gran. 2. Massa minerau qu'aumplís un horat o ua dubertura d'ua formacion rocalhosa.

vencedor, -a *nòm adj m f* Que guanhe o venç.

véncer *v tr* Hèr a cedir aqueth qu'ataque o resistís, gèsser ganhador d'ua batalha, d'un jòc, etc.

venda *nòm f* Autrejament d'ua causa a ua persona a cambi d'ua quantitat de sòs convenguda. *Sin.: venta.*

venedor, -a *nòm m f* Persona que ven.

véner *v tr* Cedir un ben o dar un servici segontes un prètz convengut.

venerar *v tr* 1. Demostrar gran amor e respècte entà ua persona pr'amor dera sua vertut, dignitat o santetat. 2. Autrejar culte a Dieu, as sants o as causes sagrades.

venjança *nòm f* Accion e efècte de venjar.

venjar *v tr* Respóner a ua ofensa o mau rebut causant ua auta ofensa o mau ath qui l'a realizat.

vent *nòm m* Desplaçament d'aire producit ena atmosfèra per causes naturaus. S'emplegue fòrça aire damb eth madeish sens.

venta *nòm f* Autrejament d'ua causa a ua persona a cambi d'ua quantitat de sòs convenguda. *Sin.: venda.*

ventalh *nòm m* 1. Esturment plegable en forma de semicercle que servís entà hèr aire, en tot botjar-lo manuaument e damb energia d'un costat ar aute. 2. Conjunt de causes o de possibilitats entre es que pòt escuelher.

ventar *v tr* Passar eth gran, eth sable, etc peth sedaç.

vente *nòm m* Veir vrente.

ventilacion *nòm f* 1. Entrada o renovacion d'aire enes espacis barrats. 2. Dubertura pera qu'entre o se renauís er aire d'un espaci barrat.

ventrièra *nòm f* Biga sus era que s'apuen es cabirons a mièja pala deth losat. Aquesta biga ei encastrada enes penaus.

vèrb *nòm m* Paraula qu'exprimís es

accions, es estats, era existència o es procèssi d'ua persona o d'ua causa; a variacions de temps, aspècte, mòde, votz, nombre, genère e persona.

verbau *adj m f* 1. Dera paraula o que i a relacion. 2. Que se hè de paraula e non per escrit.

verd, -a *adj m f* 1. Dera color dera èrba fresca. 2. Qu'encara non ei madur.

verdejar *v intr* Prèner eth color verd es prats, es semiats, es arbes. *Ex.: Quan arribe era primauera tota era Val que comence a verdejar.*

verdet *nòm m* Carbonat basic de coeire, de color verd, que se forme ath dessús des objèctes de coeire, de bronze o de laton. Ei podom. *Ex.: Aqueth carabinèr ère mès dolent qu'eth verdet.*

verdugalh *nòm m* Ortalécia o planta comestibla que se cultive en uarts, especiaument era que se minge coduda.

verдум *nòm m* Color verd intens pròpri des plantes quan son ufanoses.

verdura *nòm f* Planta minjadissa que se coitiue enes uarts.

verdicte *nòm m* 1. Opinion o judici que balhe ua persona dempús de pensàc atentivament. 2. Decision finau d'un tribunau.

verga *nòm f* Branca prima e longa, límpia de huelhes, emplegada coma garròt.

vèrge *nòm adj m f* 1. Que jamès a copulat o s'a unit sexuaument a ua auta persona. 2. Que demore en sòn estat originau pr'amor que jamès s'a hèt a servir.

vergèr *nòm m* Tròç de tèrra barrat a on i a arbes frutèrs. *Ex.: Es mainatges s'anèren a panar es cerides deth vergèr de çò de Joanchiquet.*

vergonha *nòm f* Torbament der esperit en senter-mos objècte dera atencion de bèth un.

vergonhós, -osa *adj m f* Qu'a vergonha.

verificacion *nòm f* Accion de verificar.

verificar *v tr* 1. Demostrar qu'ei cèrta o exacta ua causa dera que se doptaue. 2. Veir s'ua causa foncione ben.

veritablament *adv* D'ua manèra veritabla.

veritable, -bla *adj m f* Qu'ei conforme ara vertat.

vèrme *nòm m* Nòm dat a un gran nombre d'animaus diuèrsi, non vertebrats e de còs cilindric, trende, long e prim, qu'ei despartit en anèrs.

vermelh, -a *adj m f* Dera color dera sang. *Sin.: ròi.*

vermiar *v intr* Aumplir de vèrmes. *Ex.: Er hormatge que s'a vermiat.*

vermiat, -ada *adj m f* Plen de vèrmes, minjat pes vèrmes. *Ex.: Eth persec ei vermiat.*

vern *nòm m* Ei un arbe dera familia des betulacèes. Eth sòn abitat naturau ei es lòcs umidi apròp des rius (*Alnus glutinosa*).

vernacular, -a *adj m f* Qu'ei pròpri deth país a on un a neishut (s'aplique mès que mès ara lengua).

vèrs *nòm m* Tròç de poèma que forme ua unitat definida restacada a ua rima metrica e ritme.

versar *v intr* Tèma sus eth que tracte un escrit o discors.

version *nòm f* 1. Traduccion, adaptacion. 2. Cada ua des formes que s'adòpte en relacion d'un hèt.

vertadèr, -a *adj m f* Que conten era vertat.

vertadèrament *adv* D'ua manèra veritabla.

vertat *nòm f* 1. Coneishement de çò qu'ei o a passat. 2. Expression d'aguest coneishement. 3. Conformitat entre aquerò que se ditz e aquerò que se pense o se cre. 4. Afirmacion o principi qu'ei acceptat coma valid per un grop.

vertebracion *nòm f* Accion de vertebrar; er efècte.

vertebrar *v tr* Articular, coordinar, estacar ues causes damb unes autes.

vertelha *nòm f* Uas planèr e triangular que forme era part de deuant deth jolh.

verticau *adj m f* Qu'ei perpendicular ar orizon o a un plan orizontau.

vertuós, -osa *adj m f* Que practique era vertut o qu'a bones vertuts.

vertut *nòm f* Qualitat morau que se considèra bona.

vesc *nòm m* 1. Planta dera familha des lorantacèes, lenhosa, tostemp verda e frut en baia blanquinosa e translucida, que creish emiparasita sus pins, auets e planifòlis, emplegada entà ornamentacion

de Nadau (*Viscum album*). 2. Matèria peganta trèta des fruts deth vesc, dera pela deth areu o d'auta origina, que s'untèn vimes, joncs, etc., entà caçar audèths, que i demoren enganchadi.

vesiat *nòm m* 1. Amàs de vesins d'un pòble, barri o carrèr. 2. Amàs des que viuen apròp d'a on un viu.

vesiau *adj m f* Relatiu o qu'apertenh ath vesiat, as vesins d'un pòble.

vesilha *nòm f* 1. Dia immediatament anterior a un aute, especiaument ua hèsta. *Sin.: vigilha*. 2. Dejun que se hè eth dia abans d'ua hèsta. 3. Estat de qui non dromís pas, mancança de sòn; accion d'èster desvelhat.

vesin, -sia *adj m f* 1. Qu'ei apròp. Persona qu'abite apròp. Enlà deth Pònt de Rei s'emplegue *vedin, vedia*. 2. Abitant d'un pòble.

vèspa *nòm f* Imenoptèr, que se caracterize pera color auriòla damb bandes neres, era union der abdomèn damb eth torax fòrça prim e un visperon de picada fòrça dolorosa (*Vespula vulgaris*).

vèspe *nòm m* Part deth dia entre era tarde e era net. *Sin.: vrèspe*.

vespèr *nòm m* Lòc a on i a vèspes.

vesprada *nòm f* Part deth dia que compren es darrères ores dera tarde, includith eth crepuscul. *Sin.: vrespada*.

vessa *nòm f* Mala èrba que se hè enes prats.

vessament *nòm m* Accion de vessar.

vessant *nòm f* 1. Inclinaçion qu'a un losat entà hèr a córrer era aigua. 2. Penent d'ua montanha.

vessar *v tr intr* 1. Gésser d'un recipient era substància que i auie. 2. Deishar escapar de manèra involontària eth contengut d'un recipient.

vestibul *nòm m* 1. Part dera casa que i a ena entrada e que se hè a servir entà recéber as qu'arriben. 2. Estança ampla ena entrada de grani edificis.

vestigi *nòm m* 1. Traces deth passat. Aquerò que demore de bèra causa desapareishuda. 2. Roïna o memòria d'ua antica civilizacion.

vestir *v tr intr* 1. Curbir eth còs d'ua persona damb ròba. 2. Méter ua ornameta, cubèrta, etc. a ua causa.

vestit *nòm m* 1. Aquerò damb qué se vestís. 2. Pèça de ròba femenina.

vestuari *nòm m* 1. Lòc destinat a cambiar-se de ròba. 2. Conjunt de vestits.

veta *nòm f* Teishut en forma de cinta, de lin o de coton, entà estacar, ligar.

vetar *v tr* Exercir eth dret de vèto contra quauqu'un o quauqua causa.

veteran, -a *adj nòm m f* 1. Qu'a fòrça experiéncia en ua profession e la coneish en toti es sòns aspèctes. 2. Militar qu'a servit pendent fòrça temps.

veto *nòm m* Dret qu'a ua persona o un organisme d'empedir qu'era decision de ua auta persona o de un aute organisme s'amie a tèrme.

veu *nòm f* Son producit pes còrdes vocaus quan parlam. *Sin.:* *votz.*

veude, -da *nòm m f* Dit dera persona que, per mòrt, a perdut era sua parelha e non s'a tornat a maridar.

via *nòm f* 1. Camin. 2. Traçat deth trèn. 3. En sentit figurat, manèra de hèr.

viabilitat *nòm f* 1. Qualitat de viable. 2. Probabilitat qu'a un organisme de prosperar o de subervíuer.

viable, -bla *adj m f* Que se pòt realizar.

viari, -ària *adj m f* Qu'a relacion damb es carrèrs o damb es carretères e damb eth transit que i circule.

viatge *nòm m* 1. Moviment que se hè en anar d'un lòc entà un aute en tot tier un miei de transpòrt. 2. Cada un des còps que se recor un camin entà anar tà quauque lòc. 3. Còp.

viatgèr, -a *adj m f* Persona que viatge.

viatjaire, -aira *nòm m f* Representant comerciau que viatge entà visitar ara clientèla e negociar es crompes o es ventes.

viatjar *v intr* Anar d'un lòc entà un aute, sustot en trèn, avion o un aute veïcul.

vibora *nòm f* Sèrp empodoanta non guaire longa, cap triangular e damb dus dents uets ena maishèra de naut per a on vèsse, quan mossègue, eth podom (*Viperinae*).

vibracion *nòm f* Moviment periodic des particules d'un còs que se botjen alternativament en direccions opausades.

vibrant, -a *adj m f* Que vibre, que

produís un son tremolós.

vibrar *v intr* 1. Èster en vibracion. 2. Tremolar per ua emocion.

vicepresident, -a *nòm m f* Persona qu'assistís ath president o lo substituís ena sua abséncia.

víctima *nòm m f* Persona o animau que patís bèth mau, especiaument era mòrt, pr'amor d'ua violéncia o un eveniment dolent.

victòria *nòm f* Accion de véncer o guanhar un enemic, un adversari, un antagonista, en ua guèrra, ua luta...

vida *nòm f* 1. Existéncia. En Luishon ei *vita*. 2. Durada entre eth neishement e era mòrt. 3. Biografia.

vidauba *nòm f* Liana dera família des ranunculacèes, de tiges espesses e longues, huelhes caduques, damb es huelhons dentats o lobulats, inflorescències corimbiformes, e frut acabats en ua longa aresta plumosa, frequent enes endrets umits (*Clematis vitalba*).

vidèu *nòm m* 1. Sistèma de gravacion d'imatges e sons que dempús se pòden reproduir. 2. Esturment electronic de usatge domètge entà enregistrar imatges e sons en ua cinta magnetica, damb era possibilitat de reproduccion en ua pantalha de television.

videoclip *nòm m* Gravacion d'ua cançon, acompanhada d'imatges en vidèu que servís entà promocionar ua cançon.

videografic, -a *adj m f* Qu'apertenh o tanh ath vidèu.

videojòc *nòm m* Jòc d'abiletat que jòguen ua o mès personas en ua pantalha e intervien damb uns comandament accionadi electronicament.

vielh, -a *adj m f* 1. Qu'existís des de hè fòrça temps. 2. Qu'a viscut fòrça temps.

Vielha *nom* Vila aranesa deth terçon de Castièro, caplòc dera Val d'Aran.

vielhosa *nòm f* Darrèr periòde dera vida, edat auançada, vielhura.

vielhiment *nòm m* De molta edat, qu'a fòrça temps, ans.

vielhura *nòm f* Qualitat de vielh. Darrèr periòde dera vida. *Sin.: vielhesa*.

vier *v intr* Desplaçar-se entath lòc a on ei eth locutor. En Luishon empleguen *vénquer*. En Canejan empleguen *vir*.

vigéncia *nòm f* Periòde de temps en qu'ua lei ei en vigor o un costum ei en usatge.

vigent, -a *adj m f* Qu'a validitat o ei en usatge.

vigilància *nòm f* Atencion que se prèste a ua persona o causa en tot observar-la e controtlar-la, evitant atau, quauque mau o perill.

vigilar *v tr* Veir susvelhar.

vigilha *nòm f* Dia immediatament anterior a un aute, especiaument quan ei festiu. *Sin.: vesilha*.

vigor *nòm m f* Fòrça e energia d'un èster viu entà desvelopar-se e resistir esfòrci e malauties.

vila *nòm f* Poblacion agropada que, sense auer eth títol de ciutat, a bèri privilètges

damb es que se distinguís d'un pòble.

vime *nòm m* Branca prima, longa e flexible, dera vimètera o d'auti arbes, emplegada entà hèr paèrs e bèri petiti mòbles .

vimetèra *nòm f* Arbe o arbust caducifoli dera familia des salicacèes, de branquilhons dreti, primi e flexibles que se hè en bòsc de ribèra e es lòcs umidi e qu'a viatges se cultiva entà profiter-ne es branquilhons (vime) (*Salix fragilis*).

vin *nòm m* Beguda alcoolica resultanta dera fermentacion deth radim.

vinagre *nòm m* Liquid que s'obten deth vin de sabor agre e fòrt que s'emplegue entà amanir quauqui minjars.

vinculacion *nòm f* Accion o efècte de vincular.

vinha *nòm f* 1. Arbilhon dera familia des vitacèes, de tronc lenhós, damb huelhes gròsses e flors petites e verdoses e frut comestible, er arradim (*Vitis vinifera*). 2. Terren a on se cultiven aguesti arbilhons.

vinicòla *adj f* Dera elaboracion deth vin o relacionat damb aguest procès.

vint *adj m* Dus viatges dètz.

vint-e-cinc *nòm m* 1. Qu'acompanhe o substituís un nòm que i é 25 viatges. 2. Qu'ocupe eth lòc numèro 25 en ua seria. 3. Nòm deth numèro 25.

vint-e-tres *nòm m* 1. Qu'acompanhe o substituís un nòm que i é 23 viatges. 2. Qu'ocupe eth lòc numèro 23 en ua seria. 3. Nòm deth numèro 23.

vint-e-ueit *nòm m* 1. Qu'acompanhe o substituís un nòm que i é 28 viatges. 2. Qu'ocupe eth lòc numèro 28 en ua seria. 3. Nòm deth numèro 28.

vintea *nòm f* Conjunt format per vint unitats.

violacion *nòm f* 1. Accion contrària ad aquerò qu'establís ua lei o ua norma. 2. Acte sexuau damb ua persona, cometut pera fòrça e en contra dera sua voluntat.

violat *v tr* 1. Non voler cap creir ua lei o ua norma. 2. Penetrar en un lòc sagrat o protegit pera lei, damb animositat destructiva. 3. Auer ua relacion sexuau damb ua persona en contra dera sua voluntat.

violència *nòm f* 1. Usatge dera fòrça entà dominar a quauqu'un o hèr-li mau. 2. Fòrça intensa que pòt costar maus.

violent, -a *adj m f* 1. Que passe damb ua fòrça plan intensa. 2. Qu'a era basa damb era utilizacion dera fòrça. 3. Ua persona agressiva.

virabarquin *nòm m* Tarair petit entà horadar era husta.

virada *nòm f* Eth hèt de virar ua persona o ua causa.

virament *nòm m* Moviment rotatòri d'ua causa ath torn deth sòn èish.

virar *v tr intr* 1. Cambiar era posicion de bèra causa. 2. Auer un moviment en redon. Hèr miei torn. Arrevirar-se.

virtuau *adj m f* 1. Qu'a vertut entà produsir un efècte, encara que non lo produsís de present, soent en oposicion a efectiu o reau. 2. En fisica, qu'a existència

aparent e non reau.

virulent, -a *adj m f* 1. Qu'ei maligne e se presente damb grana intensitat. 2. Qu'ei violent e que hè mau.

virus *nòm m* 1. Micròbi que transmet malauties. 2. En informatica, un element que se cale enes ordenadors e que hè qu'es programes foncionen mau.

visat *nòm m* Formalitat que se demane entà qu'un passapòrt sigue valid e qu'au-tregen es autoritats fronterères o consulars.

viscèra *nòm f* Organ contengut en interior der èster uman o des animaus, especiaument es que i a laguens deth torax o der abdomèn.

viscerau *adj m f* 1. Qu'ei plan prigond, intens e irracionau. 2. Qu'a tendència a deishar-se anar pes sentiments e a manifestar-les de manèra exagerada.

visibilitat *nòm f* 1. Caractèr d'aquerò que se pòt percèber damb era vista. 2. Possibilitat de veir a mès o mens distància, segontes era atmosfèra.

visiblement *adv* D'ua manèra visibla.

visible, -bla *adj m f* 1. Que se pòt veir. 2. Cèrt e evident.

vision *nòm f* 1. Foncion deth sentit dera vista. 2. Punt de vista particular sus un punt, ua situacion, un tèma. 3. Creacion d'ua idea, pensament o imatge dera imaginacion o fantasia, que non ei reau e se pren coma vertadèra.

visita *nòm f* 1. Anada entà un lòc pr'amor de veir a ua persona. 2. Observacion que

hè eth mètge d'un pacient.

visitant, -a *nòm m f* Dit dera persona que visite un lòc o a ua persona.

visitar *v tr* 1. Passar ua estona damb ua persona ena sua casa, en son burèu, en espitau o en bèth aute lòc per cortesia, per amistat o entà parlar damb era. 2. Un mètge visite un malaut quan va a veder-lo ena sua casa o quan ei ena consulta. 3. Anar tà ua ciutat, un país... entà coneisher-lo o entà veir bèra causa.

visperon *nòm m* Organ retractil plaçat en acabament der abdomèn e que servís coma arma ofensiva o defensiva enes escorpins, en bèri insèctes, etc.

vista *nòm f* 1. Facultat de veir o de percèber es objèctes pes uelhs. 2. Accion de veir.

visualizacion *nòm f* Accion de hèr visible, mejançant bèth dispositiu, aquerò que non se pòt veir a còp de uelh.

visualizar *v tr* 1. Hèr vedible, mejançant bèth aparelh o esturment, aquerò que non se pòt veir a còp de uelh. 2. Representar mejançant imatges, coma grafics o diboi-shi, fenomèns non visibles, abstracti.

visuau *adj m f* 1. Deth sens dera vista o que i a relacion. 2. Linha dreita imaginària que junh eth uelh damb er objècte observat.

vitalitat *nòm f* 1. Activitat o energia entà víuer, desvolopar-se, etc. 2. Qualitat o consistència d'èster vitau.

vitamina *nòm f* Cada ua des substàncies organiques qu'existissen enes aliments e

que, en quantitat plan petites, son de besonh entath perfècte equilibri des diferentes foncions vitaus. Existissen diuèrsi tipus, designades damb letres A, B, C, etc.

vítau *adj m f* 1. Qu'ei pròpri dera vida o que i é restacat. 2. Qu'ei plan de besonh o principau entath manteniment dera vida o entà fondar o mantier ua causa.

vítz *nòm f* Pèça metallica cilindrica damb forma elicoïda, damb ua part ath cap avienta entà vitzar.

vitzar *v tr* Calar ua vitz en un materiau hèn-la a virar.

viu, -a *adj m f* 1. Qu'a vida, que non ei mòrt. *Sin.:* viu, -iva. 2. Despabilhat, degordit, escarrabilhat.

viuament *adv* D'ua manèra viua. *Sin.:* vivament.

viuent, -a *adj m f* Viu, damb vida.

víuer *v intr* 1. Existir. Èster en vida. 2. Abitar un lòc. Demorar en. *Sin.:* víver.

vivència *nòm f* Experiéncia prigonda e intensa, mès que mès era que perdure, qu'a viscut ua persona e qu'a influït en sòn caractèr.

vocabulari *nòm m* 1. Conjunt de paraules d'ua lengua. 2. Lista de paraules ordenades que pòden anar acompanhades de petites explicacions.

vocacion *nòm f* Inclination, interès que sent ua persona entà ua forma de vida o de trabalh.

vocalic, -a *adj m f* 1. Des vocaus o que i a relacion. 2. Qu'ei compausat de vocaus.

vocalizacion *nòm f* 1. Accion e resultat de vocalizar. 2. Exercici de cant entà balhar agilitat ara votz.

vocau *nòm adj m f* 1. Son deth lenguatge uman que non va acompanhat de cap des obstruccions caracteristiques des consonantes. 2. Dera votz, exprimit damb era votz o que i a relacion.

vòl *nòm m* 1. Moviment o manteniment en aire. 2. Viatge en avion o en un aute veïcul aerian.

volada *nòm f* 1. Recorrut que se hè volant d'un punt en aute. 2. Banda, ramada d'au-dèths.

volant *nòm m* 1. Pèça redona que s'emplegue entà amiar un auto. 2. Pèça de ròba que se cos en un vestit o tela coma ornament. 3. Huelheton de papèr que s'emplegue entà justificar quauquarren *Ex.:* volant medicau. 4. Arnés en forma redona que s'emplegue tà talhar era èrba.

volar *v intr* Tier-se en aire e botjar-se un audèth, un avion o un aute tipe de nau aeriana.

voler *v tr* 1. Desirar, hèr gòi. 2. Estimar. 3. Exigir. 4. Acceptar.

volontari, -ària *nòm adj m f* 1. Persona que hè ua causa sense èster obligada a hèr-la. 2. Que se decidís hèr liurament e non per obligacion o per imposicion de bèth aute.

volontàriament *adv* D'ua manèra voluntària.

volontariat *nòm m* 1. Hèt de colaborar coma voluntari en un trabalh sociu con-

crèt. 2. Enrotlament voluntari d'ua persona ena armada.

volontat *nòm f* 1. Desir o intencion qu'a ua persona. 2. Capacitat d'ua persona entà decidir damb libertat e entà optar per un tipe de conducta determinat. 3. Poténcia dera anima que botge era nòsta activitat.

vòlta *nòm f* *Veir* vouta.

voludar *v tr* Remòir, botjar. *Ex.: Ère tant malaut en lhet, que lo calie voludar pr'amor que no se podie valer.*

volum *nòm m* 1. Quantitat globau de quauquarren. *Ex.: Eth volum de poblacion d'Aran.* 2. Part d'espaci aucupat per un còs. *Ex.: Era taula aucupe massa volum.* 3. Poténcia, intensitat, dera votz, d'un son...

volumetria *nòm f* 1. Procediment d'analisi basat ena mesura de volums. 2. Tecnica d'analisi quimica quantitativa.

voluminós, -osa *adj m f* Qu'ocupe fôrça espaci o qu'ei plan gran.

vomèc *nòm m* Aquerò que se vomègue en cada glopassada.

vomegar *v tr* Trèir pera boca violentament, aquerò que i a en estomac.

vop *nòm f* Mamifèr carnivòr dera familha des cànids, d'uns 60 centimètres de long, morro estret, aures quilhades, pès cuerti, coa longa e gròssa e peus ròis. Guinèu (*Vulpes vulpes*). *Sin.: guinèu.*

vòra *nòm f* *veir* bòrd.

vorrolh *nòm m* Petita barra de hèr plaçada laguens de dus anèths clauadi ena huelha

d'ua pòrta o hièstra qu'en hèr-la a mòir se hique en anèth dera auta huelha dera hièstra o pòrta entà barrar-la. Eth vorrolh pòt anar per dehòra o per laguens.

vorrolhar *v tr* Barrar damb eth vorrolh, passar eth vorrolh.

vos *pron* Pronom personau de dusau persona deth plurau. Forma de correccion ena segona persona deth singular.

vosati, -es *pron* Pronòm personau de dusau persona deth plurau.

vosté *pron* Pronòm de dusau persona que se hè servir quan volem dar un tracte de distància o mès solemnitat.

vòste, -ta *pron* Possessiu de dusau persona deth plurau.

vòt *nòm m* 1. Manifestacion dera voluntat de cada un entà aprovar o refusar ua mesura o en ues eleccions, entà alistar un candidat o un partit. 2. Obligacion que se contrè deuant de Dieu, mès que mès era des persones qu'entren en un estat religiós.

vòta *nòm f* *Veir* vòuta.

votacion *nòm f* 1. Emission de vòts hèta per un grop de persones. 2. Conjunt de vòts emetudi.

votant, -a *nòm m f* Que vòte, o a dret a vòt.

votar *v intr tr* Expressir ua opinion, ua causida, per mejan d'un vòt.

votz *nòm f* *Veir* veu.

vòuta *nòm f* 1. Accion de virar que hè ua causa ath torn d'era madeisha o de ua auta.

2. Tet de forma corbada que curbís er espaci comprenut entre dus murs o diuèrsi pilars. *Ex.: Vòuta de canon. Sin.: vòlta, vòta.*

vrente *nòm m* Cavitat deth còs des vertebrats qu'a laguens es organs principaus der aparelh digestiu e er aparelh genitourinari. *Sin.: vente.*

vrenha *nòm f* Recuelhuda deth radim.

vrenhar *v tr* Remassar es radims. *Ex.: Loís se'n va a vrenhar en Carcassona tota era sason.*

vrespada *nòm f* 1. Darrères ores dera tarde en tot includí'i eth crepuscul. 2. Era tarde.

vrespalh *nòm m* Minjada leugèra que se pren a mieja tarde, entre eth dinar e eth sopar.

vrespalhar *v intr* Minjar que se hè entà mieja tarde, nomentada vrespalh.

vrèspe *nòm m* *Veir ser. Sin.: vèspe.*

vriòla *nòm f* Esturment de còrda dera familha deth vriolin, intermediari entre eth vriolin e eth violoncèl.

vriolin *nòm m* Esturment musicau petit, damb ua caisha de husta ueda e alongada e un mange a on se tiben es quate còrdes e se tòque heregant es còrdes damb un arquet.

vriolinista *nòm m f* Musician que tòque eth vriolin.

vuèt *nòm m* 1. Manca o abséncia d'ua persona o d'ua causa que se trape de mens. 2. Que non a arren laguens.

vuèt, -eda *adj m f* Espaci que non ei ocupat. *Sin.: uet.*

vulgar, -a *adj m f* 1. Qu'ei plan normau o que non a arren d'originau. 2. Qu'ei pròpri deth lenguatge que hèn a servir es persones correntes e s'opausa ath que hèn a servir es especialistes.

W X Z

wàter *nòm m* Lòc entà hèr de vrente damb ua tassa entà sèir-se e un depòsit d'aigua entà limpiar-lo.

web *nòm* Espaci o lòc d'internet en que s'i pòt trapar informacion de diuèrsi tipus.

whisky *nòm m* Aiguarent plan fòrt e aromatic que s'obtie destillant cereaus, generaument uerdi, ciuada o segle.

xenofòb, -a *adj m f* Qu'a e manifèste òdi pes estrangèrs.

xenofòbia *nòm f* Sentiment d'òdi o de refús contra es estrangèrs e es sòns costums.

zèbra *nòm f* Mamifèr d'Africa que semble un shivau e qu'a eth peu a raies blanques e neres.

zèro *nòm m* Numèro que denòte ua quantitat nulla.

zòna *nòm f* 1. Extension de terren. 2. Porcion d'espaci quinsevolh.

zòo *nòm m* Parc zoologic.

zoologia *nòm f* Sciéncia qu'estúdie es animals.

Toponimia

Aconcagua	Antilles	Austràlia
Açòres	Aosta	Àustria
Adriatica	Apalaches	Auvèrnha
Afganistan	Apenins	Avairon
Aiacciu	Aquisgran	Avilés
Aigüestòrtes	Arabia	Azerbaitjan
Alaba	Aragon	Badajòz
Alabama	Aranda	Badalona
Alacant	Arbòç	Baden-Württemberg
Aland	Arganda	Bagdad
Alaska	Argentina	Bagergue
Albacete	Argeria	Bages
Albania	Arièja	Bahames
Alcàsser	Arizòna	Bahrayn
Alcòi	Arkansas	Bailen
Alèp	Armenia	Balcans
Aleutianes	Arpitània	Baleares
Alexàndria	Arres	Baltica
Almansa	Arró	Baltimore
Almeria	Arròs	Bangkòk
Alps	Artic	Bangladèsh
Altea	Arties	Banhòles
Amazònes	Aruba	Barbadòs
Amazonia	Assoan	Barbastre
Amborg	Astúries	Barça
Ampòsta	Atacama	Barcelonés
Amsterdam	Atenes	Barceloneta
Anatolia	Atlanta	Bascoat
Andes	Atlantic	Basilèa
Andòrra	Atlàs	Bassòra
Àneu	Aubèrt	Bausen
Angòla	Auckland	Bavièra
Ankara	Augsborg	Belém
Anòia	Aups	Belfast
Antananarivo	Aura	Belgica
Antartica	Ausona	Belgrad
Antartida	Aussau	Belize

Bellver	Boston	Canàries
Bengala	Botswana	Canberra
Bengazi	Bougainville	Canejan
Benidòrm	Brandeborg	Canfranc
Benin	Brasília	Canigó
Beret	Bratislava	Cantàbria
Berga	Brazzaville	Capcir
Berlin	Breissa	Capmany
Bermudes	Brèst	Caraques
Bèrna	Bridget	Carcaixent
Besòs	Britània	Carcassona
Betelèm	Broadway	Cardiff
Betlan	Brujes	Carèlia
Betleèm	Brunei	Cariba
Betren	Brussèlas	Caríntia
Bhutan	Bucarèst	Carolines
Bidassòa	Budapèst	Carpats
Bielorussia	Bulgaria	Carrara
Bigòrra	Burgòs	Cartagena
Bilbao	Burjassòt	Casablanca
Birmania	Burundi	Casarilh
Biscaia	Cadaqués	Casau
Bissau	Cadis	Casp
Boèmia	Calàbria	Castelha
Bogotà	Calafelh	Castelhar
Boí	Calandreta	Castelhdefels
Bolívia	Calatayud	Castièro
Bolonha	Calcuta	Catalonha
Bolzano	Caldes	Catània
Bombai	Caledònia	Caucàs
Bonaigua	Califòrnia	Cazacstan
Bonn	Calonge	Cazòrla
Bordèu	Calp	Ceilan
Bornèo	Cambòtja	Celèbes
Bosfòr	Cameron	Centelhes
Bòsnia	Campfranc	Centreafrica
Bossòst	Canadà	Cerdanha

Cervera	Chiapes	Empúries
Ceuta	Chicago	Eqüator
Cinca	Chile	Era Bordeta
Cisjordania	Chornobyl	Ercegovina
Clarmont	Dacca	Eritrèa
Cleveland	Daguestan	Escandinàvia
Coïmbra	Dakar	Escòcia
Colòmbia	Dakòta	Escoriau
Colomers	Dalfinat	Escunhau
Colomines	Damasc	Eslovaquia
Colorado	Danemarc	Eslovènia
Còlhseròla	Danubi	Esmirna
Comòres	Delhi	Esparta
Compostèla	Dénia	Esplugues
Conakry	Denver	Espronceda
Còngo	Detròit	Estocòlm
Conhac	Dijon	Estònia
Constantinòple	Dinamarca	Estrasborg
Copenaga	Disney	Etiopia
Còrdoba	Dnièpre	EUA
Corèa	Dnièstre	Eufrates
Corint	Dolomites	Everest
Cornelhà	Dortmund	Extremadura
Cornoalha	Dubai	Falkland
Costièra	Dublin	Feròe
Cracòvia	Dunquèrca	Ferrara
Creta	Durban	Fès
Crimèa	Düsseldòrf	Figueres
Croàcia	Èbre	Fiji
Cuba	Ebrides	Filadèlfia
Cuixà	Ebron	Filipines
Curdistan	Edimborg	Finlàndia
Cuzco	Eivissa	Flandes
Chad	Elba	Flandra
Chamberí	Elda	Florença
Chechenia	Elx	Florida
Chequia	Empordan	Hòs

Foish
Formosa
Francfort
Friborg
Gabon
Galàpagos
Galícia
Galítzia
Galles
Gàllia
Gàmbia
Gandia
Ganges
Gant
Garòs
Garraf
Garròtxa
Gasteiz
Gausac
Gavà
Gaza
Gdansk
Genèva
Gènoa
Georgetown
Geòrgia
Gessa
Getafe
Ghana
Gibartar
Gijon
Girona
Gironès
Gòbi
Golan
Granada
Granolhèrs

Grècia
Greenwich
Grenada
Grenòble
Groenlàndia
Guadalajara
Guadalope
Guadalquivir
Guadiana
Guaiana
Guaianes
Guatemala
Guayaquil
Guinèa
Guinèa-Bissau
Guipuscoa
Haarlem
Haifa
Haití
Hannòver
Hanò
Hawaii
Helsinki
Hendaia
Himalaia
Hiroshima
Hollywood
Hondures
Hospitalet
Hostafrancs
Houston
Huelva
Icària
Iemèn
Imalaia
Inca
Indiana

Indianapòlis
Indochina
Indonesia
Ingoshia
Iogoslavia
Iowa
Iran
Iraq
Irisa
Irisa
Irlanda
Islamabad
Islàndia
Israèl
Istambol
Jaca
Jacetània
Jaén
Jakarta
Jamaica
Jerez
Jerusalèm
Jiboti
Johannesburg
Jordania
Jutlàndia
Kabol
Kalahari
Kaliningrad
Kamchatka
Kanses
Karachi
Katmandó
Kazakhstan
Kemper
Kentucky
Kenya

Khartom	Lemotges	Manaus
Kilimanjaro	Linares	Manchester
Kinshasa	Lion	Manchoria
Kosova	Lisbona	Manhattan
Kosovo	Lituània	Manila
Kowait	Liverpool	Manresa
Kremlin	Ljubljana	Maon
Kyoto	Logronh	Maracaibo
L'Aia	Loïsiana	Marcatosa
L'Alguer	Lombardia	Maresme
L'Avana	Lòrca	Mariannes
Labrador	Lorda	Marraquèsh
Lagòs	Losera	Marròc
Lanes	Lovaina	Marta
Lanzaròte	Lucèrna	Martinica
Laos	Lugo	Martorelh
Lapònia	Lusaka	Maryland
Latinoamerica	Luxemborg	Massachussets
Lausana	Maastricht	Matarò
Leipzig	Macau	Matarranha
Lemòtges	Maccabi	Mauritània
Leningrad	Macedònia	Mèca
Lepant	Madagascar	Meddia
Les	Madèira	Medelhín
Lèsbos	Maestrat	Mediterranèa
Lesseps	Magdeborg	Mekong
Letònia	Maggie	Melbourne
Levant	Magrèb	Melilha
Lhèida	Malaga	Memphis
Lhobregat	Malàisia	Menòrca
Lhoret	Maldives	Mexic
Liat	Malhòrca	Miami
Liban	Mali	Micronesia
Libia	Malta	Michigan
Liechtenstein	Malvines	Mijaran
Lièja	Manacor	Milan
Ligúria	Managua	Mindanao

Minerva	Nanquin	Òsca
Minnesòta	Nantes	Òslo
Minsk	Nàpols	Ossetia
Mississipi	Nassau	Ottawa
Missori	Nazaret	Ourense
Moçambic	Nebraska	Oviedo
Modena	Nepal	Ozbequistan
Mogadishò	Neptun	Pacific
Moldàvia	Nicaragua	Pàdoa
Molherussa	Nicosia	Pakistan
Molhet	Nigèr	Palafrugelh
Moluques	Nigèria	Palèrme
Mónegue	Nimes	Palestina
Mongolia	Noguera	Palhars
Monròvia	Normandia	Palma
Mont	Norvègia	Palomares
Montardo	Nunavut	Pamir
Montauban	Nurembèrg	Pampa
Montcada	Oceania	Pampalona
Montcorbau	Oganda	Panamà
Monterrei	Ohio	Paquistan
Montevideo	Okinawa	Paraguai
Montjuïc	Olanda	Paranà
Montmelò	Olesa	Patagònia
Montpelhièr	Olimp	Paterna
Montréal	Oliva	Peitieu
Montsià	Olot	Peloponès
Moràvia	Ongria	Penedés
Morelha	Ontàrio	Pensilvània
Moscòu	Ontinhent	Pequin
Mossol	Oran	Perelhò
Munic	Oregon	Peró
Múrcia	Orense	Perpinhan
Murèth	Orlando	Piemont
Nagasaki	Orleans	Piera
Nairòbi	Ormuz	Pineda
Namibia	Osaka	Pirenès

Pisa	Rio	Sarajevo
Pluton	Riòja	Sardenha
Pò	Ripòlh	Sarrià
Pòblenou	Ripolhet	Sàsser
Poblet	Rocoses	Saturn
Polinesia	Ròdes	Savona
Politkòvskaja	Rodés	Saxònia
Polonha	Roergue	Seattle
Pomerània	Romanha	Segarra
Pont	Romania	Segòvia
Pontevedra	Rosselhon	Segre
Port-au-Prince	Rotterdam	Segrià
Portbou	Rubí	Seichèles
Portilhon	Ruda	Senegau
Portugau	Russia	Sénia
Praga	Rutènia	Seol
Pretòria	Rwanda	Serbia
Priorat	Saarland	Sevilha
Prishtina	Sabadelh	Shanghai
Puigcerdà	Safor	Siberia
Pujòlo	Sagont	Sicília
Qatar	Sagrera	Silèsia
Quebèc	Sahara	Sinai
Queensland	Sahèl	Singapor
Quimper	Saigon	Siracusa
Quirguizstan	Salamanca	Siria
Quito	Salardú	Sitges
Rabat	Salem	Sobirà
Ragusa	Salonica	Sobrarb
Ravena	Salzburg	Sodan
Recife	Samòa	Sòfia
Renània	Samòs	Soïssa
Reus	Samotràcia	Somalia
Reykjavík	Sanaa	Sòria
Ribagòrça	Santander	Stalingrad
Ribesaltes	Sappòro	Stuttgart
Riga	Saragossa	Sudafrica

Suècia	Tiròl	Valhadolid
Suèz	Tògo	Valonia
Sumatra	Toledo	Vallès
Surinam	Tolosa	Vancouver
Sydney	Tomboctó	Vaquèira
Tahiti	Tònga	Varsòvia
Tailàndia	Tòquio	Vatican
Taipèi	Toronto	Venècia
Taiwan	Torroelha	Veneçuèla
Tamèsi	Tortosa	Ventemilha
Tànger	Toscana	Verdú
Tanzania	Tràcia	Vermont
Tarazona	Transilvània	Verona
Tarn	Transnístria	Vestfàlia
Tarragona	Tredòs	Vic
Tàrrega	Trent	Vielha
Tasmania	Trentin	Viena
Tassili	Trinitat	Vientiane
Tatgiquistan	Trípol	Vietnam
Tbilissi	Tudèla	Vigo
Tegucigalpa	Tunis	Vilac
Teheran	Tunisia	Viladecans
Teide	Turcmenistan	Vilafranca
Tenerife	Turin	Vilamòs
Tennessee	Turíngia	Vilanova
Teròl	Turquestan	Vilassar
Terradets	Turquia	Vinalopó
Tèrranòva	Ucraïna	Vinaròs
Tessàlia	Udine	Virginia
Tessalonica	Urgelh	Vistula
Tetoan	Uruguai	Vitòria
Tèxes	Utah	Vivarès
Tianjin	Utrecht	Vladivostok
Tibet	Uviéu	Voivodina
Tijuana	Uzbekistan	Washington
Timòr	València	Wisconsin
Tirana	Valespir	Xàbia

Xàtiva
Xerès
Xinjiang
Xúquer
Yalta
York
Yukon
Yuste
Zagrèb
Zaire
Zambèzi
Zambia
Zamòra
Zanzibar
Zelanda
Zimbabwe
Zuric

